ΤΙΜΗ ΛΕΠΤΑ 60

ΑΓΟΡΕΥΣΕΙΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

ΡΕΠΟΥΛΗ ΠΟΛΙΤΟΥ-ΚΑΦΑΝΤΑΡΗ

ΚΑΙ

ΡΑΛΛΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ 10—13 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1917

Δημόσιον των εφημερίδων «Πατρίς» «Ελεύθερος Τύπος» «Πατρίς» «Έθνος» και «Λαός»

Επιμέλεια της Πατριωτικής Ενώσεως

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΜΙΧ. ΜΑΝΤΖΕΒΕΛΑΚΗ
1917

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο περιλαμβάνονται αἱ ἀγορεύσεις ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος, αἱ γενόμεναι κατὰ τὰς ἱστορικὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς τῆς 10ης μέχρι τῆς 31ης παρελθόντος Αὐγούστου. Εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀγορεύσεων τούτων προβαίνομεν μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι δι' αὐτῆς θὰ συντελεσθῇ πλήρης ἡ διαφώτισις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν γεγονότων τῆς τελευταίας τριετίας.

Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων τῆς Λευκῆς Βίβλου καὶ τῆς τμηματικῆς, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ περιληπτικῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐν τῷ τεύχει τούτῳ ἀγορεύσεων, διεφωτίσθη ἡ κοινὴ γνώμη καὶ διέκρινε ποῖοι ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τῆς τιμῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ποῖοι ἐπεβουλεύθησαν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἡ ἐνιαία καὶ ἐν πληρότητι δημοσίευσις τῶν ἀγορεύσεων εἰς ἓν βιβλίον παρουσιάζει ἐντονωτέραν τὴν ἐξιστόρησιν καὶ τὴν διευκρίνησιν τῶν γεγονότων, καθιστᾷ δὲ εὐχερεστέραν τὴν μελέτην τῆς ὅλης καταστάσεως, οἵα ἐξειλίχθη ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν βαλκανικῶν πολέμων μέχρι σήμερον.

Γεγονότα, ἐπίσημα ἔγγραφα, αὐθεντικαὶ πληροφορίαι, βάσιμοι ἐκτιμήσεις συνεσωρεύθησαν καὶ εἰς τοὺς κρίκους μιᾶς λογικῆς ἀλληλουχίας συνηρμόσθησαν τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε νὰ παρουσιάζωνται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀδιάσπαστος σειρὰ μιᾶς εὐστόχου καὶ φωτεινῆς ἐνεργείας ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρόδηλος ἡ ἐξέλιξις μιᾶς σκοτεινῆς καὶ βδελυρᾶς ἀνοσιουργίας πρὸς κατάλυσιν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας διὰ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος.

Κρίσις ἐθνική, πολιτειακὴ καὶ ἠθικοκοινωνικὴ εἶχεν ἐνσκήψει ἐπὶ τῆς Χώρας, ἀφετηρίαν ἔχουσα, ὡς ἀκριβῶς ὥρισεν ὁ κ. Καφαντάρης, τὴν προσπάθειαν τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως νὰ παρασύρῃ τὸ ἔθνος εἰς δρόμον, ὅστις ἔμελλε προφανῶς νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς προσωπικάς του προτιμήσεις καὶ τὰς δυναστικάς του σχέσεις. Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ ἕνα αὐθέντην ἀπολυταρχικὸν συρομένη ὄπισθεν τοῦ Γερμανικοῦ ἅρματος κατόπιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Βουλγάρους, ἰδοὺ ὁ σκοπός. Καὶ καταστρατήγησις τοῦ πολιτεύματος, ἐξώνησις συνειδήσεων, ἐκπτώσεις φρονήματος, τρομοκρατία, ἰδοὺ τὰ ἔνομα μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ἐκείνου. Ἀλλὰ τοιοῦτον ἀνήθικον σύστημα πρὸς ἀποπλάνησιν τοῦ λαοῦ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμφανισθῇ ἐν μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ἐὰν δὲν ἐλαμβάνετο συγχρόνως ἡ φροντὶς νὰ καταλυθῇ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία, ἥτις ἐνασκουμένη νομίμως θὰ κατέπνιγε τὴν μοναρχικὴν ἀπόπειραν. Καὶ τὸ πρῶτον κατὰ τοῦ πολιτεύματος πλῆγμα κατηνέχθη διὰ τῆς ὑπουργικῆς κρίσεως τοῦ Φεβρουαρίου 1915, ἥτις ἀπεμάκρυνε τῆς ἀρχῆς τὴν

κοινοβουλευτικὴν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας, ἐκείνην ἥτις εἶχεν ὅπι-
σθέν της τὴν μεγάλην πλειονότητα τοῦ λαοῦ. Πλὴν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς
διετέλεσε πιστὸς εἰς τὸν Ἐθνικὸν ἡγέτην καὶ ἐκ τῶν ἐκλογῶν, αἵ-
τινες διενεργήθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη ὑπὸ τὸ κράτος
πάσης παρανομίας, προῆλθεν ἰσχυρὰ πλειονοψηφία τοῦ Φιλελευθέρου
κόμματος, ἥτις ἠνάγκασε τὸν ἡγεμόνα μετὰ πολλὰς παρελκύσεις
νὰ καλέσῃ πάλιν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Χώρας τὸν κ. Βενιζέλον.

Ἀλλ' ἡ Γερμανόπληκτος φατρία ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσα τὸν ἀπο-
λυταρχικὸν ἡγεμόνα ἀπετόλμησε καὶ πάλιν τὴν καταπάτησιν τῆς λαϊ-
κῆς θελήσεως καί, ἐπιμένουσα ἀσυστόλως εἰς παράβασιν τῆς Ἑλληνο-
σερβικῆς Συνθήκης, ἐδημιούργησε νέαν πολιτικὴν κρίσιν, ἀφοῦ κα-
ταχθονίως προεκάλεσε τὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν πρὸς τὸν ἀποκλει-
στικὸν σκοπὸν νὰ τὴν διατηρήσῃ διὰ νὰ τυραννήσῃ τὸν λαόν, νὰ
τὸν ἀποκαρδιώσῃ, νὰ δηλητηριάσῃ τὸ φρόνημά του διὰ συκοφαν-
τίας, νὰ παραλύσῃ τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, ὥστε ἡ μέχρι τῆς
χθὲς σημαντικὴ καὶ σεβαστὴ διεθνῶς Ἑλλὰς νὰ καταντήσῃ ἀξιοπε-
ριφρόνητος καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους.

Μία Κυβέρνησις ἀποτελεσθεῖσα ἀπὸ ἀνθρώπους μωροδόξους ἢ
ἐμπαθεῖς ἢ διαβλέποντας ἐν τῇ ἐξυπηρετήσει τῶν θελήσεων τῆς Αὐ-
λῆς τὴν ἱκανοποίησιν εὐτελῶν προσωπικῶν συμφερόντων αὐτῶν,
ἐκυβέρνησε τότε τὴν Χώραν κατὰ τρόπον ἐπαίσχυντον, ψευδομένη,
ραδιουργοῦσα, πιέζουσα, ἐξαντλοῦσα τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις. Καὶ ἂν
ἐπεικῶς ὠνομάσθη ἡ ὑπὸ τὸν κ. Σκουλούδην Κυβέρνησις ἐκείνη
Κυβέρνησις τῶν Γερόντων, ἀλλ' εἰς τὴν ἱστορίαν δυστυχῶς θ' ἀπο-
μείνῃ *Κυβέρνησις τοῦ Ἐθνικοῦ αἴσχους*. Οἱ γέροντες ἐκεῖνοι ὑπῆρ-
ξαν ταπεινότεροι ἔτι καὶ ἐπίσης προδοτικοὶ πράκτορες τῆς Γερμανίας
μετῆλθον ἀσύστολον κακὴν πίστιν πρὸς τὰς Προστάτιδας τῆς Ἑλλά-
δος Δυνάμεις· δὲν ὤκνησαν νὰ παραδώσωσι τὰς Ἑλληνικὰς χώρας,
τὰ Ἑλληνικὰ φρούρια, τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα καὶ τοὺς Ἕλληνας στρα-
τιώτας εἰς τοὺς Γερμανοβουλγάρους, ὄχι μόνον διὰ νὰ ἐξασθενήσωσι
τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ καταστήσωσι μεγαλύτερον τὸ χάσμα
μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Καὶ ὅταν τῶν Δυ-
νάμεων τούτων ἡ δικαία ἀγανάκτησις καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἡ
ὀργὴ ἠπείλουν νὰ σαρώσουν τὸ ἔκνομον καὶ ἀνοσιουργοῦν καθε-
στώς, ἡ ἀπαισία ἐκείνη κυβέρνησις ἀπεχώρησε διὰ νὰ τὴν διαδεχθῇ
ὄχι ἄλλη κυβέρνησις συνταγματική, ἀλλ' εἷς ὅμιλος τυχαίων ἀνθρώ-
πων, τὸν ὁποῖον ἐπιγραμματικῶς ὁ Ἐθνικὸς ἡγέτης ἀποκαλεῖ ἐν τῇ
ἀγορεύσει του Κυβέρνησιν τῶν καθαρμάτων. Καὶ εἶδε τότε ὁ Ἑλ-
ληνικὸς λαὸς δῆθεν Κυβερνήτας του μωροδόξους ἢ ἰδιοτελεῖς διδα-
σκάλους, ἀσημάντους ὑπαλλήλους, ἀποστράτους ἀξιωματικούς, οἵτι-
νες ἦσαν οἱονεὶ ἀνδρείκελλα κινούμενα ἀπὸ τὴν μυστικὴν Κυβέρ-
νησιν τῶν παρασκηνίων, ἣν ἀπετέλουν εἰς καταχθόνιος Ἐπιτελάρχης
εἰς Γερμανοέλλην πρῴην Ὑπουργός, εἰς ἀξιωματικὸς τοῦ Ἐπιτε-
λείου πολιτικομανὴς καὶ γερμανόπληκτος καί τινες ἄλλοι αὐλόδουλοι,
πιστεύοντες καὶ ἐναβρυνόμενοι ὅτι διηύθυνον τὰς τύχας τοῦ Ἔθνους.

κατ' οὐσίαν ὅμως διευθυνόμενοι καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ ἐκνόμου ἡγεμόνος.

Καὶ ὅταν εἰς τοσοῦτον καταπτώσεως περιῆλθον τὰ ἐθνικὰ πράγματα, ὅταν μὲ καρδίαν αἱμάσσουσαν ἐκ τοῦ πόνου διὰ τὴν ἐθνικὴν καταισχύνην ἐγκατέλιπεν ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς ἀνὴρ τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἀναλάβῃ ὑπεράνθρωπον ἀγῶνα τιμῆς ἐκεῖ πέριξ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα καὶ νὰ δείξῃ οὕτω εἰς τὸν κόσμον ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ συνείδησις δὲν εἶναι ἄτιμος, ἀλλὰ γενναία καὶ ἡρωϊκή, ὅταν τὸ πύρινον μαστίγιον τοῦ λόγου του καὶ τῆς γραφίδος του ἐπαυσε νὰ μαστιγώνῃ τοὺς ἀθλίους ψευδοκυβερνήτας, φυσικὸν ἦτο τὰ ἀναθαρρήσαντα καθάρματα νὰ χωρήσωσιν ἀχαλινώτως εἰς τὸν κατήφορον, ταρασύροντα τὸ Ἔθνος ἕως εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ὀλέθρου, ἐκεῖ ὅπου τὸ ἤγαγεν ἡ ἀπαισία 18η Νοεμβρίου. Ὁ κ. Ρέπουλης εἰς τὴν ἔντονον καὶ ἐναργῆ ἀγόρευσίν του ἐπισκοπῶν ὅλην ἐκείνην τὴν ἀθλιότητα δίδει ὡραίαν διὰ γενικῶν γραμμῶν εἰκόνα τῶν τελεσθέντων καὶ τοῦ κομματάρχου βασιλέως. «Φυσικὸν ἦτο, λέγει, ὁ δεσποτισμὸς ἐκεῖνος νὰ ἐκτραπῇ καὶ εἰς βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν. Εἶναι αἱ αἰώνιοι συνήθειες μέθοδοι τῆς τυραννίας. Καὶ εἴδομεν συντάγματα χαφιέδων, καὶ εἴδομεν συκοφαντικὰς καταδιώξεις ἀθώων πολιτῶν, ὡς ὑβριζόντων δῆθεν τὸν Βασιλέα, καὶ εἴδομεν ἐκβιασμούς, καὶ εἴδομεν ἀστυνομίαν ἀσυνείδητον ὄργανον τυραννικῆς αὐθαιρεσίας, καὶ εἴδομεν δικαιοσύνην δούλην εὐτελῆ καὶ ταπεινὴν τῶν δυναστικῶν θελήσεων, καὶ εἴδομεν κλῆρον στεφανόνοντα τὴν ὅλην ἀθλίαν εἰκόνα μὲ ἀναθεματισμούς».

Θέλετε καὶ ἀκριβῆ περιγραφὴν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν παρανόμων ἐκείνων Κυβερνήσεων, αἵτινες διεδέχθησαν τὴν Κυβέρνησιν τοῦ κ. Βενιζέλου ; Τὴν ἔχετε ἀποδεδειγμένην δι' ἐπισήμων ἐγγράφων συνημμολογημένων δι' ἀκαταμαχήτου λογικῆς ἐν τῇ ἀγορεύσει τοῦ κ. Πολίτου, ὅστις χαρακτηριστικῶς ἐπιλέγει : «Οἱ διαπράξαντες τὸ αἴσχος ἐνόμιζον ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων· ἐνόμιζον ὅτι ὁ πατριωτισμὸς ἐπέβαλλε τὴν σιγήν, δι' ἧς θὰ ἐκαλύπτετο τὸ ἔγκλημά των. Εὑρέθησαν ὅμως ἄνθρωποι ἔχοντες τὴν ἐλευθερίαν νὰ ὁμιλοῦν ἢ νὰ γράφουν, οἱ ὁποῖοι ἀμέσως κατήγγειλαν, καίτοι Ἕλληνες, τὴν ἀτιμίαν ἣ ὁποία ἐγένετο».

Μὲ τοιαύτην παρρησίαν καὶ εἰλικρίνειαν ὁμιλοῦσι καὶ ἐνεργοῦσι πάντοτε οἱ συνεργάται τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ, ὅστις τὴν πολιτικὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὰς ἀσυγκρίτους ψυχικὰς δυνάμεις του ἔγνω νὰ συνδυάσῃ πάντοτε μὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εὐθύτητα. Καὶ ἂν ὡς φυσικὸν φαινόμενον εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ ἀγαθοὶ καὶ τίμιοι ἄνθρωποι ἕλκύονται πρὸς τοὺς ἐπίσης τιμίους καὶ ἀγαθούς, ἀλλ' οὐχ' ἧττον γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ πνοὴ τῆς εὐθύτητος καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἡγέτου ζείδωρος ἁπλοῦται περὶ αὐτὸν μεταξὺ τῶν κορυφαίων ὀπαδῶν του καὶ μέχρι τοῦ πλέον ἀφανοῦς φιλελευθέρου πολίτου.

Ἡ εὐθύτης καὶ ὁ πατριωτισμός, τὰ ὑπέροχα ἠθικὰ χαρίσματα τοῦ

μεγάλου Ἕλληνος πολιτικοῦ, καταυγαζόμεναι μέσα εἰς ἄπλετον φῶς ὑψηλῆς, εὐρείας καὶ καθαρᾶς διανοήσεως, ἐμφανίζονται εἰς τὸν πολιτικὸν λόγον τοῦ κ. Βενιζέλου. Μόνον τὸ τραγικὸν μεγαλεῖον τῆς ἐθνικῆς, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς κρίσεως, ἣν διέρχεται ἡ ἀνθρωπότης, θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τοιαύτην ἐκδήλωσιν κριτικῆς καὶ σαφηνείας, ἐξάρσεως καὶ περιγραφικότητος, γενναιότητος καὶ ἀρετῆς. Εἶναι δὲ ἀληθῶς ἀγαθὴ τῆς Ἑλλάδος τύχη τὸ ὅτι αἱ γενεαὶ τοῦ μέλλοντος θὰ γνωρίσωσι τὸ θαυμάσιον κήρυγμα ὡς προϊὸν μιᾶς διανοίας καὶ ψυχῆς Ἑλληνικῆς.—Ἀσέβεια θὰ ἦτο τὸ νὰ ἐπιχειρήσωμεν περίληψιν τοῦ θαυμαστοῦ λόγου, ὅστις, εὐαγγέλιον ἐθνικῆς διδασκαλίας, πρέπει νὰ μελετηθῇ, καὶ θὰ μελετηθῇ ὑπὸ ὅλων, ἀπὸ τοῦ Βασιλέως μέχρι τοῦ πλέον ἀσήμου ἐργάτου, προωρισμένος νὰ φωτίσῃ, νὰ διδάξῃ, νὰ φρονηματίσῃ καὶ νὰ ὁδηγήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

Μοχθηρὰ βεβαίως ἡ μοῖρα τῶν πολιτικῶν ἐκείνων, οἵτινες συνυπεύθυνοι τῶν τελεσθέντων κατὰ τοῦ ἔθνους ἀνοσιουργημάτων, παρέστησαν ἐν τῇ Βουλῇ ὑποχρεωμένοι ὡς ὑπόδικοι πρὸ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως εἰς ἀπολογίαν τοῦ καταλυθέντος ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος. Τιμωρὸς δίκη τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀποπειραθῶσι δικαιολογίας τῶν ἀδικαιολογήτων καὶ ἀπολογίας παρανομιῶν καὶ ἀνοσιουργημάτων. Ἡ κοινοβουλευτικὴ πεῖρα καὶ ἡ δεξιότης αὐτῶν μάταιο προσεπάθησε καὶ ὁ ἀναγνώστης τοῦ παρόντος τεύχους εἰς τὴν δημοσιευομένην περίληψιν τῆς ἀγορεύσεως τοῦ κ. Στράτου καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀγόρευσιν τοῦ κ. Ράλλη, ἣν αὐτούσιον ἐλάβομεν ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Βουλῆς, θὰ εὕρῃ οὐχὶ βάσιμα ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῶν ὅσων ἰσχυρίζονται, ἀλλ' ἐνίσχυσιν καὶ ἐπιβεβαίωσιν ἐκείνων ὅσα ἔπραξε καὶ ὅσα ἐξέθηκεν ὁ Ἐθνικὸς Ἡγέτης.

Τὸν χωρισμὸν τῶν ἀγορεύσεων εἰς περιόδους κατὰ τὸ νόημα καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν περιόδων τούτων τίτλους ἐθέσαμεν πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ ὅπως χρησιμεύσωσιν εἶτα εἰς τοὺς μελετητὰς πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἐκασταχοῦ περιεχομένων.—Τὰς ἀγορεύσεις τῶν κ. κ. Στράτου καὶ Ράλλη κατετάξαμεν εἰς τὸ τεῦχος τελευταίας ὅπως ἡ ἐπιχειρηματολογία καὶ τῶν Φιλελευθέρων ρητόρων καὶ τῶν τῆς Ἀντιπολιτεύσεως τεθῇ ἓν συνεχείᾳ καὶ ἀλληλουχίᾳ.

ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

Κου ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΦΑΝΤΑΡΗ

Εἰσηγητοῦ τῆς πλειοψηφίας τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Βασιλικὸν λόγον

Συνεδρίασις 11 Αὐγούστου.

Ὁ σκοπὸς καὶ τὰ μέσα τῆς προδοσίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἐπαναλαμβάνεται ἡ διακοπεῖσα συνεδρίασις. Ὁ κ. Καφαντάρης ἔχει τὸν λόγον.

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Ἐφθάσαμεν, Κύριοι, μετὰ μακρὰν δοκιμασίαν, εἰς ἕνα σταθμὸν τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου, ἐκ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἀκριβῆ ὁπωσδήποτε ἀνασκόπησιν τῶν γεγονότων τῆς τελευταίας τριετίας καὶ ἐλευθέρως νὰ συζητήσωμεν ἀπόψεις τινὰς ἐκφορώσας τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ Πολιτεύματος ἡμῶν.

Θὰ περιορισθῶ, Κύριοι, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ συνταγματικοῦ μόνου ζητήματος. Θὰ ἦτο ἀδύνατον μία καὶ μόνη ἀγόρευσις νὰ περιλάβῃ ὅλα τὰ ζητήματα, τὰ ἀναφυόμενα ἐκ τῆς ἐν γένει δράσεως κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον. Δὲν ἀρέσκομαι, ἄλλως τε, ἐκ φύσεως εἰς τὴν μακρηγορίαν.

Ἡ κρίσις, Κύριοι, ἡ ὁποία ἐνέσκηψεν ἐπὶ τῆς Χώρας ἡμῶν ἀπὸ δύο καὶ πλέον ἐτῶν, κρίσις πολλαπλῆ, κρίσις ἐθνική, κρίσις πολιτειακή, κρίσις ἠθικοκοινωνική, μίαν ἔχει εἰς πάντας γνωστὴν ἀφετηρίαν, τὴν προσπάθειαν τοῦ ἐκπτώτου Βασιλέως νὰ παρασύρῃ τὸ Ἔθνος εἰς δρόμον, ὅστις ἔμελλε προφανῶς νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς προσωπικάς του προτιμήσεις καὶ τὰς δυναστικάς του σχέσεις, δρόμον ὅμως εἰς τὸ τέρμα τοῦ ὁποίου πᾶς τις εὐκόλως ἠδύνατο νὰ

διακρίνῃ, ὅτι ἔχαινεν ὁ κρημνός, εἰς τὸν ὁποῖον μοιραίως ἔμελλε νὰ καταβαραθρωθῇ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας. Ὁ σκοπὸς ὁ ἐπιδιωκόμενος ἦτον ἀνήθικος· τὰ μέσα τὰ χρησιμεύσαντα πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ὑπῆρξαν ἐπίσης ἀνήθικα. Ποῖα ἦσαν τὰ μέσα αὐτὰ εἶναι γνωστὸν εἰς πάντας. Ὑπῆρξαν δύο: ἡ βία καὶ ἡ διαφθορά· ἐνεφανίσθησαν δ' ἀμφότερα εἰς τὸν δημόσιον ἡμῶν βίον ταὐτοχρόνως. Οὐδεὶς σήμερον ἀγνοεῖ ὅτι ὁ συγχρονισμὸς οὗτος δὲν προῆλθεν ἐξ ἁπλῆς συμπτώσεως, δὲν ἦτο τυχαῖος, ἀλλὰ προδιαγεγραμμένος καὶ σκόπιμος.

Τὴν 20 Φεβρουαρίου 1915 ὁ Βασιλεὺς ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τὴν κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν τῆς Χώρας καταφέρων κατὰ τοῦ Πολιτεύματος τὸ πρῶτον καὶ καίριον πλῆγμα, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐτέλει τὰ ἐγκαίνιά της ἡ ὑπὸ τὸν βαρῶνον Γερμανικὴ προπαγάνδα διὰ τῆς καταφώρου ἐξωνήσεως μερίδος τινὸς τοῦ ἡμερησίου τύπου τῆς πρωτευούσης.

Ἀδελφωμένα, Κύριοι, καθὼς ἐνεφανίσθησαν, τοιουτοτρόπως καὶ συνεβάδισαν καθ' ὅλην τὴν ἔκτοτε διανυθεῖσαν περίοδον τὰ δύο ἀποτρόπαια μέσα, τὰ ὁποῖα ἤσκησεν ὁ μοναρχισμὸς πρὸς ἐπιβολὴν τῆς ἐντεθνικῆς του πολιτικῆς. Ἐξειλίχθη δὲ ἡ μὲν καταστρατήγησις τοῦ Πολιτεύματος εἰς ἐσωτερικὴν τρομοκρατίαν, κορυφωθεῖσαν εἰς τὰς Νοεμβριανὰς σκηνάς, ἡ δὲ χρηματικὴ τῶν συνειδήσεων ἐξώνησις εἰς σύστημα πλήρες, εἰς ὀργάνωσιν ἀρτίαν, οὐχὶ πλέον διὰ χρημάτων κύνων, ὀργάνωσιν ἥτις ἐξήπλωσε τοὺς δηλητηριώδεις πλοκάμους της πρὸς πᾶσαν γωνίαν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, πρὸς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, τὰς ἀστικὰς καὶ τὰς ἀγροτικάς, χωρὶς νὰ φεισθῇ κἂν τῶν δημοσίων κλάδων, χωρὶς νὰ φεισθῇ κἂν τῶν στρατώνων, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ κυρίως ἀπέβλεψε. *(Χειροκροτήματα).*

Εἶναι περιττόν, Κύριοι, νὰ θελήσω νὰ φέρω εἰς τὴν μνήμην σας κατὰ ποῖον ἀληθῶς ἀσύστολον τρόπον ἐνηργήθη ὁ ἐπαίσχυντος ἐκεῖνος προσηλυτισμὸς εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἠθικοῦ καὶ ὑλικοῦ ἀφοπλισμοῦ τοῦ Ἔθνους. Ἔχετε ἀκόμη πρόσφατον τὴν εἰκόνα τοῦ ἠθικοῦ βορβόρου, ὅστις ἐξεχύνετο κατὰ χειμάρρους, δυστυχῶς, ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων, ἀπὸ τῶν πολιτικῶν γραφείων, ἀπὸ τῶν Γερμανικῶν Πρατηρίων, ἵνα διὰ παντὸς καλύψῃ ὑπὸ τὸν παχύν του ρύπον τὴν ἐθνι-

κὴν καὶ κοινωνικὴν ἡμῶν τιμήν. Ἔχετε ἀκόμη, Κύριοι, νωπὴν τὴν ἀνάμνησιν τῆς μανίας, τοῦ ἐκφύλου ἀληθῶς πάθους — δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ἠπιώτερον — μεθ' οὗ τὸ ἐπίσημον κράτος ἐζήτει νὰ σκορπίσῃ πέριξ αὐτοῦ τὸν ἠθικὸν μαρασμὸν καὶ ἐπεδίωκε νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὸν λαὸν τὴν πώρωσιν καὶ τὴν ἠθικὴν νάρκην, διὰ νὰ μὴ δύναται οὗτος νὰ παρακολουθῇ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰδίας του τραγικῆς τύχης. Δὲν γνωρίζω, Κύριοι, ἂν ἐπέτυχον τὸν ἐπιδιωχθέντα σκοπόν, δὲν γνωρίζω ἂν πραγματικῶς κατώρθωσαν νὰ διαφθείρουν τὸν λαόν, κατώρθωσαν ὅμως ἀναμφισβητήτως νὰ διασύρουν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα εἰς τὴν παγκόσμιον συνείδησιν, εἰς τὴν συνείδησιν φίλων καὶ ἐχθρῶν, καὶ νὰ ὑποβιβάσουν τὴν πρὸς αὐτὸ ἐκτίμησιν εἰς σημεῖον τοσοῦτον χαμηλόν, ὥστε γνωστὸς Ἰταλὸς δημοσιολόγος, ἐξετάζων τὰ αἴτια ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐπεσπεύσθη ἡ εἰς τὸν πόλεμον ἔξοδος τῆς Ἰταλίας, νὰ ἀναφέρῃ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο: «ἐπεσπεύσαμεν, λέγει, τὸν πόλεμον, διότι διείδομεν προβάλλοντα καὶ διὰ τὴν Ἰταλίαν τὸν ἠθικὸν κίνδυνον ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ χρήματος, διότι ἤρχισε καὶ παρ' ἡμῖν ἀφειδῶς νὰ σπαταλᾶται τὸ Γερμανικὸν χρῆμα πρὸς ἄγραν συνειδήσεων καὶ δὲν ἠθέλομεν νὰ ἴδωμεν τὴν Ἰταλικὴν κοινωνίαν ἐκπίπτουσαν εἰς τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καταπέσῃ ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία».

Ἡ ἐπιβουλὴ κατὰ τοῦ Συντάγματος.

Ἀλλά, Κύριοι, ἓν τοιοῦτον ἀνήθικον σύστημα πρὸς ἀποπλάνησιν τοῦ λαοῦ, ἓν τοιοῦτον κατάπτυστον σύστημα διαφθορᾶς αὐτοῦ, θὰ ἦτον ἀδύνατον ὄχι μόνον νὰ καρποφορήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμφανισθῇ εἰμὴ ἐν μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἐὰν δὲν ἐλαμβάνετο συγχρόνως ἡ φροντὶς νὰ κλονισθῇ ἐκ βάθρων τὸ ἐλεύθερον πολίτευμα καὶ νὰ καταλυθῇ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία, ἥτις ἐνασκουμένη μὲ ὅλην τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν δύναμιν, ἥτις ἀνήκει νομίμως εἰς αὐτὴν, θὰ κατέντιγεν ἐν τῇ γενέσει της πᾶσαν ἀπόπειραν, ὅθεν δήποτε προερχομένην καὶ τείνουσαν εἰς τὸ νὰ ὑπονομεύσῃ τὴν ἠθικὴν τῆς κοινωνίας συνοχήν. Τὸ πρῶτον πλῆγμα, τὸ εἰπον ἤδη, κατὰ τοῦ πολιτεύματος ἐπατηνέχθη διὰ τῆς Ὑπουργικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία ἐξερράγη τὸν Φε-

δρουάριον 1915 διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς νομίμου τῆς κοινοβουλευτικῆς Κυβερνήσεως τῆς Χώρας, κρίσεως ἥτις σαφῆ εἶχεν ἔννοιαν, ὅτι ὁ ἀνεύθυνος παράγων προέβαλλε τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ πολιτικὴν ἰδίαν, ἀνεξάρτητον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς ὑπευθύνου Κυβερνήσεως καὶ τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς καίτοι ἐν ἁρμονίᾳ διατελούσης μετὰ τῆς δημοσίας γνώμης, καὶ ὅτ ἐπὶ πλέον ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ τὴν πολιτικὴν ταύτην διὰ τῆς ἐνασκήσεως προνομιῶν αἵτινες κατὰ τύπους ἀπονέμονται εἰς τὸ Στέμμα διὰ τοῦ γράμματος τῶν Συνταγματικῶν διατάξεων. Θὰ ἔλεγον, Κύριοι ὅτι ἡ προπετὴς αὕτη ἀξίωσις, ἡ θεωρία αὕτη, θὰ ἦτον ἀναξία νὰ ἀποτελέσῃ θέμα συζητήσεως ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, ἂν τὸ πολιτειακὸν ἡμῶν πρόβλημα δὲν συνεπλέκετο τόσον ἀρρήκτως μετὰ τῆς Ἐθνικῆς κρίσεως, ἂν ἡ διαστρέβλωσις τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τοῦ Συνταγματικοῦ μας χάρτου δὲν ἐχρησίμευεν ὡς ὅπλον πρὸς χυδαίαν παραπλάνησιν τῆς δημοσίας γνώμης ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἐθνικὴν κρίσιν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολεμικὴν πολιτικήν, ἥτις ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ τὴν προέχουσαν ἄποψιν, τὸ κύριον ζήτημα τῶν τελευταίων τούτων χρόνων.

Διετυπώθησαν, Κύριοι, θεωρίαι κατὰ τὰς ὁποίας τὸ Πολίτευμά μας παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς τὸν Βασιλέα νὰ ἀσκῇ ἰδίαν πολιτικήν· ἐπροχώρησαν μάλιστα τινὲς πολὺ πέραν τοῦ σημείου τούτου, ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐκφέρωσι γνώμας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἔχωσι θέσιν εἰς τὰ χείλη ἐλευθέρων πολιτῶν, ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ σημείου ὥστε οὐ μόνον τὰ ὅρια τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας νὰ ἐξογκώσωσιν εἰς βάρος τῶν λαϊκῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θεωρίαν τοῦ θείου δικαίου, ἥτις ἀτιμάζει τὴν λογικὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπόστασιν, φανερῶς ἢ ἐμμέσως νὰ ὑποστηρίξωσι. Τί ἄλλο ἀποδεικνύει τοῦτο εἰμὴ ὅτι καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν δύναται νὰ ἐπισκοτισθῇ ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἠθικὴ ἀντίληψις, ἡ πολιτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ συνείδησις, ὥστε θεωρίαι τὰς ὁποίας ἐδικαιούμεθα νὰ πιστεύωμεν ὡς ἀνεπιστρεπτεὶ ἐξαφανισθείσας εἰς τὰ σκοτεινὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας νὰ ἀνέρχωνται πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὅπως ρυθμίσουν τὴν σύγχρονον ζωήν;

Ἡ δημοκρατικὴ ροπὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Διότι θὰ ἤρκει νὰ ἀναβλέψῃ τις εἰς μόνην τὴν ἱστορικὴν προέλευσιν τοῦ πολιτεύματος ἡμῶν διὰ νὰ συναγάγῃ γνώμην ἀσφαλῆ καὶ ἀναντίρρητον περὶ τοῦ τύπου τοῦ διέποντος ἡμᾶς πολιτεύματος περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος του, περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν κυριαρχικῶν τοῦ λαοῦ δικαιωμάτων. Καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον, τὴν ὁποίαν διήνυσε τὸ ἐλεύθερον κράτος ἀπὸ τῆς ἐθνεγερσίας μέχρι σήμερον, μία σταθερὰ καὶ ἀπαρέγκλιτος ἐξεδηλώθη τάσις, ἓν αἴσθημα ἐναλλοίωτον, τὸ αἴσθημα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τὸ δημοκρατικόν, ἡ τάσις αὐτοῦ πρὸς τὰς δημοκρατικὰς ἐλευθερίας.

Διαρκοῦντος ἔτι τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ, μόλις ἀπέκτησεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ποιάν τινα αὐτοτέλειαν, τὸ πρῶτον αὐτοῦ σκίρτημα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὑπῆρξε σκίρτημα πρὸς τὴν δημοκρατίαν· καὶ τὰ πρῶτα πολιτεύματα, τὰ ὁποῖα διεμορφώθησαν διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξαν πολιτεύματα δημοκρατικὰ καὶ τὴν μορφὴν καὶ τὴν οὐσίαν. Ὅταν βραδύτερον βίᾳ ἐγκαθιδρύθη παρ' ἡμῖν ἡ ἀπόλυτος μοναρχία, ὄχι μόνον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐγκλιματισθῇ καὶ νὰ ἀκμάσῃ εἰς τὴν χώραν μας, ἀλλὰ τοὐναντίον ὁ βίος της ὑπῆρξεν ἐφήμερος, διότι ὑπέκυψεν εἰς τὴν λαϊκὴν ἐξέγερσιν, ἥτις ἐπροίκισε τὸ Κράτος μὲ πολίτευμα φιλελεύθερον. Δὲν ἠρκέσθη ὅμως εἰς τὴν κατάκτησιν ταύτην ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Ἔχων πλήρη ἐπίγνωσιν τῆς πολιτικῆς του ὡριμότητος καὶ τῶν κακῶν τὰ ὁποῖα ἐπήγαζον ἐκ τῆς αὐταρχικῆς διοικήσεως, ἅμα κατεῖδεν ὅτι τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 κατεστρατηγεῖτο διὰ τῆς ἀναμίξεως τῆς ἀνευθύνου ἀρχῆς εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν, δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ εἰς νέαν ἐπανάστασιν ὅπως καὶ τὴν δυναστείαν τὴν καταδολιευθεῖσαν τὰς λαϊκὰς ἐλευθερίας ἀπομακρύνῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ πολίτευμά της παγιώσῃ ἐπὶ ἑδραίων δημοκρατικῶν βάσεων. Καὶ γνωρίζετε, Κύριοι, ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεκέντρωσεν εἰς χεῖρας του, εἰς χεῖρας τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀκεραίαν τὴν συνταktικὴν ἐξουσίαν, ἡ δὲ Ἐθνοσυνέλευσις, ἐξ ἰδίου πλέον δικαιώματος οὐχὶ ἐκ συμβάσεως μετὰ τοῦ Βασιλέως, κατέστρωσε τὸ πολίτευμα μὲ ἀμείωτον τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν ὡς βάσιν καὶ μὲ ἐγγυήσεις ἀπο-

κλεισούσας τὰ παρατηρηθέντα ἄτοπα ἐπὶ τῆς πρώτης συναστείας ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ βασιλέως εἰς τὸν δημόσιον. τῆς χώρας ζίον. Καθιέρωσε μὲ ἄλλας λέξεις καὶ παρ' ἡμῖν τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. τὸ ὁποῖον πρότυπον ἔχει τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ ἰσχύον καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς βασιλευομένης δημοκρατίας.

Βασιλευομένη δημοκρατία.

Ποῖον εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς βασιλευομένης δημοκρατίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα συνταγματικὰ πολιτεύματα; Ἓν καὶ θεμελιῶδες· ὅτι ἐνῷ εἰς τὰ λοιπὰ συνταγματικὰ πολιτεύματα ἡ θέλησις τοῦ μονάρχου ἀναγνωρίζεται ὡς παράγων νόμιμος καὶ προέχων ἐν τῇ ρυθμίσει τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, εἰς τὴν βασιλευομένην δημοκρατίαν ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ παθητικὸν ὄργανον τοῦ Κράτους ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, ἁπλοῦς διεκπεραιωτὴς τῆς λαϊκῆς θελήσεως. Πᾶσα δὲ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία συγκεντροῦται εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀπορρεούσης ἐξ αὐτοῦ Βουλῆς καὶ Κυβερνήσεως. (*Χειροκροτήματα*).

Τὴν τύχην τοῦ Ἔθνους δὲν διέπει ὁ ἀνεύθυνος παράγων, ὁ ἰσόβιος, ὁ κληρονομικὸς καὶ ξένος πρὸς τὴν λαϊκὴν κρίσιν, ἀλλὰ Κυβέρνησις αἱρετὴ ἐκπηγάζουσα ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ, Κυβέρνησις προσώπων μετακλητῶν, ἐφ' ἧς ἀσκεῖται συνεχής, ἄγρυπνος καὶ αὐστηρὸς ὁ λαϊκὸς ἔλεγχος. Εἰς ταύτην ἀναθέτει τὴν διοίκησιν τῆς χώρας τὸ πολίτευμα, οὐδὲ ἀνέχεται ἐπέμβασιν ἄλλων εἰς τὰ κοινὰ καὶ πρὸ παντὸς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Στέμματος, ὅσον καὶ ἂν ἡ ἐπέμβασις αὐτοῦ γίνεται κατὰ τρόπον ἤπιον. Διότι ἡ βασιλευομένη δημοκρατία, ἂν δὲν εἶνε καθαρὰ δημοκρατία κατὰ τὴν μορφήν, λόγῳ τῆς συμμετοχῆς ἑνὸς παράγοντος μὴ αἱρετοῦ καὶ μὴ μετακλητοῦ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ πολιτεύματος, εἶναι οὐχ' ἧττον καθαρὰ καὶ πλήρης δημοκρατία κατ' οὐσίαν. Ἐξάγομεν τοῦτο ἐκ τῶν ρητῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, ἐν ᾧ ἀναγράφεται ὅτι «ἅπασαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουσιν ἐκ τοῦ ἔθνους». ὅτι δηλαδὴ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία εἶναι ἡ μόνη πηγὴ ἐξ ἧς ἀπορρέει ἡ δύναμις ἡ ἰθύνουσα τὴν χώραν. ἐν ᾧ ἀναγνωρίζεται ρητῶς ἐπίσης

διὰ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 108, ὅτι μόνη ἡ Βουλὴ ἀποφασίζε περὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν συνταγματικῶν διατάξεων,—διάταξ ἥτις ἐξαίρει τὸν παθητικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀνευθύνου ἀρ χῆς,—συνάγομεν τοῦτο ἐκ τῶν διατάξεων αἵτινες ἀσφαλίζουσιν εἰ τὴν Βουλὴν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ συνέρχεται «αὐτοδικαίως εἰς τακτι κὴν σύνοδον» (ἀρ. 54) καθὼς καὶ τὴν κανονικὴν πρόοδον τῶν ἐργα σιῶν της (ἀρ. 38). Ἔχομεν ἀκόμη σαφῆ ἐν τῷ Συντάγματι ἐξήγη πιν, ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ἐν αὐτῷ δικαιωμάτων τοῦ Στέμματος, οὐδεμία ἐκ τῶν προνομιῶν του ἀπονέμεται προσωπικῶς εἰς τὸν Βασιλέα, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὴ Κυβέρνησιν δηλ., ἥτις εἶνε ἀπαύγασμα τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειο ψηφίας, διότι βλέπομεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἰς οὐδεμίαν πρᾶξιν δύνατα νὰ προβῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐγκύρως, ἔχων ἀνάγκην τῆς προσυπογραφῆ τοῦ ἁρμοδίου Ὑπουργοῦ (ἀρ. 38). Ἀλλ' ἂν πρέπῃ νὰ ἐπιμείνωμε εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ συνταγματικοῦ γράμματος, δυνάμεθα νὰ εἴπωμε ὅτι ἡ ριζικὴ ἀπόκρουσις τοῦ θεσμοῦ τῆς Γερουσίας καὶ ἡ καθιέρωσις ἑνιαίου νομοθετικοῦ σώματος ἀποδεικνύει περιτράνως ὅτι μετ' ἐπι μελείας ἀπεμάκρυνεν ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐθνοσυνέλευσις πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο ν' ἀμβλύνῃ τὴν λαϊκὴν ἐξουσίαν καὶ προέκρινε νὰ ἴδῃ πραγ ματοποιούμενον τὸν κίνδυνον τῆς «κοινοβουλευτικῆς ὀλιγαρχίας», ὃν ἐπέσεισαν οἱ συνήγοροι τῆς δευτέρας Βουλῆς, ἢ νὰ ἴδῃ τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν χαλαρουμένην διὰ τῆς κατατμήσεως τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Ἔθνους. Τῆς ἀληθῶς θὰ ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ὅτι, μεθ' ὅλα ταῦτα, θὰ ἐτίθετο ἐν ἀμφιβολίᾳ ἡ ἔκτασις τῆς λαϊκῆς ἐξουσίας καὶ ὅτι τὸ μὲν γράμμα τοῦ Συντάγματος ἤθελε στρεβλωθῇ ἐκ στρεψοδίκων ἑρ μηνειῶν, τὸ δὲ πνεῦμα αὐτοῦ ἤθελε παροραθῇ τελείως;

Ἂν ἀνατρέξωμεν, Κύριοι, εἴτε εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἑρμηνείαν εἴτε εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν νομολογίαν ἐν ταῖς Χώραις, ἐκ τῶν ὁποίων ἠρύσθημεν τὸ πολίτευμα ἡμῶν, ἅτινα χρησιμεύουσιν εἰς ἡμᾶς ὡς πρότυπα τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐφαρμογῆς, ἂν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν κοιτίδα τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν, τὴν Ἀγγλίαν, ἂν ἀνα τρέξωμεν εἰς τὸ Βέλγιον, οὗτινος τὸν καταστατικὸν χάρτην ἀντεγρά ψαμεν, θὰ ἴδωμεν μετὰ πόσης σταθερότητος καταδικάζεται ἡ ἀνάμι ξις τοῦ Βασιλέως εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους καὶ ἀπαγορεύεται

εἰς αὐτὸν καὶ ἡ ἁπλῆ προσπάθεια πρὸς ἐφαρμογὴν ἰδίας πολιτικῆς, εἴτε εἰς τὰ ἐξωτερικὰ εἴτε εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τῆς χώρας

Σᾶς ἀναγινώσκω τί γράφει ὁ Φρίμαν. (*Ἀναγινώσκει*): «Καὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς καθὼς καὶ τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις κατισχύει ἡ θέλησις τῶν δύο Βουλῶν, καὶ ἐν περιπτώσει διαφορᾶς μεταξὺ αὐτῶν ἡ θέλησις τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων». Ἐξέλεξα τὴν περικοπὴν ταύτην τοῦ Ἄγγλου συγγραφέως, ἀκριβῶς διότι ἐν αὐτῇ γίνεται μνεία οὐ μόνον περὶ τῶν ἐσωτερικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, ἐφ' ὧν ὁ ἔκπτωτος Βασιλεὺς ἀντεποιήθη ἰδιαίτερα δικαιώματα, ἰσχυρισθεὶς ὅτι τὴν μὲν διαχείρισιν τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως δύναται νὰ ἀφήσῃ εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Κυβέρνησιν, τὴν ἐξωτερικὴν ὅμως πολιτικὴν μόνος αὐτὸς δικαιοῦται νὰ διευθύνῃ. «Εἶναι οὐσιώδες, λέγει ὁ λόρδος Μακώλαιη, νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν της ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἐφ' ὅλων τῶν κλάδων τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐξουσίας». Εἰς τὸν Βασιλέα ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπιτρέπεται μόνον νὰ δίδῃ συμβουλὰς περὶ τῆς τηρητέας πολιτικῆς. Οὐδὲν πέραν τούτου. «Ὁ Βασιλεύς, λέγει ὁ Λόουελ, δικαιοῦται βεβαίως νὰ προσπαθήσῃ ὅπως πείσῃ τοὺς Ὑπουργούς του νὰ ἀπόσχωσι πολιτικῆς, ἣν οὗτος δὲν ἐγκρίνει . . . ἀλλ' ἐὰν ἀδυνατῇ νὰ πείσῃ αὐτούς, ὑποστηριζομένους ὑπὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας καὶ ἐπιμένοντας εἰς τὰς παρ' αὐτῶν ὑποστηριζομένας ἀπόψεις, ὀφείλει ὁ Βασιλεὺς νὰ ὑποχωρήσῃ». Ἀλλὰ καὶ ὁ συμβουλευτικὸς τοῦ Στέμματος ρόλος δὲν εἶναι ἀπεριόριστος. Δυσπιστεῖ, καὶ εὐλόγως δυσπιστεῖ, ὁ Ἀγγλικὸς λαός, χάριν τῶν ἐλευθεριῶν του, κατὰ πάσης ἐπιμονῆς τοῦ Βασιλέως πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν προσωπικῶν του ἰδεῶν ἢ τῆς προσωπικῆς του θελήσεως, ὅσον καὶ ἂν ἡ προσπάθειά του ἐμφανίζεται ὑπὸ τὸ πρόσχημα συμβουλῶν πρὸς τὴν ὑπεύθυνον Κυβέρνησιν. (*Ἀναγινώσκει*): «Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Στέμματος, γράφει ὁ Courtney, δὲν πρέπει τὸ παράπαν νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν εὐθύνην τοῦ Ὑπουργοῦ, ὅστις τελικῶς ἀποφασίζει περὶ τοῦ πρακτέου». Εἶναι εὐνόητον πόσον ἐντόνως ἀποκρούουσιν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Βασιλέως ἥτις ἐξέρχεται τῶν καθαρῶς συμβουλευτικῶν ὁρίων. «Τοιαύτη ἐπίδρασις, γράφουσι, παρεισάγει ἐν τῷ πολιτεύματι παράγοντα ἐντελῶς ἀπαράδεκτον ὑπὸ τὴν παροῦσαν μορφὴν τοῦ Ἀγγλικοῦ

Συντάγματος, παράγοντα ὅστις ἀποτελεῖ ἀληθῆ αὐτοῦ ἄρνησιν κα τείνει εἰς καταστροφήν του».

Εἰς ποίας περιπτώσεις ἐπιτρέπεται διάλυσις τῆς Βουλῆς.

Αὐταί, Κύριοι, εἶναι αἱ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι διέπουσι τὸ Ἀγγλικὸν πολίτευμα, ὅπερ χρησιμεύει εἰς ἡμᾶς ὡς πρότυπον, αὐταὶ εἶναι αἱ ἀρχαί, αἵτινες διέπουσι τὸ Βελγικὸν πολίτευμα, ὅπερ ἀντεγράψαμεν, ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαρεγκλίτως ἀείποτε ἐτηρήθησαν. Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα ἐν τῇ κοινοβουλευτικῇ μας ἱστορίᾳ ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐζήτησε νὰ διατυπώσῃ ἰδίαν πολιτικήν, πολὺ δὲ περισσότερον νὰ ἐπιβάλῃ αὐτήν, ὡς τὴν ἐπέβαλεν ὁ ἔκπτωτος Βασιλεὺς διὰ παντοίων ἐκθέσμων μέσων καὶ διὰ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς.

Ἐδημιουργήθησαν ἤδη καὶ παρ' ἡμῖν συνθῆκαι κοινοβουλευτικαί, ἔθιμα κοινοβουλευτικά, τὰ ὁποῖα ὑποχρεούμεθα νὰ σεβασθῶμεν. Διότι δὲν εἶναι τὰ ἔθιμα ταῦτα στοιχεῖα ἀστάθμητα καὶ ὑδαρῆ, εἰς τὰ ὁποῖα ἕκαστος δύναται νὰ προσδώσῃ τὸ ἀρέσκον εἰς αὐτὸν σχῆμα· εἶναι πολιτικὰ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν νόμιμον καὶ ἐπιτακτικὴν ἰσχύν.

Καὶ ἐρχόμεθα ἤδη, Κύριοι, εἰς τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ὁ Βασιλεὺς δικαιοῦται νὰ προβαίνῃ εἰς διάλυσιν τῆς Βουλῆς ἐν περιπτώσει διαφωνίας αὐτοῦ μετὰ τῆς πλειοψηφούσης ἐν τῇ Βουλῇ καὶ τῇ Χώρᾳ ὑπευθύνου Κυβερνήσεως. Τὸ ζήτημα εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ ἐκεῖνο ὅπερ ἤδη ἐξητάσαμεν. Δικαιοῦται δηλαδὴ ὁ Βασιλεὺς νὰ ἔχῃ ἰδίαν προσωπικὴν πολιτικὴν καὶ νὰ ἐπιζητῇ τὴν ἐφαρμογήν της διὰ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς; Ἡ ἀπάντησις ἡ διδομένη πανταχόθεν εἶναι μία καὶ ἀρνητική. Ἀλλ' ὁ ἀξιότιμος Βουλευτὴς Αἰτωλοακαρνανίας ἔχει ἰδίαν καὶ περίεργον θεωρίαν. Δέχεται ὅτι τὸ Πολίτευμά μας εἶναι βασιλευομένη δημοκρατία, χωρὶς νὰ ἐξηγῇ τί αὐτὸς ἐννοεῖ διὰ τοῦ ὅρου τούτου. Ἀλλ' ἐν ταὐτῷ δέχεται ὅτι ὁ Βασιλεὺς δικαιοῦται ν' ἀντιτάξῃ τὴν προσωπικήν του πολιτικὴν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς νομίμου κοινοβουλευτικῆς Κυβερνήσεως, διότι ἀναγνωρίζει εἰς τὸν Βασιλέα τὸ δικαίωμα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς ἐν περιπτώσει διαφωνίας.

Πέντε, λέγει, εἶναι αἱ γενικαὶ περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ Βουλὴ νομί-

μως διαλύεται: 1) Φυσικὸς τερματισμὸς τοῦ βίου τῆς Βουλῆς. 2) Ἀδυναμία τῆς Βουλῆς ὅπως παρέχῃ Κυβέρνησιν βιώσιμον. 3) Ἀνάγκη ἀναβαπτίσεως τῆς Βουλῆς πρὸς μείζονα κύρωσιν τοῦ ἔργου της. 4) Εἰκαζομένη δυσαρμονία τοῦ Δημοσίου φρονήματος πρὸς τὴν πλειοψηφίαν τῆς Βουλῆς. 5) Διαφωνία τοῦ Στέμματος πρὸς τὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῆς Βουλῆς Κυβέρνησιν.

Αἱ πέντε αὗται περιπτώσεις δύνανται νὰ συγκεφαλαιωθοῦν εἰς τρεῖς. Καθόσον ἡ μὲν λῆξις τῆς περιόδου εἶναι γεγονὸς ἀναπόφευκτον, ἡ δὲ δευτέρα περίπτωσις, ἡ ἀδυναμία τῆς Βουλῆς νὰ παρουσιάσῃ Κυβέρνησιν βιώσιμον, εἶναι ἐπίσης ἀνάγκη ἀναπόφευκτος. Ἡ τρίτη περίπτωσις, ἡ τῆς ἀναβαπτίσεως τῆς Βουλῆς, εἶναι ἡ αὐτὴ μετὰ τῆς τετάρτης, διότι ἀμφότεραι βασίζονται ἐπὶ τῆς ἐλλείψεως ἁρμονίας μεταξὺ Βουλῆς καὶ δημοσίας γνώμης, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν αὐτὴ αὕτη ἡ Κυβέρνησις ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ κύρους της παρὰ τῷ λαῷ καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνανεώσῃ τὴν ἐντολήν της. Εἰς τρεῖς λοιπὸν κυρίως περιπτώσεις φρονεῖ ὁ ἔντιμος συμπολίτης μου ὅτι διαλύεται ἡ Βουλή· 1) ἕνεκα ἀδυναμίας τῆς Βουλῆς πρὸς παροχὴν Κυβερνήσεως βιωσίμου· 2) ἕνεκα δυσαρμονίας μεταξὺ πλειοψηφίας Βουλῆς καὶ δημοσίου φρονήματος καὶ 3) ἕνεκα διαφωνίας τοῦ Στέμματος πρὸς τὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῆς Βουλῆς Κυβέρνησιν. Αἱ δύο πρῶται κυροῦσιν ἀληθῶς τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἡ τρίτη ἀνατρέπει αὐτὸ ἄρδην. Διότι ἀναγνωρίζει εἰς τὸν Βασιλέα τὸ δικαίωμα οὐχὶ νὰ παρακολουθῇ ἁπλῶς τὸ λαϊκὸν φρόνημα, ἀλλὰ νὰ ἔρχεται ἀντιμέτωπος πρὸς αὐτὸ προβάλλων τὴν προσωπικήν του πολιτικὴν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς καὶ τῆς χώρας. Καὶ ὅτι μὲν εἰς τὴν ξένην ἐπιστήμην καὶ τὴν κοινοβουλευτικὴν πρᾶξιν ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔχει τοιαύτην ἐξουσίαν σᾶς τὸ ἀπέδειξα ἤδη: «Αἱ Βελγικαὶ βουλαί, λέγει ὁ Ζιρών, διὰ νὰ ἀναφέρω ἕνα ἀκόμη συγγραφέα, δύνανται νὰ διαλυθοῦν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ὅταν ταύτουν νὰ ἀπεικονίζουν τὸ φρόνημα τῆς Χώρας ἢ ὅταν ἡ κατάτμησις τῶν κομμάτων ἐμποδίζῃ τὸν σχηματισμὸν σταθερᾶς πλειοψηφίας ἐν ταῖς Βουλαῖς». Ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τῇ κοινοβουλευτικῇ ἡμῶν νομολογίᾳ κυρώθη δι' ὁμοιομόρφου ἐφαρμογῆς ὁ θεμελιώδης κανὼν ὁ ἀφαιρῶν ἀπὸ τοῦ Στέμματος τὸ δικαίωμα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς ἐξ ἰδίας

σκέψεως, ἐξ ἰδίων ἐλατηρίων, ἐξ ἰδίας πολιτικῆς κατευθύνσεως τὸ ἀπέδειξεν ἐναργέστατα ὁ ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας συνάδελφος. Ἔτεινεν ἀναμφιβόλως οὗτος εἰς ἀπόδειξιν ἀντιθέτου ἐκδοχῆς, ἀλλ' ὑπέπεσεν εἰς τὸ σφάλμα τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὰς πολιτικὰς ἀντιλήψεις καὶ μεθόδους, αἵτινες ποτὲ δὲν ἔπαυσαν δυστυχῶς νὰ ἐπικρατοῦν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ὁμοφρόνων του. Τὸ σφάλμα ὅτι ἠθέλησε καὶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν νὰ ὑποτάξῃ τὰ γεγονότα εἰς σκέψεις αὐθαιρέτους καὶ ὄχι νὰ ἀντλήσῃ συμπεράσματα ἐκ τῶν γεγονότων.

Τί ἄλλο ἀποδεικνύουσιν αἱ περιπτώσεις, ἃς παρέταξε ἀπαριθμῶν τὰς ἀπὸ τριακονταετίας καὶ ἐντεῦθεν γινομένας διαλύσεις ἐν Ἑλλάδι, εἰμὴ ὅτι οὐδέποτε ὁ Βασιλεὺς μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1915 προέβη εἰς διάλυσιν Βουλῆς ἂν δὲν συνέτρεχεν ἢ ἀδυναμία πρὸς παροχὴν σωσίμου Κυβερνήσεως λόγῳ τῆς κατατμήσεως τῶν κομμάτων ἢ σαφεῖς ἐνδείξεις καθιστῶσαι ἐμφανὲς τὸ ὑφιστάμενον χάσμα μεταξὺ Βουλῆς καὶ Κυβερνήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ κοινῆς γνώμης ἀφ' ἑτέρου;

«Ἂς ἐξετάσωμεν, εἶπεν ὁ κύριος Βουλευτὴς Αἰτωλοακαρνανίας, τὰς διαλύσεις τῶν Βουλῶν ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν. Ἡ διάλυσις τοῦ 1885 ἐγένετο δι' ἀδυναμίαν παροχῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς δεδηλωμένης, ἣν ὑπεστήριζεν ὁ ἀείμνηστος Χ. Τρικούπης. Ἡ διάλυσις τοῦ 1887 ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, ἐπὶ σκοπῷ ἀναβαπτίσεως τῆς πλειονοψηφίας ἐν τῇ λαϊκῇ ἐμπιστοσύνῃ. Ἡ διάλυσις τοῦ 1892 ἐγένετο ἕνεκα ἄρσεως τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Στέμματος ἀπὸ τῆς πλειονοψηφούσης ἐν τῇ Βουλῇ Κυβερνήσεως. Ἡ διάλυσις τοῦ 1895 ἐγένετο δι' ὁμοιον λόγον, ἀμφότεραι δ' ἐνηργήθησαν δι' ὑπηρεσιακῶν Κυβερνήσεων. Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς τοῦ 1902 ἐγένετο δι' εἰκαζομένην δυσαρμονίαν τῆς Βουλῆς πρὸς τὸ δημόσιον φρόνημα. Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς τοῦ 1905 ἐγένετο ἕνεκα ἀδυναμίας πρὸς παροχὴν Κυβερνήσεως. Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς τοῦ 1906 ἐγένετο ἐπὶ σκοπῷ ἀναβαπτίσεως τῆς πλειονοψηφίας. Ἡ διάλυσις τῆς πρώτης ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τοῦ 1910 ἐγένετο ὑπὸ τῆς μειονοψηφούσης Κυβερνήσεως Βενιζέλου δι' εἰκαζομένην δυσαρμονίαν τοῦ δημοσίου φρονήματος πρὸς τὴν Βουλήν.»

Ποῖος ἐχρησίμευσεν ὡς λόγος διαλύσεως καθ' ὅλας τὰς περιπτώσεις ταύτας; Σᾶς τὸ λέγει ὁ ἔντιμος συμπολίτης μου· εἴτε διατάρα-

ξις τῆς ἀναγκαίας μεταξὺ Βουλῆς καὶ Χώρας ἁρμονίας, εἴτε κατάτμησις τῶν ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων. Εἰς δύο μόνον περιπτώσεις ἀναφέρει ὡς αἰτίαν τὴν διαφωνίαν Στέμματος καὶ πλειοψηφούσης Κυβερνήσεως, τὴν διάλυσιν τοῦ 1892 καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ 1895. Ἀπέφυγεν ὅμως, ὄχι δὲ ἄνευ λόγου, νὰ προσδιορίσῃ τὴν διαφωνίαν ταύτην, ἀπέφυγε νὰ εἴπῃ ἐπὶ τίνων σημείων προέκυψεν ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Βασιλέως καὶ Κυβερνήσεως. Καὶ ἀπέφυγε διότι δὲν εἶναι τόσον ἀπομεμακρυσμένα τὰ σημεῖα ταῦτα τῆς πολιτικῆς μας ἱστορίας, ὥστε μεταξὺ τῶν πλείστων ἐξ ἡμῶν νὰ μὴ διατηρῆται ζῶσα ἀκόμη ἡ ἀνάμνησις καὶ τῶν γεγονότων καὶ τῶν αἰτίων ἅτινα ἐπροκάλεσαν τὰ γεγονότα. Ἐνθυμεῖσθε, Κύριοι, πολλοὶ ἐξ ὑμῶν ὅτι ἐν ἔτει 1892 ἡ οἰκονομικὴ ἐν γένει πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως, ἰδίᾳ δὲ ἡ ραγδαία ὑποτίμησις τοῦ πιστωτικοῦ ἡμῶν νομίσματος, ἐπροκάλεσε δυσφορίαν, καὶ δυσφορίαν ἔντονον, παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ, ἥτις ἀπέδιδε, δὲν ἐξετάζω ἂν δικαίως ἢ ἀδίκως, εἰς κυβερνητικὴν ἀνεπάρκειαν τὴν αὔξουσαν ὁσημέραι στενοχωρίαν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Διερμηνεὺς ἁπλῶς τοῦ δημοσίου φρονήματος ὑπῆρξεν ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἀπομακρύνας τότε τὴν Κυβέρνησιν Δεληγιάννη ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ διαλύσας τὴν Βουλὴν οὐχὶ πρὸς ἐπιβολὴν ἰδίας τοῦ Στέμματος οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ἀλλ' ἀκριβῶς ὅπως τὴν λαϊκὴν θέλησιν καταστήσῃ ἐνεργόν. Οὐδ' εἶναι διάφορος ἡ περίπτωσις τῆς διαλύσεως τοῦ 1895. Γεγονότα ὑψίστης σημασίας εἶχον κλονίσῃ τελείως τὴν λαϊκὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν τότε Κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν ἀείμνηστον Τρικούπην. Ἡ προηγηθεῖσα χρεωκοπία τοῦ Κράτους, ἡ ἀποτυχία τῶν οἰκονομικῶν συνδυασμῶν δι' ὧν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἠδυνήθη νὰ φανῇ κατ' ἐπίφασιν ἐνήμερον τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ ἐπιταθεῖσα οἰκονομικὴ καχεξία εἰς ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας, οἱ προταθέντες νέοι φόροι, καὶ ἰδίως ὁ τῶν οἰκοδομῶν, ἐξήγειραν ἐναντίον τῆς τότε Κυβερνήσεως τὸν λαόν, ὅστις διὰ συλλαλητηρίων θορυβωδῶν ἀπεδοκίμαζε τὴν Κυβέρνησιν Τρικούπη. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς ἦτο μέτρον οὐχὶ αὐθαίρετον τοῦ Στέμματος, ἀλλὰ μέτρον ἐπιβεβλημένον, τεῖνον εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀπαραίτητον ὁμαλότητα καὶ ἁρμονίαν σχέσεων μεταξὺ τῆς λαϊκῆς γνώμης καὶ τῆς Ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας.

Αἱ δύο διαλύσεις τοῦ 1915.

Ἰδού, Κύριοι, διατί εἶπον ὅτι, ὅπως εἰς τὰ ξένα φιλελεύθερα πολιτεύματα, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ Στέμματος πρὸς διάλυσιν τῆς Βουλῆς ἀσκεῖται εἰς δύο μόνον περιπτώσεις : Τὴν κατάτμησιν τῶν κομμάτων εἰς τὴν Βουλήν, ἀδυνατοῦσαν νὰ δώσῃ βιώσιμον Κυβέρνησιν, καί, δεύτερον, εἰς τὴν εἰκαζομένην ἔλλειψιν ἁρμονίας μεταξὺ πλειοψηφίας καὶ Κυβερνήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ λαϊκῆς γνώμης ἀφ' ἑτέρου. Τὴν δυσαρμονίαν ταύτην δὲν δημιουργεῖ ἀλλ' ἁπλῶς πιστοποιεῖ ὁ ἀνεύθυνος παράγων, πιστοποιεῖ δὲ ταύτην μετ' ἀπολύτου εἰλικρινείας. Ἂν μεταχειρίζεται ὡς πρόσχημα ὁ Βασιλεὺς ἀνύπαρκτον διαφωνίαν Βουλῆς καὶ Χώρας ἐν ἐπιγνώσει διατελῶν ὅτι ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ πλειοψηφία τῆς Βουλῆς ἔχει ὄπισθεν αὐτῆς ἀκεραίαν τὴν δημοσίαν γνώμην, ἡ κακόπιστος χρῆσις τῆς προνομίας τῆς διαλύσεως οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ καθαρὰ παραβίασις καὶ ἀναίρεσις τοῦ πολιτεύματος.

Ἂς ἔλθωμεν ἤδη, Κύριοι, εἰς σύντομον ἔρευναν τῶν περιστάσεων ὑφ' ἃς ἐνηργήθησαν αἱ δύο διαλύσεις κατὰ Φεβρουάριον καὶ Ὀκτώβριον τοῦ 1915. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1915 εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀρχὴν ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων, Κυβέρνησις ἀπολαύουσα τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, Κυβέρνησις περὶ τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἀμφέβαλλε, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἐδικαιοῦτο νὰ ἀμφιβάλλῃ ὁ ἀνεύθυνος παράγων, ὅτι οὐ μόνον εἶχεν ὄπισθέν της τὴν πλειονότητα τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶχεν ἐφελκύσῃ, καὶ δικαίως, τὸν ἀμέριστον ἐνθουσιασμόν του καὶ τὸν ἀμετάπτωτον αὐτοῦ θαυμασμόν.

Τὸν λόγον τῶν λαϊκῶν τούτων αἰσθημάτων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Φιλελευθέρων ἔδωκεν αὐτὸς οὗτος ὁ ἀξιότιμος βουλευτὴς Αἰτωλοακαρνανίας. Ἦτον ἡ Κυβέρνησις, εἶπεν, ἡ ὁποία ἐπετέλεσε τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἀναγέννησιν τῆς χώρας, ἦτον ἡ Κυβέρνησις τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς εἶχε δοκιμάσει εἰς ὁμαλὰς καὶ κρισίμους περιστάσεις, ἦτον ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἐμπειρίαν καὶ δεξιότητα τῆς ὁποίας, καὶ διὰ νὰ εἴπωμεν τὰ πράγματα ἀκριβέστερον, εἰς τὴν ἐμπειρίαν καὶ δεξιότητα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἶχεν ἀπόλυτον πεποίθησιν. Συνησθάνετο ἐπὶ πλέον ἡ Χώρα ὅτι ἡ

ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἦτο ἐποχὴ πειραματισμῶν· ἦτο ἐποχὴ καθ' ἣν τὸ Κράτος εἶχεν ἀνάγκην σταθερᾶς χειρός, πείρας καὶ ὀξύτητος κυβερνητικῆς δεδοκιμασμένης. Ἐγνώριζεν ἄριστα, οὔτε εἶχε τὸν ἐλάχιστον δισταγμόν, τὸ Στέμμα ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη εἶχεν ὄπισθεν αὐτῆς τὴν μεγίστην πλειονότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Καὶ ἐν τούτοις, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ καὶ ἐναντίον τῆς γνώμης αὐτοῦ, προέβη εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς Κυβερνήσεως. Δὲν προέβη δὲ εἰς τὴν διάλυσιν ταύτην ἐν γνώσει μόνον ὅτι ἡ πλειονοψηφία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπεστήριζε τὴν πολιτικὴν τὴν ὁποίαν ἠκολούθει ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων, ἀλλὰ προέβη εἰς αὐτὴν κατὰ τρόπον ἰταμόν, ἰταμώτερον δύναμαι νὰ εἴπω καὶ τῆς δευτέρας διαλύσεως τῆς ἐνεργηθείσης κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1915, διαλύσεως ἐξ ἧς διεπιστώθη ὅτι ἡ λαϊκὴ κυριαρχία ἀνῆκε πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἦτο δὲ ἰταμωτέρα ἡ πρώτη διάλυσις, διότι κατ' αὐτὴν ὁ Βασιλεὺς ἀντετάχθη οὐ μόνον πρὸς τὴν πλειονοψηφίαν τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Κυβερνήσεως, οὐ μόνον πρὸς τὴν γνώμην τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τοῦ ὑποστηρίζοντος τὴν Κυβέρνησιν τῶν Φιλελευθέρων, ἀλλὰ ἐτάχθη ἀντιμέτωπος, αὐτὸς μόνος, ἐναντίον τῆς παμψηφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐνθυμεῖσθε ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶχε συγκαλέσῃ τὴν 19 Φεβρουαρίου συμβούλιον τοῦ Στέμματος ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, εἰς τὸ ὁποῖον παρέστησαν οὐ μόνον ὁ ἡγέτης τῆς πλειονοψηφίας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μειοψηφούντων κομμάτων. Πάντες οὗτοι ἐνέκριναν ὁμοφώνως τὴν πολιτικήν, ἣν εἰσηγήθη ὁ τότε πρωθυπουργός, οὐ μόνον δὲ τὴν ἐνέκριναν, ἀλλὰ καί τινες ἐπλειοδότησαν εἰς αὐτήν. *(Χειροκροτήματα).*

Ἡ ὑπεύθυνος λοιπὸν Κυβέρνησις τῆς Χώρας, οἱ ἡγέται τῶν ἄλλων πολιτικῶν μερίδων, ἡ πλειοψηφία καὶ ἡ μειοψηφία τῆς Βουλῆς, ἡ πλειοψηφία καὶ ἡ μειοψηφία τῆς Χώρας, ὁλόκληρος καὶ ὁμόφωνος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μίαν ἠσπάζοντο ἐθνικὴν πολιτικήν, μίαν ἤθελον ἐθνικὴν κατεύθυνσιν. Εἷς καὶ μόνος δὲν ἐνέκρινεν, εἷς καὶ μόνος διεφώνει, ὁ Βασιλεύς. Καὶ ἡ θέλησις αὐτοῦ ἡ αὐθαίρετος κατίσχυσεν ἀπέναντι τῆς ἡνωμένης θελήσεως τοῦ Ἔθνους. Ἡ ἐθνικὴ πολιτικὴ ἐγκατελείφθη, ἡ δυναστικὴ ἐπεκράτησεν. Εἰπατέ μου ἂν τοῦτο σημαίνει βασιλευομένην δημοκρατίαν, ὡς ἐχαρακτήρισε τὸ πολίτευμά

μας καὶ αὐτὸς ὁ ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας συνάδελφος, ἢ αὐθάδη ἀπολυταρχισμόν. (*Χεροκροτήματα*).

Ἡ ἀσθένεια τοῦ Βασιλέως πρόφασις νέας τοῦ Συντάγματος παραβιάσεως.

Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἁπλῶς ἡ ἀπαρχὴ τῆς παραβιάσεως τοῦ πολιτεύματος. Βραδύτερον ὁλόκληρον τὸ πολιτικόν μας οἰκοδόμημα κατέρρευσεν ὑπὸ τὰ ἰσχυρὰ καὶ ἀλλεπάλληλα πλήγματα τῆς Αὐλῆς καὶ τῶν περὶ τὴν Αὐλήν. Αἱ ἐκλογαί, ὡς ἦτον ἐπόμενον, ἐπιστοποίησαν ἓν γεγονὸς περὶ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς ἀμφέβαλλε, τὴν ἀκλόνητον τοῦ λαοῦ πίστιν πρὸς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν ἐφανέρωσε τὴν πλήρη τοῦ λαοῦ ἐπιδοκιμασίαν ἐφ' ὅλων τῶν σημείων τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων πολιτικῆς.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀφοῦ ὁ λαὸς τόσον πανηγυρικῶς ἐξεδήλωσε καὶ διὰ τῆς ψήφου του τὸ πολιτικόν του φρόνημα, μὴ νομίσετε ὅτι ἡ διαχείρισις τῶν κοινῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὰς μόνας ἁρμοδίους χεῖρας, ὅτι τὰ ἡνία τοῦ Κράτους ἀνέλαβεν ἡ Κυβέρνησις ἣν ὑπέδειξεν ἡ πλειοψηφία τοῦ Ἔθνους. Μέχρι τῶν ἀρχῶν Αὐγούστου τὸν τόπον διηύθυνεν ἡ Κυβέρνησις τῶν αὐλικῶν παρασκηνίων. Ἐπὶ ἓν πεντάμηνον ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου μέχρι τῶν ἀρχῶν Αὐγούστου 1915 ἡ λαϊκὴ κυριαρχία ἀδρανεῖ. Γνωρίζω τὴν δικαιολογίαν· ἡ ἀσθένεια τοῦ Βασιλέως. Ἀλλὰ τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἔχει προνοήσει καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, διότι δὲν ἐφαντάσθη κανεὶς ποτὲ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνασταλοῦν αἱ νόμιμοι λειτουργίαι τοῦ Κράτους, νὰ παραλύσῃ ἡ Κυβέρνησις τῆς Χώρας ἐξ ἑνὸς τυχαίου γεγονότος, τῆς ἀσθενείας τοῦ Βασιλέως.

Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑΚΟΣ. Παρακαλῶ, ἐπιτρέπετε μίαν διακοπήν; Ἤμην ὁ Ὑπουργὸς ὅστις ἔκαμε τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ ὀφείλω νὰ ὁηλώσω εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐκλογῶν προῆλθεν ἐκ τοῦ ἑξῆς λόγου. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Βενιζέλου δὲν εἶχεν οὔτε ἐκλογικὰ εἴδη οὔτε καὶ καταλόγους ἐκτυπώσει τῶν Νέων Χωρῶν. Ἅμα τῷ σχηματισμῷ της ἡ νέα Κυβέρνησις, κατα-

σταθείσης ἀναποφεύκτου τῆς διαλύσεως λόγῳ τῆς διαφωνίας πρὸς τὸ Σιέμμα, ἐπελήφθη μετὰ πάσης σπουδῆς πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν καταλόγων καὶ παρασκευὴν τῶν ἐκλογικῶν εἰδῶν· ἡ ἐνέργεια τῶν ἐκλογῶν ὡρίσθη εἰς τὸ βραχύτερον χρονικὸν διάστημα.

Παρακαλῶ δὲ τὸν κ. Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν νὰ δώσῃ καὶ περὶ τούτου ἐπισήμους πληροφορίας εἰς τὴν Βουλήν, διότι, ὡς παριστάνει τὰ πράγματα ὁ κ. Βουλευτὴς Αἰτωλοακαρνανίας, φαίνομαι παρὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτεύματος ἀναβαλὼν τὰς ἐκλογάς. Ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε παρεβίασα οὐδὲ θὰ παραβιάσω τὸ πολίτευμα τῆς Χώρας· ἂν ἡ πλειονοψηφία ἔχῃ ἐναντίαν γνώμην ἂς ζητήσῃ παρ' ἐμοῦ εὐθύνας.

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Ἄσκοποι λόγοι, διότι καὶ ἀληθεῖς ἂν ὑποτεθοῦν δὲν μεταβάλλουν τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων.

Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑΚΟΣ. Ὤφειλον νὰ σᾶς ἀπευθύνω τὴν διακοπήν, διότι εἶναι μεγάλη ἡ εὐθύνη τὴν ὁποίαν μοὶ ἀποδίδετε ὅτι ἀνέβαλον τὴν σύγκλησιν τῆς Βουλῆς.

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Ἂν παρακολουθήσητε προσεκτικώτερον τοὺς λόγους μου θὰ ἐνοήσητε ποῦ ἔγκειται ἡ ἀθέτησις τοῦ Συντάγματος. Αἱ ἐκλογαὶ διενηργήθησαν τὴν 31 Μαΐου, ἡ δὲ Βουλὴ συνεκλήθη τὸν Αὔγουστον ἵνα δώσῃ νόμιμον Κυβέρνησιν. Ἐπὶ δύο καὶ πλέον μῆνας, παρὰ τὸ σαφὲς ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν, τὴν τύχην τοῦ Ἔθνους εἰς περιστάσεις κρισιμωτάτας διηύθυνε κατὰ τὸν μᾶλλον ἀντικοινοβουλευτικὸν τρόπον Κυβέρνησις ἀποδοκιμασθεῖσα ὑπὸ τοῦ λαοῦ, *(Χειροκροτήματα παρατεταμένα)*, Κυβέρνησις ἀκολουθοῦσα πολιτικὴν ἐπιζήμιον εἰς τὸ ἐθνικὸν συμφέρον. *(Εὖγε καὶ χειροκροτήματα)*. Εἰπατέ μου τώρα: παρεβιάσθη τὸ πολίτευμα, ἢ ὄχι; Εἶχεν, ἢ ὄχι, δικαίωμα ἀναφαίρετον ὁ λαὸς κατόπιν τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος νὰ ἴδῃ ἀναλαμβάνουσαν τὴν ἀρχὴν τὴν Κυβέρνησιν ἣν ὑπέδειξε, Κυβέρνησιν τῆς ἰδίας του ἐκλογῆς;

Ἡ ἔκπτωσις τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν.

Ἂν δὲ ἡ ἀναίρεσις τοῦ θεμελιώδους τούτου λαϊκοῦ δικαιώματος ἔθεσεν εἰς κίνδυνον σπουδαῖα ἐθνικὰ συμφέροντα, σύμπτωμα ἐλευθερώ-

τατον τῆς πολιτικῆς μας ἀνατροφῆς εἶναι ὅτι οἱ παραβάται τοῦ πολιτεύματος δὲν ἔσχον καὶ τὸ θάρρος νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀποφασιστικῶς τὰς εὐθύνας των καὶ δὲν ἀπηξίωσαν νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ἀντιλήψεις ἀναξίας πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐλευθέρου Κράτους. Διότι εὐτελὲς εἶναι καὶ ταπεινωτικὸν νὰ κρίνωνται τὰ συμφέροντα τῆς χώρας, ὁ βίος ἑνὸς λαοῦ, αὐτὸ τὸ μέλλον αὐτοῦ, ὑποδεεστέρας σημασίας ἀπέναντι ἑνὸς προσώπου, εἴτε Βασιλεὺς εἴτε κοινὸς θνητὸς εἶναι οὗτος. *(Εὖγε καὶ χειροκροτήματα).* Καὶ εἶναι ἔτι θλιβερώτερον σύμπτωμα, ὅταν οἱ πολιτευταὶ ἑνὸς τόπου, γινόμενοι ἐπιλήσμονες τῶν ἠθικῶν των πρὸς τὸν λαὸν ὑποχρεώσεων, ὑπερθεματίζουν εἰς τὰς μᾶλλον δουλόφρονας ἐκδηλώσεις καὶ ὑποδαυλίζουν τὰς τυφλὰς προλήψεις καὶ τὰς ἀδυναμίας τοῦ πλήθους, ἀντὶ νὰ φροντίζουν παντὶ σθένει νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν γαλήνην εἰς τὴν σκέψιν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἴδητε ποίαν ἀξιοθρήνητον τροπὴν ὑπέστησαν αἱ πάντοτε ἀσταθεῖς πολιτικαὶ δοξασίαι τινῶν ἐκ τῶν πολιτικῶν μας ἀνδρῶν μόλις ὁ μοναρχισμὸς ἐπέδειξεν ὑλικὴν δύναμιν καὶ ἐπιβολήν, θὰ σᾶς ἀναγνώσω τί ἔλεγεν εἷς ἐκ τῶν πολιτευτῶν τούτων προκειμένου περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος διὰ τῆς συστάσεως ἀντιβασιλείας κατὰ τὴν ρητὴν τοῦ ἀρ. 53 τοῦ Συντάγματος διάταξιν :

«Δὲν εἶχεν ἔτι ἐκδηλωθῇ ἡ πρόθεσις τοῦ Βενιζέλου ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πολιτικήν, ὅτε διετύπωσα τὰς γνώμας μου ἐπὶ τῆς *ἀνιέρου καὶ βλασφήμου* σκέψεως περὶ καταρτισμοῦ ἀντιβασιλείας *καθ' ἣν* στιγμὴν ἐκ μιᾶς κλωστῆς ἐκρέματο ἡ ζωὴ τοῦ Βασιλέως.»

Καὶ περαιτέρω: «Ἀλλ' ἡ φωνή μου τοὺς ἐπανέφερεν εἰς τὴν τάξιν καὶ ὡς κοχλίαι συνεστάλησαν εἰς τὸ κέλυφός των, ἀναγνωρίσαντες τὸ *ἀνευλαβές, τὸ ἀνόσιον, ἀπρεπὲς καὶ ἄνανδρον* τοῦ κινήματός των». Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, αὐτὴν τὴν συναίσθησιν εἶχον περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος ἡμῶν.

Εἷς Βουλευτής. Τίνος ἦτον ὁ χαρακτηρισμός ;

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Εἶναι σκέψεις πολιτικοῦ ἀνδρὸς διατυπωθεῖσαι εἰς συνέντευξιν, μὴ διαψευσθεῖσαν, πρὸς αὐλικὴν ἐφημερίδα.

Κ. ΛΥΚΟΥΡΕΖΟΣ. Τίνος ;

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἡγέτας μιᾶς πολιτικῆς ὁμά-

δος. Πρὸς τί νὰ σᾶς ἀναφέρω τὸ ὄνομα ; Ὅλοι εὑρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν (*Χειροκροτήματα*).

Ἡ δευτέρα διάλυσις.

Μετὰ τὸν σχηματισμόν, Κύριοι, καὶ πάλιν τῆς κοινοβουλευτικῆς Κυβερνήσεως προέκυψε τὸν Ὀκτώβριον 1915 νέα διαφωνία μεταξὺ Στέμματος καὶ Κυβερνήσεως, ἄμεσον ἐπακόλουθον τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ πάλιν ἡ διάλυσις τῆς προσφάτως ἐκλεγείσης Βουλῆς. Ἠγέρθη τότε τὸ ζήτημα, κατὰ πόσον ἐδικαιοῦτο ὁ Βασιλεὺς νὰ προβῇ εἰς νέαν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἀνατρέπων τὸ πόρισμα τῶν ἐκλογῶν, αἱ ὁποῖαι μόλις πρὸ μικροῦ ἐνηργήθησαν. Ἡ ἀπάντησις ἡ δοθεῖσα ἐκ μέρους τῶν ρητόρων τῆς Ἀντιπολιτεύσεως εἶναι ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ τὸ πράξῃ, καὶ ἐδικαιοῦτο διὰ δύο λόγους· πρῶτον διότι κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 31 Μαΐου δὲν ἐτέθη σαφῶς ἐνώπιον τῶν ἐκλογέων ζήτημα ἐξόδου ἢ μὴ ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ζήτημα πολέμου ἢ εἰρήνης· δεύτερον δὲ διότι ὁ λαὸς δὲν ἐνέκρινε γενικῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, δὲν ἀπεφάνθη δὲ ἐπὶ τῆς ἀναφυείσης νέας καὶ εἰδικῆς περιπτώσεως περὶ τῆς ἰσχύος τῆς Σερβικῆς συνθήκης, δὲν ἀπεφάνθη δηλαδὴ ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἦτον ὑπόχρεως νὰ προστρέξῃ, εἰς βοήθειαν τοῦ Σερβικοῦ Κράτους προσβαλλομένου παρὰ τῆς Βουλγαρίας οὐχὶ ἐν τοπικῷ Βαλκανικῷ πολέμῳ, ἀλλ' ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων μὴ Βαλκανικῶν μεγάλων χωρῶν. Εἶναι περιττόν, Κύριοι, νὰ κατατριβῶμεν εἰς θεωρίας. Θὰ ἀπευθύνω μόνον μίαν ἐρώτησιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναμένω καὶ προκαλῶ ἀπάντησιν ἐκ μέρους οἱουδήποτε μέλους τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. Ἂν, ὡς φρονεῖ καὶ ὁ προαγορεύσας ἀξιότιμος συμπολίτης μου, τὸ πολίτευμά μας εἶναι πολίτευμα βασιλευομένης δημοκρατίας, πολίτευμα δηλαδὴ ἐδραιούμενον ἐπὶ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, ποῦ ἐμφανίζεται ἡ λαϊκὴ αὕτη κυριαρχία προκειμένου περὶ τῶν θεμελιωδεστέρων τῆς Χώρας συμφερόντων καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1915 μέχρι τοὐλάχιστον τῶν μέσων Ἰανουαρίου 1916;

Τὸν Φεβρουάριον 1915 ὁ λαὸς ἐν παμψηφίᾳ ἐκδηλώνει τὴν θέλησιν ὅπως ἡ Χώρα ἀκολουθήσῃ τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἡγέτου τῶν

Φιλελευθέρων ἐθνικὴν πολιτικήν, ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν ἐφηρμόσθη, διὰ νὰ ἐρωτηθῇ δῆθεν ὁ λαὸς καὶ ἀποφανθῇ περὶ τοῦ πρακτέου. Ὅταν τὸν Αὔγουστον συνῆλθεν ἡ Βουλὴ αἱ ἐκλογαὶ εἶχον ἀποδείξει ὅτι ὁ λαὸς ἐνέκρινε τὴν πολιτικὴν τῆς ἐξόδου, ἀλλ' ἡ εὐκαιρία διὰ τὴν ἔξοδον εἶχε παρέλθῃ, διότι ἡ ἐκστρατεία τῶν Δαρδανελλίων εἶχεν ἀποτύχῃ ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς μὴ ἐγκαίρου συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος. Μὲ ἄλλας λέξεις ἡ λαϊκὴ κυριαρχία ἐτέθη ἐκποδών, τὴν δὲ πολιτικὴν τῆς Χώρας ἐκανόνισε μόνον ἡ θέλησις τοῦ Βασιλέως. Τὸν Σεπτέμβριον ἡ πλειοψηφοῦσα ἐν τῇ Βουλῇ καὶ πρὸ μικροῦ μόλις ἀναδειχθεῖσα ἐκ τῶν ἐκλογῶν Κυβέρνησις ἀπεφάσισε καὶ πάλιν τὴν ἔξοδον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων ἐν περιπτώσει Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σερβίας. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ ἐρωτηθῇ ὁ λαός, διὰ νὰ ἀποφανθῇ σαφῶς ἂν θεωρεῖ τὴν Ἑλληνοσερβικὴν συνθήκην γενικήν, ἢ ἁπλῶς Βαλκανικήν, καὶ ἑπομένως ἂν εἶναι ὑπόχρεως ἢ μὴ ἡ Ἑλλὰς νὰ βοηθήσῃ τὴν Σερβίαν προσβαλλομένην παρὰ τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ λαϊκὴ κυριαρχία.

Ἡ Βουλὴ διελύθη τὴν 29ην Ὀκτωβρίου, αἱ ἐκλογαὶ ἐνηργήθησαν τὴν 6ην Δεκεμβρίου καὶ ἡ νέα Βουλὴ συνεκλήθη τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς 20ῆς 8βρίου δὲν ὑπῆρχε πλέον Σερβία. Μείνασα ἀνυπεράσπιστος ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ὑποστῇ καθολικὴν ἧτταν, τὸ ἔδαφος αὐτῆς κατελήφθη καὶ τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου οἱ Βούλγαροι εἰσήρχοντο εἰς Μοναστήριον. Ὁ λαὸς ὅμως ὁ Ἑλληνικός, ὁ κυρίαρχος, ὁ μόνος ἁρμόδιος νὰ κανονίσῃ τὴν πορείαν τοῦ Κράτους, ἐψήφιζε τὴν 6ην Δεκεμβρίου περὶ τοῦ κόρους καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς Ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης, ἐψήφιζεν ἂν πρέπει ἢ μὴ νὰ βοηθήσωμεν, ποῖον; τὴν ἀνύπαρκτον Σερβίαν (*Εὖγε, εὖγε καὶ χειροκροτήματα παρατεταμένα*), ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐρωτώμενος ἀπήντα τὴν 6ην Δεκεμβρίου ἂν ἔχει ἰσχὺν ἡ μετὰ τῆς Σερβίας Συμμαχία, διὰ νὰ τὴν ἐφαρμόσωμεν, ἢ δὲν ἔχει, διὰ νὰ μὴ παράσχωμεν τὴν συνδρομήν μας. (*Χειροκροτήματα*). Ἔχετε καθῆκον, Κύριοι, νὰ εἰσθε εἰλικρινεῖς· ἐὰν ἡ ἰδεολογία σας εἶναι μοναρχική, ἐὰν ἀποστρέφε-

σθε τὴν λαοκρατίαν καὶ διψᾶτε δεσποτισμόν, εἴπατέ το καθαρά. Δὲν δικαιοῦσθε ὅμως νὰ μυκτηρίζητε τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν (χειροκροτήματα) καὶ νὰ τὴν παριστᾶτε ὡς φράσιν κενὴν ἄνευ ἐννοίας. Δὲν εἶναι ἡ λαϊκὴ κυριαρχία ἀφηρημένη τις ἰδέα, εἶναι ἡ δρῶσα δύναμις ἡ κινοῦσα τὸν μηχανισμὸν τοῦ Κράτους. Καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι τοιαύτη ἔχομεν πολίτευμα λαϊκόν. Ὅταν ὅμως καθ' οἱονδήποτε τρόπον ὑποχωρῇ πρὸ τῆς μοναρχικῆς ἰσχύος, τὸ πολίτευμα γίνεται μοναρχικόν, καθὼς ἔγινε τὸ ἰδικόν μας, ὑπὸ προφάσεις διαφόρους, προφάσεις παριστώσας τὸν μὲν λαὸν προωρισμένον νὰ ἀπασχολῆται εἰς ἀπράγμονα κοινοβουλευτικὴν θεωρίαν, τὸν δὲ Βασιλέα διέποντα κατὰ βούλησιν τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν τύχην τῆς Χώρας. Ἂν καὶ πόρρωθεν ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐν τῷ πνεύματι τοῦ πολιτεύματος ἡμῶν πράγματι ἐνυπῆρχεν ἡ ὑποχρέωσις νὰ ἐρωτᾶται ὁ λαὸς ἐπὶ ἑκάστης εἰδικῆς περιπτώσεως, ἐπὶ πάσης λεπτομερείας εἰς τὰς κρισίμους περιστάσεις, ὅταν ἡ πολιτικὴ κατ' ἀνάγκην ἀποβαίνῃ σύνθετος καὶ πολύπλοκος, ὁ λαὸς θὰ ἐψήφιζε μόνον, ὁ δὲ Βασιλεὺς θὰ ἐκυβέρνα. Ἀλλ' οὔτε ἐφ' ὅλων τῶν ἑκάστοτε ἀναφυομένων λεπτομερειῶν καλεῖται ὁ λαὸς εἰς τὰς κάλπας, οὔτε ἡ ἔξοδος τοῦ Κράτους εἰς πόλεμον δύναται νὰ ἀποτελέσῃ εἰς σωφρονοῦσαν πολιτείαν θέμα ἐκλογικοῦ ἀγῶνος. Παρακολουθῶν τὴν πολιτικὴν κίνησιν τῆς Χώρας ὁ λαὸς καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων καὶ τὰ πολιτικὰ προγράμματα εἰς τὰς ἀδροτέρας των γραμμὰς καὶ τὴν δράσιν τῶν προσώπων, δίδει διὰ τῆς ψήφου του τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἡ Κυβέρνησις ἡ ἐκ τῆς λαϊκῆς ἐμπιστοσύνης ἐκπορευομένη εἶναι ἐκείνη ἥτις ἀποφασίζει ἑκάστοτε ἂν εἶναι χρήσιμον ἢ ἀναγκαῖον νὰ ἀποδυθῇ τὸ Κράτος εἰς τὰς περιπετείας ἑνὸς πολέμου. Θὰ ἦτον ἐσχάτη ἀφροσύνη νὰ ἀνασυρθοῦν ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ νὰ περιέλθουν εἰς πλήρη δημοσιότητα ὅλα τὰ διπλωματικὰ στοιχεῖα, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν κρίνῃ ὁ λαὸς ἂν πρέπει νὰ γίνῃ πόλεμος ἢ μή. Θὰ ἦτο δὲ μεγαλυτέρα ἀκόμη ἀφροσύνη νὰ κατατρίβεται ὁ λαὸς εἰς μελέτην καὶ διονύχισιν τῶν διπλωματικῶν δεδομένων, ἵνα μορφώσῃ γνώμην περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Χώρα θὰ διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ εὑρεθῇ πρὸ ἐπιδρομῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἐχθροῦ ὁρῶντος καὶ μὴ κατατριβομένου εἰς διπλωματικὴν ἀργολογίαν.

Ἡ ἀθέτησις τοῦ πολιτεύματος.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον, Κύριοι, καὶ προκύπτει ἀπὸ ἁπλᾶς μὲν, θεμελιώδεις ὅμως καὶ ἀδιασείστους σκέψεις, τὰς ὁποίας δὲν δύνανται νὰ κλονίσωσιν οἱαιδήποτε μακραὶ καὶ πολύωροι ἀγορεύσεις, ὅτι τὸ πολίτευμα ἡμῶν διεστρεβλώθη, ἡ δὲ Βουλὴ ἡ προελθοῦσα ἐκ τῆς δευτέρας διαλύσεως διὰ τῶν ἐκλογῶν τῆς 6ης Δεκεμβρίου 1915 ἦτο κατασκεύασμα ἀπολυταρχικόν, προϊὸν συνταγματικῆς νοθείας, ἀλλ' οὐχὶ γνησία λαϊκὴ ἀντιπροσωπεία, ἥτις μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ παράγων τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῶν ἐξουσιῶν τοῦ Κράτους.

Εἷς Βουλευτής. Μὴ λησμονεῖτε ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν διάλυσιν ἠμείφθη μὲ τὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα.

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Ἐλέχθη, Κύριοι, ὅτι καὶ ἐν περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν πράγματι ἡ δευτέρα τῆς Βουλῆς διάλυσις ἤθελε θεωρηθῇ ὅτι ἐγένετο ἀντισυνταγματικῶς, καθῆκον εἶχε τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων νὰ ἐμφανισθῇ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν δικαίωσιν τῆς τοιαύτης γνώμης ἐκ μέρους τῶν ἐκλογέων. Νομίζω μάλιστα ὅτι ὑπό τινας προϋποθέσεις καὶ ὁ ἀξιότιμος Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἀπέκρουσε κατὰ βάσιν τὴν γνώμην ταύτην. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ μὴ συμφωνήσω. Ἡ κρίσις ἡ ὁποία ἐπήγασεν ἐκ τῆς ἀθετήσεως τοῦ πολιτεύματος διὰ τῆς δευτέρας διαλύσεως τῆς Βουλῆς εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην ἔπαυσε νὰ ἔχῃ χαρακτῆρα κοινοβουλευτικόν· ἀπέβη κρίσις καθαρῶς πολιτειακή. Ἦτο ρῆξις μεταξὺ τοῦ ἀνευθύνου παράγοντος καὶ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας. Μία ὑπῆρχε διέξοδος εἰς τοιαύτην κρίσιν, οὐχὶ ὁ ἐκλογικὸς ἀγών, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις, ἐν μέσον λύσεως, οὐχὶ ἡ πειθώ, ἀλλ' ἡ δύναμις. Ἐὰν δὲν ἐξερράγη ἐπανάστασις, ἐὰν δὲν ἐλύθη ἀμέσως τότε διὰ τῆς δυνάμεως ἡ πολιτειακὴ κρίσις, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτον οὔτε εὐκταῖον, οὔτε εὔκολον.

Ἡ ἔνοπλος δύναμις συγκεντροῦται σήμερον εἰς χεῖρας ὀλίγων, καὶ ἐφ' ὅσον τάσσεται αὕτη ἀντιμέτωπος τοῦ ἀόπλου λαϊκοῦ στοιχείου οὐδεὶς δύναται νὰ εἶναι βέβαιος ἂν τὸ αἷμα ὅπερ θὰ χυθῇ κατὰ τὴν ἐμφύλιον πάλην θέλει ζωογονήσει ἢ θέλει καταπνίξει τὰ λαϊκὰ δίκαια. Ἀλλὰ καὶ βεβαία ἐὰν ἦτο ἡ τελικὴ ἔκβασις τῆς ἐσωτερικῆς συγκροό-

σεως, αἱ ἐξωτερικαὶ συνθῆκαι τῆς Χώρας δὲν ἐπέτρεπον ἀγῶνας ἐσωτερικούς, ἔστω καὶ ἂν δι' αὐτῶν ἐπρόκειτο νὰ λύσωμεν ζητήματα ζωτικῆς σημασίας. Ὀρθῶς ἑπομένως ἀπεσοβήθη τότε ἡ ἐπανάστασις καὶ ἀνεβλήθη διὰ καιρὸν μᾶλλον εὔθετον. Ὅταν ἐπῆλθεν ἡ εὔθετος αὕτη στιγμὴ ἐξερράγη, ἀλλ' ἐξερράγη κατὰ τρόπον ἐξυπηρετοῦντα καὶ οὐχὶ θίγοντα τὰ ἐθνικὰ ζητήματα. Ἐξερράγη καὶ ὡς ἦτον ἑπόμενον ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν γραμμήν.

Καθῆκον εἶχεν ἡ ἐπανάστασις, κατισχύσασα, νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ ἐλεύθερον πολίτευμα καὶ μετ' αὐτοῦ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν τὴν Βουλὴν τῆς 31 Μαΐου. Εἶναι βεβαίως πρωτοφανὲς εἰς τὴν Κοινοβουλευτικὴν νομολογίαν, τοὐλάχιστον τὴν παρ' ἡμῖν, τὸ μέτρον τῆς ἀναβιώσεως Βουλῆς διαλυθείσης. Ἀλλ' ἦτο τὸ μόνον ἐνδεδειγμένον, τὸ μόνον ὅπερ καλλίτερον ἠδύνατο νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὑπὸ τὰς παρούσας ἐξαιρετικὰς περιστάσεις καὶ τὴν Χώραν καὶ τὴν λαϊκὴν ἰδέαν. Ἡ Βουλὴ τῆς 6 Δ)βρίου ἦτο προϊὸν τῆς μοναρχικῆς αὐθαιρεσίας. Ἐκλογαὶ νέαι ἦτο προφανῶς ἀδύνατον νὰ ἐνεργηθοῦν. Εὑρίσκετο ἑπομένως ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸ δίλημμα, ἢ νὰ οἰκειοποιηθῇ προσκαίρως ὅλην τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἢ νὰ καλέσῃ τὴν Βουλὴν τῆς 31 Μαΐου. Ἐπροτίμησε τὸ δεύτερον, καὶ ὀρθῶς ἔπραξεν. Εἰς ἀνάλογον δίλημμα εὑρέθησαν καὶ ἄλλαι χῶραι κοινοβουλευτικῶς κυβερνώμεναι, ὡς ἡ Ἀγγλία λ. χ. καὶ ἡ Γαλλία, διότι ἔληξεν ἡ βουλευτικὴ περίοδος καὶ λόγῳ τοῦ πολέμου ἐκλογαὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν. Ἀντὶ νὰ καταλύσουν τὴν Βουλὴν ἐπροτίμησαν καὶ ἐκεῖ νὰ παρατείνουν τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου. Αἱ ἀνωμαλίαι παρ' ἡμῖν χάρις εἰς τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστὼς εἶναι πολὺ μεγαλύτεραι, ἡ ἀνάγκη ἑπομένως πολὺ μᾶλλον ἐπιτακτική. Οὐδεὶς ἐν τούτοις δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι ἄνευ τῆς καταλύσεως τοῦ πολιτεύματος, ἄνευ τῆς μοναρχικῆς αὐθαιρεσίας, ἡ Βουλὴ τῆς 31 Μαΐου, τῆς ὁποίας δὲν ἐξέπνευσεν ἀκόμη ἡ περίοδος, θὰ διετηρεῖτο νομίμως μέχρι σήμερον· ζήτημα ἑπομένως ἁπλῶν τύπων εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἀναβιώσεως τῆς παρούσης Βουλῆς. Ἡ Βουλὴ ἥτις θὰ διεῖπε τὰς τύχας τοῦ Κράτους ἂν δὲν εἶχε παρεμβληθῇ ἡ ζοφερὰ τοῦ δεσποτισμοῦ παρένθεσις, αὐτὴ καὶ σήμερον ρυθμίζει τὴν πολιτικήν του, αὐτὴ καὶ σήμερον διερμηνεύει τὴν λαϊκὴν θέλησιν. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαῖον, νὰ μὴ

θιχθῇ ἡ οὐσία, νὰ μὴ θιχθῇ ἡ δημοκρατικὴ βάσις τοῦ πολιτεύματός μας. Ἂν οἱ τύποι δὲν διετηρήθησαν κατὰ τὴν γνωστὴν καὶ συνήθη αὐτῶν μορφήν, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι μία ἐπανάστασις δὲν ὑποχρεοῦται νὰ ἀκολουθήσῃ ἐν παντὶ τὴν πεπατημένην ὁδόν. Ἡ ἐπανάστασις καταλύει καὶ τροποποιεῖ τὸ ὑπάρχον δίκαιον καὶ δημιουργεῖ νέον. Μίαν ἔχει ὑποχρέωσιν καὶ μίαν ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ μέριμναν. Νὰ τείνῃ πάντοτε εἰς περιφρούρησιν τῶν λαϊκῶν δικαιωμάτων, εἰς ἐνίσχυσιν τῶν δημοκρατικῶν ἀντιλήψεων. Διὰ τῆς ἀναβιώσεως τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου ὁ κανὼν οὗτος τηρεῖται, διότι ἀναστηλοῦται δι' αὐτῆς ἡ λαϊκὴ κυριαρχία.

Ἀναλυτικὴ ἐπισκόπησις τῆς προδοσίας.

Θὰ ἦτο δι' ἡμᾶς, Κύριοι Βουλευταί, ὅπως δήποτε παρήγορον ἂν ἀντιλήψεις εἰλικρινεῖς περὶ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων ἦσαν τὰ ἐλατήρια τοῦ στραγγαλισμοῦ τοῦ πολιτεύματος ἡμῶν, τοῦ ὁποίου παρέστημεν θεαταί. Δυστυχῶς οὔτε κἂν τὴν ἀνακούφισιν ταύτην ἔχομεν. Ἂν δι' ἐπανειλημμένων πραξικοπημάτων κατελύθησαν οἱ ἐλεύθεροι θεσμοί, κατελύθησαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν μόνον τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος, κατελύθησαν ἕνεκα τερατώδους προδοσίας, τῆς ὁποίας θῦμα ἔπεσεν ὁ Ἑλληνισμός. Λέγων, Κύριοι, «προδοσίας» ἀναμετρῶ ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἀναμετρῶ αὐτὴν καὶ τὴν ἐπαναλαμβάνω. Διότι πιστεύω ἀκραδάντως, μὲ τὴν δύναμιν ὅλην τῆς ψυχῆς μου, ὅτι ὅσα συνέβησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ δεσποτισμοῦ ἀποτελοῦν τὴν μᾶλλον κατάφωρον ἐθνικὴν προδοσίαν τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ἡ Ἱστορία μας. Ἔγινε, τὸ γνωρίζω, ἀχαλίνωτος κατάχρησις τῆς μομφῆς ταύτης. Ἐπ' ἐσχάτων μάλιστα προδοσία καὶ προδότης ἀπετέλεσε τίτλον τιμῆς δι' ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεδίδετο. Ὅπως πᾶσα ἄλλη ἔννοια, καὶ ἡ ἔννοια τῆς φιλοπατρίας καὶ ἡ ἔννοια τῆς προδοσίας ὑπέστησαν πλήρη διαστροφήν. Εἴδομεν ἀποδιδόμενον τὸν τίτλον τοῦ προδότου ὄχι μόνον εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας, οἵτινες καὶ αὐτοὶ οὐδὲν ἄλλο ἐζήτουν εἰμὴ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἐπιβίωσιν τῶν ἰδεωδῶν τοῦ Ἔθνους, ἀλλὰ ἀπεδίδετο ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας τοὺς

μαχομένους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεθόριον, τοὺς στρατιώτας τοὺς ποτίζοντας μὲ τὸ αἷμα των τὴν Ἑλληνικὴν γῆν καὶ προασπίζοντας αὐτὴν μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς των ἐναντίον βαρβάρων καὶ προαιωνίων ἐχθρῶν. (*Χειροκροτήματα*).

Πρέπει σήμερον νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὴν κυριολεξίαν τῆς λέξεως, πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν δεινὴν ταύτην κατηγορίαν ὅλην τὴν βαρύτητα τὴν ὁποίαν ἔχει, πρέπει νὰ ἀπευθύνωμεν αὐτὴν κατ' ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους ἁρμόζει, εἰς τοὺς ἀληθεῖς ἐνόχους. Δὲν χρειάζεται νὰ ἀναδιφήσωμεν τὴν Ἐθνικήν μας ἱστορίαν καὶ νὰ ἐγκύψωμεν εἰς διπλωματικὰ καὶ ἱστορικὰ δεδομένα, ἢ νὰ ἀνατάμωμεν τὰς ποικίλας τῆς χώρας ἡμῶν σχέσεις, ἵνα ἀνεύρωμεν τοὺς ἐνόχους, ἵνα πιστοποιήσωμεν τὸ ἐθνικὸν ἔγκλημα. Ἁπλαῖ τινες καὶ θεμελιώδεις ἀλήθειαι μᾶς ὁδηγοῦν καὶ μᾶς πείθουν ποῦ ἔτεινεν ἡ πολιτική, τὴν ὁποίαν ἐχάραξεν ὁ ἔκπτωτος Βασιλεὺς ἐξ ἀπόψεων καθαρῶς προσωπικῶν καὶ τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξαν πολιτικοὶ ἄνδρες ἐκπεσόντες μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν ἰδίαν των γνώμην καὶ τὰς πρὸς τὴν Χώραν στοιχειώδεις ὑποχρεώσεις των. Ποῦ ἔτεινεν ἡ προσωπικὴ τοῦ Στέμματος πολιτικὴ τὸ βλέπομεν καθαρά, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Γένους ἡμῶν, ὄχι μόνον ἡ Βουλγαρία ἢ ἡ Τουρκία ἢ ἡ Αὐστρία ἢ ἡ Γερμανία, ἀλλὰ πάντες μηδενὸς ἐξαιρουμένου οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος ὁπουδήποτε γῆς εὑρισκόμενοι ἐπευφήμουν δημοσίᾳ καὶ ἐχειροκρότουν τὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως, οὐδὲ ἀπέκρυπτον τὴν στοργήν των πρὸς ἐκεῖνον ὅστις προσέφερεν εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς πολιτικῆς ταύτης τόσον πολυτίμους ὑπηρεσίας. Δύο μόνον ἔθνη ἡ πολιτικὴ αὕτη βαθύτατα ἐπίκρανε. Τὰ ἔθνη εἰς τὰ ὁποῖα τὸ Κράτος μας ὀφείλει τὴν ὕπαρξίν του καὶ τὴν πρόοδόν του, πρὸς τὰ ὁποῖα δεσμοὶ ἱεροὶ αἰσθημάτων καὶ συμφερόντων μᾶς συνδέουν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν. Αὐτοὺς καὶ μόνον δυσηρέστησεν ἡ πολιτικὴ τοῦ Βασιλέως, τοὺς μόνους φίλους τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ὅτι ἐπλήρου χαρᾶς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος ἡ πολιτικὴ τοῦ Βασιλέως καὶ λύπης τοὺς φίλους της οὐδὲν τούτου φυσικώτερον. Σαφῶς εἶχον διαγραφῇ ἀπ' ἀρχῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς συρράξεως αἱ τάσεις καὶ αἱ προθέσεις τῶν δύο ἐμπολέμων ὁμάδων ἐν σχέσει πρὸς

τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, σαφῶς ἑπομένως ἦτο καθωρισμένη καὶ ἡ θέσις αὐτῆς. Ἂν χάρις εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Βασιλέως ἀπεμακρύνθη τῆς θέσεως ταύτης, τοῦτο ἓν καὶ μόνον σημαίνει, ὅτι ἐθυσιάσθησαν τὰ ὕψιστα συμφέροντα ὄχι τοὐλάχιστον χάριν ὑπερτέρων ἐθνικῶν ἰδεωδῶν, ἀλλ' ἐκ τυφλῆς προσηλώσεως πρὸς τὸν Γερμανὸν Αὐτοκράτορα, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι ἐθυσιάσθη ἡ Ἑλλὰς χάριν τοῦ γοήτρου τῆς αὐτοκρατορικῆς Γερμανικῆς οἰκογενείας.

Μία ὑπῆρξεν ἡ σταθερὰ καὶ ἀμετάτρεπτος ἀπόφασις τοῦ Βασιλέως σφετερισθέντος τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, τοῦ Βασιλέως ὀργάνου οἰκογενειακῶν καὶ προσωπικῶν ὑποχρεώσεων, νὰ μὴν εὑρεθῇ ἡ Ἑλλὰς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἀντιμέτωπος τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος αὐτῆς. Καὶ εἰς τὴν σταθερὰν ταύτην ἀπόφασιν ἐνέμειναν οἱ ἔκπτωτοι Βασιλεῖς, οὐχὶ μόνον ἀντὶ θυσιῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας. Δὲν ἐδίστασαν νὰ παραδώσουν χώρας Ἑλληνικάς, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀπαρνηθῶσι τὸν Θρόνον αὐτῶν χάριν τοῦ Αὐτοκράτορος. Δὲν ἐδίστασαν νὰ παραδώσουν τὸν ἐθνικὸν στρατόν, τὰ ὅπλα καὶ τὰ πολεμοφόδια αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐχθρούς μας, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ ἐδίσταζαν νὰ προσφέρουν ὁλοκαύτωμα καὶ τὴν ἰδίαν των ὕπαρξιν καὶ τὴν ὕπαρξιν τῶν φιλτάτων αὐτῶν διὰ νὰ μὴν ὑποστῇ καὶ τὴν παραμικρὰν ἀμαύρωσιν ἡ αἴγλη των ἡ οἰκογενειακή, ἡ αἴγλη τῶν Χοεντζόλλερν. Ἄνευ τῆς θεμελιώδους ταύτης ἀποφάσεως δὲν εἶχεν ἢ νὰ στρέψῃ τις μόνον τὸ βλέμμα πέριξ αὐτοῦ ἵνα ἀνεύρῃ ποῦ ὡδήγει ὁ ἐθνικὸς δρόμος, ποῦ εὑρίσκετο ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ ἐκ τῆς προδοσίας προκύψαντες κίνδυνοι.

Ἡ πολιτική, Κύριοι, ἡ τηρηθεῖσα κατὰ τὴν Μοναρχικὴν περίοδον ἔφερε τὴν χώραν μας εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, καὶ ἂν ἀπέφυγε τὴν καταστροφὴν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὀφείλει τοῦτο καὶ πάλιν εἰς ἕνα βίαιον συγκλονισμόν, εἰς μίαν νέαν ἐπανάστασιν. Τιμὴ εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔφερον αὐτὴν εἰς πέρας, ἀλλ' ἀνάγκη προσοχῆς καὶ διὰ τὸ μέλλον. Ἔχομεν ἤδη τὴν πεῖραν ὅτι καὶ ἐκεῖ ὅπου διαγράφονται εὐκρινῶς οἱ ἐθνικοὶ κίνδυνοι καὶ ὅταν δυνάμεθα ἀκόμη νὰ τοὺς ἀπο-

φύγωμεν δὲν εἶναι τι ἁπλοῦν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν σωτηρίαν. Ἐπὶ μίαν διετίαν καὶ πλέον ἡ θέλησις ἑνὸς καὶ μόνου ἀνθρώπου ὡδήγει τὴν Ἑλλάδα ἐκοῦσαν ἄκουσαν πρὸς τὴν καταστροφήν της, καὶ τὴν ὡδήγει ἐν ἐπιγνώσει τῆς καταστροφῆς. Εἶμαι εἰς θέσιν νὰ διαβεβαιώσω ὅτι δὲν ἠγνόει ὁ ἔκπτωτος Βασιλεύς, καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ ἀγνοῇ, ὅτι ἐὰν οἱ πόθοι του ἐξεπληροῦντο, ἐὰν ἡ πολιτική του ἐπραγματοποιεῖτο μέχρι κεραίας, ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ὑποστῇ ζημίας ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς καὶ ἐδαφικοὺς ἀκρωτηριασμούς, οἵτινες θὰ ἐβράχυνον τὸν βίον της. Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀγνοῇ, καὶ τὸ ὡμολόγει, ὅτι ἐὰν αἱ προβλέψεις του περὶ Γερμανικῆς νίκης ἤθελον ἐκπληρωθῇ, τοῦτο δὲν θὰ ἐσήμαινεν ἄλλο τι διὰ τὴν Ἑλλάδα εἰμὴ ἄμεσον ἀπώλειαν τῶν Νήσων, ἐπανερχομένων ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν, δὲν θὰ ἐσήμαινεν ἄλλο τι εἰμὴ ἐξόντωσιν τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως μείνῃ τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τὴν Γερμανικὴν ἐμπορικὴν ἐξάπλωσιν, τοῦτο δὲν θὰ ἐσήμαινεν ἄλλο τι εἰμὴ ὁριστικὴν ἀπώλειαν τῆς Μακεδονίας, ἥτις θὰ περιήρχετο εἴτε εἰς τὴν Αὐστρίαν εἴτε εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ χώρα Ἑλληνική. Δὲν ἠγνόει ταῦτα ὁ ἔκπτωτος Βασιλεύς, οὔτε κἂν τὰ ἀπέκρυπτεν ἐν ταῖς ἰδιαιτέραις του συνομιλίαις, ἀλλ' εἶχε μίαν ἐλπίδα, ὅτι ἡ Μακεδονία ἤθελε περιέλθῃ ὑπὸ κυριαρχίαν Γερμανο-Αὐστριακήν, ὅτι οἱ Αὐστρογερμανοὶ ἤθελον κατέλθῃ διὰ νὰ καταλάβωσιν αὐτὴν καὶ μᾶς χωρίσωσι, τὴν Βουλγαρίαν ἐκεῖθεν καὶ τὴν μικρὰν Ἑλλάδα ἐντεῦθεν, μεταβαλλομένην εἰς Γερμανικὸν Προτεκτοράτον. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως τοῦ πολέμου διέψευσε καὶ τὴν ἐλπίδα του ταύτην. Ἡ ἀδυναμία τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας ὅπως διαθέσωσιν οἱανδήποτε στρατιωτικὴν δύναμιν, ἔστω καὶ μικράν, ἀνήγαγε τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸν μόνον πολεμικὸν παράγοντα τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ ἐπεκλήρωσεν ἐν περιπτώσει κατισχύσεως Γερμανικῆς τὴν Μακεδονίαν, πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον, εἰς τὸ Βουλγαρικὸν κράτος. Ἀλλ' ὁ ἔκπτωτος Βασιλεὺς οὔτε κἂν ἐκ τῆς τροπῆς ταύτης μετέβαλε σκέψεις καὶ ἀποφάσεις. Ἦτο αἰχμάλωτος παρασυρόμενος καὶ συμπαρασύρων καὶ τὴν Ἑλλάδα δεσμίαν ὄπισθεν τοῦ ἅρματος τῶν Χοεντζόλλερν. (*Χειροκροτήματα*).

Πρὸς τὴν δημοκρατίαν.

Ὁ φοβερὸς κίνδυνος, Κύριοι, παρῆλθεν εὐτυχῶς. Ἠμποροῦμεν νὰ εἴμεθα πλέον αἰσιόδοξοι. Ἀλλ' ἔχομεν πρωτίστως τὸ καθῆκον νὰ ἀναζητήσωμεν τὰς ἐγγυήσεις ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴμεθα ἥσυχοι ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ διέτρεχε παρομοίους κινδύνους εἰς τὸ μέλλον.

Οἱ κίνδυνοι τοὺς ὁποίους διέτρεξεν ἡ Πατρὶς ἡμῶν δὲν προῆλθον μόνον ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ ἐκπτώτου Βασιλέως, προῆλθον ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ θεσμοῦ τῆς Βασιλείας. Ἂς μὴ πλανώμεθα, Κύριοι· ὅπου ὑφίστανται βασιλεῖς, τὰ λαϊκὰ δίκαια κινδυνεύουν.

Οὐδεὶς λαός, ὅσον καὶ ἂν εἶναι προηγμένος πολιτικῶς, διατηρῶν τὸν θεσμὸν τῆς Βασιλείας δύναται νὰ εἶναι βέβαιος περὶ τῶν ἐλευθεριῶν του, δύναται νὰ εἶναι βέβαιος περὶ τῶν Ἐθνικῶν του συμφερόντων. Εἶναι φυσικὴ καὶ εὐεξήγητος ἡ ροπὴ τῶν Βασιλέων νὰ συγκεντρώνουν εἰς χεῖρας των ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἐξουσίαν. Μωροί, λέγει ὁ Θιέρσος, ὅσοι ἐκπλήσσονται διὰ τὴν ροπὴν ταύτην τῶν Βασιλέων καὶ ἀσθενεῖς ὅσοι ὑποτάσσονται εἰς αὐτήν. *(Χειροκροτήματα)*. Οὔτε αἱ σκέψεις τῶν ἡγεμόνων περὶ τῶν Ἐθνικῶν ζητημάτων εἶναι ποτὲ ἀπηλλαγμέναι μιᾶς δυναστικῆς ὑστεροβουλίας. Ἂν οἱ Βασιλεῖς ἐνδιαφέρωνται περὶ τῶν Ἐθνικῶν ὑποθέσεων, ἐνδιαφέρονται ὅμως πρωτίστως διὰ τὴν ἐδραίωσιν τοῦ Μοναρχικοῦ δόγματος εἰς τὸν κόσμον.

Ὅταν, Κύριοι, παύσῃ ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων, ἴσως οἱ Βασιλεῖς δὲν θὰ εἶναι ἄλλο τίποτε εἰμή, καθὼς εἶπεν ὁ ἀξιότιμος Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, Πρόεδροι δημοκρατιῶν. Ἐγὼ εὔχομαι, χάριν τῆς κοινῆς εὐημερίας, νὰ μείνουν ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτεροι. *(Χειροκροτήματα)*. Δὲν ἀγνοῶ ὅτι δὲν πρόκειται σήμερον νὰ ἀποφασίσωμεν περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Χώρας. Οἱ διαμορφώσαντες τὸ νέον καθεστὼς ἐξήρτησαν τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῆς μελλούσης Ἐθνοσυνελεύσεως, ἥτις δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ συνέλθῃ. Ἐν τῇ ἀναμονῇ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως δικαίωμα καὶ ὑποχρέωσις ἡμῶν εἶναι νὰ παρασκευάσωμεν τὴν δημοσίαν γνώμην, νὰ δημιουρ-

γήσωμεν καὶ ἐνισχύσωμεν παρ' αὐτῇ τὰς δημοκρατικὰς τάσεις. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς πράττω ἐκθέτων τὰς καθαρῶς προσωπικάς μου ἀντιλήψεις.

ΔΕΛΛΙΟΣ. Ἀλλ' ὁμιλεῖτε ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος.

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος, ὅπως σεῖς ἀντιλαμβάνεσθε τὸ καθεστώς, θὰ ὁμιλῶ πάντοτε. Ὑποδείξεις λοιπὸν καὶ σκέψεις διατυπώνομεν ὅπως τὸ δημόσιον φρόνημα παρουσιασθῇ ὥριμον ὅταν κληθῇ ὁ λαὸς νὰ θέσῃ τὰς βάσεις τὰς ὁριστικὰς τοῦ Πολιτεύματος τῆς Χώρας. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ὑπολαμβάνουν τὴν δημοκρατικὴν τάσιν, τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν, ὡς ἔγκλημα ἀσυγχώρητον, οἱ ὁποῖοι τρέφουν ἀπόλυτον σεβασμὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ καθεστώς. Ἀλλὰ τὰ πολιτεύματα δὲν μένουν στάσιμα, ὅπως δὲν μένει τίποτε εἰς τὸν κόσμον στάσιμον. Δὲν ἀποκρυσταλλοῦνται εἰς ὡρισμένην ἀναλλοίωτον μορφήν. Καθῆκον ἔχουν καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ οἱ Λαοί, ὅπως καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ ἐνεργείας, νὰ διαπλάσουν σκοποὺς ὑπερτέρους πρὸς τοὺς ὁποίους νὰ ἀποβλέπουν, ἰδεώδη πρὸς τὰ ὁποῖα νὰ ἀτενίζουν. Δημοκρατικὰ εἶναι σήμερον τὰ ἰδεώδη τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ πρὸς τὴν δημοκρατικὴν ἐλευθερίαν τείνει ἡ συνείδησις καὶ τῶν μᾶλλον ἀμορφώτων λαῶν. Πρὸς τὰ ἰδεώδη ταῦτα ζητοῦμεν νὰ στρέψωμεν τὴν ἐθνικὴν ψυχήν. Ἂν σήμερον εἶναι ἀπαραίτητος ἡ παροῦσα μορφὴ τοῦ πολιτεύματος, ἂν δὲν ἐπέστη ἡ στιγμὴ ὅπως τὴν δημοκρατουμένην ἡμῶν χώραν ἀναδείξωμεν εἰς καθαρὰν δημοκρατίαν, θὰ ὑποστῶμεν βεβαίως τὸ πολίτευμα τοῦτο προσκαίρως ὡς ἀνάγκην δυσάρεστον. Ἀλλὰ δικαιούμεθα νὰ ὠθήσωμεν τὴν δημοσίαν γνώμην ὅπως μὴ ἐγκαρτερῇ ἐπ' ἄπειρον εἰς πολιτειακὸν καθεστὼς τοῦ ὁποίου τόσον πικρὰν καὶ πρόσφατον ἔχει πεῖραν. Δικαιούμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι θὰ ἀπετέλει ἀληθῆ ἀνανδρίαν, ἂν ἐκ τῆς ἀγνῆς συνειδήσεως τοῦ Ἔθνους δὲν ἠγείρετο φωνὴ διαμαρτυρίας ἐναντίον θεσμοῦ ἐκ τοῦ ὁποίου τόσους κινδύνους διέτρεξεν ἡ Ἑλλάς.

Ὅταν, Κύριοι, τὸ κυρίαρχον σῶμα κληθῇ, θὰ τεθοῦν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ ὅλαι αἱ περιπτώσεις, θὰ ἀναπτυχθοῦν ἐν πλάτει αἱ σκέψεις ἐξ ὧν θέλει προκύψῃ ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς ὁριστικῆς τοῦ πολιτεύματος μορφῆς. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως ἔνομιεν καθῆκον νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν

ὅπως ριζωθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ παρ' ἡμῖν ἡ μοναρχικὴ πρόληψις, νὰ παρασκευάσωμεν τὴν δημοσίαν γνώμην διὰ νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ προσαρμόσῃ τὸ πολίτευμα πρὸς τὰ ἀληθῆ συμφέροντα καὶ τὰ ἀληθῆ ἰδεώδη τῆς Χώρας, κατὰ τρόπον ριζικῶς ἀποκλείοντα τὴν ὀπισθοδρόμησιν πρὸς τὸν μοναρχισμὸν καὶ τὴν τυραννίαν. Εἶναι δὲ δυστυχῶς ὁ κίνδυνος τῆς ὀπισθοδρομήσεως ταύτης μεγαλύτερος καὶ σοβαρώτερος παρ' ἡμῖν ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν. Διότι ἡ πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα ἡμῶν εἶναι νοσηρά, διότι εἴδομεν μετὰ πόσης προθυμίας οἱ πολιτικοί μας ἄνδρες ἀπαρνοῦνται τὰς ὑποχρεώσεις των πρὸς τὸν λαὸν διὰ νὰ ἐνισχύσωσι τὰς μᾶλλον αὐταρχικὰς τάσεις, διότι εἴδομεν αὐτοὺς ἀπαρνουμένους τὴν πολιτικήν των φιλοτιμίαν καὶ λιποτακτοῦντας ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ὡς φρουρῶν τῶν λαϊκῶν δικαίων, διὰ νὰ μεταβληθοῦν εἰς ὄργανα τῶν αὐλικῶν προθαλάμων. Ὅταν τοιαῦτα παραδείγματα ἔχωμεν ἀπὸ τὴν πρόσφατον ἱστορίαν, δικαιούμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δεχόμεθα τὸν Βασιλικὸν θεσμὸν ὡς προσωρινὸν καθεστώς, καὶ νὰ ἐντείνωμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν καὶ τὰς προσπαθείας πρὸς τὴν πλήρη ἐπικράτησιν τοῦ κυριαρχοῦντος δημοκρατικοῦ πνεύματος. *(Παρατεταμένα καὶ ἐνθουσιώδη χειροκροτήματα ἐκ τῆς αἰθούσης καὶ τῶν θεωρείων).*

ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

Κου ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΕΠΟΥΛΗ

Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν

Συνεδρίασις 12 Αὐγούστου.

Τὸ διπλοῦν Ἐθνικὸν κακούργημα.

ΕΜΜ. ΡΕΠΟΥΛΗΣ (Ὑπ. Ἐσωτερ.) Δὲν θὰ καταγείνω, κύριοι Βουλευταί, εἰς ἐπεξηγήσεις τῶν διπλωματικῶν κειμένων, ὡς πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν πολιτικὸν ζήτημα. Δὲν θὰ καταγείνω οὔτε εἰς διεξοδικὰς Συνταγματικὰς θεωρίας ὡς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν πολιτικὸν ζήτημα. Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἤθελεν ἀντιληφθῇ ἀνάγκην ἐξηγήσεων πρὸς τὴν Βουλὴν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, ὁ λόγος ἀνήκει εἰς τὸν ἀξιότιμον Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως δὲ ἀπόκειται νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν συζήτησιν, λέγων ὅσα μόνον αὐτὸς δύναται νὰ εἴπῃ. Ἄλλως δὲ ἡ ἀλήθεια προκύπτει κατάφωρος καὶ ἐκ τῶν κειμένων καὶ ἐκ τῶν λεχθέντων, ἵνα διαφωτίσῃ τὸν κόσμον περὶ τοῦ συντελεσθέντος Ἐθνικοῦ κακουργήματος· καθὼς προκύπτει κατάφωρος καὶ ἐκ τῶν γεγονότων τῆς τελευταίας τριετίας τὸ ἄλλο Ἐθνικὸν κακούργημα, τὸ ἀποβλέπον εἰς τὸ ἐλεύθερον πολίτευμα τῆς χώρας. Ἀλλὰ τὰ πιστοποιητικὰ τοῦ συντελεσθέντος ἀνοσιουργήματος δὲν εὑρίσκονται μόνον εἰς τὰ ἔγγραφα ἅτινα ἔχει ὑπ' ὄψιν ἡ Βουλή. Ὁ δρόμος, εἰς τὸν ὁποῖον ὠθεῖτο νὰ εἰσέλθῃ ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ἐξωτερικῇ αὐτῆς πολιτικῇ, ὁ δρόμος τοῦ Ἐθνικοῦ κακουργήματος, εἶχεν ἤδη διαγραφῇ παρ' ἐκείνων, οἵτινες εἶχον καταστρώσει τὸ σχέδιον αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, δύ-

ιαμαι δὲ νὰ εἴπω καὶ πολὺ πρὸ τοῦ πολέμου. Διότι καὶ πρὶν ἢ ἀκόμη ηρυχθῇ ὁ πόλεμος εἶχον ἐκδηλωθῇ ὅλαι αἱ τάσεις δι' ὧν ἐπεδιώκετο νὰ ὠθηθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Γερμανίας.

Καὶ εἶνε ἀληθῶς περίεργον ὅτι, ἐνῷ ἡ Γερμανία, μὴ ἔχουσα ἀκόμη ὑπ' ὄψιν τότε τὸν πόλεμον, μὴ ἔχουσα ἄρα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνάγκην τῆς Ἑλλάδος, τοὐναντίον δ' ἔχουσα συμμάχους ἐν τῇ Βαλκανικῇ τοὺς ἐχθροὺς ἀκριβῶς τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους ἀπέφευγε νὰ θίξῃ — ἐν ᾧ ἡ Γερμανία εἰλικρινῶς λαλοῦσα, ἐδήλωσε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅτι ἡ θέσις της δὲν ἦτο πλησίον της, οὔτε τὸ φῶς ἐκεῖνο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ συνετίσῃ ἐκείνους, οἵτινες ἤθελον νὰ δουλεύῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν Γερμανικὴν πολιτικήν. Ὅτε ἐβολιδοσκοπήθη ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις — καὶ εἶχε βολιδοσκοπηθῇ τὸ πρῶτον *ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Κυβερνήσεως*, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὑπῆρχον παρὰ ταῖς Αὐλαῖς τῆς Εὐρώπης αἱ εἰδικαὶ ἑλληνικαὶ ἀποστολαὶ διὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς ἀναρρήσεως τοῦ νέου Βασιλέως — καὶ περιῆλθε τὸ τοιοῦτον εἰς γνῶσιν τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Πρόεδρος αὐτῆς ἔπραξεν ὅ,τι ὤφειλε νὰ πράξῃ ἀπέναντι τοῦ Στέμματος, διαμαρτυρηθεὶς διὰ τὸ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Κυβερνήσεως τολμηρότατον διάβημα τὸ γενόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Βερολίνῳ εἰδικοῦ ἐκείνου ἀπεσταλμένου. Ἐν τούτοις πολιτικῶς σκεπτόμενος, ἐθνοπρεπῶς σκεπτόμενος, δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ δηλώσῃ εἰς τὸ Στέμμα, ὅτι ἠδύνατο αὐτὸ νὰ βολιδοσκοπήσῃ τὰς διαθέσεις τῆς Γερμανίας, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐρωτήσῃ, ἐὰν ἡ Γερμανία ἦτο διατεθειμένη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ συμφέροντα ἅτινα εἶχεν ἐκκρεμῆ τότε ἡ Ἑλλάς· διότι καὶ τὸ ζήτημα τῶν Νήσων ἦτο ἐκκρεμὲς ἀκόμη, καὶ τὸ ζήτημα ἐπίσης τῆς Ἠπείρου δὲν εἶχε διακανονισθῇ, καὶ ἡ μετὰ τῆς Βουλγαρίας διαφορά, ἥτις κατόπιν ἔφερεν εἰς τὸν πόλεμον. Λέγων τοῦτο τότε ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸ Στέμμα, δὲν ἀπέφυγε νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἡ Κυβέρνησις οὐδέποτε, ὑφ' οἱουσδήποτε ὅρους, θὰ ἀνελάμβανε νὰ παίξῃ διπρόσωπον πολιτικήν, ἐφαρμόζουσα αὐτὴ τὴν φιλογερμανικὴν πολιτικήν. Διότι, καὶ ἂν ἤθελεν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ Γερμανία ἤθελεν εὑρεθῇ πρόθυμος νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς, καὶ τότε ἀκόμη ἡ Κυβέρνησις ἐφρόνει ὅτι ἡ προσωρινὴ ἐκείνη ἐξυπηρέτησις τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὴν νὰ μεταβάλῃ

κατεύθυνσιν οὔτε νὰ ἀναλάβῃ αὐτὴ τὴν εὐθύνην τῆς φιλογερμανικῆς πολιτικῆς· διότι ἀποβλέπουσα εἰς τὸ μέλλον, ἐθεώρει τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος ἀρρήκτως συνδεδεμένην μετὰ τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, καὶ ἰδιαίτατα μὲ τὰς δύο δυτικὰς Δυνάμεις.

Ποίας δὲ διαθέσεις ἐξεδήλωσεν ἡ Γερμανία ἀπαντῶσα εἰς τὰς προτάσεις τοῦ τότε Βασιλέως; Ἀληθῶς ἐφάνη εἰλικρινής. Ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Γιάγκωου δὲν ἀπέκρυψε τὴν κατάπληξίν του, πῶς ἡ Ἑλλὰς ἀπεφάσιζε τόσον ἀπότομον μεταστροφὴν τῆς πολιτικῆς της εἰς τοιαύτας κρισίμους περιστάσεις. Ὅταν δὲ ὁ τότε Βασιλεὺς ἠρώτησε —κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1913 — διὰ τοῦ ἐνταῦθα Γερμανοῦ πρεσβευτοῦ κ. Κουὰδ τὸν Κάϊζερ, ἐὰν θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ προστατεύσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ ζήτημα τῶν Νήσων καὶ εἰς τὸν διακανονισμὸν τῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν συνόρων, ἀναλάβῃ δὲ πρωτοβουλίαν καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ κανονισμοῦ τῶν Ἠπειρωτικῶν ὁρίων συμφώνως πρὸς τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος, τί ἀπήντησεν ὁ Κάϊζερ; Διὰ τὸ ζήτημα τῶν Ἠπειρωτικῶν ὁρίων παρέπεμψε εἰς τοὺς συμμάχους της, εἰς τὴν Αὐστρίαν τότε καὶ τὴν Ἰταλίαν! Διὰ τὸ ζήτημα τῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ὁρίων ἐδήλωσε σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς, ὅτι οὐδεμίαν δύναται νὰ ἀναλάβῃ εὐθύνην εἰς ὑποθέσεις, αἵτινες ἠδύναντο νὰ φέρουν εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδεμίαν αὐτὴ διάθεσιν εἶχε νὰ ἀναμιχθῇ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἑλλάδος! Ὡς πρὸς δὲ τὸ ζήτημα τῶν Νήσων, εἰς αὐτὸ εἴχομεν καὶ δευτέραν κατόπιν ἀπάντησιν, ἐν Κερκύρᾳ παρὰ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει Γερμανοῦ πρεσβευτοῦ Βακεγχάϊμ δοθεῖσαν εἰς τὸν τότε Ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν, συναντηθέντα μετὰ τοῦ Βακεγχάϊμ, ἀπάντησιν ὠμοτέραν τῆς πρώτης, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν πρέπει νὰ πολυπραγμονῇ εἰς τὸ ζήτημα τῶν Νήσων, διότι αἱ Νῆσοι θὰ ἀνῆκον εἰς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἀνῆκεν ἡ Μ. Ἀσία! Εἰς ποῖον εἶχεν ἐν νῷ ὅτι θὰ ἀνῆκον αὗται ὁ Γερμανὸς πρεσβευτής, ἀποδεικνύει ὁ σημερινὸς πόλεμος.

Τοιοῦτο φῶς μᾶς ἐδόθη ἐκ Βερολίνου. Ὅτι οὐδεμίαν εἶχεν ἡ Ἑλλὰς νὰ προσδοκᾷ προστασίαν παρὰ τῆς Γερμανίας οὔτε ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας, οὔτε ἀπέναντι τῆς Τουρκίας, οὔτε ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' οὔτε τὸ φῶς ἐκεῖνο ἀπέτρεψε τὸν τύπῳ ἀνεύθυνον

ἄρχοντα τῆς Χώρας ταύτης, εἰσερχόμενον δὲ εἰς χειρισμὸν ὑποθέσεων ὑπευθύνων ὑπευθύνως — οὔτε τὸ φῶς τοῦτο ἀπέτρεψεν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέτρεπον τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀθέτησις τῆς συνθήκης πρὸς τὴν Σερβίαν.

Τί δὲ ζητεῖτε σήμερον δι' ἑρμηνειῶν τῆς συνθήκης τῆς Σερβίας, ἑρμηνειῶν γραμματικῶν, ἑρμηνειῶν δικανικῶν, νὰ εὕρητε ποία εἶνε τάχα ἡ ἔννοια τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 1!

Μήπως ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν κείμενα παλαιά, ἐλλείπουν δ' εἰς ἡμᾶς τὰ στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸ πνεῦμα ἐκείνων οἵτινες συνέταξαν τὴν συνθήκην; Ἀλλ' ἐκεῖνοι, οἵτινες συνέταξαν τὴν συνθήκην, ζοῦν, κυβερνοῦν ἀκόμη καὶ σήμερον. Καὶ βεβαίως δὲν ὑπέγραφον κείμενα ἀμφισβητουμένων ἐννοιῶν. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἠναγκάσθη ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις νὰ δώσῃ ἐπαρκεῖς ὡς πρὸς τοῦτο ἐξηγήσεις πρὸς τὴν Βουλήν. Ἀλλ' ἡ Συνθήκη ἐκείνη ἐμελετᾶτο νὰ παραβιασθῇ — καὶ τὸ καταγγέλλω πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ διὰ τῆς Βουλῆς πρὸς τὸ Ἔθνος — ἀφ' ἧς ἡμέρας συνωμολογήθη! *(Χειροκροτήματα παρατεταμένα).*

Εἶχεν ἐξηγηθῇ σαφέστατα, κατηγορηματικώτατα πρὸς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, καὶ πρὶν ἢ συγκροτηθῇ τὸ Συμβούλιον τῶν Ἀνακτόρων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Βασιλέως, ἐπανελήφθη δὲ καὶ κατ' αὐτὸ ἡ ἑρμηνεία τοῦ ἄρθρου ἐκείνου, ἐπανελήφθη καὶ ἐτονίσθη ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεοῦτο εἰς ἐπικουρίαν τῆς Σερβίας ἀπέναντι *οἱουδήποτε τρίτου*, καὶ ἀνεφέρθη καὶ ὁ τρίτος, ὅστις ἦτο δυνατὸν νὰ προσβάλῃ τὴν Σερβίαν. Καὶ ὅταν ἐτελείωσε τὸ Συμβούλιον ἐκεῖνο, ἠκούομεν καὶ ἐμένομεν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν Ἀνώτατον Ἄρχοντα, τὸν προεδρεύοντα τοῦ Συμβουλίου, ὅτι ἐν τοιαύτῃ τινὶ περιπτώσει Αὐτὸς θὰ παραβιάσῃ τὴν Συνθήκην! *(Φωναί: αἰσχος, αἰσχος!)*

Δὲν θέλω νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἥκιστα Βασιλοπρεπῆ φράσιν διὰ τῆς ὁποίας αὐτὸς οὗτος ἐχαρακτήρισε τὴν σημασίαν τοιαύτης τινὸς πράξεως καὶ στάσεως τῆς Ἑλλάδος.

Β. ΣΚΟΥΛΑΣ. Νὰ τὴν εἴπητε, κ. Ὑπουργέ, νὰ τὰ καταγγείλετε. *(Θόρυβος).*

Πολλοί. Νὰ τὴν εἰπῆτε.

Π. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ. Ἀτιμία καλεῖται.

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ.—Αὐτό,—εἶπε—δὲν λέγω πλήρη τὴν φράσιν—θὰ τὸ .... κάμω ἐγώ! Καὶ ἐχαρακτήρισεν ὁ ἴδιος τί ἐσήμαινε τοιαύτη παράβασις.

Ἡ παλιμβουλία τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως.

Ἀλλὰ συνέβαινε κάτι περίεργον μὲ τὸν Βασιλέα ἐκεῖνον. Ὅταν εὑρίσκετο μετ' αὐτοῦ ὁ κ. Πρωθυπουργός, ἐκεῖνος δὲν ἐδίσταζε νὰ ὁμολογῇ ὅτι πείθεται εἰς τοὺς λόγους του, ὅτι ἀληθῶς οὐδεμίαν ἄλλην πολιτικὴν ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ Ἑλλὰς, ὄχι μόνον ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως, ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπαγορεύσεως ὅλων της τῶν συμφερόντων καὶ τῶν σχέσεων.

Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἠναγκάσθη νὰ εἴπῃ, οὐχὶ δὲ μόνον μίαν φορὰν, εἰς αὐτόν: Συμβαίνει πάντοτε, Μεγαλειότατε, νὰ πείθεσθε εἰς τοὺς λόγους μου, καθὼς μοῦ λέγετε, ἀλλὰ μόλις ἀποσύρομαι ἀπ' ἐδῶ, μεταπείθεσθε!» Ὑπὸ τίνων μετεπείθετο; Ὑπὸ τῆς σκιᾶς τοῦ Κάϊζερ, καὶ τῶν ἀντιπροσωπευόντων τὴν σκιὰν αὐτὴν παρ' αὐτῷ, καὶ τῶν δουλευόντων εἰς αὐτήν. Οὕτω μετεπείθετο καὶ εἰς τὸ ἄλλο ἐκεῖνο ζήτημα τὸ σχετιζόμενον πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπευθύνει τότε πρὸς αὐτόν, ἔχει δὲ ὑπ' ὄψιν ἡ Βουλή. Εἶχε δηλωθῇ τότε, κατ' ἐξουσιοδότησιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Βασιλέως, ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν Ἀντάντ ἡ προθυμία τῆς Ἑλλάδος ὅπως παράσχῃ τὴν συνδρομήν της εἰς τὸν ἀγῶνα των, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν νώτων αὐτῆς ἀπὸ ἐνδεχομένης Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως. Διετάσσετο κατόπιν ὁ Ναύαρχος Κὰρ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυαρχείου νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου διὰ τὸν κανονισμὸν τοῦ τρόπου τῆς κοινῆς συμπράξεως. Ὁ ἔκπτωτος Βασιλεὺς δηλοῖ εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ δεχθῇ τὸν ναύαρχον Κὰρ ὅπως τὸν φέρῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ Ἐπιτελεῖον διὰ τὴν τοιαύτην συνεννόησιν, δι' ἣν ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας

εἶχε καὶ εὐχαριστήσῃ τηλεγραφικῶς τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ναύαρχος Κὰρ παρουσιάζεται ἐπὶ τούτῳ εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ ἔκπτωτος Βασιλεὺς τὴν μίαν ἡμέραν ἐδήλου εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ὅτι θὰ ἐδέχετο τὸν Ἄγγλον ναύαρχον πρὸς τοιαύτην συνεννόησιν, τὴν ἑπομένην, ὅταν οὗτος ἐπαρουσιάζετο, ὁ τότε Βασιλεὺς ἐδήλωνεν ὅτι αὐτὸς δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ διανοηθῇ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας! Προσέθετε μάλιστα ὅτι πῶς αὐτὸς θὰ ἀντιμετώπιζεν ὡς ἐχθρὸς τὸν Κάϊζερ! Εἶχε καὶ πάλιν μεταπεισθῇ! Καὶ εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην ἐκ τῆς τοιαύτης παλινῳδίας καὶ συμπεριφορᾶς ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως νὰ ὑποβάλῃ παραίτησιν, ἥτις ἀπεσύρθη μετὰ τὰς ἐξηγήσεις τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Βασιλεύς, διότι καὶ πάλιν *ἐπείθετο* ἐκ τῶν λόγων τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως!

Ὑπουργὸς προδότης. — Ἀπεμπόλησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Καὶ εὑρέθημεν τότε πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως, ὅτι τοὺς προδότας εἴχομεν καὶ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως! Διότι προδοσίαν τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως ἐσήμαινεν ἡ τοιαύτη ἐνέργεια, τοὺς δὲ προδότας καὶ συνεργάτας τοῦ Στέμματος εἶχεν ἡ Κυβέρνησις καὶ εἰς τοὺς κόλπους της! *(Αἴσθησις)*. Καὶ ἀποκαλύπτεται τότε, ὅτι αἱ ἰδέαι, τὰς ὁποίας εἶχεν ἐκθέσει ὁ Βασιλεὺς πρὸς τὸν Ναύαρχον Κάρ, ἰδέαι ἀντίθετοι πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, ἦσαν ἰδέαι τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ θράσος νὰ ὑποβάλῃ *δι' ἰδιαιτέρου ὑπομνήματος* αὐτὰς πρὸς τὸν Βασιλέα, προδίδων τὴν Κυβέρνησιν τῆς ὁποίας ἀπετέλει μέλος.

Τινὲς Βουλευταί. Γερμανικὴ πολιτική.

Ἕτεροι Βουλευταί. Προδοσία.

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. Κατὰ τοιούτων ἐμποδίων, κατὰ τοιούτων ραδιουργιῶν, κατὰ τοιούτων ὑπονομεύσεων ἐπάλαιε διαρκῶς ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη μέχρι τῆς 20 Φεβρουαρίου, ὁπότε παρητήθη. Οὔτε μία ἡμέρα παρήρχετο χωρὶς νὰ ἀντιμετωπίζῃ ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἀντιδραστικὰς ἐνεργείας ἐξ αὐτῶν τῶν κύκλων. Γνωρίζετε ποῦ εἶχε

θάσῃ ἡ ἐνέργεια τοῦ Στέμματος εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἐθνικῆς πολιτικῆς τῆς τότε Κυβερνήσεως ἀντίδρασιν ; Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ ἐπίσκεψίν μου τινὰ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν δι' ἀνάγκην ὑπηρεσιακήν. Εὗρον ἐκεῖ τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ἀσχολούμενον μὲ τοὺς χάρτας, μὲ τοὺς ὁποίους κατεγίνετο καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων προκοδόμει τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος, παρ' αὐτῷ δὲ ἓν τῶν μελῶν τοῦ Ἐπιτελείου. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἠσχολεῖτο μὲ τὰ ἀνταλλάγματα, ἅτινα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Ἑλλὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐμελέτα μέχρι τίνων ὁρίων θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπεκταθῇ.

Τί δὲ ἔλεγεν ὁ ἀντιπρόσωπος, καθὼς δύναμαι νὰ τὸν ὀνομάσω αὐτὴν τὴν στιγμήν, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Στέμματος ; Διότι ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλέως ἦτο καὶ ὡς ὄργανον τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πόθων αὐτοῦ ὡμίλει. Ἔλεγεν, ὅτι δὲν συμφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπέκτασις εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν !

Τινὲς Βουλευταί. Αἶσχος !

ΕΜΜ. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. «Τί θέλετε, ἔλεγεν, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ! Τί σᾶς ἀπασχολοῦν αἱ ἰδέαι νέου διπλασιασμοῦ τῆς Ἑλλάδος ! Δὲν συλλογίζεσθε ὅτι ἂν ἐπεκταθῆτε ἕως ἐκεῖ θὰ συνορεύετε μὲ Κράτος μέγα, ὡς ἡ Ρωσσία ;» Ἄνανδροι ! Δι' ὅλων τῶν μέσων προσεπάθουν νὰ ἐπιβάλουν τὴν προδοσίαν ! Προσέθετε δὲ ὅτι ἡ Κυβέρνησις ὤφειλε νὰ σκεφθῇ, πρὶν ἢ ἐργασθῇ διὰ τὸν διπλασιασμὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἂν ἡ Ἑλλὰς εἶναι εἰς θέσιν νὰ διοικήσῃ καὶ τὴν χώραν ἐκείνην, τὴν ἰσοδύναμον εἰς ἔκτασιν πρὸς τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα. Εὕρισκον οἱ ἄθλιοι ἀνεπαρκῆ τὴν Ἑλλάδα νὰ κυβερνήσῃ καὶ ἄλλα ἐδάφη, νὰ κυβερνήσῃ καὶ ἄλλους Ἑλληνικοὺς πληθυσμούς.

Διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι τὰ πιστοποιητικὰ τῆς προδοσίας δὲν εἶνε μόνον ἐκεῖνα, ἅτινα ἔχετε ὑπ' ὄψιν. Τοιαῦτα πιστοποιητικὰ παρείχοντο εἰς ἡμᾶς καθ' ἑκάστην ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν. Κατ' ἀλληλεπαλλήλων προδοτικῶν προσπαθειῶν ἠγωνίζετο ἡ Κυβέρνησις μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ.

Παρητήθη ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη καὶ τὴν διεδέχθη ἄλλη. Ποία δὲ ἦτο ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς διαδεχθείσης ἡμᾶς Κυβερνήσεως ; Καὶ πάλιν προδοσία. Ἡμέραι μόνον εἶχον παρέλθῃ, ἴσως μήν, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς, ἀφ' ἧς ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν εἶχε λάθῃ τὴν βεβαίωσιν τῆς

Ἀντέντι, ὅτι οὐδεμία θὰ ἀξιωθῇ ἐδαφικὴ παραχώρησις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀπέναντι τῶν εὐρυτάτων ἀνταλλαγμάτων, ἅτινα παρείχοντο εἰς αὐτὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ πρῶτος αὐτοῦ Σύμβουλος, ἀποκαλύπτουν πρὸς τὰς Δυνάμεις συκοφαντικῶς τὴν περὶ Καβάλλας ἰδέαν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις εἶχεν ἐκτεθῇ πρὸς τὸν ἔκπτωτον Βασιλέα διὰ τοῦ γνωστοῦ ὑπομνήματος. Καὶ λέγουν πρὸς αὐτάς: «Διατί νὰ δηλώσετε ὅτι δὲν ἔχετε οὐδεμίαν ἀξίωσιν ἐδαφικῆς παραχωρήσεως ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα; Ἰδοὺ ὅτι ὁ τέως πρωθυπουργὸς *διενοεῖτο* νὰ προβῇ εἰς παραχωρήσεις πρὸς τὴν Βουλγαρίαν!» Θέλετε μείζονα καὶ ταύτης προδοσίαν; Καὶ παραπονοῦνται ἐκ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὅτι μεταχειριζόμεθα αὐτὴν τὴν λέξιν! Ἂς μᾶς εὕρουν ἄλλην, δώσατέ μας λοιπὸν ἄλλην, διὰ νὰ μὴ μεταχειρισθῶμεν αὐτήν. Ἀλλ' ἡ ἄλλη πρέπει νὰ εἶνε πολὺ βαρυτέρα. Διότι πράγματι ἡ λέξις προδοσία διὰ τῆς πολλῆς χρήσεως καὶ τῆς προστριβῆς ἣν ἔχει ὑποστῇ, δὲν ἀποδίδει τὸ μέγεθος τοῦ κακουργήματος, τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ στιγματίσωμεν. *(Χειροκροτήματα παρατεταμένα ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ τοῖς ἀκροατηρίοις).*

Βασιλεὺς κομματάρχης.

Καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς καὶ ἡ ἐνέργεια νέων ἐκλογῶν. Καὶ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων εὑρίσκεται ἀπέναντι τῆς Αὐλῆς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κομματικῆς ἐνεργείας τῶν ἀντιπάλων, μ ἀρχηγὸν αὐτὸν τὸν Βασιλέα! Δὲν διστάζω, κύριοι, νὰ εἴπω πρὸς τὴν Βουλήν, ποίαν εἶχον ἔκτοτε γνώμην, ἥτις δὲν εὗρεν ἄλλον σύμφωνον κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς ἐκείνης.

Βεβαίως δὲν θέλω νὰ εἴπω, ὅτι δὲν ἦτο ὀρθὴ ἡ πολιτικὴ ἡ ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος, ἡ πολιτικὴ τῆς συμμετοχῆς ἡμῶν εἰς τὰς ἐκλογάς. Ἔχων ὅμως τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὅσα ὁσῆποτε Λαϊκὰ ψηφίσματα δὲν θὰ ἦσαν ἱκανὰ ποτὲ νὰ μεταβάλωσι τὴν πολιτικὴν τοῦ Στέμματος, δὲν ἐδίστασα νὰ εἴπω τότε τὴν ἀτομικήν μου γνώμην πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ἴσως παρακεκινδυνευμένην, ἐδραίαν ὅμως ἐν τῇ πεποιθήσει μου, ὅτι ἀντὶ νὰ μετάσχωμεν τῶν ἐκλογῶν, εἰς ἃς ἐτίθετο τὸ δίλημμα ἀποχῆς ἢ

ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀπέκλειεν ἡ ἐξωτερικὴ κατάστασις, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γεννήσωμεν ἡμεῖς ἐμφύλιον ρῆξιν, ἐφόσον οἱ Βούλγαροι ἠπείλουν τὴν Μακεδονίαν, καὶ οὐδεμία λογικὴ ἐπέτρεπε νὰ ἀναλάβωμεν ἡμεῖς τὰς εὐθύνας τῶν συνεπειῶν τοιαύτης Βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς. Τῆς ἐπαναστάσεως δὲ ἀποκλειομένης, ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀπόσχωμεν τῶν ἐκλογῶν καὶ νὰ καταγγείλωμεν τὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως ἐκείνου ὡς προδίδοντος τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἀπεφασίσθη ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰς ἐκλογάς, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπόσχῃ ὁ ἀρχηγὸς ἡμῶν, ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ ὑπομνήματος περὶ τῆς Καβάλλας. Καὶ εὑρέθημεν ἀντιμέτωποι τοῦ Στέμματος! Ἐκμεταλλεύεται τοῦ φιλειρηνικοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ, αἰσθήματος φυσικοῦ εἰς πάντα λαόν, ὑπῆρξαν ἐκμεταλλεύεται καὶ αὐτῆς τῆς ἀσθενείας τοῦ Βασιλέως, ἐκμεταλλεύεται, ὡς ἐλέγομεν τότε, ἀνευλαβεῖς, μήτε τὴν θέσιν τοῦ Βασιλέως εὐλαβούμενοι, ἀλλ' ὄχι, ἐκμεταλλεύεται μᾶλλον συμπράκτορές του, ἐκμεταλλευομένων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν τὴν ἀσθένειάν του. Ποῖος δὲν ἐνθυμεῖται τὰ τότε γινόμενα; Καθημερινὰ δελτία ἐστέλλοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς πᾶσαν κώμην καὶ εἰς πᾶν χωρίον, περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀσθενείας τοῦ Βασιλέως, διατί; Διὰ νὰ πληροφορῆται τάχα ὁ Ἑλληνικὸς λαός; Ὄχι. Διὰ φαύλην κομματικὴν ἐκμετάλλευσιν. Διὰ νὰ διακηρύττουν οἱ πράκτορες τῆς Γερμανικῆς προπαγάνδας καὶ ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ Βασιλέως κινδυνεύει ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, διὰ νὰ διακηρύττουν ἀναισχύντως ὅτι κάθε σφαιρίδιον ριπτόμενον εἰς τὸ λευκὸν ὑποψηφίου Βενιζελικοῦ, θὰ ἦτο σφαιρίδιον ριπτόμενον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Βασιλέως! Ἐτέθη δὲ δίλημμα πρὸ τοῦ λαοῦ, τὸ δίλημμα: Βασιλεὺς ἢ Βενιζέλος!

Ἀλλ' οὔτε αἱ ἄλλαι κυβερνητικαὶ ἐπεμβάσεις, οὔτε οἱ ἐκβιασμοί, οὔτε αἱ ἀπειλαὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἀλλοιώσωσι τὸ λαϊκὸν φρόνημα· καὶ ὁ λαός, καίτοι εὐρεθεὶς πρὸ αὐτοῦ τοῦ διλήμματος, εἶπε: Ναί, θέλω νὰ κυβερνῶμαι ἀπὸ τὸν Βενιζέλον. Τὸ εἶπε μὲ τόσην γενικὴν πληρεξουσιότητα, ἥτις περιελάμβανε καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα τὸ Βασιλικόν. Ἠρωτήθη: Βασιλεὺς ἢ Βενιζέλος· καὶ εἶπε τὴ προτίμᾳ. Ποῖον ἦτο τὸ καθῆκον τοῦ Βασιλέως ἐκείνου, εὐρεθέντος ἀπέναντι

δημοψηφίσματος καταδικάζοντος τὴν πολιτικήν, τὴν ὁποίαν ὑπευθύνως διεχειρίζετο αὐτός; Οἱ διαχειριζόμενοι ὑπεύθυνον ἀρχήν, οἱ ὑπευθύνως πράττοντες τὰ κοινά, ὀφείλουν νὰ ὑφίστανται καὶ τὰς συνεπείας τῆς πολιτικῆς αὐτῶν. Καὶ ἂν ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἤθελε νὰ εἶναι συνεπὴς πρὸς ἑαυτόν, ὑποχρέωσιν εἶχε νὰ παραιτηθῇ ἔκτοτε τοῦ Θρόνου.

Τὸ κακοῦργον σχέδιον τῆς ἐπιστρατεύσεως.

Ἐπανῆλθεν ὅμως ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου, ἦλθε κατ' Αὔγουστον μῆνα, διότι ἔπρεπε ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ ἀπομακρύνεται τὸ πικρὸν ἐκεῖνο ποτήριον. Γνωρίζετε ποία ἦτο ἡ στάσις τοῦ Ἐπιτελείου κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπιστρατεύσεως; Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τότε Ἐπιτελείου δὲν εἶχε διστάσει νὰ δηλώσῃ πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν, ὅτι ἤρκει ἡ στρατιωτικὴ ἡμῶν ἐνίσχυσις ὑπὸ τῶν συμμάχων, αὐτὴ ἐκείνη ἥτις καὶ ἀπεφασίσθη κατόπιν ὑπ' αὐτῶν, ὅπως ἡ Ἑλλὰς δυνηθῇ νὰ συντρίψῃ τὴν Βουλγαρίαν. Δι' ὅσα δὲ ἔγραφον τότε αἱ ἐφημερίδες, ὅτι κατέρχονται 700.000 Γερμανοαυστριακοῦ στρατοῦ, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου ἔλεγεν εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ὅτι αὐτὰ εἶνε δημοσιογραφικαὶ φαντασιοπληξίαι. Ὄχι τόσαι δυνάμεις δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τὰ ἄλλα μέτωπα διὰ τὸ Βαλκανικὸν—ἔλεγεν—ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐρρίπτοντο εἰς τὸ Βαλκανικόν, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ δράσουν, δι' ἔλλειψιν μέσων κινήσεως, ὅτι δὲ ὁ στρατὸς τῆς Ἑλλάδος ἐνισχυόμενος ὑπὸ τῶν Συμμάχων, ἔχων κέντρον ἐφοδιασμοῦ τὴν Θεσσαλονίκην, ἔχων ὅλας τὰς εὐκολίας ὅσας παρέχει ἡ θέσις αὐτοῦ, θὰ ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ τὸν ἐχθρόν. Διατί ἄραγε ἔλεγεν αὐτά; Ἦτον ἔκρηξις στιγμιαίας στρατιωτικῆς εἰλικρινείας; Ἦτον ὁμολογία ἀληθής, καταχθονίως ὅμως γινομένη, διότι καταχθόνιοι ἦσαν πάντοτε, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἰσχυρίζεται μίαν ἡμέραν ὅτι αὐτὸς οὐδέποτε ἠρνήθη τὴν ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἀσφάλειαν τῆς νίκης τῆς Ἑλλάδος; Ἢ μήπως ἦτο τυχὸν ἄλλος καταχθόνιος ὑπολογισμός, ὁ ὁποῖος ἄλλως οὐδὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπὶ τῶν σκέψεων τῆς Κυβερνήσεως τελικὸν ἀποτέλεσμα, διότι ἡ Κυβέρνησις, ἐπιστρατευομένης τῆς Βουλγαρίας, εἶχε τὴν ἀπό-

φασιν νὰ ἀντεπεξέλθῃ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος,—ἢ μήπως ἦτο πονηρὸς ὑπολογισμὸς αὐτῶν τούτων, ὡθούντων διὰ τῶν τοιούτων ἐνθαρρύνσεων εἰς τὴν ἐπιστράτευσιν διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ κακοῦργον σχέδιόν των, τὸ ὁποῖον καὶ ἔθεσαν εἰς ἐφαρμογήν, σχέδιον ἐξεγέρσεως κατὰ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων καὶ συντριβῆς τῆς Ἑλλάδος ;

Ἐγένετο ἡ ἐπιστράτευσις. Ἠκούσθη δὲ προχθὲς ἐδῶ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λαοῦ διὰ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31 Μαΐου πολιτικήν, ὅτι δὲν περιελαμβάνετο καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ πολέμου! Ὡς νὰ ἔπαυσε ποτὲ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων νὰ διακηρύττῃ τὴν πολιτικήν του καὶ δι' ὅσων ἔγραφεν ὁ φιλελεύθερος τύπος καὶ δι' ὅσων ἐλέγοντο ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἥτις διηύθυνε τὰς ἐργασίας τοῦ κόμματος κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ποῖος ἀπέκρυψε ποτὲ ὅτι εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν Φιλελευθέρων ἦτον ἀναγεγραμμένη ἡ μεγάλη ἰδέα, ἡ ἰδέα τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν πόθων καὶ ἡ ὑποχρέωσις πολέμου κατὰ τῆς Βουλγαρίας ὑπὸ δεδομένας συνθήκας ; Ἀλλὰ μετὰ τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1915 αἱ περιστάσεις βεβαίως εἶχον μεταβληθῇ, καὶ βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων ποίαν πολιτικὴν θὰ ἠδύνατο νὰ μετέλθῃ κατόπιν, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἀρχὴν τῆς μετὰ τῆς Ἀντάντ συμπράξεως. Καὶ ἔλεγον οἱ ἀντίπαλοί μας, διὰ νὰ δικαιολογοῦν τὴν δευτέραν διαφωνίαν τοῦ Στέμματος : ἐνέκρινεν ἄραγε ὁ λαὸς τὴν πολεμικὴν πολιτικήν σας ; Καὶ θέλετε καὶ ἄλλην ἐκδήλωσιν ἀπὸ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐπιστρατεύσεως; Ἐκαλεῖτο ὁ λαὸς νὰ πολεμήσῃ. Ἠκούσατε δυσφορίαν διὰ τὴν πολεμικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως ; Ἢ ἐνθουσιασμὸν μόνον ἐβλέπατε γενικὸν καὶ γενικὴν ἐπιδοκιμασίαν ; Καὶ δὲν προσῆλθεν ὅλος ὁ στρατευόμενος λαὸς ὑπὸ τὰς σημαίας ; Καὶ δὲν ἐνεφανίσθη τὸ ὑπέροχον διὰ τὴν Ἑλλάδα φαινόμενον τῆς ραγδαίας συγκεντρώσεως τοῦ στρατευθέντος πληθυσμοῦ, ταχυτέρας παρ' ὅσον ἤλπιζον αἱ εἰδικαὶ ὑπηρεσίαι ; Θέλετε μείζονα ταύτης ἀπόδειξιν τῆς συνεχοῦς ἐγκρίσεως τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ λαοῦ ; (*Χειροκροτήματα*).

Κατάργησις τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας.

Ἡ ἐκδήλωσις τοῦ λαοῦ ὑπῆρξε πανηγυρική. Πανηγυρικὴ καὶ ἡ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνη. Ἀλλ' ἐκεῖνοι οἵτινες ἀπ' ἀρχῆς εἶχον χαράξει τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ὁποίαν ἐξώθουν τὴν Ἑλλάδα, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ, παρὰ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις τοῦ Ἔθνους, παρὰ τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος, ἐξηκολούθουν τὸν αὐτὸν δρόμον, τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Ὁ τότε βασιλεὺς ἀντεποιεῖτο περιέργους ἰδέας Συνταγματικάς. Ἀνεγνώριζεν εἰς τὴν Βουλὴν δικαιώματα διὰ τὰς συνήθεις ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους, τὴν διεύθυνσιν ὅμως τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἀντεποιεῖτο δι' ἑαυτόν! Ἐθεωρεῖτο, οὕτως εἰπεῖν, ἡ Βουλὴ ὡς τὸ καθημερινὸν ἔνδυμα τῆς Ἑλλάδος. Προκειμένου ὅμως περὶ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, προκειμένου περὶ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ἀποφάσεων, ἅ, τότε ἔπρεπε νὰ λειτουργῇ ἀπόλυτος ἡ Βασιλικὴ ἐξουσία, τότε ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἠννόει νὰ προσέρχεται ἐνδεδυμένος αὐτοκρατορικὴν πορφύραν! Καὶ ἡ Κυβέρνησις παρῃτήθη.

Ἀλλὰ μήπως παρεγνωρίσθη μόνον ἡ ἐξουσία τῆς Βουλῆς εἰς ὑπόδειξιν τῆς Κυβερνήσεως; Καὶ καθυβρίσθη! Πρὸ δύο ὁλοκλήρων αἰώνων ἡ Ἀγγλικὴ Βουλὴ ἐψήφιζε Νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγόρευεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ ἀπονέμῃ χάριν εἰς κατάδικον ἐπὶ ἐξυβρίσει τῆς Βουλῆς. Αὐτὸ εἶνε τὸ φρόνημα τῶν ὑπερηφάνων λαῶν, τῶν γενναίων πολιτικῶν ἀνδρῶν, τῶν σεβομένων τὴν Λαϊκὴν ἐλευθερίαν. Ἐδῶ δέ; Ἐδῶ εἴδομεν μέγα μέρος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου συσπειρούμενον περὶ τὸν Θρόνον καὶ καταθέτον εὐλαβῶς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡς φόρον εὐλαβείας, ὄχι, ὡς φόρον ὑποτελείας, τὰς ἐλευθερίας τοῦ Λαοῦ! *(Χειροκροτήματα)* Ἐδῶ εἴδομεν κόσμον πολιτικὸν εὐλογοῦντα τὴν χεῖρα ἥτις ἐρράπισε τὴν Βουλήν, διότι ράπισμα πρὸς τὴν Βουλὴν ἐσήμαινεν ἡ ἐπιβράβευσις τοῦ ὑβριστοῦ αὐτῆς. *(Ἐπευφημίαι καὶ χειροκροτήματα).*

Ν. ΞΗΡΟΣ. Ἀλλ' εἶνε καὶ ράπισμα τῆς Βουλῆς νὰ μένῃ ἀκόμη ἐλεύθερος αὐτὸς ὁ κύριος ἔξω· διότι εἶνε εἰς θέσιν νὰ πάρῃ ἱκανοποίησιν ἡ Βουλὴ σήμερον.

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. Καὶ παριστάνετο τότε ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ὡς αἱμοδιψὴς πολιτικός, καὶ πολιτικὸς φαντασιόπληκτος! Ἀλλὰ

ἀλλοίμονον εἰς τὰ ἔθνη, ἅτινα φείδονται αἵματος διὰ τὴν ἄμυναν τῆς ἐλευθέρας αὐτῶν ὑποστάσεως. Καὶ ἀλλοίμονον εἰς τὰ ἔθνη, ἅτινα ἔχουν ἄρχοντας, τῶν ὁποίων τὴν φαντασίαν οὔτε τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη θωπεύουν, οὔτε αἱ ἐθνικαὶ ὑποχρεώσεις συγκινοῦν, οὔτε ἡ ἀνάγκη τῆς ἀμύνης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς χώρας ἐξεγείρει! *(Χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίαι).* Ἠκούσαμεν δὲ τὸν πρῶτον ἀγορεύσαντα ἀξιότιμον ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας βουλευτὴν λέγοντα, ὅτι τὸ γράμμα τοῦ Συντάγματος δὲν περιορίζει τὴν χρῆσιν τῆς βασιλικῆς προνομίας, οὔτε κατ' ἀριθμόν, οὐδὲ κατὰ χρονικὰς προθεσμίας. Ὁ ἕτερος ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας συνάδελφος, ὁ καὶ εἰσηγητὴς τῆς πλειοψηφίας τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Β. λόγον, ἐξήντλησε τὸ θέμα τὸ Συνταγματικὸν χθές, δι' ὅσων σαφῶς καὶ λίαν εὐγλώττως εἶπεν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου. Οὐδὲν Σύνταγμα εἶνε ὅ,τι μόνον λέγει τὸ γράμμα αὐτοῦ. Εἰς τὰ κοινοβουλευτικὰ πολιτεύματα τὸ πνεῦμα τοῦ Συντάγματος διερευνᾶται, ὄχι τὸ γράμμα. Μήπως ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν εἶνε παρόμοιον τὸ γράμμα; Ποῖος ὅμως θὰ ἐτόλμα νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας δικαιοῦται νὰ διαλύῃ τὴν Βουλὴν κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας; Πλὴν δὲ εἶνε τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Συνάγματος ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς λεγομένης βασιλικῆς προνομίας; Τὸ εὑρίσκετε εἰς τὰς παραδόσεις τὰς πολιτικὰς τῆς Χώρας, τὸ εὑρίσκετε εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Κοινοβουλευτικῆς ἡμῶν ἐξελίξεως. Ἀλλὰ τὸ ἀνευρίσκετε ἀκόμη καὶ εἰς τὸ γράμμα τοῦ Συντάγματος, εἰς τὰς ἄλλας αὐτοῦ διατάξεις, αἵτινες ὁρίζουν τὰ δικαιώματα τοῦ Στέμματος ἀπέναντι τῆς Βουλῆς. Εἰς πολιτείας κοινοβουλευτικὰς κυρία τῶν πραγμάτων εἶνε ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ λαοῦ, αὐτὴ ἄρχουσα. Διότι ὁ Λαὸς εἶνε ὁ κυρίαρχος. Δὲν εἶνε ρυθμισταὶ τοῦ Συντάγματος οἱ βασιλεῖς· ἐκτελεσταὶ τῶν λαϊκῶν ἐντολῶν εἶνε. Ποία δὲ ὑπόστασις θὰ ἀπέμενεν εἰς τὴν Βουλήν, ἂν δὲν ἀνεγνωρίζετο εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα τοῦ ὑποδεικνύειν τὰς κυβερνήσεις; Καὶ ποῦ θὰ ὑφίστατο ἡ Λαϊκὴ κυριαρχία, ἂν ἠδύνατο νὰ ἀνατρέπῃ τὰ θελήματα αὐτῆς τὰ κυβερνητικὰ ἡ Βασιλικὴ ἐπιθυμία;

Ποία δὲ ἦτο ἡ θέσις τοῦ κόμματός τῶν Φιλελευθέρων ἀπέναντι καὶ τοῦ δευτέρου τούτου πραξικοπήματος; Ὁ κ. βουλευτὴς ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ὁ πρῶτος ἀγορεύσας, εἶπεν ὅτι κριτὴς τοῦ

ὀρθοῦ ἢ μὴ τῆς χρήσεως τοῦ προνομίου τῆς διαλύσεως εἶνε ὁ λαός. Θὰ ἀπήντων, ὅτι τὸ ὀρθὸν ἢ μὴ τῆς διαλύσεως τῆς δευτέρας ἠδύνατο νὰ κριθῇ ἐκ τῆς ὅλης πολιτείας τοῦ Στέμματος καθ' ὅλον τὸ προδιαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα. Ἐν τούτοις τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν θὰ ἐδίσταζε καὶ εἰς νέας νὰ προέλθῃ ἐκλογάς, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχε ἄλλο νὰ προτιμήσῃ. Ἀλλὰ ποία ἦτο ἡ πολιτεία τοῦ δεσποτισμοῦ ἀπέναντι τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων; Ποῖαι ἦσαν αἱ συνθῆκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἠπειλοῦντο νὰ ἐνεργηθῶσιν αἱ ἐκλογαί; Ἡ ὀργάνωσις τῆς δυνάμεως τῶν ἐπιστράτων, ὀργάνωσις αὐτῶν κομματική, ὄχι στρατιωτική, ὀργάνωσις αὐτῶν προπαγανδική, ὀργάνωσις αὐτῶν δεσποτική, μὲ ἀποφάσεις, ὅπως ἀποστέλλωνται εἰς τὰς ἑστίας των νὰ ψηφίζωσιν οἱ ὑποτακτικοὶ τοῦ δεσποτισμοῦ, ὅπως κρατῶνται εἰς τὰ στρατόπεδα οἱ Φιλελεύθεροι. Αἱ τοιαῦται συνθῆκαι, καὶ ἡ σειρὰ ὅμως τῶν μετέπειτα γεγονότων ἐνεφάνισαν πρὸ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων τὸ δίλημμα καὶ πάλιν τὸ ἴδιον: Ἐπανάστασις ἢ ἀποχὴ ἀπὸ τὰς ἐκλογάς. Ἀλλ' ἀνάμιξις εἰς τὰς ἐκλογὰς θὰ ἔφερεν ἀναποφεύκτως καὶ εἰς ἐπανάστασιν. Διότι καθῆκον ἡμῶν θὰ ἦτο νὰ ἀντεπεξέλθωμεν πάσῃ δυνάμει κατὰ τῶν Κυβερνητικῶν αὐθαιρεσιῶν ἀμυνόμενοι ὑπὲρ τῶν Συνταγματικῶν δικαιωμάτων τῆς Χώρας.

Ἡ συνεννόησις μὲ τὸν Κάϊζερ.

Ἀλλὰ θέλετε νὰ εὕρετε τὰς Συνταγματικὰς προθέσεις τοῦ Βασιλέως, ὅταν ἀπετόλμα καὶ δευτέραν διάλυσιν; Τὴν εἰκόνα τῶν προθέσεών του τὴν ἔχετε εἰς ἐπίσημα ἔγγραφα· τὴν ἔχετε εἰς αὐτὸ τὸ τηλεγράφημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπήντησε πρὸς τὸν Κάϊζερ, τηλεγράφημα γενόμενον ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ὑπὸ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν! Ἀναγνώσατε καὶ προσέξατε. Ὡς Βασιλεὺς κοινοβουλευτικοῦ Κράτους ὁμιλεῖ; ἢ ὡς Αὐτοκράτωρ ὑπεδούλωνε τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος; Ἐδήλωνε πρὸς τὸν Κάϊζερ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργῶς ὑπὲρ τῆς Γερμανίας, δι' οὓς λόγους ἐκθέτει δυσφορῶν καὶ λυπούμενος, ἀλλ' ὅτι ἀπόφασιν εἶχε νὰ μείνῃ ἐν οὐδετερότητι. Τίνι δικαιώματι; Ποῦ εὗρε τὸ δικαίωμα νὰ προεξοφλήσῃ τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος; Πῶς Βασιλεὺς Λαοῦ ἐλευ-

θέρου, Λαοῦ κυριάρχου, ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς τοιαύτας δηλώσεις, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιφυλάξεως διὰ τὴν γνώμην καὶ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, τοῦ μόνου δυναμένου νὰ ρυθμίσῃ τὴν τύχην του, νὰ κανονίζῃ τὴν πολιτικήν του, νὰ ὁρίζῃ τὴν Κυβέρνησίν του ;

Καὶ ἔχετε τὴν πρόθεσίν του μόνον εἰς αὐτὸ τὸ κείμενον ; Τὴν ἔχετε καὶ εἰς ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτει ἄλλην στυγερὰν προδοσίαν· τὴν ἔχετε εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ἐπιτετραμμένου τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνηγγέλλετο ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶχε διαβεβαιώσεις κατηγορηματικὰς ἐκ Βερολίνου, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ ἐξήρχετο τῆς οὐδετερότητος ! Δὲν ἀποδεικνύει καὶ τοῦτο προδοσίαν ; Δὲν ἀποδεικνύει καὶ τοῦτο ἀπόφασιν ὅπως περιφρονηθῇ καὶ καταπατηθῇ οἱαδήποτε Λαϊκὴ θέλησις, διὰ νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἡ Γερμανία ;

Φυσικὸν δὲ ἦτον ὁ δεσποτισμὸς ἐκεῖνος νὰ ἐκτραπῇ καὶ εἰς βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν. Εἶνε αἱ αἰώνιοι συνήθεις μέθοδοι τῆς τυραννίδος. Καὶ εἴδομεν συντάγματα χαφιέδων, καὶ εἴδομεν συκοφαντικὰς καταδιώξεις ἀθώων πολιτῶν, ὡς ὑβριζόντων ὅῆθεν τὸν Βασιλέα, καὶ εἴδομεν ἐκβιασμούς, καὶ εἴδομεν ἀστυνομίαν ἀσυνείδητον ὄργανον τυραννικῆς αὐθαιρεσίας, καὶ εἴδομεν Δικαιοσύνην δούλην εὐτελῆ καὶ ταπεινὴν τῶν δυναστικῶν θελήσεων, καὶ εἴδομεν κλῆρον στεφανώνοντα τὴν ὅλην ἀθλίαν εἰκόνα μὲ ἀναθεματισμούς ! *(Χειροκροτήματα)*. Καὶ ὑπάρχουν ἀξιότιμοι συνάδελφοι τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὁμιλοῦντες περὶ ἐλευθέρου πολιτεύματος διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην !

Τὸ Κράτος κατὰ τοῦ λαοῦ.

Καὶ ἡ Βουλή, τί ἐγίνετο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ; Ἡ Βουλὴ εἶχε μεταβληθῇ εἰς Βαστίλλην ! Ἀπηχοῦν ἀκόμη οἱ τοῖχοι τῆς αἰθούσης ταύτης τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰς διαμαρτυρίας φρονηματιῶν πολιτῶν, ἐντίμων, ἀγαθῶν, γενναίων, ἐλευθέρων Ἑλλήνων, δερομένων, διαπομπευομένων, ὑβριζομένων, φιλακιζομένων, καταδικαζομένων εἰς τὸν διὰ τῆς πείνης θάνατον, χωρὶς οὔτε μία νὰ ἀκουσθῇ τότε παρὰ τῶν ὅῆθεν βουλευτῶν τῆς περιόδου ἐκείνης *(χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίαι ἐκ τῆς αἰθούσης καὶ τῶν θεωρείων)*, χωρὶς οὔτε μία νὰ

ἀκουσθῇ διαμαρτυρία παρ' ἐκείνων οἵτινες συνήρχοντο εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην ὡς βουλευταί, ὄχι κἂν διὰ τὰ τελούμενα κατ' ἐλευθέρων πολιτῶν ἀνοσιουργήματα, ἀλλὰ τοὐλάχιστον, διότι ἡ αἴθουσα αὕτη εἶχε μεταβληθῇ εἰς ἀστυνομικὸν μπουδροῦμι! *(Χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίαι).* Καὶ εἴδομεν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐκπέσῃ ὅπως ἐξέπεσεν. Ἔκπτωσις ἐσωτερική, ἔκπτωσις ἐξωτερική.

Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἔλεγε ποτὲ πρὸς τὴν Βουλήν, ἀπευθυνόμενος εἰς τὴν Ἀντιπολίτευσιν: «Βλέπετε ποίαν Ἑλλάδα σᾶς παραδίδω, προσέξατε ποίαν θὰ τὴν παραδώσετε!» Παρεδώσαμεν Ἑλλάδα νύμφην ὡραίαν καὶ ἰσχυράν, καὶ παρελάβομεν Ἑλλάδα ρακένδυτον! *(Χειροκρότήματα παρατεταμένα).* Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, τὸν ὁποῖον ἀνέκαθεν ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἐμφανίζει ὡς τὸν Προμηθέα τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν λαῶν, παρεστάθη ὡς ὁ μᾶλλον βάρβαρος, ὁ μᾶλλον μισελεύθερος, ὁ μᾶλλον ἄδικος καὶ ἀγνώμων! Καὶ ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἡ ἀπόδειξις ὅτι μόνον τὰ περιτρίμματα εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Αὐλογερμανικῆς προπαγάνδας διὰ νὰ ἐμφανίσουν τὴν εἰκόνα ἐκείνην, ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ ἡ ἐκ νέου ἐμφάνισις τῶν Φιλελευθέρων ἐν Ἀθήναις, ὁποία ἐγένετο, διὰ νὰ πιστοποιηθῇ ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. *(Χειροκροτήματα).*

Γ. ΠΩΠ. Ἐπιτρέπετε μίαν διακοπήν, κύριε Ὑπουργέ;

Γ. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. Μάλιστα.

Γ. ΠΩΠ. Ἤθελον νὰ παρατηρήσω τοῦτο, ὅτι ἡ ἀντίληψις τοῦ κόσμου τοῦ μὴ μετασχόντος εἰς τὰ γεγονότα τῆς 19ης Νοεμβρίου, χάριν τῆς ὁποίας ἐγένετο καὶ ἡ 18η Νοεμβρίου, ἦτο ὅτι δὲν εὑρισκόμεθα ἐν ἐπαναστάσει λαϊκῇ, ἀλλ' ὅτι εὑρισκόμεθα ἐν ἐπαναστάσει τοῦ Κράτους, καταπιέζοντος ὄχι μόνον πάντα μὴ βενιζελικόν, ἀλλὰ καὶ πάντα μὴ θέλοντα νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν.

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. Καὶ εἴδομεν ἓν Κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπανεστάτει κατὰ τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, εἴδομεν Κράτος διδάσκον εἰς τὸν στρατόν του τί; Ἀποχὴν ἀπὸ τὸν πόλεμον! Πανικὸν ἀπέναντι αὐτοῦ! Φόβον δηλαδὴ ἀπέναντι τοῦ καθήκοντός του. Καὶ εἴδομεν τὴν Γερμανικὴν προπαγάνδαν δηλητηριάζουσαν τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ,

ὅπως ἀπέχῃ ἀπὸ πάσης ἰδέας περὶ πολέμου, περὶ οἱασδήποτε ἀμύνης καὶ ἂν ἐπρόκειτο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀδελφῶν του! Τόσον δὲ μυσαρὰ ἦτον ἡ ψυχή των, ὥστε οὐδὲ τῶν παιδικῶν ψυχῶν ἐφείσθησαν. Διδάσκαλοι, ἀκολουθοῦντες τὴν ἀπεχθῆ ἐκείνην πολιτικὴν ἢ ἐκβιαζόμενοι πρὸς ταύτην, κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ δηλητηριάζουν τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν μικρῶν παιδίων. Ἠγγαρεύοντο διὰ νὰ ἐνσταλάζωσιν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτὰς δηλητήριον ἀντεθνικόν, δηλητήριον ἀντιπολεμικόν, συκοφαντίαν καὶ ψεῦδος, καὶ δηλητήριον ἀνελευθέρου φρονήματος, εὐτελείας καὶ ὑποταγῆς εἰς τὸν ἕνα Δεσπότην! Ἀληθῶς ἔχει ὀγκώδες ἔργον πρὸ αὐτῆς ἡ Κυβέρνησις ὅπως δυνηθῇ νὰ ἀποβάλῃ ἀπὸ τὰς τρυφερὰς ἐκείνας ψυχὰς τὸ ἄτιμον δηλητήριον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐγχύσει ἡ κακοῦργος σπεῖρα.

Ἐν τίνι δικαιώματι ἀνέζησεν ἡ Βουλή.

Ἀλλὰ τὸ καθεστὼς ἐκεῖνο ἀπέθανε πλέον. Καὶ ἀπέθανε τελειωτικῶς. Καὶ ἠρώτα ἀξιότιμος βουλευτὴς ἐκ Κερκύρας ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως τῆς συνόδου τῆς Βουλῆς, εἰς ποῖον ἄρθρον τοῦ Συντάγματος εὑρίσκεται ἡ διάταξις δυνάμει τῆς ὁποίας ἀνέζησεν ἡ παροῦσα Βουλή! Ὁ κ. βουλευτὴς ἐκ Κερκύρας καὶ οἱ ἐκδηλώσαντες τὴν ἰδίαν ἀπορίαν φαίνεται ὅτι περιωρίσθησαν μελετῶντες τὸ Σύνταγμα εἰς τὰς διατάξεις τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰς προνομίας τοῦ Βασιλέως καὶ εἰς τὰ δικαιώματα τῆς Βουλῆς. Τὸ πολὺ-πολὺ θὰ ἔφθασαν σχεδὸν μέχρι τοῦ τέλους. Διότι ἐὰν ἔφθανον μέχρι τοῦ τέλους, θὰ ἀνεγίνωσκον καὶ τὴν διατάξιν τοῦ ἄρθρου 111, τοῦ τελευταίου. Ὄχι, κύριοι! ἡ τήρησις τοῦ Συντάγματος δὲν ἀνατίθεται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Βασιλέως, οὔτε καὶ τῶν Κυβερνητῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ τήρησις τοῦ Συντάγματος ἀνατίθεται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων! *(Παρατεταμένα χειροκροτήματα).*

Πῶς ἐξεδηλώθη ὁ πατριωτισμὸς ἐκεῖνος, τὸ εἴδατε εἰς τὴν παμψηφίαν τοῦ ἡμίσεος τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον ἐτάχθη εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ τὸν εἴδατε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα, καὶ πρότερον καὶ καθ' ὃν χρόνον ἔπασχε καὶ ἐτυρρανεῖτο, προδιδομένη. Ἐξέρρεεν ἡ Ἑλλὰς αὐτὴ πρὸς τὰς νέας χώρας, οὐδ'

ἀπέκρυπτε τὸν ὑπὲρ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἐνθουσιασμόν.

Γ. ΜΠΟΥΣΙΟΣ . . .

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ὁ κ. βουλευτὴς ἐκ Κοζάνης ἔχει ἀντίρρησιν ;

Γ. ΜΠΟΥΣΙΟΣ. Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Στενοχωρεῖσθε ;

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. Δύνασθε τάχα νὰ ἀμφισβητήσετε καὶ τὴν γνώμην καὶ τὸ φρόνημα τῆς πλειοψηφίας αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος ; Ἀλλὰ δὲν ἐτολμᾶτε νὰ διενεργήσετε οὔτε κἂν δημοτικὰς ἐκλογὰς ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ ! Διότι ἀνεμένατε δημοψήφισμα καταδικαστικὸν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης.

Καὶ ἐρωτᾶτε τίνι δικαιώματι ἀνέζησεν ἡ Βουλή ; Ἐὰν ἡ Βουλὴ αὐτὴ δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἀναζήσῃ, ἐὰν ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ δὲν ἤθελε νὰ ἀναζήσῃ, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναζήσῃ. Ἀνέζησεν ἡ Βουλὴ καθ' ὃ δικαίωμα ἀνέζησε καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προερχομένη Κυβέρνησις. Τί ἄλλο σημαίνει ὁ θρίαμβος τῆς Ἐπαναστάσεως, τί ἄλλο σημαίνει ἡ ἐπιβολὴ αὐτῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι ἢ ἔγκρισιν τῆς πολιτικῆς ταύτης ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ ; Καὶ τί ἄλλο ἀποτέλεσμα ἠθέλατε νὰ ἔχετε πρώτιστον πάντων τῆς νίκης τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης, παρὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ Συντάγματος καὶ μετ' αὐτοῦ τῆς Βουλῆς τὴν ὁποίαν ἀπεπειράθητε νὰ δολοφονήσετε ; *(Χειροκροτήματα).*

Παρενέβησαν ὅμως πρὸς τοῦτο καὶ αἱ Δυνάμεις, ὁ δὲ κ. βουλευτὴς ἐξ Ἀκαρνανίας ἠσχολήθη νὰ ἑρμηνεύσῃ ποῖον δικαίωμα ἀπορρέει ἀπὸ τὰς Συνθήκας ὑπὲρ τῶν Δυνάμεων ἐκείνων εἰς ἐπέμβασιν ἐν Ἑλλάδι, διὰ νὰ συμπεράνῃ ὅτι δὲν εἶνε ἐπιτετραμμένη ἐπέμβασις τρίτου εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν πράγματα. Ἀλλ' ἦσαν ἐσωτερικὰ ἡμῶν πράγματα ἐκεῖνα ; Ἀλλὰ καὶ ἂν οὐδεμία συνθήκη ὑπῆρχε, καθιστῶσα τὰς ἐγγυήσεις τῶν Προστατίδων Δυνάμεων ὑπὲρ τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος τῆς Χώρας ταύτης, εἶχον ὑποχρέωσιν ἐπεμβάσεως, ὑποχρέωσιν ἠθικήν, πηγάζουσαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἐλευθέρων λαῶν. *(Παταγώδη χειροκροτήματα).* Καὶ ἂν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἡ ὑποχρέωσις αὕτη εἶναι ἐπιβεβλημένη, ἦτο πολλῷ μᾶλλον ἐπιτακτικὴ σήμερον, ὁπότε ἑκατομμύρια στρατιῶν τῶν φιλελευθέρων ἐκείνων Κρατῶν μάχονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν.

Εἶχε δικαίωμα ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασίν των καὶ εἶχον αἱ Δυνάμεις στοιχειώδη ἠθικὴν ὑποχρέωσιν, ἐφ' ὅσον κρατοῦν τὴν σημαίαν, τὴν ὁποίαν κρατοῦν, εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ἐπέμβουν διὰ νὰ σώσουν ἕνα λαὸν ἄοπλον ἀπὸ τοὺς ὄνυχας μιᾶς τυραννίας. *(Παρατεταμένα χειροκροτήματα).*

Εὗρεν ὅμως καὶ ὁ ἀξιότιμος ἐκ Ψαρῶν συνάδελφος ἀντισυνταγματικότητα εἰς ἐνεργείας τινὰς τῆς Κυβερνήσεως.

Γ. ΠΩΠ. Ἀντιεπαναστατικότητα. *(Ἱλαρότης).*

Βουλὴ καὶ Ἐθνοσυνέλευσις.

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. Ἀντισυνταγματικότητα εἰς τὸ ὅτι ἀντὶ ἡ παροῦσα Κυβέρνησις νὰ καλέσῃ Ἐθνοσυνέλευσιν, ἤ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀξιοτίμου συναδέλφου, νὰ μεταβάλῃ τὴν παροῦσαν Βουλὴν εἰς τοιαύτην, ἀντεποιήθη δικαιώματα Ἐθνοσυνελεύσεως διὰ νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἰσχὺν τῶν συνταγματικῶν διατάξεων περὶ ἰσοδιότητος τῶν δικαστῶν. Βεβαίως δὲν εὑρισκόμεθα οὕτω πράττοντες ἐντὸς τοῦ Συντάγματος, καθὼς δὲν εὑρισκόμεθα ἐντὸς τοῦ Συντάγματος καὶ ὅταν ἀπούσης τῆς Βουλῆς ἀντιποιούμεθα νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Καθὼς δὲ εἰς τὴν τελευταίαν τοιαύτην περίπτωσιν ἐπιφυλάσσεται εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἡ ὑποχρέωσις τῆς συγγνώμης τῆς Βουλῆς πρὸς ὅσα νομοθετικὰ ἔργα ἔπραξεν ἀπούσης αὐτῆς, οὕτω κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὑπέχει ὑποχρέωσιν αἰτήσεως συγγνώμης ἡ Κυβέρνησις παρὰ τῆς Συνελεύσεως, τῆς μόνης ἁρμοδίας νὰ κυρώσῃ τὰ Διατάγματα τὰ ὑπὸ ταύτης ἐκδοθέντα.

Ἀλλὰ νομίζει ὁ κ. συνάδελφος ὅτι δὲν θὰ ἦτο εὐχάριστον τάχα εἰς ἡμᾶς νὰ εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι τοῦ ἐπαχθοῦς, τοῦ βαρυτάτου αὐτοῦ ἔργου τῆς ἀντιποιήσεως δικαιωμάτων Συνελεύσεως; Ἡ ἰδέα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς Συνελεύσεως τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ Κυβέρνησις ἐξεδηλώθη καὶ πρὶν ἤ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἐξεδηλώθη καὶ ὅτε ἐζητήθη ἡ σύγκλησις τῆς παρούσης Βουλῆς, εἰς τὴν αἰτιολογικὴν ἔκθεσιν τοῦ σχετικοῦ Β. Διατάγματος, ἐξεδηλώθη καὶ διεκηρύχθη καὶ διὰ τοῦ Βασιλικοῦ Λόγου. Ἐπιτρέπουν ὅμως ἀράγε αἱ περιστάσεις αἱ ἐξωτερικαὶ Ἐθνοσυνέλευσιν ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ; Δὲν θέλω νὰ ἰσχυρισθῶ,

διότι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταγείνωμεν εἰς τὸ θέμα αὐτὸ τὴν στιγμὴν ταύτην, ὅτι δικαίῳ ἐπαναστάσεως δὲν θὰ ἠδύνατο ἴσως ἡ Βουλὴ αὕτη, χωρὶς τὴν κανονικὴν ἐνέργειαν τῶν ἐκλογῶν, νὰ μεταβληθῇ εἰς Συνέλευσιν· τοῦτο εἶναι θέμα τὸ ὁποῖον δὲν θέγω. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ὅταν αἱ περιστάσεις δὲν ἐπιτρέπουν κἂν τὴν διηνεκῆ λειτουργίαν τῆς Βουλῆς, ὅταν ἡ Κυβέρνησις εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ νομοθετικὴν ἐξουσιοδότησιν παρὰ τῆς Βουλῆς διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς παρουσίας αὐτῆς, ὡς ἔπραξαν καὶ αἱ Κυβερνήσεις ἄλλων κοινοβουλευτικῶν Κρατῶν, αἵτινες ὀφείλουν νὰ ἔχωσι προσηλωμένην τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὰ πολεμικὰ πράγματα, πῶς θὰ ἦτον ἐπιτετραμμένον, πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ κινήσωμεν ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας τὴν συντακτικὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἔθνους ;

Γ. ΠΩΠ. Μοῦ ἐπιτρέπεται μίαν διακοπήν; Ἐὰν εὑρισκόμεθα ὄχι ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, ἔπρεπε τότε νὰ καταλαμβανώμεθα ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὑπὸ τοῦ δέους ὅταν μία Βουλὴ πρόκειται νὰ μεταβάλῃ τὸ Σύνταγμα. Γνωρίζετε κάλλιον ἐμοῦ ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ δὲν ὑπάρχει οὐδεμία τυπικὴ διαφορὰ μεταξὺ νόμου καὶ Συνταγματικῶν διατάξεων. Γνωρίζετε ἐπίσης ὅτι κατὰ τὸ ἡμέτερον Σύνταγμα δὲν χρειάζεται κἂν διπλῆ ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ ὅπως κανονίσῃ τὰς Συνταγματικὰς διατάξεις καὶ θέλων ἐγὼ νὰ διευκολύνω τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως ἵνα μορφωθῇ ἓν πολίτευμα ἐν τῇ Χώρᾳ, εἶπον τοῦτο, ὅτι, ὅταν ἔχωμεν δύο κατ' ἐξοχὴν κοινοβουλευτικὰ κράτη, τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ἰταλίαν, ἐπιτρέποντα εἰς τὴν Βουλὴν αὐτῶν νὰ ἀναθεωρῇ τὸ Σύνταγμά της κατὰ πᾶσαν στιγμὴν θέτουσα τὸ Σύνταγμα ὑπὸ τὴν ἱερὰν μορφὴν καταστατικοῦ Χάρτου, καὶ τοῦτο τὸ κῦρος δίδουσα εἰς αὐτό, διατί ἡμεῖς μετὰ μίαν ἐπανάστασιν θὰ δειλιάσωμεν ὥστε τὴν Βουλὴν τὴν ἐκπροσωποῦσαν τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν νὰ τὴν θεωρῆτε ἀναξίαν νὰ κανονίσῃ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν μορφὴν αὐτοῦ; Ἢ νομίζετε ὅτι ἔχετε σεῖς ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία μετὰ τοῦ Βασιλέως μεῖζον δικαίωμα νὰ κανονίζετε τὸ ζήτημα τοῦτο ; Θὰ φθάσωμεν ὅμως εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἡ Βουλὴ αὐτὴ θὰ μεταβληθῇ εἰς συντακτικὴν συνέλευσιν. *(Χειροκροτήματα).*

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. Ἐγὼ δὲν προφητεύω. Ἐγὼ βεβαιῶ μόνον ὑφισταμένην κατάστασιν πραγμάτων, ὑφισταμένην κατάστασιν συν-

θηκῶν, κατάστασιν πολιτικήν. Εἶνε δὲ πολὺ διάφορον τὸ πρᾶγμα ἐν Ἑλλάδι ὅπου τὸ πρῶτον ζητεῖται νὰ μεταβληθῇ ἡ Βουλὴ εἰς Συνέλευσιν, ὑπὸ ἐξαιρετικὰς συνθήκας, παρὰ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὅπου συνταγματικῶς αἱ Βουλαὶ ἔχουν καὶ συντακτικὴν ἐξουσίαν. Καὶ εἶνε πολὺ διάφοροι αἱ συνθῆκαι, ὑφ' ἃς διηνεκῶς εἶνε δυνατὸν νὰ λειτουργήσουν αἱ Βουλαὶ ὡς συνελεύσεις συντακτικαί, ἀπὸ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξαιρετικῶς ἐκτάκτους πρόκειται νὰ κληθῇ ἐν Ἑλλάδι. Ὅταν δὲ αἱ περιστάσεις αὐταὶ δὲν ἐπιτρέπουν κἂν τακτικὴν λειτουργίαν εἰς τὴν ὑφισταμένην Βουλήν, ὡς Βουλήν, εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτρέπουν λειτουργίαν εἰς Συνέλευσιν, ἥτις τόσα ἔχει νὰ θίξῃ καὶ νὰ συζητήσῃ μεγάλα καὶ σοβαρὰ θέματα;

Τὸ νέον καθεστώς.

Βεβαίως ὅμως ἡ Ἐθνοσυνέλευσις θὰ ἔλθῃ νὰ παγιώσῃ τὸ νέον καθεστώς. Καὶ τὸ καθεστὼς αὐτὸ θὰ ζήσῃ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὴν ὁποίαν τυχὸν ἔχουν ἐλάχιστοι τινές. Θὰ ζήσῃ τὸ καθεστὼς αὐτό, καὶ ὑπ' αὐτὸ θὰ ζήσῃ καὶ ἡ Ἑλλάς. *(Χειροκροτήματα).* Ὅσοι πιστοὶ ἂς προσέλθουν! *(Χειροκροτήματα).* Ὅσοι δὲν θέλουν νὰ συμμορφωθοῦν, ἂς ἀποσυρθοῦν! *(Χειροκροτήματα).*

Πράγματι εἶνε πολλῷ μᾶλλον δυσχερὴς ὁ ἀγών, εἰς ὃν ἡ Ἑλλὰς εἰσέρχεται, παρ' ὅσον ἦτο τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1915. Ἡ ὑπερδιετὴς ἐγκληματικὴ πολιτικὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρέλθῃ ἄνευ συνεπειῶν. Δὲν γνωρίζω πόσοι ἀγῶνες ἀπαιτοῦνται ὅπως ἡ παροῦσα Κυβέρνησις δυνηθῇ καὶ πάσας τὰς ἐπελθούσας ἔκτοτε ζημίας νὰ ματαιώσῃ καὶ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρύτερον κύκλον νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἐν τῷ συνόλῳ τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα. Ὁ κ. βουλευτὴς Αἰτωλοακαρνανίας ἐπεκαλέσθη διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀγῶνος τούτου τὴν ὁμόνοιαν πάντων. Ὁμόνοιαν, εἶπε, καὶ ὄχι καταδιώξεις. Ἀλλ' ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐδήλωσε πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ποίας ἔχει ἀντιλήψεις πολιτικὰς διὰ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν κοινωνικὴν εἰρήνην. Κλάδον ἐλαίας ἔφεραν οἱ Φιλελεύθεροι ἐκ Θεσσαλονίκης, ἀπέναντι τῶν λογχῶν τῆς τρομοκρατίας τὰς ὁποίας εἶχον οἱ ἀντίπαλοί των ἐδῶ! *(Χειροκροτήματα).*

Ἀλλ' οἱ συμβουλεύοντες ὁμόνοιαν δὲν δύνανται νὰ συμβουλεύωσι καὶ ἐπιείκειαν καὶ συγγνώμην πρὸς τοὺς μεγάλους ἐνόχους, πρὸς τοὺς μεγάλους κακούργους ! *(Χειροκροτήματα)*. Ναί, ὁμόνοιαν μεταξὺ ὅλων, διότι αὐτὸ ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος. Ναί, συγγνώμην πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς, τοὺς συρθέντας, τοὺς τυφλωθέντας διὰ νὰ σύρωνται ὄπισθεν τοῦ ἅρματος τοῦ Δεσποτισμοῦ. Ἀλλ' ὄχι ποτὲ καὶ ἐγκατάλειψιν τοῦ ἔργου ἡμῶν ἀπροφυλάκτου κατέναντι ἐχιδνῶν ! *(Χειροκροτήματα)*. Ἀλλ' ὄχι ποτὲ καὶ ἐγκατάλειψιν τοῦ ἔργου ἡμῶν ἀνοχυρώτου εἰς νέας ἐπιβουλὰς καὶ ὑπονομεύσεις καὶ κινδύνους. *(Χειροκροτήματα)*. Τοιαύτη στάσις τῶν Φιλελευθέρων θὰ ἦτον ἔνοχος διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἦτον ἐγκληματικὴ κατ' αὐτοῦ.

Δυσχερὴς ὁ ἀγὼν ἡμῶν, ἀλλ' εὔρωστος ἡ ψυχὴ τοῦ Ἔθνους, παρ' ὅλον τὸ δηλητήριον τὸ ὁποῖον ἐνεστάλαξαν εἰς αὐτήν. Εἰς τὴν ἀποβολὴν τοῦ τοιούτου δηλητηρίου ἐπικαλούμεθα ἡμεῖς, ὡς Κυβέρνησις, τὴν σύμπραξιν τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐκείνων, οἵτινες θέλουν νὰ δώσωσιν εἰλικρινῆ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν πρὸς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, ὃν ἀνελάβομεν. Δὲν μᾶς φοβίζει ἡ γενομένη δηλητηρίασις. Μᾶς ἐνθαρρύνει ἡ εὐρωστία τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Ἐπ' αὐτὴν στηριζόμενοι προσβλέπομεν μετὰ πεποιθήσεως ἀσφαλοῦς εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Χώρας. Ἐπ' αὐτὴν στηριζόμενοι, προσβλέπομεν μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν εἰς εὐόδωσιν καὶ τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος ! *(Χειροκροτήματα παρατεταμένα καὶ ἐνθουσιώδεις ἀνευφημίαι)*.

ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

κου ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν

Συνεδρίασις 12 Αὐγούστου.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Κύριοι βουλευταί! Καταθέτων πρὸ ἑβδομάδος τὴν Λευκὴν Βίβλον, ἐξέφραζον τὴν εὐχὴν ὅπως οἱ ἐξαπατηθέντες καὶ ὑποστηρίξαντες, λόγῳ ἀπάτης, τὸ καταλυθὲν ἐγκληματικὸν καθεστὼς ἤθελον ἀναγνωρίσει τὸ λάθος ἢ τὴν πλάνην αὐτῶν, ἵνα μὴ συμπεριληφθῶσι μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ φέρωσιν αἰωνίως τὴν εὐθύνην τῆς ἐπαπειληθείσης ἐθνικῆς καταστροφῆς. Λυποῦμαι, κ. Βουλευταί, ὅτι μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ ἐλπὶς αὕτη διεψεύσθη. Πολλοὶ δυνάμενοι νὰ ὁμιλήσωσι καὶ δικαιούμενοι νὰ ἀποκηρύξωσι τὸ παλαιὸν καθεστώς, καθ' ὃ μὴ φέροντες τὴν εὐθύνην ταύτην, ὁμιλήσαντες, καίτοι διεξοδικῶς, δὲν ἐπωφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ ἀπορρίψωσι τὴν ἠθικὴν εὐθύνην, ἡ ὁποία τοὺς βαρύνει. Τὴν λύπην ταύτην ἰδιαιτέρως ᾐσθάνθην ἀκροώμενος μετὰ μεγίστης προσοχῆς τοῦ ἀξιοτίμου ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας βουλευτοῦ ἐπὶ τῶν δύο κυρίων θεμάτων τῆς ἀγορεύσεώς του, τῶν σχετιζομένων μὲ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῆς ἐν γένει πολιτικῆς κατευθύνσεως εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης.

Ἡ ἀγόρευσίς του δύναται νὰ θεωρηθῇ, δυστυχῶς, ὡς ἐπιδοκιμασία τοῦ καταλυθέντος καθεστῶτος. Ἴσως—καὶ εὔχομαι νὰ ἀπατῶμαι—ἡ ἐντύπωσις αὕτη νὰ εἶναι σφαλερά, καὶ νὰ μὴ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς μυχίους σκέψεις τοῦ ῥήτορος. Ζητῶ ὅμως νὰ ἀπασχολήσω ἐπ' ὀλίγον τὴν Βουλήν, ὅπως ἀνασκευάζων ἐπὶ τῶν δύο

τούτων θεμάτων τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἀξιοτίμου βουλευτοῦ ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, συμβάλω τὸ κατ' ἐμὲ εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς Κοινῆς Γνώμης ἐπὶ ζωτικῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦσι τὴν στιγμὴν ταύτην τὴν Βουλήν.

Ὁ ἀξιότιμος ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας βουλευτὴς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὀπαδὸς πολιτικῆς ἐθνικῆς δράσεως. Ἀνέφερεν ὅτι μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς Ρουμανίας κατὰ τὸν Σεπτέμβριον παρελθόντος ἔτους ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος. Εἶμαι εἰς θέσιν νὰ πιστοποιήσω μετὰ ποίας καὶ πόσης θέρμης ὑπεστήριξε πράγματι τὴν πολιτικὴν ἐκείνην, ἣν ἅμα τῇ ἀνόδῳ του εἰς τὴν ἀρχὴν ἠσπάσθη ὁ τότε Πρωθυπουργὸς καὶ τὴν ὁποίαν εἰσηγήθη μετὰ πατριωτικοῦ ὄντως σθένους ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ ἀξιότιμος ἐξ Ἄρτης πολιτευτὴς κ. Α. Καραπάνος. Ἀλλ' ὁ ἀξιότιμος βουλευτὴς ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας οὐδὲν ἀνέφερε περὶ τῶν αἰτίων, ἅτινα, παρ' ὅλας τὰς παροτρύνσεις, παρ' ὅλας τὰς συμβουλάς του, ἠμπόδισαν τὴν πραγματοποίησιν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ἐν τῇ ἀγορεύσει του ὡς ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τόσον διὰ τὰ Ἐθνικὰ συμφέροντα, ὅσον διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν τῆς Χώρας. Δὲν εἶπε ποῦ ὑπῆρξε τὸ κώλυμα οὗ ἕνεκεν ἡ πολιτικὴ ἐκείνη ἔμεινεν ἀπραγματοποίητος καὶ ἐξηναγκάσθη ἡ τότε Κυβέρνησις εἰς παραίτησιν. Ἀπήντησεν ἡ πολιτικὴ ἐκείνη ἀντιρρήσεις ἱκανὰς ν' ἀνατρέψωσι τὰς πεποιθήσεις του; Καὶ ἐὰν τοιαῦται ἀντιρρήσεις δὲν ὑπῆρξαν, διατί δὲν κατέβαλε φροντίδα πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινῆς γνώμης καθ' ὃ εἶχε καθῆκον ὡς ἀνεγνωρισμένος ἡγέτης πολιτικῆς ὁμάδος;

Ἀλλ' ὑπῆρξε καὶ ἄλλη περίοδος, καθ' ἣν ὁ κ. βουλευτὴς ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἔσχε καλλιτέραν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν γνώμην του καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πολιτικήν του. Μέλος τῆς Κυβερνήσεως τῆς 25 Φεβρουαρίου 1915, καὶ μέλος ἰσχυον, γνωρίζων τὰ πράγματα καὶ καταγινόμενος εἰς τὰ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων μετ' ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, ἔσχε πολλαπλᾶς καὶ ποικίλας εὐκαιρίας δράσεως. Ἐπὶ τῆς περιόδου ἐκείνης σχεδὸν τίποτε δὲν ἀνέφερεν, εἰμὴ ἕνα ἁπλοῦν ὑπαινιγμόν. Ὅτι, τῇ εἰσηγήσει ὑψηλοῦ προσώπου, ἡ τότε Κυβέρνησις ἔκαμε πρότασιν περὶ ἐξόδου, ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν

ἐπραγματοποιήθη, ἐπειδὴ αἱ Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως εἶχον ἀρνηθῇ νὰ δώσωσιν ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Τῇ εἰσηγήσει μέλους τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἐκομίσθησαν δι' ὑψηλοῦ προσώπου αἱ προτάσεις ἐκεῖναι.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Ἐγὼ δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀναφέρω τοῦτο. Ἡ περίοδος ὅμως ἐκείνη εἶναι ἀξία μείζονος προσοχῆς, διότι ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν τότε γεγονότων ἤρχισε ν' ἀναφαίνεται ἡ ἐπιρροὴ τῶν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς κυβερνώντων καὶ ἡ τάσις ἐκείνη, ἥτις κακῇ τύχῃ, διὰ τὴν Πατρίδα μας, ἔμελλεν ἀναπτυσσομένη νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου. Ἀνέμενον ἀπὸ τὸν ἀξιότιμον βουλευτὴν Αἰτωλοακαρνανίας τὸ πολιτικὸν σθένος νὰ μὴ ἀρκεσθῇ εἰς τὸ νὰ καταγγείλῃ τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως διὰ τὰ ἀναμφισβήτητα λάθη, διπλωματικὰ καὶ στρατιωτικά, τὰ ὁποῖα διέπραξαν, καὶ τὰ ὁποῖα ἡ Ἀγγλικὴ Κοινὴ Γνώμη καὶ ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις μετὰ τῆς εἰλικρινείας, ἡ ὁποία τὰς χαρακτηρίζει, δημοσίᾳ ὡμολόγησαν. Περιέμενον, λέγω, ἀπὸ αὐτὸν τὸ πολιτικὸν σθένος ν' ἀποκαλύψῃ τὰς καταχθονίους ἐνεργείας τῶν μυστικοσυμβούλων πρὸς ἀντίπραξιν κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς διπλωματίας καὶ ματαίωσιν πάσης ἐθνικῆς πολιτικῆς. Τοιαύτη ἀποκάλυψις ἀπῄτει ἐκ μέρους τοῦ κ. βουλευτοῦ ὄντως πολιτικὸν σθένος, διότι ἀμέσως θὰ τῷ ἐτίθετο τὸ ἐρώτημα, ἢ μᾶλλον τὸ δίλημμα: Πῶς δὲν ἀντελήφθητε τὰς καταχθονίους ἐκείνας ἐνεργείας ὑμεῖς ὁ ὀξυδερκὴς πολιτευτής; Ἢ ἂν τὰς ἀντελήφθητε, πῶς ἠνέχθητε φέρων ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας τὸ βάρος τῆς ἐξουσίας;

Ἀλλὰ ἡ εἰλικρινὴς συζήτησις ἀπαιτεῖ σήμερον τὴν πλήρη διαφώτισιν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεκοινώσατε σεῖς, θεωρῶ καθῆκόν μου νὰ ἀνακοινώσω ἐγὼ εἰς τὴν Βουλήν, καὶ τὰς ἀποκαλύψεις τὰς ὁποίας δὲν ἐκάματε, θεωρῶ ἐπιβεβλημένον καθῆκον νὰ τὰς κάμω ἐγώ.

Ὑπενθυμίζω ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία διεδέχθη τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου ἄνευ προγράμματος, υἱοθέτησε τὰς μεγάλας γραμμὰς τοῦ προγράμματος τῶν Φιλελευθέρων. Ἡ νέα Κυβέρνησις ἔσπευσε ν' ἀναγγείλῃ εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, καὶ ἰδίως εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, ὅτι «θὰ ἠκολούθει τὴν ὑπὸ ἐγκαινιασθεῖσαν πολιτικὴν καὶ οὐδόλως ἐσκόπει ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς κατευθύνσεως, τῆς χαρα-

χθείσης ὑπὸ τῶν πατροπαραδότων αἰσθημάτων τῆς Χώρας, τῶν δεσμῶν τῶν ἑνούντων αὐτὴν πρὸς τὰς Προστάτιδας Δυνάμεις καὶ τῶν ζωτικῶν αὐτῆς συμφερόντων», ὅτι εἶχε «πλήρη συναίσθησιν τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων μεταξὺ τῶν δύο φίλων καὶ συμμάχων χωρῶν» καὶ ὅτι «ἦτο πάντοτε πιστῶς προσηλωμένη εἰς τὴν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας συνθήκην συμμαχίας». Αὐτὸ ἦτο τὸ πρόγραμμα τῆς Κυβερνήσεως τῆς 25ης Φεβρουαρίου. Ὀλίγαι ἡμέραι μόλις παρῆλθον καὶ τὴν 9ην Μαρτίου, πρὸς ἄρσιν πάσης ἀμφιβολίας ἐπὶ τῶν φιλικῶν, τῶν φιλικωτάτων, αἰσθημάτων τῆς Κυβερνήσεως ἀπέναντι τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μετ' εἰλικρινίας καὶ πεποιθήσεως, τὸ ὁμολογῶ, προέβαινεν εἰς πρῶτον διάβημα.

Πληροφορούμεθα, εἶπε πρὸς τοὺς τρεῖς πρέσβεις τῶν Δυνάμεων, ὅτι αἱ Κυβερνήσεις σας θὰ ἦσαν διατεθειμέναι νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῆς Ἑλλάδος πρὸς σύμπραξιν. Ἡ Κυβέρνησις εἶναι ἑτοίμη νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ αἰσθήματα φιλίας καὶ συμπαθείας τῆς Χώρας ἀπέναντι τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Εἶναι ἑπομένως πρόθυμος νὰ συμπράξῃ ὑπὸ συνθήκας πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐξασφαλιζούσας τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν προστασίαν τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐὰν ἡ σύμπραξις αὕτη ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐπωφελής. Μέχρι τοῦδε, προσέθετεν ὁ ὑπουργός, δύο ὑπῆρξαν ἐμπόδια—βλέπετε ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐδικαιολογεῖτο ὅτι ἦδη δὲν εἶχε πραγματοποιήσει τὴν πολιτικὴν τῆς ἐξόδου.— Τὸ ἓν ἦτο ὁ Βουλγαρικὸς κίνδυνος. Ἐφ' ὅσον ἡ Βουλγαρία δὲν τίθεται παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Συνεννοήσεως, ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ τὸν φόβον μήπως τῆς ἐπιτεθῇ ἡ Βουλγαρία. Τὸ ἕτερον ἦτο ὁ κίνδυνος τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἂν ἡ Ἑλλὰς ἐξήρχετο κατὰ τῆς Τουρκίας, εἶχε νὰ φοβηθῇ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ σύμπραξις τῆς Κυβερνήσεως προϋποθέτει ἑπομένως τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ κινδύνου, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἐλάμβανε χώραν διὰ τῆς ταὐτοχρόνου ἐξόδου τῆς Βουλγαρίας. Ἀνακοινῶν τὴν ὁμιλίαν ταύτην εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος ἐν Παρισίοις ὁ ὑπουργὸς τὸν ἐπεφόρτιζε νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν «τὴν ἐλπίδα ὅτι, ἐμπνεόμενον ἀπὸ τὰ φιλικώτερα αἰσθήματα, τὸ διάβημα τοῦτο

ἤθελεν ἐκτιμηθῇ ὡς νέον δεῖγμα τῆς πλήρους ἀγάπης καὶ εὐλαβοῦς εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν Γαλλίαν, τὴν διὰ πάντα Ἕλληνα συμβολίζουσαν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν». Ὁ πόθος ὅμως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν προσκρούει εἰς τὰς ἤδη ληφθείσας ἀποφάσεις τῆς μυστικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἠδύνατο ἀκινδύνως ν' ἀφήσῃ τὸν ὑπουργὸν νὰ προβαίνῃ εἰς προτάσεις ἀπραγματοποιήτους, ἀψηφοῦσα τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξετίθετο οὕτω ἡ τιμὴ τοῦ Ἔθνους διὰ τὰ μὴ εἰλικρινῆ διαβήματα. Ποῖα τὰ τεκμήρια; Ἰδού: Τὸ Ἐπιτελεῖον ἐγνώριζεν ὅτι ὁ ὅρος, τὸν ὁποῖον ἔθετο ἡ Κυβέρνησις διὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ἦτο ἀπραγματοποίητος, διότι ἡ Βουλγαρία εἶχεν ἔλθῃ εἰς συμφωνίαν μετὰ τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἕτερον τεκμήριον. Ἡ πολιτικὴ σκέψις τοῦ μυστικοσυμβούλου τοῦ Στέμματος ἦτο ἤδη ἐρριζωμένη ὑπὲρ τῆς διαρκοῦς οὐδετερότητος.

Τὸ ὑπόμνημα τοῦ μυστικοσυμβούλου.

Τὴν σκέψιν ταύτην τὴν ἀναπτύσσει μετὰ σοφιστικῶν ἐπιχειρημάτων ἐν ὑπομνήματι, τὸ ὁποῖον ἔχω ἐν ἀντιγράφῳ καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάγνωσις εἶναι διαφωτιστική. Θὰ σᾶς ἀπαλλάξω ὅμως τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ, διότι εἶναι μακρόν. Ἀναλύων τὰς διαφόρους περιπτώσεις ἐξόδου ἢ μὴ ἐκ τῆς οὐδετερότητος, συμπράξεως μετ' ἐκείνης ἢ τῆς ἄλλης τῶν δύο Ὁμάδων, ὁ μυστικοσύμβουλος ἔφθανεν εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα...

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Ὁ Στρέϊτ εἶναι.

ΞΗΡΟΣ. Δὲν ἀποτείνεσθε μόνον πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς αἰθούσης ταύτης, τὰ ὁποῖα γνωρίζουσι τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἄλλον Ἑλληνικὸν λαόν, καὶ ἑπομένως εἶναι δυνατὸν νὰ γείνῃ σύγχυσις καὶ νὰ ἀδικηθῶσι πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ ἀδικηθῶσι.

ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ. Ὑπάρχει θέσις ἐπίσημος μυστικοσυμβούλου τοῦ Στέμματος;

ΠΟΛΙΤΗΣ. Ὄχι.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Τὸ ὑπόμνημα ποίαν ἡμερομηνίαν φέρει;

ΠΟΛΙΤΗΣ. Φέρει ἡμερομηνίαν 13 Μαρτίου.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Σᾶς ἀναγγέλλω, ὅτι ἔχω τελείαν ἄγνοιαν τοῦ ἐγγράφου τούτου.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐπωφεληθῶ τῆς διακοπῆς ταύτης διὰ νὰ προσθέσω τὴν ἑξῆς πληροφορίαν· τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα οἱ ἐν τοῖς παρασκηνίοις μετεχειρίζοντο ἀπέναντι τῶν ὑπουργῶν, ἦσαν διάφορα, ἀναλόγως τῶν ἀντιλήψεων, τῆς ψυχολογίας, τῆς ὀξυδερκείας ἑνὸς ἑκάστου.

Τὸ ὑπόμνημα ἦτο διαφωτιστικὸν ὄχι μόνον τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκοντο οἱ κυβερνῶντες τὴν Χώραν, ἀλλὰ καὶ τῆς μικρονοίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἀντελαμβάνοντο τὰ Ἐθνικὰ ζητήματα. Δὲν ὑπερβάλλω λέγων, ὅτι ὁ ἀναγινώσκων τὸ ὑπόμνημα σταματᾷ καὶ ἀπορεῖ, ἂν πρόκειται περὶ ὑπομνήματος ἐπὶ Ἐθνικῆς ὑποθέσεως, ἢ προϋπολογισμοῦ ἐπαρχιακοῦ παντοπωλείου. Τὸ ὑπόμνημα εἶναι διῳρημένον εἰς δοῦναι καὶ λαβεῖν. Εἰς τὸ ἓν μέρος ἀνεφέρετο τί εἴχομεν νὰ κερδήσωμεν ἐὰν ἐτασσόμεθα μὲ τὴν μίαν μερίδα καὶ εἰς τὸ ἄλλο τί θὰ ἐχάνομεν ἂν ἐτασσόμεθα μὲ τὴν ἄλλην μερίδα τῶν μαχομένων. Ὁ μυστικοσύμβουλος ἔφθανεν εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα :

«Ἡ περίπτωσις τῆς οὐδετερότητος τῆς τε Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος εἶνε πάντως ἐπικερδὴς ἀληθῶς ἐν μέτρῳ, μόνον δ' ἀσφαλὴς ἐφ' ὅσον ἄδηλος ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου. Ἡ περίπτωσις οὐδετερότητος ἡμῶν, ἐξερχομένης τῆς Βουλγαρίας, παρέχει ἡμῖν ὠφελήματα ἐν οἱαδήποτε περιπτώσει, ἀλλ' ἐνέχει καὶ κίνδυνον δυσαναλόγου αὐξήσεως τῶν δυνάμεων τῆς Βουλγαρίας ἐν περιπτώσει νίκης τῆς ὁμάδος μεθ' ἧς συμπράττει. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος αὐξήσεως τῆς Βουλγαρίας ἐν βαθμῷ ἐπιφοβωτάτῳ ὑφίσταται ἐν περιπτώσει συμπράξεως αὐτῆς μετὰ τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων καὶ νίκης αὐτῶν, ἂν ἡμεῖς εὑρεθῶμεν ἐν τῷ ἀντιθέτῳ στρατοπέδῳ, ὑφισταμένου δ' ὅμως πάντοτε κινδύνου δυσαναλόγου αὐξήσεως τῶν δυνάμεων αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἡμετέρας κτήσεις, κἂν ἔτι ἠθέλομεν συμπράξῃ αὐτῇ τε καὶ τῇ Ἀντάντ καὶ ἤθελεν ἡ τελευταία αὕτη νικήσει. Ὅθεν ἐνδιάζω, ὅπως θεωρήσω ὠφέλιμον τῇ Ἑλλάδι τὴν ὁπωσδήποτε ἔξοδον τῆς Βουλγαρίας ἐκ τῆς οὐδετερότητος».

Ὁ μυστικοσύμβουλος δὲν ἐγνώριζεν ἴσως, ὅπως τὸ Ἐπιτελεῖον,

ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶχε συνδέσει τὴν τύχην της μὲ τὰς Κεντρικὰς Δυνάμεις, ἢ τοὐλάχιστον ἐθεώρησεν ὅτι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ κ. Ζωγράφος, καὶ δι' αὐτὸ συνεζητεῖτο ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἡ Βουλγαρία ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ οὐδετέρα. Ἔπρεπε νὰ παρουσιάσουν τὸ πράγματα εἰς τὸν κ. Ζωγράφον εἰς τρόπον ὥστε ἡ οὐδετερότης νὸ φαίνεται οὖσα ἡ καλλιτέρα πολιτική, τὴν ὁποίαν εἶχε ν' ἀκολουθήσῃ ἡ Ἑλλάς.

Πολλοὶ Βουλευταί. Νὰ κατατεθῇ τὸ ἔγγραφον.

Ἡ πολιτικὴ τῆς συμπαιγνίας.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Ἐὰν ἐκφράζετε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κατατεθῇ, θὰ τὸ καταθέσωμεν. Οἱ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς κυβερνῶντες τὴν Χώραν ἐγνώριζον λοιπὸν ὅτι ὁ ὅρος περὶ συμμετοχῆς τῆς Βουλγαρίας ἦτο ἀπραγματοποίητος. Δυστυχῶς αἱ Δυνάμεις ἀντελήφθησαν ἀμέσως τὴν συμπαιγνίαν. Παρετήρησαν, καὶ τὴν παρατήρησιν ταύτην τὴν ἔκαμε πρόσωπον μεγάλης βαρύτητος, καὶ ἐγκαρδιώτατος φιλέλλην, ἅμα ὡς ἐγνώσθη τὸ διάβημα τοῦτο, ὅτι ἐκινούμεθα ἐν φαύλῳ κύκλῳ,

«Ἡ Βουλγαρία προβάλλει, ἔλεγεν, ὡς ὅρον τῆς συμπράξεώς της ἀπαίτησιν ἐδαφικῶν παραχωρήσεων ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος, ὑμεῖς δὲ ἐπιμένετε νὰ ἐξαρτᾶτε τὴν σύμπραξίν σας ἀπὸ τὴν ἔξοδον τῆς Βουλγαρίας». Καὶ οἱ φίλοι μας προσέθετον: «Ἐπωφεληθῆτε τῆς στιγμῆς ἡ ὁποία δὲν θὰ διαρκέσῃ πολύ, ἐπωφεληθῆτε τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ συνδρομὴ τῆς Ἑλλάδος εἶναι πραγματικῶς ὠφέλιμος. Ἐφ' ὅσον ἡ στιγμὴ αὕτη διαρκεῖ, θὰ εὕρετε τὰς Δυνάμεις διατεθειμένας νὰ σᾶς ἐγγυηθοῦν τὴν ἐδαφικήν σας ἀκεραιότητα, ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πᾶσαν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν συνδρομήν.

Εἷς Βουλευτής. Τί εἶναι αὐτό;

ΠΟΛΙΤΗΣ. Συμβουλὴ δοθεῖσα παρὰ μεγάλου φιλέλληνος εἰς τὴν τότε Κυβέρνησιν. Ἡ ἀνακοίνωσις αὐτὴ συνεκίνησεν εἰλικρινῶς τὸν κ. Ζωγράφον καὶ τὴν 19ην Μαρτίου ὑπέβαλεν ἓν ὑπόμνημα εἰς τὸν τότε Βασιλέα. Δυστυχῶς δὲν ἔχω κρατήσει ἀντίγραφον αὐτοῦ τοῦ ὑπομνήματος, τοῦ ὁποίου τὸ πρωτότυπον ἔχει ὁ κ. Ζωγράφος. Ἔχω

ἀναγνώσει ὅμως αὐτὸ καὶ ζωηρὰν διετήρησα τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ὕφους καὶ τοῦ λεκτικοῦ.

Ὁ κ. Ζωγράφος ἔλεγεν: Ἠξεύρετε, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀφ' ἧς ἀνέλαβον τὴν ἀρχήν, τὴν ἀνέλαβον μὲ ὡρισμένας ἰδέας, μὲ ὡρισμένον πρόγραμμα καὶ ἐδέχθην μόνον νὰ καιροσκοπήσω, νὰ περιμένω τὴν κατάλληλον στιγμήν· ἤδη ὅμως ἔφθασε τὸ τέρμα τοῦ χρόνου καὶ δὲν ἐπιτρέπεται πλέον διὰ τὴν περιφρούρησιν τῶν Ἐθνικῶν συμφερόντων νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος. Ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν εἶνε πλέον ἐφικτὴ ἀφ' ἧς παραβλάπτονται καίρια συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δημιουργοῦνται γεγονότα θέτοντα ἐν κινδύνῳ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους, τὸ μέλλον τοῦ Ἔθνους, καὶ — προσέθετε προφητικῶς — τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν τῆς Χώρας.

Παρέμβασις Πρίγκηπος.

Ἡ τόσον σαφὴς αὕτη προειδοποίησις εἶχε, μετὰ λύπης μου τὸ λέγω, ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου ἀποτέλεσμα. Ἤκουσα καγχασμούς, εἰρωνείας, ἐπικρίσεις ἐναντίον τοῦ κ. Ζωγράφου καὶ οἱ κύριοι τοῦ Ἐπιτελείου δὲν ἔπαυον νὰ τὸν ἐλέγχωσι καὶ νὰ λέγωσιν, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ κ. Ζωγράφου δὲν ἔχει οὐδεμίαν σημασίαν διότι εἶναι ἕνας ἰδεολόγος ἀνάξιος προσοχῆς. Ἐν τούτοις, Κύριοι, τόση ἦτο ἡ ἐπιθυμία ἐκ μέρους τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων νὰ ὠθήσωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς μίαν πολιτικήν, ἐκ τῆς ὁποίας μεγάλα θὰ ἦσαν τὰ ὠφέλη διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ καὶ μεγάλη ἡ στρατιωτικὴ ὠφέλεια ὅι' αὐτάς, ὥστε τὴν 30ὴν Μαρτίου προέβησαν εἰς βαρυσήμαντον ἀνακοίνωσιν. Ἐδήλωσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐξασφαλίσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀντὶ τῆς συνδρομῆς της εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, τὰ ὑποσχεθέντα ἀνταλλάγματα ἐν τῷ Βιλαετίῳ Σμύρνης καί, ἐρωτηθέντων τῶν κ. κ. πρεσβευτῶν παρὰ τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ τί ἐννόουν διὰ τῆς φράσεως ταύτης, ἀπήντησαν: «Τὴν Σμύρνην καὶ σημαντικὸν μέρος τῆς ὄπισθεν χώρας». Τότε ἔλαβε χώραν ἡ ἐνέργεια, περὶ τῆς ὁποίας ὁ ἀξιότιμος ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας βουλευτὴς ἔκαμεν εἰς τὴν ἀγόρευσίν του ὑπαινιγμόν.

Ὑψηλὸν πρόσωπον ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας κομίζον προτάσεις ἢ

συμβουλὰς μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρὸς φίλου Κράτους. Ὑπέβαλεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἰδέαν νὰ προβῇ εἰς νέον διάβημα περὶ ἐξόδου. Τὴν 1ην Ἀπριλίου, κατόπιν πολλαπλῶν συμβουλίων, τῶν ὁποίων βεβαίως ὁ ἀξιότιμος πολιτευτὴς θὰ ἔχῃ ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν, ὅπως τὴν ἔχω καὶ ἐγώ, συνετάχθη ἓν μακροσκελὲς ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἐστάλη εἰς τὰς τρεῖς μεγάλας Δυνάμεις. Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἐπροτείνετο ἡ ἔξοδος τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα.

Ἡ ψευδοπρότασις.

Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἔλεγε τὸ ἔγγραφον, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐμπόδισε τὴν Ἑλλάδα νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν της νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς οὐδετερότητος ἦτο ὁ Βουλγαρικὸς κίνδυνος. Ἐσκέφθημεν μέχρι τοῦδε, ὅτι διὰ νὰ ἐξουδετερωθῇ αὐτὸς ὁ κίνδυνος ἦτο ἀναγκαία ἡ σύγχρονος ἔξοδος τῆς Βουλγαρίας. Ἀφοῦ ὅμως ὁ ὅρος αὐτὸς δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ, θὰ προτείνωμεν κάτι τι ἄλλο· νὰ ἔλθωμεν μὲ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικάς μας δυνάμεις νὰ συμπολεμήσωμεν κατὰ τῆς Τουρκίας, ὑπὸ δύο ὅρους: πρῶτον, ὁ πόλεμος νὰ ἔχῃ ὡς τελικὸν σκοπὸν τὴν διάλυσιν τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας· δεύτερον, ὁ τομεὺς τῆς Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς δράσεως μὴ τεθῇ ἐκτὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Τούτων γινομένων δεκτῶν, θὰ συνωμολογεῖτο μία διπλῆ συμφωνία, μία πολιτικὴ καθορίζουσα λεπτομερῶς τὰ ἀνταλλάγματα, ἀνταλλάγματα ἐδαφικά, ἀνταλλάγματα πολιτικά, ἀνταλλάγματα οἰκονομικῆς φύσεως, καὶ δευτέρα συμφωνία στρατιωτική, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ προέβαινον τὰ Ἐπιτελεῖα.

Ἐπαναλαμβάνω, ὅτι ἡ πρότασις αὕτη, καὶ ἰδίως ἡ διατύπωσις τοῦ ἐγγράφου τὸ ὁποῖον ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, ἔγειναν ἀντικείμενον μακρῶν συνδιασκέψεων, συζητήσεων καὶ συμβουλίων. Τὸ κείμενον ὑπεβλήθη τοὐλάχιστον δὶς εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ τότε Βασιλέως καὶ τοῦ Ἐπιτελείου. Δὲν παρῆλθον ὅμως τρεῖς ἡμέραι, ὁπότε ὁ Ἐπιτελάρχης σπεύδει νὰ μὲ ἐπισκεφθῇ, διὰ νὰ μοὶ ἐκφράσῃ τὰς ἀνησυχίας τὰς ὁποίας εἶχε, διότι ἡ διατύπωσις τῆς προτάσεως δὲν τοῦ ἐφαίνετο ἀρκετὰ σαφής, ἰδίως ἐν τῇ φράσει ἐκείνῃ ὅπου προσδιωρίζετο ὁ ἐνδεχόμενος Ἑλληνικὸς τομεύς. Ἔλεγε τὸ ἔγγραφον, τὸ **εἶπον πρὸ**

ὀλίγου, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς τομεὺς δὲν θὰ ἐτίθετο ἐκτὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἀλλὰ τὰ παράλια τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας εἶναι ἀκόμη ἀρκετὰ ἐκτεταμένα, πηγαίνουσιν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας μέχρι τῶν Δαρδανελλίων.. Ἐκτὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας δὲν δυνάμεθα νὰ ὁράσωμεν. Ἐντὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ὀφείλομεν νὰ τὸ καθορίσωμεν σαφέστερον. Θὰ ἦτο καλὸν νὰ τοποθετηθῇ ὁ Ἑλληνικὸς τομεὺς δυτικώτερον. Δὲν προῆλθεν εἰς περισσοτέρας ἐξηγήσεις· *ἠνόησα ἀμέσως ὅτι ὁ ἀληθὴς φόβος ἦτο μήπως γείνῃ δεκτὸν τὸ διάβημα εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε προβῇ ἡ Κυβέρνησις τὴν 1ην Ἀπριλίου.*

Οἱ περίφημοι στρατιωτικοὶ λογαριασμοί.

Τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἔσχε καὶ ὁ κ. Ζωγράφος ὅταν τὴν ἑπομένην ἐγνώρισε τὰς σκέψεις τοῦ Ἐπιτελάρχου. Καὶ ἐνθυμοῦμαι — ὀφείλω νὰ τὸ εἴπω πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Ζωγράφου — ὅτι ἔλαβε χώραν μία σφοδροτάτη σκηνὴ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κ. Δούσμανη, ἐνώπιον τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ καὶ ἐμοῦ, τοῦ κ. Ζωγράφου λέγοντος: «Μὰ πάλιν θέλετε νὰ μᾶς γελάσετε;»

Ἀτυχῶς ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν δὲν εἶχε τὸ σθένος νὰ ἐπιβληθῇ. Ὑπέκυψε, δεχόμενος ν' ἀποστείλῃ τὴν 7ην Ἀπριλίου ἓν ἐπεξηγηματικὸν ἔγγραφον στρατιωτικῆς φύσεως, ἵνα αἱ Δυνάμεις καλλίτερον ἐννοήσωσι τὴν γενομένην πρότασιν καὶ διαφωτισθῶσιν ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ σχεδίου. Διὰ νὰ γείνῃ — ἔλεγε τὸ ἔγγραφον τοῦτο — μία σοβαρὰ ἐπιχείρησις ἐναντίον τῆς Τουρκίας, ἀπαιτοῦνται τοὐλάχιστον δυνάμεις ἴσαι μὲ ἐκείνας τὰς ὁποίας δύναται νὰ παρατάξῃ ἡ Τουρκία, καὶ μὲ ἐκείνας τὰς ὁποίας δύναται νὰ παρατάξῃ ἡ Βουλγαρία, διότι δὲν γνωρίζομεν τί θὰ κάμῃ ἡ Βουλγαρία τὴν τελευταίαν στιγμήν· δύναται νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ νὰ ἔχωμεν ν' ἀντιμετωπίσωμεν δύο στρατοὺς ἡνωμένους.

Ποῖοι δὲ ἦσαν οἱ δύο στρατοὶ οἱ δυνάμενοι νὰ ἑνωθῶσι; Τοὺς ὑπελόγιζαν εἰς 440.000 μαχητάς, ἤτοι εἰς 750.000 ἄνδρας. Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἔδιδε τὸ πολὺ 300.000, ἑπομένως οἱ Σύμμαχοι εἶχον νὰ προσφέρουν εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα 450.000.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο ἀρκετόν· ὑπῆρχε καὶ δευτέρα διαφώτισις σχετικὴ μὲ τὸν καθορισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ τομέως. Σοβαρὰ ἐπιχείρησις μεταξὺ Αἴνου καὶ Δαρδανελλίων δὲν δύναται νὰ γίνῃ, τοὐλάχιστον ἡμεῖς δὲν τὴν ἐπιχειροῦμεν. «Ἐὰν σεῖς θέλετε, ἐπιχειρήσατέ την» καί, ἐὰν τυχὸν ἐπιτύχῃ, τότε δυνάμεθα νὰ ἔλθωμεν καὶ ἡμεῖς!» Ὁ Ἑλληνικὸς τομεὺς πρέπει νὰ τεθῇ δυτικώτερον τοῦ Αἴνου.

Τὸ πρᾶγμα φαίνεται περίεργον ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀλλὰ ἐκ δευτέρας εἶναι καταληπτόν. Ἰδίως ὅταν παραδάλῃ τις τὸ πρωτότυπον μὲ τὸ ὁριστικὸν ἔγγραφον, ἀποκαλύπτεται ἀμέσως ἡ ὑστεροβουλία τοῦ Ἐπιτελείου. Ἡ ὑστεροβουλία αὕτη ἦτο ἡ ἑξῆς: *Νὰ ὁδεύσωμεν διὰ τῆς Βουλγαρίας ἵνα πολεμήσωμεν τὴν Τουρκίαν. Ἡ Βουλγαρία ἀκόμη τότε ἦτο, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Δυνάμεων, ἐξακολουθουσῶν νὰ πλανῶνται, μία ἐνδεχομένη φίλη. Ἑπομένως ὁ ὅρος ἦτο ἀπραγματοποίητος.* Ἦτο ὁ ἴδιος λογισμός, ὅπως κατὰ τὸ πρῶτον διάβημα. Τοιουτοτρόπως ἡ αἱ Δυνάμεις θὰ ἐδέχοντο, καὶ τότε θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο παρ' ἡμῶν τὰ στρατεύματά των πρὸς κατατρόπωσιν τῆς Βουλγαρίας, ἢ πιθανώτερον δὲν θὰ ἐδέχοντο, καὶ ἡ πρότασις τῆς Κυβερνήσεως θὰ ἐματαιοῦτο. Βεβαίως τὸ σχέδιον ἦτο πολὺ χονδρὸν διὰ νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητον.

ΞΗΡΟΣ. Ἦτο ἐνγνώσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου;

ΠΟΛΙΤΗΣ. Βεβαίως. Κατὰ τὸ Ἐπιτελεῖον, λοιπόν, ἡ πιθανωτέρα λύσις ἦτο ὅτι αἱ Δυνάμεις θὰ εὕρισκον ὅτι οἱ ὅροι τῶν δύο ἐγγράφων ἦσαν πολλοὶ καὶ ἀπαράδεκτοι. Πράγματι, οὐδεμία ἀπάντησις ἐδόθη εἰς τὴν πρότασιν. *Τὸ χειρότερον δὲ ὑπῆρξεν, ὅτι ἀπὸ ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἤρχισαν νὰ ἐννοοῦν ὅτι ἐν Ἑλλάδι συνέβαινε κάτι τὸ σοβαρόν, ὅτι εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν στοιχεῖον κακῆς πίστεως.* Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸ ὑψηλὸν πρόσωπον, περὶ τοῦ ὁποίου ὡμίλησεν ὁ ἀξιότιμος βουλευτὴς ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας, δὲν ἔπαυον νὰ ὑποδεικνύουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι εἶχε ἐκτεθῇ εἰς μέγαν κίνδυνον καὶ ὤφειλε νὰ προσέχῃ. Δὲν ἔπρεπε νὰ παίζῃ μὲ τὴν τιμήν, μὲ τὴν ἐκτίμησιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀκόμη ἡ Χώρα εἰς τὸ ἐξωτερικόν. «Προσέξατε — ἔλεγεν ἓν τηλεγράφημα τῆς 16 Ἀπριλίου — προσέξατε μήπως ἡ στρατιωτικὴ ἀντίληψις ἐπισκιάσῃ τὴν πολιτικήν, διότι

θὰ τὸ πληρώσωμεν ἀκριβά, μὲ τὴν ἀπώλειαν τῶν μεγάλων, τῶν ζωτικῶν συμφερόντων τοῦ Ἔθνους.»

ΝΑΚΟΣ. Ποῖος τὰ ἔλεγεν αὐτά ;

Ἡ προσφορὰ τοῦ Στόλου.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Τὸ ὑψηλὸν πρόσωπον, ὅπερ ὑπαινίττεται ὁ κ. βουλευτὴς ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας. Ἀλλ' ὁ κ. Ζωγράφος ἐπέμενε, παρ' ὅλα τὰ κωλύματα τὰ ὁποῖα ὑσημέραι ηὔξανον. Ἤθελε νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν ὄρμον, εἰς τὸν ὁποῖον εἰσήρχετο, καὶ τὴν 18ην Ἀπριλίου ἡ Κυβέρνησις ἀποφασίζει νὰ προβῇ εἰς νέας προτάσεις. Μὴ γενομένου δεκτοῦ τοῦ σοφοῦ σχεδίου τοῦ Ἐπιτελείου, ὁ στρατὸς ὤφειλε νὰ μείνῃ ἐν ἐπιφυλακῇ ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας, ἀλλὰ ὁ στόλος ἦτο διαθέσιμος καὶ προσεφέρετο ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ἀλλὰ ἡ εὐκαιρία ἡ κατάλληλος παρήρχετο γοργῷ τῷ βήματι καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ ἔλεγον : «Προσέξατε ! Μέχρι τοῦδε ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος ἐπεζητεῖτο καὶ τῇ ἐδίδοντο ἀνταλλάγματα· τοῦ λοιποῦ ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ προσφέρῃ τὴν συνδρομήν της διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοιαῦτα. Ἐὰν ἀργήσῃ ἀκόμη, θὰ εὑρεθῇ ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς ἀποπεμονωμένη, ἄνευ φίλων, καὶ ἐστερημένη τῶν συμπαθειῶν τῶν Δυνάμεων, τῶν ἐχουσῶν τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης». Ἐβολιδοσκοπήθησαν αἱ Δυνάμεις, ἵνα μὴ ἐκτεθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς νέον διάβημα, τὸ ὁποῖον θὰ ἔμενεν ἄνευ ἀπαντήσεως. Ἠρωτήθησαν προκαταβολικῶς ἐὰν ἦσαν διατεθειμέναι νὰ δεχθῶσι μίαν τοιαύτην πρότασιν. Ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξε : «Ναί, ἀλλ' ἄνευ ὅρων. Δὲν ἔχομεν πλέον καμμίαν πεποίθησιν εἰς σᾶς, σεῖς ὅμως πρέπει νὰ ἔχητε πεποίθησιν εἰς ἡμᾶς. Ἔλθετε μαζῆ μας, ἐὰν θέλετε, νὰ πολεμήσωμεν καί, ὅταν νικήσωμεν, ἡμεῖς θὰ κάμωμεν ὅ,τι δυνάμεθα διὰ τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα».

Εἷς βουλευτής. Μὲ τὸν στόλον ;

ΠΟΛΙΤΗΣ. Μάλιστα... Δὲν εἶναι δυνατὸν τοὐλάχιστον εἰς τὸ κοὐτὶ νὰ μᾶς εἴπητε τί θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν ; Καὶ μᾶς εἶπαν εἰς τὸ αὐτί : «Τὸ μερίδιόν σας εἶναι ἀκόμη διαθέσιμον. Τὸ ἔχομεν κατὰ μέρος. Εἶναι ἄθικτον. Ἀλλὰ μὴ συζητεῖτε πλέον.» Αἱ Δυνά-

μεις εἴχαν σχηματίσει ἤδη τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωρίζετε, ἀπέτυχε, νὰ ἐμβάλουν εἰς πειρασμὸν τὴν Βουλγαρίαν, νὰ τῆς προσφέρουν διάφορα ἐδάφη, Σερβικὰ καὶ Ἑλληνικά, διὰ νὰ δεχθῇ νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὸν πόλεμον. Καὶ οἱ φίλοι μας, οἱ πρέσβεις μας, δὲν ἔπαυαν νὰ λέγουν: «Σπεύσατε· ἐμπιστευθῆτε εἰς τὰς Δυνάμεις· μὴ προβάλλετε ὅρους καὶ νὰ εἶσθε βέβαιοι ὅτι τὸ μερίδιόν σας εἶναι ἠσφαλισμένον».

Τὰ αἴτια τῆς δυσμενείας τῶν Δυνάμεων.

Ὁ κ. Ζωγράφος ἦτο ἕτοιμος νὰ τὸ κάμῃ, ἀλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν τοῦ ἐπέβαλλον ἓν τηλεγράφημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνετέλλετο ὁ ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς νὰ εἴπῃ: «Δεχόμεθα νὰ κάμωμεν τὴν πρότασιν ἄνευ ὅρων, ἀλλ' ἐπιθυμοῦμεν, ἡμιεπισήμως τοὐλάχιστον, νὰ ἠξεύρωμεν: Ὑπονοοῦνται ὅλοι οἱ ὅροι τοὺς ὁποίους εἴχομεν διατυπώσει εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς πρώτης Ἀπριλίου;» Καὶ αἱ ξέναι Κυβερνήσεις ἀπήντησαν: «Ἀμφιβάλλετε εἰς τὸν λόγον μας; Φοβεῖσθε μὴ σᾶς γελάσωμεν! Δὲν ἔχετε ἐμπιστοσύνην;» Μία δὲ τῶν Δυνάμεων ἡμιεπισήμως ὑπέδειξε τὴν διατύπωσιν τῆς δυναμένης νὰ γείνῃ δεκτὴ προτάσεως.

Ἐκεῖ ἔμειναν τὰ πράγματα. Τὴν νόταν ἐκείνην δὲν κατώρθωσε ποτὲ νὰ τὴν στείλῃ ὁ κ. Ζωγράφος. Δὲν τοῦ ἔδωκαν ποτὲ τὴν ἄδειαν. Παρήρχοντο ἡμέραι, καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐσπάλησαν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν τηλεγραφήματα, ἐξ ὧν πολλὰ ἀπηυθύνοντο προσωπικῶς πρὸς τὸν ἔκπτωτον Βασιλέα καὶ τὰ ὁποῖα ἦσαν τραγικαὶ ἐκκλήσεις εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὸ Ἔθνος καὶ τὰ Ἐθνικὰ πράγματα. Θὰ ἤθελα νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε τὴν ἀνάγνωσιν τινῶν ἐξ αὐτῶν.

Πλῆθος Βουλευτῶν. Σᾶς παρακαλοῦμεν.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος ἐτηλεγράφει: «Ἱκετεύω τὴν Βασιλικὴν Κυβέρνησιν νὰ εἰσέλθῃ ἄνευ συζητήσεων εἰς τὴν συμμαχίαν, διότι ἐσχημάτισα πλήρη πεποίθησιν, ὅτι δὲν ἔχομεν πλέον καιρὸν νὰ χάσωμεν. Εἰσερχόμενοι εἰς τὴν συμμαχίαν, ἔχομεν τὰ πάντα νὰ κερδήσωμεν. Μένοντες ἐκτὸς αὐτῆς, ἔχομεν τὰ πάντα νὰ χάσωμεν».

Ἄλλο τηλεγράφημα τοῦ ἰδίου: «*Σᾶς ἱκετεύω γονυπετής, μὲ ὅλην τὴν ψυχήν μου καὶ μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις μου, ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ Ἔθνους, τοῦ ὁποίου αἱ τύχαι ἐξαρτῶνται τὴν στιγμὴν ταύτην ἀπὸ Ὑμᾶς μόνον. Ἐμπρός, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲν τὸ ἀποφασίσετε, θὰ εἶναι αὐτοκτονία διὰ τὸ Ἔθνος*».

Ἄλλο τηλεγράφημα: «Ἡ ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης, ἣν ἐπιδεικνύομεν, διαθέτει καθ' ἡμέραν περισσότερον τὰς Δυνάμεις ἐναντίον μας. Αἱ Δυνάμεις λέγουσιν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐμποδίζει πάλιν τὴν ὁρᾶσιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εὑρίσκονται ἀπέναντι χώρας μὴ συνταγματικῆς καὶ ἐρωτῶνται ἐὰν τοῦ λοιποῦ θὰ δύνανται νὰ διαπραγματεύωνται μὲ χώραν κυβερνωμένην αὐταρχικῶς». Καὶ τὸ τηλεγράφημα τελειώνει οὕτω: «Σᾶς ἱκετεύω ἐπὶ πλέον ἐξ ὅλης ψυχῆς, μὲ ὅλα τὰ αἰσθήματά μου ἀφοσιώσεως δι' Ὑμᾶς καὶ τὴν Πατρίδα, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα εἶναι τὰ ἴδια, νὰ τερματίσετε κατάστασιν πλήρη κινδύνων καὶ τρομερῶν συνεπειῶν. Πιστεύσατέ με εἶναι ἡ τελευταία στιγμὴ νὰ σώσετε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς κινδύνους».

Ἄλλο: «Αἱ Κυβερνήσεις θὰ θεωρήσουν πᾶσαν αἴτησιν ἐγγυήσεως πέραν τῆς ὑποδειχθείσης διατυπώσεως ὡς ἰδιαιτέραν προσβολήν. Ἤκουσα χθὲς νὰ λέγουν: «Δύνασθε ν' ἀπευθύνεσθε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ Δυνάμεις, ὡς τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Ρωσσίαν δύναταί τις νὰ τὰς πιστεύσῃ ἐπὶ τῷ λόγῳ των». «Φοβοῦμαι πολὺ μήπως ἡ Ἑλλὰς θυσιάσῃ ἡ ἰδία εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὰ συμφέροντά της καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Θὰ εὐχαριστήσω τότε τὸν Θεὸν νὰ μὴ συμπεριλαμβάνωμαι μεταξὺ ἐκείνων οἵτινες θὰ φέρουν τὴν βαρεῖαν ταύτην εὐθύνην ἀπέναντι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας».

Αἱ ὑποχρεώσεις τῆς Σερβίας.

Ταῦτα. Κύριοι Βουλευταί, εἶχα ν' ἀποκαλύψω πρὸς τὴν Βουλήν. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι λυποῦμαι, ὅτι ὁ κ. ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας πολιτευτὴς δὲν ἔδραξε τὴν εὐκαιρίαν νὰ κάμῃ ὁ ἴδιος τὰς ἀποκαλύψεις τούτας, ν' ἀποκηρύξῃ τὸ παρελθὸν ἐκεῖνο καὶ ν' ἀπορρίψῃ ἀφ' ἑαυτοῦ

τὴν εὐθύνην τὴν ἠθικήν, τὴν ὁποίαν φέρει. Αὐτὰ εἶχα νὰ εἴπω ἐπὶ τοῦ πρώτου σημείου, τὸ ὁποῖον ἐπραγματεύθη.

Τὸ δεύτερον θέμα τῆς ἀγορεύσεώς του εἶναι τὸ ζήτημα τῆς Ἑλληνοσερβικῆς Συνθήκης. Δὲν θὰ κουράσω τὴν Βουλὴν ἐπαναλαμβάνων τὴν νομικὴν ἀπόδειξιν τῆς Ἑλληνικῆς ὑποχρεώσεως κατὰ τὴν Ἑλληνοσερβικὴν Συνθήκην. Κατόπιν ἰδίως τῶν ὅσων εἶπεν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ ὁποῖος ὑπέμνησεν εἰς τὸν ῥήτορα, ὅτι ὁ ἴδιος, μέλος τότε τῆς Κυβερνήσεως, παρευρέθη εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, ὅπου καὶ ἐξητάσθη ἡ ἔννοια καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ὑποχρεώσεως, τὴν ὁποίαν ἀνέλαβεν ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς Συνθήκης ἐκείνης, νομίζω ὅτι θὰ ἦτο περιττολογία νὰ ἐπιμείνω περισσότερον. Θέλω μόνον νὰ ἀνασκευάσω μίαν πληροφορίαν, τὴν ὁποίαν ὁ κ. ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας πολιτευτὴς ἔδωσε, βεβαίως καλῇ τῇ πίστει.

Εἶπεν ὅτι ἡ Σερβία, δικαιολογουμένη διὰ κόπωσιν τοῦ στρατοῦ της, ἠρνήθη κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1914 στρατιωτικὴν συνδρομὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ἠναγκάσθη ἔπειτα τούτου νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπέναντι τῆς Τουρκίας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν προσφύγων. Οὕτω δὲν ἔχουσι τὰ πράγματα. Δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Σερβία ἠρνήθη τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑποχρεώσεών της· καὶ ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις ἡ ἐξιστόρησις τῆς ὑποθέσεως. Οἱ διωγμοὶ οἱ ἀνθελληνικοὶ ἐν Τουρκίᾳ εἶχον φθάσει εἰς σημεῖον ἐπικίνδυνον, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲ ἐσκέπτετο νὰ ἀπευθύνῃ τελεσίγραφον πρὸς τὴν Τουρκίαν ὅπως ζητήσῃ ἐγγυήσεις καί, ἂν δὲν ἐλάμβανεν ἱκανοποίησιν, νὰ φθάσῃ μέχρι ῥήξεως καὶ πολέμου. Ἐπὶ τῇ προβλέψει ταύτῃ, καθῆκον εἶχε νὰ πληροφορήσῃ τὴν Σύμμαχον Σερβίαν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον καὶ νὰ ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην της. Τοῦτο ἐγένετο τὴν 30 Μαΐου. Νομίζω ὅτι ὁ ἀξιότιμος ἐκ Μεσσηνίας βουλευτὴς εἶχε ζητήσει τὴν κατάθεσιν τῶν ἐγγράφων τούτων. Λαβὼν πρὸς τοῦτο τὴν ἄδειαν τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως, θὰ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ καταθέσω καὶ τὰ ἔγγραφα ταῦτα.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Εἴχετε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ καταστήσετε κοινωνὸν ἁπλῶς καὶ διὰ τοῦτο μόνον ὑπαινιγμοὺς ἔκαμον.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Ἦτο καταγγελία.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Κακὴ διατύπωσις. Εἶπον ὅτι δὲν παρέσχε τὴν στρα-

τιωτικὴν συνδρομήν. Περὶ πολιτικῆς ἐγνώριζον ὅτι ἐγένοντο παραστάσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Τὸ παρὰ τῇ Σερβικῇ Κυβερνήσει διάβημα ἐγένετο τῇ 30ῇ Μαΐου. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐζήτει παρὰ τῆς Σερβικῆς στάσιν εὐμενῆ, ἠθικὴν ὑποστήριξιν εἰς τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐχώριζεν ἀπὸ τῆς Τουρκίας, καί, διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ Βουλγαρία ἤθελεν ἐπέμβει ἐναντίον μας, ὅταν θὰ ἤμεθα εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν Τουρκίαν, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Σερβίαν ὅτι θὰ ἐπεκαλεῖτο τὸν Συμμαχικὸν ὅρον.

Ἡ ἀπάντησις τῆς Σερβίας.

Τὴν 3ην Ἰουνίου ἐδόθη ἡ ἀπάντησις: «Ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις θεωρεῖ ὡς πρῶτον καθῆκόν της νὰ ἐκπληρώσῃ ὅλας της τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς πηγαζούσας ἐκ τῆς Συνθήκης συμμαχίας, ἡ ὁποία ἔχει χαρακτῆρα ἀμυντικόν. Ὀφείλει ἐν τούτοις νὰ δηλώσῃ ἀπὸ τοῦδε ὅτι τὸ ζήτημα τῶν ἀνθελληνικῶν διωγμῶν ἐν Τουρκίᾳ εἶναι εἰς ἐπικίνδυνον δρόμον πρὶν ἢ ἐξαντληθοῦν τὰ εἰρηνικὰ μέσα, τὰ χρησιμοποιούμενα εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Ἐλπίζει ἑπομένως ὅτι στρατιωτικὴ ῥῆξις θέλει ἀποφευχθῇ διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους». Καὶ ἀπηρίθμει ὡς σοβαρωτάτους τοιούτους, τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοῦ, τὴν οἰκονομικὴν θέσιν τῆς χώρας κ.τ.λ. Καὶ ἡ Σερβία ἐξετέλεσεν ἀμέσως τὰς ὑποχρεώσεις τὰς πολιτικάς, τὰς ὁποίας εἶχε τὴν στιγμὴν ἐκείνην, μὲ μίαν προθυμίαν καὶ ἕνα ζῆλον, τῶν ὁποίων τὴν ἀξίαν ἔσπευσε ν' ἀναγνωρίσῃ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις. Προέβη ἀμέσως εἰς διπλωματικὸν διάβημα παρὰ ταῖς Δυνάμεσι, ὅπως τὰς παρακαλέσῃ νὰ ἐπέμβωσι παρὰ τῇ Πύλῃ. Προέβη ἔτι εἰς διάβημα παρὰ τῇ Πύλῃ, ὅπως τῇ συστήσῃ νὰ λάβῃ σύντονα μέτρα πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἀνθελληνικῶν διωγμῶν. Ὁ Μ. Βεζύρης ἠρώτησε τὸν Σέρβον ἀντιπρόσωπον: «Τί τοῦτο ἐνδιαφέρει τὴν Σερβίαν;» Καὶ οὗτος ἀπήντησεν: «Ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὴν Ἑλλάδα, ἐνδιαφέρει ἐπίσης τὴν Σερβίαν ἐν τῇ ἰδιότητί της ὡς συμμάχου». (*Ραγδαῖα χειροκροτήματα*). Καὶ τότε ὁ Μ. Βεζύρης ὑπεσχέθη νὰ λάβῃ τὰ σύντονα μέτρα, περὶ τῶν ὁποίων ἔδιδε συμβουλὴν ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις.

Νομίζω, ὅτι ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λεχθῇ,

θὰ ἦτο ἄδικον νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ Σερβία ἠρνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς συμμαχικάς της ὑποχρεώσεις. Τοῦτο εἶναι τόσον ἀληθές, ὥστε τὴν 9 Ἰουνίου, ἀμέσως ὡς ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔλαβε γνῶσιν τῶν γενομένων διαβημάτων, ἔσπευσε νὰ ἐπιφορτίσῃ τὸν ἐν Βελιγραδίῳ πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐκφράσῃ τὴν βαθυτάτην εὐχαρίστησίν της εἰς τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὸ διάβημα, εἰς τὸ ὁποῖον προέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὸ ὁποῖον «ἔδειξεν ἔτι πλέον τὴν σταθερότητα τῆς συμμαχίας καὶ τοὺς ἐγκαρδίους δεσμοὺς τοὺς ὑφισταμένους μεταξὺ τῶν δύο λαῶν».

Περὶ ἀποτελεσματικότητος.

Μετὰ τὴν ἐπανόρθωσιν ταύτην, ὀφείλω, Κύριοι Βουλευταί, νὰ διαμαρτυρηθῶ ἐντόνως ἐναντίον τῆς θεωρίας, τῆς ἀναπτυχθείσης προχθὲς ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου παρὰ τοῦ ἀξιοτίμου ἐξ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας πολιτευτοῦ, συνηγοροῦντος ὑπὲρ τρίτων, περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν Διεθνῶν Συνθηκῶν. Λέγω συνηγοροῦντος, διότι ὁμολογῶ ὅτι τὴν στιγμὴν ταύτην ἀκόμη δὲν ἠξεύρω, ἂν ὁ κ. βουλευτὴς ἐξέφραζε προσωπικάς του γνώμας, ἢ ἂν ἔθετεν ἐνήμερον τὴν Βουλὴν γνωμῶν τρίτων, μὴ παρόντων ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ. Δὶς τὸν διέκοψα καὶ δὶς μοῦ ἀπήντησεν, ὅτι εἶναι γνῶμαι ἄλλων, διʼ αὐτὸ δὲ τὸν ἀποκαλῶ συνήγορον. Ἡ θεωρία αὕτη, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐξανίσταται ἡ συνείδησίς μου καὶ ὡς νομικοῦ καὶ ὡς πεπολιτισμένου ἀνθρώπου...

«Φωναὶ πολλῶν. Ὅλων μας.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀποτελεσματικότητος. (*Παρατεταμένα χειροκροτήματα*). Ὁ κ. βουλευτὴς μᾶς εἶπεν, ὅτι τὴν θεωρίαν ταύτην ἐθέσπισεν ἡ Κυβέρνησις, τῶν Φιλελευθέρων ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου ἐν τῇ ἐφαρμογῇ καὶ τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς Συνθήκης.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Εἶπον ὅτι...

ΠΟΛΙΤΗΣ. Ἰδοὺ ἡ φράσις σας: «Ἡ ἔννοια αὕτη τῆς Συνθήκης καθωρίσθη εὐθὺς ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, παρ' αὐτοῦ τοῦ κ. Βενιζέλου ἀρνηθέντος, ὡς γνωστόν, νὰ παρασχῇ εἰς τὴν Σερβίαν πλέον τῆς εὐμενοῦς οὐδετερότητος». Καὶ παρακάτω: «Εἰς

τὸ ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀμυντικῆς Ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης ἐπεκράτησεν ἐξ ἀρχῆς ἡ θεωρία τῆς ἀποτελεσματικότητος». Ἐναντίον τῆς θεωρίας ταύτης ἐξανίσταμαι. Διαμαρτύρομαι ὄχι μόνον διότι ἡ θεωρία αὕτη οὐδέποτε ὑπῆρξε θεωρία ἐφαρμοσθεῖσα παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων, ἀλλὰ διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ ἄνευ διαμαρτυρίας ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι μία τοιαύτη θεωρία ἠδύνατό ποτε νὰ ἔχῃ ἰσχὺν ἐν Ἑλλάδι. (*Χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίαι*).

Διακόπτων τὸν κ. βουλευτήν, παρετήρησα ἀμέσως, ὅτι εἶναι ἡ ἰδία θεωρία, μὲ ἐκείνην τοῦ πρώην Ἀρχικαγκελαρίου τῆς Γερμανίας. Ὅτι εἶναι ἡ θεωρία τῶν κουρελλαχάρτων. (*Νέα χειροκροτήματα*). Δὲν μοῦ ἐξήγησε ποία ἦτο ἡ διαφορά· τὴν διαφορὰν δὲν τὴν αἰσθάνομαι. Αἰσθάνομαι ὅμως, τοὐναντίον, διὰ τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι προσεπάθησε νὰ καλύψῃ τὸ ἄνειδος τῆς παραβιάσεως τῆς συμμαχικῆς ὑποχρεώσεως, λέγων ὅτι ἡ συμμαχικὴ αὕτη ὑποχρέωσις ἦτο ὑπὸ ὅρον. Ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς συμμαχίας. Διὰ ποῖα συμφέροντα; Διὰ τὰ Ἑλληνικά, διὰ Σερβικά, ἢ διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα; Δὲν τὸ ἐξήγησεν. Ὅταν δὲ ἠξεύρωμεν σήμερον ποία θὰ ἦτο ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς συνδρομῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν πάνοπλος προσήρχετο ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἰς συνδρομὴν τῆς Σερβίας ἅμα τῇ ἐπιθέσει τῆς Βουλγαρίας ἐναντίον της, πῶς δύναταί τις ν' ἀμφισβητήσῃ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὴν ἀνάγκην τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Συνθήκης;

Ἀλλὰ λέγω, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ἐσκέφθη ποτὲ νὰ ἐφαρμόσῃ τοιαύτην θεωρίαν. Ὅτε ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐτηλεγράφει τὰς σκέψεις του ἐκ Μονάχου ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Συνθήκης, παρετήρησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, ὅτι ἐπεφύλαττε τὴν γνώμην του, διὰ νὰ ἐξετάσῃ, καθ' ὃ εἶχε βεβαίως δικαίωμα καὶ καθῆκον, κηδόμενος τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας, νὰ ἴδῃ ἐὰν ἐπετρέπετο νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν Συνθήκην τὴν στιγμὴν ἐκείνην.'

Ἡ τιμὴ παλλαδίου τῶν μικρῶν.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ζητήματος, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐβοήθει τὴν Σερβίαν ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, εὐθὺς ἀμέσως ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξε καθαρά, κατηγορηματική, ἀπερίοριστος. Ἕνα ἀπόλυτον Ναί. Ποῖον δὲ ἦτο τὸ συμφέρον τὸ κοινόν; Ἦτο νὰ μείνῃ ἡ Ἑλλὰς ἐν ἐπιφυλακῇ νὰ μὴ ἔδιδε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ ἐξοπλισθῇ καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας. Τὸ συμφέρον τὸ κοινὸν ἐπέβαλλε νὰ μένωμεν ἐν ἐπιφυλακῇ, νὰ ἔχωμεν στρατὸν ἀρκετόν, ἵνα περιφρουρήσωμεν τὰ σύνορά μας καὶ νὰ ἀναμένωμεν. Τόσον δὲ τοῦτο ἦτο ἀληθές, ὥστε ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἔσπευσε ἀμέσως νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι αὐτὴ ἦτο ἡ ἀληθὴς στάσις φίλου καὶ συμμάχου Κράτους, καὶ ηὐχαρίστησε τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐνόησε τὸ κοινὸν συμφέρον, διὰ τὸ σθένος μὲ τὸ ὁποῖον ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐξήρχετο ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, καὶ ὅτι ἐναντίον τῆς Αὐστρίας τὸ κοινὸν συμφέρον ἐπέβαλλε νὰ μείνῃ ἡ Ἑλλὰς ἐν ἐπιφυλακῇ.

Δὲν ὑπῆρξεν ἑπομένως οἱαδήποτε θεωρία διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Συνθήκης. Ὑπῆρξε μία διάγνωσις, μία ἀντίληψις τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, τὴν ὁποίαν ἡ σύμμαχος Κυβέρνησις ἀπεδέχθη καὶ ἐνέκρινε. Μήπως ὅμως τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915 ἔγεινε τὸ ἴδιον; Ἐὰν ὑπῆρχε πράγματι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν κυβερνώντων τὴν Χώραν ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ Συνθήκη ἐφαρμόζεται μόνον ὅταν ὑπάρχῃ ἡ ἰδέα τῆς ἀποτελεσματικότητος, διατί δὲν ἔσπευσεν ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη εἰς τὸ ἐρώτημα τῆς Σερβίας, ὅτε ἤδη εὑρίσκετο αὕτη ὑπὸ τὸ βάρος μεγάλων ἐχθρικῶν στρατιῶν, διατί δὲν ἔσπευσε νὰ τῆς εἴπῃ: ὅτι τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπέκλειε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Συνθήκης;

Ἀρκεῖ νὰ θέσω, Κύριοι, ἐν παραλλήλῳ τὰς δύο ἀπαντήσεις, τὴν ἀπάντησιν τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1914 καὶ τὴν ἀπάντησιν τῆς μὴ κοινοβουλευτικῆς Κυβερνήσεως τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1915, ὅπως πᾶς καλῆς πίστεως ἀναγνωρίσῃ ποῦ εἶναι ἡ διαφορά. Ἡ ἀθέτησις, Κύριοι, μιᾶς συνθήκης εἶναι βαρὺ πλῆγμα, τὸ ὁποῖον οἱ κυβερνῶντες μίαν Χώραν

οἱοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι, φέρουν εἰς τὴν τιμήν, εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν εἰς τὴν ὑπόληψιν τοῦ Κράτους. Τὸ πλῆγμα εἶναι βαρὺ δι' οἱονδήποτε Καὶ ἂν μὲν τὸ Κράτος εἶναι μέγα, θὰ ὑποφέρῃ τὰς συνεπείας. Τὸ μικρὸν ὅμως Κράτος πρέπει νὰ κήδεται περισσότερον τῆς τιμῆς του, πρέπει νὰ ἔχῃ διὰ τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἀναλαμβάνει, πολὺ μεγαλείτερον σεβασμόν. Διότι, ἂν τὰ μεγάλα Κράτη ἔχουν ὑλικὴν περιουσίαν, ἔχουν δύναμιν, τὰ μικρὰ Κράτη τὸ μόνον ἄφθαρτον κεφάλαιον τὸ ὁποῖον ἔχουν, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον τοῖς ἐπιτρέπει νὰ ζήσουν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἐθνῶν, νὰ προοδεύσουν, νὰ διεκδικήσουν τὰ Ἐθνικά των δικαιώματα, νὰ πραγματοποιήσουν τὰ Ἐθνικά των ὄνειρα, εἶναι ἡ τιμή. (*Χειροκροτήματα καὶ παρατεταμέναι ἐνθουσιώδεις ἐπευφημίαι πανταχόθεν*).

Αἱ ψευδεῖς ὑποσχέσεις.

Ἀλλὰ θέλω νὰ προσθέσω καὶ κάτι τι ἀκόμη. Ὄχι μόνον δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, οὔτε νομικῆς, οὔτε πρακτικῆς φύσεως, ἐπὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς εὐρύτητος τῆς συμμαχικῆς ὑποχρεώσεως, ἀλλά, ὅπως ἔσχον ἤδη τὴν τιμήν, καταθέτων τὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα τῆς Λευκῆς Βίβλου, νὰ εἴπω ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, ἐδόθησαν καὶ ἐπανειλημμέναι ὑποσχέσεις. Δεκάκις μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου ὑπεσχέθησαν αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις ὅτι, παρουσιαζομένης Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Σερβίας, ἡ Ἑλλὰς θὰ ἔσπευδεν εἰς ἀρωγὴν τῆς συμμάχου της. Καὶ ταῦτα ἐλέχθησαν, Κύριοι, καθ' ἣν ὥραν ἦτο βέβαιον ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶχε συνάψει συμμαχίαν μὲ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, καθ' ἣν ὥραν ἦτο βέβαιον ὅτι, ἂν ποτε ἡ Βουλγαρία ἐξήρχετο τῆς οὐδετερότητος ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας, θὰ ἐξήρχετο ὡς σύμμαχος τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων.

Καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναί τις ἀφελής, εἰς βαθμὸν νὰ εἶναι ἀνάξιος νὰ λέγεται πολιτικὸς ἀνήρ, διὰ νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἀποφασίζουσα τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας καὶ ἔχουσα συμμαχίαν μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας δὲν θὰ ἐζήτει ἡ Βουλγαρία τὴν ἐπικουρίαν τῶν Κρατῶν ἐκείνων διὰ νὰ καταβάλῃ εὐκολώτερον τὸν ἐχθρόν. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποθέτετε, ὅταν ἐδίδετε ὑπόσχεσιν πρὸς τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν διὰ τρόπου ἐπισήμου, διὰ τρόπου ἐντόνου, ὅτι ἡ Βουλγαρία

μόνη της θὰ ἐξήρχετο εἰς πόλεμον ἐναντίον τῆς Σερβίας καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ εὑρίσκετο ἀντιμέτωπος μόνον πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ; Καὶ πότε ἐλέγοντο αὐτὰ διὰ τελευταίαν φοράν ; Θὰ εἴδατε ἐν τῇ Λευκῇ Βίβλῳ ἓν τηλεγράφημα, τὸ ὁποῖον διαμαρτυρόμενος ὁ τότε Πρωθυπουργὸς στέλλει ἐν εἴδει ἐγκυκλίου εἰς τὰς πρεσβείας εἰς τὸ Ἐξωτερικόν, διότι διεδόθη ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶχε λάβει ὑπόσχεσιν ἐκ μέρους τοῦ ἀνευθύνου παράγοντος ὅτι, καὶ ἂν ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας, ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ κινεῖτο . . .

Ἄλλη κακοήθεια.

Σπεύδει ὅ τότε Πρωθυπουργός, ἴσως μὴ γνωρίζων ἀκόμη τὸ πρᾶγμα, διότι δὲν θέλω νὰ ὑποθέσω ὅτι ἡ κακοήθειά του ἔφθανε μέχρι τοιούτου σημείου . . .

Πολλοὶ Βουλευταί. Τὸ ἐγνώριζε.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Δὲν ἔχω τὴν ἀπόδειξιν περὶ αὐτοῦ καὶ δὲν θέλω νὰ εἴπω τι, τὸ ὁποῖον δὲν εἶμαι ἕτοιμος νὰ ἀποδείξω· δὲν θέλω νὰ εἴπω ὅτι εἶχε τὴν ἀναίδειαν νὰ ψεύδεται, καὶ λέγω ὅτι δὲν ἠξεύρω, ἐὰν ἐγνώριζεν, ὅτι ὑποσχέσεις εἶχον ἤδη δοθῇ ἐκ μέρους τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἀνευθύνου παράγοντος. Ἀλλὰ τὴν 20 Ἰουλίου, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχεν ἤδη ἀποφασισθῇ, καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον τὸ ἐγνώριζεν, ἡ κάθοδος τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἵμου, τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπαναλαμβάνει τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἠθέλομεν βοηθήσει τὴν Σερβίαν. Καὶ ἔρχεσθε σήμερον, κατόπιν αὐτῶν τῶν δεδομένων, νὰ ὑποστηρίξετε ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τὴν θεωρίαν τῆς ἀποτελεσματικότητος, καὶ τὸν Βαλκανικὸν χαρακτῆρα τῆς Συμμαχίας, ὑπὸ διπλῆν μάλιστα ἔννοιαν, ἐφ' ὅσον πρόκειται ἓν Βαλκανικὸν Κράτος νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ συμμάχου μας καὶ ἐφ' ὅσον ἀκόμη τὸ Βαλκανικὸν τοῦτο Κράτος δὲν θὰ εἶχεν ἄλλους συμμάχους μὴ Βαλκανικούς ;

ΣΤΡΑΤΟΣ. Ἤσθε παρὼν κατὰ τὴν συζήτησιν καὶ ἀντελήφθητε ὅτι τοιοῦτόν τι δὲν ὑπεστήριξα.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Τὸ εἶδον δημοσιευόμενον.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Ἐγράφη εἰς τὰ πρακτικὰ κατὰ λάθος καὶ ἔδωκα ἀμέσως σημείωσιν νὰ διορθωθῇ.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Χαίρω διότι τὸ ἀκούω. Μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας διαβεβαιώσεις ταύτας, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Συνθήκη δὲν εἶχε καμμίαν ἔννοιαν καὶ ὅτι οἱ γράψαντες δὲν ἤξευραν τί ἔλεγον, ὅτι τὸ ὕφος της, τὸ λεκτικόν της δὲν εἶχε καμμίαν σαφήνειαν καὶ ὁ ἀναγνώστης δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ ἂν ὑπάρχῃ ἢ ὄχι ὑποχρέωσις, ἐρωτῶ, μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας ταύτας ὑποσχέσεις, δὲν εἶχεν ἀπόλυτον δικαίωμα ἡ Σερβία νὰ περιμένῃ ἀμέριστον τὴν ἀρωγήν μας ἐν τῇ προβλεφθείσῃ περιπτώσει ; Δὲν εἶχε διαλυθῇ πᾶσα ἀμφιβολία, ἂν τοιαύτη ὑπῆρξεν εἰς οἱουδήποτε τὸν νοῦν, ὅτι, ἐπιτιθεμένης τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας, εἴχομεν καθῆκον νὰ σπεύσωμεν εἰς συνδρομὴν τῆς Σερβίας ; Δὲν εἶχε, κατόπιν ὅλων τούτων, τὸ δικαίωμα ἡ Σερβία, ὅταν ἐπραγματοποιήθη ἡ περίπτωσις ἡ τοσάκις προβλεφθεῖσα καὶ δὲν ἐτηρήθη ἡ ὑπόσχεσις ἡ τοσάκις δοθεῖσα, δὲν εἶχε, λέγω, τὸ δικαίωμα νὰ παραπονεθῇ καὶ νὰ ρίψῃ κραυγὴν ὀδύνης καὶ λύπης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ φέρῃ τὴν κραυγήν της εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς ; Δικαίως λοιπὸν εἶπε:

— Ἰδοὺ σύμμαχος, ὁ ὁποῖος ὑπέγραψε μίαν συνθήκην, ὁ ὁποῖος ἐζήτησε τὴν συνδρομήν μου, ὅταν ἦτο εἰς κίνδυνον καὶ τὴν ὑπεσχέθην ἀμέριστον· ἰδοὺ σύμμαχος, ὁ ὁποῖος, ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου, μοῦ εἶπεν ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Αὐστρίαν, δὲν νομίζει διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον ὅτι ὀφείλει νὰ μὲ βοηθήσῃ, ἀλλ' ὅτι, ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν Βουλγαρίαν, νὰ εἶμαι ἥσυχος. Καὶ παρῆλθον αἱ Κυβερνήσεις, ἤλλαξαν ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐπανειλημμένως διαβεβαιώσεις ἐδόθησαν, καὶ τὴν ὥραν τῆς κρίσεως, τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου αἱ ὑποσχέσεις ἠθετήθησαν !

Ὅλη ἡ Βουλή. Αἶσχος ! Αἶσχος !

Ὁ Ἐπίλογος.

ΠΟΛΙΤΗΣ. Οἱ διαπράξαντες τὸ αἶσχος τοῦτο, ἐνόμιζον, Κύριοι, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων· ἐνόμιζον ὅτι ὁ πατριωτισμὸς ἐπέβαλλε τὴν σιγὴν δι' ἧς θὰ ἐκαλύπτετο τὸ ἔγκλημά των. Εὑρέθησαν ὅμως ἄνθρωποι ἔχοντες τὴν ἐλευθερίαν νὰ ὁμιλοῦν ἢ νὰ γράφουν, οἱ ὁποῖοι ἀμέσως κατήγγειλαν, καίτοι Ἕλληνες, τὴν ἀτιμίαν ἡ ὁποία ἐγένετο. Δὲν ὡπλίσθησαν ἀτι-

μίαι, γινόμεναι εἴτε ἐπὶ ἀτόμων εἴτε ἐπὶ Ἔθνους, ἀποκρυπτόμεναι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὀφείλει τις ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ σφάλμα του καί, ἂν ἔπταισε, νὰ ζητήσῃ συγγνώμην. *(Χειροκροτήματα ραγδαῖα καὶ παρατεταμένα).*

Δι' αὐτό, Κύριοι Βουλευταί, ἐξέφρασα εἰλικρινεστάτην λύπην ἀρξαμένης τῆς ἀγορεύσεώς μου, εἰπὼν ὅτι ὁ ἀξιότιμος ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας βουλευτὴς ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποδυθῇ πάσης εὐθύνης ἀποκρύττων ρητῶς καὶ παρρησίᾳ τὸ ἐγκληματικὸν παρελθόν. *(Εὖγε, εὖγε).*

Κύριοι Βουλευταί, νομίζω ὅτι τὸ θέμα ἐξηντλήθη. Ἠθέλησα νὰ μὴ ἀφήσω ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἄνευ διαμαρτυρίας τὴν θεωρίαν περὶ ἐφαρμογῆς τῶν Διεθνῶν Συνθηκῶν, ἵνα μὴ ἀπομείνῃ ἐν τῷ νῷ οὐδενὸς ἔστω καὶ ἐλαχίστη ἀμφιβολία περὶ τῆς συναισθήσεως τῆς βαθυτάτης, ἣν ἔχει ἡ Κυβέρνησις, καὶ μετ' αὐτῆς ὁ Ἑλληνικὸς λαός περὶ τοῦ ἱεροῦ χαρακτῆρος τῶν Ἐθνικῶν ὑποχρεώσεων.

Ὁ σεβασμὸς τοῦ δοθέντος λόγου, ὅστις εἶναι ἡ βάσις πάσης κοινωνίας, εἶναι ὁ πρώτιστος δεσμός, ἡ θεμελιώδης βάσις τῶν Διεθνῶν σχέσεων. *(Χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίαι).* Τὸ Κράτος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει βαθέως εἰς τὴν συνείδησίν του τὴν ἀρχὴν ταύτην κεχαραγμένην, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λέγεται Κράτος, εἶναι συμμορία λῃστοπειρατῶν *(εὖγε, εὖγε καὶ χειροκροτήματα),* τὴν ὁποίαν πάντα τὰ Κράτη ἔχουν τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ θέσουν ἐκτὸς Νόμου.

Ἂν ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐπιβάλλεται εἰς ὅλα τὰ Κράτη, εἶναι ἰδιαιτέρως ἱερὰ διὰ τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ Ἔθνη, διότι, ὡς ἔλεγον πρὸ ὀλίγου, τὸ τιμαλφέστερον, τὸ ἱερώτερον, τὸ εὐγενέστερον κτῆμα ἑνὸς μικροῦ Ἔθνους εἶναι ἡ τιμή. Καὶ τιμὴ δὲν ὑπάρχει πλέον ὅταν δὲν τηρῆται ὁ δοθεὶς λόγος.

Ταῦτα λέγων εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἑρμηνεύω πιστῶς ὅλων ὑμῶν τὸ φρόνημα *(χειροκροτήματα)* ἀδιακρίτως πολιτικῶν πεποιθήσεων καὶ ἀποχρώσεων, καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οὐδεὶς θὰ θελήσῃ ποτὲ νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἀτιμωτικὴν θεωρίαν τῶν κουρελλοχάρτων.

ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

κοι ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως

Συνεδρίασις τῆς 13 Αὐγούστου.

Αἰτιολογία τῶν δύο πολέμων.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ *(Πρωθυπουργός)*. Οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν, διὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀλλοτρίωσιν τῆς Κοινῆς Γνώμης ἀπὸ τοῦ ἡγέτου τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ἐπωφεληθέντες τῶν πολεμικῶν γεγονότων τῶν τριῶν τελευταίων ἐτῶν, ἐζήτησαν νὰ παραστήσουν τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ὡς ἕνα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ μὲν χαρίσματα ἄλλα, ἀλλ' ἔχει τὸ δυστύχημα διὰ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν νὰ εἶναι πολεμοχαρής, νὰ ἀρέσκεται εἰς τὰ αἵματα καὶ νὰ εἶναι εἷς φαντασιόπληκτος, πιστεύων εὐκόλως ὅτι ἠμπορεῖ δι' ὀλίγων νὰ κατορθώσῃ μεγάλα. Ἔλαβα, Κύριοι Βουλευταί, ἀφορμὴν ἄλλοτε, ὅτε μὲ κατηγόρουν ὅτι ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἔγινε παρὰ τὴν θέλησίν μου, νὰ κάμω τὴν ὁμολογίαν ὅτι ὄχι μόνον ἐκεῖνος ὁ πόλεμος ἔγινε παρὰ τὰς εὐχάς μου, —ὄχι δὲ βέβαια παρὰ τὰς προσδοκίας μου, οὐδὲ παρὰ τὰς ἑτοιμασίας μου,—ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος πόλεμος, ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας. Καὶ ἔλαβα τότε ἀφορμὴν νὰ ἐκθέσω εἰς τὴν Βουλὴν πρὸ εἶχα φθάσῃ διὰ νὰ κατορθώσω νὰ διευθετήσω τὸ μᾶλλον φλέγον ζήτημα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐχώριζαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, τὸ Κρητικόν. Εἶχα φθάσει νὰ προτείνω εἰς τὴν Πύλην, ἀντὶ τῶν ὀνομαστικῶν ἐπικυριαρχικῶν δικαιωμάτων της, καὶ

τὴν πληρωμὴν μικροῦ φόρου ὑποτελείας, ἵνα ἀναγνωρίσῃ εἰς τοὺς Κρῆτας βουλευτὰς τὸ δικαίωμα νὰ συνεδρεύουν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ τούτῳ. Ἐζήτουν ν' ἀποφύγω τότε τὸν πόλεμον, ὄχι διότι δὲν ἐνόμιζα ὅτι τὰ Ἔθνη εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ κατέλθουν εἰς πόλεμον ὅταν πρόκειται περὶ Ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, ἀλλὰ διότι ἐθεώρουν ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο ἀκόμη τότε ἐπαρκῶς παρεσκευασμένη κατὰ τὸ δεκαετὲς μόλις διάστημα τῆς ἀναγεννήσεώς της, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ μετὰ πλήρους πεποιθήσεως καὶ ἀσφαλείας τὰς περιπτώσεις τὰς πολεμικάς.

Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἔγινε, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ἔγινε δυνατὸν νὰ ρυθμισθῇ τὸ ζήτημα τὸ Κρητικόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ Κράτη εἶχον ἀποφασίσει νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ μείνωμεν εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἀπαθεῖς θεαταί.

Ἀλλὰ καὶ ὁ δεύτερος πόλεμος ἐγένετο παρὰ τὰς εὐχάς μου, Κύριοι Βουλευταί. Προσεπάθησα εἰλικρινέστατα νὰ τὸν ἀποφύγω, καὶ κατηγορήθην δά, καὶ εἰς τὴν Βουλὴν αὐτὴν πολλάκις, ὅτι ἠθέλησα νὰ τὸν ἀποφύγω, καὶ μοῦ εἶπον: «εἰς σὲ δὲν ἀνήκει τιμὴ διὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ δευτέρου πολέμου, εἶσαι ξένος πρὸς αὐτόν», ἀδιάφορον ἂν τὸν προητοίμασα καὶ διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς, ὥστε, ἀφοῦ κατέστη ἀναπότρεπτος, ν' ἀποβῇ καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας εὐτυχής, ὅπως καὶ ἀπέβη πράγματι.

Ὁ κατὰ τῆς Βουλγαρίας πόλεμος.

Εἰς ἡμᾶς θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῶ, ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, διατί ἐγὼ τόσον εἰλικρινῶς προσεπάθουν ν' ἀποφύγω τὸν δεύτερον πόλεμον, τὸν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Ἐπεζητεῖτο νὰ παρασταθῇ τότε ὅτι ἐγὼ μόνος ἀπέστεργα τὸν πόλεμον διότι ἐφοβούμην τὴν ἔκβασιν αὐτοῦ, ἐνῷ τάχα τὸν πόλεμον ἐκεῖνον ἐπέσπευδεν ὁ Βασιλεὺς καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον, διὰ νὰ συναχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὅλη ἡ τιμὴ διὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ πολέμου ἐκείνου ἀνῆκεν εἰς τὸν Βασιλέα καὶ οὐδεμία εἰς τὸν πολιτικὸν ἡγέτην. Καὶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ διακηρύξω ὅτι οὐδεμία ποτὲ ἐπῆλθε κατὰ τὴν ἐποχὴν

ἐκείνην διαφωνίαν μεταξὺ Στέμματος καὶ στρατιωτικῶν κύκλων ἀφ' ἑνὸς καὶ Κυβερνήσεως ἀφ' ἑτέρου ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας πολιτικήν. Καὶ ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐπῆλθεν οὐδεμία διαφωνία, ἦτο διότι καὶ οἱ στρατιωτικοὶ κύκλοι δὲν ἦσαν καθόλου ἥσυχοι διὰ τὴν πιθανὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου ἐκείνου. Ὅτε ἐν Θεσσαλονίκῃ, καλέσας τὸν ἐν Βελιγραδίῳ Πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτὴν τῆς Σερβίας, κατώρθωσα νὰ ὑπογραφῇ ἡ συμμαχικὴ συνθήκη μετὰ τῆς Σερβίας, ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ Ἐπιτελεῖον ἔλεγον: «Καὶ τώρα, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμμαχικῆς συνθήκης μὲ τὴν Σερβίαν, τί νομίζετε; Ποῖαι εἶναι αἱ πιθανότητες τῆς νίκης, ἐὰν φθάσωμεν εἰς πόλεμον;» Καὶ μοὶ ἔλεγε τὸ Ἐπιτελεῖον, ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀποβλέπωμεν εἰς τὴν νίκην μὲ ἐλπίδας 60 ο)ο. Ἐννοεῖτε τώρα πῶς ἕνας ὑπεύθυνος Κυβερνήτης μιᾶς χώρας δὲν ὤφειλε νὰ σπεύδῃ εἰς πόλεμον, τοῦ ὁποίου αἱ πιθανότητες τῆς νίκης καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμμαχίας μὲ τὴν Σερβίαν εἶχον τόσον στενὸν περιθώριον. Ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ἄλλος λόγος, πολὺ σπουδαιότερος, ἕνεκα τοῦ ὁποίου προσεπαθοῦν νὰ ἀποφύγω τὸν νέον πόλεμον. Ὑπῆρχεν ὁ λόγος, ὅτι καλῶς ἐγνώριζα ὅτι τὰ ἐν τῇ Βαλκανικῇ ζητήματα ἔθιγον κύρια συμφέροντα μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων.

Δὲν ἦτο μυστικόν, ὅτι ἀντιμέτωπος τῆς συμμάχου ἡμῶν, τῆς Σερβίας, συμμάχου πρὸς τὴν ὁποίαν ἐθεωρήσαμεν ὅτι μᾶς ἐπεβάλλετο νὰ συνάψωμεν καὶ συμμαχίαν εὐρυτέρας ἐκτάσεως, ἦτο μία μεγάλη Δύναμις, ἡ Αὐστροουγγαρία. Ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν τότε τὰ βραδύτερον ἀποκαλυφθέντα ἐν τῷ Ἰταλικῷ Κοινοβουλίῳ, περὶ προτάσεως τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτὴ τὴν ἐπίθεσιν τῆς πρώτης κατὰ τῆς Σερβίας, χωρὶς νὰ θεωρηθῇ ὅτι διαταράσσονται οἱ ὅροι τῆς μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας συμμαχίας, τὸ ὑπωπτεύομεθα ὅμως.

Ἤδη, διαρκοῦντος τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου, ἡ ἀνησυχία ἡμῶν ἦτο διηνεκής, μήπως εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἴδωμεν αἰφνιδίως προβάλλουσαν τὴν Αὐστροουγγαρίαν, ἀντιμέτωπον, ἂν ὄχι ὅλων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἀλλὰ τοῦ ἑνὸς τοὐλάχιστον τῶν Συμμάχων, τῆς Σερβίας. Ἐννοεῖτε, ἑπομένως, πόσον ἐπιβλητικὸν ἦτο εἰς τὸν

ἡγέτην, τὸν ὑπευθύνως ἰθύνοντα τὰς τύχας τῆς Χώρας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, νὰ προσπαθῇ νὰ ἀποφύγῃ ἐκ παντὸς τρόπου ἕνα πόλεμον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐνδεδειγμένον, ὁ ὁποῖος ἦτο βέβαιον σχεδόν, ὅπως ἀπεδείχθη δυστυχῶς ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἔφερε γενικωτέραν ἐπέμβασιν Εὐρωπαϊκήν.

Ἐπίστευα λοιπόν, ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐθεώρουν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς εἰρηνικὴν διευθέτησιν μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ὅτι ἠδυνάμεθα ἐν τῷ παρόντι νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς ταῦτα, ἐπιτυγχάνοντες μίαν οὐσιωδεστάτην μεγέθυνσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποβλέποντες εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς συμπήξεως μιᾶς Βαλκανικῆς Ὁμοσπονδίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδειχθῇ κατορθωτή, ὁπότε θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀδιαφορήσωμεν ἂν ἡ ἔκτασις τοῦ ἐδάφους μας ἦτο κατὰ 8 ἢ 10 χιλιάδας τετραγωνικὰ χιλιόμετρα μεγαλειτέρα ἢ μικροτέρα, ἐφ' ὅσον θὰ κατωρθοῦτο διὰ τῆς συμπήξεως τῆς Ὁμοσπονδίας νὰ δημιουργηθῇ ἐκ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν μία μεγάλη δύναμις, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ προστατεύῃ τὰ συμφέροντα αὐτῶν, ἢ—ὅπερ ἀτυχῶς πιθανώτερον— ἡ Βουλγαρικὴ βουλιμία θὰ ἀπεδείκνυετο ἀκόρεστος, ἐπιδιώκουσα μέχρι τέλους νὰ καθέξῃ τὴν ὅλως ὑπερέχουσαν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀείποτε ἀπέβλεπεν τοῖς Βαλκανίοις, ὁπότε ὁ πόλεμος θὰ ἐπεβάλλετο μετὰ 3—4—5—6, δὲν δύναμαι ἀκριβῶς νὰ ὁρίσω πόσα, ἔτη, ὁπότε Ἑλλὰς καὶ Σερβία, μεγεθυνθεῖσαι διὰ τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου πολὺ περισσότερον παρὰ ἡ Βουλγαρία, θὰ εἶχον διαθέσιμον στρατιωτικὴν δύναμιν πολὺ ἀνωτέραν, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν τῆς Βουλγαρίας, παρ' ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ παρατάξωσι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1913.

Αὗται ἦσαν αἱ σκέψεις, αἱ ὁποῖαι ὦθουν τὴν Κυβέρνησιν ἐκείνην ὅπως εἰλικρινῶς προσπαθῇ κατὰ πάντα τρόπον νὰ ἀποφύγῃ τὸν δεύτερον πόλεμον.

Τὰ πρὸ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου.

Ἀλλὰ νομίζω εὔθετον, παρουσιαζομένης τῆς εὐκαιρίας ταύτης, νὰ ἐκθέσω πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ ἄλλο τι γεγονός, μὴ γνωστόν, ἐκ

τοῦ ὁποίου θὰ κριθῇ ἀκριβέστερον ὁ πολεμοχαρὴς ἢ μὴ πολεμοχαρὴς χαρακτὴρ τοῦ ἡγέτου τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Εἴχομεν ἤδη νικήσῃ τὴν Βουλγαρίαν καὶ ὁ Βασιλεὺς αὐτῆς ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν μακαρίτην Κάρολον τῆς Ρουμανίας ζητῶν ἀνακωχὴν καὶ τὴν μεσολάβησιν αὐτοῦ πλησίον τῶν ἄλλων συμμάχων, ὅπως ἐπιτευχθῇ ἡ ἀνακωχὴ αὕτη διὰ ν' ἀρχίσουν ἀμέσως αἱ διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον συνιστῶν τὴν συνομολόγησιν ἀνακωχῆς, ὁ δὲ Βασιλεὺς μοῦ ἀνεκοίνωσεν ἐκ Χατζῆ-Μπεϊλὶκ τὸ τηλεγράφημα τοῦτο, ζητῶν τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως ὡς πρὸς τὴν ὁτέαν εἰς αὐτὸ ἀπάντησιν ἀλλὰ προσθέτων ὅτι λόγοι στρατιωτικοὶ ἐπιβάλλουν νὰ μὴ διακοπῶσιν αἱ ἐχθροπραξίαι, ἀλλὰ νὰ συνεχισθοῦν διαρκουσῶν τῶν διαπραγματεύσεων τῆς εἰρήνης. Ἀπήντησα, ὅτι ἡ ἀντίληψις ἡ ἐμὴ εἶναι ἐντελῶς διάφορος· ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν ὁ βασιλεὺς τῆς Ρουμανίας παρεμβαίνει συνιστῶν τὴν σύναψιν ἀνακωχῆς διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν διαπραγματεύσεων τῆς εἰρήνης, θὰ ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἀντιπολιτικὸν ἐὰν ἀπεκρούομεν τὴν μεσολάβησιν ταύτην, καὶ δὲν ἐπετυγχάνομεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν πρὸ παντὸς νὰ ἐπιδιώκωμεν ὅπως ἐπιτύχωμεν, δηλαδὴ τὴν εὐμενῆ στάσιν τῆς Ρουμανίας κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης ἀπέναντι τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων. Προσέθετον δὲ ὅτι ἡ ἀπάντησις, κατ' ἐμέ, ἔπρεπε νὰ εἶναι αὕτη περίπου: Καίπερ γνωρίζων τὴν Βουλγαρικὴν κακοπιστίαν καὶ μὴ δυνάμενος παντάπασι νὰ πιστεύσω ὅτι εὑρίσκομαι ἀπέναντι πραγματικῆς αἰτήσεως εἰρήνης καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἥττης, θεωρῶ ὅτι μοὶ ἐπιβάλλεται νὰ δεχθῶ τὴν μεσολάβησιν τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, πεποιθὼς ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ Αὐτῆς τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα θὰ εὕρωσι δίκαιον παραστάτην κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ προσέθετον ἀκόμη, ὅτι δὲν ἐννοῶ εἰς τί θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσωσι περαιτέρω θυσίαι αἵματος καὶ περαιτέρω διακινδυνεύσεις, ἀφοῦ ἡ μὲν ἅφιξις μέχρι τῆς Σόφιας ἦτο χαλεπώτατον ἔργον, αἱ δὲ ἰδικαί μας ἐδαφικαὶ διεκδικήσεις ἐκαλύπτοντο διὰ τῶν μέχρι τότε νικῶν, αἵτινες καὶ ὑπερέβαλλον μάλιστα αὐτάς. Προσέθετον ὅμως ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ὁποκύψω, ἐάν, ἀφοῦ ταῦτα ἐκθέσω εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Βα-

σιλέως Ἀρχιστρατήγου, εὗρισκον αὐτὸν ἐπιμένοντα, ὅτι στρατιωτικοὶ λόγοι ἐπέβαλλον τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ἡ γνώμη μου ἡ πολιτικὴ δὲν ὑπερίσχυσεν· ἐπεκράτησαν αἱ στρατιωτικαὶ ἀντιλήψεις. Καὶ ὅτε διῆλθον διὰ τοῦ Χατζῆ-Μπεϊλίκ, μεταβαίνων εἰς Βουκουρέστιον, ἐζήτησα καὶ πάλιν νὰ μεταπείσω τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς, λέγων: δὲν βλέπω τίνα λόγον ἔχουν αἱ παραιτέρω ἐχθροπραξίαι, δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονήσετε καὶ τὴν ὀυσχερῆ θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ εὑρίσκωμαι ἐν Βουκουρεστίῳ, ἅμα φθάνων ἐκεῖ. δὲν κατορθώσω νὰ ἀποδεχθῶ ἐνδεχομένην σύστασιν τοῦ βασιλέως Καρόλου περὶ τῆς ἀνακωχῆς. Ἡ ἀπάντησις ἦτο ἐκ νέου κατηγορηματική, ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει τὰ στρατιωτικὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος ἐπιτρέπουσι τὴν σύναψιν ἀνακωχῆς. Ἔπρεπε καὶ πάλιν νὰ ὑποκύψω εἰς τὴν στρατιωτικὴν ταύτην ἀντίληψιν. Ἔφθασα εἰς Βουκουρέστιον. Ἀπὸ Χατζῆ-Μπεϊλίκ μέχρι Βουκουρεστίου ἐκάμαμεν, νομίζω, 36 ὥρας καὶ ἐκεῖ μόνον κατώρθωσα νὰ ἀρθῶσιν αἱ στρατιωτικαὶ ἀντιλήψεις καὶ προσαρμοσθῶσι πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδεικνύοντο ὅτι ἦσαν ἀπολύτως ἐπιβεβλημέναι, ὄχι μόνον ἀπὸ πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στρατιωτικῆς καθαρῶς ἀπόψεως.

Αἱ πολιτικαὶ ἀντιλήψεις περὶ τοῦ μέλλοντος.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Ἔχετε δημοσιευμένα ὄχι ἐκ τῶν βίβλων, ἀλλὰ ἐκ τῶν ἐφημερίδων τὰ τότε διαμειφθέντα ἐν σχέσει πρὸς τὸ Δεδεαγάτς, τὴν Μάκρην καὶ τὸ Πόρτο-Λάγο, μὲ βλέπετε δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς λέγοντα ἕως ποῦ δύνανται νὰ φθάσωσιν αἱ διεκδικήσεις μας, ἕως ποῦ ἠδύναντο νὰ ὑποστηριχθῶσιν αἱ ἀξιώσεις μας. Ἀλλ' ἴσως οἱ κατηγοροῦντες με ὡς πολεμοχαρῆ, δύνανται νὰ μὲ κατηγορήσουν διατὶ ἐπέμεινα διὰ τὴν Καβάλλαν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, διατὶ δὲν ἔκαμνα αὐτὴν τὴν ὑποχώρησιν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποχωρήσω εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὄχι διότι δὲν θὰ ἤμην δικαιολογημένος ἀπέναντι τῆς κοινῆς γνώμης, ἀλλὰ διότι δὲν ἠδυνάμην νὰ γνωρίζω, ἐάν, θυσιάζων τὴν Καβάλλαν, θὰ ἠδυνάμην νὰ

ἐπιτύχω τὴν εἰρήνην εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἐὰν ἐγνώριζα τοῦτο, δὲν διστάζω καὶ τώρα νὰ εἴπω ὅτι θὰ τὴν ἐθυσίαζα. Ἀλλ' ἐγνώριζον ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν θὰ ἐπετύγχανον, θυσιάζων τὴν Καβάλλαν, παρὰ μόνον νὰ ἐξάψω τὴν Βουλγαρικὴν βουλιμίαν, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἰσχυροτέρα, ὅπως ἀσφαλέστερον ἐπιτεθῇ καθ' ἡμῶν, ὅταν θὰ ἐπήρχετο ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ μᾶς ἐπιτεθῇ. Ἐὰν λοιπὸν ἐπέμεινα εἰς τὸ ζήτημα τῆς Καβάλλας ὅπως ἐπέμεινα, τὸ ἔπραξα διότι οὐδεμία θυσία τῆς Καβάλλας ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀποτροπὴν νέων πολέμων καὶ νέων κινδύνων.

Ἐνθυμεῖσθε, Κύριοι, ποῖος ὑπῆρξεν ὁ Βασιλικὸς λόγος, μὲ τὸν ὁποῖον ἤνοιξεν ἡ Βουλὴ τοῦ 1913, ἡ συγκληθεῖσα μετὰ τοὺς δύο Βαλκανικοὺς πολέμους. Ἐπέμεινα καὶ ἔθεσα εἰς τὴν πρώτην παραγραφον τοῦ Β. λόγου, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θεωρεῖ ὅτι ἐπραγματοποίησε σχεδὸν καθολοκληρίαν τὸ ἐθνικόν της πρόγραμμα. Ἔθηκα τοῦτο εἰς τὰ χείλη τοῦ Βασιλέως, καίτοι ἔχων διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἀκόμη εὐρυτάτας βλέψεις, διότι πεποιθότως ἐφρόνουν ὅτι συμφέρον ἡμῶν ἐθνικὸν ἐπέβαλλε νὰ ἐξασφαλίσωμεν, ὅσον ἀπὸ ἡμᾶς ἐξηρτᾶτο, μακρὰν περίοδον εἰρήνης. Θὰ ἠὐχόμην νὰ ἀνεβάλλετο ἡ λύσις τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν ζητημάτων ἐπὶ ὁλόκληρον γενεάν. Ἐπὶ ὁλόκληρον γενεὰν θὰ εἶχε νὰ ἀσχοληθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν ἐντατικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ διπλασιασθέντος Κράτους καὶ, ἀναπτυσσομένη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, θὰ ἠδύνατο εἴτε νὰ ἐλπίσῃ εἰς διαβίωσιν τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ καθεστὼς ἀνεκτόν, εἴτε νὰ εἶνε βεβαία ὅτι, ἐπιστάσης τῆς ὥρας τῆς καταρρεύσεως τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, θὰ προέβαλλεν εἰς τὸ μέσον Ἑλλὰς ἰσχυρά, δυναμένη νὰ λύσῃ αὐτὰ δυνάμωσ τὰ λοιπὰ αὐτῆς ἐθνικὰ ζητήματα. (*Χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίαι*).

Ἐνθυμηθῆτε ἀκόμη, Κύριοι, τὴν διαλλακτικότητά μου εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῆς Συνθήκης τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνθυμηθῆτε ποῖα κεφάλαια κατηγορίας διετυπώθησαν ἐναντίον μου ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, διότι ἐδείχθην εἰς τόσον σημεῖον διαλλακτικός. Ἐνθυμηθῆτε ἀκόμη τὴν διαλλακτικότητά μου εἰς τὸ ζήτημα τὸ Βορειοηπειρωτικόν, εἰς τὸ ζήτημα τῆς Σάσωνος, διὰ τὴν ὁποίαν μὲ ἐνεκάλουν, μονονοὺ

σκεπτόμενοι καὶ εἰς εἰδικὸν νὰ μὲ παραπέμψουν δικαστήριον, διότι εθυσίαζα τὰ ἐπὶ τῆς Σάσωνος ἰδανικά μας δικαιώματα διὰ νὰ ἐπιτύχω τὴν εἰρήνην, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Κράτους.

Φιλειρηνικότης καὶ μικροψυχία.

Ἀλλά, Κύριοι, οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι ἡμῶν εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν μᾶς ἐννοοῦν. Δὲν ἐννοοῦν πῶς δύναται νὰ συμβιβάζεται αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ φιλειρηνικόν, αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ διαλλακτικόν, μετὰ τῆς σταθερᾶς ἀποφάσεως νὰ μὴ θυσιασθῇ διὰ κανὲν ζωτικὸν συμφέρον, τοῦ ὁποίου ἡ προστασία καὶ ἡ ὑπεράσπισις εἶναι δυνατή. (*Χειροκροτήματα ραγδαῖα*). Οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν συγχύζουσι τὴν ἔννοιαν τῆς φιλειρηνικότητος πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ψοφοδεοῦς, τοῦ μικροψύχου. Ἐὰν ἔδειξα ὅλην τὴν διαλλακτικότητα εἰς τὰς κρισίμους αὐτὰς περιστάσεις δὲν ἐδίστασα, ὅταν ἐνεφανίσθησαν οἱ διωγμοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐν Τουρκίᾳ, δὲν ἐδίστασα νὰ ἀπευθύνω ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τελεσίγραφον πρὸς τὴν Τουρκίαν, διὰ νὰ ὑποδείξω ὅτι, ἐὰν δὲν ἔπαυον οἱ διωγμοί, τοῦτο θὰ προεκάλει πόλεμον πρὸς αὐτήν· διότι ἐπίστευα τότε, ὅτι ἡ Ἑλλάς, οἵα ἦτο στρατιωτικῶς καὶ μὲ τὸ κῦρος τὸ Εὐρωπαϊκόν, τὸ ὁποῖον εἶχεν, ἦτο εἰς θέσιν τότε νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὴν Τουρκίαν μὲ τὴν γλῶσσαν μὲ τὴν ὁποίαν ὡμίλησα καὶ μὲ τὴν ὁποίαν ποτὲ δὲν θὰ ἐσκέπτοντο τοῦ παρελθόντος οἱ ἄνθρωποι ὅτι θὰ ἦτο ἡ Ἑλλὰς εἰς θέσιν νὰ ὁμιλήσῃ. (*Ἐνθουσιώδη χειροκροτήματα*).

Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη, βεβαίως, νὰ εἴπω εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι, ἐὰν ὡμίλησα τότε μὲ τὴν σταθερὰν ἐκείνην γλῶσσαν, δὲν τὸ ἔπραξα ἐν στιγμῇ παραφορᾶς ἢ ἐν τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου μου ἀπὸ τοῦ βήματος, ἀλλὰ μετὰ σκέψιν ὥριμον καὶ κατόπιν μελέτης τοῦ στρατιωτικοῦ ζητήματος· διότι τότε οἱ στρατιωτικοὶ κύκλοι, οἱ ὁποῖοι βραδύτερον ἐνεφάνισαν ὅλους τοὺς κινδύνους καθ' οἱασδήποτε κινήσεως τῆς Ἑλλάδος, οἱ στρατιωτικοὶ κύκλοι ἦσαν σύμφωνοι ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ προκαλέσωμεν τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἐφ' ὅσον εἴχομεν διὰ τῶν πολεμικῶν ἡμῶν πλοίων τὴν ὑπεροπλίαν καὶ ἔπρεπε νὰ προλάβωμεν ἡμεῖς νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ ἀποκτήσῃ αὐτὴν ἡ Τουρκία. Ἡ σταθερὰ ἐκείνη γλῶσσα ἔφερε τὰ ἀποτελέσματά της. Δὲν ἐπέ-

τυχε μόνον νὰ ἀνεχθῇ ἡ Τουρκία τὰ ἀντίποινα, τῶν ὁποίων ἐκάμαμεν χρῆσιν ἐν Ἑλλάδι, διὰ νὰ καλύψωμεν μέρος τῶν ζημιῶν αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον εἰς τὰς περιουσίας τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Μικρασιατικοῦ, ἀλλὰ περιωρίσθη τὸ κακὸν τότε καὶ ὁ Μέγας Βεζύρης ἐζήτησε νὰ συναντηθῶμεν διὰ νὰ ἀποπειραθῶμεν διευθέτησίν τινα τοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ δεχθῶμεν, παρέχοντες πᾶσαν ἱκανοποίησιν εἰς τὴν εὐθιξίαν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, ἀλλὰ σῴζοντες τὸν πυρῆνα καὶ τὸν καρπὸν τῶν ἀληθῶς Ἐθνικῶν συμφερόντων.

Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου.

Δυστυχῶς ἐπῆλθε τότε ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, ὅστις δὲν ἄφησε νὰ γίνῃ ἡ συνέντευξις ἐκείνη· διότι μᾶς κατέλαβεν εἰς τὸ μέσον τοῦ ταξειδίου. Ἐκεῖ ἐν Μονάχῳ εὑρισκόμενος ἔλαβα τὴν εἴδησιν τοῦ τελεσιγράφου τοῦ Αὐστριακοῦ καὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σερβίας· ἐκεῖ ἔλαβα καὶ τὴν ἐρώτησιν ἐκ μέρους τοῦ κ. Πάσιτς περὶ τῆς στάσεως τὴν ὁποίαν θὰ ἐτήρει ἡ Ἑλλὰς ἀπέναντι τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, ἡ ὁποία εἶναι δημοσιευμένη εἰς τὴν Λευκὴν Βίβλον, καὶ ἐξ ὅλων τῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἔκτοτε ἔχουσι δημοσιευθῇ, εἶσθε εἰς θέσιν νὰ κρίνετε πόσον ἡ πολιτικὴ ἡμῶν ὑπῆρξε σταθερὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐν προκειμένῳ. Ἐδηλώσαμεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς εἰς τὴν Σερβίαν ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Αὐστρίαν, ἔχομεν ἀνάγκην εὐρυτέρων πληροφοριῶν καὶ κατόπιν τούτων θὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἀπαντήσεως ἡ ὁποία θὰ δοθῇ, ὅσον ἀφορᾷ δὲ ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας, ἡμεῖς θὰ εὑρισκόμεθα παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς συμμάχου κρατοῦντες τὸν κοινὸν ἀντίπαλον εἰς στάσιν εὐλαβείας.

Δὲν νομίζω ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν πρέπει νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης καὶ τῶν ἐπικρίσεων καὶ τῶν δικολαβικῶν ἐπιχειρημάτων, τὰ ὁποῖα οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν ἐζήτησαν νὰ πορισθῶσιν ἐξ αὐτῆς. Θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή, καθ' ἣν θὰ κρίνω τὰ τῆς Σερβικῆς Συμμαχίας, καὶ ἐκεῖ νομίζω ὅτι θὰ ὁμιλήσω μᾶλλον προσηκόντως

περὶ τοῦ θέματος. Ἔχω μόνον νὰ εἴπω τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι κατὰ τὴν ρύθμισιν τῆς θέσεως ἡμῶν ἀπέναντι τοῦ ἐκραγέντος Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἦτο πολὺ φυσικὸν οἱ ὑπέχοντες τότε τὴν εὐθύνην τῆς ἀρχῆς νὰ αἰσθάνωνται ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν βαρυτάτας τὰς εὐθύνας.

Ἐβλέπομεν τὸ ἔργον ἡμῶν, τὸ ἔργον τῶν δύο νικηφόρων πολέμων μας, τιθέμενον καὶ πάλιν ὑπὸ συζήτησιν. Ἠσθανόμεθα καλῶς ὅλους τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους θὰ ἀντιμετωπίζομεν. Καὶ τοὺς κινδύνους τούτους διέβλεπα, ἐγὼ τοὐλάχιστον, ὄχι τόσον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ νὰ ἐμπλακῶμεν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἐπιτιθεμένης τότε κατὰ τῆς Σερβίας, ὅσον εἰς ἐνδεχομένην συνεννόησιν Βουλγαρίας καὶ Τουρκίας, ὅπως, ἐπωφελούμεναι ἀκριβῶς τῆς Εὐρωπαϊκῆς συρράξεως, ἐπιπέσουν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, πλούσια ἤδη ἐχούσης ἐδάφη, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο, νικῶσαι αὗται, νὰ διανεμηθῶσι μεταξὺ αὐτῶν. Διανομὴ τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ τῶν Νήσων ἦτο πραγματικῶς λεία, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ τὰς μᾶλλον παραβόλους ἀξιώσεις καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ καὶ τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους.

Καὶ δὲν εἶναι ἐντροπὴ νὰ εἴπω, Κύριοι, ὅτι διῆλθον πολλὰς νύκτας κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ὕπνος ἐπῆλθε βραδύτατα, διότι διαρκὴς ἦτο ἡ ἀνησυχία τοῦ πῶς θὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν δυσχέρειαν, ἡ ὁποία ἐπῆλθε καθ' ἡμῶν μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, δυσχέρειαν συνισταμένην εἰς τοῦτο: Ὅτι ὁ μὲν ἐπίσημος σύμμαχος ἡμῶν, ἡ Σερβία, ἀπησχολημένη εἰς τὸν μεγάλον Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, οὐσιαστικῶς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπικουρήσῃ ἡμᾶς σοβαρῶς εἰς ἐνδεχομένην Τουρκοβουλγαρικὴν καθ' ἡμῶν ἐπίθεσιν, ἕτερον δὲ Κράτος, τὸ ὁποῖον ὑπεῖχεν, ἂν ὄχι τυπικάς, ἀλλ' ἠθικὰς ὑποχρεώσεις νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου, ἦτο ἀπησχολημένον καὶ ἐκεῖνο ἐκ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι, ἐν περιπτώσει ἀνάγκης, θὰ ἐθεώρει ὅτι θίγονται ζωτικὰ συμφέροντά του διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν καθ' ἡμῶν ἐπίθεσιν Βουλγαρίας καὶ Τουρκίας.

Ἡ δήλωσις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως.

Ἐνθυμεῖσθε, Κύριοι, ὅτι, ἀρχομένου τοῦ πολέμου, ἡ Γερμανία εἶχε πωλήσει εἰς τὴν Τουρκίαν — ὅθεν πωλήσει, — εἶχεν ἀντικαταστήσει διὰ τῆς Τουρκικῆς τὴν σημαίαν τῶν πολεμικῶν πλοίων της «Γκέμπεν» καὶ «Μπρεσλάου», τὰ ὁποῖα κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ὁπωσδήποτε ἡ Τουρκία διέθετε καὶ τὴν δύναμιν αὐτὴν εἰς ἐνδεχόμενον καθ' ἡμῶν ναυτικὸν πόλεμον, ἐφ' ὅσον δὲ ἡ κατάσχεσις τοῦ «Σουλτὰν-Σελήμ», πλοίου τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ παράδοσις κατὰ Νοέμβριον, δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐνεργηθῇ ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, ἡ ἰσορροπία τῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας εἴχομεν κατορθώσει νὰ ἀσφαλίσωμεν διὰ τῆς ἀποκτήσεως τῶν δύο Ἀμερικανικῶν πλοίων, ἀνετρέπετο ἐντελῶς καθ' ἡμῶν καὶ μετὰ δύο ἢ τρεῖς μῆνας θὰ εὑρισκόμεθα ἐνώπιον Τουρκίας, ἡ ὁποία ναυτικῶς θὰ ἦτο πολὺ ἰσχυροτέρα ἡμῶν.

Τότε, Κύριοι, περὶ τὴν 10ην Αὐγούστου, νομίζω, ἠξίωσα καὶ ἐπέτυχα τὴν ἐξουσιοδότησιν, ὅπως δηλώσω, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ὄχι ἁπλῶς μνήμων τῶν ὅσων ὤφειλεν εἰς τὰς Ἐγγυητρίας Μεγάλας Δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ἀκριβῶς ἔχουσα, Κύριοι, ἐπίγνωσιν τῶν ζωτικῶν αὐτῆς Ἐθνικῶν συμφερόντων, ἐννοεῖ ὅτι ἡ θέσις αὐτῆς εἶναι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως καὶ ὅτι, ἐνῷ ἐν τῷ πολέμῳ τῷ διεξαγομένῳ μετοχὴ αὐτῆς στρατιωτικὴ δὲν θὰ ἦτο δυνατή, ἀφοῦ οὔτε πρὸς βοήθειαν τῆς Σερβίας ἦτο δυνατὴ ἕνεκα τοῦ κινδύνου ἐκ τῆς Βουλγαρίας, οὔτε πολὺ ὀλιγώτερον δι' ἀποστολῆς στρατοῦ εἰς Γαλλίαν, ἐν τούτοις θεωρεῖ καθῆκον αὐτῆς ἡ Ἑλλὰς νὰ δηλώσῃ πρὸς τὴν Συνεννόησιν, ὅτι, ἐὰν ἡ Τουρκία ἐξέλθῃ εἰς πόλεμον κατ' αὐτῆς, ἡ Ἑλλὰς θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Δυνάμεων ὁλόκληρον τὴν στρατιωτικὴν αὐτῆς καὶ ναυτικὴν δύναμιν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν πάντοτε τῆς ἐξασφαλίσεως ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ κινδύνου.

Κατεκρίθην, Κύριοι, ὅτι ἄνευ ἀνάγκης ἔκαμα τοιαύτας δηλώσεις, αἱ ὁποῖαι μὲ ἐδέσμευον ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως· κατεκρίθην ἀκόμη καὶ διότι ἔκαμα αὐτὰς τὰς δηλώσεις, χωρὶς κἂν

νὰ παζχρεύσω πρότερον μὲ τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ποῖαι θὰ ἦσαν αἱ ἀμοιβαί, τὰς ὁποίας θὰ ἐλαμβάνομεν ἐν περιπτώσει κα ἣν θὰ μετείχομεν μετ' αὐτῶν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας.

Γ. ΠΩΠ. Νέα δηλαδὴ ἀκόμη ἀθέτησις ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως ἀπὸ μέρους τῆς Ἑλλάδος ;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Βεβαίως. Ταῦτα θὰ ἐκθέσω ἀνακοινῶν τὸ ἐπεισόδιον Κάρ. Ἡ δὲ ἐπιστολή μου πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς 25 Αὐγούστου, ἡ ὁποία ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Βουλήν, ἐκθέτει πάντα ταῦτα.

Γ. ΠΩΠ. Τὴν διατύπωσιν, οὕτω γενομένην, πρώτην φορὰν τὴν ἀκούομεν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἀλλά, Κύριοι, ποῖος σώφρων Κυβερνήτης τῆς Χώρας θὰ ἐδίσταζε τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ προβῇ εἰς τὰς δηλώσεις ταύτας ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως ; Καὶ πρέπει νὰ σᾶς εἴπω, Κύριοι, ἴσως, ὅτι ἡ δήλωσις αὕτη ἐγένετο πρὸ τῆς μάχης τοῦ Μάρνη, ἢ μᾶλλον ἐγένετο καθ' ὃν χρόνον διεξήγετο ἡ μάχη ἡ ὁποία κατόπιν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅταν οἱ Γερμανοὶ εἶχον φθάσει εἰς Κομπιένην. Ἐπέμενα δὲ τότε νὰ κάμω τὴν δήλωσιν αὐτὴν καὶ νὰ μὴ ἀναμείνω τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ἐκείνης, διότι, εἶπα. ἀκριβῶς ἤθελον νὰ ἐπιτύχω νὰ μὴ ὑποτεθῇ, ἐὰν ἡ μάχη αὐτὴ ἐκβαίνε κατὰ τῶν Γερμανῶν, ὅτι ἐπῆγα εἰς βοήθειαν τῶν νικητῶν, ἀλλὰ ἠθέλησα νὰ δείξω ποῖον εἶναι τὸ βαθὺ αἴσθημα τῆς Χώρας καὶ τῶν κυβερνώντων αὐτήν, (*Χειροκροτήματα καὶ ζητωκραυγαί*), ποῖον εἶναι τὸ βαθὺ αἴσθημα αὐτῆς καὶ τῶν Κυβερνητῶν αὐτῆς περὶ τῆς ἀλληλεγγύης, περὶ τῆς συμπτώσεως τῶν συμφερόντων τῶν Ἑλληνικῶν πρὸς τὰ ἀνατολικὰ ἢ κυρίως τὰ Αἰγαιοπελαγιτικὰ συμφέροντα τῶν δύο Δυτικῶν Δυνάμεων.

Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπικριθῇ, Κύριοι, ἐνέργεια τοιαύτη διὰ τὸν σκεπτόμενον ὅτι τῆς Τουρκίας μετεχούσης τοῦ πολέμου ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ οὐδετέρα, ἀφοῦ μὲ τὴν Τουρκίαν εἶχεν ἕνα ἐκκρεμῆ πόλεμον, τὸν πόλεμον διὰ τὰς Νήσους, τὸν ὁποῖον συμφέρον εἶχε νὰ διεξαγάγῃ μετὰ τόσον ἰσχυρῶν συμμάχων, καὶ ἀφοῦ, ἐὰν ἡμεῖς δὲν μετείχομεν τοῦ πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον μετεῖχεν ἡ Τουρκία, ἐὰν μὲν ἡ Τουρκία ἐνίκα, ἀποτέλεσμα τῆς νίκης της θὰ ἦτο ἡ ἐντελὴς καταστροφὴ τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ

καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν Νήσων τῶν παρὰ τὴν Μικρασιατικὴν παραλίαν κειμένων ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν δὲ ἡ Τουρκία ἡττᾶτο, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ὅτι ἡ ρύθμισις τοῦ Μικρασιατικοῦ ζητήματος θὰ ἐγίνετο ἀσχέτως πρὸς πᾶσαν ἐπίδρασιν τοῦ Κράτους τοῦ Ἑλληνικοῦ: Θὰ ἦτο λοιπὸν μωρὸς ὁ Κυβερνήτης ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἔκαμνε ὅ,τι ἔκαμα ἐγὼ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Καὶ ἐὰν ὑπῆρξε διαφωνία καὶ ἀμφισβήτησις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἂν ἡ διαφωνία αὕτη ἐξέλιπε διὰ τὸ κῦρος καὶ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνεγνώριζε τὸ Στέμμα ὅτι εἶχα παρὰ τῷ λαῷ, ὥστε νὰ μὴ ἐτόλμα νὰ ἐκδηλώσῃ διαφωνίαν, ἡ ἀντίθετος γνώμη ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ μόνον δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ πολέμου, ἂν ὄχι καὶ πρότερον, εἶχον τάξει ἑαυτοὺς οὐσιαστικῶς πρὸς ἐκεῖνον τὸν συνδυασμὸν τῶν Δυνάμεων, πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν εἶχε τότε κοινὸν ὁ Ἑλληνισμός. Πρὸς τὸν συνδυασμόν, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκοντο ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀντιμέτωποι τοῦ ἄλλου συνδυασμοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὅλα τὰ συμφέροντά μας μᾶς ὤθουν.

Ἀλλά, κάμνων τὴν δήλωσιν ἐκείνην πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, δὲν ἀπέβλεπον μόνον πῶς θὰ ἀντιμετωπίσω τὸν Τουρκικὸν κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Βουλγαρικόν. Ἡ Βουλγαρία ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ πολέμου ἐφάνη ὅτι, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ διέπραττεν, ὡς κατὰ τὸ 1913, νέα κολοσσιαῖα σφάλματα, δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐξέλθῃ ηὐξημένη ἐκ τοῦ πολέμου εἴτε ἐν μετοχῇ μετὰ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν καὶ νίκῃ αὐτῶν, ὁπότε θὰ ὑπερεξωγκοῦτο εἰς Βουλγαρίαν κολοσσιαίαν, ὡς τὴν βλέπομεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὸν ὁποῖον ἔχει σήμερον χαράξει αὐτή, εἴτε ἐξερχομένη ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ καὶ πλουσιοπαρόχως ἀμειβομένη παρ' αὐτῆς εἰς βάρος τῆς Σερβίας καὶ τῆς Τουρκίας, εἴτε καὶ μένουσα οὐδετέρα, ὁπότε θὰ ἐξησφάλιζεν ἐπιτυχίας πρὸς τὸ Σερβικὸν μέρος, διότι ἡ Σερβία ἔδιδεν ἀνέκαθεν τὴν κριστερὰν ὄχθην τοῦ Βαρδάρ, καὶ ἐπιτυχίας κατὰ τῆς Τουρκίας ἐν περιπτώσει νίκης τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως.

Ἔβλεπα λοιπὸν ὅτι ἀσχέτως πρὸς πάντα κίνδυνον ἄμεσον κατὰ τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐπετύχομεν ἐκ τῶν δύο πολέμων, ἀσχέτως λέγω, πρὸς πάντα ἄμεσον κίνδυνον, εἶχον ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ πέρας τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου θὰ ἐσημείου μίαν αὔξησιν τοῦ κυριωτάτου ἀντα-

παιτητοῦ ἡμῶν εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον, τῆς Βουλγαρίας. Δὲν θὰ ἀπέστεργον, βεβαίως, αὔξησίν τινα εὔλογον, αὔξησιν τοιαύτην, ἥτις νὰ μὴ ταράττῃ οὐσιωδῶς τὴν ἰσοσταθμοῦσαν πλάστιγγα τῆς ἰσορροπίας τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, οἷα διεμορφώθησαν ταῦτα διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Ἀλλὰ εἶχον καθῆκον νὰ μὴ ἀνεχθῶ ὅπως τὰ πράγματα οὕτω κυβερνηθῶσιν, ὥστε εἰς τὸ τέλος τοῦ πολέμου νὰ ἀνατραπῇ ριζικῶς ἡ ἰσορροπία τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, διὰ τῆς ὑπερογκώσεως τῆς Βουλγαρίας, ἐνῷ θὰ παρέμενεν ἡ Ἑλλὰς τοιαύτη οἵα ἦτο καὶ πρὸ τοῦ πολέμου.

Τὶ ἐπετεύχθη διὰ τῆς δηλώσεως.

Ἐπεζήτουν, Κύριοι, στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐκείνας, πρὸς τὰς ὁποίας μᾶς ἔφερον καὶ αἱ παραδόσεις καὶ τὰ ζωτικὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, ἐπεζήτουν στενὴν ἐπαφήν, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς στενῆς ἐπαφῆς ποῖον ὑπῆρξε; Ὑπῆρξε τοῦτο: Ὅτι, πρὶν ἡ ἀκόμη ἡ Τουρκία ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις μοὶ ἐδήλου ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς στόλος δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν Τουρκικὸν νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων καὶ ἂν ἐπρόκειτο εἰδικῶς νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. (*Χειροκροτήματα παρατεταμένα καὶ φρενιτιώδεις ζητωκραυγαί*).

Οἱ σήμερον ψυχρῶς κρίνοντες τὰ πράγματα, μετὰ τὴν τροπὴν τὴν ὁποίαν ἔλαβον, θὰ ἀποδίδουν μικρὰν σημασίαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτήν. Καὶ τί σημαίνει; θὰ λέγουν. Μήπως ἐκινδυνεύσαμεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους διαρκοῦντος τοῦ πολέμου; Ἀλλὰ μεταφερθῆτε εἰς τὴν ἐποχὴν ἡ ὁποία μᾶς ἀπασχολεῖ, ἵνα ἴδητε ποία πολιτικὴ ἐπιτυχία ἦτο ἡ ἐπιτευχθεῖσα διὰ τῆς δηλώσεως τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις μᾶς ἐπέτρεψε νὰ κοιμώμεθα ἥσυχοι καὶ νὰ μὴ φοβούμεθα ἐκ τῆς Τουρκικῆς κατὰ θάλασσαν ὑπεροπλίας, οὔτε μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ «Σουλτὰν-Σελήμ», ἀφοῦ ἡ Ἀγγλία ἐδήλου ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ἔξοδον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐκ τῶν Δαρδανελλίων.

Ἀλλὰ διὰ τῆς πολιτικῆς μου αὐτῆς, διὰ τῆς δηλώσεώς μου αὐτῆς πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ἐπέτυχα ὀλίγον βραδύτερον

καὶ μίαν ἄλλην πολύτιμον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐπιτυχίαν, τὴν ὁποίαν ἀνάξιοι διάδοχοι ἡμῶν ἐθυσίασαν ὕστερον. Ἐπέτυχα, Κύριοι, τῇ συναινέσει τῶν Τριῶν Προστατίδων Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως καὶ τῆς Ἰταλίας ἀκόμη, τὴν ἀνακατάληψιν τῆς Β. Ἠπείρου διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, μὲ τὴν συμφωνίαν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ μετέβαινεν εἰς Β. Ἤπειρον ὑφ' οὓς ὅρους θὰ μετέβαινον καὶ οἱ Ἰταλοὶ εἰς Αὐλῶνα, διὰ νὰ λυθῇ ὁριστικῶς τὸ ζήτημα τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῆς Εἰρήνης. *(Χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίαι).* Οἱ διάδοχοί μας ἠθέλησαν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν νὰ ἐκμεταλλευθῶσιν, ὅταν, κληθέντες εἰς τὴν ἀρχὴν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1915, ἠδυνήθησαν διὰ τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1915 νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην τοὺς βουλευτὰς τῆς Βορείου Ἠπείρου. Καὶ ἐδήλου ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτι τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα εἶναι λελυμένον καὶ ἡ Ἰταλία ἀναγνωρίζει τὴν λύσιν αὐτὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἔλεγε ταῦτα, ἵνα ἀναγκασθῇ μετὰ 48 ὥρας, προσκαλούμενος ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἰταλίας, νὰ δηλώσῃ ὅτι τὸ ζήτημα μένει ἐκκρεμές. Καὶ ἔλεγε ταῦτα, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος κατὰ τὸν ἐνασκηθέντα τρόπον, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὴν προσωρινήν, ἂς ἐλπίσωμεν, ἀπώλειαν τῆς Β. Ἠπείρου.

Ἀλλὰ δὲν ἐπετύχομεν μόνον ταῦτα διὰ τῆς δηλώσεώς μου κατ' Αὔγουστον τοῦ 1914 πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως. Χωρὶς νὰ ἔχω οὐδεμίαν ρητὴν δήλωσιν καὶ χωρὶς νὰ ἔχω οὐδένα καὶν ὑπαινιγμὸν περὶ τούτου, διὰ τῆς πολιτικῆς διαισθήσεως ἠννόουν, ἤμην βέβαιος, ἤμην πεπεισμένος ὅτι μὲ τὴν πολιτικήν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθουν, θὰ εἶχα εἰς τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ ἓν ἄλλο τμῆμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ πολυτιμότατον, τὴν Κύπρον, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσοσταθμίσῃ ἐν πολλῷ ἢ μικρῷ μέτρῳ τὴν αὔξησιν τὴν ὁποίαν ἔβλεπα ἐρχομένην, τὴν αὔξησιν τῆς Βουλγαρίας. Ὅτι δὲ αἱ προβλέψεις μου καὶ αἱ πεποιθήσεις μου δὲν ἦσαν πεπλανημέναι, ἀπεδείχθη ὀλίγον βραδύτερον, ὅτε μᾶς προσεφέρθη ἡ Κύπρος καὶ τὴν ἀπέκρουσαν οἱ Κυβερνοσωτῆρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. *(Χειροκροτήματα ρυγδαῖα).*

Πολλοὶ Βουλευταί. Αἶσχος, Αἶσχος !

Τὸ ἀλλοπρόσαλλον τοῦ ἐκπτώτου. — Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ναυάρχου Κάρ.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἀλλ' ἐνῷ, Κύριοι, εἶχον ἐπιτύχει τὴν ἐξουσιοδότησιν τοῦ Στέμματος ἵνα προβῶ εἰς τὴν δήλωσιν ταύτην, ὁ τότε Βασιλεύς, μόλις τὸν εἶχον ἀφήσει ἐγὼ καὶ μετέβη πλησίον τουδ κ. Στρέϊτ ἢ ὁ στρατηγὸς Δούσμανης, ἐξέχασε τὸ τί εἴπομεν, ἤλλαξε γνώμην καί, ἐνῷ ἔπρεπε τοὐλάχιστον νὰ ἐνθυμῆται τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ ὅτι μετὰ 5 ἢ 6 ἡμέρας ἐλάμβανε διὰ τοῦ ἐνταῦθα πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας τηλεγράφημα τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνόμενον, καὶ ἐκδηλοῦν τὰ αἰσθήματα τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ, διότι εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν δὲν ἐδίστασεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ταχθῇ μὲ τὸ μέρος εἰς ὃ εὑρίσκετο ἡ Ἀγγλία, ὁ τότε Βασιλεὺς ἐλησμόνησε, φαίνεται, τὰ συμφωνηθέντα, ἐφόσον ταῦτα ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὰς ἐνδομύχους σκέψεις αὐτοῦ, καὶ ὅτε συνεπείᾳ τῆς δηλώσεως ἡμῶν ἐκείνης τὸ Ἀγγλικὸν Ναυαρχεῖον ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ναύαρχον Κὰρ νὰ ζητήσῃ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου μας, ὅπως μελετηθῇ καὶ ἐκπονηθῇ σχέδιον ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως καὶ καταλήψεως τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ἤκουεν ὁ Ναύαρχος Κὰρ ἀπὸ τὸν Βασιλέα: «Διατί ὅλα αὐτά ; Ἐγὼ δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ κάμω πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας!» Προσέθετεν ὅμως πρὸς τὸν ναύαρχον Κάρ, ὁ τότε Βασιλεύς: «Ξέρει βέβαια ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος μοῦ ἔχει ὁμιλήσει δι' αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ ἐπιμένει, ἀλλ' εἰς ἕνα πρᾶγμα ἐγὼ εἶμαι σύμφωνος· ἂν ἡ Τουρκία μᾶς κάμῃ πόλεμον καὶ θελήσετε σεῖς νὰ μᾶς βοηθήσετε, ἐγὼ θὰ δεχθῶ τὴν βοήθειάν σας».

Δὲν εἶναι ὑπερβολή, Κύριοι, αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγω· προκύπτει ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθην νὰ ἀπευθύνω πρὸς τὸν τότε Βασιλέα. Ὁ δὲ ναύαρχος Κὰρ ἠναγκάσθη νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Βασιλέα ἐὰν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀνακοινώσῃ ταῦτα ὡς ἀπάντησίν του καὶ ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησε: «Σᾶς ἐξουσιοδοτῶ νὰ τὰ ἀνακοινώσετε εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὴν Κυβέρνησίν σας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας —τὸ ἐνθυμεῖτο ἀκόμη τότε ὅτι ἦτο Συνταγματικὸς ἄρχων ἡ ἐπογὴ τῶν Σωτήρων δὲν εἶχε σβέσει ἀκόμη—ὅτι πρέπει νὰ πεισά-

σετε νὰ ἰδῆτε τὸν Πρωθυπουργὸν διὰ νὰ ἐγκρίνῃ τὸ τηλεγράφημά σας, διότι δὲν ἠμπορεῖ νὰ σταλῇ ἄνευ τῆς ἐγκρίσεώς του ἡ ἀπάντησις αὕτη».

Εἰς τὸν Ναύαρχον Κὰρ ἐδήλωσα τότε, ὅτι ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν δύναται νὰ σταλῇ διότι δὲν τὴν ἐγκρίνω, ἀπηύθυνα δὲ τότε πρὸς τὸν Βασιλέα τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας(1), καὶ τῆς ὁποίας παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς ἀναγνώσω μερικὰς περικοπάς, διότι καταντᾷ ἀληθῶς ἀπίστευτον ὅ,τι εἶπεν ὁ Βασιλεύς: «Ἔρχομαι μαζί σας, ἀλλὰ μόνον ἂν ἡ Τουρκία μοῦ κάμῃ πόλεμον καὶ θέλετε νὰ μᾶς βοηθήσετε, ὁπότε σᾶς κάμνω αὐτὴν τὴν τιμὴν νὰ δεχθῶ τὴν βοήθειάν σας!»

ΖΑΜΑΝΟΣ. Ἦτο γιὰ δέσιμο.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Βενιζέλου πρὸς τὸν ἔκπτωτον.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἰδοὺ τί ἔλεγον πρὸς τὸν Βασιλέα τότε: *(Ἀναγινώσκει τὴν γνωστὴν ἤδη ἐπιστολήν).*

«Μετὰ τὰς κατ' ἐξουσιοδότησιν τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος γενομένας ἐκ μέρους μου δηλώσεις πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως καὶ τὰ ἀνταλλαγέντα μεταξὺ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος τηλεγραφήματα δὲν νομίζω ὅτι ἡ σημερινὴ ἀπάντησις Ὑμῶν εἰς τὸ νέον διάβημα τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως (Ναυαρχείου) ἠδύνατο νὰ εἶναι ὅτι ἡ *Ἑλλὰς ἀρνεῖται νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐφ' ὅσον πρώτη ἡ Τουρκία δὲν ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῆς.*

»Ὅπως εἶχον τὴν τιμὴν νὰ εἴπω εἰς τὴν Ὑμ. Μεγαλειότητα, δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ ἀχθῶμεν εἰς ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν ἐξησφαλισμένην τὴν σύμπραξιν τῆς Βουλγαρίας ἢ τὴν ἀπόλυτον τοὐλάχιστον οὐδετερότητα. Ἀλλὰ τοῦ νὰ δηλῶμεν *ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, οὐδὲ καὶ τῆς προϋποθέσεως ταύτης ὑπαρχούσης, εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ πολεμήσωμεν τὴν Τουρκίαν; πρὶν ἢ αὕτη μᾶς ἐπιτεθῇ*, τοῦτο ἀντίκειται προφανῶς εἰς τὰ καλῶς ἐννοούμενα *συμφέροντα τοῦ Ἔθνους.*

(1) Ἡ ἐπιστολὴ τῆς 25 Αὐγούστου 1914.

»Διότι δὲν πρέπει νὰ πλανώμεθα. Ἡ Τουρκία διεξάγει πρὸ πολλοῦ καθ' ἡμῶν πόλεμον ἀκήρυκτον«.

Καὶ ἐξακολουθῶ ἐκθέτων ὅλους τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ μᾶς πείθουν ὅτι ἔχομεν ἐκκρεμῆ πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν, καὶ συνεχίζω: (*Ἀναγινώσκει*).

«Καὶ ἐφ' ὅσον παρουσιάζεται ἡ ἄποψις διεξαγωγῆς πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας μετὰ πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν συμμάχων θὰ ἀπορρίψωμεν τὴν εὐκαιρίαν ταύτην διὰ νὰ εὑρεθῶμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξαγάγωμεν τὸν πόλεμον τοῦτον μόνοι ἄνευ συμμάχων καὶ ἄνευ φίλων;»

Καὶ κατωτέρω: *«Ἀρνούμενοι κατ' ἀρχὴν καὶ ὑφ' οἱασδήποτε προϋποθέσεις τὴν σύμπραξίν μας εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, δὲν ἀποφεύγομεν τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀναβάλλομεν ἁπλῶς αὐτόν. Καὶ δὲν τὸν ἀναβάλλομεν κἂν ἐπὶ πολύ. Ἡ Τουρκία εἶναι προφανὲς ὅτι δὲν θὰ θελήσῃ ν' ἀποστρατευθῇ πρὶν λύσῃ καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν λογαριασμούς της»*.

Καὶ περαιτέρω ἐξηγῶ τί θὰ συνέβαινε: «Ποία ἡ προτιμητέα ὁδὸς εἶναι ἀπολύτως προφανές. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ νομίζω συγχύζει τὰ πράγματα καὶ γεννᾷ ἐν τῷ πνεύματι τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος καὶ τοῦ κ. Στρέϊτ τάσεις ἀντιθέτους πρὸς τὰς ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηριζομένας *εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ μὴ δυσαρεστήσωμεν τὴν Γερμανίαν, ἀναλαμβάνοντες πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας ἐν συμπράξει μετὰ ἐχθρικῶν πρὸς αὐτὴν Δυνάμεων*».

Αὐτὸ ἦτο. Τὸ πρᾶγμα τὸ ὑποθανόμην, καίτοι δὲν εἶχα ἀκόμη εἰς χεῖρας μου τὰς ἀποδείξεις. Ἂν βεβαίως ἦτο εἰς γνῶσιν μου τότε τὸ τηλεγράφημα, τὸ σταλὲν πρὸς τὸν Γερμανὸν Αὐτοκράτορα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως διὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, φυσικὰ θὰ ἤξευρα ὅτι ἐλέγετο δι' αὐτοῦ καθαρά, ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ ἔκαμνε πόλεμον ὁ τότε Βασιλεὺς κατὰ τῶν Συμμάχων τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐκτὸς ἂν τοῦ ἐπιτεθοῦν αὐτοί. Ἀλλ' ἐνῷ τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας εἶχα λάβει γνῶσιν, καὶ μετ' ἐμοῦ συνεφωνήθη ποία ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἀπάντησις, καὶ ἡ ἀπάντησις αὕτη θὰ ἦτο ὅτι θὰ ἐμένομεν οὐδέτεροι, θὰ ἐλέγομεν μάλιστα «ἐπὶ τοῦ παρόντος», διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναλάβωμεν ὑποχρέωσιν καὶ

διὰ τὸ μέλλον, τὸ τηλεγράφημα ἐν τούτοις διετυπώθη ὑπὸ τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἀπεστάλη χωρὶς νὰ λάβω γνῶσιν αὐτοῦ, διότι, ἐννοεῖτε, ποία θὰ ἦτο ἡ τύχη τοῦ τηλεγραφήματος αὐτοῦ ἂν ἐπερνοῦσε ἀπὸ τὰ χέρια μου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὡς εἶπεν ὁ κ. Ρέπουλης, ἡ ἐνέργεια τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο καθαρὰ κατάχρησις τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης μου. Ἀλλ' ἡ κατάχρησις αὕτη δὲν ἦτο οὔτε ἡ πρώτη οὔτε ἡ μόνη.

Ἀλλὰ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Βασιλέα μανθάνετε μίαν ἄλλην πληροφορίαν, ὅτι ὁ τότε Πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας ἐν Ἀθήναις δὲν ἀπέκρυπτε πρὸς ἡμᾶς ὅτι *(ἀναγινώσκει)* «ἡ Γερμανία, ἐν ἁρμονίᾳ σήμερον πρὸς τὰς σκέψεις τῆς Αὐστρίας, προτίθεται, ἂν ἡ ἐπικράτησις αὐτῆς ἐν τῷ πολέμῳ εἶναι πλήρης, *νὰ δημιουργήσῃ μεγάλην Βουλγαρίαν ἐκτεινομένην μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἵνα χρησιμοποιήσῃ αὐτὴν κατὰ τοῦ Σλαυϊσμοῦ, μετὰ τὴν πρόσφατον Γερμανικὴν ἀνακάλυψιν ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν εἶναι Σλαῦοι ἀλλὰ Τάρταροι*». »

Καὶ προσέθετον ἀκόμη πρὸς τὸν Βασιλέα: *(Ἀναγινώσκει)*.

«Διατί λοιπὸν θὰ δειχθῶμεν τόσον εὐλαβεῖς πρὸς τὴν Δύναμιν, ἧτις ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐκ παντὸς τρόπου ἐνίσχυσιν τῶν δύο κυριωτάτων ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ — Βουλγάρων καὶ Τούρκων — καὶ διατί θ' ἀδιαφορήσωμεν πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐκείνας, αἵτινες, ἀφοῦ ἐδημιούργησαν καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν ἐπροστάτευσαν τὴν Ἑλλάδα, εἶναι καὶ σήμερον διατεθειμέναι, ἐὰν προσβληθῶμεν ὑπὸ τῆς Τουρκίας, νὰ τρέθοῦν εἰς τὸ πλευρόν μας;»

Καὶ προσέθετον ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἀναγκάζομαι νὰ ὑποβάλω τὴν παραίτησίν μου.

Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ παραίτησίς μου δὲν ἐγένετο δεκτή, ὅτι τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ δὲν ἐστάλη, καὶ ὅτι ὁ Ναύαρχος Κὰρ παρεπέμφθη εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς μελέτης καὶ ἐπιχειρήσεως. Ὀλίγον βραδύτερον ἀπεχώρει ὁ κ. Στρέϊτ τοῦ Ὑπουργείου, ὄχι διὰ τὸ τηλεγράφημα τοῦ τότε Βασιλέως πρὸς τὸν Κάϊζερ, τοῦ ὁποίου δὲν εἶχα γνῶσιν, ὡς εἶπον, ἀλλὰ δι' ἄλλας κακοπιστίας, τὰς ὁποίας μετῆλθε κατὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς ὁποίας ἀπετέλει μέρος, εἰσηγούμενος καὶ προφορικῶς καὶ δι' ὑπομνημάτων, τῶν ὁποίων δὲν εἶχα

γνῶσιν, πρὸς τὸν Βασιλέα γνώμας πολιτικῆς ἀντιθέτου τῆς Κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας εἶχε τὴν τιμὴν νὰ εἶναι μέλος.

Γ. ΠΩΠ. Πῶς δὲν τὸν ἐβγάλατε καὶ ἀπὸ τὸν θρόνον ἐγγύς ;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Αὐτὸ τὸ δικαίωμα θὰ μᾶς τὸ δώσῃ μόνον τὸ νέον Σύνταγμα. Οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ διατυπώσω ἐγὼ τότε τοιαύτην ἀξίωσιν πρὸς τὸν τότε Βασιλέα Κωνσταντῖνον, μετὰ τοὺς δύο πολέμους.

(Γ. ΠΩΠ. Δι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ σπεύδω νὰ κάμω τὸ νέον Σύνταγμα)

Αἱ παραχωρήσεις εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Αὐτά, Κύριοι, ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς μου, διὰ τῆς ὁποίας, ἅμα τῇ ἐνάρξει σχεδὸν τοῦ πολέμου, σαφῶς ἔτασσον τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸ μέρος τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις. Ἀλλὰ δὲν ἦσαν ταῦτα μόνα, Κύριοι. Βραδύτερον ὀλίγον εἶχα κατορθώσει νὰ ἐκμαιεύσω τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῆς Δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ δὲν θὰ εἴπω, Κύριοι, ὑπερβολήν, ἐὰν σᾶς βεβαιώσω ὅτι ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἔλαβα τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ, ὁμιλοῦντος περὶ ἐδαφικῶν παραχωρήσεων σπουδαιοτάτων εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο δι' ἐμὲ ἡμέρα χαρᾶς οὐχὶ μικροτέρα τῆς ἡμέρας τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Διότι, ἂν τὴν Συνθήκην αὐτὴν προεξώφλουν αἱ διαπραγματεύσεις, τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπήρχετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὅλως ἀπροσδοκήτως καὶ δι' ἐμὲ ἀκόμη.

Καὶ ὅσοι ἐγνώριζον ποία ἦτο ἡ Ἑλλάς, ὄχι στρατιωτικῶς μόνον, ἀλλὰ ποία ἦτο κυρίως ψυχικῶς ἐν τῇ ἀντιλήψει αὐτῶν τῶν Κυβερνητῶν της, ὅταν πρὸ 3—4 μόλις ἐτῶν εἶχον ἔλθῃ ἐδῶ ἵνα ἀναλάβω τὴν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας, ὅσοι ἐγνώριζον ταῦτα, ἔβλεπον ποῖον ἦτο τὸ καταπληκτικὸν ἅλμα τὸ ὁποῖον εἶχε συντελεσθῇ εἰς τὸ βραχὺ αὐτὸ διάστημα τοῦ χρόνου, ὥστε νὰ φθάσῃ ἡ μικρὰ ἀκόμη Ἑλλάς, ἡ τόσον περιφρονημένη πρὸ μικροῦ ἀκόμη Ἑλλάς, νὰ καταλάβῃ θέσιν Δυνάμεως ἰσοτίμου πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις ἐν τῇ ρυθμίσει τῆς τύχης τῆς Τουρκίας, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὸ μῆλον τῆς ἔριδος ἐπὶ αἰ-

ῶνας μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. (*Χειροκροτήματα καὶ ζητωκραυγαί*). Ἀλλ' ὅταν, Κύριοι, ἔλαβα τὰς ὑποσχέσεις ἐκείνας περὶ τῶν Μικρασιατικῶν ἀνταλλαγμάτων, καὶ ὅταν τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀντίληψίς μου περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν, τί βλέπετε ἐκ τῆς ὅλης ἱστορίας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς; Μήπως εἴδετε τὸν πολεμοχαρῆ καὶ τὸν φαντασιόπληκτον Βενιζέλον ἀναλαμβάνοντα τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἄρεως, ἐξερχόμενον εἰς πόλεμον, διὰ νὰ κατακτήσῃ τοὺς λειμῶνας αὐτούς, τοὺς ὁποίους τοῦ ἔδειξεν ὁ Σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ; Ὄχι. Βλέπετε μετὰ πόσης περισκέψεως κρίνονται τὰ πράγματα. Ἐπιδιώκεται ὅπως πλασθῶσιν οἱ ὅροι τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὑπισχνουμένων παραχωρήσεων Ἐπιδιώκεται ἡ σύμπραξις τῆς Ρουμανίας καὶ, ταύτης μὴ ἐπιτυγχανομένης, ἐπιδιώκεται ἡ σύμπραξις τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἐπειδὴ αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄνευ παραχωρήσεων, φθάνει ὁ πολιτικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ν' ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὴν σκληρὰν ἀκόμη θυσίαν μέρους τοῦ ἐδάφους, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἀνταλλάγματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν τόσον κολοσσιαίως ἀνώτερα ἀπὸ τὰς θυσίας αἱ ὁποῖαι ἐπεβάλλοντο. Ἀλλ' οὔτε διαπραγματεύσεις κἂν ἔγιναν διὰ τὴν μελετηθεῖσαν ἐκείνην παραχώρησιν, διότι, ὅπως ἄλλοτε ἐξήγησα, ἡ ἀναγγελία τῆς συνάψεως δανείου τῆς Βουλγαρίας ἐκ 500 ἑκατομμυρίων εἰς τὰς ἀγορὰς Βερολίνου καὶ Βιέννης ἐφώτισεν ἡμᾶς ὅτι ἡ Βουλγαρία ἦτο ὁριστικῶς πλέον προσανατολισμένη πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Ἡ ἐπιχείρησις τῶν Δαρδανελλίων.

Ἐνεμείναμεν λοιπὸν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀρχικὴν πολιτικήν, τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, τὴν πολιτικὴν ὅμως τῆς ὑποσχέσεως ὅτι, ἐὰν ποτὲ αἱ Δυνάμεις θὰ μᾶς ἐνόμιζον χρησίμους εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις πάντοτε τὰς ὁποίας εἴχομεν θέσῃ, ὅτι ἡμεῖς θὰ ἤμεθα εἰς τὴν διάθεσίν των. Καὶ ἔρχεται τότε ἡ ἀναγγελία τῆς ἐπιχειρήσεως κατὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ὄχι τῆς κυρίας ἐπιχειρήσεως, ἥτις, ὡς ἀνέφερεν ὁ ἀξιότιμος ἐξ Ἀττικῆς βουλευτής, ἔγεινε τὴν 6ην Μαρτίου, ἀλλὰ τῆς προκαταρκτικῆς προσβολῆς κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν φρουρίων τῶν Δαρδανελλίων. Εὐθύς, Κύριοι, ἅμα τῷ ἀκούσματι ὅτι ἐπιχειρεῖται ἡ ἐπίθεσις αὕτη, εὐθὺς κατέληξα εἰς τὴν σταθερὰν πε-

τοίθησιν ὅτι ἐνώπιον ἡμῶν παρουσιάζετο μία εὐκαιρία διὰ νὰ ἐπιδιώξωμεν τὰς ὑπεσχημένας σπουδαιοτάτας ἐδαφικὰς παραχωρήσεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἄνευ ὅμως τῶν κινδύνων ἐκείνων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους μᾶς ἐδίδοντο ἀρχικῶς αἱ παραχωρήσεις αὐταὶ, δηλ. τῆς προελάσεως τοῦ στρατοῦ μας μέχρι τοῦ Δουνάβεως πρὸς βοήθειαν τῆς Σερβίας. Ἐνόησα ὅτι ἡ ἐπιχείρησις τῶν Δαρδανελλίων εἶχεν ἀνάγκην ἀποβατικοῦ στρατοῦ, ἐφαίνετο δὲ ὅτι ὁ ἀποβατικὸς στρατὸς δὲν ἦτο πρόχειρος εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐνεργοῦντος στόλου. Τὸν ἀποβατικὸν ὅθεν τοῦτον στρατὸν ἐπρότεινα εἰς τὸ Στέμμα τότε νὰ παράσχῃ ἡ Ἑλλάς.

Καὶ ἐζήτησα ὅπως ἐπιστρατεύσωμεν ἓν σῶμα στρατοῦ καὶ ἀποστείλωμεν αὐτὸ εἰς Δαρδανέλλια καὶ μετάσχωμεν τοῦ πολέμου πρὸς τὴν Τουρκίαν διὰ τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῆς τῶν Δαρδανελλίων, τῶν περαιτέρω ἀνηκόντων εἰς τὰς Δυνάμεις, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπέκλειε καὶ περαιτέρω συμμετοχὴν ἡμῶν εἰς τὸν πόλεμον, ἐὰν ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ παρέσυρε τὴν Βουλγαρίαν πρὸς τὸ μέρος τῆς Συνεννοήσεως. Διότι παρ' ὅλον τὸ δάνειον τῶν 500 ἑκατομμυρίων, τὸ συνομολογηθὲν ἐν Βερολίνῳ καὶ Βιέννῃ, ἡ Βουλγαρία ἦτο ἱκανὴ νὰ καταπροδώσῃ τοὺς τότε φίλους της, καὶ στραφῇ μὲ τὸ μέρος ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ τῇ ὑπέσχοντο μεγαλύτερα ὠφελήματα.

Κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, κατὰ τῆς πολιτικῆς ταύτης ἐνεφανίσθη πολέμιον τὸ Ἐπιτελεῖον. Τὸ Ἐπιτελεῖον, τὸ ὁποῖον ἐξυπηρέτει, ὡς ἀπεδείχθη ἐξ ὅλης τῆς περαιτέρω πορείας τῶν πραγμάτων, Γερμανικὴν καθαρῶς πολιτικήν, τὸ Ἐπιτελεῖον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἐκεῖ διὰ νὰ ματαιώνῃ κάθε προσπάθειαν οἱασδήποτε Κυβερνήσεως, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύνατο ἡ Ἑλλὰς νὰ εὑρεθῇ ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν Γερμανίαν, τὸ Ἐπιτελεῖον ἀντετάχθη κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῆς, καὶ ἀντετάχθη ὄχι μόνον διὰ στρατιωτικοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγους καθαρῶς πολιτικούς, λέγον, ὅπως εἶπεν ὁ ἀξιότιμος συνάδελφός μου χθές, τί μᾶς ἐλκύει πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τί κοινὸν κυνὶ καὶ βαλανείῳ, τί ἔχομεν νὰ κάμωμεν ἐκεῖ; Μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ἐφθασεν ἡ Γερμανικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἐπιτελείου, ὥστε νὰ ἀρνῆται ὁλόκληρον τὴν ὑπόστασιν ἡμῶν τὴν Ἐθνικήν. Ὁ τελευταῖος, βέβαια, ὁ ὁποῖος δὲν παρεγνώριζε τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας θὰ ἀντιμετωπί-

ζομεν διὰ τοῦ νέου αὐτοῦ διπλασιασμοῦ τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἤμην ἐγώ, ἀλλ' ὁ πόλεμος ὁ Βαλκανικὸς εἶχεν ἀποδείξει ὅτι τὸ Ἔθνος ἐνέκλειε μεγάλην ζωτικότητα καὶ ἐὰν νέα ἐγένετο ἐπίκλησις πρὸς ὅλα τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶχα οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι θὰ κατωρθώναμεν νὰ διοργανώσωμεν καὶ τὰς χώρας αὐτὰς καὶ νὰ δημιουργήσωμεν κατὰ μικρόν, σύμφωνα μὲ τὰς ἀντιλήψεις τὰς ὁποίας εἴχομεν μετὰ τὸ 1909, ἕνα μέγα καὶ πλούσιον καὶ ἀληθῶς νεωτεριστικὸν Κράτος. (*Χειροκροτήματα παρατεταμένα καὶ ζητωκραυγαί*).

Ἀλλὰ μοὶ ἀντέταξάν καὶ ἄλλο: Τί θέλεις νὰ ὑπάγωμεν ἐκεῖ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν νὰ διπλασιάσωμεν τὴν Ἑλλάδα, ὅταν, μεταβαίνοντες ἐκεῖ, θὰ ἔχωμεν δίπλα μας τόσας μεγάλας Δυνάμεις, θὰ ἔχωμεν τοὺς Ρώσσους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔφθανον διὰ τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ Εὐξείνου εἰς Κωνσταντινούπολιν, θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τὸν νότον τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἠξεύρω ποῖον ἄλλον, κατὰ τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἄμυνά μας, ὡσὰν ἡ συνύπαρξις τῶν μικρῶν μετὰ τῶν μεγάλων κρατῶν νὰ μὴ ἀσφαλίζεται διὰ τῆς ἰσορροπίας τῶν Εὐρωπαϊκῶν συνδυασμῶν.

Ἡ ὀλεθρία δρᾶσις τοῦ Ἐπιτελείου.

Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτήν, Κύριοι, αἰσθάνομαι τὸ καθῆκον νὰ κάμω μίαν ἄλλην ἀποκάλυψιν, ἡ ὁποία εἶναι ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου Βασιλέως, ἐν μέτρῳ τινὶ βεβαίως. Τὸ Ἐπιτελεῖον ἦτο ἐναντίον πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν, ὁ Βασιλεὺς ἦτο ἐναντίος πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν. Ἐζήτησα τότε νὰ ἴδω τὸν Βασιλέα καὶ πάλιν διὰ νὰ ὁμιλήσω ἐπὶ τοῦ ζητήματος, καὶ ἐκόμιζον πρὸς αὐτὸν τὸ τρίτον ὑπόμνημα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ μηδέποτε δημοσιευθέν, μήτε δυνάμενον δυστυχῶς ἀκόμη νὰ δημοσιευθῇ. Ἐκόμιζον τὸ τρίτον ὑπόμνημα καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ τοῦ τὸ ἀναγνώσω, διότι εὑρίσκετο ἐκεῖ ἐκτεθειμένη ἐν ἀκριβείᾳ καὶ σειρᾷ ὅλη ἡ ἐπιχειρηματολογία, ἡ ὁποία ἐπέβαλλε, κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντίληψιν, τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Ἀνέγνωσε τὸ ὑπόμνημα. Εἶδα ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἦτο τεταραγμένος. Διότι πρέπει νὰ τοῦ κάμω αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην, νὰ εἴπω ὅτι σπανιώτατα δὲν ἐπείθετο μέχρι τέλους, ὁσάκις εὑρίσκετο ἀπέ-

ναντί μου. Ἦτο τόση ἡ συγκίνησις μὲ τὴν ὁποίαν ὡμίλησα πρὸς τὸν Βασιλέα, ἦσαν τόσα τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα ἐν τῷ ὑπομνήματι ἐκείνῳ ἐξετίθεντο, ὥστε ὁ Βασιλεύς, ὁ ὁποῖος προδήλως, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἀποδεικνύεται ἐξ ὅλης τῆς ἀλληλουχίας τῶν γεγονότων, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας ὅτι δὲν θὰ εὑρεθῇ πρὸς αὐτὸν ἀντιμέτωπος ἐκτὸς ἂν ἀπ' εὐθείας ἓν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν προσέβαλλεν αὐτόν, ὁ Βασιλεὺς μοὶ εἶπεν ἐν πολλῇ συγκινήσει, ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς : «Καλὰ λοιπόν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ». Δηλαδὴ ἐνέκρινεν.

Ἀλλ' ἐξερχόμενος τοῦ Βασιλικοῦ θαλάμου φθάνω εἰς τὸ Ὑπασπιστήριον καὶ εὑρίσκω ἐνώπιόν μου τὸν κ. Ἰωάν. Μεταξᾶν, τότε ἀρχηγεύοντα τοῦ Ἐπιτελείου, ὅστις μοὶ δίδει φάκελλον καὶ μοὶ λέγει : «Κε Πρόεδρε, αὐτὴ εἶναι ἡ παραίτησίς μου, δὲν δύναμαι ἐγὼ νὰ μένω ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου, ἐφ' ὅσον ἀποφασίζεται πολιτικὴ τὴν ὁποίαν ἐγὼ δὲν ἐγκρίνω». Ἡ ἐκ τῆς ἀνακοινώσεως ἐντύπωσίς μου ὑπῆρξε συγκλονιστική, ὄχι τόσον διὰ τὴν ἐκτίμησιν τὴν ὁποίαν εἶχα εἰς τὴν στρατιωτικὴν μόρφωσιν τοῦ κ. Μεταξᾶ, ἀλλὰ διότι ἤρχισα ν' ἀντιλαμβάνωμαι ὅτι αἱ πολιτικαὶ ἀντιλήψεις ἐπηρέαζον τὰς στρατιωτικὰς ἀντιλήψεις, διότι ἐφοβούμην ὅτι τὸ ἀντιπειθαρχικὸν κίνημα τοῦ Ἐπιτελάρχου, ὅστις πολλὰ σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ δὲν ἔμαθεν ὅτι ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ στρατοῦ εἶναι ἡ πειθαρχία, ἠδύνατο νὰ φέρῃ κλονισμὸν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην διὰ τὴν περαιτέρω διαχείρισιν τῶν Ἐθνικῶν πραγμάτων. Ὅτε δὲ κατῆλθον κάτω καὶ ἔμαθον ὅτι αἱ ἐφημερίδες εἶχον δημοσιεύσει ἤδη τὴν παραίτησιν, τότε ἐνόησα ἐνώπιον ποίας καταστάσεως εὑρισκόμην. Ὁ Ἐπιτελάρχης κατεπάτει πάντα κανόνα πειθαρχικόν, διότι τὸ Ἐπιτελεῖον δὲν εἶναι ὑπεύθυνον διὰ τὰς πολιτικὰς ἀντιλήψεις τῆς Κυβερνήσεως. Μόνον διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἐκτελέσεις εὐθύνεται. Ἀλλὰ τὸν πόλεμον τὸν ἀποφασίζουν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, ὄχι τὸ Ἐπιτελεῖον. Ἀλλ' ἡ παραγνώρισις τοῦ καθήκοντος τοῦ Ἐπιτελάρχου ἐδημιούργει κίνδυνον, διότι τοῦτο ἐγίνετο γνωστὸν εἰς τὴν Σόφιαν, ἡ ὁποία θὰ ἐγνώριζεν οὕτω ὅτι τὸ Ἐπιτελεῖον ἐθεώρει τόσον κινδυνώδη τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἓν ἀπέστελλεν ἓν σῶμα στρατοῦ εἰς Καλλίπολιν, ὥστε ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς ἀντιπειθαρχικῆς αὐτῆς παραιτήσεως.

Τὸ συμβούλιον τοῦ Στέμματος.

Ἀπηύθυνα τότε ἀμέσως πρὸς τὸν Βασιλέα ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγον: «Μεγαλειότατε, ὁ κ. Μεταξᾶς μοὶ ἐπέδωκε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ· θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ δεχθῆτε νὰ συγκληθῇ αὖριον συμβούλιον τῶν πρώην πρωθυπουργῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν σας διὰ νὰ ἀκουσθῇ ὅλων τούτων ἡ γνώμη περὶ τοῦ ζητήματος». Ἐκάλεσα τὸ συμβούλιον τοῦ Στέμματος ὅπως ἀκουσθοῦν ὅλαι αἱ γνῶμαι. Ὁ κ. Ράλλης καὶ ὁ κ. Δραγούμης ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς γνώμης μου. Ὁ Θεοτόκης εἶπε νὰ ἀκουσθῇ ὁ Ἐπιτελάρχης ὁ παλαιὸς διὰ νὰ ἀκουσθῇ ἡ γνώμη αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος, καὶ οὕτω ἀπεφασίσθη νὰ συγκροτηθῇ καὶ δεύτερον συμβούλιον τοῦ Στέμματος. Ἐσκέφθην τότε, Κύριοι, ὅπως ἐπιτύχω τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς μου ἀφαιρῶν ἀπὸ τοὺς ἀντιτασσομένους κατ' αὐτῆς κάθε ἔδαφος, ἀφαιρῶν κάθε πρόφασιν καὶ κάθε ἀντίρρησιν, ἐσκέφθην νὰ ὑποβιβάσω τὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας τὴν διάθεσιν ἐζήτουν, καὶ νὰ εἶπω: Κύριοι, φωνάζετε ὅτι, ἐὰν στείλω ἓν σῶμα Στρατοῦ, τὰ τέσσαρα τὰ ὁποῖα ὑπολείπονται δὲν θὰ εἶναι ἀρκετὰ νὰ ἀντιμετωπίσωσι τὸν Βουλγαρικὸν κίνδυνον· δὲν ζητῶ παρὰ μίαν μεραρχίαν. Εἶχα δ' ἐπιτύχει ἀπὸ τοῦ Ἐπιτελάρχου νὰ γνωμοδοτήσῃ δι' ἐκθέσεώς του ὅτι ἡ μία αὐτὴ μεραρχία ἠδύνατο ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς συγκροτήσεως μιᾶς ἐφεδρικῆς μεραρχίας, οὕτως ὥστε θὰ ἔμενε διαθέσιμος κατὰ ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως ἐκ Βουλγαρίας ὁλόκληρος ἡ ἀρχικὴ δύναμις τῶν 15 μεραρχιῶν, μὲ μόνην διαφορὰν ὅτι ἡ μία ἐξ αὐτῶν θὰ ἦτο ἀντὶ ἐνεργοῦ ἐφεδρική.

Καὶ λέγω λοιπὸν εἰς τὸ Συμβούλιον τὸ δεύτερον τοῦ Στέμματος: Κύριοι, ἰδοὺ ποῦ περιορίζω τὴν πρότασίν μου. Ζητῶ μόνον μίαν μεραρχίαν διὰ νὰ μετάσχῃ ἡ Ἑλλὰς τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῆς. Καὶ ὅλοι ἀποφαίνονται ὅτι ὁ Βασιλεὺς ὀφείλει νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν τῆς Κυβερνήσεώς μου.

Ὁ Θεοτόκης λέγει: Κύριοι, γνωρίζετε τὰς ἰδικάς μου ἰδέας· ἀλλ' ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι αἱ ἰδέαι μου ὄχι μόνον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀπηρχαιωμέναι, ἀλλὰ καὶ δὲν τὰς ἀσπάζεται ὁ Ἑλληνικὸς λαός, καὶ ἑπομένως ἡ Μεγαλειότης του δὲν δύναται νὰ στηρί-

ζεται εἰς τὸ ὅτι, ἐὰν θέλῃ νὰ ἀκολουθήσῃ ἄλλην πολιτικήν, δύναται νὰ εὕρῃ ἐμὲ διατεθειμένον νὰ ἀναλάβω τὴν ἐφαρμογήν της. Ἐννοεῖτε ὅτι μετὰ τὴν δήλωσιν τοῦ Θεοτόκη ὅλοι ἀπήλθομεν τοῦ Συμβουλίου πεπεισμένοι ὅτι τὸ ζήτημα ἐτελείωσεν, ὅτι θὰ ἐξηρχόμεθα καὶ θὰ μετείχομεν τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τῆς μιᾶς τοὐλάχιστον μεραρχίας.

Ὁ ἀξιότιμος ἐξ Ἀττικῆς βουλευτής, ὅστις εἶπε τότε «Μεγαλειότατε, τολμήσατε, τολμήσατε», εἰς ἐμὲ δέ, τὸν ὁποῖον εἰς τὸ πρῶτον Συμβούλιον εἶδε μετά τινος ἐνδοιασμοῦ ἐπιζητοῦντα καὶ τὰς γνώμας τῶν ἄλλων, «Κύριε Πρωθυπουργέ, εἶπε, ἔχετε καθῆκον νὰ προχωρήσητε», ἐξηγῶν τὴν ὑστέραν παλινῳδίαν του λέγει ὅτι δὲν ἤξευρε τότε ὅτι θὰ βυθισθῶσι κάμποσα καράβια καὶ δὲν ἤξευρεν ὅτι ἡ Ρωσσία δὲν ἤθελε νὰ μετάσχωμεν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ὅτι ἡ Γαλλία ἤθελε νὰ κηρύξωμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν.

Δυστυχῶς εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὴν συμμετοχήν μας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων ἡ ἐν Ρωσσίᾳ κοινὴ γνώμη, ἡ ὁποία ἐπηρεάζει καὶ τὴν Ρωσσικὴν Κυβέρνησιν, δὲν τὴν ἔβλεπε μετὰ ὄμματος εὐμενοῦς, οὐδέποτε ὅμως ἐδήλωσεν ὅτι δὲν εἴμεθα δεκτοὶ εἰς τὸ νὰ μετάσχωμεν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν· τοὐναντίον ὑπάρχει τηλεγράφημα τοῦ κ. Ρωμάνου δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν παραίτησίν μου, ἀναγγέλλον ὅτι ἡ Γαλλία ἐπέτυχε τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρωσσίας εἰς τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων, χωρὶς οὐδένα ὅρον, χωρὶς δηλαδὴ τὸν ὅρον τοῦ νὰ κηρύξωμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀκριβῆ. Ἐὰν ἀσχοληθῶ περὶ τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἀξιοτίμου ἐξ Ἀττικῆς βουλευτοῦ βραδύτερον, ἴσως εἴπω τί εἶχε μέσα του καὶ διατί ἤλλαξε γνώμην.

Κύριοι, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διεδέχθησαν ἡμᾶς τότε, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐνέλαβον νὰ ἐφαρμόσωσιν ἀντίθετον πολιτικὴν πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν εἶχον εἰσηγηθῇ, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι περιεστολίσαν ἔκτοτε τὸ Στέμμα, βαῖνον πρὸς τὴν κατάλυσιν σαφῶς τοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ δεσποτισμοῦ, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο ὑπαίτιοι ὅλων τῶν συμφορῶν, αἵτινες ἔκτοτε ἐπῆλθον ἢ ἐπεκρεμάσθησαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖνοι ἠξίωσαν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸν τίτλον τοῦ «Σωτῆρος», διότι, ἀπομακρυνθέντος τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων τῆς

ἀρχῆς κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1915, ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ καταστροφῆς.

Αἱ ἐπίσημοι ἐκθέσεις περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Δαρδανελλίων.

Ἀλλ' ἔκτοτε ἐγένετο εἰς Βουλὴν ἄλλην, τὴν Ἀγγλικήν, συζήτησις περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Δαρδανελλίων, συνεστήθη ἀνακριτικὴ ἐπιτροπή, κύρους ὁποῖον ἔχουν οἱ Ἀγγλικαὶ ἀνακριτικαὶ ἐπιτροπαί, ἡ ὁποία ἐζήτησε τὰς αἰτίας τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Δαρδανελλίων καὶ ἔφερε τὸ πόρισμα αὐτῆς, ἰδίως τοῦ πρώτου μέρους μέχρι τοῦ Μαΐου, εἰς τὴν Βουλήν. Ὁ μελετῶν τὰ πορίσματα τῆς ἐκθέσεως ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς μανθάνει ὅτι, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἠκολούθει, ἐὰν ὁ ἔκπτωτος βασιλεὺς ἠκολούθει τὴν πολιτικὴν ἣν εἶχε καθῆκον νὰ ἀκολουθήσῃ, ὄχι ἁπλῶς διότι τὴν ἐνεδείκνυεν ἡ Κυβέρνησις τῆς πλειοψηφίας τῆς Χώρας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατὸν καλοπίστως νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἐνεδοίαζε πρὸ τοῦ δημοσίου φρονήματος τῆς Χώρας, ἐὰν ἠκολούθει τὴν πολιτικὴν αὐτὴν καὶ δὲν ἐγίνετο ὄργανον τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς ὁ Μεταξᾶς, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν παραίτησίν του καὶ δημιουργήσῃ τοὺς στιγμιαίους ἐκείνους ἐνδοιασμούς, καὶ ἂν ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἓν σῶμα στρατοῦ, ἢ καὶ μεραρχία ἀκόμη, ἐπὶ τέλους, ἡ κατάληψις τῆς Καλλιπόλεως θὰ ἦτο τὸ εὐκολώτερον στρατιωτικὸν κατόρθωμα, θὰ εὑρισκόμεθα δὲ μετὰ πέντε ἡμέρας ἀπὸ τοῦ Διατάγματος τῆς ἐπιστρατεύσεως μὲ ἐπιστρατευμένον τὸ σῶμα στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἐζήτουν τὴν ἐπιστράτευσιν, καὶ μετὰ ἄλλας ἐννέα ἡμέρας, μὲ τὸ πλῆθος τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διεθέτομεν ἡμεῖς καὶ οἱ Σύμμαχοι, μὲ τὸ σῶμα αὐτὸ τοῦ στρατοῦ, εἴτε καὶ τὴν μεραρχίαν, ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, εὑρισκομένης ἀφυλάκτου, ἀφρουρήτου, ἀνοχυρώτου. (*Αἴσθησις*).

Αὐτὰ ἀποδεικνύουν αἱ ἐκθέσεις, αἱ ὁποῖαι κατετέθησαν εἰς ἄλλην Βουλήν, ἐπαναλαμβάνω, μετὰ τοῦ κύρους ἐκείνου, μετὰ τοῦ ὁποίου τοιαῦτα ζητήματα διεξάγονται εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Βουλήν. Καὶ οἱ ἀξιώσαντες ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸν τίτλον τῶν «Σωτήρων» εἶναι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐνεταφίασαν τὴν στιγμὴν ἐκείνην καὶ τὰς με-

γάλας ἐλπίδας τοῦ Ἔθνους καὶ τὴν ἐπέκτασιν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς. (*Χειροκροτήματα*).

Ἐάν, Κύριοι, εἰς τὴν πολιτικήν, τὴν ὁποίαν εἰσηγήθην, δὲν ἀντετάσσετο ἡ ὑπόκωφος καὶ ἡ φανερὰ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἀντετάχθη, εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως θὰ εὑρίσκετο ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς περὶ τὰ τέλος τοῦ Φεβρουαρίου 1915 κατὰ τὴν ἰδικήν μας χρονολογίαν, καὶ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἀγγλικῆς, ὅτι ἕνα μῆνα ὁλόκληρον βραδύτερον ἐγένετο ἡ ὀχύρωσις τῆς Καλλιπόλεως.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν κατωρθώθη ὕστερον μὲ 100.000 καὶ 200.000 στρατοῦ ἀπέναντι ὀχυρώσεως γενομένης ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς στρατιωτικῆς τέχνης, τοῦτο ὄχι κατορθωτὸν ἁπλῶς ἦτο, ἀλλὰ παιγνίδι διὰ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, ὁπότε ὀξέως διέγνωσα τὰ πράγματα καὶ συνεβούλευσα τὴν ἐπιχείρησιν ἐκείνην καὶ ὅτε ἡ χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως καὶ ἀνοχύρωτος ἦτε καὶ σχεδὸν ἀφρούρητος.

Οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλειπον τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐὰν ἡ ἐπιχείρησις ἐκείνη δὲν ἐματαιοῦτο, θὰ εὑρισκόμεθα εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἢ ἀρχὰς Μαρτίου. Ἀλλὰ πρὸ τῆς παρελεύσεως 10, 15 ἡμερῶν μέρος τοῦ στρατοῦ τῆς Καλλιπόλεως, ἐὰν μετέβαινεν ἰδίως σῶμα Στρατοῦ, θὰ εὑρίσκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐγκαταλελειμμένην παρὰ τῶν Τούρκων. (*Χειροκροτήματα παρατεταμένα*).

Κύριοι, γνωρίζετε ποίαν σημασίαν ἔχει εἰς τοὺς πολέμους ὁ αἰφνιδιασμός. Ἐὰν ὁ πρώην Βασιλεὺς δὲν ἐδείκνυεν ἀπροθυμίαν, ὅπως μελετηθῇ ἡ ἐπιχείρησις τῶν Δαρδανελλίων ἤδη ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου, ἐὰν ὁ Βασιλεὺς καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον του δὲν παρεῖχον ἀφορμὰς εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως νὰ ἔχωσιν ὑπόπτως πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, διότι ἄλλως τε ἦτο πάνδημον μυστικὸν ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ ἀκόλουθοι τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου «ἐποιοῦντο τὰς διατριβάς», ἵνα τὸ εἴπω εἰς τὴν καθαρεύουσαν, εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον, πρᾶγμα ὅπερ ἐξένιζε τοὺς ἄλλους· καὶ ἐὰν δὲν ἐπήρχοντο οἱ λόγοι τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν Κάρ. εἴτινες

ηὔξησαν τὴν δυσπιστίαν, οὗ ἕνεκα, ἐνῷ κατ' Αὔγουστον μᾶς ἐζήτουν νὰ μελετήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων, τὸν Φεβρουάριον καὶ τὸν Μάρτιον τὴν ἐπεχείρουν χωρὶς ν' ἀπευθυνθοῦν πρὸς ἡμᾶς διὰ νὰ μᾶς ζητήσουν τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀπόβασιν στρατεύματα, καὶ τοῦτο προδήλως διότι δὲν μᾶς εἶχον ἐμπιστοσύνην μήπως τὸ Ἐπιτελεῖον μας προαναγγείλῃ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὴν ἐπιχείρησιν· ἐὰν λοιπὸν ὅλα ταῦτα δὲν ἐνεφιλοχώρουν καὶ ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἡ ἐγκαινιασθεῖσα πολιτικὴ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἐφηρμόζετο εἰλικρινῶς ὑπὸ ὅλων τῶν παραγόντων, ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα; Ὅτι ἡ ἐπιχείρησις τῶν Δαρδανελλίων θὰ ἐμελετᾶτο ἐν πλήρει μυστικότητι καὶ ὅτι, προτοῦ γίνῃ καὶ ἡ πρώτη ἐπίθεσις ἐκεῖ κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν φρουρίων τῶν Δαρδανελλίων, αἰφνιδίως μίαν χαραυγὴν θὰ εὑρίσκετο ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀποβιβαζόμενος εἰς Καλλίπολιν, ὅπου θὰ εὕρισκεν εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς χερσονήσου δύναμιν 6000 μόνον Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὄχι συγκεντρωμένου, ἀλλὰ εἰς τὰ διάφορα φρούρια κατανεμημένου! Ἐννοεῖτε δὲ τὴν ἐντύπωσιν ἡ ὁποία θὰ παρήγετο εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δὲν θέλω νὰ εἰπῶ ὅτι ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως δὲν ἠδύνατο νὰ πέσῃ ἡ Καλλίπολις καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις νὰ κρατηθῇ ὑπὸ τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Καλλιπόλεως θὰ ἔφερε τὴν ἐκκένωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐὰν ἦτο δυνατὴ ἡ ὑπογραφὴ εἰρήνης. Διότι, Κύριοι, δὲν ἔχω ἀνάγκην παρὰ νὰ σᾶς ἀνακοινώσω ὀλίγα τηλεγραφήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σύγχρονα ἀκριβῶς μὲ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν φρουρίων τῶν Δαρδανελλίων, καὶ τὰς εἰδήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐστέλλοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς σκέπτεται νὰ μετάσχῃ καὶ ν' ἀποστείλῃ στρατόν. (*Ἀναγινώσκει*).

Ἀριθ. 1726

(Ἐμπιστευτικὸν)

Ἐν Πέρᾳ, τῇ 14 Φεβρουαρίου 1915.

Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν.

Τουρκικαὶ καὶ Γερμανικαὶ Τράπεζαι εἰδοποιήθησαν μεταφέρωσ

χρυσὸν εἰς Ἰκόνιον. Μεταφορὰ ἤρξατο ἤδη. Μεταφέρουσιν ὡσαύτως ἀρχεῖα.

(Ὑπ.) ΤΣΑΜΑΔΟΣ

Ἐκ Πέραν, τῇ 16 Φεβρουαρίου 1915, ὥρα 10 μ. μ.

Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν.

Ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις· ἡ ἡμέρα ἀναχωρήσεως δὲν ὡρίσθη. Ὁ πρεσβευτὴς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι θὰ παραμείνῃ ἐνταῦθα καὶ ὅτι ὁ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας δὲν θὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰμὴ μετὰ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων. Μὲ πληροφοροῦσιν ὅτι ὁ Σύνδεσμος «Ἕνωσις - Πρόοδος» ἐν σημερινῇ συνεδρίᾳ ἀπεφάσισεν ἀντίστασιν μέχρις ἐσχάτων. Αὐτοκρατορικὸς Ἰραδὲς ἀναβάλλει τὴν Βουλὴν μέχρι τῆς 15 Σεπτεμβρίου.

(Ὑπ.) ΤΣΑΜΑΔΟΣ

Φιλιππούπολις, 17 Φεβρουαρίου 1915, ὥρα 8.30' μ. μ.

Πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς Αὐστρίας ἐτηλεγράφησε πρὸς τὸν ἐνταῦθα Πρόξενον Αὐστρίας ἵνα μεριμνήσῃ ὅσον τάχιστα περὶ ἐξευρέσεως οἰκίας ἐν Φιλιππουπόλει χάριν τῆς ὁσονούπω ἀφικνουμένης οἰκογενείας του. Ἀνεκοινώθη εἰς Πρεσβείαν Σόφιας.

(Ὑπ.) ΜΠΑΡΑΚΛΗΣ

(Μετάφρασις)

Σόφια, 22 Φεβρουάριου 1915.

Ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Βουλγαρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ζητήσας παρὰ τῆς Κυβερνήσεώς του ὁδηγίαν ἐὰν ἔδει ἐν ἐνδεχομένῃ περιπτώσει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν εἰς Ἰκόνιον προσεκλήθη ὅπως ἔλθῃ ἐνταῦθα καὶ παράσχῃ προφορικῶς πληροφο

ρίας ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Βουλγαρίας διέψευσε τὴν ὕπαρξιν ὑπουργικῆς κρίσεως.

(Ὑπ.) ΝΑΟΥΜ

Αὐτὴ ἦτο, Κύριοι, ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις ἐν Κωνσταντινουλει, αὐταὶ ἦσαν αἱ σκέψεις αἱ κρατοῦσαι εἰς κύκλους ἐπισήμους ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὶν ἢ καταληφθῇ ἡ Καλλίπολις, καὶ φαντάζεσθε ἐὰν ἔχω δίκαιον ὑποστηρίζων μετὰ πεποιθήσεως ὅτι ἡ ἀποστολὴ τότε τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Καλλίπολιν καὶ ἡ κατάληψις αὐτῆς θὰ ἔφερεν ὄχι μόνον τὴν κυριαρχίαν τῶν Στενῶν καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν μεταβίβασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν...

Εἷς Βουλευτής. Μόνου;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἴσως μετ' ἀγημάτων Ἀγγλογαλλικῶν.... ὄχι διὰ νὰ διεκδικήσῃ πολιτικὰ καὶ ἐδαφικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ἠσφάλιζε τὴν λύσιν ἐκείνην τοῦ ζητήματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν, ἡ ὁποία ἦτο ἀνέκαθεν ἡ ἀρίστη τῶν λύσεων ὄχι μόνον ἀπὸ καθαρᾶς διεθνοῦς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ἑλληνικῆς ἀπόψεως τῆς διεθνοποιήσεως τῶν Στενῶν, ἡ ὁποία λύσις ἴσως εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν φθάνει σήμερον καὶ τὸ μέγα Ρωσσικὸν Ἔθνος μετὰ τὴν ἐκδημοκράτησιν αὐτοῦ. *(Χειροκροτήματα).* Ἐπειδὴ γίνεται λόγος ἐν τῷ τηλεγραφήματι τοῦ κ. Φραντζῆ περὶ ἐνδεχομένης συνάψεως εἰρήνης ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, θὰ μοῦ εἴπουν βεβαίως οἱ ἀντίπαλοί μου: μὰ λοιπόν, δὲν ἦτο πιθανόν, ἀφοῦ θὰ ἐπηγαίνατε εἰς τὴν Καλλίπολιν, ἀφοῦ θὰ ἐπηγαίνατε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἦτο πιθανὸν νὰ γίνῃ εἰρήνη καὶ νὰ μὴν πάρῃς τὰ Μικρασιατικὰ ἀνταλλάγματα; Καὶ αὐτὸ ἦτο πιθανόν· διότι ἐγὼ βεβαίως δὲν ἐσκέφθην ποτὲ νὰ ζητήσω νὰ μοῦ ὑποσχεθοῦν καὶ τὴν διάλυσιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας συμμετέχων εἰς τὸν πόλεμον μὲ μίαν μόνον μεραρχίαν. Ἂν διὰ γενικώτερα Εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα ἐπεβάλλετο μία εἰρήνη μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἂν ἔβλεπα ὅτι τὸ Ἔθνος ὡς ἐκ τῆς ἐκ τῶν πολέμων κοπώσεως ἀπέστεργεν ἐνεργοτέραν μετοχὴν εἰς τὸν πόλεμον, δὲν θὰ

ἐδίσταζα καὶ αὐτὴν νὰ δεχθῶ. Θὰ μοὶ ἦτο ἀρκετὸν ἂν διὰ τῆς δράσεως τῆς Ἑλλάδος μετέβαινον εἰς Καλλίπολιν, μετέβαινον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐρρύθμιζον καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς σπάθης καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς συμπράξεως, ἂν ὄχι τῆς πρωτοβουλίας, τὸ ζήτημα τῶν Στενῶν καὶ ἐκανόνιζον καὶ τὴν τύχην τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ὅτι ἠμπαροῦσαν καὶ περισσότερα νὰ γίνουν, νὰ πάρωμεν καὶ τὰς παραχωρήσεις ἂν ἠθέλομεν νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς περαιτέρω ἐνέργειαν, ἡ ὁποία θὰ προεκάλει φυσικὰ καὶ περαιτέρω θυσίας.

Ποῖα τ' ἀποτελέσματα τῆς δράσεως.

Τίνα ἀποτελέσματα, Κύριοι Βουλευταί, θὰ εἶχε τοιαύτη ἐνέργεια τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς περαιτέρω ἐκβάσεως τοῦ πολέμου δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ σᾶς ἀναπτύξω περισσότερον. Ἡ Τουρκία θὰ ἐξεμηδενίζετο, ἡ Ρωσσία θὰ ἀνεφωδιάζετο διὰ θαλάσσης καὶ δὲν θὰ ὑφίστατο τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1915 ἕνεκα ἐλλείψεως πολεμικῶν ἐφοδίων. Ἡ Ρωσσία ἀκόμη θὰ ἐξῆγε τὸν σῖτον της εἰς τὰς Συμμάχους χώρας. Ἡ Βουλγαρία, ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη κανονίσει τὴν πολιτικήν της πρὸς τὴν Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ὅπως ἡμεῖς εἴχομεν κανονίσει πρὸς τὴν Συνεννόησιν, ἡ Βουλγαρία ἔχουσα πρὸς τὰ νῶτα της τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν καὶ ἐπὶ πλέον καὶ Γαλλικὸν καὶ Ἀγγλικὸν Στρατόν, ἐννοεῖτε ἂν θὰ ἐτόλμα νὰ ἐξέρχετο εἰς πόλεμον. Τοιαύτη δὲ ἐνέργεια τῆς Ἑλλάδος καὶ τοιαύτη ἐπιτυχία δὲν θὰ ἐξύψου μόνον τὸ πολιτικὸν γόητρον αὐτῆς, δὲν θὰ παρεῖχεν εἰς ἡμᾶς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ τὰς ἐδαφικὰς παραχωρήσεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ θὰ συνετέλει εἰς ἐκπληκτικὴν βράχυνσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Ἐάν, Κύριοι, τὸ πλῆγμα κατεφέρετο τὴν στιγμὴν ταύτην διὰ τῆς πυγμῆς τῆς Ἑλλάδος, τὸ πλῆγμα θὰ ἦτο τόσον δεινὸν διὰ τὴν Γερμανίαν, ὥστε αὕτη, χωρὶς νὰ ἐλπίζῃ πλέον τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγαλεπηβόλου σχεδίου τοῦ Σιδηροδρόμου Ἀμβούργου-Βαγδάτης, θὰ ἔχανε τὴν Ἀνατολὴν καὶ δὲν εἶχε βεβαίως νὰ ἐλπίσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν Δύσιν.

ΓΟΝΤΙΚΑΣ. Αὐτὸ τὸ ἔγραφε καὶ ὁ Χάρδεν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Φαντασθῆτε δὲ ποῖον κῦρος καὶ γόητρον θὰ εἶχεν ἡ Ἑλλὰς φθάνουσα διὰ δράσεώς της εἰς τοιαῦτα ἐκπληκτικὰ κοσμοϊστορικὰ ἀποτελέσματα, τῆς βραχύνσεως κατὰ ἔτος τοῦ πολέμου. *(Χειροκροτήματα).*

Κύριοι, οἱ Σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος, ἅμα ἡ ἐπιχείρησις ἀπέτυχεν, εἶπον ὅτι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα, διότι ἀπεδείχθη ἡ ἐπιχείρησις μὴ ἐπιτυχοῦσα.

Ἡ κακοπιστία τῶν Σωτήρων.

Ἀλλά, Κύριοι, θὰ ἐννοήσετε πόσον καλῆς πίστεως ἀντίπαλοι εἶναι, ὅταν συζητοῦντες τὴν πολιτικὴν ἡμῶν τὴν συζητοῦν οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα θὰ ἔδιδεν ἡ πολιτικὴ ἐκείνη ἐφαρμοζομένη, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συνεπειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον διότι ἀκριβῶς δὲν ἐφηρμόσθη! Καὶ μᾶς λέγουν: βλέπετε ὅτι ἡ ἐπιχείρησις ἀπέτυχεν. Ἀπέτυχε βεβαίως, διότι ἀκριβῶς ἡ ἄμεσος καὶ κεραυνοβόλος σύμπραξις τῆς Ἑλλάδος ἄνευ ἀντιδράσεων ἐπιτελικῶν καὶ ἄλλων, αὐτὴ ἦτο ἡ μόνη δυναμένη νὰ φέρῃ τὴν ἐπιτυχίαν. Οἱ δὲ σωτῆρες οἱ σημερινοὶ δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ τοὺς σωτῆρας ἐκείνους τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους θὰ εἴχομεν, ἐὰν κατὰ τὸ 1912, ὅτε ἐπρότεινα τὴν συμμετοχὴν ἡμῶν εἰς τὸν πόλεμον τὸν ὁποῖον εἶχον ἀποφασίσῃ τὰ δύο ἄλλα Βαλκανικὰ Κράτη, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ὅστις ἦτο ἐναντίον τοῦ πολέμου ἐκείνου, ὡμοίαζεν ἔστω καὶ πόρρωθεν τοῦ υἱοῦ του, καὶ ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ αὐτὸς πολιτικὴν ὁμοίαν καὶ ἔλεγεν: Ἐγὼ δὲν θέλω πόλεμον, ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ συμπράξω μετὰ τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀφοῦ τοὐλάχιστον δὲν μοῦ ἔχετε καθαρισμένον τὸ ζήτημα τοῦ τί θὰ πάρωμεν ἔπειτα. Ὑποθέσατε ὅτι ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὡμοίαζε πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον. Εἶναι δυνατὸν ν' ἀμφιβάλλῃ τις ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη θὰ ἐκρίνετο ὡς πολιτικὴ σωφρονεστάτη καὶ ὅτι ἡ κατηγορία ὅτι εἶμαι φαντασιόπληκτος καὶ πολεμοχαρὴς θὰ ἐδίδετο δικαιότατα καὶ θὰ ἔλεγεν ὁ κόσμος: Βεβαίως ἔχει δίκαιον ὁ καῦμένος ὁ Βασιλεύς, δὲν ἐκανονίσαμεν τοὐλάχιστον τί θὰ πάρωμεν! Φαντασθῆτε δὲ τώρα ποῖαι ἠδύναντο νὰ ἐπέλθουν

συνέπειαι ἐκ τῆς μὴ μετοχῆς ἡμῶν εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον. Συνεπείᾳ τῆς ἀδρανείας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἡ Τουρκία ἠδύνατο νὰ κατώρθωνε νὰ μεταφέρῃ τὸν Μικρασιατικόν της στρατὸν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ πιθανῶς νὰ καταβάλῃ τὴν Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν. Ποῖος θὰ ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ ἐσυμμάζευε τοὺς σωτῆρας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔλεγον: Βλέπετε, ὁ καϋμένος ὁ Βασιλῆας τί ἔκαμε; μᾶς ἐγλύτωσε! Βλέπετε αὐτὸν τὸν Βενιζέλον τὸν θεοπάλαβον, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου, διὰ νὰ μᾶς καταστρέψῃ, ἐνῷ ἦτο προφανὲς ὅτι ἡ Τουρκία θὰ ἐνίκα, — διότι ὅλοι οἱ στρατιωτικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔλεγον τοῦτο, ὁ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς Ρωσσίας ἐπληροφόρει ὅτι ἡ Τουρκία θὰ παρέτασσεν 900 χιλιάδας στρατοῦ. Σᾶς κάμνω αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν διὰ νὰ σᾶς καταδείξω πόσον ὀλίγον σοβαροὶ εἶναι οἱ ἀντίπαλοί μας, οἵτινες, ἐπαναλαμβάνω, θέλουν νὰ κρίνουν τὰ ἀποτελέσματα τῆς μὴ ἐφαρμοσθείσης πολιτικῆς μας μὲ τὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐπῆλθον διότι ἀκριβῶς δὲν ἐφηρμόσθη καὶ διότι δὲν ἄφησαν νὰ ἐφαρμοσθῇ. *(Χειροκροτήματα καὶ ζητωκραυγαί)*

Κύριοι! Ὁ Βασιλεὺς ὁ τότε, ἀφοῦ πρὸς στιγμὴν εἶχε παρασυρθῇ παρ' ἐμοῦ καὶ μοῦ εἶχε δώσει καὶ τὴν ἐξουσιοδότησιν νὰ προβῶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς μου, συνεκρατήθη βραδύτερον. Περιεστοίχισαν αὐτὸν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τὸν περιεστοίχιζαν καὶ ἔφθασε πλέον ὄχι μόνον κατὰ τῆς γνώμης ἐμοῦ νὰ ἀντιταχθῇ, ὁ ὁποῖος ἐξεπροσώπουν τότε τὴν πλειοψηφίαν τῆς Χώρας, ἀλλὰ ἔφθασε καὶ νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τῆς γνώμης ὅλης τῆς Χώρας, διότι, ὅπως ἐξέθηκα εἰς ὑμᾶς, τὴν γνώμην αὐτὴν συνέστησαν νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Βασιλεὺς ὅλοι οἱ πολιτικοὶ παράγοντες οἱ μέχρι τῆς στιγμῆς τοὐλάχιστον γνωστοὶ εἰς τὴν Χώραν. Καὶ θὰ μᾶς εἴπουν τώρα οἱ ἀσχοληθέντες εἰς τὸ ζήτημα τὸ Συνταγματικόν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς διέλυσε τὴν Βουλὴν τότε καὶ ἀνέθηκε τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὸν κ. Γούναριν σεβόμενος τὸ Σύνταγμα, ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος εἶχε διαλύσῃ κατ' ἐπανάληψιν Βουλάς, ἀναθέσας ὅμως αὐτὸς τὴν Κυβέρνησιν ὄχι κἂν εἰς μειοψηφοῦντας ἀλλ' εἰς Κυβερνήσεις ὑπηρεσιακάς, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωξε νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ Δημόσιον φρόνημα; Ἀλλὰ τίνας ἐνδείξεις εἶχεν ὁ πρώην Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὅτι τὰ ὑποστηρι-

ζόμενα ὑπ' ἐμοῦ ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς κοινῆς γνώμης ὅταν ὅλους τοὺς ἄλλους πολιτικοὺς ἡγέτας τοὺς ἔφερα κατ' ἀντιμωλίαν εἰς συζήτησιν ἐνώπιόν του καὶ τοῦ εἶπαν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ὁποῖα λέγει ὁ Βενιζέλος πρέπει νὰ τὰ ἐκτελέσῃ, διότι ὁ Βενιζέλος ἔχει μαζί του τὸν Ἑλληνικὸν λαόν; Ὁ Βασιλεὺς ἐκείνην τὴν στιγμήν, καλῶν τὸν κ. Γούναρην καὶ δωροδοκῶν αὐτόν, δίδων δηλαδὴ εἰς αὐτὸν τὸ ρουσφέτι τῆς χρήσεώς του εἰς ἀρχηγὸν κόμματος καὶ ἐπιτυγχάνων νὰ ἀναλάβῃ οὗτος τὴν Κυβέρνησιν, ἐφήρμοζε τὸ πολίτευμα, ἢ τὸ εἶχεν ἤδη κατακουρελιάσει; Καὶ ὅμως, Κύριοι, ἡ νομιμοφροσύνη μου ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε οὔτε ἠμφισβήτησα κἂν εἰς τὸν Βασιλέα, τὴν πρώτην φοράν, τὸ δικαίωμα τῆς διαλύσεως οὔτε παρεπονέθην διὰ τὸ πρᾶγμα, οὔτε ἐγὼ οὔτε οἱ φίλοι μου. Ἔβλεπα περίπου ποῦ ἐφερόμεθα, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα νὰ ἐξαπολύσω μίαν τρικυμίαν εἰς τὸ Ἐθνικὸν πέλαγος, τὸ ὁποῖον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐφαίνετο γαληνιαῖον καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου μόλις ἤρχιζαν νὰ διαγράφωνται ἐλαφραί τινες πτυχαί. Ἀπεμακρύνθην τῆς ἐξουσίας ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐναντίον τῆς γνώμης αὐτῶν τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων μου, κατὰ ἐφαρμογὴν προσωπικῆς τολιτικῆς τοῦ Στέμματος, ἐμπνεομένης ἔξωθεν τῆς Ἑλλάδος· ἀπεμακρύνθην τῆς ἀρχῆς, ἔχων μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης μὲ τὸ μέρος μου σχεδὸν τὴν παμψηφίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Μία παράκλησις τοῦ Γούναρη.

Ἐπεισοδιακῶς καὶ ὡς ἐν παρενθέσει [illegible] εἶπω ὅτι ὀλίγον πρὸ τῆς κρίσεως ἐκείνης ὁ κ. Δ. Γούναρης μοὶ διεμήνυσε διά τινος φίλου του μέσῳ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Ρέπουλη, ἐὰν θὰ ἐδεχόμην ὅπως εἰς τοὺς συνδυασμούς μου ἐν Ἑλλάδι περιλάβω ἕξ-ἑπτὰ φίλους του, διὰ νὰ κατορθωθῇ οὕτω ἡ ἐπιτυχία αὐτῶν. Καὶ ἀπήντησα εἰς τὸν κ. Γούναρην διὰ τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν· διατί μόνον ἓξ ἢ ἑπτὰ καὶ διατί ὄχι ὁλόκληρον τὸ προσωπικόν, τὸ ὁποῖον χρειάζεται εἰς τὸν κ. Γούναρην διὰ νὰ εἶναι ἕτοιμος ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἐν περιπτώσει ἀποχωρήσεώς μου; Τοῦ ἐδήλωσα λοιπόν, ἐνῷ ἐζήτησεν ἓξ ἢ ἑπτά, ὅτι εἶμαι πρόθυμος νὰ περιλάβω

εἰς τοὺς συνδυασμούς μου ἐννέα βουλευτάς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἦσαν οἱ μέλλοντες ν' ἀποτελέσωσι τὴν μέλλουσαν Κυβέρνησιν. Αὐτὴ ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ δημοσίου φρονήματος, τότε, ὥστε ὁ κληθεὶς ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχήν, ὡς πιστεύων ὅτι εἶχε μαζύ του τὸν λαόν μοὶ ἐζήτει δεκαπέντε ἢ εἴκοσιν ἡμέρας πρότερον νὰ περιλάβω εἰς τοὺς συνδυασμούς μου τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τῷ ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βουλὴν μὲ ἀριθμόν τινα βουλευτῶν. Τοῦτο δὲ ἀνέφερα μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ δείξω εἰς τὴν Βουλὴν πόσον βαρεῖα εἶναι ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, δεχθέντος μετὰ 15 ἡμέρας ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς ἐπὶ τῇ εἰκαζομένῃ διαστάσει τοῦ δημοσίου φρονήματος πρὸς τὴν τότε Κυβέρνησίν μου. Κλείει, Κύριοι, ἡ παρένθεσις τὴν ὁποίαν ἤνοιξα διὰ ν' ἀποδείξω ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεμακρύνθην τῆς ἀρχῆς, εἶχα μαζύ μου ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἢ τοὐλάχιστον τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν αὐτοῦ.

Διὰ νὰ λυθῇ ἡ κρίσις ἡ Ὑπουργικὴ παρῆλθον τέσσαρες ἡμέραι. Τὴν 21 παρητήθην, τὴν 25ην ὡρκίσθη ἡ νέα Κυβέρνησις. Λοιπὸν ἡ νομιμοφροσύνη τοῦ οὕτωσι ἀπομακρυνομένου τῆς ἀρχῆς πολιτικοῦ ἀνδρὸς ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ὅταν ἐγνώσθη ἡ παραίτησις, περὶ τὴν 6ην ὥραν μ. μ., καὶ ἐπληροφορούμην ὅτι ἡτοιμάζετο μία κολοσσιαία διαδήλωσις εἰς τὴν πόλιν μας διὰ νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς παραιτήσεώς μου, καλῶ ἀμέσως τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Χωροφυλακῆς καὶ τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας καὶ τοὺς διατάσσω νὰ ἐκδώσωσι διάταξιν, ἀπαγορεύουσαν πᾶσαν συνάθροισιν διαρκούσης τῆς κρίσεως. Ἔμεινα ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας, ἔχων τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ὅπως εἶπα καὶ πάλιν, ἐν μεγίστῃ πλειοψηφίᾳ μὲ τὸ μέρος μου, καὶ δὲν ἐφθέγξα νὰ γείνῃ καμμία διαδήλωσις εἰς κανὲν μέρος τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲ μικρά, οὐδὲ μεγάλη. Καὶ οὕτω, Κύριοι, ὁ πολιτευτὴς Πατρῶν, ὁ ζητῶν νὰ στηρίξῃ τοὺς ἑξ ἢ ἑπτὰ φίλους του εἰς τοὺς συνδυασμοὺς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ἀνέλαβεν εἰς τὴν κρισιμωτάτην ἐκείνην περίοδον τῶν ἐθνικῶν μας πραγμάτων νὰ δεχθῇ τὴν κληρονομίαν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ἔχοντος μὲ τὴν γνώμην του καὶ τὴν γνώμην ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τῆς Χώρας, καὶ νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχήν.

Κύριοι, δὲν γνωρίζω πρᾶξιν πολιτικοῦ ἀνδρός, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ καταδικασθῇ αὐστηρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν. Ἡ Κυβέρνησις ὁπωσδήποτε συνεκροτήθη, δηλαδὴ συνεκροτήθη μία φαινομενικὴ τοῦ λοιποῦ Κυβέρνησις, συνεκροτήθη μία Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἦτο ὁμοίωμα Κυβερνήσεως καὶ τὴν ὁποίαν ἠνείχοντο οἱ ἐκ τῶν παρασκηνίων ὁρῶντες, οἱ καὶ ἀποτελοῦντες τὴν ἀληθῆ Κυβέρνησιν τῆς Χώρας, ἡ ὁποία τοὺς ὑπουργοὺς μετεχειρίζετο ὡς νευρόσπαστα καὶ ἡ ὁποία διὰ τοῦ φιλικοῦ της τύπου ἀνεκάλει ἑκάστοτε εἰς τὴν τάξιν τὴν φαινομενικὴν Κυβέρνησιν. Ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη, Κύριοι, ἡ φαινομενική, γνωρίζω ὅτι ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ δὲν ἦτο καθόλου ὁμογενής. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐφέρετο εἰς συνέχισιν τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων. Λέγω εἰς συνέχισιν, διότι προχθὲς κατά τινα διακοπήν, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ εἴπω ὅτι ἡ ἐπιχείρησις τῶν Δαρδανελλίων διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο πλέον δυνατὴ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων, ἀφοῦ μετά τινα χρόνον ἡ χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως ὠχυρώθη. Ἀλλὰ δὲν ἐπροκειτο περὶ ἐφαρμογῆς αὐτῆς τῆς περιστατικῆς, ἂς τὴν εἴπωμεν οὕτω, πολιτικῆς. Ἀλλὰ τὴν ἄλλην πολιτικήν, τὴν βάσιν ἔχουσαν εὐμενεστάτην πρὸς τὴν Ἀντάντ οὐδετερότητα, μετὰ σταθερᾶς ἀποφάσεως νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν Βουλγαρικὴν κατὰ τῆς Σερβίας ἐπίθεσιν, ἠσπάσθησαν εἰλικρινῶς ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἄλλα πολιτικὰ μέλη τοῦ Ὑπουργείου ἐκείνου. Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, Κύριοι, εὑρισκόμεθα ἐν καταπτώσει πολιτεύματος, ὄχι μόνον διότι ἀπεμακρύνθη ἡ Κυβέρνησις, ἡ ἀπολαύουσα τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς πλειοψηφίας τῆς κοινῆς γνώμης, ὄχι μόνον διότι ἐσχηματίσθη Κυβέρνησις μὴ ἔχουσα ὁμογένειαν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ὄχι μόνον διότι παρὰ τὴν Κυβέρνησιν τὴν φαινομένην ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἡ πραγματικὴ τῶν παρασκηνίων Κυβέρνησις, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον λόγον· διότι ὁ μικροπολιτικός, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν πολιτικὴν ἐκείνην, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο θεμιτὸν νὰ δημιουργήσῃ διωγμὸν κατὰ ἑνὸς μεγάλου πολιτικοῦ κόμματος.

Κατάπτωσις τοῦ πολιτεύματος.

Κύριοι! Μετὰ τοὺς κόπους, τοὺς ἐκ τῆς μακρᾶς παραμονῆς εἰς

τὴν ἀρχὴν ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ τὰς συγκινήσεις τῶν πολέμων, ὅτε εἶχον ἀνάγκην μικρᾶς ἀναπαύσεως ἐξέβραμον εἰς Σπέτσας μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ ὅταν ἐπέστρεφα εἶχεν ἐκδοθῇ ἀστυνομικὴ διαταγὴ νὰ μὴ ἐπιτραπῇ ἡ ἀποβίβασις εἰς Πειραιᾶ εἰς τὸν χθεσινὸν Πρωθυπουργὸν καὶ ἐδέησε ν' ἀποβιβασθῶ εἰς τὸ Φάληρον. Ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον ἐτελεῖτο ἡ Ἐθνικὴ ἑορτὴ καὶ ὁ ἴδιος Πρωθυπουργός, ὅστις ἔπρεπε νὰ παραστῇ εἰς τὴν Ἐθνικὴν ἑορτὴν καὶ ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ τὴν κεκανονισμένην θέσιν ἐν αὐτῇ, δὲν ἠμπόρεσε νὰ μεταβῇ εἰς αὐτὴν· καὶ ἐξεπολιόρκησαν καὶ τὸν οἰκόν του. Αὐτὴ ἦτο ἡ κατάπτωσις τοῦ πολιτεύματος, ἦτις ἦτο ἐμφανὴς ἐκτοτε. Ὁπωσδήποτε δὲν ἐτολμᾶτο ἀκόμη ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς πλήρης παραβίασις τοῦ πολιτεύματος καί, ἂν παρετάθησαν προθεσμίαι τινὲς συνταγματικαί, τοῦτο ἰσχυρίζονται ὅτι ἔγινε διὰ τὴν μὴ ὕπαρξιν ἐκλογικῶν καταλόγων· δὲν θέλω νὰ πολυπραγμονήσω ἐπὶ τοῦ πράγματος.

Αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν τέλος τὴν 31ην Μαΐου, γνωρίζετε ὑπὸ ποίας περιστάσεις. Γνωρίζετε ὅτι ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ ἀγῶνος, γνωρίζετε ὅτι εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐξαπελύθησαν οἱ πράκτορες τῆς Αὐλῆς, θέτοντες τὸ ζήτημα μεταξὺ Βασιλέως καὶ Βενιζέλου, μεταξὺ πολέμου καὶ εἰρήνης. Καὶ ὅμως, ἐνῷ αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν ἐν ἀπουσίᾳ ἐμοῦ, ὁ λαὸς ἀπεδοκίμαζε τὸν πρῶτον Σωτῆρα καὶ ἐνέκρινε τὴν πολιτικήν μου καὶ ἐπανέφερε τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων μὲ 123 βουλευτὰς ἐκ τῶν 184 βουλευτῶν τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος. Χωρίζω τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Νέας, διότι γνωρίζετε τί ἔγινεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τοῦ χερσαίου ναυάρχου, εἰς ὃν ἀνετέθη νὰ μαγειρεύσῃ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἐκλογὰς καὶ ὅστις ὠργάνωσεν αὐτὰς δι' ἀνηκούστων ἐπεμβάσεων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, ἐνῷ ὅλοι οἱ ἔντιμοι ἄνθρωποι δύνανται νὰ βεβαιώσωσιν ὅτι, ἐὰν τὰς ἐκλογὰς τὰς ἔκαμνε τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐν πλήρει ἀμεροληψίᾳ, τὸ κόμμα τοῦτο θὰ κατήγαγε πλήρη θρίαμβον ἐν Μακεδονίᾳ, δὲν κατώρθωσε νὰ περισώσῃ ἐκεῖ παρὰ 4 μόνον βουλευτὰς ἐκ τῶν 73. Ὁπωσδήποτε ἐκ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν 310 βουλευτῶν τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐπέτυχεν 184 ἐν ὅλῳ ἕδρας, ἀπέναντι 126 ἑδρῶν ἃς ἐκέρδισαν ὅλα ὁμοῦ τὰ ἀντίθετα κόμματα. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ἐζητήθη νὰ παρα-

στατῇ, ὡς μία ἀπόδειξις ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων εἶχεν ὀλιγωτέραν πλειοψηφίαν παρὰ πρίν. Καὶ τί μὲ τοῦτο, ἐὰν κατωρθώθη ὑπὸ τοιούτους ὅρους διὰ παραβιάσεως τοῦ Συντάγματος, διὰ τοιαύτης ἐκμεταλλεύσεως κάθε πράγματος, ἐὰν κατωρθώθη ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ πλειοψηφία δὲν ἦτο τόσον μεγάλη ὅσον πρὸ τριετίας, τί σημαίνει ἄραγε τοῦτο ; μήπως διὰ τούτου ἡ ἐπιβολὴ τῆς πλειοψηφίας ἦτο ὀλιγώτερον ἐνδεδειγμένη; μήπως ὁ Βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ ἐμφανέστερον πλέον τὸ πρόσωπον μονάρχου, στηριζόμενος εἰς τὸ ὅτι ἐπέτυχε διὰ τῆς πρώτης διαλύσεως νὰ ὑποβιβάσῃ τὴν πλειοψηφίαν τῶν Φιλελευθέρων, καὶ ἐλπίζων νὰ ἐπιτύχῃ περαιτέρω ὑποβιβασμὸν αὐτῆς διὰ δευτέρας διαλύσεως καὶ περαιτέρω διὰ τρίτης καὶ οὕτω καθεξῆς ; (*Παρόντες*).

Ἀλλά, Κύριοι, αἱ ἐκλογαὶ διεξάγονται, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων θριαμβεύει καὶ ὅμως οἱ ἀποδοκιμασθέντες πολιτικοί, ἡ ἀποδοκιμασθεῖσα Κυβέρνησις δὲν σπεύδει νὰ καταλίπῃ τὴν ἀρχήν, ἀποφεύγουσα τὰς εὐθύνας τὰς ὁποίας ἐπεσσώρευσεν ἐφ' ἑαυτῆς, ἀλλὰ μένει εἰς τὴν ἀρχὴν καθ' ὅλον τὸν Ἰούλιον καὶ μέχρι τῆς 10ης Αὐγούστου. Παραμένει εἰς τὴν ἀρχὴν 70 ἡμέρας μετὰ τὰς ἐκλογάς.

ΑΛΑΒΑΝΟΣ. Ραδιουργοῦσα καὶ ἐξαγοράζουσα τοὺς βουλευτάς.

Τὸ πρόσχημα τῆς ἀσθενείας τοῦ Βασιλέως.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Καὶ ὅταν ἐζητοῦμεν νὰ λειτουργήσῃ τὸ πολίτευμα ἀπομακρυνομένης τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποδοκιμασθείσης Κυβερνήσεως, μᾶς ἐπρόβαλλαν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ ἐὰν ἐκάλει εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Φιλελευθέρων καὶ ὑπεβάλλετο εἰς τὸν κόπον νὰ σύζητήσῃ μετ' αὐτοῦ τὰ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως. Εἰς ταῦτα ἡμεῖς ἀπηντῶμεν ὅτι τὸ Σύνταγμα προενόησε περὶ τῆς περιπτώσεως, ἐπιτρέπον τὴν σύστασιν Ἀντιβασιλείας. Ἀλλὰ οἱ σωτῆρες καὶ παρασωτῆρες καὶ ὅλοι οἱ αὐλόδουλοι, οἱ ὁποῖοι ἐνήργουν εἰς τὴν καταπάτησιν τοῦ πολιτεύματος καὶ εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς τυραννίδος ἐν Ἑλλάδι, ὅλοι ἐξηγέρθησαν, καὶ αὐτὸς ὁ ταραξίας ἀναρχικός, ὁ χθὲς ἀγορεύσας ἐξ Ἀττικῆς βουλευτής,

ἔφθασε νὰ δώσῃ συνέντευξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν *ἀνίερον* καὶ *βλάσφημον* σκέψιν τὴν ἀξίωσιν ἡμῶν περὶ λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος διὰ τῆς συστάσεως Ἀντιβασιλείας πρὸς λύσιν τοῦ κυβερνητικοῦ ζητήματος καὶ ἐχαρακτήρισε περαιτέρω τὴν ἀξίωσιν ταύτην ὡς *ἀνευλαβές*, *ἀνόσιον*, *ἀπρεπὲς* καὶ *ἄνανδρον* κίνημα. Καὶ ἐνθυμεῖσθε Κύριοι, τὴν γλῶσσαν τοῦ τότε Κυβερνητικοῦ καὶ Αὐλικοῦ τύπου. Ἄνευ τινὸς περικαλύμματος ἔγραφεν: «ὁ Βενιζέλος δὲν δύναται νὰ κληθῇ, διότι ἡ πολιτική του δὲν ἐγκρίνεται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως», καὶ ἄνθρωποι ἀξιοῦντες νὰ θεωρῶνται πολιτικοὶ καὶ κοινοβουλευτικοὶ ἔμειναν εἰς τὰ ἐδώλια τῶν ὑπουργῶν καὶ ἄλλοι ἐζήτουν νὰ λάβουν αὐτὰ καὶ ἄλλοι περιέπαιζαν, ὅπως ὁ κ. Ράλλης, ταῦτα, διὰ νὰ ἐγγράψωσι προσημείωσιν εἰς τὴν πρόσκλησίν των εἰς τὴν ἀρχήν. Δεχόμενοι νὰ ὁρίζεται οὕτω ὁ λαὸς καὶ τὸ πολίτευμα νὰ καταρρακοῦται. Δὲν θὰ κληθῇ, ἔλεγαν, ὁ ἐκλεκτὸς τῆς πλειοψηφίας, διότι ὁ Βασιλεύς, ἔχων ἄλλην γνώμην, δὲν ἐννοεῖ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τέλος τὴν 10ην Αὐγούστου ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ἀναλαμβάνει καὶ πάλιν τὴν ἀρχήν, ἀφοῦ ἐξελιξεσκοπήθησαν τὰ πράγματα καὶ ἐθεωρήθη ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς τότε Γερμανικῆς προπαγάνδας, τῆς ὑπὸ τὸν βαρῶνον Σέγκ, ἐργαζόμενον ὑπὸ τὴν προστασίαν, δυστυχῶς — ὀφείλω νὰ τὸ εἴπω — ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τότε βασιλέων, ἐκρίθη, λέγω, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς τότε προπαγάνδας τῆς Γερμανίας δὲν ἦσαν ἀκόμη τοιαῦτα, ὥστε νὰ ἐνθαρρύνωσι τὸν Βασιλέα νὰ ρίψῃ τὸ χειρότιον κατὰ τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐθεώρησεν ἐπικίνδυνον τὸ Στέμμα ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ μὴ μὲ καλέσῃ εἰς τὴν ἀρχήν, γνωρίζον ὅτι ἤμην ἕτοιμος νὰ ἀναλάβω καὶ πάλιν τὴν ἡγεσίαν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων· δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἀγῶνα, μὲ ἐκάλεσε λοιπὸν τὴν 10ην Αὐγούστου καὶ μοὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὄχι διὰ νὰ συνεργασθῇ μετ' ἐμοῦ εἰλικρινῶς, ὄχι διὰ νὰ μοὶ παράσχῃ τὴν ἐκ τῆς θέσεώς του ἐπιδεβλημένην ἀρωγήν, ἀλλὰ διὰ νὰ μὲ ἐπιβουλευθῇ.

Ἐκαλούμην τὴν 10ην Αὐγούστου καὶ εἰς τὸν Βασιλέα τότε ἐξέθετα τὴν πολιτικήν μου καὶ ἔλεγα, ὅτι φυσικὰ περὶ Δαρδανελλίων δὲν πρέπει νὰ γίνεται λόγος, ἐπανερχόμεθα ὅμως εἰς τὴν ἀρχικὴν πολιτικὴν καὶ ἐπιμένομεν εἰς τὰς βάσεις τὰς χαραχθείσας ἀπὸ τῆς πρώτης

στιγμῆς, κυριωτάτη τῶν ὁποίων ἦτο ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ συντρίψῃ τὴν Σερβίαν. Καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐνέκρινε τὴν πολιτικὴν ἐκείνην καὶ ἐγὼ ἠρχόμην εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἔκαμνα σχετικὰς δηλώσεις καὶ ἀνεκοίνουν ὡς ὑπεύθυνος Κυβερνήτης τῆς Χώρας καὶ εἰς τὴν Σερβίαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Δυνάμεις, καὶ τὰς τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, ὅτι ἡ πολιτική μου εἶναι αὐτὴ καὶ δὲν θ' ἀνεχθῶ οὐδεμίαν ἐπίθεσιν τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας.

Ἡ πρώτη ἀπόδειξις τῆς ἀντεθνικῆς ἐνεργείας.

Ἀλλ' ἐνῷ ταῦτα ἐγὼ ἔλεγα καὶ ταῦτα διετύπουν ὡς ἐπίσημον πολιτικὴν τοῦ Κράτους, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Τουρκία καὶ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Γερμανία ἐγνώριζον ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἄλλη παρὰ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐξήγγειλεν ὁ ὑπεύθυνος Κυβερνήτης, ὁ ἔχων τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Χώρας καὶ ὁ ἔχων τὴν ἐμπιστοσύνην τὴν φαινομενικὴν τοῦ Στέμματος.

Πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων καὶ πάλιν τὴν ἀρχήν, τὸ Στέμμα ἐν γνώσει, — δὲν τὸ ἔχω ἀποδεδειγμένον, ἀλλὰ τὸ θεωρῶ πιθανώτατον ἐκ πολλῶν λόγων τοῦ τότε Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Γούναρη, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ Πρόεδρος τῆς φαινομενικῆς Κυβερνήσεως, ἦτο καὶ μέλος τῆς ἐκ τῶν παρασκηνίων ὁρώσης πραγματικῆς τοιαύτης, — τὸ Στέμμα ἐν γνώσει τοῦ Προέδρου τῆς φαινομενικῆς Κυβερνήσεως εἶχεν ἀνακοινώσει πρὸς τὰς Δυνάμεις ταύτας, ὅτι διαφορεῖ πλέον διὰ τὴν συνθήκην πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ ἀφίνει ἐλευθέραν τὴν Βουλγαρίαν νὰ ἐπιπέσῃ κατ' αὐτῆς καὶ ὅτι ἐντεῦθεν οὐδένα κίνδυνον ἔχει νὰ φοβῆται ἡ Βουλγαρία εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς της, συνισταμένης εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἡγεμονίας ἐπὶ τοῦ Αἵμου.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Οὐδὲν μέλος τῆς τότε Κυβερνήσεως ἐγίνωσκε τοιαύτην ἀνακοίνωσιν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Διὰ τὰ ἄλλα μέλη πῶς τὸ γνωρίζετε;

ΣΤΡΑΤΟΣ. Διασαφίζων τὴν πληροφορίαν μου, δηλῶ πρὸς τὴν Βουλὴν ὅτι εἰς Ὑπουργικὸν Συμβούλιον οὐδέποτε ἀνεκοινώθη τοι-

οὐτόν τι παρὰ τοῦ τότε Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ὅστις πιθανὸν νὰ ἐγνώριζε τοιοῦτον διάβημα.

ΚΑΣΣΑΒΕΤΗΣ. Εἰσθε οἱ γυρολόγοι.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἐπαναλαμβάνω νὰ εἴπω ὅτι ἐκφράζω μίαν πεποίθησιν, δὲν ἔχω ἀποδείξεις ὑλικάς. Πεποίθησιν ὅμως τὴν ὁποίαν συγκομίζω ἐκ τῶν σχέσεων αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης μεταξὺ τοῦ Προέδρου αὐτῆς καὶ τῆς πραγματικῆς Κυβερνήσεως, τῆς ὁρώσης ἐκ τῶν παρασκηνίων. Εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶ ὅτι εὑρέθη ἐν ἀγνοίᾳ ὁ κ. Γούναρης προσωπικῶς τῆς ἐνεργείας αὐτῆς. Ἔχομεν τηλεγράφημα τοῦ κ. Ψύχα ἐκ Βουκουρεστίου τῆς 17 Ἰουλίου, λέγον: «Ὁ Ἄγγλος συνάδελφός μου μοὶ εἶπεν ὅτι, κατὰ θετικὰς πληροφορίας, ἡ Γερμανία διεβεβαίωσε κατηγορηματικῶς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Σόφιας ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ὑπ' ἐρότης εἶναι ὁριστικῶς ἐξησφαλισμένη καὶ ἐν περιπτώσει ἀκόμη ἐπιθέσεως τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας». Ἀλλὰ ἔχετε καὶ τὴν δήλωσιν τοῦ Ραδοσλαύωφ πρὸς τοὺς φίλους του τῆς 13 Σεπτεμβρίου. Ὁ κ. Πανουργιᾶς, ἐπιτετραμμένος, τηλεγραφεῖ ἐκ Νύσσης: «Ὁ ὑφυπουργὸς μοὶ εἶπε πρὸ μικροῦ ὅτι ὁ ἐν Σόφιᾳ πρέσβυς τὸν πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ραδοσλαύωφ ἐδήλωσεν ἐσχάτως εἰς τοὺς πολιτικοὺς φίλους του ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν ἔχει νὰ φοβῆται τίποτε, διότι ἔχει ἐπισήμους διαβεβαιώσεις ὅτι ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ρουμανία θὰ μείνωσιν οὐδέτεραι ἐν περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν ἤθελε προσβάλει ἡ Βουλγαρία τὴν Σερβίαν, ἥτις προσβαλλομένη ὑπὸ τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας θὰ μείνῃ ἀπομεμονωμένη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς βλέψεις της. Πρέσβυς Δυνάμεως ἐν Σόφιᾳ ἐπεβεβαίωσεν εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Σερβίας τὴν εἴδησιν ταύτην».

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ταῦτα μόνον. Βραδύτερον, ὅτε διεξήχθη ἡ σχετικὴ συζήτησις ἐν τῇ Βουλῇ ταύτῃ καὶ κατηγόρησα τὴν προκάτοχον Κυβέρνησιν ὡς δώσασαν τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὁ κ. Γούναρης δὲν ἀνεγνώρισε μὲν τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ δὲν τὸ ἠμφισβήτησε κατηγορηματικῶς. Βραδύτερον δέ, ὅτε διὰ τοῦ «Κήρυκος» διεξήγαγον συζήτησιν περὶ τούτου πρὸς τοὺς ἀντιπάλους, τὸ «Ἑσπερινὸν Νέον Ἄστυ», ὄργανον τότε τοῦ κ. Γούναρη, ρητῶς ἀνε-

γνώρισεν ὅτι ἡ Γερμανία καὶ ἡ Βουλγαρία ἐγνώριζον ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀποφασισμένη νὰ μὴ ἐφαρμόσῃ τὴν Ἑλληνοσερβικὴν Συνθήκην.

Ἀλλ' ἐρωτῶ ἤδη, Κύριοι: Πῶς θὰ κριθῇ ἡ πολιτικὴ τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος μετὰ 70 ἐπὶ τέλους ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐκλογῶν ἀπεφάσισε ν' ἀπευθυνθῇ εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων καὶ ν' ἀναθέσῃ εἰς αὐτὸ τὴν ἀρχήν, ἐζήτησε δὲ νὰ μάθῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ κόμματος τούτου, τὸ ἐμάνθανε καὶ τὸ ἐπεδοκίμαζε, καὶ ἐπέκρυπτεν ἀπὸ αὐτὸ ὅτι ἡ ἐπιδοκιμασία ἦτο φαινομενική, καὶ ὅτ ὅταν θὰ ἤρχετο ὁ κόμπος εἰς τὸ χτένι θὰ ἀπεδεικνύετο ὅτι δὲν ὑπάρχε συμφωνία; Πῶς θὰ ἐκτιμήσετε τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν τοῦ τότε Βασιλέως;

Πολλοὶ Βουλευταί. Ἄτιμον.

Ἡ ὑποστήριξις τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἀλλά, Κύριοι, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς τοῦ τότε Βασιλέως ἀπέναντι τοῦ Πρωθυπουργοῦ του, σᾶς ἐρωτῶ: Ἡ ἐνέργειά του ἀποτελεῖ, ἢ δὲν ἀποτελεῖ, κουρέλιασμα ἐντελῶς τοῦ πολιτεύματος, ὅταν ὁ Βασιλεὺς πλέον, εἴτε μόνος, εἴτε ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, τῆς ἤδη ἀποδοκιμασθείσης διὰ τῶν ἐκλογῶν, προέρχεται εἰς δηλώσεις τοιαύτας πολιτικάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν γνωστὴν πολιτικὴν τοῦ κόμματος τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἐκ τῶν ἐκλογῶν, καὶ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν πολιτικὴν ταύτην;

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ ἔλλειψις καλῆς πίστεως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν ἐκάλεσε ὁ Βασιλεύς, δὲν εἶναι μόνον τὸ κουρέλιασμα τοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦσι τοιαῦται δηλώσεις, γενόμεναι μετὰ τὰς ἐκλογάς. Ἀλλ' ἐρωτῶ: Πῶς θὰ κρίνετε τὴν συμπεριφορὰν αὐτὴν τοῦ Στέμματος ἀπέναντι τῆς συμμάχου Σερβίας; Ἀποτελεῖ τοῦτο, ἢ δὲν ἀποτελεῖ, μίαν πρᾶξιν προδοσίας πρὸς τὴν σύμμαχον ἡμῶν Σερβίαν; Τίς ὑπῆρχε λόγος ἐκ τῶν προτέρων νὰ διαβεβαιώσωμεν τὰς Κεντρικὰς Δυνάμεις ὅτι δύνανται νὰ συντρίψουν

τὸν ἐν τῇ Βαλκανικῇ σύμμαχον, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡμεῖς δὲν θὰ ἐντιταχθῶμεν; Καὶ πῶς θὰ ἐκτιμήσετε ἀκόμη τὴν συμπεριφορὰν τοῦ τότε Βασιλέως, ὅταν μετὰ τὴν ἄνοδόν μου εἰς τὴν ἀρχὴν ἔρχεται ὁ πρεσβευτὴς τῆς Σερβίας κ. Μπαλουζίτς καὶ μοῦ ἀνακοινοῖ τηλεγράφημα τοῦ κ. Πάσιτς, ἐρωτῶντος τίνα γνώμην θὰ εἴχομεν ἡμεῖς ἐπὶ τῶν σχέψεων, αἱ ὁποῖαι ἐπικρατοῦσιν εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἐν Σερβίᾳ κύκλους, ὅπως ἡ Σερβία ἐπωφεληθῇ τὸ ἀνετοιμοπόλεμον καὶ εἰσέλθῃ εἰς Βουλγαρίαν καὶ πρακαταλάβῃ τὴν ἐπιστράτευσιν αὐτῆς, ὅταν, λέγω, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Σερβίας μοῦ ἔκαμε τὴν ἐρώτησιν καὶ ἐπεφυλάχθην νὰ ἀπαντήσω μετὰ συνεννόησιν πρὸς τὸν Βασιλέα, τὸν βλέπω ἔπειτα τὸν Βασιλέα, τοῦ ἀνακοινῶ τὸ διάβημα τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Σερβίας, καὶ μοῦ λέγει ὅτι θεωρεῖ καλλίτερον νὰ μὴ ἐπιτεθοῦν οἱ Σέρβοι κατὰ τῶν Βουλγάρων, διότι ἡ συμμαχία μας ἦτο ἀμυντική, καὶ ἂν οἱ Σέρβοι ἤθελον πρῶτοι νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Βουλγάρων, τότε εἶναι ζήτημα ἂν ἡμεῖς ὑποχρεούμεθα νὰ τοὺς βοηθήσωμεν εἰς τοιοῦτον πόλεμον, πῶς θὰ χαρακτηρίσετε αὐτὴν τὴν πολιτικήν, ὅταν δίδωμεν τοιαύτην γνώμην ἐνῷ συγχρόνως εἰδοποιοῦμεν τὸν κοινὸν ἐχθρόν, ὅπως ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ συμμάχου μας, τὸν ὁποῖον κρατοῦμεν ἐν πλάνῃ, ἐνῷ θὰ κατώρθωνεν ἴσως νὰ σωθῇ τοὐλάχιστον διὰ τῆς ἀπηλπισμένης ἐκείνης προληπτικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Βουλγαρίας;"

Ἐφ' ὅσον, Κύριοι, ἡ Ἑλλὰς ἠπείλει σταθερῶς, ὅπως ἔπραττεν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων, καὶ τοὐλάχιστον διὰ τῶν ραινομένων δηλώσεων τῆς διαδεχθείσης αὐτὴν Κυβερνήσεως μέχρι τινὸς χρόνου, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλὰς σταθερῶς ἐνέμενεν εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτήν, ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας, ἡ Βουλγαρία δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιτεθῇ. Δὲν θέλω νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι, ἐὰν ἡ Βουλγαρία ἐγνώριζεν ὅτι θὰ ἀντεπιτεθῶμεν κατ' αὐτῆς, δὲν θὰ προέβαινεν ἀσφαλῶς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Θέλω μόνον νὰ διαβεβαιώσω ὑμᾶς, ὅτι εἶναι ἀληθὴς πεποίθησίς μου ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ ἐδίσταζε παρὰ πολὺ νὰ τὸ πράξῃ.

Ἀλλὰ ἀσχέτως τοῦ ποίαν γνώμην ἔχετε ὑμεῖς περὶ τοῦ πράγματος, σᾶς ἐρωτῶ: Ἦτο, ἢ δὲν ἦτο, εἷς ἀνασταλτικὸς χαλινὸς κατὰ τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σερβίας ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας ὁ φόβος ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Βουλγαρίας; Τίνα λόγον εἶ-

χομεν, αὐτὸν τὸν ἀνασταλτικὸν χαλινόν, νὰ τὸν ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν;

Ἐπιτρέψαντες, Κύριοι, καὶ διευκολύναντες τὴν ἀνάμιξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν πόλεμον, ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας—ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ τὸ διακηρύξω ἀπὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ, μὲ ὅλην τὴν ἐπισημότητα τῆς θέσεώς μου, — κατεπροδίδομεν ὄχι ἁπλῶς τὴν σύμμαχόν μας Σερβίαν, κατεπροδίδομεν τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, τὰ ζωτικὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐξυπηρετοῦμεν μόνον τὰ καθαρῶς ξένα, τὰ Γερμανικὰ συμφέροντα. (*Χειροκροτήματα*).

Ἀφίνοντες τὴν Βουλγαρίαν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας, καθιστῶμεν τὸν ὄλεθρον τῆς συμμάχου μας ἀπολύτως βέβαιον. Καὶ μόνον τοῦτο, τὸ γεγονὸς τῆς κατασυντριβῆς τῆς Σερβίας, ἦτο πλῆγμα τεράστιον, πλῆγμα μέγα κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διότι μόνον ἂν ἀπὸ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἔφευγεν ἡ Σερβία, καὶ χωρὶς ν' ἀλλοιωθοῦν οἱ ἄλλοι ὅροι τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, μόνη ἡ συντριβὴ τῆς Σερβίας ἀνέτρεπε τὴν ἰσορροπίαν τῶν δυνάμεων ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ καθίστα τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ ἰδίᾳ ἀπέναντι τοῦ κληρονομικοῦ ἡμῶν ἀνταπαιτητοῦ, ὑποδεεστέραν.

Ἡ ὕπαρξις Σερβίας ἰσχυρᾶς ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ ἦτο κεφάλαιον καὶ Ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐπαίσχυντον κατεστρέψαμεν ἡμεῖς αὐτοί.

Ἀλλ' ἡ ζημία τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων δὲν ἦτο αὕτη μόνη, ἡ προερχομένη ἐκ τῆς κατασυντρίψεως τῆς συμμάχου ἡμῶν Σερβίας. Ἦτο καὶ ἄλλη, θετική, προφανής, σαφής, προβάλλουσα καταπληκτικῶς καὶ ἐμφανῶς εἰς κάθε ἕνα, ὁ ὁποῖος δὲν ἤθελε νὰ ἐθελοτυφλῇ. Καταστροφὴ τῆς Σερβίας, συμπράξει τῆς Βουλγαρίας, ἐξησφάλιζε τὴν πραγματοποίησιν τῶν μᾶλλον παραβόλων ἀξιώσεων τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας εἰς τὸν Αἷμον. Κατασύντριψις τῆς Σερβίας, συμπράξει τῆς Βουλγαρίας, ἔδωκεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως γνωρίζετε ἤδη, ἀπὸ δύο περίπου ἐτῶν δεκαὲξ νέους νομοὺς καὶ ὀγδοήκοντα ἐπαρχίας, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθησαν βραδύτερον οἱ νομοὶ Πρισρένης καὶ Πριστίνης. Δεκαοκτὼ ἐν ὅλῳ νομοὺς ἔδωκεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν ὅσων θὰ δώσῃ ἡ Δοβρουτσᾶ, ἴσως καὶ ἡ Ἀλβανία, δι' ἐξόδου εἰς τὴν Ἀδριατικήν.

Καὶ ἐρωτῶ, Κύριοι Βουλευταί: Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ Στέμματος καὶ τῶν ἀνεπισήμων συμβούλων του, ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐπίθεσις τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας, ἀσχέτως πρὸς τὴν συμμετοχὴν ἡμῶν εἰς τὸν πόλεμον, ἐπετρέπετο; Ἐπετρέπετο νὰ λεχθῇ ἐκ τῶν προτέρων πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ὅτι θὰ ἐμείναμεν ἀδιάφοροι; Ἡ πολιτικὴ τοῦ Στέμματος ἦτο πολιτικὴ εὐμενοῦς οὐδετερότητος πρὸς τὴν Σερβίαν, ἢ πολιτικὴ προδοσίας πρὸς αὐτήν;

Γενικὴ φωνή. Προδοσίας.

Πολιτικὴ τοῦ Στέμματος: « Ἡ Γερμανία ὑπὲρ πᾶν ἐν τῷ κόσμῳ ! »

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Καὶ ἐρωτῶ: Ἦτο ἐκείνη πολιτικὴ Ἑλληνική, πολιτικὴ Ἑλληνικὴ ἢ ἔστω καὶ φιλοβουλγαρίζουσα, ἢ ἦτο πλέον καθαρῶς πολιτικὴ ξένη, πολιτικὴ ἀντεθνική, πολιτικὴ Βουλγαρικὴ ἢ Γερμανική; Τί ὑπεχρέου τὸ Στέμμα, τί ὑπεχρέου τὸν ἔκπτωτον Βασιλέα νὰ δώσῃ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτήν, πρὶν ἀκόμη γίνῃ ἡ ἐπίθεσις; Ἐρωτῶ, καὶ εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ὑπαιτίους, οὐδέποτε ἐδόθη ἀπάντησις.

Διατί τὸ ἔλεγαν ἐκ τῶν προτέρων; Διατί νὰ ἐξασφαλίσωμεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἐπίθεσιν ἐκ τῆς Βουλγαρίας; Καὶ ἐρωτῶ: Τί, ἐπὶ τέλους, ἀντάλλαγμα ἔλαβαν διὰ τὴν ἀτιμίαν αὐτήν; Ποῦ εἶναι, ἐπὶ τέλους, τὰ τριάκοντα ἀργύρια τῆς προδοσίας; Οὔτε τὰ ἀνταλλάγματα, Κύριοι, βλέπομεν, οὔτε τ' ἀργύρια τῆς προδοσίας. Τὸ ἐλατήριον ἦτο ἓν καὶ μόνον: « Ἡ Γερμανία ὑπὲρ πᾶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ». Αὐτὸ ἦτο τὸ μόνον ἐλατήριον, αὐτὴ ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Στέμματος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἡ Γερμανία εἶχε συμφέρον νὰ συντρίψῃ τὴν Σερβίαν, διὰ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ Γερμανία εὗρισκε πρόσκομμα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπειλήν, ὄχι μόνον εἰς τὴν μετοχήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἁπλῆν ἀπειλὴν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἔπρεπε τὸ πρόσκομμα τοῦτο νὰ τὸ ἀφαιρέσωμεν, νὰ τὸ θέσωμεν ἐκποδών, μὴ δυνάμενοι καὶ μὴ τολμῶντες νὰ ταχθῶμεν φανερὰ πρὸς τὸ μέρος τῆς Γερμανίας, διότι

ιφοβούμεθα ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν καὶ μᾶς ἐπτόουν τὰ τηλεβόλα τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ στόλου.

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Κύριε Πρόεδρε, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψετε εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους νὰ δώσωσιν ἐξηγήσεις ἐπὶ τοῦ προκειμένου;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς δυστυχῶς, ὁ ὁποῖος ν' ἀναλαμβάνῃ τὰς εὐθύνας.

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Δὲν ἀπευθύνεσθε εἰς ἐμέ.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δικαίῳ τῷ λόγῳ.

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἐξακολουθήσω τὴν παρατήρησιν. Ἀφ' οὗ δὲν δύνανται νὰ δώσωσιν ἐξηγήσεις, διατί ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὴν πολιτικὴν τὴν ὁποίαν ἔχουν;

ΚΑΣΣΑΒΕΤΗΣ. Κύριε Πρόεδρε, ὁ κ. βουλευτὴς ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας, ἀπαντῶν εἰς τὴν πρόκλησιν τοῦ κ. Καφαντάρη, εἶπεν ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῷ δικαίῳ.

ΣΤΡΑΤΟΣ. Ὄχι. Εἶπον, ὅτε ἠρώτησα τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ἂν συγκαταλέγει καὶ ἐμὲ εἰς τοὺς ὑπευθύνους τῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1915 καὶ μοὶ εἶπεν ὄχι.

ΚΑΣΣΑΒΕΤΗΣ. Ἐγὼ ἔχω ἀντίθετον γνώμην καὶ λέγω πρὸς τὸν κ. βουλευτὴν ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας: «δὲν εἶσθε σεῖς ἐν τῷ δικαίῳ τῷ λόγῳ, διότι μὴ λησμονεῖτε ὅτι εἶσθε ὁ μόνος ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ὁ ὁποῖος ὑπεστηρίξατε τὴν παράδοσιν τοῦ Ρούπελ».

ΣΤΡΑΤΟΣ. Ἀπατᾶσθε.

Αἱ δηλώσεις πρὸς τὴν Γερμανίαν.

ΕΛ.ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ὑπὸ τοιαύτην, Κύριοι, κατάστασιν πραγμάτων, ἀγνοουμένην, φυσικά, παρ' ἐμοῦ, ἀποκρυπτομένην ὑπὸ τοῦ τότε Βασιλέως, ἀναλαμβάνω τὴν ἀρχήν. Σπεύδω, ὅπως εἶπα, νὰ κάμω τὰς δηλώσεις μου εἰς τὴν Βουλήν, νὰ κάμω τὰς δηλώσεις μου εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, ἀλλὰ σπεύδω νὰ κάμω τὰς δηλώσεις μου καὶ πρὸς τὴν Γερμανίαν, λέγων: «Ἡ προϋπόθεσις ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως τῶν συνδυασμένων Αὐστρογερμανικῶν δυνά-

λεων κατὰ τῆς Σερβίας δὲν παύει νὰ ἀπασχολῇ ζωηρῶς τὴν Β. Κυβέρνησιν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκδηλουμένης προσεγγίσεως τῆς Βουλγαρίας πρὸς τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας. Ἐὰν ἡ προσέγγισις αὕτη εἶχεν ὡς μόνον ἀποτέλεσμα τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθέρας διόδου τῶν Γερμανικῶν δυνάμεων διὰ τῆς Βουλγαρίας, οὐδένα λόγον θὰ εἴχομεν ὅπως ἀνησυχῶμεν. Ἀλλ' ἰδού, ἐπωφελουμένη τῆς ἀφίξεως τῶν Γερμανικῶν δυνάμεων, ἡ Βουλγαρία ἐπεχείρει νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας, δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραμείνωμεν ἀπαθεῖς ἐνώπιον τοῦ ἐνδεχομένου πιθανῆς συντριβῆς τῆς συμμάχου μας παρὰ τῆς Βουλγαρίας. Ἀφιεμένης κατὰ μέρος τῆς ἐκτάσεως τῶν ἐκ τῆς συμμαχίας ὑποχρεώσεών μας, τὸ ζωτικὸν ἡμῶν συμφέρον μᾶς ἐπιβάλλει νὰ πράξωμεν τὸ πᾶν ὅπως προλάβωμεν τὴν Βουλγαρικὴν νίκην, ἧς ἀκολούθως, θᾶττον ἢ βράδιον, θὰ εἴμεθα τὰ πρῶτα θύματα. Ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις θὰ ἔχῃ, ἀναμφιβόλως, πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ διάφορα ταῦτα ἐνδεχόμενα, ἀποφασίζουσα τὴν διὰ τῆς Βουλγαρίας ἐκστρατείαν. Θὰ ἦτο, ἐν τούτοις, καλὸν νὰ ἐπωφεληθῆτε καταλλήλου εὐκαιρίας, ἵνα ἐκθέσητε ἐκ νέου τὰς ἰδέας ταύτας, ὡς προσωπικάς σας γνώμας, λέγοντες ὅτι αὗται ἀντιπροσωπεύουσι τὸ ἐν τῇ Χώρᾳ ἐπικρατοῦν φρόνημα. Νομίζομεν ὅτι ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔχει συμφέρον νὰ ἐκραγῇ Βαλκανικὸς πόλεμος καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπιθυμοῦσα, ὅπως ἡ Ἑλλὰς μὴ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος. Δυνάμεθα κατόπιν τούτου νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι, ἐν οἱᾳδήποτε στιγμῇ, καὶ ἐν ᾗ ἔτι περιπτώσει διωργανοῦτο ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἀνατολῆς, θὰ ἀσκήσῃ ἅπασαν τὴν ἐπιρροήν αὐτῆς ὅπως συγκρατήσῃ τὴν Βουλγαρίαν, ἀποτρέπουσα αὐτὴν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας, καὶ ἐξασφαλίσῃ οὕτω τὴν διατήρησιν τῆς ἡσυχίας εἰς τὰ ἡμέτερα σύνορα».

Ἐννοεῖτε μὲ ποῖον σαρκασμὸν καὶ μυκτηρισμὸν ὁ κ. Γιάγκοω θὰ ἔλαβε γνῶσιν τοῦ τηλεγραφήματος αὐτοῦ, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι καὶ ὁ πρεσβευτής μας δὲν ἦτο εἰς γνῶσιν τῶν τεκταινομένων καὶ τὸ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον.

Ἡ Βουλγαρικὴ ἐπιστράτευσις. Ἀποκάλυψις τῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλέως.

Ἕνα μῆνα μόλις μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἀνεκοινοῦτο μοι ὑπὸ τοῦ πρεσβευτοῦ ἡμῶν ἐν Σόφιᾳ κ. Ναούμ, ὅτι ἡ Βουλγαρία ἀπεφάσισε τὴν μερικὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς. Ἀνῆλθον εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ ἐζήτησα, ἂν ἐπιβεβαιωθῇ ἡ εἴδησις, νὰ ἐπιστρατεύσωμεν ἀμέσως τὰ δύο ἐν Μακεδονίᾳ Σώματα στρατοῦ, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον, τὰ ὁποῖα καὶ πρὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἦσαν ἐνισχυμένα, κατὰ τὴν στρατιωτικὴν γλῶσσαν, καὶ δύο μεραρχίαι των ἦσαν ἐπιστρατευμέναι, ἡ μία ἐντελῶς καὶ ἡ δευτέρα μερικῶς. Ἐζήτησα λοιπόν, ὅπως ἐπιστρατευθῶσι τὰ δύο Σώματα ἐν περιπτώσει ἐπιστρατεύσεως τῆς Βουλγαρίας, πρὸς ἀσφάλειαν ἡμῶν.

Ἡ πρότασίς μου ἐγένετο δεκτή. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὴν ἐπιοῦσαν ἦλθε τηλεγράφημα τοῦ κ. Ναούμ, ἀγγέλλον ὅτι ἡ Βουλγαρία ἐκήρυξε γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Τὸ τηλεγράφημα ἔφθασε, νομίζω, περὶ τὴν 9 1)2 τῆς πρωΐας. Ὁ Βασιλεὺς εὑρίσκετο εἰς Δεκέλειαν. Ἐζήτησα τηλεφωνικῶς νὰ μὲ δεχθῇ, διὰ νὰ τοῦ ἀνακοινώσω τὴν εἴδησιν τῆς ἐπιστρατεύσεως τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ ὑποβάλω Διάταγμα γενικῆς πλέον Ἑλληνικῆς ἐπιστρατεύσεως. Δὲν μὲ ἐδέχθη ἀμέσως· μὲ ἐδέχθη εἰς τὰς 5 μ. μ. *(Αἴσθησις)*.

Ἐκάλεσα προηγουμένως τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, ἐμείναμεν σύμφωνοι, καὶ ἀνέθηκα εἰς τὸν συνάδελφον Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν ἀντιστράτηγον Δαγκλῆν νὰ καλέσῃ τὸν Ἐπιτελάρχην καὶ νὰ ἀναθέσῃ εἰς αὐτὸν τὴν σύνταξιν τοῦ Διατάγματος τῆς ἐπιστρατεύσεως. Ἐγὼ θὰ ἀνηρχόμην εἰς τὰς 5 μ. μ., ὁ κ. Δαγκλῆς θὰ ἀνήρχετο μετὰ 1 καὶ 1)2 ὥραν, ὅτε ἐγὼ θὰ εἶχα περατώσει τὴν ὁμιλίαν μου καὶ θὰ εἶχεν ἕτοιμον τὸ Διάταγμα πρὸς ὑπογραφήν.

Ἀλλ' ὅταν εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ μερικῆς ἐπιστρατεύσεως, ἀλλὰ περὶ γενικῆς, ἀφοῦ εὑρισκώμεθα ἐνώπιον Βουλγαρικῆς ἐπιστρατεύσεως γενικῆς, τότε ἀπεκαλύφθησαν οἱ σκοποὶ καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Βασιλέως. Δὲν μοῦ εἶπε, βεβαίως, ὅτι δὲν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ βοηθήσωμεν τὴν Σερβίαν· αὐτὸ δὲν ἐτόλμησε νὰ μοῦ τὸ εἴπῃ, ἤξευρε πολὺ καλὰ ὑπὸ τίνας ὅρους ὑπεγράφη ἡ συν-

ήκη αὐτή, καὶ πόσον σαφὴς ἦτο ἡ ὑποχρέωσις ἡμῶν νὰ βοηθήσωμεν τὴν Σερβίαν καὶ εἰς Εὐρωπαϊκὸν καθαρῶς πόλεμον, ἀλλὰ μοῦ ἔπεν: «Ἠξεύρετε, ἐγὼ δὲν θέλω νὰ βοηθήσωμεν τὴν Σερβίαν, διότι ἡ Γερμανία θὰ νικήσῃ καὶ ἐγὼ δὲν θέλω νὰ νικηθῶ!»

Ἀνέπτυξα κατὰ πρῶτον λόγον τὴν στρατιωτικὴν ἄποψιν τοῦ ζητήματος. Ἐπέστησα, ἑπομένως, τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῶν τοπικῶν ὅρων τῆς Βαλκανικῆς, ἐπέστησα τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐπέστησα τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῆς ἐλλείψεως μέσων συγκοινωνίας ἐν τῇ χερσονήσῳ τῇ Βαλκανικῇ καὶ ὑπεστήριξα ὅτι κατὰ τὴν ἐμὴν πεποίθησιν, ἢ τοὐλάχιστον τὴν ἐλπίδα τὴν σοβαράν, ἐὰν ἡμεῖς ἐπετιθέμεθα κατὰ τῶν Βουλγάρων, προκειμένου νὰ ἐπιτεθῶσιν οὗτοι ἀπὸ ἑνὸς μετώπου κατὰ τῶν Σέρβων ὑπῆρχε πιθανότης, μὲ τὸ ἠθικὸν τὸ ἀκμαῖον τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ τὸ πεπτωκὸς ἠθικὸν τὸ ἐκ τῆς προσφάτου ἥττης τοῦ Βουλγαρικοῦ, ὑπῆρχε πᾶσα πιθανότης ὅτι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν νίκην κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν καὶ ἄφιξιν ἡμῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βουλγαρίας.

Ἀνέφερα εἰς αὐτὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ἤδη, ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶχε μόνον 400 βολὰς κατὰ τηλεβόλον, ὅσαι δὲν φθάνουν οὐδὲ δι' ἁπλῆν σοβαρὰν σημερινὴν μάχην, ὥστε, ἂν κατωρθοῦμεν ἐπὶ ἕνα μῆνα νὰ προλάβωμεν τὴν κατασυντριβὴν τῆς Σερβίας θὰ ἠδυνάμεθα ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν Σόφιαν. Ἀλλὰ εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι, καὶ ἂν δὲν κατορθώσωμεν νὰ συντρίψωμεν ἐγκαίρως τὴν Βουλγαρίαν, θὰ φθάσωμεν ὅμως διατηροῦντες τὴν ἐπαφήν μας μετὰ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ καί, ὑποχωροῦντος τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ ἐνώπιον ἀνωτέρας Γερμανικῆς πιέσεως θὰ φθάσωμεν εἰς ἓν σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς θὰ ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν συνόρων μας τῆς Ἀν. Μακεδονίας διὰ τῆς κοιλάδος τῆς Στρωμνίτσης πρὸς τὸ Κριβολὰκ καὶ Τέτοβον, θὰ ἐφθάνομεν εἰς τοιαύτην γραμμήν, πέραν τῆς ὁποίας πρόσβασις Αὐστρογερμανικὴ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατος, ἐκ μηχανικῶν λόγων. Διότι γνωρίζετε, Κύριοι, ποῖαι εἶναι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ σημερινοῦ πολέμου. Μία σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἁπλῆ, ὅπως εἶναι αἱ τοῦ Βαλκανικοῦ μετώπου, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξυπηρετήσῃ στρατὸν περισσότερον τῶν

120 ἕως 130 χιλιάδων ἀνδρῶν. Τούτου λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ἦτο ἀδύνατον εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν νὰ συγκεντρώσωσιν εἰς τὸ μέτωπον τοῦτο καὶ ἐφοδιάσωσι στρατὸν οὐχὶ ἀνώτερον ἀπὸ τὸν δικόν μας καὶ τὸν Σερβικόν, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Ἀγγλογαλλικόν, ὁ ὁποῖος βαθμιαίως θὰ ἤρχετο, ἀλλ' οὔτε ἴσον κἂν πρὸς τὰ 2/3 αὐτοῦ.

Θὰ μοῦ εἴπετε: καὶ διατί αὐτοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐφοδιάσουν στρατὸν ἴσον πρὸς τὸν ἰδικόν σας, ἀλλὰ μόνον τὰ δύο τρίτα, ἐνῷ σεῖς ἠδύνασθε νὰ ἐφοδιάσετε περισσότερον στρατόν; Διότι ὁ στρατὸς τῶν Βουλγάρων εἶχε πρὸς ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ μίαν σιδηροδρομικὴν γραμμήν, τὴν γραμμὴν τοῦ Βαρδάρ, καὶ ἑτέραν γραμμὴν ἴσως, τὴν γραμμὴν Σόφιας—Φιλιππουπόλεως, ἐνῷ ἡμεῖς εἴχεμεν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τρεῖς σιδηροδρομικὰς γραμμάς, εἴχομεν ἑπομένως μίαν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν πλειοτέραν ἐκείνων.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον. Τὸ κέντρον τοῦ ἐφοδιασμοῦ διὰ τοὺς ἀντιπάλους μας ἦτο ἡ Βουδαπέστη. Τὸ κέντρον λοιπὸν τοῦ ἐφοδιασμοῦ δι' ἐκείνους ἦτο ἡ Βουδαπέστη, ἐνῷ τὸ κέντρον ἡμῶν ἦτο εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τότε δέ, ὡς ἐνθυμεῖσθε, τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ὑποβρυχιακοῦ πολέμου ἦσαν ἐντελῶς ἀσήμαντα καὶ δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν, ἀπὸ δὲ τοῦ κέντρου τοῦ ἐφοδιασμοῦ ἡμῶν, τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὴν γραμμὴν τὴν ὁποίαν ὥρισα, ὡς γραμμὴν ἐνδεχομένης ὑποχωρήσεως τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ καὶ ἡμῶν, ἡ ἀπόστασις εἶναι πολὺ μικροτέρα παρὰ ἡ ἀπόστασις πρὸς τὴν Βουδαπέστην, ἐνῷ συγχρόνως ἦτο δυνατὴ ἡ κατασκευὴ πλειόνων ὁδῶν ἁμαξιτῶν καθέτων πρὸς τὸ μέτωπον ἡμῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἐξυπηρετῶνται τὸ στράτευμα τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Σερβικόν.

Ἔλεγα λοιπὸν εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ἡ Γερμανία, καὶ ἂν εἶχε διαθέσιμα ὅ ἑκατομμύρια στρατοῦ εἰς ἄλλα μέτωπα, δὲν ἠδύνατο νὰ τὰ φέρῃ ἐδῶ, ἑπομένως ὁ φόβος τοπικῆς ἡμῶν ἥττης ἦτο ἀδικαιολόγητος καὶ οὐδεὶς ὑπῆρχε φόβος νὰ ὑποστῶμεν τὴν τύχην τοῦ Βελγίου, μὲ τὴν ὁποίαν ἠπείλουν τὴν δημοσίαν γνώμην οἱ τοῦ Ἐπιτελείου. Ἀλλ' ἡ στρατιωτικὴ συζήτησις ἀπεδεικνύετο δυστυχῶς ἀτελεσφόρητος. Ἐπιχειρήματα δὲν μοὶ ἀντετάσσοντο, ἀλλὰ τὸ λέϊτ μοτὶφ ἦτο πάντοτε ἓν: «Δὲν θέλω νὰ λάβω μέρος, θὰ ἡττηθῶμεν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, δὲν θέλω νὰ λάβω μέρος».

Ὁ Βασιλεὺς μὴ ἀναγνωρίζων τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἠναγκάσθην τότε νὰ προβάλω τὸ βαρὺ πυροβολικόν, νὰ μεταχειρισθῶ τὰ ἡρωϊκὰ φάρμακα, καὶ εἶπα: «Μεγαλειότατε, δὲν κατώρθωσα νὰ σᾶς πείσω, λυποῦμαι πολύ, ἀλλ' ἔχω καθῆκον νὰ σᾶς εἴπω, ὡς ἀντιπρόσωπος τὴν στιγμὴν ταύτην τῆς Λαϊκῆς Κυριαρχίας, ὅτι δὲν ἔχετε κανὲν δικαίωμα νὰ διαφωνήσετε πρὸς ἐμὲ τὴν φορὰν αὐτήν. Ὁ λαὸς διὰ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31ης Μαΐου ἐνέκρινε τὴν πολιτικήν μου, μοὶ παρέσχε τὴν ἐμπιστοσύνην του. Ἐγνώριζε δέ, ὅτι ἡ βάσις τῆς πολιτικῆς μου ἦτο νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ συντρίψῃ τὴν Σερβίαν, διὰ νὰ ὑπερεξογκωθῇ καὶ συντρίψῃ καὶ ἡμᾶς αὖριον. Δὲν δύνασθε λοιπὸν τὴν στιγμὴν αὐτὴν ν' ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς. Ἐκτὸς ἐὰν ἀποφασίσετε νὰ θέσετε κατὰ μέρος τὸ πολίτευμα, ὁπότε ὀφείλετε νὰ τὸ εἴπητε σαφῶς, δι' ἑνὸς Διατάγματος καταργοῦντες τὸ πολίτευμα καὶ ἀναλαμβάνοντες τὰς εὐθύνας».

Μοῦ εἶπεν: «Ἠξεύρετε, ἐγὼ ἀναγνωρίζω ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ὑπακούω εἰς τὴν λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν, ὅταν πρόκειται διὰ τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τῆς Χώρας, ἀλλ' ὅταν πρόκειται διὰ τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα, τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ζητήματα, θεωρῶ ὅτι, ἐφ' ὅσον ἐγὼ ἔχω τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἓν πρᾶγμα εἶναι σωστὸν ἢ ὅτι δὲν εἶναι σωστόν, ὀφείλω νὰ ἐπιμείνω νὰ γίνῃ ἢ νὰ μὴ γίνῃ, διότι ἐγὼ εἶμαι ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ». *(Ζωηροτάτη αἴσθησις).*

Ἐννοεῖτε ποία ἡ ἐντύπωσις ἥτις παρήχθη ἐν ἐμοί. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἕνα αἴσθημα ὀδυνηρὸν μὲ κατέλαβε καὶ μὲ τὰς χεῖρας ἠγωνισμένας ἐκίνησα μελαγχολικῶς τὴν κεφαλὴν καὶ εἶπα: «Ἀλλοίμονον! εὑρισκόμεθα ἐνώπιον τῆς θεωρίας τῆς ἐλέῳ Θεοῦ βασιλείας, δυστυχῆ Ἑλλάς!» Εἶπα δὲ μετ' ὀλίγον εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις δὲν δύναμαι ν' ἀναλάβω ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ πολιτεύματος «ἀφοῦ δὲ ἐπέστησα τὴν προσοχὴν σας ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος, εἶμαι διατεθειμένος νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ τὴν δεχθῆτε».

Ὁ τότε Βασιλεὺς μοῦ λέγει: «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ παραιτη-

θῆτε τώρα; Ἀφοῦ ἡ Βουλγαρικὴ ἐπιστράτευσις ἐκηρύχθη χθές; Ὅπως γνωρίζετε, εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις δὲν πρέπει νὰ ἀργοποροῦμεν οὔτε 24 ὥρας».

Τότε τοῦ λέγω: «Ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω ὅτι ἡ πολιτικὴ τῶν διαδόχων μου θὰ εἶναι πολιτικὴ ἐπιστρατεύσεως. Ἐγὼ θεωρῶ ὅτι θὰ εἶναι τοιαύτη, διότι ὅσον καὶ ἂν ἐγκαταλείψετε τὴν Σερβίαν, δὲν γνωρίζετε τί δύναται νὰ γίνῃ, ἐφόσον τοὐλάχιστον δὲν ἀσφαλισθῆτε ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν θὰ ἐπιτεθῇ πρῶτον καθ' ἡμῶν. Δὲν δύναμαι ὅμως καὶ νὰ ἐπιβάλω πολιτικὴν εἰς τοὺς διαδόχους μου. Δὲν δύναμαι νὰ προβῶ εἰς τοιοῦτον σοβαρὸν μέτρον. Καλέσατε ἀμέσως τὴν διάδοχον Κυβέρνησιν ὅπως ὁρκισθῇ, ἔστω καὶ μὲ τέσσαρας ὑπουργοὺς προσωρινῶς, καὶ δὴ τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, καλέσατέ την ἀμέσως τὸ ἑσπέρας, καὶ κοινοποιήσατε τὸ Διάταγμα τῆς ἐπιστρατεύσεως. Ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ὑπογράψω τοιοῦτο Διάταγμα, ἀφοῦ ὑπέβαλα παραίτησιν».

Καὶ μοῦ λέγει τότε: «Καὶ ἐπὶ τέλους, ποῖος μᾶς βεβαιοῖ ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας; Δυνατὸν νὰ τηρήσῃ ἔνοπλον οὐδετερότητα (ἐνθυμεῖσθε ὅτι τοῦτο ἐλέγετο τότε) καὶ πολὺ ἐνδεχόμενον νὰ μὴ ἐπιτεθῇ ἡ Βουλγαρία κατὰ τῆς Σερβίας, ὅτε αἴρεται ἡ διαφωνία καὶ δύνασθε νὰ ἐξακολουθήσετε παραμένοντες εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐφαρμόζοντες τὴν πολιτικήν σας». Μὲ ἔπεισεν οὕτω νὰ παραμείνω καὶ ὑπογράψω τὸ Διάταγμα τῆς ἐπιστρατεύσεως, ἐνῷ, ὡς ἀπεδείκνυετο ἐκ τῶν ὑστέρων, εἶχεν ἤδη δώσει ὅλας τὰς διαβεβαιώσεις του πρὸς τὸν Κάϊζερ ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ κτυπήσῃ τοὺς συμμάχους του.

Σᾶς ἀφίνω νὰ ἐκτιμήσετε τώρα τὴν εὐθύτητα τοῦ Βασιλέως ἐκείνου πρὸς τὸν ὑπεύθυνον τότε Πρωθυπουργόν, τὸν ὁποῖον ἐξηπάτα ὅτι δύναται νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς γνώμης αὐτῆς.

Εἷς Βουλευτής. Ἔκαμε καὶ τὸ ἀνακοινωθέν.

Τὸ ἀνακοινωθὲν περὶ ὁμοφωνίας.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Μάλιστα. Τὸ ὅτι ὅμως δὲν ἦμην ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ Στέμμα, τοῦτο τὸ ἐγνώριζεν ὅλος ὁ κόσμος. Ὁ τύπος, ἔχων τὰς πληροφορίας του ἐκ τοῦ Ἐπιτελείου, ἔγραφε τὴν πρωΐαν ὅτι ὁ Βα-

πλεὺς μὲ τὸν Βενιζέλον δὲν εἶναι σύμφωνος καθ' ὅλα, ἔγραφεν ὅτι, ἐνῷ ὁ Βασιλεὺς θέλει τὴν ἐπιστράτευσιν διὰ τὴν ἀμυναν. ὁ Βενιζέλος τὴν θέλει διὰ τὸν πόλεμον.

Ἀνέρχομαι τότε τὴν ἑπομένην ἡμέραν τεταραγμένος εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ λέγω εἰς τὸν Βασιλέα: Μεγαλειότατε συμπεριφορὰ τοῦ Ἐπιτελείου εἶναι ἀνυπόφορος· διότι καθ' ἣν στιγμὴν ἐμείναμεν σύμφωνοι νὰ ὑπογράψετε τὸ Διάταγμα τῆς ἐπιστρατεύσεως, δὲν δύναται τὸ Ἐπιτελεῖον νὰ λέγῃ εἰς τὸν τύπ ἀντιβενιζελικὸν καὶ αὐλικὸν νὰ γράφῃ αὐτὰ ποῦ γράφε διότι ἐξασθενεῖ ὅλην τὴν σημασίαν τῆς ἐπιστρατεύσεως. Νὰ προσκαλέσετε τὸν Ἐπιτελάρχην καὶ νὰ τακτοποιήσετε τὴν γλῶσσαν τῶν αὐλικῶν. Ἀλλὰ θὰ ἐπιτρέψετε ἐπίσης νὰ δημοσιευθῇ καὶ τὸ ἀνακοινωθὲν τοῦτο, ἐν τῷ ὁποίῳ λέγω ὅτι «τὸ Στέμμα εὑρέθη σύμφωνον μὲ τὴν ὑπεύθυνον Κυβέρνησιν ὄχι μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύγκλησιν τῆς ἐπιστρατεύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν πολιτικήν». Διότι μόνον ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους, ἔλεγον εἰς τὸν Βασιλέα, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσκηθῇ δύναμις ἐκφοβιστικὴ κατὰ τῶν Βουλγάρων. Καὶ ἐνέκρινε τὸ ἀνακοινωθὲν ὁ Βασιλεύς. Ἐγὼ δὲ ὁ ἀφελὴς ἐπίστευα ὅτι δυνατὸν νὰ ἔχουν σημασίαν τινὰ αὐτά, μὴ γνωρίζων μέχρι τῆς ὥρας ποῖαι διαβεβαιώσεις εἶχον δοθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν.

Σημειωτέον, Κύριοι, ὅτι διὰ τὸ πολεμικὸν ζήτημα τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπησχόλει, τὸ ζήτημα τῆς ὑποχρεώσεως ἡμῶν πρὸς βοήθειαν τῆς Σερβίας, ὁ Βασιλεύς, ὅταν ἐπεκαλέσθην τὴν ἐτυμηγορίαν τῶν ἐκλογῶν, οὔτε κἂν διενοήθη νὰ μοῦ εἴπῃ ὅτι ἠμφισβήτει τοῦτο. Ὄχι! Αὐτὸ εἶναι εὕρημα τῶν Σωτήρων. Ὁ Βασιλεὺς οὔτε τὴν ὑποχρεωτικὴν ἰσχὺν τῆς Σερβικῆς Συνθήκης ἠμφισβήτησεν, οὔτε τὴν λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν, ἀλλ' ἔλεγεν ὅτι «αὐτὸ δὲν μὲ δεσμεύει ἐμὲ παρὰ μόνον διὰ τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα καὶ ὄχι διὰ τὰ ἐξωτερικά». Ἦτο ἐμφανές, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχε μεταβληθῇ εἰς Μονάρχην ἐλέῳ Θεοῦ.

Ἀλλά, διαρκούσης τῆς συζητήσεως διὰ τὴν βοήθειαν ὑπὲρ τῆς Σερβίας, ἦλθεν εἰς μέσον τὸ ζήτημα τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνακινήσει τὸ Ἐπιτελεῖον, ὑποστηρίζον ὅτι ἡ Σερβία δὲν ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ, ὡς ὑπεχρεοῦτο ἐκ τῆς στρατιωτικῆς συμβάσεως, 150.000 μαχητῶν εἰς

πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Χωρὶς καθόλου νὰ ἐξετάσω ἂν ὑπῆρχε τοιαύτη ὑποχρέωσις τῆς Σερβίας, εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα : «Δὲν νομίζετε ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν, διὰ νὰ ἀρθῇ αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα, καὶ ἀκόμη περισσότερον, διὰ νὰ αὐξηθῇ οὐσιωδῶς ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ἡμῶν καὶ τῶν Σέρβων καὶ δι' ἐπικουρίας Ἀγγλογάλλων, δὲν νομίζετε ὅτι πρέπει νὰ ἐρωτήσωμεν τοὺς Ἀγγλογάλλους, μήπως ἠδύναντο νὰ μᾶς δώσουν αὐτοὶ 150.000 λόγχας ; Διότι ἂν τὰς δώσουν αὐτοί, τότε θὰ ἔχωμεν μὲ τὰς 200.000 λόγχας τῶν Σέρβων καὶ τὰς 150.000 ἰδικάς μας 500.000 λόγχας, ἤτοι 800 περίπου χιλιάδας στρατοῦ, δὲν δύνανται δὲ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Αὐστρογερμανοὶ νὰ διαθρέψωσιν οὔτε τὸ ἥμισυ ἀπέναντί μας». Ὁ Βασιλεὺς εἶπε : «Βέβαια, ἀλλὰ νὰ ἀποστείλωσιν ὄχι ἀποικιακὸν στρατόν, ἀλλὰ Μητροπολιτικόν».

Δὲν λέγω τοῦτο, Κύριοι, διὰ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐδέχθη τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἐὰν μᾶς δώσουν 150.000 μαχητὰς οἱ Ἀγγλογάλλοι, νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος. Ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀποφασισμένος ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει νὰ ἐξέλθῃ. Ἀλλ' εὑρισκόμενος ἐνώπιον αὐτῆς τῆς ἐρωτήσεως δὲν ἐνόμισεν ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ μοῦ εἴπῃ : «Μὴ τὸ κάμῃς».

Ἡ πρόσκλησις βοηθείας τῶν Ἀγγλογάλλων.

Ἐγὼ ἀνεχώρησα περὶ τὴν 6 καὶ 1)4 — 6 καὶ 1)2 μ. μ. ἀπὸ τὸ Παλάτι, ἐνῷ ὁ κ. Δαγκλῆς εἰσήρχετο ἵνα ὑπογραφῇ τὸ Διάταγμα τῆς ἐπιστρατεύσεως. Ἐπέστρεψα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον εἰς τὰς 7 μ. μ. καὶ ἐτηλεφώνουν εἰς τοὺς Πρεσβευτὰς τῆς Συνεννοήσεως νὰ ἔλθουν εἰς συνάντησίν μου ἐπειγόντως, ὅτε δὲ ἦλθον τοῖς ἀνήγγειλα ὅτι ὑπογράφεται αὐτὴν τὴν στιγμὴν Διάταγμα ἐπιστρατεύσεως, τὸ ὁποῖον δημοσιεύεται ἀπόψε, ἀλλὰ διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν μας μοῦ ἀναγκαιοῖ νὰ γνωρίζω ἐὰν αἱ Δυνάμεις θὰ ἦσαν διατεθειμέναι ν' ἀναπληρώσωσιν αὐταὶ τὰς 150.000 λόγχας, τὰς ὁποίας ἐκ τῆς Συνθήκης μὲ τὴν Σερβίαν ὑποχρεοῦται ἡ Σερβία νὰ διαθέσῃ πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Οἱ Πρέσβεις μοὶ ὑπεσχέθησαν νὰ τηλεγραφήσουν, καὶ ἀμέσως ἐτηλεγράφησαν τηλεγράφημα ἐξαιρέτως ἐπεῖγον καὶ μοὶ προσέθηκαν ὅτι θὰ μοὶ ἀνακοινώσωσι τὴν ἀπάντησιν.

Τοῦτο ἐγένετο περὶ τὴν 8ην μ. μ. Τὴν 8ην καὶ 1)4 ὅμως φθάνει ὁ κ. Μερκάτης καὶ μοῦ λέγει ὅτι ἔχει τηλεφώνημα τοῦ Βασιλέως νὰ μὲ παρακαλέσῃ νὰ μὴ κάμω τὸ διάβημα αὐτὸ πρὸς τὴν Ἀντάντ. Τοῦ ἀπήντησα: «Σᾶς παρακαλῶ ν' ἀνακοινώσετε πρὸς τὸν Βασιλέα, ὅτι τὸ διάβημα ἐγένετο ἤδη. Σᾶς παρακαλῶ μάλιστα νὰ προσθέσετε ὅτι, καὶ ἐὰν δὲν τὸ εἶχα κάμει, δὲν θὰ ἠμποδιζόμην νὰ τὸ κάμω ἐκ τῆς γνώμης τοῦ Βασιλέως, διότι, ὡς ὑπεύθυνος Κυβερνήτης, ἔχω ἀνάγκην νὰ γνωρίζω ἐὰν εἶναι διατεθειμέναι αἱ Δυνάμεις νὰ μοῦ παράσχουν τὴν συνδρομὴν αὐτὴν διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἰδεῶν μου». *(Εὖγε! Εὖγε!)*

Μετὰ 48 ὥρας ἡ ἀπάντησις τῶν Δυνάμεων ἦλθεν, ὅτι αἱ Δυνάμεις εἶναι διατεθειμέναι νὰ δώσουν τὰς αἰτηθείσας λόγχας Μητροπολιτικοῦ στρατοῦ, ὥριζαν δὲ καὶ τὰς προθεσμίας, ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ ἤρχετο ὁ στρατὸς οὗτος. Ὅταν ἦλθεν ἡ ἀπάντησις τῶν Δυνάμεων, τὴν ἀνεκοίνωσα πρὸς τὸν Βασιλέα, ὁ δὲ Βασιλεὺς μοῦ εἶπε: «Παρακαλῶ νὰ εἰπῆτε εἰς τοὺς κ. κ. Πρέσβεις ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ Βουλγαρία δὲν ἐπιτίθεται κατὰ τῆς Σερβίας καὶ ἐπομένως δὲν δημιουργεῖται ἡ ὑποχρέωσις ἡμῶν ὅπως ἐξέλθωμεν τῆς οὐδετερότητος, δὲν πρέπει νὰ ἀποσταλοῦν τὰ στρατεύματα ταῦτα—τῶν ὁποίων ἡ ἑτοιμασία πρὸς ἀποστολὴν εἶχεν ἀρχίσῃ ἀμέσως—διότι ἡ ἄφιξίς των ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους θὰ ἀπετέλει παραβίασιν τῆς οὐδετερότητος, ἐνῷ εἶναι δυνατὸν ἀκόμη νὰ μὴ ἐπιτεθῇ ἡ Βουλγαρία κατὰ τῆς Σερβίας».

Ἀνεκοίνωσα τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Βασιλέως πρὸς τοὺς Πρέσβεις. Ἐτηλεγράφησαν αὐτήν. Ἀλλὰ μοῦ ἔφεραν νέαν ἀπάντησιν τῶν Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἔλεγον ὅτι «διέταξαν νὰ ἀναχωρήσουν τὰ στρατεύματά των—σημειωτέον ὅτι εἶχον ἀναχωρήσει ἀπ' ἐδῶ πλησίον, ἀπὸ τὸν Μοῦδρον καὶ ἀπὸ τὴν Μασσαλίαν—τὰ ὁποῖα καὶ κατευθύνονται πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν στιγμὴν δὲ κατὰ τὴν ὁποίαν—ἔλεγον αἱ Δυνάμεις—μᾶς δηλοῦτε ὅτι ἡ πολιτική σας εἶναι ὅτι ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ Βουλγαρία ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας θ' ἀντεπιτεθῆτε κατὰ τῆς Βουλγαρίας τασσόμενοι παρὰ τὸ πλευρόν μας ὡς σύμμαχοι, δὲν βλέπομεν διατὶ πρέπει νὰ καθυστερήσῃ ἡ ἄφιξις τῶν ἐπικουρικῶν δυνάμεων, ἀφοῦ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ μείνῃ ἡ Βουλγαρία

ἐν ἐνόπλῳ οὐδετερότητι, ἀλλὰ θὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας, καὶ θὸ μᾶς εἴπετε τότε εὐχαριστῶ, διότι, ἀντὶ νὰ ἀναμένετε ἐπικουρίας, θὸ τὰς ἔχετε ἑτοίμους. Ἀναλαμβάνομεν πρὸς τοῦτο πᾶσαν εὐθύνην».

Τοῖς εἶπον ὅτι εἶναι πολὺ σωστὰ αὐτὰ ποῦ μοῦ λέγουν, δὲν δύναμαι νὰ ἀμφισβητήσω ὅτι μοῦ ἀρέσουν καὶ ἐμὲ παρὰ πολύ, ἀλλὰ εἶναι τὸ ζήτημα τῆς οὐδετερότητος τῆς τυπικῆς, τοὐλάχιστον μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν θὰ γίνῃ ἡ ἐπίθεσις· «ἐπομένως σᾶς ἀνακοινῶ ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ διαμαρτυρηθῶ κατὰ τῆς ἀποβιβάσεως αὐτῆς τῶν στρατευμάτων, ὡς ἀποτελούσης τὴς πράξεως αὐτῆς παραβίασιν τῆς οὐδετερότητός μας».

«Καλά, μοῦ εἶπον, πολὺ καλά, θὰ διαμαρτυρηθῆτε, ἀλλὰ ἐλπίζομεν ὅτι ἡ συμπεριφορά σας θὰ εἶναι ὄχι ἐχθρική, ἀλλὰ φιλική». «Φιλικωτάτη, ἀπήντησα. Ὄχι μόνον δὲν θὰ εὑρεθῆτε εἰς τόπον ἐχθρικόν, ἀλλὰ μετὰ τὰς διαμαρτυρίας, θὰ σᾶς παράσχωμεν ὅλας τὰς δυνατὰς εὐκολίας ἀποβιβάσεως, στρατωνισμοῦ καὶ λοιπάς».

Εἶδα τὸν Βασιλέα καὶ ἀνεκοίνωσα εἰς αὐτὸν ταῦτα. Ὁ δὲ Βασιλεὺς μοῦ εἶπεν: «Ἔχει καλῶς, παρακαλῶ μόνον ἡ διαμαρτυρία σας νὰ εἶναι ὁπωσδήποτε ἔντονος». «Ἔντονος, λέγω, ναί, μέχρις ἑνὸς σημείου ὅμως, διότι λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ τί ὑποκρύπτεται ἀπὸ κάτω δὲν δύναται νὰ εἶναι παρὰ πολὺ ἔντονος, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσω νὰ εἶναι μέχρις ἐκείνου τοῦ σημείου τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει νὰ εἶναι ἔντονος, ἀλλὰ συνάμα καὶ σοβαρά».

Ἡ δευτέρα παραίτησις.

Σημειωτέον, Κύριοι, ὅτι ἡ ἀποβίβασις τῶν Ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων, περὶ τῆς ὁποίας τόσα ἐλέγοντο καὶ ἡ ὁποία ἐχρησιμευσεν ὡς ὅπλον μέγα εἰς χεῖρας τῶν Σωτήρων, ἤρχισε γινομένη μετὰ τὴν παραίτησίν μου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. Πολλοὶ δὲν τὸ γνωρίζουσιν, εἴτε δὲν τὸ ἐνθυμοῦνται. Ἡ συζήτησις ἐν τῇ Βουλῇ, ὁπότε ἀνεκοίνωσα τὴν διαμαρτυρίαν, τὴν ὁποίαν εἶχα κάμει τὸ Σάββατον ἡ συζήτησις ἐγένετο τὴν Δευτέραν. Καὶ τὴν Τρίτην προσεκαλούμην ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ἠναγκαζόμην νὰ παραιτηθῶ καὶ πάλιν διότι δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν πολιτικήν μου. Τὴν Τρίτην τὸ πρωΐ

ὑπέβαλα τὴν παραίτησίν μου, τὴν Τρίτην τὸ ἀπόγευμα ἔγινεν ἡ νέα Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν κ. Ζαΐμην καὶ τὴν Τρίτην εἰς τὰς 6 μ. μ. ἤρχισεν ἡ ἀποβίβασι; τῶν Ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων εἰς Θεσσαλονίκην.

Λέγω αὐτά, ὄχι διὰ νὰ ἀποδείξω ὅτι εἶχα τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Βασιλέως. Θὰ ἦτο κατώτερον τῆς θέσεώς μου αὐτό. Ἄλλως τε ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ὁ Βασιλεὺς — διότι ὁ τύπος ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀποβιβάσεως — ἔδωσε συνέντευξιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ ἐγνώριζεν. Ἀλλὰ θέλω νὰ εἰπω μόνον ὅτι διὰ τὴν πολιτικήν μου ἡ ἄφιξις τῶν Ἀγγλογάλλων ἦτο ἕνα κεφάλαιον ἐκ τῶν οὐσιωδεστάτων. Ἐγὼ ἐπήγαινα διὰ πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, καὶ εἶχον ἀποφασίσει, ἐὰν ἡ Βουλγαρία ἐπετίθετο κατὰ τῆς Σερβίας, νὰ πολεμήσω. Ἐγὼ εἶχα συμφέρον, πλὴν τῶν 150.000 Ἑλληνικῶν λογχῶν καὶ τῶν 200.000 Σερβικῶν, νὰ ἔχω ἄλλας 150.000 Ἀγγογαλλικοῦ στρατοῦ. Συνεπῶς ἦτο ἐνέργεια πολιτικὴ ἀπολύτως ἐπιβεβλημένη διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἰδικῆς μου πολιτικῆς, ναὶ ἢ ὄχι; Αὐτὸ ἦτο πρόσκομμα βεβαίως, ἦτο κάτι τι, τὸ ὁποῖον θὰ ἠνώχλει τὴν πολιτικὴν τῶν ἀντιπάλων μου. Ἀλλὰ διὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀντιπάλων δὲν ἦτο καθῆκον μου νὰ μεριμνήσω, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον εἶμαι ἐν τῷ δικαίῳ, διότι, ἀφοῦ ἐγὼ ἀπεχώρησα ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐκεῖνοι εἶχον ἀντίθετον πολιτικήν, ἠδύναντο νὰ καλέσουν τὸν κ. Μοσχόπουλον καὶ νὰ εἴπουν δι' αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀγγλογάλλους: «Τὰ πράγματα ἤλλαξαν, ὁ Βενιζέλος ἔφυγε, δὲν θὰ βοηθήσωμεν τὴν Σερβίαν, δὲν μᾶς χρειάζεσθε, παρακαλοῦμεν νὰ μὴ ἀποβιβασθῆτε». Ἀντὶ τούτου ὁ κ. Ζαΐμης ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς ὅτι θὰ παράσχῃ ὅλας τὰς εὐκολίας. Καὶ ἂν ὁ κ. Ζαΐμης ἦτο Κυβέρνησις 'κατ' ἐπίφασιν, διότι ἡ ἀληθὴς Κυβέρνησις ἦτο τὸ Ἐπιτελεῖον, διατί τὸ Ἐπιτελεῖον δὲν ἔπραξε τοῦτο, ἀφοῦ συμφέρον τῆς Γερμανίας ἦτο νὰ μὴ ἀποβιβασθοῦν οἱ Ἀγγλογάλλοι; Διότι, ἀπησχολημένοι ἐντελῶς εἰς τὰ πολιτικὰ ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον ἀσχοληθῇ, δὲν ἐλογάριαζαν πλέον τὰ στρατιωτικὰ ζητήματα καὶ οὐδεὶς ἐμερίμνα, ἅμα ἔφυγεν ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων, τὸ τί ἐγίνετο τὸ καράβι εἰς τὴν φουρτούναν.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, ἀγορεύων ἀπὸ τῆς 5ης

καὶ 1)2 μ. μ. μέχρι τῆς 8ης καὶ 45′ μ. μ. διακόπτει τὴν ἀγόρευσίν του, ἣν ἐπαναλαμβάνει τὴν 9ην καὶ 45′ μ. μ.).

(Μετὰ τὴν διακοπήν).

Πῶς ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέβλεψε πρὸς τὴν κατάστασιν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Πρὶν συνεχίσω τὴν ὁμιλίαν μου, Κύριοι Βουλευταί, θὰ ἤθελον, ἐπανερχόμενος εἰς τὰ λεχθέντα νὰ προσθέσω κάτι τι, τὸ ὁποῖον μοὶ ὑπέμνησεν ὁ ἀξιότιμος συνάδελφος βουλευτὴς ἐξ Ἀττικῆς κ. Ραλλιδάν, μέλος τοῦ τότε Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὅτι, ὅτε ἀνέλαβον τὴν ἀρχὴν τὸν Αὔγουστον τοῦ 1915, εἰς τὸν Βασιλέα τὸν τότε ὑπέβαλον ἐγγράφως τὰς δηλώσεις, τὰς ὁποίας θὰ ἔκαμνα εἰς τὴν Βουλήν, περὶ τῆς πολιτικῆς μου καὶ ἐπεστράφησαν ἐγκεκριμέναι.

Ἐνθυμεῖσθε τὴν συζήτησιν ἡ ὁποία προεκλήθη εἰς τὴν Βουλὴν ἀκριβῶς ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαμαρτυρίας, τὴν ὁποίαν διετύπωσα κατὰ τῆς ἐπικειμένης τότε ἀποβάσεως τῶν Ἀγγλογάλλων. Κατὰ τὴν συζήτησιν ἐκείνην ἠναγκάσθην ἁπάντων εἰς ἐρώτησιν τοῦ τότε βουλευτοῦ Κερκύρας, τοῦ μακαρίτου Θεοτόκη, ἐρωτῶντος τί θὰ ἔκαμνα ἐάν, σπεύδων εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, συνήντων Γερμανικὰ στρατεύματα, νὰ δώσω τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν ὤφειλα νὰ δώσω, καὶ τοῦτο κατέστησεν ἀδύνατον τὴν ἐπὶ πλέον παραμονήν μου εἰς τὴν ἐξουσίαν.

Προσεκλήθην τὴν ἐπιοῦσαν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ὅστις μοῦ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν συμμερίζεται τὴν πολιτικήν μου. Τοῦ ἐδήλωσα ὅτι θὰ ὑποβάλω τὴν παραίτησίν μου, διότι δὲν ἐνόμιζον ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἐγείρω Συνταγματικὸν ἀγῶνα τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

Μὲ ἐπέκριναν, Κύριοι Βουλευταί, διότι παρητήθην τότε τῆς ἀρχῆς. Μ' ἐθεώρησαν συνυπεύθυνον τῆς γενομένης καταπατήσεως τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν τῆς Χώρας. Ἐνόμισαν ὅτι, ἐφ' ὅσον τὸ Σύνταγμα ἀναθέτει εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων τὴν περιφρού-

σησιν αὐτοῦ, πρωτίστως ὑποχρέους πρὸς τοῦτο θεωρεῖ τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας καὶ ὅτι ἐγὼ ὤφειλα, τότε τοὐλάχιστον, ἀφοῦ δὲν τὸ ἔπραξα τὸν Φεβρουάριον, ν' ἀντισταθῶ μὴ παραιτούμενος, θεωρῶν τὸν Βασιλέα ἐκτὸς τοῦ Συντάγματος, ἐκτὸς τοῦ Νόμου καὶ τῶν ἐλευθεριῶν, ἀναλαμβάνων ἐπομένως ὑπ' εὐθύνην μου τὴν προάσπισιν τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ τόπου καὶ τὴν καταπολέμησιν τῆς Τυραννίας. Ἀλλ' οἱ διατυποῦντες τὴν κατηγορίαν ταύτην φαίνονται πρὸ παντὸς ἀψυχολόγητοι. Εἷς ἄνθρωπος, Κύριοι, δὲν μεταβάλλεται ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν, οὔτε ἐντὸς 24 ὡρῶν, ἀπὸ Κυβερνήτου μιᾶς χώρας μὲ ἓν καθεστὼς κανονικὸν εἰς ἀρχηγὸν Ἐπαναστάσεως.

Πρὶν ἡ ὡριμάσῃ εἰς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου ἡ ἰδέα τῆς Ἐπαναστάσεως, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ κάποια ἐξέλιξις, ἡ ὁποία δὲν συντελεῖται πάντως ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν. Ἀλλὰ καὶ ἂν τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία κατηγορία, ἡ ὁποία μοὶ ἀποτείνεται, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἐδείχθην ἄνθρωπος τῶν ταχειῶν ἀποφάσεων, ἤδη εἶχα, Κύριοι, ν' ἀπαντήσω ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἦτο ἀδύνατον εἰς ἐμὲ νὰ μετέλθω ἄλλην πολιτικὴν ἐκείνης τὴν ὁποίαν μετῆλθον. Ἦτο ἀδύνατον κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ν' ἀναλάβω τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς Χώρας. Ἀγὼν ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς Χώρας κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην θὰ προεκάλει ἐμφύλιον πόλεμον. Δὲν λέγω ὅτι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὅσον μέγα κακὸν καὶ ἂν εἶναι, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον κακὸν ἀπὸ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐλευθεριῶν ἑνὸς λαοῦ, καὶ ὅτι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος δὲν εἶναι ἄξιον τίμημα τῆς προασπίσεως τῶν ἐλευθεριῶν μιᾶς Χώρας. Ἀλλ' ἰσχυρίζομαι ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀνάψῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον· εἴχομεν ἐπιστρατευθῇ, ἐπιστρατευμένη δὲ ἦτο καὶ ἡ Βουλγαρία. Ἂν τὸν ἐπιστρατευθέντα στρατὸν διῃροῦμεν εἰς Βασιλικὸν ἢ Τυραννικὸν καὶ στρατὸν Ἐθνικὸν διὰ νὰ ἀρχίσωμεν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἦτο προφανὲς τί θὰ συνέβαινεν. Ἡ Βουλγαρία, ἐπωφελουμένη τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, θὰ εἰσέβαλλεν εἰς Μακεδονίαν, θὰ συνέτριβε τὸν ἀλληλομαχοῦντα στρατόν μας, θὰ κατελάμβανεν ὁλόκληρον τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ ἀκολούθως, ἀπερίσπαστος ἀπὸ πάσης ἀνησυχίας πρὸς νότον, θὰ ἐστρέφετο πρὸς τὴν Σερβίαν, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς τῶν ἀντιτα-

λων αὐτῆς ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ καὶ ἐγκαθιδρύσεως τῆς πλη-
ρους ἡγεμονίας της.

Θὰ ἦτο ἐπομένως πολιτικὸν ἔγκλημα ἐκ μέρους μου ἐὰν ἐπρο-
κάλουν ἐμφύλιον ρῆξιν τὴν στιγμὴν ἐκείνην, καὶ δὲν ἔκαμα τοῦτο,
διότι ἁπλῶς θὰ συνετέλουν ὅπως ἐμφανισθῶσιν ἐνωρίτερον αἱ κατα-
στροφαί, αἱ ὁποῖαι πάντως θὰ ἐπήρχοντο καὶ ἄνευ τούτου, καὶ ἡ
εὐθύνη διὰ τὴν ἐθνικὴν καταστροφὴν εἰς τὰ ὄμματα τῆς δημοσίας
γνώμης θὰ ἔπιπτεν ἐπὶ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Θὰ ἔλεγαν
ὅλοι: «Βλέπετε τί ἔκαμεν ὁ Βενιζέλος; Δὲν ἐκάθητο ἥσυχος, ἔστω
καὶ ἂν κατεπατεῖτο τὸ Σύνταγμα! Ἡ κατάστασις ἦτο κρίσιμος καὶ
ἔπρεπε νὰ καθήσῃ ἥσυχος. Ἰδοὺ τί προεκάλεσε διὰ τῆς σπουδῆς
του. Οἱ Βούλγαροι, ἐπωφελούμενοι τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, εἰσέβαλον
εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ μᾶς ἐπῆραν τὰς χώρας μας συντρίψαντες
τὸν στρατόν μας!»

Ἡ εὐθύνη τοῦ κ. Ζαΐμη.

Δὲν ἦτο δυνατὸν λοιπὸν νὰ γίνω ἐγὼ ὁ αἴτιος τοιούτου ἐγκλή-
ματος, ὥστε νὰ ἐπισπεύσω τὴν καταστροφὴν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀσφα-
λῶς θὰ ἐπήρχετο καὶ ἄνευ τούτου. Τὴν Κυβέρνησιν τῶν Φιλελευ-
θέρων διεδέχθη τότε ἡ Κυβέρνησις τῶν Προέδρων τῶν Σωτήρων, ὑπὸ
τὸν κ. Ζαΐμην. Διὰ τὸν κ. Ζαΐμην εἶχον ὁμιλήσῃ πάντοτε μετὰ
πολλῆς εὐλαβείας καὶ σήμερον ἀκόμη δὲν θέλω νὰ παραγνωρίσω τὰ
χαρίσματα, μὲ τὰ ὁποῖα κοσμεῖται, εἰς ἕνα τόπον, ὁ ὁποῖος δυστυχῶς,
εἰς κανένα ἂς μὴ κακοφανῇ, πάσχει ἀπὸ μίαν παροδικὴν λειψαν-
δρίαν. Ἀλλ' ἡ εὐθύνη τοῦ κ. Ζαΐμη δεχθέντος τὴν ἀρχὴν κατὰ
τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἵνα ἀθετήσῃ τὴν Συνθήκην πρὸς τὴν
Σερβίαν, εἶναι κολοσσιαία. Ὁ κ. Ζαΐμης εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν Ἑλ-
ληνικὴν θὰ μείνῃ, ἀτυχῶς δι' αὐτόν, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ καταπροδώσαν-
τος τὴν ὑπογραφὴν τῆς Ἑλλάδος!

Δὲν ἔχω ἀνάγκην, Κύριοι, νὰ σᾶς ἀπασχολήσω ἐπὶ πολὺ μὲ τὸ
ζήτημα τῆς Συνθήκης. Ἡ Βουλὴ ἤδη διεφωτίσθη πλήρως ἐξ ὅσων
ἐλέχθησαν ὑπὸ τῶν ἀξιοτίμων προλαλησάντων συναδέλφων καὶ ἀπὸ τὰς
διακοπάς, τὰς ὁποίας ἐγὼ ἠναγκάσθην νὰ κάμω πρὸς τὸν ἀξιότιμον

ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας βουλευτήν. Γνωρίζει ἤδη ὅτι ἡ Συνθήκη ἦτο γενική, ὄχι ἁπλῶς Βαλκανική, ὅτι ἑπομένως οἱ ὑποστηρίξαντες ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα, ὅτι δὲν ὑπεχρεούμεθα, νὰ προστρέξωμεν εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, ὅταν ἡ Βουλγαρία ἐπετίθετο κατ' αὐτῆς, ὡς σύμμαχος τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἐζήτησαν νὰ ἐγκολάψουν μέγα στίγμα ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν γνώσει. Ἐν γνώσει ἐζήτουν οἱ ἔνοχοι νὰ ἐπιθέσουν τὸ στίγμα τοῦτο ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς Ἑλλάδος.

Διότι ὁ μὲν Βασιλεὺς ἐγνώριζε τὰ πάντα, ἦτο αὐτὸς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ὁποίου εἶχε συγκροτηθῇ τὸ Συμβούλιον τὸ ὑπουργικόν, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν Σερβικὴν ἀπαίτησιν, δὲν δύναμαι δὲ νὰ δεχθῶ τοὺς ἄλλους, καὶ δὴ τὸν κ. Ζαΐμην, Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ὡς μὴ εὐθυνόμενον ἐπὶ τῷ ὅτι δὲν ἐγνώριζε. Διότι πρὸς τὸν γνωρίζοντα ἐξομοιοῦται καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ, ἀλλὰ δὲν ἔμαθε, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ μάθῃ.

Γνωρίζω ὅτι, ὅταν ἐζητήθη διὰ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου νὰ διαφωτισθῇ ὁ κ. Ζαΐμης, νὰ ἐπιστηθῇ ἡ προσοχή του ἐπὶ ὅλων τῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον, ἐζήτησε νὰ «μὴ χάσῃ τὸν καιρὸν του ἀσχολούμενος εἰς τοιαῦτα πράγματα», διότι ἔλεγε: Τίνα χρησιμότητα θὰ εἶχεν αὐτό, ἀφοῦ εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἀκριβῶς ἵνα μὴ ἐφαρμόσῃ τὴν Συνθήκην;

Ἡ εὐθύνη ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἠθέτησαν τὴν Συνθήκην, θὰ ἦτο εὐθύνη τρομερά, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ὑποχρέωσις ἡμῶν ὅπως σπεύσωμεν εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας δὲν ἦτο ἄλλη παρὰ ἡ προερχομένη ἐκ τῆς Συνθήκης.

Ἐὰν εἰς τὰ μεγάλα Κράτη δύναται νὰ ἀποτολμᾶται ἀκινδύνως ἡ ἀθέτησις Συνθηκῶν, ἡ διατύπωσις τῶν θεωριῶν περὶ παληοχάρτων καὶ κουρελοχάρτων, ὅπως ἀνέπτυξε καὶ ὁ κ. ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη εἰς τὰ μικρὰ Κράτη. Δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον εἰς τὰ μικρὰ Κράτη νὰ κάμνουν μεγάλας ἀτιμίας. Ἡ μεγίστη δὲ ἀτιμία, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ πράξῃ ἓν Κράτος, εἶναι ἡ ἀθέτησις τῆς ὑποσχέσεως ὅτι θὰ βοηθήσῃ ἕτερον Κράτος, ἀφοῦ διὰ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν ἀμοιβαιότητος.

Ἀπεμπόλησις τῶν συμφερόντων τοῦ Ἑλληνισμοῦ χάριν τῆς Γερμανίας.

Ἀλλ' ἠδύναντο τοὐλάχιστον οἱ Σωτῆρες νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐνώπιον τῆς δημοσίας γνώμης μὲ τὴν κακοήθη ταπεινὴν ἐκείνην δικαιολογίαν, τὴν ὁποίαν οἱ κοινοὶ ἀχρεῖοι ὀφειλέται τολμῶσι πολλάκις νὰ προβάλλωσιν, ὅταν τοὺς ὑπενθυμίσουν τὰς ἐγγράφους ὑποσχέσεις των, λέγοντες: «ἔγραψα, ξέγραψα», καὶ δὲν ἠξεύρω τὶ ἄλλο. Ἀλλὰ δὲν ἔχουσι κἂν αὐτὴν τὴν κακοήθη καὶ ταπεινὴν δικαιολογίαν νὰ προβάλλωσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐνεκόλαψαν τὸ στίγμα τῆς ἀτιμίας εἰς τὸ μέτωπον αὐτοῦ. Προδίδοντες τὴν Σερβίαν, κατεπρόδιδον συγχρόνως καὶ τὴν Ἑλλάδα, προδίδοντες τὴν Σερβίαν καὶ ἐπιτρέποντες εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ καταστρέψῃ αὐτὴν καὶ ἐγκαθιδρύσῃ εἰς τὴν Βαλκανικὴν τὴν ἡγεμονίαν της, ἐπρόδιδον συγχρόνως καὶ τὸν Ἑλληνισμόν.

Ἐγνώριζαν καλῶς ὅτι, ἂν διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, πληρώνων τὰς πρὸς αὐτὸν ὑπηρεσίας τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφάσιζε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν Βουλγαρίαν νὰ μᾶς ἐπιτεθῇ διὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὴν Μακεδονίαν, οὐδεμία δύναμις ἀνθρωπίνη θὰ ὑπῆρχε νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Βουλγάρους, ἀφοῦ ἐξωγκοῦντο — καὶ θὰ ἐξωγκοῦντο κατασυντρίβοντες τὴν Σερβίαν — νὰ μᾶς ἀπωθήσουν ὄχι μόνον μέχρι τοῦ Στρυμόνος, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς Ὄσσης.

Αὐτὰ τὰ ἐγνώριζαν, διότι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν θὰ ἠδύνατο σοβαρῶς καὶ καλοπίστως νὰ ἰσχυρισθῇ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ ἐνώπιον τῆς Χώρας, ὅτι ἐπίστευον ὅτι οἱ Βούλγαροι μεγεθυνόμενοι εἰς βάρος τῆς Σερβίας, ἴσως καὶ τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Τουρκίας, ἤθελον χορτάσῃ καὶ ἤθελον ζήσῃ πλέον ἀδελφικῶς μεθ' ἡμῶν, μεταβαλλόμενοι ἀπὸ λύκων εἰς ἄκακα ἀρνία. Κανεὶς δὲν δύναται νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὴν Βουλὴν καὶ νὰ τὴν πείσῃ ὅτι τὸ πιστεύει καὶ ὁ ἴδιος.

Ἐκεῖνοι λοιπὸν οἱ ὁποῖοι κατεπρόδωσαν τὴν πρὸς τὴν Σερβίαν συνθήκην κατεπρόδωσαν συγχρόνως καὶ τὰ συμφέροντα τὸ Ἑλληνικὰ καὶ ἠνέχθησαν νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον

κατάστασις, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Θὰ εἶπω ἀκόμη καὶ ἄλλο τι. Ἐκεῖνοι οἱ κακοήθεις, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐσκέπτοντο ὅπως οἱ κοινοὶ ἀχρεῖοι, περὶ τῶν ὁποίων ὡμίλησα, θὰ ἠμποροῦσε ἴσως κανεὶς νὰ σκεφθῇ ὅτι θὰ ἔλεγαν: «Μὰ τί θέλετε νὰ μᾶς κάμωμεν; μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τοὐλάχιστον ἀποφεύγομεν τὸν πόλεμον». Ἐπιχείρημα, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο βδελυρόν, ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖον θὰ κατέρριπτεν εἰς τὴν δημοσίαν συνείδησιν Ἕλληνα πολιτικὸν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος θὰ ἐτόλμα οὕτως ἀσυστόλως νὰ τὸ παρουσιάσῃ ἐνώπιον τῆς δημοσίας γνώμης, ἀλλ' ἐπιχείρημα τέλος πάντων τὸ ὁποῖον, ὑποτιθεμένου ὅτι ὁ δηλητηριασμὸς ὁ ἐπελθὼν διὰ τῆς Γερμανικῆς προπαγάνδας εἶχε κατορθώσει νὰ διαφθείρῃ τὸ ὅλον Ἑλληνικόν, ἠμποροῦσε νὰ ἔχῃ κάποιαν ἀξίαν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κόσμου.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶναι ἀληθές. Ἐγνώριζαν οἱ μετελθόντες τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ὅτι δὲν ἐκέρδιζαν ἕνα πόλεμον, ἐγνώριζαν μόνον ὅτι τὸν ἀνέβαλλον, ἀνέβαλλον τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον θὰ μᾶς ἔκαμνεν ἡ Βουλγαρία, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταρρίψωσι τόσον τὸ Ἔθνος ψυχικῶς, ὥστε νὰ παραχωρήσῃ τοῦτο ἄνευ πολέμου εἰς τοὺς Βουλγάρους ὅλην τὴν χώραν μέχρι τῆς Οἴτης. Ἐγνώριζαν λοιπὸν ὅτι δὲν ἐκέρδιζαν ἕνα πόλεμον, ἐγνώριζαν ὅτι τὸν ἀνέβαλλον μόνον καὶ ὀλίγα μόνον ἔτη, διὰ νὰ τὸν διεξαγάγωσιν ὕστερον ὑπὸ τοὺς χειρίστους ὅρους διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τοὺς ἀρίστους δὲ διὰ τοὺς ἀνταγωνιστὰς ἡμῶν.

Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν, Κύριοι, πῶς μετῆλθον τὴν πολιτικὴν αὐτήν, τὴν ὁποίαν περιεκάλυψαν μὲ τὸ ὄνομα τῆς οὐδετερότητος καὶ ἡ ὁποία ἦτο πράγματι πολιτικὴ ἀπεμπολήσεως τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων χάριν ἁπλῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν Γερμανικῶν κοσμοκρατορικῶν τάσεων. Ἂς ἴδωμεν πῶς ἐφήρμοσαν τὴν πολιτικὴν αὐτήν, τὴν ὁποίαν ἐνεφάνιζον δημοσίᾳ ὡς πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, πολιτικὴν ὁλεθρίαν κατὰ τὰ τελικὰ ἀποτελέσματα, ἐὰν σκοπὸν εἶχον νὰ διατηρηθῇ μέχρι τέλους τοῦ πολέμου ἐν οὐδετερότητι ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ πολιτικὴν ἡ ὁποία ἦτο δυνατὸν νὰ συγκομίσῃ ἀπὸ τοῦ νῦν τοὐλάχιστον καὶ διὰ τὸ μέλλον συνεπείας πολὺ μικροτέ-

ρας, ἀνυπολογίστως μικροτέρας ἐκείνων τὰς ὁποίας συνεκόμισαν.

Ἐνθυμεῖσθε, Κύριοι, τὴν ἐμφάνισιν τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, θὰ ἐνθυμεῖσθε καὶ κάποιαν πρὸς Δημόνικον παραίνεσιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμα πρὸς τὴν ἐμφανισθεῖσαν ἐνώπιόν σας Κυβέρνησιν.

Κύριοι Βουλευταί, παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς ἀναγνώσω μέρος τι τῶν ὅσων εἶπα τότε. Ἀφοῦ μετὰ 22 μῆνας ἔχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ συζητήσωμεν τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ζητήματα θεωρῶ καθῆκον νὰ ἐξηγήσω ὅλα τὰ σημεῖα ὅσα εἶναι ἀνάγκη, διότ ἀπευθύνομαι καὶ πρὸς ὑμᾶς καὶ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, καὶ ἐπιθυμῶ νὰ διαφωτίσω αὐτὸν καὶ παράσχω ὅλα τὰ σημεῖα τῆς πλήρους διαφωτίσεως.

Θὰ σᾶς ἀναγνώσω τί τοὺς εἶπα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀφοῦ τοὺς ἀνεκοίνωσα τὰς βλέψεις τοῦ Στέμματος, ἀφοῦ τοὺς εἶπα ὅτι ἔπαυσαν νὰ ἀποτελοῦν Βουλήν, ἀλλὰ μόνον Σύλλογον προκρίτων—μόνον δὲ τώρα ἀποτελοῦμεν ἀληθῆ Βουλήν, ὁ δὲ ἀξιότιμος ἐκ Ψαρρῶν βουλευτὴς θέλει νὰ μᾶς κάμῃ καὶ Συντακτικὴν Βουλήν.— Ἀφοῦ τοὺς ἀνεκοίνωσα ἐκεῖνα, τοὺς εἶπα τοὺς κινδύνους, οἱ ὁποῖοι ἀπειλοῦσι τὴν Χώραν, καὶ προσέθηκα :

Ποία ἡ ἐθνικὴ πολιτική.

—« Ἐὰν ἤθελεν ὑποτεθῇ ὅτι ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν πραγμάτων ἡ Κυβέρνησις δὲν θὰ ἔκρινεν ἐπιβεβλημένον νὰ μετάσχῃ εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη συμμετοχῆς τῆς Βουλγαρίας εἰς αὐτὸν συνέστησα τοῦτο. Ὅτι ἡ οὐδετερότης ἡμῶν δύναται νὰ ἐμφανίζεται καὶ ὡς φιλικὴ πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν ὁμάδων, ἂν ὄχι δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς συμμαχίας ἡμῶν μετὰ τῆς Σερβίας πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ οὐδετερότης ἡμῶν δὲν ἦτο δυνατὸν ἀνέκαθεν παρὰ νὰ εἶναι φιλικὴ καὶ εὔνους. Ἀλλ' ἐὰν ἡ οὐδετερότης ἡμῶν ἡ ἔνοπλος ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι ἀπὸ διαθέσεως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν εὔνους πρὸς τὸ ἕτερον μέρος, ἔργῳ δμως καὶ ἐκ τοῦ ἀποτελέσματός της ἡ οὐδετερότης ἡμῶν δὲν εἶναι παρὸ ἀποκλειστικῶς ὠφέλιμος εἰς τὸν ἀντίθετον συνδυασμόν. Καὶ θέλοντες

Κύριοι, καὶ ἂν δὲν εἴχομεν εἰλικρινεῖς διαθέσεις οὐδετερότητος, τὰς ὁποίας δὲν ἀμφισβητῶ καθόλου ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἂν ἠθέλομεν τυχὸν νὰ παράσχωμεν εἰς τὸν ἕτερον συνδυασμὸν μείζονα συνδρομήν, δὲν θὰ ἠδυνάμεθα ἄλλο τι νὰ πράξωμεν πέραν τούτου τὸ ὁποῖον πράττομεν. Λέγω τοῦτο διὰ νὰ εἴπω, ὅτι ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς ἐμμονῆς αὐτῆς τῆς ἐνδεχομένης ἐν τῇ οὐδετερότητι μέχρι τέλους θέλει παράσχει εἰς τὸν Αὐστρογερμανικὸν συνδυασμόν, ἡ ὑπηρεσία αὕτη εἶναι μεγάλη καὶ ἡ ὑπηρεσία αὕτη εἶναι εὔλογον καὶ φυσικὸν ὅτι πρέπει νὰ τύχῃ ἀναλόγων ἀνταλλαγμάτων.

«Ἤκουσα λεγόμενον, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς ν' ἀποβλέψωμεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν ἕτερον συνδυασμόν, διότι θὰ ἐξετιθέμεθα οὕτως εἰς τὴν μῆνιν τοῦ ἄλλου. Δὲν εἶμαι καθόλου σύμφωνος εἰς τοῦτο. Ἐὰν ἐξετιθέμεθα εἰς τὴν μῆνιν τοῦ ἑτέρου συνδυασμοῦ, τηροῦντες εὐμενῆ οὐδετερότητα μέχρι τέλους καὶ ἐνδεχομένως μὴ σπεύδοντες εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, δὲν θὰ ἐκτεθῶμεν, διότι προσφέροντες τὰς ὑπηρεσίας αὐτὰς ἀθελήτως εἰς τὸν ἕτερον συνδυασμὸν ἐφροντίσαμεν νὰ λάβωμεν ἀνταλλάγματα· ἡ μῆνις αἰτίαν θὰ εἶχεν, ὄχι διότι ἠθελήσαμεν νὰ ἐκπορισθῶμεν ὠφέλειάν τινα ἐκ τῆς πολιτείας ἡμῶν ταύτης, ἣν νομίζομεν, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἐπιβάλλουν τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν συμφέροντα. Θὰ ἔλεγα λοιπόν, ὅτι, ἂν τοιαύτη ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως μέχρι τέλους ἤθελε διαρρυθμισθῇ ἐκ τῶν πραγμάτων, θὰ εἶναι ἐπιβεβλημένον ὅπως ἐκπορισθῇ τὸ Κράτος τὰς ὠφελείας ἐκείνας, τὰς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκπορισθῇ ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν τὰς ὁποίας προσφέρει, οὐχὶ διότι θέλει νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὸν ἕνα συνδυασμόν, ἀλλὰ διότι νομίζει ὅτι ἐξυπηρετεῖ τὰ ἴδια συμφέροντα. Εἶναι καθημερινὸν τὸ φαινόμενον τῶν Κρατῶν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐν πολέμῳ, μένοντα οὐδέτερα χάριν ἰδίων συμφερόντων, ἀσφαλίζουν ἀνταλλάγματα καὶ διὰ τὴν οὐδετερότητα καὶ μόνην. Ἀλλὰ ποῖα θὰ ἦσαν τὰ ἀνταλλάγματα ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τὰ ὁποῖα θὰ ἐνόμιζα ἐπιβεβλημένον ὅπως φροντίσωμεν ν' ἀσφαλίσωμεν;

»Καὶ ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ παρατηρήσω ἐν τούτῳ, ὅτι τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἀνταλλαγμάτων τούτων θὰ ἤθελα καὶ ὅ' ἄλλον ἀκόμη λό-

γον, ὅπως διὰ τῆς κανονικῆς ὁδοῦ καὶ ὑπ' εὐθύνην τῶν ἁρμοδίων διομολογηθῇ, διότι καὶ ἡ εὐθύνη διὰ τοιαύτας συνεννοήσεις καὶ διὰ τὰ τυχὸν ἀποτελέσματα αὐτῶν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τὴν Κυβέρνησιν καὶ γνωρίζω ὅτι ἡ παροῦσα τοὐλάχιστον Κυβέρνησις δὲν θὰ ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τοιαύτας εὐθύνας ὅπως ἐπιρρίψῃ αὐτὰς ἀλλαχοῦ. Θὰ ἔλεγα λοιπόν, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο ἐνδεδειγμένον νὰ ἐπέλθῃ συνεννόησις πρὸς τὸν συνδυασμὸν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον, ἔστω καὶ ἀθελήτως, θὰ ἐξυπηρετοῦμεν διὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς μας, πρῶτον μὲν διὰ νὰ μάθωμεν ποῖα εἶναι τὰ ἀνταλλάγματα τὰ ὁποῖα ἡ Βουλγαρία πρόκειται νὰ λάβῃ διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, διότι ἡ γνῶσις τούτου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ὑμᾶς ὡς στοιχεῖον ἀσφαλὲς ἵνα κρίνητε ἂν αἱ ἀνησυχίαι καὶ αἱ φόβοι τοὺς ὁποίους ἔχω εἶναι τοσοῦτον βάσιμοι, ὡς ἐγὼ φρονῶ, ἢ εἶναι ὑπερβολικῶς χρωματισμένοι. Δεύτερον διὰ νὰ καθορισθῶσιν ἀσφαλέστερον τὰ ἀνταλλάγματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ λάβωμεν ἡμεῖς, ἡ ἐπέκτασις δηλαδὴ πρὸς τὴν Νότιον Ἀλβανίαν, ἡ παραχώρησις τῶν κλειδῶν τῆς Δοϊράνης—Γευγελῆς, τὰς ὁποίας ἄλλως τε νομίζω ὅτι ἔχομεν καθῆκον νὰ σπεύσωμεν νὰ καταλάβωμεν ἐγκαίρως, μὴ ἀναβάλλοντες τοῦτο μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου. Τρίτον θὰ ἐζήτουν, ὅπως ἡ ἐγγύησις διὰ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας μὴ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ὁπότε θὰ εἶναι ἐλαχίστης ἀξίας, ἀλλ' ἐπεκταθῇ καὶ ἐπὶ σειράν τινων ἐτῶν, ἂς εἴπω μίαν δεκαετίαν, ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν τῆς λήξεως τοῦ πολέμου νὰ μὴ εὑρισκώμεθα εἰς τὴν ἀγωνίαν τρίτου πολέμου καθ' ἡμῶν, μονομαχίας πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἵνα μᾶς δοθῇ καὶ ὁ χρόνος διὰ ν' ἀναπτύξωμεν καὶ ὀργανώσωμεν καὶ τοὺς πόρους τῶν νέων ἡμῶν κτήσεων καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ὥστε ν' ἀντιμετωπίσωμεν τὴν μονομαχίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ διεξαχθῇ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς γείτονος Χώρας, ἄνευ πλέον φίλων καὶ ἄνευ συμμάχων. Θὰ ἔλεγα ἀκόμη ὅτι θὰ ἦτο δίκαιον καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας παρέχομεν, τηροῦντες μέχρι τέλους οὐδετερότητα, ἐὰν ἐζητοῦμεν ὅπως διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς Αὐστρίας καὶ Γερμανίας ἐπιβληθῇ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν τῶν δύο χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ ἐκτάσεως πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιομέτρων

πρόκειται νὰ συνορεύουν τοῦ λοιποῦ, ὅπως οἱ μὲν Βουλγαρικοὶ πληθυσμοί, οἱ ζῶντες ἀκόμη ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, μεταφερθῶσιν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, οἱ δὲ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοί, οἱ ζῶντες ἀκόμη καὶ μεθ' ὅλας αὐτὰς τὰς καταστροφὰς ἐν Βουλγαρίᾳ, μεταφερθῶσιν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Θὰ ἦτο τοῦτο, Κύριοι, μία ἐκ τῶν καλυτέρων ἐγγυήσεων ὅτι τὸ καθεστὼς τὸ Βαλκανικόν, οἷον θὰ προήρχετο ἐκ τοῦ παρόντος πολέμου, ἀναγνωρίζεται ὁπωσδήποτε εἰλικρινῶς ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων Κρατῶν καὶ τοὐλάχιστον θὰ ἔλειπεν ἀπὸ τὸν ἀντίπαλον τὸ μέγα ἐπιχείρημα ὅτι ἀγωνίζεται πρὸς πραγματοποίησιν ἀξιώσεων αἱ ὁποῖαι στηρίζονται τάχα ἐπὶ ἐθνολογικῆς βάσεως.

»Ἐπιτρέψατέ μου, Κύριοι, νὰ εἴπω ὅτι, ἂν οὐδὲ τοῦτο ἤθελε γίνει, ἐὰν ἠθέλομεν ἀφεθῇ φερόμενοι ὑπὸ τῶν περιστάσεων νὰ φθάσωμεν μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ εἰς διαρρύθμισιν τῶν Βαλκανικῶν πραγμάτων, οἵαν ἐγὼ τὴν προβλέπω ἀσφαλῆ, μὲ τὴν ἰσορροπίαν τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου ἀνατραπεῖσαν, μὲ Βουλγαρίαν οὐσιωδῶς ἰσχυροτέραν τῆς Ἑλλάδος, θὰ δημιουργήσωμεν μίαν ἀγωνίαν τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναποφεύκτου συγκρούσεως, ἡ ὁποία θὰ καταστήσῃ ἀβίωτον τὸν βίον τῆς Χώρας ταύτης.

»Δὲν θέλω, Κύριοι, κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, τὴν τόσον ἐπισήμον, νὰ ὑπάρξω πικρὸς πρὸς οὐδένα, δὲν ποθῶ νὰ παρεξηγηθῶ, ἂν εἴπω πρὸς ὑμᾶς: προσέξατε ποίαν τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων παρέλαβε παρ' ὑμῶν τὴν Ἑλλάδα καὶ ποίαν τὴν παραδίδει πρὸς ὑμᾶς· προσέξατε μήπως τὴν παραδώσετε βραδύτερον ἐλάσσονα».

Ἀλλ' αἱ παραινέσεις αὗται, Κύριοι, ἀπηυθύνοντο εἰς ὦτα μὴ ἀκουόντων. Ἐὰν μετήρχοντο ἀληθῶς οὐδετερόφιλον πολιτικήν, θὰ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν ὅλας τὰς συστάσεις ταύτας, τὰς ὁποίας τοὺς ἔκαμα. Δὲν τὰς ἔλαβον ὅμως, ἀκριβῶς διότι δὲν μετήρχοντο οὐδετερόφιλον πολιτικήν, μετήρχοντο ἁπλῶς Γερμανικὴν πολιτικήν. Καὶ δὲν εἶναι ἀκατανόητον μόνον, ὅτι δὲν ἐπρονόησαν περὶ ὅσων τότε συνέστησα εἰς αὐτοὺς νὰ προνοήσουν· εἶναι ἀκατανόητον ἀκόμη πῶς δὲν ἐπρονόησαν, καταπροδίδοντες τὸν σύμμαχόν μας, ἐπιτρέποντες εἰς τὸν κληρονομικὸν ἐχθρὸν νὰ συντρίψῃ αὐτὸν καὶ ὑπεραυξηθῇ ἐπὶ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ, πῶς δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἐξασφαλίσωσι

τοὐλάχιστον κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ὅταν ἤμεθα πάνοπλοι, τὸ ἀλύμαντον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἐν πάσῃ περιπτώσει.

Τὰ ἐγκλήματα τοῦ Ἐπιτελείου.

Ἀφοῦ, Κύριοι, ἀπεμακρύνθην τῆς ἀρχῆς διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὸ Στέμμα τὴν προσωπικήν του πολιτικήν, καὶ ἡ ἀληθὴς Κυβέρνησις τῆς Χώρας, τὸ Ἐπιτελεῖον, ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Ἀγγλογάλλοι ἤρχιζαν τὴν ἡμέραν τῆς ἀποχωρήσεώς μου τὸ ἀπόγευμα νὰ ἀποβιβάζωνται, ἀφοῦ ἐγνώριζεν ὅτι δὲν πρόκειται νὰ διατυπώσῃ ἡ νέα Κυβέρνησις ἀντίρρησίν τινα κατὰ τῆς ἀποβάσεως τῶν Ἀγγλογάλλων, ὅτι ἐπομένως θὰ ἤρχετο εἰς στρατὸς Ἀγγλογαλλικὸς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διὰ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων, ἀφοῦ τοῦτο ἐγνώριζεν ἡ ἀληθὴς Κυβέρνησις, τὸ Ἐπιτελεῖον, καὶ διεκήρυττε παντοῦ, καὶ εἰς τοῦτο εἶχε δίκαιον, ὅτι ἡ βοήθεια τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ στρατοῦ, μετὰ τὴν καταπρόδοσιν ἐκ μέρους μας τῆς Σερβίας, θὰ ἔφθανε βραδέως καὶ ὄὲν θὰ ἐπρολάμβανε τὴν καταστροφὴν τῆς Σερβίας, δὲν ἦτο ὑποχρεωμένον νὰ προβλέψῃ ὅτι ἐπερχομένης ὀπισθοχωρήσεως τῶν Ἀγγλογάλλων, ἐξαναγκαζομένων εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς πιέσεως τῶν ἐχθρῶν των, ἡ Χώρα ἡμῶν θ' ἀπέβαινε πεδίον πολέμου; Δὲν ἦτο ὑποχρεωμένον νὰ γνωρίζῃ τὸ Ἐπιτελεῖον ὅτι, ἐὰν οἱ Ἀγγλογάλλοι ὑποχωροῦντες ὠχυροῦντο περὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἀποτελοῦντες ἀπειλὴν τοῦ δεξιοῦ τῆς Γερμανοβουλγαρικῆς παρατάξεως, ὅτι θὰ ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ ζητήσουν οἱ τελευταῖοι νὰ εἰσελάσουν, ἵνα τοὺς ἐκδιώξουν ἐκ Θεσσαλονίκης; Ἀφοῦ ταῦτα ἐγνώριζαν, διατί δὲν ἐφρόντιζαν τοὐλάχιστον νὰ συνομολογήσωσι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ὅτε εἶχαν εἰς χεῖράς των ἐπιστράτευσιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεών των, ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν οἱ Γερμανοβούλγαροι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος; Καὶ ἐὰν μὲ τὴν Γερμανικὴν πολιτικήν, τὴν ὁποίαν ἤσκουν, δὲν τοὺς ἦτο δυνατὸν νὰ συνομολογήσωσι τοιαύτην ὑποχρέωσιν τῆς Γερμανίας διὰ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, διατί τοὐλάχιστον, ἐὰν δὲν ἤσκουν ὄχι μόνον Γερμανικήν, ἀλλὰ καὶ Βουλγαρικὴν πολιτικήν, διατί τοὐλάχιστον δὲν ἐπρονόησαν ὅπως ἐξασφαλισθοῦν ὅτι δὲν θὰ γίνῃ εἰσβολὴ καὶ προέλασις Βουλγαρικῶν στρατευμάτων ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους:

Ποία εἶναι ἡ ἐξήγησις τῶν ἀποριῶν τούτων ; Τί ἀπαντοῦν οἱ κατηγορούμενοι εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ; Ὡμίλησα ἐν τούτῳ περὶ τῆς εὐθύνης, περὶ τῶν ἐγκλημάτων τοῦ Ἐπιτελείου. Δὲν ὡμίλησα περὶ εὐθύνης ἐν τούτῳ τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη. Ὁ κ. Ζαΐμης, τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐρχόμενος, καὶ ἂς εἶπω δὰ καὶ τὸν χαρακτηρισμόν, μοιραῖος πρωθυπουργός, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προΐδῃ πάντα ταῦτα καὶ τὰ μελετήσῃ. Δὲν θεωρῶ διὰ τοῦτο ὑπεύθυνον ἐκεῖνον. Πρέπει μάλιστα νὰ ὁμολογήσω, ἀφοῦ ὑπῆρξα αὐστηρὸς εἰς τὸ νὰ τὸν κακίσω, ὅπου ἐνόμισα ὅτι ἦτο κακιστέος, ὅτι ἡ κατ' ἐπίφασιν Κυβέρνησις Ζαΐμη, ἐφόσον τοὐλάχιστον πρόκειται προσωπικῶς περὶ τοῦ κ. Ζαΐμη, ὁ ὁποῖος ἦτο Πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἤσκει ἀληθῶς φιλοευδετέραν πολιτικήν, καὶ διὰ τοῦτο βλέπετε ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ἕνα μῆνα αἱ σχέσεις μας μὲ τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ὑπῆρξαν ὁμαλώταται, καίτοι δὲ ὁ κ. Ζαΐμης ἦτο ὁ καταπατήσας τὴν Συνθήκην τὴν συμμαχικήν, καὶ χρήματα ἐδόθησαν ἐκ μέρους τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως εἰς αὐτὸν καὶ πᾶσα ἐπεδείχθη εὐμένεια πρὸς τὴν Κυβέρνησίν του. Ἀλλὰ διὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν λόγον ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Ζαΐμη ἦτο Κυβέρνησις ἀπαρέσκουσα εἰς τὴν πραγματικὴν Κυβέρνησιν. Ἡ πραγματικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔστεργε τὸν τοιοῦτον σχηματισμὸν τῆς φαινομένης Κυβερνήσεως. Ὁ κ. Ζαΐμης ἐφαίνετο ἄνθρωπος διατεθειμένος μὲν νὰ ἐξυπηρετήσῃ μετά τινος, θὰ εἶπω, Αὐλικῆς εὐκαμψίας τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Στέμματος, ἀλλὰ δὲν ἦτο διατεθειμένος παντάπασι νὰ ὑπάρξῃ ἄνθρωπος κακῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο δὲν ἔμενεν ἢ νὰ παραιτηθῇ ἐκ τῆς θέσεώς του ὁ κ. Ζαΐμης. Καὶ ὅταν ἔγινεν ἐν τῇ Βουλῇ τὸ ἐπεισόδιον Γιαννακίτσα, ἡ παρασκηνιακὴ Κυβέρνησις ὤθησε τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα, ἵνα ἀπομακρυνθῇ οὗτος τῆς Κυβερνήσεως.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ πράκτορος τοῦ Στέμματος.

Ἐνθυμεῖσθε τὸ ἐπεισόδιον. Ὁ ἀπροκαλύπτως ἐμφανιζόμενος δεσποτισμὸς δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν ὕβριν, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Στέμματος, ἀλλ' ἐπηύξησε τὴν ὕβριν καὶ ἐδι-

τλασίασεν αὐτὴν διὰ τῆς περιβολῆς τοῦ ὑβρίσαντος ὑπουργοῦ μὲ ἀνώτατον αὐλικὸν ἀξίωμα. Ἐνθυμεῖσθε ποία κατεβλήθη εἰλικρινὴς προσπάθεια ἐκ μέρους τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ὅπως μεθ' ὅλον τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο μὴ ὠθηθῶσι τὰ πράγματα εἰς διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Ἐδηλώσαμεν ὅτι, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἀνασυνεκροτεῖτο ἄνευ τοῦ ὑβρίσαντος ὑπουργοῦ, θὰ ἤμεθα πρόθυμοι νὰ συνεργασθῶμεν μετ' αὐτῆς ἐν τῇ Βουλῇ. Ἐδηλώσαμεν ὅτι, καὶ ἂν ἡ Κυβέρνησις συνεκροτεῖτο μετὰ τοῦ ὑβριστοῦ ὑπουργοῦ, ἤμεθα διατεθειμένοι νὰ μὴ προσέλθωμεν εἰς τὴν Βουλήν, ἵνα ἀφήσωμεν τὴν Κυβέρνησιν μετὰ τῶν φίλων της νὰ προέλθῃ εἰς τὴν ψήφισιν τῶν κατεπειγόντων νομοσχεδίων. Ἡ ψήφισις θὰ ἐγίνετο ἐντὸς 10—15 ἡμερῶν καὶ ἡ Βουλὴ ἠδύνατο συνταγματικῶς νὰ διακόψῃ τὰς ἐργασίας της ἐπὶ ἓν ἔτος, μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1916.

Ἀλλ' ὅλαι αἱ δηλώσεις καὶ αἱ ἐνέργειαι ἡμῶν αὗται ἐθράσυνον μᾶλλον ἀντὶ νὰ συγκρατήσουν τὸν δεσποτισμὸν εἰς τὸν κατήφορον ὅπου ἐφέρετο. Ὅλα αὐτὰ ἐθεωροῦντο ὄχι προσπάθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιτάσεως τοῦ κακοῦ, ὄχι προσπάθειαι ὅπως μὴ φθάσωσι τὰ πράγματα εἰς τὰ ἔσχατα, ἀλλ' ὡς ἀδυναμία πολιτική, ὡς μία ἀνασκόπησις καθαρῶς κομματική, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε νὰ προλάβῃ ἐκλογὰς κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, διότι αἱ ἐκλογαί, γινόμεναι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ὑφ' οὓς ὅρους ἔμελλον νὰ τὰς κάμουν, ἐθεωροῦντο ὡς ἀσφαλίζουσαι εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπιτυχίαν.

Ἐφρόντισα νὰ γνωρίσω εἰς τοὺς ὑπευθύνους, ὅτι, ἐὰν προβῶσι μέχρι διαλύσεως τῆς Βουλῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν θὰ προσέλθῃ εἰς τὰς ἐκλογάς. Ἐνόμισα ὅτι ἦτο καθῆκον μου νὰ διαμηνύσω πρὸς αὐτοὺς διά τινος τότε φίλου μου, σήμερον λιποτάκτου, ὅτι ἡ μὴ προσέλευσις εἰς τὰς ἐκλογὰς ἑνὸς μεγάλου πολιτικοῦ κόμματος σεβομένου ἑαυτό, εἶναι πρᾶξις, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὰς συνεπείας τὰς ὁποίας εἶχε κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1910 ἡ ἀποχὴ τῶν παλαιῶν κομμάτων. Ἡ πρᾶξις τῆς μὴ προσελεύσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς ἔθετε καθαρῶς τὸ ζήτημα τὸ Συνταγματικόν, τὸ ζήτημα τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ, τὸ ζήτημα μεταξὺ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τοῦ Στέμματος, ζήτημα τοῦ ὁποίου δὲν ἠθέλομεν μὲν τότε νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν λύσιν, δι' οὓς λόγους ἐξήγησα πρὸ μι-

κροῦ, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐπεδιώκομεν ἐν καιρῷ τὴν λύσιν. Οἱ μικροὶ καὶ ταπεινοί μας ἀντίπαλοι τὰ ἐδέχθησαν καὶ αὐτὰ μὲ μειδιάματα. Εἶπον : Ἄ ! μᾶς τὰ λέγει διὰ νὰ μᾶς φοβίσῃ, ἐνῷ ἤδη εἶναι καιρὸς νὰ συντρίψωμεν αὐτὸν καὶ νὰ ἔχωμεν πλειοψηφίαν εἰς τὴν Βουλὴν καὶ διακανονίσωμεν τὰς ἐνεργείας μας ὅπως θέλομεν ἡμεῖς. Καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ Κυβέρνησις τῶν νέων Σωτήρων ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἀρχισωτῆρα, οἱ ὁποῖοι κατεκυλίσθησαν μέχρι τοῦ ὀνείδους, τοῦ αἴσχους καὶ τῆς προδοσίας τοῦ Ροῦπελ.

Ἡ κυβέρνησις τῶν γερόντων.

Ἐκλήθη λοιπὸν ἡ Κυβέρνησις τῶν γερόντων, ὅπως ὠνομάσθη— δὲν ξύναται δὲ ἡ ὀνομασία αὕτη ἐκ μέρους μου νὰ ἔχῃ καμμίαν ἔννοιαν κακήν, διότι δυστυχῶς καὶ ἐγὼ εἶμαι γέρων, ὥστε δὲν τὸ λέγω μὲ ἔννοιαν ὑβριστικήν, *(γέλωτες)*, — ἐκλήθη λοιπὸν ἡ Κυβέρνησις τῶν γερόντων διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ ὅ,τι ἐθεν τὴν λεγομένην οὐδετερόφιλον πολιτικήν, καὶ ὁ κ. Σκουλούδης, διὰ νὰ ῥίψῃ στάχτη στὰ μάτια τῶν Φράγκων, ἔκαμε τὰς γνωστὰς δηλώσεις του, ὡς λέγει ἡ τηλεγραφικὴ ἐγκύκλιος τοῦ κ. Σκουλούδη τῆς 26 Αὐγούστου πρὸς τοὺς ἐν Παρισίοις, Ρώμῃ καὶ Πετρουπόλει πρεσβευτάς: «Ὁμιλοῦντες πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν θέλετε εὐαρεστηθῇ νὰ δώσητε αὐτῷ ἐκ μέρους μου τὴν κατηγορηματικωτέραν διαβεβαίωσιν περὶ τῆς σταθερᾶς ἡμῶν ἀποφάσεως, ὅπως ἐξακολουθήσωμεν τὴν οὐδετερότητα ἡμῶν ὑπὸ τὸν τύπον τῆς εἰλικρινεστέρας εὐμενείας πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως. Εὐαρεστηθῆτε νὰ προσθέσητε, ὅτι ἡ νέα Κυβέρνησις υἱοθετεῖ τὰς ἐπανειλημμένας δηλώσεις τοῦ κ. Ζαΐμη περὶ τῆς φιλικῆς στάσεως τῆς Β. Κυβερνήσεως ἔναντι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Συμμαχικῶν στρατευμάτων καὶ ὅτι ἔχει ἀρκούσαν συνείδησιν τῶν ἀληθῶν αὐτῆς συμφερόντων καὶ τοῦ τί ὀφείλει εἰς τὰς Προστάτιδας τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεις ἵνα μὴ παρεκκλίνῃ δι' ὅλον τὸν κόσμον τῆς χαραχθείσης πολιτικῆς, ἐλπίζει δὲ κατόπιν τούτου ὅτι τὰ αἰσθήματα τῆς φιλίας τῶν Δυνάμεων τούτων πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐν οὐδεμιᾷ στιγμῇ θέλουσιν ἐπηρεασθῇ ὑπὸ κακοβούλων καὶ ὑποβολιμαίων εἰδήσεων, αἵτινες τίθενται σκοπίμως ἐν κυκλοφορίᾳ ἐπὶ τῷ μα-

ταίψ σκοπῷ νὰ ψυχράνωσι τὰς ἀγαθὰς σχέσεις τῆς Συνεννοήσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος». Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς ἀπετέλε: ἐρωτικὰς ντεκλαρασιόν. *(Γέλωτες).*

Ἀλλὰ τὰς πρώτας δηλώσεις διεδέχθησαν αἱ δεύτεραι γκάφαι τοι ἀμέσως. Δὲν ἐπέρασαν ὀλίγαι ἡμέραι καί, ὑποχωροῦντος τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ στρατοῦ, ἐγεννήθη τὸ ζήτημα τοῦ τί θὰ ἐγίνετο ὅταν θὰ ὑπεχώρουν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ οἱ Σέρβοι. Καὶ ὁ κ. Σκουλούδης εἰς μίαν τῶν συναντήσεων αὐτοῦ πρὸς ἕνα τῶν πρέσβεων τῆς Συνεννοήσεως ἔλεγεν: «Ἠξεύρετε, ἂν ὑποχωρήσουν οἱ Σέρβοι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τοὺς συλλάβωμεν!» Καὶ τοῦ ἔλεγεν ὁ πρεσβευτής: «Πῶς εἶναι δυνατόν; Εἶναι σύμμαχοί σας, εἶσθε ὑποχρεωμένοι νὰ τηρήσετε εὐμενεστάτην οὐδετερότητα, ἔπειτα οἱ Σέρβοι εἶναι σύμμαχοί μας καὶ ἡμεῖς ἤλθομεν ἐδῶ τῇ συγκαταθέσει σας». Καὶ ὁ κ. Σκουλούδης ἀπήντα: «Καὶ εἰς σᾶς θὰ ἔπρεπε νὰ κάμωμεν τὸ ἴδιον!» Συζήτησις ἐγεννήθη ἂν εἶπε «θὰ ἔπρεπε» ἢ «θὰ κάμωμεν τὸ ἴδιον», ἀλλ' ἐννοεῖτε ποίαν σημασίαν εἶχε τὸ πρᾶγμα ὅπως καὶ ἂν τὸ εἶπε. Σᾶς ἀφίνω νὰ ἐννοήσετε ποία ἐντύπωσις παρήχθη καὶ ποῖα ἤμελλον νὰ καταστῶσιν αἱ σχέσεις τῆς Κυβερνήσεως τῶν γερόντων πρὸς τὴν ὁμάδα τῆς Συνεννοήσεως, ἐνῷ, ὅπως σᾶς ἀνέγνωσα πρὸ μικροῦ, ἔδιδε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς διατηρήσεως τῆς εἰλικρινεστέρας εὐμενείας πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως. Καὶ ὅταν τοῦ ἐγένετο παρατήρησις, ὅτι αὐτὰ τὰ ὁποῖα λέγει διὰ τοὺς Σέρβους καὶ αὐτὴ ἡ πολιτεία του ἡ μεταγενεστέρα δὲν συμβιβάζεται καθόλου πρὸς τὴν ὑπεσχημένην εὐμενῆ οὐδετερότητα, ὁ κ. Σκουλούδης ἐλησμόνησεν ὅλα ὅσα εἶχεν εἰπεῖ ἐν ἀρχῇ καὶ παρετήρησε μετ' ὀργῆς: «Τί μοῦ ὁμιλεῖτε περὶ εὐμενοῦς οὐδετερότητος; Ἐγὼ δὲν ἠξεύρω πολλῶν εἰδῶν οὐδετερότητας, ἠξεύρω μόνον δύο εἰδῶν· τὴν οὐδετερότητα τὴν ἑκουσίαν καὶ τὴν οὐδετερότητα τὴν ἀναγκαστικήν» Καὶ ἐλησμόνει ὅτι εἶχεν ὑποσχεθῇ ὄχι ἁπλῆν οὐδετερότητα, οὐδὲ ἁπλῶς εὐμενῆ, ἀλλὰ εἰλικρινέστατα εὐμενῆ. Ἐνόμισεν ὅτι ἤρκει νὰ εἴπῃ τοῦτο τὴν πρώτην ἡμέραν καὶ νὰ κάμῃ ὅ,τι τοῦ ἤρεσε τὰς ἄλλας. Διότι ὑπέθετε, φαίνεται, ὅτι θὰ ἐλησμονοῦντο αἱ πρῶται δηλώσεις του καὶ οὕτω δὲν θὰ ἐπήρχετο κανὲν ἐπιβλαβὲς ἀποτέλεσμα, μὴ ἐννοῶν ὅτι θὰ ἐγίνετο ἀφορμὴ νὰ ἐκπέσῃ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν Μεγάλων

Δυνάμεων, εἰς ὃ σημεῖον ἐξέπεσεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν Κυβέρνησιν τῶν γερόντων.

Γ. ΠΩΠ. Οὐδετερότης τοῦ γήρατος. (Γέλωτες).

Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς. Λόγος κατὰ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Καὶ ἡ Κυβέρνησις τῶν γερόντων προέβη εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Τὴν διάλυσιν ταύτην ἐζήτησαν νὰ δικαιολογήσουν οἱ λαβόντες τὸν λόγον ἀπὸ τὰ ἑδώλια τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. Σᾶς εἶπον: «διατί δὲν ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ διάλυσις;» — Ἀλλὰ διελύθη ἡ Βουλὴ διότι ἐξεσηλώθη πραγματικῶς δυσαρμονία μεταξὺ τῆς χθὲς ἐκλεγείσης Βουλῆς καὶ τῆς δημοσίας γνώμης; Περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ἀσχοληθῶ πολύ, διότι ὁ ἀξιότιμος συνάδελφός μου τὸ ἐξήντλησε χθές. Ἔχω μόνον ἀνάγκην νὰ εἰπω ὅτι, ὅταν ὁ Ὕπατος Ἀρμοστὴς τῶν Δυνάμεων ἐν τῷ ἐγγράφῳ του πρὸς τὸν κ. Ζαΐμην λέγῃ ὅτι ἡ Βουλὴ διελύθη εἰς εἰς βραχύτατον διάστημα χρόνου, δὲν ἐνόει ὅτι τοῦτο ἀπετέλει παραβίασιν τοῦ Συντάγματος τὸ νὰ διαλύεται ἡ Βουλὴ εἰς βραχύτατον διάστημα χρόνου ἐκ δευτέρου. ἀλλ' ἐνόει ὅτι εἶναι παραβίασις τοῦ Συντάγματος ὅταν διαλύεται ἡ Βουλὴ πρὸς ἐπιβολὴν τῆς αὐτῆς πολιτικῆς διὰ τὴν ὁποίαν ἐγένετο καὶ ἡ πρώτη διάλυσις, ἡ ὁποία ἀπέτυχε, διότι ὁ λαὸς ἀπεφάνθη ἀντιθέτως. Βεβαίως τὸ παράδειγμα τοῦ 1910 δὲν ἔχει καμμίαν ὁμοιότητα πρὸς τὸ παρόν. Εἰς τὰ 1910 ἔγινεν ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς, διότι, ἀφοῦ ἐκ κοινῆς συνεννοήσεως ὅλων τῶν παραγόντων τῆς Χώρας, τῶν λαϊκῶν καὶ τοῦ Βασιλικοῦ, ἀπεφασίσθη ἡ συγκρότησις Διπλῆς Βουλῆς διὰ νὰ γίνῃ ἀναθεώρησις τοῦ Πολιτεύματος, δὲν ἀπέδωσαν αἱ ἐκλογαὶ Βουλὴν δυναμένην νὰ δώσῃ βιώσιμον Κυβέρνησιν. Ἡ τότε δὲ Κυβέρνησις, ἀφοῦ μάλιστα ἔτυχε καὶ ψήφου ἐμπιστοσύνης, διέλυσε τὴν Βουλὴν διὰ νὰ καταρτισθῇ νέον Σῶμα, μὲ τὸ ὁποῖον νὰ ἠμπορῇ νὰ συνεργασθῇ. Τίνα σχέσιν ἔχει τοῦτο μὲ τὴν θρασεῖαν ἐπιβουλὴν κατὰ τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν, ὅταν ὁ Βασιλεὺς κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1915, μὴ θέλων νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν Συνθήκην, καὶ μὴ θέλων νὰ παραβλάψῃ τὴν Γερμανικὴν πολιτικήν, ἀπεφάσισε νὰ διαλύσῃ ἐκ δευτέ-

σου τὴν Βουλὴν μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι διὰ νέων ἐκλογῶν θὰ κατώρθωνε νὰ ἐπιτύχῃ ἔγκρισιν τῆς πολιτικῆς του, ἀφοῦ τῶν ἐκλογῶν γινομένων ὑπὸ γενικὴν ἐπιστράτευσιν ἡ ἐξουσία εἶχεν εἰς χεῖρας της ὅλα τὰ μέσα ὅπως ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν της; Ποῖα δὲ ἦσαν τὰ μέσα ταῦτα; Τὸ ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ἢ μᾶλλον τὸ Ἐπιτελεῖον, ἡ ἄλλη ἀληθὴς Κυβέρνησις, εἶχεν εἰς χεῖρας του 300.000 ἐκλογέων, τὸ ἥμισυ δηλαδὴ τῶν μετεχόντων εἰς τὰς ἐκλογὰς Ἑλλήνων πολιτῶν, καὶ ἔχον εἰς χεῖρας του τὸ ἥμισυ τῶν ἐκλογέων ἐκάλει ἡμᾶς νὰ προσέλθωμεν εἰς τὰς ἐκλογάς, ἀφοῦ ἦτο ἀποφασισμένον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν εἰς μὲν τοὺς φίλους αὐτῶν νὰ δώσουν ἄδειας διὰ ν' ἀσκήσουν τὸ ἐκλογικόν των δικαίωμα, τοὺς δὲ ἰδικούς μας νὰ τοὺς κρατήσουν εἰς τοὺς στρατῶνας διὰ νὰ μὴ ψηφίσουν. Ἐννοεῖται ὅτι θὰ ἦσαν ἀληθὴς μυκτηρισμὸς αἱ ἐκλογαὶ ὑπὸ τοιούτους ὅρους, καὶ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων εἶχε δικαίωμα νὰ ὀνομάσῃ κωμῳδίαν τὴν ὑπὸ τοιούτους ὅρους διεξαγωγὴν τῶν ἐκλογῶν καὶ καθῆκον ν' ἀρνηθῇ νὰ προσέλθῃ εἰς αὐτάς.

Διατὶ διετηρήθη ἡ ἐπιστράτευσις.

Ἀλλὰ ἂς ἐξετάσωμεν περαιτέρω, Κύριοι, τὴν ἐφαρμογὴν τῆς λεγομένης φιλοβενιζελικῆς, πράγματι δὲ Γερμανικῆς πολιτικῆς. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς εἰς τοὺς ἐπιστράτους καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ἔλεγον ὅτι, ἅμα διεξαχθῶσιν αἱ ἐκλογαί, ἡ ἐπιστράτευσις ἡμῶν θ' ἀρθῇ. «Ὁ Βενιζέλος ἔφυγε τώρα, αὐτὸς ἔκαμε τὴν ἐπιστράτευσιν, ὁ μαχαιροβγάλτης, ἤθελε νὰ ὠφήσῃ τὸν λαὸν νὰ χύσῃ αἷμα, τώρα ποῦ ἀπηλλάγημεν ἀπ' αὐτὸν θὰ σᾶς ἀπολύσωμεν νὰ πᾶτε εἰς τὰ σπήτια σας»! Ἀλλὰ αἱ ἐκλογαὶ διεξάγονται, ἀλλὰ οἱ Ἀγγλογάλλοι ὑποχωροῦν ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ ἐμφανίζεται ἡ ἀπειλὴ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γερμανοβουλγάρων. Ἔχετε εἰς χεῖρας σας τὴν ὑπ' ἀριθ. 633, τῆς 26 Ἰανουαρίου 1916 ἣν δὲν ἀπατῶμαι, ἐμπιστευτικὴν ἐγκύκλιον τοῦ Ἐπιτελείου διατάσσοντος τὰς Μεραρχίας καὶ τὰ Σώματα στρατοῦ νὰ ἀφήσουν νὰ εἰσέλθουν οἱ Βούλγαροι χωρὶς νὰ ἀντιταχθῇ καμμία ἀντίστασις. Ἡ ἀπόφασις τῆς μὴ ἀντιτάξεως ἀντιστάσεως ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ

ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐδόθησαν διαταγαί, ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ εἰσβολὴ τῶν Βουλγάρων. Μετὰ τοιαύτην δὲ ἀπόφασιν ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ εἴσοδος τῶν Βουλγάρων, τίνα εἶχε πλέον σκοπὸν ἡ διατήρησις τῆς ἐπιστρατεύσεως;

Καὶ ἤδη ἔχω δικαίωμα νὰ θεωρήσω τὴν ἀπουσίαν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐκ τῆς αἰθούσης τῆς Βουλῆς τοῦ ἀξιοτίμου βουλευτοῦ ἐξ Ἀττικῆς ὡς μίαν καθαρὰν φυγομαχίαν. *(Χειροκροτήματα παρατεταμένα).* Εἶναι καθαρὰ φυγομαχία, διότι ἐγνώριζεν ὅτι θὰ τοῦ ἐζήτουν λόγον ὄχι μόνον διὰ τὸ Ροῦπελ, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν διαιώνισιν τῆς ἐπιστρατεύσεως. Διότι ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους, Κύριοι, ἠγωνία τὸ Ἔθνος λέγον: Τί μᾶς θέλετε καὶ μᾶς κρατεῖτε; Τίνα σκοπὸν ἔχει ἡ διατήρησις τῆς ἐπιστρατεύστως; Καὶ ἡ Κυβέρνησις τῶν Σωτήρων τὰς μὲν οἰκογενείας τῶν ἐπιστράτων ἄφινε πεινώσας, δυστυχούσας, ἐκτεθειμένας εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους τῆς δυστυχίας, κινδύνους φυσικούς, κινδύνους ἠθικούς, ἐκράτει δὲ τὸν ἐπιστρατευμένον λαόν, καὶ θὰ τὸν ἐκράτει ἴσως ἀκόμη ποῖος ἠξεύρει μέχρι πόσων μηνῶν βραδύτερον, ἐὰν δὲν ἐπήρχετο ἡ Νότα τῶν Δυνάμεων τὴν 8 Ἰουνίου νὰ ἀξιώσῃ τὴν διάλυσιν τῆς ἐπιστρατεύσεως ταύτης. Δὲν διέλυσαν τὴν ἐπιστράτευσιν, παρὰ ὅταν ἐξηναγκάσθησαν. Διατί; Διετήρουν αὐτὴν πρὸς τίνα σκοπόν; Διατί διετήρησαν μίαν ἐπιστράτευσιν, ἡ ὁποία εἰς κατανάλωσιν ὑλικοῦ ἐπιστρατεύσεως καὶ δαπάνας διὰ τὴν συντήρησιν αὐτῆς ἐστοίχισεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὑπὲρ τὰ 300 ἑκατομμύρια δραχμῶν; Διατί διετήρησαν τὴν ἐπιστράτευσιν ἐπὶ 9—10 μῆνας καὶ τὴν διέλυσαν ὅταν ἐξηναγκάσθησαν, ὅταν ἡ ζημία εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν ἐκ τῆς ἐπιστρατεύσεως αὐτῆς δύναται νὰ ὑπολογισθῇ εἰς ποσὸν πολὺ μεγαλύτερον καὶ ἀπὸ τὸ ποσὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐστοίχισεν εἰς τὸ Κράτος; Διατί διετήρησαν μίαν ἐπιστράτευσιν, ἐπενεγκόντες ζημίαν τοσαύτην μὲν ὑλικὴν εἰς τὸ Κράτος, πολὺ δὲ μεγαλυτέραν εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν τῆς Χώρας διὰ τῆς ἀποσπάσεως 300 χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ παραγωγικά, ἵνα τοὺς ρίψουν ἀσκόπως εἰς τοὺς στρατῶνας; Διατί διετήρησαν μίαν ἐπιστράτευσιν ἐπὶ 9—10 μῆνας, ὅταν δὲν εἶχον σκοπὸν νὰ κτυπήσουν οὔτε τοὺς Γερμανοὺς οὔτε τοὺς Βουλγάρους, διεμαρτύροντο

δὲ πάντοτε ὅταν τοὺς ἀπεδίδετο ἡ ἰδέα ἡ κακοῦργος νὰ κτυπήσουν τοὺς Ἄγγλους καὶ τοὺς Γάλλους;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτήν, ἡ ὁποία ἀπηυθύνετο πανταχόθεν ἀγωνιωδῶς πρὸς τοὺς Γέροντας, οὐδεμία, Κύριοι, μέχρι σήμερον ἐδόθη ἀπάντησις! Ὁ «Κῆρυξ», διερμηνεύων τότε ἐγκύρως τὰς γνώμας τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, δι' ἐπανειλημμένων ἄρθρων ἔθηκε τὸ ζήτημα, ἐρωτῶν διατὶ διατηρεῖται ἡ ἐπιστράτευσις. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τῶν ἄλλων ἐφημερίδων, αἱ ὁποῖαι ἔθεσαν τὸ αὐτὸ ἐρώτημα, διότι θὰ μοῦ ἀναγνωρίσετε ὅτι ὑπῆρχε κάποιο περισσότερον κῦρος εἰς τὰ ἐρωτήματα τὰ τιθέμενα ὑπὸ τοῦ «Κήρυκος», διότι οὗτος ἐξεπροσώπει γνώμας ἑνὸς μεγάλου κόμματος, ἔξω μάλιστα τῆς Βουλῆς εὑρισκομένου. Ἐπηρώτων λοιπὸν διὰ τοῦ «Κήρυκος»: «διατί κρατεῖτε τὴν ἐπιστράτευσιν;» Καμμία ἀπάντησις! Ἀλλὰ τοὺς ἔλεγα τότε Διατί, ἀπαίσιοι ἄνθρωποι, διατί ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ θέλετε νὰ κρατήσετε ἐν ἐπιστρατεύσει τὸν στρατόν, διατί δὲν κρατεῖτε, ἐπιστρατευόμενα μόνον, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον Σῶμα στρατοῦ, τὰ Μακεδονικά, ἔστω καὶ τὸ ὄον τῆς Ἠπείρου, τὸ ὁποῖον εἶχε μεταφερθῇ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ συγχρόνως κρατεῖτε ἐν ἐπιστρατεύσει καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον Σῶμα, τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πατρῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν μεταφερθῇ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ δὲν εἶναι συγκεντρωμένα στρατηγικῶς; Διότι ἡ ἐπιστράτευσις, Κύριοι, ἀξίαν ἔχει, ὅταν πρόκειται νὰ γίνῃ καὶ νὰ συνοδευθῇ ἀμέσως ὑπὸ τῆς λεγομένης στρατιωτικῆς συγκεντρώσεως, ἡ ὁποία, συγκεντροῦσα τὸν στρατόν, ἔχει αὐτὸν ἕτοιμον νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐπιτευχθοῦν οἱ σκοποὶ διὰ τοὺς ὁποίους ἔγινεν ἡ ἐπιστράτευσις. Ἐπιστράτευσις ὅμως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιστρατεύεται ὅλος ὁ πληθυσμὸς μιᾶς χώρας καὶ μένει εἰς τὰς συνήθεις φροντίδας του, χωρὶς στρατηγικὴν συγκέντρωσιν, εἶναι μία αἵρεσις στρατιωτική, διὰ τὴν ὁποίαν σᾶς βεβαιῶ τὸ κρέμασμα τῶν Ἐπιτελῶν μας θὰ ἦτο τιμωρία πολὺ μικρά. (*Ζητωκραυγαὶ καὶ χειροκροτήματα*).

Ἡ ἐπιστράτευσις, Κύριοι, σκοπὸν ἔχει νὰ φέρῃ εἰς τὰ Συντάγματα εἰς τὰς μονάδας τοῦ Στρατεύματος, τοὺς ἐφέδρους, νὰ ἐνδύσῃ αὐτούς νὰ ὁπλίσῃ αὐτοὺς καὶ συγκροτήσῃ ὅλας τὰς ὑπηρεσίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἐν πολέμῳ σύνθεσιν τοῦ Στρατοῦ, νὰ κάμῃ

τὰς ἀναγκαίας ἐπιτάξεις διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὰς ὑπηρεσίας αὐτάς, καὶ ὅταν ὀργανωθῶσιν αἱ ὑπηρεσίαι, τότε θὰ ἀρχίσῃ ἡ μεταφορά. Τὸ πρῶτον μέρος εἶναι ὑπόθεσις συντελουμένη, κατὰ Κράτη, εἰς 3 ἡμέρας εἰς 5, εἰς 6· ὅσα Κράτη ἔχουσι τοὺς λεγομένους ὀρεινοὺς σχηματισμούς, ἔχουν μακροτέραν ἐπιστράτευσιν, ὅσα ἀρκοῦνται εἰς τοὺς πεδηροδρόμους καὶ τὰ αὐτοκίνητα συντελοῦν τὴν ἐπιστράτευσιν ταχύτερον. Τὸ πρῶτον Σῶμα στρατοῦ, τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὸ δεύτερον, τῶν Πατρῶν, μὲ δύναμιν 90 χιλιάδων ἀνδρῶν, εἶχαν ἐπιστρατευθῇ, οἱ ἄνδρες εἶχαν μεταβῇ εἰς τὰ Συνταγματα, εἶχαν ἐνδυθῇ τὴν στολήν, εἶχαν παραλάβῃ τὰ ὅπλα των, εἶχαν ἐπιταχθῇ τῶν πολιτῶν τὰ κτήνη, τὰ κάρρα, καὶ τὰ δύο αὐτὰ Σώματα ἔμεναν εἰς τὰς θέσεις των. Τί ἐχρησίμευεν αὐτὴ ἡ ἐπιστράτευσις; Δηλαδὴ ἐὰν ἤθελεν ὑποτεθῇ ὅτι οἱ οὐδέτεροι Κυβερνῶνται μας ἐπρόκειτο νὰ ἐξέλθωσι τῆς οὐδετερότητος, δὲν θὰ ἐχρειάζοντο πλέον τῶν ἓξ ἡμερῶν ἵνα ἐπιστρατεύσωσι καὶ τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον Σῶμα στρατοῦ. Διατί τὰ εἶχον ἐπιστρατευμένα χωρὶς νὰ κάμουν τὴν στρατηγικήν των συγκέντρωσιν; Βεβαίως πολλάκις ὀλίγων ὡρῶν ταχύτης εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι δίδει εἰς τὸν ἕτερον τῶν ἀντιπάλων τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐπιθέσεως. Ἀλλ' ἐδῶ δὲν ἐπρόκειτο περὶ τούτου. Δὲν ἐπρόκειτο διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστρατεύσεως νὰ κανονισθῇ τὸ ζήτημα τοῦ τίς θὰ ἦτο ὁ ἀμυνόμενος στρατὸς καὶ τίς ὁ ἐπιτιθέμενος. Ὑπῆρχον ἤδη δύο στρατοὶ ἀντιμέτωποι εἰς τὰ σύνορά μας, ὁ Ἀγγλογαλλικὸς ἀφ' ἑνός, ὁ Βουλγαρογερμανικὸς ἀφ' ἑτέρου, ἡμεῖς δὲ ἐπρόκειτο νὰ κάμωμεν τὴν ἐπιστράτευσιν ἔχοντες τὴν προκάλυψιν τελείαν. Διατί λοιπόν, τοὺς ἠρώτων, κρατεῖτε τὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ 1ου καὶ 2ου Σώματος στρατοῦ; Οὐδεμία ἀπάντησις. Ἀλλὰ τοὺς ἔλεγα ἐπὶ πλέον: Δὲν ἔχετε καλέσῃ ἀκόμη τὰς ἡλικίας τοῦ 1915 καὶ 1916. Διατί δὲν καλοῦνται αἱ ἡλικίαι αὐταί; Θὰ σᾶς δώσουν 50 χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ θὰ δυνηθῆτε νὰ ἀπολύσετε δέκα ἴσως καὶ δώδεκα ἡλικίας ἐκ τῶν παλαιοτέρων. Καὶ τοὺς ἔλεγα ἀκόμη: Διατί δὲν καλεῖτε τὰς ἡλικίας τῶν ἀγυμνάστων τῶν νέων χωρῶν, διὰ νὰ ἀντικαταστήσετε δι' αὐτῶν ἄλλας ἡλικίας, ὥστε νὰ κατορθώσετε νὰ περιορίσετε τὰς ἐπιστρατευμένας ἡλικίας εἰς τοὺς νεαρωτέρους; Οὐδεμία ἀπάντησις, οὐδεμία δικαιολογία.

Γ. ΠΩΠ. Οὔτε εἰς τὰς ἐρωτήσεις αἱ ὁποῖαι τοῖς ἀπηυθύνοντο ἐν τῇ Βουλῇ ἔδιδον ἀπάντησιν.

Ἀκολουθεῖ ἐνέργεια τοῦ Ἐπιτελείου.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν ἔδιδον ἀπάντησιν διότι τοὺς ἦτον ἀδύνατον νὰ δώσουν τοιαύτην, καθόσον δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμολογήσουν τοὺς σκοποὺς δι' οὓς ἐκράτουν τὴν ἐπιστράτευσιν.

Ἡ ἐπιστράτευσις ἡ γενικὴ τοὺς ἦτον ἀναγκαία, διότι αὕτη ἐδικαιολόγει τὴν ἀπονομὴν τῶν προσθέτων ἐπιδομάτων εἰς τοὺς ἀξιωματικούς. ἐνόμιζαν δὲ ὅτι διὰ τοῦ μέσου αὐτοῦ θὰ εἶχαν εὐμενεστέρους τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ στράτευμα. Μοῦ εἶπαν ὅτι γράψας αὐτὸ ὅρισα τοὺς ἀξιωματικούς, ἀλλ' ἦτο τοῦτο τόσον μικρόν, τόσον ταπεινόν, ὥστε δὲν ἐνόμισα ἀναγκαῖον οὔτε νὰ ἀπαντήσω. Ἀλλὰ δὲν ἦτο αὐτὸ μόνον. Ἔχοντες τὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐφαρμόσουν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Καὶ ἐσκόπουν νὰ τὸν ἐφαρμόσουν, ἀλλ' ὑπῆρχε κάποια δυσκολία, κάποια ἀντίδρασις, διότι αἱ Δυνάμεις δὲν ἐφάνησαν διατεθειμέναι νὰ δεχθῶσιν ὅτι ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἐπεβάλλετο ἐξ ἐξωτερικῶν ἢ στρατιωτικῶν λόγων καὶ ἔλεγαν εἰς τοὺς Σωτῆρας ὅτι θὰ ἔκαναν καλὰ νὰ μὴ τὸν ἐφαρμόσουν· καὶ δὲν τὸν ἐφήρμοσαν, διότι ἐφοβοῦντο τὴν σύστασιν τῶν Δυνάμεων, ἀλλὰ τὸν εἶχαν πάντοτε ὡς φόβητρον, καὶ ὅταν θὰ ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰς Δυνάμεις, θὰ ἐφήρμοζον αὐτόν. Ἀλλ' εἶχε καὶ ἄλλον σκοπὸν ἡ ἐπιστράτευσις. Αὕτη παρεῖχε τὸ δίκαίωμα εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον νὰ ἁρπάζῃ εἰς πᾶσαν στιγμὴν τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ νὰ τοὺς πετᾷ ἀπὸ τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς Ἑλλάδος. Ἄνευ ἐπιστρατεύσεως, τὰς μεταθέσεις ἐνεργεῖ τὸ Συμβούλιον τῶν Ἀντιστρατήγων. εἶναι δὲ τοῦτο μία ἐγγύησις ὅτι δὲν δύναταί τις νὰ μετατεθῇ αὐθαιρέτως, ἐνῷ ἐπὶ γενικῆς ἐπιστρατεύσεως ἔχει εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, ὡς ὅπλον, τὸ δικαίωμα νὰ ἀποστέλλῃ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὰ ἀπώτατα σημεῖα τοῦ Κράτους πάντα ἀξιωματικόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἐτόλμα νὰ δείξῃ τάσεις τινὰς ἀνεξαρτησίας πνεύματος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὰ μόνον. Ἐπεδίωκον ἀκόμη οἱ ἀνόσιοι αὐτοὶ ἄνθρωποι οἱ Γέροντες καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον, ἐπεδίωκον διὰ τῆς παρατάσεως τῆ

γενικῆς ἐπιστρατεύσεως νὰ κάμψουν σωματικῶς καὶ ψυχικῶς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, διὰ νὰ τὸν καταστήσουν ἀνίκανον νὰ ἐξεγερθῇ ποτὲ ὅπως τοῖς ζητήσῃ λόγον. Αὐτὸ ἐπεδίωκον διὰ τῆς παρατάσεως τῆς ἐπιστρατεύσεως ἐπὶ δεκάμηνον. Ἐπεδίωκον ἀκόμη νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ἐπιστράτευσιν καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν τὴν ἄτιμον, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τοὺς στρατῶνας, διὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ἀπαλλοτριώσουν ἂν ἦτο δυνατόν, ὅπως εἶπα καὶ πρὸ ὀλίγου, τὸν λαὸν ἀπὸ τὸν ἐκλεκτόν του, τὸν λαὸν ἀπὸ τὸ κόμμα πρὸς τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο προσηλωμένος ἐπὶ τόσον χρόνον. Ἀντὶ νὰ διδάσκεται εἰς τοὺς στρατιώτας τὸ φρόνημα τὸ γενναῖον, ἀντὶ νὰ διδάσκεται εἰς τοὺς στρατιώτας ἡ ἀνάγκη τῆς θυσίας τοῦ ἀτομικοῦ σαρκίου διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ὑψηλῶν ἰδεωδῶν τῆς Πατρίδος, εἰς τοὺς στρατιώτας ἐδιδάσκετο κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ Ἐπιτελείου, ἡ δειλία. ἐδιδάσκετο ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἐκπληρώσεως παντὸς ὑψηλοῦ καθήκοντος, ἐδιδάσκετο ἡ ἀποστροφὴ πρὸς πᾶσαν γενναίαν πρᾶξιν, ἐδιδάσκετο διαρκῶς καὶ ἀενάως ὅτι, ἐὰν μένουν εἰς τοὺς στρατῶνας, μένουν διότι τοὺς ἐκάλεσεν ὁ Βενιζέλος καὶ πρέπει καλὰ νὰ τὸ ἐννοήσουν αὐτὸ καὶ καλὰ νὰ τὸ βάλουν εἰς τὴν ψυχήν των, ὥστε ὅταν θὰ φύγουν νὰ πᾶνε εἰς τὸ σπίτια των νὰ τὸ ἐνθυμοῦνται καὶ αὐτὸ νὰ λέγουν εἰς τοὺς γονεῖς των καὶ αὐτὸ νὰ λέγουν εἰς τοὺς ἀδελφούς των. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἐργασία ἡ ὁποία ἐγίνετο εἰς τοὺς στρατῶνας. Βεβαίως δὲν λέγω ὅτι δὲν ὑπῆρχον καὶ ἐξαιρέσεις, ἀλλ' αὐτὴ ἦτο γενικῶς ἡ ἐργασία ἡ γινομένη εἰς τοὺς στρατῶνας κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Ἐπιτελείου τὸν χρόνον ἐκεῖνον. Βεβαίως ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἄποψις εἶναι ἴσως ἐπαρκὴς διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν παράτασιν αὐτὴν τῆς ἐπιστρατεύσεως. Ἀλλ' οἱ ἐφαρμόζοντες τὴν λεγομένην οὐδετερότητα, πράγματι δὲ Γερμανικὴν πολιτικήν, ἐπεδίωκον καὶ ἓν ἄλλο πρᾶγμα· ἐγνώριζαν ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ὑπάρξῃ μακρός· ἐγνώριζαν ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ὅσον καὶ ἐὰν ἐφαντάζοντο ὅτι τὸ ὑπενόμευσαν, εἶχεν ἀκόμη βαθυτάτας τὰς ρίζας του εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ· ἐφοβοῦντο λοιπὸν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν μήπως ἐπέλθῃ κάποια μεταβολὴ περιστάσεων καὶ ἡ Ἑλλὰς δυνηθῇ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον· αὐτοί δέ, ἐφαρμόζοντες Γερμανικὴν πολιτικήν, ἤθελαν νὰ φέρουν τὴν Ἑλλάδα εἰς σημεῖον ὥστε, ὑπὸ οἱασδήποτε περιστάσεις,

καὶ τὰς ἀρίστας ἀκόμη, νὰ μὴ δύναται σωματικῶς καὶ ψυχικῶς νὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου. Ἤθελαν νὰ προσφέρουν καὶ αὐτὴν τὴν τελευταίαν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν Γερμανὸν αὐτοκράτορα καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους αὐτοῦ κληρονομικούς μας ἐχθρούς.

Αἱ περὶ ἐπιστρατεύσεως ἐξηγήσεις τῶν Σωτήρων.

Κύριοι, μόνον ἀφοῦ συνετελέσθη ἡ ἀποστράτευσις ἠναγκάσθησαν νὰ μᾶς εἰποῦν εἰς τί τὴν ἐχρησιμοποίησαν, διότι τὴν στιγμὴν ποῦ μετέβαινον εἰς τοὺς οἴκους των οἱ ἀποστρατευόμενοι ἔπρεπε νὰ δώσουν δικαιολογίαν τινά. Ἀκούσατε δὲ τί ἔγραφεν ὁ τύπος των (*Ἀναγινώσκει*).

«Μὴ δυνάμενοι — λέγει — νὰ γνωρίζουν (οἱ ἀντιπολιτευόμενοι) ποίους πολιτικοὺς σκοποὺς *σοβαροὺς καὶ ἐθνικωτάτους ἐξυπηρέτει ἡ ἐπιστράτευσις*, ἐπίστευον ἐν τῇ στενότητι τῶν ἀντιλήψεών των ὅτι αὕτη μόνον τὴν ἐξυπηρέτησιν κομματικῆς πολιτικῆς εἶχεν ὡς ἀποστολήν. Δὲν ἠδύναντο νὰ διΐδουν ὅτι, εἰς τὴν σημερινὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὑπὸ τὰ ὅπλα παραμονὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ *προσηρμόζετο εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἄλλων σκοπουμένων καθαρῶς Ἑλληνικῶν καὶ γνησίως ἐθνικῶν*».

Αὐτὴ ἦτο μία ἀπάντησις.

Καὶ ἄλλη : (*Ἀναγινώσκει*). «Διὰ τῆς ἀποστρατεύσεως ἡ Ἑλλὰς ἐπαναλαμβάνει τὸν ὁμαλόν (!) καὶ κανονικόν της βίον. Οἱ λόγοι τῆς ἐπιστρατεύσεως ἐξέλιπον, *ἐπιτυχόντος τοῦ σκοποῦ, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἰσχύουσα πολιτικὴ διετήρησε τὴν ἐπιστράτευσιν*».

Ποίου σκοποῦ ;

Εἷς Βουλευτής. Τοῦ Γούναρη.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Μάλιστα. Καὶ περαιτέρω : (*Ἀναγινώσκει*). «Διὰ τῆς ἀποστρατεύσεως ἡ Ἑλλὰς μεριμνᾷ περὶ ἑαυτῆς καὶ τακτοποιεῖ τὰ τοῦ οἴκου της. Περισυλλέγεται».

Οἴμοι τῆς περισυλλογῆς !

Καὶ ἄλλη ἀπάντησις : (*Ἀναγινώσκει*). «*Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου*, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, *ὀφείλουσα νὰ σιωπᾷ, χάριν αὐτῶν τῶν*

ἐθνικῶν συμφερόντων, δὲν εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις εἰς κανένα διατὶ διατήρει τὴν ἐπιστράτευσιν».

Εἰς κανένα. Οὔτε καὶ εἰς τὸν Λαόν. Αὐταὶ ἦσαν αἱ συνταγματικαὶ των ἀντιλήψεις.

Sic volo sic jubeo.

Ἦσκουν καθαρῶς Γερμανικὴν πολιτικήν.

Αὐταὶ ἦσαν αἱ ἀπαντήσεις, Κύριοι, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν, ὅσάκις ἐπεζήτει τὸ καθεστὼς τῶν Γερόντων νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπιστρατεύσεως. Ἀλλά, Κύριοι, ἀφοῦ διατήρουν τὴν ἐπιστράτευσιν διατί τοὐλάχιστον δὲν ἐχρησιμοποίησαν αὐτὴν πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος; Ἐξήγησα ἤδη προηγουμένως τίνα ἀνταλλάγματα ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν παρὰ τῶν Γερμανῶν. Ἀλλ' ἐὰν τὰ ἀνταλλάγματα ταῦτα οὔτε ἐσκέφθησαν κἂν νὰ ζητήσουν διὰ νὰ μὴ φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν αὐτούς, διατί τοὐλάχιστον, ἀφοῦ ὠξύνθη τὸ ζήτημα τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ, δὲν ἐστράφησαν μίαν φορὰν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας διὰ νὰ τοῦ εἴπουν: «Γνωρίζετε ἐπὶ τέλους ὅτι τὸ μαχαῖρι ἔφθασε ἕως τὸ κόκκαλο;». Διατί δὲν ἐσκέφθησαν τοὐλάχιστον διὰ τὴν προστασίαν τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ-Ἑλληνισμοῦ; Διότι ἔχετε, Κύριοι, ἐνώπιόν σας τὴν ἀπόδειξιν ἐξ ἐγγράφων ἐπισήμων, τὰ ὁποῖα κατετέθησαν εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι ἡ πρωτοβουλία τῶν διωγμῶν τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι καθαρῶς Γερμανική. Διατί λοιπόν, ἀφοῦ διατήρουν τὴν ἐπιστράτευσιν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἡ φωνή των μεῖζόν τι κῦρος, διατί δὲν ἠξίουν τοὐλάχιστον τὴν φειδὼ πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς ἐκείνους ὁμογενεῖς πληθυσμούς; Διατί ἔδιδον τὰ πάντα, καὶ ὄχι μόνον οὐδὲν ἔλαβον, ἀλλ' οὔτε ἐζήτησαν κἂν τίποτε ὡς ἀντάλλαγμα; Διατί ἄλλο, παρὰ διότι ἦσκουν Γερμανικὴν πολιτικήν;

Καὶ τῆς Γερμανικῆς αὐτῆς πολιτικῆς ἔχομεν, Κύριοι, καὶ ἄλλας ἀποδείξεις. Εἰς τοὺς Ἀγγλογάλλους ἐν ἀρχῇ ἐπετρέψαμεν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Σερβικὸν ἔδαφος διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, τόσον δὲ πολὺ ἐνεμέναμεν εἰς τοῦτο, ὥστε ὅταν Ἄγγλοι ἐζήτησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὸν σιδηρόδρομον Θεσσαλονίκης—Δεδεαγὰτς πρὸς ἀπο-

στολὴν ἐπικουριῶν διὰ τὰ στρατεύματα αὐτῶν ἐν Δοϊράνῃ, προεβλήθη ὅτι ὁ σιδηρόδρομος οὗτος μὴ ἀκολουθῶν τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸν καὶ ὅτι πρέπει νὰ σταλῶσι τὰ στρατεύματα διὰ τῶν Ἀνατολικῶν σιδηροδρόμων, οἱ ὁποῖοι, ἐννοεῖται, ἦσαν ἀπερροφημένοι εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν Γάλλων, καὶ παρῆλθον οὕτω 24 ὧραι, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ ἐν Δοϊράνῃ Ἀγγλικὰ στρατεύματα ἔμειναν ἄνευ ἐπικουριῶν, ἕως οὗ ὑπέκυψε τὸ Ἐπιτελεῖον καὶ ἐπέτρεψε νὰ διέλθουν τὰ στρατεύματα καὶ διὰ τοῦ Ἑνωτικοῦ σιδηροδρόμου. Ἀφοῦ δὲ οὕτω ἐσκέπτοντο ὡς πρὸς τοὺς Ἀγγλογάλλους, διατί τοὐλάχιστον δὲν συνωμολογήθη ὅτι ἡ εἰσβολὴ ἡ ἐνδεχομένη τῶν Γερμανοβουλγάρων θὰ γίνῃ ὁμοίως διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, ὥστε νὰ ἀσφαλισθῇ ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς καὶ ἡ Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Δυτικὴ Μακεδονία καὶ νὰ μὴ γίνῃ ἡ ὅλη Μακεδονία θέατρον πολέμου; Διατί; Διότι ἤσκουν Γερμανικὴν πολιτικήν.

Ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν, Κύριοι, ὅτι ἤσκουν οὐχὶ οὐδετερόφιλον πολιτικήν, ἀλλὰ Γερμανικὴν πολιτικήν, ξένην πολιτικήν. Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ μεταφερθῇ ὁ Σερβικὸς στρατός, ὁ ἀνασυγκροτηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ, εἰς Μακεδονίαν, ἐνθυμεῖσθε ποία ἀντίστασις ἀντετάχθη κατὰ τῆς διόδου αὐτοῦ διὰ ξηρᾶς. Ἐζήτησαν νὰ ἐμποδίσουν διὰ παντὸς τρόπου τὴν μεταφορὰν τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, ὄχι μόνον διὰ νὰ εἶναι αὕτη βραδυτέρα ἀλλὰ καὶ ἐπικινδυνοτέρα. Μετῆρχοντο καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ Γερμανικὴν πολιτικήν. Καὶ ἐπειδὴ Γερμανικὰ συμφέροντα ἐπέβαλλον νὰ μὴ μεταφερθῶσιν οἱ Σέρβοι διὰ ξηρᾶς, χρησιμοποιοῦντες τὸ σιδηροδρομικόν μας δίκτυον, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν μεταφορὰν ταύτην. Καὶ δὲν ἐσκέφθη ἡ Κυβέρνησις τῶν γερόντων ὅτι μετὰ τὸ ὄνειδος, τὸ ὁποῖον προσήφθη διὰ τὴν ἀθέτησιν τῶν συμμαχικῶν ὑποχρεώσεων, μετὰ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἦτο φυσικὸν νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν συμμάχων, συμφέρον ὑπέρτατον εἴχομεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς παρουσιασθείσης εὐκαιρίας διὰ νὰ προσφέρωμεν μικράν τινα ὑπηρεσίαν εἰς τὸ σύμμαχον ἡρωϊκὸν ἔθνος, ὅπως ἀμβλύνωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτῶν δημιουργηθεῖσαν ἀντίθεσιν. Ὄχι μόνον τοῦτο δὲν ἐζήτησαν νὰ ἐπιτύχουν, ἀλλ' ἐζητήσαμεν νὰ ἀνορύξωμεν βαθύτερον τὸ χάσμα,

τὸ ὁποῖον μᾶς ἐχώριζεν αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἀπὸ τὸ φίλον Σερβικὸν ἔθνος.

Ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ ἔργον τοῦ Ἐπιτελείου.

Καὶ ἐνῷ ταῦτα ἐγίνοντο κατὰ τὸν Ἀπρίλιον, ὀλίγον χρόνον ὕστερον, κατὰ τὸν Μάϊον, παρεδίδετο τὸ Ροῦπελ. Καὶ πρέπει νὰ μὴ λησμονήτε, Κύριοι, ὅτι οἱ Ἀγγλογάλλοι ἀνατινάξαντες ἀπὸ μηνῶν τὴν γέφυραν τοῦ Δεμίρ-Ἰσσὰρ εἶχον ἐκδηλώσει σαφῶς καὶ κατὰ τρόπον στρατιωτικῶς ἀπολύτως βέβαιον ὅτι οὐδεμίαν πρόθεσιν εἶχον νὰ ἐνεργήσωσι πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐπιθετικὴν στρατιωτικὴν ἐπιχείρησιν. Ἐγνώριζαν οἱ Γερμανοί, ὅτι ἀνατινάξαντες οἱ Ἀγγλογάλλοι τὴν γέφυραν καὶ μὴ ἀπασχολούμενοι νὰ ἀποκαταστήσωσιν αὐτὴν οὐδένα σκοπὸν εἶχον νὰ προελάσωσι πρὸς τὰ ἐκεῖ· ἡ κατάληψις ἑπομένως τοῦ Ροῦπελ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐγένετο οὐχὶ ὡς πρᾶξις ἀμυντική, ἀλλ' ὡς πρᾶξις ἐπιθετική. Δὲν θέλω νὰ εἰπω ὅτι εἶμαι βέβαιος, ἀφοῦ δὲν ἔχω ἀποδείξεις, ἀλλὰ διατί, ἀφοῦ τὸ ἔχω εἰς τὴν ψυχήν μου, νὰ μὴ τὸ μεταδώσω εἰς ὑμᾶς: ὅτι κρίνω πιθανὸν ὅτι ἡ πρωτοβουλία τῆς παραδόσεως τοῦ Ροῦπελ εἶναι ἰδέα Ἑλληνική, ὄχι ἐξ Ἑλληνικῆς, δηλαδὴ ὅτι ἦτο ἰδέα τοῦ Ἐπιτελείου, διὰ νὰ ἰσορροπηθῇ ἡ ἐνίσχυσις, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχον οἱ Ἀγγλογάλλοι διὰ τῆς ἀφίξεως τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων, διὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Ροῦπελ πρὸς τοὺς Γερμανοβουλγάρους, διὰ νὰ ἀπειλοῦν ἐκεῖθεν οὗτοι τὰ πλευρὰ τῆς παρατάξεως τῆς Ἀγγλογαλλικῆς. Ἐνθυμεῖσθε δέ, ὅταν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐξηγείρετο ἡ δημοσία γνώμη καὶ ἠρώτα «διατί παρεδώσατε τὸ Ροῦπελ», ποία ἦτο ἡ ἀπάντησίς των: Τί ἠθέλετε νὰ κάμωμεν; Οἱ Γερμανοὶ ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ προχωρήσουν, διετάξαμεν ἀντίστασιν, ἐρρίφθησαν καὶ μερικοὶ πυροβολισμοί, αὐτοὶ ἐπέμειναν νὰ προελάσουν, ἐὰν ἐπεμέναμεν περισσότερον θὰ ἐξηρχόμεθα τῆς οὐδετερότητος, διότι θὰ μᾶς ἐκήρυττε τὸν πόλεμον ἡ Γερμανία, καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς θέλομεν οὐδετερόφιλον πολιτικὴν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ ἀνεχθῶμεν.

Ἀλλὰ πόθεν, Κύριοι, πόθεν ἡ ἀπόδειξις ὅτι ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ ἠξιοῦτο ἐπὶ ἀπειλῇ πολέμου; Καὶ ἐὰν δὲν εἴχομεν ἔγγραφα

δημόσια, ἐκ τῶν ὁποίων γνωρίζομεν τί συνέβη, ποῖος ἦτο δυνατὸν νὰ πεισθῇ ὅτι, ἐὰν εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ Βουλγάρους ἐλέγαμεν ὅτι τὰ φρούρια ἡμῶν, τὰ ὁποῖα ὡπλίσαμεν ἐναντίον τοῦ γείτονος, τὰ φρούρια ἡμῶν—τῶν ὁποίων τὸ μυστικὸν ἐτηρεῖτο μετὰ τόσης εὐλαβείας ὥστε ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ μεταβαίνοντες πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν φρουρίων δὲν ἐγένοντο δεκτοί, μὴ μάθωσι τὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ μηχανισμοῦ των, ἐφ' ὅσον δὲν ἦσαν κεκλημένοι νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐκεῖ, —ἐὰν τοὺς ἐλέγαμεν ἀποφασιστικῶς ὅτι τὰ φρούρια ἡμῶν δὲν τὰ παραδίδομεν εἰς ἐκείνους κατὰ τῶν ὁποίων τὰ ἔχομεν κατασκευάσει ἀκριβῶς, ποῖος θὰ πιστεύσῃ ὅτι οὗτοι θὰ ὥθουν τὰ πράγματα μέχρι πολέμου, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν κατάληψιν τοῦ Ροῦπελ; Καὶ τέλος, ἐὰν ἀντέτασσον ἀντίστασιν πραγματικήν, καὶ ἔβλεπαν τοὺς Γερμανοὺς ἐπιμένοντας μέχρι τέλους, καὶ ἐὰν πραγματικῶς εὑρίσκοντο ἐνώπιον ἑνὸς τελεσιγράφου Γερμανικοῦ, θὰ ἠδύναντο τότε τοὐλάχιστον νὰ ὑποχωρήσουν, δικαιολογούμενοι ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν πολιτικήν των τίποτε ἄλλο δὲν ἠδύνατο νὰ πράξουν. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἔνδειξις ὅτι οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Βούλγαροι θὰ ἀπεφάσιζαν, ἐὰν τοὺς ἐλέγαμεν ἀνδρικῶς ὅτι δὲν δίδομεν τὸ Ροῦπελ καὶ προτιμῶμεν νὰ φθάσωμεν μέχρι πολέμου δι' αὐτό, δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἔνδειξις ὅτι θὰ ἀπεφάσιζαν ὅτι ἡ κατάληψις τοῦ Ροῦπελ ἤξιζε νὰ ἐπιδιωχθῇ καὶ διὰ συγκρούσεως πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.

Αἱ ἀποδείξεις τῆς ἐπαισχύντου ἐνεργείας.

Ἀλλ' ἤδη ἔχομεν ἀποδείξεις πλήρεις τοῦ πῶς ἐγένοντο τὰ πράγματα. Ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν ὅτι οὐδεμία πίεσις ἠσκήθη προηγουμένως, ὅτι ἐστάλη μόνον μία ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸν Μίρμπαχ, τὸν πρέσβυν τῆς Γερμανίας, καὶ ἄλλη μία ἀπὸ τὸν Πασσάρωφ, τὸν πρέσβυν τῆς Βουλγαρίας, πρὸς τὸν κ. Σκουλούδην, διὰ τῶν ὁποίων ἀνήγγελλον οἱ ἐπιστέλλοντες ὅτι ἔχουν ἀνάγκην νὰ καταλάβουν τὸ Ροῦπελ καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνος καὶ διεβεβαίουν ὅτι ἡ εἰσβολὴ αὕτη οὐδαμῶς θίγει τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα θὰ μείνουν σεβαστά. Καὶ ὁ κ. Σκουλούδης λαμβάνων τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτὴν σπεύδει νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι λαμβάνει σημείωσιν

τῶν ἐν αὐτῇ διαβεβαιώσεων, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν διπλωματικὴν γλῶσσαν σημαίνει «εἴμεθα σύμφωνοι». Ποῦ ἡ πίεσις; Ποῦ ἡ ἐκβίασις; Ἔχετε τὸ τηλεγράφημα τοῦ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτοῦ λέγοντος, ὅτι οὐδεμία διαπραγμάτευσις προηγουμένως ἐγένετο καὶ ὅτι, καθ' ἃ συνάγει, νομίζει ὅτι ἐπίκειται προέλασις εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνος πρὸς κατάληψιν τοῦ Ροῦπελ.

Διατί παρεδώσαμεν τὸ Ροῦπελ; Διότι ἠσκοῦμεν Γερμανικὴν πολιτικήν. Καὶ σκεφθῆτε, Κύριοι, ποία πεποίθησις ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Γερμανίας, ποία πεποίθησις ἐπὶ τὴν δουλοφροσύνην ἡμῶν, εἴτε ἐπὶ τὴν πλήρη ὑποταγὴν ἡμῶν εἰς τὰ συμφέροντα τὰ Γερμανικά, ὅταν ἀπεφασίζετο ἡ προέλασις αὐτή, χωρὶς καμμίαν φόβον ὅτι ἠδύνατο αὕτη νὰ δημιουργήσῃ περιπλοκάς. Τοὺς εἶχαν πείσει ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς θὰ δεχθῇ τὰ πάντα πλέον, ὅτι τὸν εἶχαν δέσει χειροπόδαρα, διὰ νὰ τὸν παραδώσουν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τοὺς συμμάχους της.

Ἀλλ' ἐρωτῶ ἀκόμη τὴν στιγμὴν αὐτήν. Ἐὰν δὲν ἤσκουν, οὐχὶ ἁπλῶς φιλουδετέραν, ἀλλὰ καθαρῶς Γερμανικὴν πολιτικήν, διατί ὅταν τοὺς ἐζητήθη τὸ Ροῦπελ δὲν ἠξίωσαν νὰ γίνῃ ἡ κατοχὴ διὰ Γερμανικῶν στρατευμάτων καὶ ὄχι Βουλγαρικῶν, μὲ τὸν πρόσθετον ὅρον τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ μὴ ἀνακοινώσουν εἰς τοὺς Βουλγάρους τὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Ροῦπελ; Τοὐλάχιστον τὴν εὐλάβειαν αὐτὴν πρὸς τὸ εὔθικτον τῆς Ἑλληνικῆς γνώμης δὲν ἐσκέφθησαν οὔτε οἱ Σωτῆρες; οὔτε τὸ Ἐπιτελεῖον, οὔτε ὁ τότε Βασιλεὺς νὰ ἐπιδείξουν; Διατί; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἁπλουστάτη. Διότι, ἂν ἠξίουν τοιοῦτο τι, ἡ Γερμανία θὰ ἠναγκάζετο ν' ἀπασχολήσῃ διὰ τὴν κατοχὴν τοῦ Ροῦπελ μίαν διλοχίαν καὶ ἓν τάγμα Γερμανικοῦ στρατοῦ, καὶ δὲν προέβαλαν τοιαύτην ἀξίωσιν, διότι δὲν ἤθελαν νὰ πράξουν τι τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐνοχοποιητικὸν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ἀλλὰ διατί τοὐλάχιστον εἰς τὴν ἀπάντησίν του ὁ προϊστάμενος τῶν Γερόντων πρὸς τὸν Μίρμπαχ, ἀφοῦ ἐδήλου ὅτι δὲν ἔχει ἀντίρρησιν διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ροῦπελ, δὲν ἐζήτει τοὐλάχιστον ὡς ἀντάλλαγμα, ἀφοῦ τὸ Ροῦπελ εἶναι τὸ κλειδὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι δὲν θέλουν εἰσέλθει οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν; Διατί δὲν τὸ ἐσκέφθησαν; Ποίαν ἐξή-

γησιν θὰ εὕρετε; Θὰ μοῦ εἰπῆτε ἴσως: καὶ ἐὰν ἐβλέπετο τοιαύτη ὑπόσχεσις, μήπως θὰ ἐτηρεῖτο; Δὲν θὰ ἔβλεπα, βέβαια, ἐγὼ μεγάλην σημασίαν εἰς τοιαύτην ὑπόσχεσιν. Ἀλλ' ἐρωτῶ: διατί εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Γερόντων, τοῦ Ἐπιτελείου, τοῦ τέως Βασιλέως, ἐὰν ἐσκέπτοντο Ἑλληνικῶς, δὲν ἐπῆλθε κἂν τοιαύτη σκέψις, νὰ ζητήσουν μίαν ὑπόσχεσιν περὶ μὴ εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν; Διότι ἤσκουν Γερμανικὴν καὶ οὐχὶ Ἑλληνικὴν φιλουδετέραν πολιτικήν.

Δ. ΠΑΖΗΣ. Παρὰ τοῦ ὑποδιοικητοῦ Δεμίρ-Ἰσσάρ, τμήματος τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, Γεωργίου Ζώρα ἔμαθον ὅτι ὁ κ. Γούναρης διὰ κρυπτογραφικοῦ τηλεγραφήματος τῆς 17 Μαρτίου ἐτηλεγράφει: Μὴ ἀνησυχεῖτε διὰ τὴν κατάληψιν. Ἐπεδικάσθη ὁριστικῶς ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ εἰς τοὺς Γερμανοβουλγάρους καὶ ἐξουδετερώθη πᾶσα προέλασις τῶν Ἀγγλογάλλων.

Εἰς τὸ ἕτερον ζήτημα:

Οἱ Μητροπολῖται Δεμίρ-Ἰσσάρ, Δράμας καὶ Σερρῶν ἀπὸ κοινοῦ, ἀπηλπισμένοι ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῶν γερόντων, διεμαρτυρήθησαν πρὸς τὸν Μεγαλειότατον. Ἡ ἀπάντησις δὲ ἐκ μέρους τοῦ Γούναρη ἦτο ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχῇ ὁ πληθυσμὸς τῆς Μακεδονίας, διότι ἡ Κυβέρνησις εἶχε λάβει ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ δὲν ἤρχοντο οἱ Γερμανοβούλγαροι ὡς ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὰ ἀναίσχυντα ψεύδη τῶν γερόντων περὶ τοῦ Ροῦπελ.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἀλλ' ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ, Κύριοι, δὲν εἶναι ἐξεταστέα μόνον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, δὲν ἀποτελεῖ μόνον τὴν ἐμφανεστέραν ἀπόδειξιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν καθαρῶς πολιτικὴν ἦσαν ἕτοιμοι νὰ θυσιάσουν τὰ πάντα, ἀρκεῖ νὰ ὠφελήσουν ἢ τοὐλάχιστον νὰ μὴ παραβλάψουν τὰ Γερμανικὰ συμφέροντα. Ἐμφανίζει ἡ ὑπόθεσις αὕτη μίαν εἰκόνα καταπτώσεως ἐθνικῆς, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ μελετῶν τὰ ἔγγραφα τῆς Λευκῆς Βίβλου καταλαμβάνεται ἀπὸ ἐθνικὴν ἐντροπήν. Βλέπετε τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐμφανιζόμενον ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, διὰ νὰ ψευσθῇ μὲ τὸν μᾶλλον ἀναίσχυντον τρόπον. Περιγράφει τὸ πῶς

ἔγεινεν ἡ κατάληψις, ἐκθέτων ὅτι αὕτη ἀπετέλει αἰφνιδιασμόν. Διαταγαὶ ἦσαν ν' ἀντισταθῇ, τὸ φρούριον ἀντεστάθη, ἀλλ' αὐτοὶ ἐπέμεναν· τί ἠθέλατε νὰ κάμωμεν, ἀφοῦ ἠθέλαμεν νὰ μὴ φθάσωμεν εἰς πόλεμον μὲ τὴν Γερμανίαν; «Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, λέγει εἰς τὰς πρὸς τὴν Βουλὴν ἀνακοινώσεις του ὁ κ. Σκουλούδης, εὑρεθεῖσα ἡ Κυβέρνησις καὶ βλέπουσα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀπόφασιν τῶν εἰσβαλόντων νὰ καταλάβωσι τὸ ὀχυρόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐνόπλου ἀντιστάσεως, δυναμένη ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ μεταβληθῇ εἰς γενικὴν σύρραξιν, θὰ ἤγεν εἰς ἔξοδον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος, τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐγκαταλίπῃ, διέταξε διὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν πρῶτον μὲν τὴν παῦσιν τῆς ἀντιστάσεως, εἶτα δὲ ὅπως δηλωθῇ εἰς τὸν Γερμανὸν ἀρχηγὸν ὅτι ἀπέναντι τῆς γενικῆς εἰσβολῆς τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ στενωπῷ τοῦ Δεμίρ - Ἰσσάρ, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρίσκεται τὸ ὀχυρόν, εἶναι ἠναγκασμένη ἡ φρουρὰ ν' ἀποσυρθῇ τούτου». Καὶ προχωρεῖ περαιτέρω: «Οὕτως ἐγένετο ἡ κατάληψις τῶν Στενῶν τοῦ Ροῦπελ. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης καταδηλοῦται τὸ ἀδιάσειστον τῶν ποικίλων φημῶν, αἵτινες ἐκυκλοφόρησαν σκοπίμως, ὅπως διαβάλωσι τὴν Ἑλλάδα ὡς δολίως πολιτευθεῖσαν πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Συνεννοήσεως καὶ μεροληπτικῶς ὑπὲρ τῶν ἀντιπάλων της». Καὶ κατωτέρω: «Ἀνάξια διαψεύσεως ἢ καὶ ἁπλῆς ἀπαντήσεως εἶναι τὰ ἐπιδούλως διαδοθέντα, ὅτι δῆθεν ἡ Ἐπιτελικὴ ὑπηρεσία, ἢ ἄλλη τις ὑπηρεσία, ἦλθεν εἰς προσυνεννόησιν μετὰ τῶν Γερμανοβουλγάρων ὅπως παραδοθῇ τὸ Ροῦπελ. Οὐδεμία ὑπηρεσία, εἴτε Ἐπιτελικὴ εἴτε ἄλλη, ἐνεργεῖται αὐτοβούλως, ἀλλὰ πᾶσαι ἐνεργοῦσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς καὶ τὴν εὐθύνην τῆς Κυβερνήσεως», τῆς «Γερμανικῆς» παρέλειψε μόνον νὰ εἴπῃ.

Θὰ μοῦ εἴπῆτε: ναί, ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις τῶν γερόντων ἔπρεπε νὰ κρύψῃ τὸ αἶσχος αὐτό, τὸ ὁποῖον διέπραξε συμφωνήσασα τὴν παράδοσιν τοῦ Ροῦπελ. Ἀπέναντι τῶν ξένων δὲν ἦτο ὀρθὸν νὰ τὸ εἴπῃ, διότι αὐτὸ θὰ ἐξετράχυνε τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας ἀρκετὰ εἶχεν ἐκτραχύνει ὁ Πρόεδρος τῶν γερόντων. Ἀλλ' ἐρωτῶ: διατί ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Κυβέρνησις τῶν γερόντων δὲν ἔκρινεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀναβάλῃ τὰς ἐργασίας τῆς Βουλῆς ἐπί τινας ἡμέρας, ἵνα μὴ εὑρεθῇ εἰς

τὴν ἀνάγκην νὰ εἴπῃ αὐτὰ τὰ ἀναίσχυντα ψεύδη ἐνώπιον τῆς Βουλῆς;

Γ. ΠΩΠ. Τοὐναντίον ἤθελον συζήτησιν, ἐγὼ δὲ διαισθανόμενος ὅτι ὑπῆρχε κάτι τι τὸ τραγικὸν ἐθνικῶς διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, τὴν αὐτὴν ἐσπέραν καθ' ἣν κατήρξατο ἡ συζήτησις ἐν τῇ Βουλῇ παρεκάλεσα ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῆς θέσεως τὴν Κυβέρνησιν νὰ περατωθῇ τὴν ἰδίαν ἑσπέραν. Ἓν ἐκ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης μοὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ παραταθῇ ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατὸν ἐπὶ μακρότερον χρόνον, ἵνα φωτισθῇ ἐντελῶς ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Ὀφείλω νὰ προσθέσω ταὐτοχρόνως, ἐπειδὴ ἐξομολογοῦμεθα πάντες τὴν ἑσπέραν ταύτην, ὅτι ὁ κ. Πρωθυπουργός, γνωρίζων ὅτι θὰ ὡμίλουν καὶ ὅτι ἐπεφυλασσόμην νὰ ὁμιλήσω μετὰ τὴν Κυβέρνησιν καὶ ὅτι θὰ ἐπετιθέμην διὰ τὸ γεγονὸς ἄνευ στοιχείων, ἀλλὰ ἀπὸ καθαρῶς Ἑλληνικῆς ἀπόψεως, μὲ παρεκάλεσεν ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος καὶ χάριν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων νὰ μὴ μετάσχω τῆς συζητήσεως, ἀναλαμβάνούσης τῆς Κυβερνήσεως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἀπαντήσῃ εἰς ὅσα ἐναντίον της διετυπώθησαν μετὰ ὄφους μετριοπαθείας ὑπὸ ρητόρων τινῶν τῆς Βουλῆς, καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ ἀξιοτίμου ἐξ Ἀρκαδίας βουλευτοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν παρακολουθεῖ τὰς ἐνταῦθα συνεδριάσεις, καὶ ἰδίως ἐναντίον τοῦ κ. Γούναρη. Ἐθεώρησα καθῆκόν μου νὰ μὴ μετάσχω τῆς συζητήσεως καὶ συγχρόνως ἡ Κυβέρνησις ἀφῆκεν ἀνανταπαντήτους τὰς μομφάς. Ἡ ἀλήθεια εἶναι αὕτη, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἀφηγήσεώς σας, ὅτι ἡ ἀπάντησις πρὸς φωτισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δίδεται τὴν στιγμὴν ταύτην μόνον. *(Χειροκροτήματα).*

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἐρωτῶ λοιπόν: Διατί δὲν διεκόπτοντο αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς, διὰ νὰ μὴ εὑρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἴπῃ τὰ ἀναίσχυντα αὐτὰ ψεύδη ἡ Κυβέρνησις; Διατί ἡ κατάπτωσις ἡ ἐθνικὴ ἐπιτείνεται δι' ἄλλων ἐνεργειῶν τοῦ Προέδρου τῶν γερόντων; Διαμαρτύρεται οὗτος καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς συνενόχους του. Ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἐν Βερολίνῳ, Βιέννῃ καὶ Σόφιᾳ πρεσβείας, μετὰ τῶν ὁποίων συνεφώνησε τὴν παράδοσιν, καὶ γράφει: *(Ἀναγινώσκει).*

«Ἡ εἰσβολὴ αὕτη ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἀντίκειται εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν μεταξὺ τῶν Γερμανοβουλγαρικῶν καὶ τῶν ἡμετέρων στρατιωτικῶν ἀρχῶν συμφωνίαν, καθ' ἣν τὰ στρατεύματα ἐκείνων, ἀπαλ-

λαγέντα τῆς ὑποχρεώσεως; νὰ τηρῶσι τὴν ὁρισθεῖσαν ὑπὸ τῆς κινητοποιήσεως οὐδετέραν ζώνην, ἠδύναντο νὰ προελάσωσι μέχρι τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπερβῶσιν αὐτήν. Ἐνώπιον τῆς παραχωρήσεως, διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐπιδρομῆς, συγκινήσεως, τόσον μεταξὺ τῶν πληθυσμῶν τῶν καταληφθέντων μερῶν, ὅσον καὶ παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, ἡ Β. Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἀπευθύνῃ τὰς πλέον ἐντόνους; διαμαρτυρίας πρός τε τὴν Α. Γερμανικὴν Κυβέρνησιν κ. πρὸς τὰς τῶν συμμάχων της, καὶ νὰ ἐπιμείνῃ ὅπως ἀποθῶσι διαταγαὶ διὰ τὴν ταχυτέραν ἐκκένωσιν τοῦ καταληφθέντος Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὑπὸ τῶν Γερμανικῶν καὶ Βουλγαρικῶν στρατευμάτων. Εὐαρεστηθῆτε νὰ .. εβῆτε ἀνευ ἀναβολῆς <εἰς ἐπίμονον ὑπὸ τὸ νεῦμα τοῦτο διάβημα παρὰ τῇ Κυβερνήσει παρ' ᾗ εἴσθε διαπεπιστευμένος, καὶ μοὶ γνωρίσητε ἐπειγόντως τὸ ἀποτ εσμα αὐτοῦ».

Μωρὰ ἀσχημοσύνη τοῦ κ. Σκουλούδη.

Διατί τὸ ἐπαίσχυντον τοῦτο ἔγγραφον; Ποία ἦτο ἀράγε ἡ ὑποδοχὴ ἐκ μέρους τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Βουλγαρίας πρὸς τοὺς πρέσβεις ἡμῶν, ὅταν ἐπῆγαν νὰ ὁμιλήσουν αὐτὴν τὴν γλῶσσαν, ἐνῷ αὐτοὶ ἤξευραν ὅτι αὐτὰ ἐγένοντο κατόπιν συμφωνίας; Πῶς διαμαρτύρεσθε, θὰ εἶπαν, καὶ μάλιστα ἐντόνως, καὶ ζητεῖτε νὰ τὰ ἐκκενώσωμεν; Ἡ ἐξήγησις εἶναι μία. Ἐχρειάζετο νὰ ἀνακοινωθῇ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ὅτι ἐγένετο διαμαρτυρία, καὶ δὲν περιωρίσθησαν τοὐλάχιστον νὰ εἴπουν ὅτι διεμαρτυρήθησαν, ἀλλὰ διέπραξαν καὶ αὐτὴν τὴν πρόσθετον ἐπαίσχυντον πρᾶξιν, νὰ ἀπευθυνθῶσι πρὸς τοὺς συνενόχους διὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν πρὸς αὐτούς. Καὶ δὲν ἀρκεῖται ὁ κ. Σκουλούδης εἰς ταῦτα καὶ μόνον ἀπευθύνεται καὶ ἐδῶ πρὸς τὸν κ. Μίρμπαχ καὶ πρὸς τὸν κ. Πασσάρωφ, μὲ τοὺς ὁποίους ἀντήλλαξε τὰ ἔγγραφα καὶ ἔκαμε τὴν συμφωνίαν, καὶ τοὺς λέγει ὁ κ. Σκουλούδης: (*Ἀναγινώσκει*).

«Ἡ αἰφνιδία αὕτη εἰσβολὴ σημαντικῶν δυνάμεων ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους οὐ μόνον ἀποτελεῖ παραβίασιν τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀντίκειται προσέτι εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν μεταξὺ τῶν ἡμετέρων στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Γερμανικοῦ καὶ

τοῦ Βουλγρικοῦ στρατοῦ συμφωνίαν, καθ' ἣν τὰ στρατεύματα τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, ἀπαλλαγέντα τῆς ὑποχρεώσεως νὰ τηρῶσι τὴν ὁρισθεῖσαν ὑπὸ τῆς κινητοποιήσεως οὐδετέραν ζώνην, ἠδύναντο νὰ προελάσωσι μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς. ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπερβῶσιν αὐτήν». Ὁμιλεῖ περὶ Γερμανικοῦ καὶ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, εἶναι τρόπος ἐκφράσεως, δὲν ὑπῆρχε παρὰ εἷς Γερμανὸς ἀξιωματικός, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἦσαν Βούλγαροι. (*Ἀναγινώσκει*). «Ἐνώπιον τῆς τοιαύτης παραδιάσεως τῆς οὐδετερότητος καὶ τῆς παραχθείσης ἐξ αὐτῆς ζωηρᾶς συγκινήσεως, τόσον μεταξὺ τῶν πληθυσμῶν τῶν καταληφθέντων μερῶν, ὅσον καὶ παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, ὀφείλω νὰ ἀπευθύνω τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι, μετὰ τῆς παρακλήσεως ὅπως διαβιβάσῃ αὐτὰς τῇ Κυβερνήσει της, τὰς πλέον ἐντόνους διαμαρτυρίας τῆς Β. Κυβερνήσεως καὶ νὰ ἐπιμείνω ὅπως τὰ Γερμανικὰ καὶ Βουλγαρικὰ στρατεύματα ἐκκενώσωσι τὸ ταχύτερον τὰ παρ' αὐτῶν καταληφθέντα Ἑλληνικὰ ἐδάφη». Εἰς τὸ ἔγγραφον αὐτό, Κύριοι, ὁ μὲν Πασσάρωφ ἀπήντησε προστατευτικῶς: «Μὴ φοβεῖσθε, δὲν θὰ σᾶς πειράξωμεν», ὁ δὲ Μίρμπαχ ἀσιώπησε περιφρονητικῶς. Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν ἄνθρωπος τῆς περιωπῆς του νὰ καταδεχθῇ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοιοῦτον τρόπον ψευδόμενον καὶ καταισχύνοντα τὴν θέσιν καὶ τὸ ἀξίωμά του.

Ἡ διεθνὴς ἐντύπωσις ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καταπτώσεως.

Ἀληθῶς, Κύριοι, οὐδέποτε Κράτος κατέπεσεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦ ἐξευτελισμοῦ εἰς τὸ ὁποῖον κατέρριψε τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἡ Κυβέρνησις τῶν γερόντων. (*Χειροκροτήματα*). Ἀναγνώσατε τὴν Λευκὴν Βίβλον διὰ νὰ ἴδητε ποία ἦτο ἡ παραχθεῖσα ἐντύπωσις εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν Κρατῶν τῆς Συνεννοήσεως. Ἀλλὰ ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς ἀναγνώσω ἐκ τῆς αὐτῆς Βίβλου ἓν τηλεγράφημα τοῦ κ. Κορομηλᾶ, διὰ νὰ ἐξαγάγω ἐξ αὐτοῦ συμπεράσματά τινα; (*Ἀναγινώσκει*).

« *Ἐν Ρώμῃ, τῇ 17 Μαΐου 1916.*

»Εἶδον προσωπικότητάς τινας ἀφ' ἧς τὰ ἐξ Ἑλλάδος καὶ Σόφιας τηλεγραφήματα ἀνήγγειλαν τὴν ἐν χορδαῖς καὶ τυμπάνοις εἰσβολὴν τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ ἡμέτερον ἔδαφος, καταλαμβανόντων τοὺς σταθμοὺς καὶ τὰ χωρία μας καὶ ἀκολουθούντων κατὰ πόδας τοὺς στρατιώτας μας, ἀποσυρομένους ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἡ παραχθεῖσα ἐνταῦθα ἐντύπωσις εἶναι ἀξιοθρήνητος. Καὶ τοῦτο διότι ἐνθυμοῦνται τὴν γενομένην ἄλλοτε παρ' ἡμῶν δήλωσιν, ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐπετρέπομεν εἰς τὸν κληρονομικόν μας ἐχθρόν, παρ' οὗ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν ἢ δυστυχίας καὶ καταστροφάς, νὰ διέλθῃ τὰ σύνορά μας καὶ νὰ πατήσῃ ὡς κατακτητὴς τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος. Καὶ πολλοὶ διερωτῶνται, ποίαν ἀξίαν ἔχουσιν αἱ διαβεβαιώσεις μας; Οἱ δὲ Ἰταλοὶ εἶναι ἕτοιμοι νὰ πιστεύσωσιν ὅτι, *ὡς ἐν Μακεδονίᾳ, οὕτω καὶ ἐν Ἠπείρῳ* θὰ ὑποχωρήσωμεν εἰς τοὺς Βουλγάρους, μετὰ ἢ ἄνευ τῶν Αὐστριακῶν, καὶ ὅτι κάλλιον εἶναι νὰ μὴ μᾶς λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν, καὶ ἡμᾶς καὶ τὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις μας καὶ τὰς φαντασιώδεις ἐγγυήσεις μας. Ἡ Βουλγαρία, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς Γερμανὸν Στρατάρχην, ὅστις εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Βασιλεύς της, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ οἰωνούς, οὓς *οὐδέποτε ἤθελε τολμήσει νὰ ὀνειρευθῇ. Δὲν θὰ ἀπέλθῃ ποτὲ ἐὰν δὲν ἔχωμεν τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἐκδιώξωμεν ἐκ τοῦ ἐδάφους μας.* Τὴν δύναμιν ὅμως ταύτην δὲν τὴν διαβλέπουσιν *οὔτε ἐν τῇ βουλήσει μας οὔτε ἐν τῷ στρατῷ μας.* Ἐὰν ἡττηθῇ, τοῦτο θὰ γίνῃ παρ' ἄλλων ἢ παρ' ἡμῶν. Νικήτρια δέ, θὰ ἐμπήξῃ *ἐκ νέου καὶ σταθερῶς τὴν σημαίαν της ἐπὶ αὐτῶν τούτων τῶν τόπων, οὓς ἐπότισε διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ αἵματος τῶν παλαιῶν σφαγῶν της, καὶ λίαν ἀπατηλὴ εἶναι ἡ ἐλπὶς ὅτι θὰ τὴν ἐξεδίωκον πρὸς ὄφελος ἐκείνων οἵτινες δὲν ἐπολέμησαν* ».

Ἡ ἀπώλεια τῆς Β. Ἠπείρου συνέπεια τῆς παραδόσεως τοῦ Ῥοΐπελ.

Σᾶς ἀνέγνωσα, Κύριοι, τὸ τηλεγράφημα τοῦ κ. Κορομηλᾶ, διότι τοῦτο ἔχει σχέσιν μὲ τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς Βορείας Ἠπείρου, ἡ ὁποία ἐπῆλθε μετὰ δύο μῆνας, ἦτο συνέπεια καὶ αὐτὴ

τῆς προδοσίας τοῦ Ροῦπελ. Ὅταν ταῦτα οὕτως εἶχον, ἦτο φυσικὸν ὅτι ἡ Ἰταλία, στρεφομένη πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχε συνομολογηθῇ ἡ σύγχρονος προέλασις τῶν Ἑλλ. στρατευμάτων εἰς Βορείαν Ἤπειρον καὶ ἡ ἀποβίβασις τῶν Ἰταλικῶν εἰς Αὐλῶνα, κατώρθωσε νὰ πείσῃ αὐτὰς ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν ἀσφάλειαν τῶν στρατευμάτων της, ὅσον ἀφορᾷ τὸν τομέα ἐκεῖνον, εἰς τὴν παρουσίαν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν. Καίτοι δὲν γνωρίζω βέβαια ποία ἀλληλογραφία διημείφθη μεταξὺ τῶν Δυνάμεων, δὲν ἔχω ὅμως οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἤρχισεν ἡ ἐνέργεια ἐκείνη, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν ἀφαίρεσιν παρ' ἡμῶν τῆς κατοχῆς τῆς Βορείας Ἠπείρου.

Ἀλλὰ δὲν εἶχε μόνην ταύτην τὴν συνέπειαν ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ. Ἡ παράδοσις τοῦ Ροῦπελ εἶχεν ἄμεσον συνέπειαν τὴν κήρυξιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σαράϊγ, δηλ. οὐσιαστικῶς τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς κυριαρχίας. Ἀλλ' ὁ ἀπαίσιος Ἀρχηγὸς τῶν γερόντων δὲν κατέλυσε μόνον οὐσιαστικῶς τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐν Μακεδονίᾳ, δὲν ἀνῄρεσε μόνον τὴν Ἑλληνικὴν κατοχὴν ἐν Β. Ἠπείρῳ, πρὶν ἢ ἀπέλθῃ κακὴν κακὸς διὰ τῆς νότας τῆς 8 Ἰουνίου. Εἶχε κατορθώσει νὰ μὴ ἀφήσῃ τίποτε εἰς τὰ πόδια του εἰς τὸν τόπον αὐτόν. Εἶχε κατορθώσει νὰ καταλύσῃ κάθε ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ κάθε ἐκδήλωσιν πολιτικοῦ φρονήματος, πλὴν τῆς διὰ τοῦ τύπου. Τὴν γλῶσσαν τοῦ κυβερνητικοῦ καὶ αὐλικοῦ τύπου γνωρίζετε ὅλοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ἀπροκαλύπτως πλέον ἡ ἰδέα τοῦ Μοναρχισμοῦ ἀνεκηρύσσετο ἀπεριακαλύπτως. Αἱ διαλέξεις τῶν Φιλελευθέρων ἀπηγορεύοντο ἐναντίον ρητῆς διατάξεως τοῦ Συντάγματος, καὶ εἰς ἕνα μέγα κόμμα πολιτικόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βουλήν, ἠμποδίζετο ἡ ἐπαφὴ αὐτοῦ μετὰ τοῦ λαοῦ, ἔστω καὶ διὰ τῆς ἐν περικλείστῳ χώρῳ ἐνεργείας διαλέξεων. Στρατιωτικὴ τρομοκρατία εἶχεν ἐγκαθιδρυθῇ. Ἐνθυμεῖσθε εἰς ἓν ρυπαρὸν φύλλον τὰ ἄρθρα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνάγκη εἰλικρινείας», τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευεν ἐγχρίσει ἢ τοὐλάχιστον ἀνοχῇ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ὡς διερμηνεύοντα τὰς ἀντιλήψεις τοῦ στρατοῦ. Ἀκούσατε τί ἔγραφε μία ἄλλη ἐκ τῶν Ἐθνικοφρόνων ἐφημερίδων τότε: *(Ἀναγινώσκει).*

«Ἀπὸ ἔτους καὶ πλέον ἀσχολούμεθα νὰ πείσωμεν τὰς ἀνεπτυγμένας τάξεις, ἀλλὰ καὶ τὰς πολιτευομένας τοιαύτας, περὶ ἑνὸς νέου παράγοντος, ὅστις μετὰ τοὺς δύο μας πολέμους προσετέθη ἀπαρατήρητος μέν, πραγματικώτατος ὅμως, εἰς τὴν ἐνεργοποίησιν τοῦ συνταγματικοῦ ἡμῶν πολιτεύματος. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ στρατιωτικὸς παράγων. Ὁ νέος οὗτος παράγων δὲν ἔζωσε μόνον ζωὴν καὶ ἰδιάζοντα βιταλισμὸν εἰς τὸν Βασιλικὸν παράγοντα, τὸν ὁποῖον ὁ κ. Βενιζέλος ἐζήτησε νὰ ἐκμηδενίσῃ ἢ νὰ τὸν περιορίσῃ ἐντὸς τῶν ἀσφυκτικῶν συνταγματικῶν σπαργάνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων τοῦ ἐπιτρέπεται καὶ ἕνας παλμὸς ἐλευθερίας μεταξὺ 999 παθητικῆς ζωῆς καὶ δουλείας. *Ἀλλὰ ἐδημιούργησε μίαν ἠθικὴν μέν, πραγματικὴν ὅμως, δύναμιν εἰς τὸν τόπον μας, ἥτις αὐτομάτως τρόπον τινὰ εἶναι προωρισμένη νὰ ἐπεμβαίνῃ ὁσάκις τὰ πολιτικὰ κόμματα φαίνωνται ἀνίσχυρα νὰ προστατεύσουν τὸν τόπον αὐτὸν ἀπὸ κατακυλινδήματος εἰς πολιτικὴν καὶ πολιτειακὴν αὐτοκτονίαν*».

Ἡ κατάλυσις τῆς ἐλευθερίας.

Ἀλλ' ἔφθασεν ἡ κατάλυσις πάσης ἐννοίας ἐλευθερίας. Κύριοι, ὥστε ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῶν γερόντων καὶ ὑπὸ Ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης τὸν ἀπόντα βουλευτὴν ἐξ Ἀττικῆς, ἔφθασε νὰ ἀπαγορεύῃ αὐτὰ ταῦτα τὰ μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Ἀκούσατε τί ἔγραφε μία ἐκ τῶν κυριωτάτων Κυβερνητικῶν ἐφημερίδων ἐπ' εὐκαιρίᾳ μνημοσύνου, τὸ ὁποῖον εἶχε γίνῃ ὑπὲρ τῶν σφαγιασθέντων προσφύγων τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τοὺς διωγμοὺς τοὺς ἀνθελληνικοὺς τοῦ 1914: (*Ἀναγινώσκει*). «*Ἡ διοργάνωσις μνημοσύνου ὑπὲρ θυμάτων τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τοῦ συλλόγου τοῦ μὴ ἐκπροσωποῦντος τὰ φρονήματα τοῦ προσφυγικοῦ πληθυσμοῦ, προδήλως ἀπέβλεπεν εἰς ἀπόπειραν, μωρὰν βεβαίως, ἀνταρσίας ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος*». Τὸ μνημόσυνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ τῶν θυμάτων τῶν διωγμῶν εἶναι ἀπόπειρα ἀνταρσίας, ἁπλῶς καὶ μόνον διότι ὑπενθυμίζει τὰς καταστροφὰς τῶν ὁμογενῶν μας. (*Ἀναγινώσκει*). «Εἴτε ἀνεπιγνώτως, εἴτε ἐν ἐπιγνώσει ἀπετολμήθη τοιαύτη ἀπόπειρα, φυσικὸν ἦτο νὰ προκαλέσῃ δικαίαν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ, ὅστις προσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν

τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου διὰ νὰ συμμερισθῇ τὸν πατριωτικὸν πόνον τῶν ἀδελφῶν του. Ἡ ἐκμετάλλευσις καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἱερῶν τόπων ὑπὸ τῶν ὀργάνων τοῦ Βενιζελικοῦ κόμματος δικαίως ἐξώργισε τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν, ὅστις θὰ ἐτιμώρει σκληρῶς τοὺς ἐκμεταλλευτὰς τοῦ πατριωτικοῦ πόνου, ἐὰν ἐγκαίρως ἡ ἀστυνομία δὲν ἐλάμβανε τὰ προσήκοντα μέτρα». Ἀλλὰ καὶ μνημόσυνον τοῦ Παλαιολόγου, διεξαγόμενον ἀπὸ εἰκοσαετίας, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἐθεωρήθη κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὡς ἀπόπειρα κατὰ τοῦ καθεστῶτος, διότι ὑπενθύμιζεν εἰς ἡμᾶς ὥρας καὶ τόπους τοὺς ὁποίους εἴχομεν ἀποκηρύξῃ.

Ὁ ἐμπορικὸς κόσμος τῶν Ἀθηνῶν δι' ὑπομνήματός του πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Φιλελευθέρων εἶχε δηλώσει ὅτι ἐξηκολούθει περιβάλλων αὐτὸν διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης τὴν ὁποίαν ἀνέκαθεν εἶχεν ἐπιδείξει πρὸς αὐτόν. Ἡ Κυβέρνησις τῶν σωτήρων διενήργησεν ἀνταναφορὰν ἐκ μέρους τῶν ἐμπορευομένων, ὅπως τοὺς ὀνόμαζον, διὰ νὰ εἴπουν τί; Ἡ ἀναφορὰ ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ ἔλεγε: (*Ἀναγινώσκει*). «Μόνη ἡ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἐθνικὴ ἐκπροσώπησις εἶναι ἐκραιφνῶς πατριωτικὴ καὶ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ ὑπολογισμοὺς τοῦ πολιτικοῦ καὶ κομματικοῦ συμφέροντος ὁμάδων καὶ ἀτόμων». Καὶ περαιτέρω, βλασφημίαι συνταγματικαί: (*Ἀναγινώσκει*). «Ὑπὲρ πάντα νόμον καὶ ὑπὲρ πᾶν πολίτευμα τάσσομεν πάντες τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, τοῦ ὅλου Ἔθνους καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος, τὴν σωτηρίαν αὐτῆς καὶ τὸ ἐθνικὸν μέλλον, ὅπερ ἀναθέτομεν εἰς τὰς δεξιὰς χεῖρας τοῦ Μεγάλου Βασιλέως μας, ὅστις εἶναι ὁ ἀληθὴς πατὴρ καὶ ὁ μόνος κύριος εἰς τὸν ἰδικόν μας Ἑλληνικὸν οἶκον». Αὐτὰς τὰς ἀντιλήψεις διετύπουν, Κύριοι, πρῶτον μὲν διὰ νὰ ἐπιρρίπτωνται ἀνάνδρως πολιτικαὶ εὐθῦναι εἰς τὸν Βασιλέα, δεύτερον δὲ ἵνα προσφέρηται θυμίαμα πρὸς τὸν Βασιλέα, ἀναγνωριζομένου τούτου ὡς κυρίου τοῦ σπητιοῦ μας. Ἄλλη ἐφημερίς, ἐκ τῶν ἐγκύρως διερμηνευουσῶν τὰς ἰδέας τότε τῶν Γερόντων, ἐξηγοῦσα διατὶ ὁ Βασιλεὺς δὲν δεσμεύεται ἀπὸ τὴν λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμοστέαν πολιτικήν, ἔγραφε: (*Ἀναγινώσκει*). «*Διότι ἡ γνώμη τῶν λαῶν, προκειμένου περὶ τῶν πολιτικῶν των ἀρχηγῶν, δὲν ἐκδηλοῦται πάντοτε ὑπὸ συνθήκας ἐξασφαλιζούσας τὸ ἀλάθητον αὐτῆς, διὰ τὸ πολιτικὸν ἴνδαλμά της, ὡς*

ἐὰν ὁ λαὸς ὡρισμένης ἐποχῆς, ὡς συμβαίνει τώρα μὲ τὸν κ. Βενιζέλον, κατατρυχόμενος ὑπὸ ἀσθενείας, ἀντιπροσωπεύῃ πάντοτε τὸ συνολικὸν συμφέρον τῆς φυλῆς, εἰς ἣν ἀνήκει, τὸ ὁποῖον συμφέρον δὲν συμπίπτει μόνον εἰς τὸ παρόν, ἀλλ' ἀπορρέει ἐξ ὁλοκλήρου παρελθόντος καὶ διήκει δι' ὅλου τοῦ μέλλοντος τῆς φυλῆς αὐτῆς».

Αἱ Δυνάμεις ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ.

Βλέπετε εἰς ποίαν κατάπτωσιν ἔφθαναν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸν Μοναρχισμόν, ὑποστηρίζοντες ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες ἑκάστοτε ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἑλληνικοῦ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀξιώμεν ὅτι ἀντιπροσωπεύομεν καὶ τὴν φυλήν, διότι εἶναι καὶ οἱ νεκροὶ οἱ πρὸ ἡμῶν καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς μέλλοντες νὰ γεννηθοῦν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους, δι' αὐτοὺς δὲ ἐγκυρότερος ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ Μονάρχης παρὰ τὴν ψυχὴν ὁλοκλήρου λαοῦ. Ἡ ὅλη κατάστασις, Κύριοι, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργηθῇ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μὲ τοὺς ὑπερπλεονάζοντας κατασκόπους, εἶναι ἡ κατάστασις τῆς τυραννίδος, τῆς ὁποίας ἀριστοτεχνικὴν εἰκόνα δίδει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Πολιτικά του. Καὶ οὕτω, Κύριοι, φθάνομεν εἰς τὴν Νόταν τῆς 8ης Ἰουνίου. Δὲν νομίζω ἀναγκαῖον νὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὸ ζήτημα τὸ διεθνές, τὸ ὁποῖον ἀνεκίνησαν ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης. Αἱ Δυνάμεις, ἱδρύσασαι τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, τὸ ἵδρυσαν ἀληθῶς ὡς Κράτος ἀνεξάρτητον, ἀλλ' ἐφρόντισαν νὰ προσθέσουν εἰς μὲν τὴν πρώτην πρᾶξιν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὄθωνος ὅτι τὸ ἵδρυον ὡς Κράτος ἀνεξάρτητον μοναρχικόν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν πρᾶξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεξέτεινον τὴν ἐγγύησιν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ὅτι τὸ ἐγγυῶνται ὡς Κράτος μοναρχικόν, ἀνεξάρτητον καὶ συνταγματικόν. Ἡ ἐγγύησις αὐτὴ τῶν Δυνάμεων, Κύριοι, παρέσχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα προστασίαν ἐπὶ ἕνα ὅλον αἰῶνα. Ποτὲ ἄλλοτε, πλὴν τῆς παρούσης περιστάσεως, συνολικὴ ἐξάσκησις τῶν ἐκ τῆς ἐγγυήσεως αὐτῆς ἀπορρεόντων δικαιωμάτων ὑπὲρ τῶν τριῶν Δυνάμεων δὲν ἐπαρουσιάσθη. Καὶ ὅπως ὀρθότατα εἶπεν ὁ συνάδελφός μου Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐὰν οὐδὲ κἂν ὑπῆρχον τὰ κείμενα αὐτὰ τῶν συνθηκῶν, καὶ ἐὰν δὲν ἦσαν αὐταὶ αἱ εὐεργέτιδες καὶ ἐγγυήτριαι καὶ προστάτιδες Δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος, εἶχον

δὲ ἁπλῶς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου μὲ τοὺς σκοποὺς τοὺς ὁποίους ἔχουν καὶ εὑρίσκοντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἡμῶν καὶ ἔβλεπον ἕνα βασιλέα, ἀσκοῦντα τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς δημοκρατικοῦ συντάγματος, νὰ μεταβάλλεται εἰς ἕνα τύραννον καὶ νὰ καταδιώκῃ ἓν μέγα μέρος τοῦ λαοῦ του καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὸν εἰς δοῦλον, νὰ ἐφαρμόζῃ πολιτικὴν κατὰ τῆς ὁποίας ἐξηγείρετο ἡ δημοσία συνείδησις καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκδήλωσιν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τὴν ἐτυμηγορίαν τῶν ἐκλογῶν καὶ νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτὸς εἶναι ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, νομίζετε ὅτι, καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχον τὰ κείμενα τῶν συνθηκῶν, αἱ Δυνάμεις αὐταὶ δὲν θὰ ἐζήτουν νὰ ἀσκήσουν τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασίν των ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας; Διότι κατὰ παράδοξον διαστροφὴν ἀντιλήψεων, ἡ ὁποία ἐκινδύνευσε νὰ δημιουργήσῃ δύο Ἑλλάδας ἐντὸς τοῦ Κράτους αὐτοῦ, ὁ κ. βουλευτὴς ἐξ Ἀττικῆς διαμαρτύρεται, διότι φρονεῖ ὅτι ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων ἠσκήθη κατὰ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου οἱ κυβερνῆται πρέπει νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κάμνουν ὅσα ἔκαμνεν ὁ κ. Σκουλούδης, νὰ καταλύουν δηλαδὴ πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ πᾶσαν αἰδὼ καὶ πᾶσαν ἔκφρασιν γνώμης, καὶ ὅταν τοὺς παρατηρήσῃ τις ὅτι κάμνουν κακά, ν' ἀπαντοῦν: Ἄ! μὴ θίγεις τὴν ἐλευθερίαν μου.

Ἡ Κυβέρνησις τῶν γερόντων, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς, φαίνεται ὅτι συνέλαβε πρὸς στιγμὴν καὶ τὴν ἀνοσίαν σκέψιν τῆς ἐντιστάσεως κατὰ τῶν Δυνάμεων. Εὐτυχῶς ὁ Βασιλεύς, σωφρονέστερος ἐν τούτῳ, δὲν παρεσύρθη οὐδὲ παρὰ τῆς φαινομενικῆς Κυβερνήσεώς του, τῆς τῶν γερόντων, οὐδὲ παρὰ τῆς ἄλλης, τῆς πραγματικῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἄλλως τε ὀφείλω νὰ ἐξαιρέσω κατὰ τὴν περίστασιν αὐτήν, ὡς μὴ δυνάμενον βεβαίως ποτὲ νὰ εἰσηγηθῇ καὶ γνώμην ἐντιστάσεως, τὸν Γερμανοέλληνα μυστικοσύμβουλον. Τούτου ἡ γνώμη ὑπερκράτησε καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ Νότα.

Ὁ μοναρχισμὸς ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Βουλγάρους.

Τὸν κ. Σκουλούδην διεδέχθη ὁ κ. Ζαΐμης, ἀλλ' ἡ ἀληθὴς Κυβέρνησις παρέμεινεν ἡ αὐτή, ἡ ἐμφανίσασα καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐπιστράτων καὶ ἡ παρατείνασα ἐγκληματικῶς τὴν ἐπιστράτευσιν. Ὁ δὲ Βα-

σιλεύς, ὁ τότε, παρουσίασε τὸ λυπηρὸν θέαμα τῆς ὑποδιδάσεως τοῦ Στέμματος μέχρι τῶν ἐπιστρατικῶν συλλόγων, εἰς τὰ τηλεγραφήματα τῶν ὁποίων ἐπιδεικτικῶς ἀπήντα, ὡς εἰς ἐκεῖνο λ. χ. τὸ ὁποῖον ἔλεγε χαρακτηριστικῶς, ὅτι οἱ τηλεγραφοῦντες εἶναι ἕτοιμοι παρὰ τὸ πλευρόν του νὰ πέσουν ὅπως συντρίψουν τούς τε ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς ἐχθρούς του. Ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν ὀργάνωσιν αὐτήν. Κύριοι, καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐμφάνισιν αὐτὴν τοῦ Στέμματος ὡς ἡγουμένου τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, μεθ' ὅλην αὐτὴν τὴν ἐμφάνισιν, ὅλαι αἱ προεκλογικαὶ ἐνδείξεις ἐτεκμηρίουν ἦτταν τρομερὰν τοῦ μοναρχισμοῦ. Ὑπελογίζετο ὅτι ἐκ τῶν 146 βουλευτῶν, τοὺς ὁποίους ἔδιδεν ἡ Ν. Ἑλλάς, οὔτε ἕνα ἴσως θὰ ἐκέρδιζεν ὁ μοναρχισμός. Ἀπὸ δὲ τὴν Π. Ἑλλάδα εἰς μὲν τὴν Λάρισσαν οὐδένα ἐπίσης ἤλπιζεν, εἰς δὲ τὴν Ἀττικὴν δὲν εἶχε νὰ ἐλπίζῃ οὐδὲ πλειοψηφίαν, εἰς τὴν Ἀχαϊοήλιδα ὁμοίως οὐδὲ πλειοψηφίαν· δὲν ἐννοῶ ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων θὰ ἔφερε πλήρεις τοὺς συνδυασμούς, ἀλλὰ θὰ ἐκέρδιζεν ἐν Ἀττικῇ μὲν τὰ 3)4 τῶν ἑδρῶν, ἐν Ἀχαϊοήλιδι δὲ τὰς ἡμισείας τοὐλάχιστον. Πλειοψηφίαν δὲν θὰ εἶχεν οὔτε εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, οὔτε εἰς τὴν Ζάκυνθον, οὔτε εἰς τὰς Κυκλάδας, θὰ ἠδύνατο δὲ ἀσφαλῶς νὰ ἐπιτύχῃ εἰς Ἀρκαδίαν, Λακωνίαν, καὶ θὰ ἔφερε πλειοψηφίαν εἰς τὴν Ἀργολιδοκορινθίαν καὶ Φθιωτιδοφωκίδα, ἐνῷ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας θὰ διεξήγετο ὁ ἀγὼν ἐπὶ ἴσοις ὅροις. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν θὰ ἔφερε 200 περίπου φιλελευθέρους κατὰ 100 ἀντιφιλελευθέρων βουλευτῶν. Αὐτὴ ἦτο ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν παρουσίαζε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ μελέτη τῆς ἐκλογικῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι, καὶ τότε προσῆλθον ἐπίκουροι οἱ Βούλγαροι εἰσβαλόντες καὶ εἰς τὴν Ἀν. καὶ τὴν Δυτ. Μακεδονίαν, διὰ νὰ καταστήσουν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐκλογὴν ἀδύνατον. Δὲν ἔχω ἀπόδειξιν, καὶ οὔτε δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι εἰλικρινῶς πιστεύω, ὅτι τοὺς ἐκάλεσαν οἱ Σωτῆρες καὶ διὰ τοῦτο εἰσῆλθον· ἀλλ' ἡ πορεία τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ ἀποκλείεται ἡ ὑπόνοια, ἢ μᾶλλον ἡ πιθανότης, ὅτι ἐξεφράσθη ἐπιθυμία, ἥτις συνέπεσε καὶ μὲ τὸ στρατιωτικὸν συμφέρον τῶν Βουλγάρων, νὰ εἰσέλθουν οὗτοι εἰς τὴν Ἀν. καὶ Δυτ. Μακεδονίαν. Μήπως ἀπέκρυπτον οἱ Σωτῆρες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν εὐχὴν καὶ τὴν

ἐλπίδα τοῦ νὰ φθάσουν οἱ Βούλγαροι μέχρι τῆς Κοζάνης καὶ τῆς Λαρίσσης, καὶ διατί ὄχι μέχρις Ἀθηνῶν;

Ἀλλ' ἐάν, Κύριοι, δὲν ἔχω στοιχεῖα διὰ ν' ἀποδείξω τὴν κατηγορίαν, οὔτε δύναμαι νὰ διατυπώσω μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι οὗτοι προσεκάλεσαν τοὺς Βουλγάρους, διετύπωσα ἤδη τὴν ἀποδεδειγμένην κατηγορίαν, ὅτι καθ' ὃν χρόνον συνεφώνησαν τὴν παράδοσιν τοῦ Ροῦπελ δὲν ἐπέμειναν νὰ συμφωνήσουν τοὐλάχιστον ὅτι δὲν θὰ προήλαυνεν ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς εἰς Ἀν. Μακεδονίαν. Μόνον δὲ ἀφοῦ ἐπῆλθεν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Ἀν. Μακεδονίαν καὶ ἤρχισαν ἀμέσως οἱ Βουλγαρισμοὶ ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους περιγράφει ἡ ἐν τῇ Λευκῇ Βίβλῳ δημοσιευομένη ἀναφορὰ τοῦ τότε ἀνωτέρου διοικητοῦ τῆς Χωροφυλακῆς ἐν Μακεδονίᾳ, ἡ δὲ δημοσία γνώμη ἤρχισε συγκινουμένη, ἀπετάθησαν οἱ ἐν Ἀθήναις ἀσκοῦντες τὴν Γερμανικὴν πολιτικὴν πρὸς τὸ Βερολῖνον, ζητοῦντες κάποιαν βοήθειαν, διὰ νὰ μὴ εἰσέλθουν οἱ Βούλγαροι τοὐλάχιστον εἰς τὰς Σέρρας, Δράμαν καὶ Καβάλλαν, διὰ νὰ μετριασθῇ οὕτω κατὰ τὸ δυνατὸν ἡ συγκίνησις τῆς κοινῆς γνώμης. Καὶ τὸ Γερμανικὸν στρατηγεῖον παρέσχεν αὐτὸ τὸ ψίχουλον εἰς ἀνταμοιβὴν ὅλων τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας εἶχε λάβῃ ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ ἐδόθη ἔγγραφον τοῦ Μίρμπαχ βεβαιοῦν, ὅτι δὲν θὰ εἰσήρχοντο τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα οὔτε εἰς τὴν Δράμαν, οὔτε εἰς τὴν Καβάλλαν, οὔτε εἰς τὰς Σέρρας, εἰς οὐδεμίαν δηλαδὴ τῶν πόλεων τῆς Ἀν. Μακεδονίας. Τὸ ἔγγραφον ξὲν τὸ εἶδα, τὸ ἔγγραφον τὸ εἶδεν ὁ συνάδελφός μου Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν· τὸ ἔγγραφον ἀναφέρεται εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀλλὰ δὲν ἀνευρίσκεται. Δὲν ὑποθέτω βέβαια ὅτι ἡ ἐξαφάνισίς του ὀφείλεται εἰς δόλον, οὔτε ὑπόνοια κἂν ἠμπορεῖ περὶ τούτου νὰ διατυπωθῇ· ὑπάρχει, ἄλλως τε, εἰς τὸ πρωτόκολλον τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἐν περιλήψει, προκύπτει δὲ καὶ ἐκ μεταγενεστέρου ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὴν Λευκὴν Βίβλον. Ἀλλ' ἐνῷ δίδονται αἱ ὑποσχέσεις αὐταὶ καὶ ὁ κ. Ζαΐμης, μὲ τὴν ἀφέλειαν διὰ τὴν ὁποίαν τὸν μέμφομαι, ἔσπευσε νὰ στηριχθῇ εἰς τὰς διαβεβαιώσεις αὐτάς, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς κατοίκους τῆς Καβάλλας νὰ ἀποκομίσωσι τὰ καπνά των, ἑκατομμυρίων ἀξίας, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐκεῖ, λέγων εἰς αὐτοὺς ὅτι δὲν ἔχομεν κανένα φόβον διότι ἔχομεν τὰς ἐπισημοτέρας διαβεβαιώ-

σεις, ἡ ἐκ τῶν διαβεβαιώσεων τούτων ἀσφάλεια δὲν διήρκεσε περισσότερον ἀπ' ὅ,τι διαρκοῦσι τὰ ρόδα. Καὶ ὅ,τι Κύριοι, εἶναι χαρακτηριστικὸν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν εἶναι ὅτι, ὅτε διεμαρτυρόμεθα πρὸς τὴν Γερμανίαν διὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς ὑποσχέσεως αὐτῆς, τῆς ἐγγράφου, Κύριοι, τῆς κατηγορηματικῆς, ὅτι δὲν θὰ εἰσήρχοντο οἱ Βούλγαροι εἰς τὰς τρεῖς πόλεις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, μᾶς ἐδίδετο ἡ ἑπομένη ἐκπληκτικὴ ἀπάντησις: (*Ἀναγινώσκει*).

«Ὁ Κόμης Uon Mirbach Hartt πρὸς τὸν κ. Ἀλ. Ζαΐμην.

»Κύριε Πρόεδρε,

»Ἀναφερόμενος εἰς τὰς ἀνακοινώσεις, εἰς ἃς ὁ κ. Καρατζᾶς εὐηρεστήθη νὰ προβῇ, ἐξ ὀνόματος Ὑμῶν, τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος, ὅτι ἡ κατάστασις ἐν τῷ διαμερίσματι τῆς Καβάλλας μετεβλήθη ἔκτοτε, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα παρέδωκαν οἰκείᾳ αὐτῶν βουλήσει τὰ φρούρια καὶ τὰς πυροβολαρχίας, περὶ ὧν πρόκειται, εἰς τοὺς Βουλγάρους». Ἔγγραφον, Κύριοι, ἀποτελοῦν νέον ράπισμα κατὰ τῆς εὐπιστίας τῶν Σωτήρων, καὶ δεικνύον τίνα ἀξίαν ἔχουν αἱ Γερμανικαὶ ὑποσχέσεις. Ἐνῷ παραπονούμεθα διότι ἀφῆκαν ἐναντίον γραπτῶν ὑποσχέσεων νὰ εἰσέλθουν οἱ Βούλγαροι, μᾶς ἀπαντοῦν: «Δὲν ἔχετε δικαίωμα νὰ παραπονῆσθε, αὐτοὶ δὲν εἰσῆλθον διὰ τῆς βίας, σεῖς παρεδόθητε μόνοι σας». Καὶ δὲν δύναμαι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου νὰ εἴπω ὅτι πράγματι παρεδόθημεν μόνοι μας· παρεδόθημεν διότι πειθόμενοι εἰς τὰς ὑποσχέσεις ἀφήσαμεν νὰ μᾶς περισφίξουν οἱ Βούλγαροι καὶ νὰ γίνωμεν ὑποχείριοί των. Ὥστε ὑπάρχει ἐδῶ μία περιφρόνησις πρὸς τὰς ἐγγράφους ὑποσχέσεις, μία ἐπανάληψις τῆς ἀντιλήψεως περὶ κουρελοχάρτου τῶν συνθηκῶν, εἰς πᾶσαν περίστασιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ συμφέροντα τῆς Γερμανίας, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι ὑπεράνω πάντων, ἀντιτίθενται εἰς τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις.

Ἡ παράδοσις τῆς Καβάλλας. Ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἀλλ' ὁμιλῶν περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Καβάλλας καὶ τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἀφθόνου, τὸ ὁποῖον εὑρέθη ἐκεῖ, ἔχω νὰ διατυπώσω ἓν ἄλλο κεφάλαιον κατηγορίας, τὸ ὁποῖον ἐλπίζω ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ

τῶν βουλευτῶν, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται εἰς τὴν σύνταξιν τῆς προτάσεως τοῦ κατηγορητηρίου, δὲν θὰ παρίδῃ ἐπίσης. Ἀφοῦ ἀπεστρατεύσαμεν τὸν στρατόν, μὴ θέλοντες ἐξ ἀρχῆς νὰ τηρήσωμεν μερικὴν ἐπιστράτευσιν καὶ μὴ ἀποπειραθέντες κἂν νὰ ἴδωμεν ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατήσωμεν μερικὴν ἐπιστράτευσιν μετὰ τὴν νόταν τῆς 8 Ἰουνίου, ἀφήκαμεν δὲ ἀφύλακτον τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἐνῷ ἐγνωρίζαμεν ὅτι ὁ κληρονομικός μας ἐχθρὸς ἦτο ἐπιστρατευμένος, ὄχι πλέον πρὸ τῶν συνόρων μας, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῶν, διατί οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἐπιτελείου δὲν διέθετον καὶ ὀλίγον τινὰ χρόνον πρὸς ἄσκησιν τῶν καθηκόντων, τὰ ὁποῖα ἀκριβῶς ἦσαν ἐμπεπιστευμένα εἰς αὐτούς, διὰ νὰ σκεφθοῦν καὶ εἰσηγηθοῦν πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τὴν Κυβέρνησιν, ὅτι, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἀπεσύρομεν τὸν στρατὸν ἡμῶν ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀφήσωμεν πολεμικὸν ὑλικὸν παρὰ τὰ σύνορά μας ἀπέναντι ἐχθροῦ ἐπιστρατευμένου καὶ ἔχοντος τὸν στρατόν του εἰς ἐμπόλεμον δύναμιν; Πῶς αὐτὴ ἡ στοιχειωδεστέρα σκέψις δὲν ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν τῶν ἐπιτελῶν καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν;

Καὶ οὕτω, Κύριοι, ἐχάσαμεν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὸ 1)5 τοῦ ὑλικοῦ τῆς ἐπιστρατεύσεώς μας, ἐν πολλοῖς δὲ ὡς πρὸς τὸ πυροβολικὸν πολὺ μεγαλειτέραν ἀναλογίαν, ἐχάσαμεν δὲ πλὴν τούτου βαρέα πυροβόλα εἰς ἀριθμὸν μεγάλον, ἢ σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ ποσὸν τῶν βαρέων πυροβόλων μας, τὰ ὁποῖα εἴχομεν ἐκεῖ συγκεντρώσει διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν φρουρίων τῆς Καβάλλας.

Ἀλλ' ἂν τὸ πολεμικὸν τοῦτο ὑλικὸν ἡ τύφλωσις τῶν τότε ὑπευθύνων ἄφησε νὰ καταλάβῃ ὁ κληρονομικὸς ἐχθρός, ἀλλὰ τὸν στρατὸν ἡμῶν, ἓν ὁλόκληρον Σῶμα στρατοῦ, δὲν μοῦ λέγετε παρακαλῶ, οἱ ὑπεύθυνοι τῆς πολιτικῆς ἐκείνης τῆς ἐγκληματικῆς, πῶς κατωρθώθη ὁ στρατὸς αὐτὸς νὰ εὑρεθῇ αἰχμάλωτος εἰς τὴν Γερμανίαν; Τίνι δικαίῳ οἱ Γερμανοὶ ἐκράτησαν ὡς αἰχμάλωτον ἓν Σῶμα στρατοῦ Ἑλληνικοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν στιγμὴν ἐκείνην, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, περισφιγγόντων τὴν πόλιν, ἐζήτησε προστασίαν παρ' αὐτῶν; Μήπως ἤμεθα ἐχθροὶ καὶ εὑρισκόμεθα εἰς πόλεμον πρὸς αὐτοὺς διὰ νὰ μᾶς καταστήσουν αἰχμαλώτους; Καὶ τοῦτο μόνον, ὕστερον ἀπὸ τὰς παρασγεθείσας πρὸς αὐτὸ ἐκπληκτικὰς ὑπηρεσίας, δύναται νὰ ἐξη-

γήσῃ τὴν περιφρόνησιν, τὴν δικαίαν, ἣν ᾐσθάνετο τὸ Κράτος τὸ μιλιταριστικὸν πρὸς τὸ κράτος τὸ ἰδικόν μας, πρὸς τὸ κράτος τῶν Σωτήρων.

Ἀλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ στάσις τῶν κυβερνητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπέναντι τῆς παραβιάσεως τῶν θεμελιωδεστέρων κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ, ὅταν ὁ στρατὸς τοῦ Κάϊζερ συνελάμβανεν αἰχμαλώτους στρατιώτας τοῦ Γερμανοῦ στρατάρχου, ὅστις εἶχε κάμει τὸ πᾶν ἵνα ἐξυπηρετήσῃ αὐτὸν ἐπὶ θυσίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων;

Ὁ Γερμανὸς στρατάρχης Βασιλεὺς ἐπιδοκιμάζει τὸ Ἑλληνικὸν ὄντιδος.

Κύριοι, δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἀρχεῖα οὔτε τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν οὔτε τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἴχνος κἂν διαμαρτυρίας, ἡ ὁποία νὰ ἐτολμήθη νὰ διατυπωθῇ κατὰ τῆς παραδόξου αὐτῆς αἰχμαλωσίας ἑνὸς σώματος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Δὲν ὑπάρχει ἴχνος ἐνεργείας διὰ νὰ ζητήσουν νὰ μᾶς ἀποδώσουν τὸν αἰχμαλωτισθέντα στρατόν μας. Τὸ μὲν ὑλικὸν πολέμου μᾶς τὸ ἐπῆραν οἱ Βούλγαροι, θὰ ἔπρεπε δὲ νὰ ἦσαν μωροὶ νὰ τὸ ζητήσουν ἀπὸ τὸν Φερδινάνδον νὰ τοὺς τὸ ἐπιστρέψῃ. Ἀλλὰ τὸν στρατόν μας, 8.000 στρατοῦ, τὸν ὁποῖον μετέφεραν εἰς Γερμανίαν λόγῳ μὲν διὰ νὰ τὸν ξενίσουν, πράγματι δὲ διὰ νὰ τὸν κρατήσουν αἰχμάλωτον εἰς Γκίρλιτς, διατί δὲν εἰργάσθη ἡ Κυβέρνησις τῶν Σωτήρων διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν του; Καὶ διατί ὁ τότε Ἕλλην Βασιλεύς, ἢ μᾶλλον ὁ τότε Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ Γερμανὸς στρατάρχης, δὲν ἀπηυθύνετο εἰς τὸν Κάϊζερ, τὸν γυναικάδελφόν του, διὰ νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὸν στρατόν; Διατί δὲν τοῦ ἔλεγε: «Μήπως εἶμαι εἰς πόλεμον μαζί σου; Μήπως δὲν ἐξυπηρέτησα τὰ Γερμανικὰ συμφέροντα; Διατί κρατεῖς τὸν στρατόν μου αἰχμάλωτον;» Νομίζω ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πλέον μαύρων σελίδων τῆς ἱστορίας τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν διεμαρτυρήθησαν διὰ τὴν παρὰ πάντα νόμον αἰχμαλωσίαν στρατοῦ, διότι ἔχαιρον βλέποντες ἀφανιζομένην τὴν Ἑλλάδα. Αὐτοὶ θὰ ἠύχοντο νὰ

γείνῃ ἀκίνδυνος καὶ ὁ ἄλλος Ἑλληνικὸς στρατός, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι, ὡς εἶπον, ὅτι μὲ οἱανδήποτε τροπὴν τῶν πραγμάτων ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦτο ἄοπλος καὶ ἀνίκανος πρὸς προάσπισιν ἑαυτῆς καὶ βλάβην τῶν Γερμανικῶν συμφερόντων. Θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε, πρὶν ἢ ἐγκαταλείψω τὴν ζοφερὰν ταύτην σελίδα, διὰ νὰ σᾶς ἀποδείξω πόσον ἀποτελεσματικὴ ὑπῆρξεν ἡ ὅλη ἐργασία πρὸς καταστροφὴν τοῦ φρονήματος ἑνὸς μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ σᾶς ἀναγνώσω τί ἔγραφε τὴν ἐπιοῦσαν τῆς εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων εἰς Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τῆς ἐξόδου τῶν πληθυσμῶν ἥτις ἐγένετο πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν περιγράφει τόσον τραγικῶς τὸ ἔγγραφον τοῦ Ἀνωτέρου Διοικητοῦ τῆς Χωροφυλακῆς Μακεδονίας τὸ δημοσιευόμενον εἰς τὴν Λευκὴν Βίβλον, νὰ σᾶς ἀναγνώσω τί ἔγραφεν ἓν τῶν ὀργάνων τῆς τότε Κυβερνήσεως:

«Ὅλα τὰ τραγικὰ φαινόμενα ἔχουν καὶ τὴν κωμικήν των ὄψιν. Οὕτω καὶ ἡ Γερμανοβουλγαρικὴ εἰσβολὴ εἰς Μακεδονίαν. Ἐνώπιον εἰσελαυνόντων ξένων φεύγουν πανταχόθεν καὶ ἔκφρονες ἐκ τρόμου πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ὅλοι οἱ κατάσκοποι, οἱ καταδόται, οἱ χαφιέδες, οἱ αὐτοσχέδιοι ἔμποροι, ὅλα αὐτὰ ἐπὶ τέλους τὰ Βενιζελικὰ καθάρματα, τὰ παράσιτα τοῦ Γαλλικοῦ στρατηγείου, τὰ ὁποῖα σκορπισθέντα ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις ἐπίεζον καὶ ἐτυράννουν τοὺς Μακεδονικοὺς πληθυσμούς. Ἡ φανταστικὴ εἰς τρέξιμον φυγὴ των φαίνεται ὅτι εἶναι ἐξόχως κωμικὸν θέαμα».

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας φεύγοντες πρὸ τῆς καθόδου τῶν Βουλγάρων ἐχαρακτηρίζοντο μὲ αὐτὰ τὰ χρώματα!

Οὔτε οἱ Βούλγαροι, Κύριοι, εἶχον χαρακτηρίσει τὴν παρόμοιον φυγὴν τοῦ 1913 τῶν πληθυσμῶν ὡς «ἐξόχως κωμικὸν θέαμα»· τραγικὸν τὸ ἐθεώρουν καὶ αὐτοί. Καὶ οἱ Βουλγαροέλληνες τῶν Ἀθηνῶν, διαφθαρέντες, ὡς διεφθάρησαν, ἀπὸ τὴν τυραννίδα, κατώρθωσαν νὰ χαρακτηρίσουν ὡς ἐξόχως κωμικὸν θέαμα τὴν φυγὴν τῶν πληθυσμῶν ἐκείνων. Καὶ ὠνέμασαν τοὺς φεύγοντας καθάρματα, ἀνήκοντα εἰς μίαν μόνον πολιτικὴν μερίδα.

Πολλοὶ Βουλευταί. Νὰ διακόψωμεν 5 λεπτά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Διακόπτεται ἡ συνεδρίασις ἐπὶ 5 λεπτά.

(Μετὰ τὴν διακοπήν).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ Ἐπαναλαμβάνεται ἡ συνεδρίασις. (*Ὥρα 1 μ.μ.*). Ὁ κ. Ἐλ. Βενιζέλος ἔχει τὸν λόγον.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Κύριοι Βουλευταί. Ἐφ' ὅσων εἶπα τελευταίως θὰ μοῦ συγχωρήσετε μίαν ἐπανόρθωσιν. Ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Καραπάνος ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Καλογεροπούλου ἔκαμε διάβημα πρὸς τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ παραδοθέντος στρατοῦ μας. Ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις ἀπήντησεν ὅτι τὸν στρατὸν αὐτὸν θεωρεῖ ὡς «internée», ὑπὸ περιορισμόν. Γνωρίζετε ὅτι, ἂν ἐν πολέμῳ ὁ στρατὸς ἑνὸς τῶν ἐμπολέμων κρατῶν εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἔδαφος κράτους οὐδετέρου, ἔχει καθῆκον τὸ οὐδέτερον κράτος νὰ τὸν περιορίσῃ. Ὁ κ. Καραπάνος ἀνταπήντησεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο παράδοξον, διότι μέχρι τοῦδε ἐγνώριζεν ὅτι ἐμπόλεμος στρατὸς κρατεῖται ὑπὸ οὐδετέρου κράτους ὡς «internée», ὄχι δὲ καὶ οὐδέτερος στρατὸς ὑπὸ ἐμπολέμου. Τὰ πράγματα ἔμειναν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον. Παραμένει δὲ ἡ ἀπορία, πῶς δὲν κατώρθωσεν ὁ Γερμανὸς στρατάρχης, ὅστις ἦτο καὶ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, πῶς δὲν κατώρθωσεν, ἀπευθυνόμενος ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Γερμανὸν Αὐτοκράτορα, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Καὶ μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς οὐδετερότητος τῆς Ρουμανίας.

Α. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ. Κ. Πρόεδρε, παρακαλῶ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ὁ κ. Καραπάνος ἔχει τὸν λόγον.

Α. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ. Γνωρίζω ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχεν ὡρισμένη ἀπάντησις, καὶ ὅτι τότε ἐξηκολούθησαν αἱ διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία δὲν ἠρνήθη τὴν ἀπόδοσιν, ἀλλὰ ὑπὸ ὅρους τινάς.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Καὶ ἡ ἀνάμνησις ἡ ἰδική μου ἐπὶ τοῦ ζητήματος δὲν εἶναι διαυγής.

Ἡ ἔξοδος τῆς Ρουμανίας.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι τὰ στρατεύματα δὲν ἐπανῆλθον καὶ ὅτι, ἀφοῦ ἔφυγεν ἡ Κυβέρνησίς σας, ἡ Κυβέρνησις Λάμπρου δὲν ἔκαμεν οὐδὲν διάβημα περὶ τούτου.

Καὶ φθάνομεν οὕτω εἰς τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς οὐδετερότητος τῆς Ρουμανίας. Ὅλοι ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἔλεγαν οἱ περὶ τὸ Ἐπιτελεῖον, οἱ ἀποτελοῦντες δηλαδὴ τὴν ἀληθῆ Κυβέρνησιν, ὅτι, ὅταν ἀποφασίσῃ νὰ ἐξέλθῃ ἡ Ρουμανία, τότε θὰ ἐξέλθωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Καὶ ὅμως τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι, καὶ ἀφοῦ ἡ Ρουμανία ἐξῆλθεν, ἡμεῖς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐνοσύσαμεν νὰ ἐξέλθωμεν, διότι εἴχομεν ρητὴν ὑπόσχεσιν δώσῃ νὰ μὴ ἐξέλθωμεν. Ἀπευθύνομαι τότε πρὸς τὸν κ. Ζαΐμην διὰ νὰ δηλώσω πρὸς αὐτὸν ὅτι, μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς Ρουμανίας ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ἡ ὁποία αἴρει καὶ τὸ τελευταῖον ἐπιχείρημα τῶν περὶ τὸ Ἐπιτελεῖον, μετά, πρὸ παντός, τὴν εἰσβολὴν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Μακεδονίαν, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ στρατοῦ μας, μετὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς ἐγγράφου ὑποσχέσεως τῆς Γερμανίας, ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν οἱ Βούλγαροι εἰς Σέρρας, Δράμαν καὶ Καβάλλαν, ἐγὼ θεωρῶ ὅτι αἴρονται πλέον οἱ ὅροι, οἱ ὁποῖοι μὲ συνεκράτησαν ἕως τότε ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ. Διεμήνυσα ἑπομένως εἰς τὸν κ. Ζαΐμην ὅτι τὸν ἐξουσιοδοτῶ νὰ ἀνακοινώσῃ πρὸς τὸν Βασιλέα, ὅτι, ἂν καὶ ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους ἐμμείνῃ εἰς τὴν αὐτὴν πολιτικήν, ἐγὼ εἶμαι ἀποφασισμένος οὐχὶ νὰ ἀναλάβω ἀγῶνα ἐσωτερικόν, ἀγῶνα ἐμφυλίου πολέμου, ἀλλὰ νὰ προβῶ εἰς τὸν διχασμὸν τοῦ Κράτους καὶ νὰ ζητήσω νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἦτο διατεθειμένον νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀναγκαίας θυσίας, διὰ νὰ ἀποτραπῶσιν οἱ κίνδυνοι, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν ἡ Γερμανικὴ πολιτική. Ὁ κ. Ζαΐμης συνωμίλησε μετὰ τοῦ Βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς εἰσβολῆς, ἰδίως τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Καβάλλαν, καὶ ἐκ τῆς ἐξόδου τῆς Ρουμανίας ἦτο ζωηρά, ὁ Βασιλεύς, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο καλὸν νὰ κερδίσῃ ὀλίγον χρόνον. Διὰ τοῦτο ἐξουσιοδότησε τελικῶς, ὄχι ἀρχῆθεν, ἀλλὰ μετὰ τέσσαρας ἢ πέντε ἡμέρας, τὸν κ. Ζαΐμην νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ ὅτι ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐξουσιοδοτεῖ τὸν κ. Ζαΐμην νὰ ἀρχίσῃ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως περὶ τῶν ὅρων τῆς ἐξόδου. Ἀρχικῶς ἐζήτησε νὰ ὀχυρωθῇ ὄπισθεν τῶν ἐκλογῶν, τὰς ὁποίας ἤθελε νὰ διεξαγάγῃ τότε διὰ νὰ κερδίσῃ δύο μῆνας καιρόν. Ἐτέθη κατὰ μέρος αὐτό· δὲν ἦτο δυνατὸν ποτὲ νὰ γίνουν ἐκλογαὶ

μὲ τοὺς Βουλγάρους εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐξουσιοδοτήθη λοιπὸν νὰ προβῇ ὁ κ. Ζαΐμης εἰς τὰς ἀναγκαίας διαπραγματεύσεις καὶ νὰ μὲ κρατῇ ἐνήμερον, ὄχι βέβαια ὡς ἀρχηγὸν τῆς πλειονοψηφίας, τὴν ὁποίαν δὲν μοῦ ἀνεγνώριζεν, ἀλλὰ ὡς ἀρχηγὸν μεγάλου πολιτικοῦ κόμματος, τοῦ ὁποίου διερμήνευεν αὐτὴν τὴν πολιτικήν. Δὲν παρῆλθον παρὰ ὀλίγαι ἡμέραι καὶ ὅταν ἡ ὁρμὴ ἡ πατριωτικὴ ἀξιωματικῶν τινων ἐν Μακεδονίᾳ, ὁδηγουμένων ὑπὸ τῆς καρδίας καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ νοῦ, ἤγαγεν αὐτοὺς προώρως εἰς τὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ κινήματος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑδρεύουσα ἐνδεκάτη Μεραρχία δὲν ἠθέλησε νὰ μετάσχῃ τοῦ κινήματος καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ κύτῆς ἀθόντες εἰς τὰς Ἀθήνας ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως, ὅταν αὐτὰ ἐγένοντο, ὁ δὲ τότε Βασιλεὺς ὑπέθεσεν ὅτι ἡ συγκίνησις τῆς κοινῆς γνώμης ἦτο παροδικὴ καὶ δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς λόγος νὰ μεταβάλωμεν πολιτικήν, ἀπεφάσισε κατ' ἀθέτησιν τῆς ὑποσχέσεως, τῆς δοθείσης πλέον διὰ τοῦ κ. Ζαΐμη, νὰ ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν πολιτικήν. Οὕτω ὁ κ. Ζαΐμης ἀπεμακρύνθη καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἡ ὑπὸ τὸν κ. Καλογερόπουλον Κυβέρνησις. Ἐγνώριζα ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Καλογεροπούλου ἤρχετο μὲ πρόγραμμα νὰ συνεχίσῃ, ἐὰν ἦτο δυνατόν, τὰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Συνάμεων τῆς Ἀντάντ πρὸς ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Ἀλλ' ἐγνώριζα ἀσφαλῶς πλέον ὅτι καὶ ὁ κ. Καλογερόπουλος θὰ ἔπιπτε θῦμα τῆς πραγματικῆς Κυβερνήσεως καὶ ὅτι θὰ ἐχρησίμευε μόνον διὰ νὰ ποικίλλωνται τὰ καθ' ἡμᾶς, ἐνῷ κατ' οὐσίαν δὲν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ οὐδεμία μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τότε ἀπεφάσισα νὰ γίνω ἐπαναστάτης.

Ἡ ἀπόφασις διὰ τὸ Ἐθνικὸν Κίνημα.

Κύριοι, δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ἐξηγήσω εἰς ὑμᾶς ποία πάλη καὶ πόσον μακρὰ καὶ πόσον περιπετειώδης διεξήχθη ἐν τῇ ψυχῇ μου, πρὶν ἢ ἀποφασίσω νὰ γίνω καὶ πάλιν ἐπαναστάτης, νὰ γίνω ἀρχηγὸς κινήματος ἐπαναστατικοῦ. Ἡ ἀνθρωπίνη ἀδυναμία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κανεὶς μας δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος, ἀφοῦ καὶ ὁ Θεάνθρωπος

ἀκόμη πρὸ τοῦ σταυροῦ εὑρεθεὶς κατελήφθη ὑπ' αὐτῆς, ἡ ἀνθρωπίνη ἀδυναμία μὲ ὤθει πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι, ἐκτελέσας τὸ καθῆκον μου ὅσον ἠδυνάμην, πράξας ὅ,τι ἦτο δυνατὸν ἐντὸς τῶν κειμένων νόμων, ἵνα σώσω τὸ Κράτος ἀπὸ τὴν καταστροφὴν πρὸς τὴν ὁποίαν ἐφέρετο, ἠδυνάμην νὰ θεωρήσω ὅτι ἐξεπληρώθη πλήρως τὸ καθῆκον μου, τόσο μᾶλλον, καθόσον εἶχα τὴν συναίσθησιν ὅτι εἶχα προσφέρει κάποιας ὑπηρεσίας εἰς τὸν τόπον ὑπερβαινούσας τὸν μέσον ὅρον τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας κάθε πολίτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἑπομένως ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἀρκεσθῶ εἰς τοῦτο, ἀφοῦ ἡ πολιτεία τῶν ἀντιπάλων ἔφερε τὰ πράγματα μέχρι λύσεως, ἡ ὁποία θὰ ἔφερε τὴν πλήρη ἐπαλήθευσιν τῶν προβλέψεών μου. Ἦσαν καὶ ἄλλοι λόγοι, πλὴν τῆς ἀνθρωπίνης αὐτῆς ἀδυναμίας, οἱ ὁποῖοι μὲ ἔκαμναν νὰ ἐνδοιάζω. Μὴ γινόμενος διὰ πρώτην φορὰν ἐπαναστάτης, ἀλλὰ διὰ πολλοστήν — δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸν αὔξοντα ἀριθμὸν *(παρατεταμένα χειροκροτήματα)* — ἐγνώριζα πόσον ἐπικίνδυνον πρᾶγμα εἶναι αἱ ἐπαναστάσεις, ποῖος εἶναι ὁ δι᾽ γενεκὴς κίνδυνος, νὰ ἐκφυλισθῶσιν αὐταὶ εἰς ἀναρχίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας οἱ σκοποὶ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν δύνανται φυσικὰ παρὰ νὰ ναυαγήσουν. Ἀπέβλεφα, ἐξ ἄλλου, εἰς τὴν ἡλικίαν μου, ἡ ὁποία πλέον δὲν ἦτο ἡ ἡλικία ἡ συνήθης διὰ τοὺς ἐπαναστατικοὺς ἀγῶνας. Μὲ ἐφόβιζαν ἐπὶ πλέον τὰ ἀποτελέσματα τῆς δηλητηριάσεως, τὴν ὁποίαν εἶχε φέρει εἰς τὴν ψυχὴν μέρους τοῦ λαοῦ ἡ Γερμανικὴ προπαγάνδα, καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ λέγω: ἂς θεωρήσω ὅτι τὸ καθῆκον μου ἦτο νὰ πράξω ὅ,τι ἦτο ἐπιβεβλημένον ἐντὸς τῶν νόμων καὶ ὅτι ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους δὲν ἦτο καθῆκον μου νὰ προβῶ καὶ περαιτέρω, καταλύων δηλαδὴ τοὺς ὑπάρχοντας νόμους, καταλύων τὴν θεσπισμένην κατάστασιν, διὰ νὰ φροντίσω νὰ δημιουργήσω μίαν νέαν κατάστασιν, διὰ τῆς ὁποίας νὰ φροντίσω νὰ ἀντιμετωπίσω τὴν ἐπερχομένην καταστροφήν.

Μίαν ἡμέραν, Κύριοι, μὲ ἐπεσκέφθη εἷς ἐκ τῶν νῦν συναδέλφων μου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἷς ἐκ τῶν μεγάλων ἐργατῶν τῆς παραγούσης πλοῦτον Ἑλλάδος, τῆς ναυτιλλομένης Ἑλλάδος. Ἦτο οὗτος ἐκ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι συχνότερον μὲ ἐπεσκέπτοντο, διὰ νὰ μὲ ὠθοῦν εἰς ἐνέργειαν. Μὲ ἐπεσκέφθη λοιπόν, καὶ χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ἀπέ-

ὅλεπεν εἰς ὡρισμένον σκοπόν, μοῦ διηγήθη μίαν ὁμιλίαν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἔκαμνε πρὸ μικροῦ ὁ κουρεύς του. Κατὰ τὸν ἐν λόγῳ συνάδελφόν μου, ὁ κουρεύς του ἦτο τρομερὰ Βενιζελικός. Τοῦ ἔλεγε δέ: Κύριε Ἐμπειρίκε, ἡμεῖς ἐδῶ οἱ ἁπλοῖ ἄνθρωποι λέγομεν ὅτι ἔχει μίαν μεγάλην εὐθύνην, ἐκτὸς τοῦ Βασιλέως, καὶ ὁ Βενιζέλος. Ἐπὶ ἐρωτήσει δὲ τοῦ κ. Ἐμπειρίκου κατὰ τί εὐθύνεται ὁ Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος διαμαρτύρεται, φωνάζει, σχίζεται, ὁ κουρεὺς ἀπήντησε: Μά, ὁ Βενιζέλος μᾶς λέγει ὅτι πηγαίνομεν εἰς καταστροφήν. Αἱ λοιπόν, ἀφοῦ πηγαίνομεν εἰς καταστροφήν, διατί νὰ μὴ ἐμποδίσωμεν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα; Τοῦ λέγει ὁ κ. Ἐμπειρίκος: Καὶ διατί δὲν κυττάζετε νὰ τὸ ἐμποδίσετε;—Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ κάμωμεν, τοῦ ἀπαντᾷ ὁ κουρεύς. Ἐφ' ὅσον Βενιζέλος ὑπάρχει καὶ ζῇ δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν τέτοιο πρᾶγμα. Διότι ὁ καθένας σκέπτεται ὅτι, ἀφοῦ ὁ Βενιζέλος, ποῦ βλέπει καλύτερα τὰ πράγματα, κάθεται ἥσυχος, θὰ πῇ πῶς τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ γενῇ. Ἐνῷ, ἂν ἔλειπε ὁ Βενιζέλος, τότε ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, ὁ λαός, θὰ ἐκυττάζαμε πῶς μπορούσαμε νὰ σώσωμε τὸν τόπο ἀπὸ τὴν καταστροφή.

Ἡ ὁμιλία αὐτὴ δὲν φαίνεται, Κύριοι, ἔχουσα μεγάλην σημασίαν. Καὶ ὅμως εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς ὁμολογήσω ὅτι ὑπῆρξε δι' ἐμὲ συγκλονιστικὴ ἡ ἐξ αὐτῆς ἐντύπωσις. Καί, μόλις ἔφυγε ὁ συνάδελφός μου, ἔλεγα κατ' ἐμαυτὸν ὅτι πράγματι ὁ κουρεὺς αὐτὸς ὁμιλεῖ σωστά, καὶ οἱ ἐνδοιασμοί μου ὅπως ἐκπληρώσω μέχρι τέλους τὸ καθῆκον μου, γινόμενος καὶ ἐπαναστάτης, πρέπει νὰ λείψουν, διότι ἦτο δυνατὸν νὰ ὀφείλωνται εἰς ἐγωϊστικὰ καθαρῶς ἐλατήρια. Ἔλεγα εἰς τὸν ἑαυτόν μου: Κύριε, ἔχων σὺ συγκεκομισμένον ἐκ πολλῶν ἀγώνων καὶ πολλῶν ἐπιτυχιῶν ἕνα κεφάλαιον ὄχι σύνηθες, δὲν θέλεις νὰ τὸ διακινδυνεύσῃς καὶ συλλογίζεσαι ὅτι εἶναι καλύτερον νὰ καθήσῃς ἥσυχος, περιμένων τὰ πράγματα νὰ ἀποδείξουν ὅτι εἶχες δίκαιον, διὰ νὰ ἔχῃς τὴν ἠθικὴν ἱκανοποίησιν ὅτι προεῖδες τὰ πράγματα, καὶ λησμονεῖς ὅτι ἀφίνεις οὕτω μέχρι τέλους νὰ ἐπέλθῃ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον ἴσως, ἂν ὄχι βεβαίως, ἠδύνασο νὰ ἐμποδίσῃς, τὸ ὁποῖον πάντως σοῦ ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιχειρήσῃς νὰ ἐμποδίσῃς. (*Χειροκροτήματα*).

Ἡ νομιμόφρων στάσις τοῦ Ἡγέτου.

Ἐζήτησα τότε νὰ ἴδω καὶ τὸν ναύαρχον Κουντουριώτην, οὗτινος τὰς ἰδέας ἐγνώριζα ἐξ ἀνεκδοτώσεων κοινῶν φίλων καὶ τοῦ ἰδίου κ. συναδέλφου, περὶ τοῦ ὁποίου ὡμίλησα. Τὸν ναύαρχον Κουντουριώτην εἶδα ὄχι μόνον διατεθειμένον νὰ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ ὁρμηθέντα εἰς αὐτὸν καὶ λέγοντα καὶ βεβαιοῦντα μετὰ κύρους· — διότι ὑπῆρξε μέλος μιᾶς ἢ δύο τῶν τελευταίων κυβερνήσεων τῶν Σωτήρων, ἐπιτεταγμένον ἀπὸ τὸν τότε Βασιλέα ὡς ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου — καὶ πεπεισμένον ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐπροδίδετο καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ ἡ ἀσκουμένη ἦτο Γερμανικὴ καὶ ὅτι ἦτο αἴσχος εἰς ἡμᾶς καὶ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν νὰ σιγῶμεθα αὐτὴν μέχρι τέλους ἀδιαμαρτύρητοι. Καὶ ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ναυάρχου καὶ ἡ συνεργασία αὐτοῦ ἐξήλειψαν καὶ τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμούς μου. Σὰν χθὲς πρὸ 11 μηνῶν ἀνεχώρουν ἐκ Φαλήρου καὶ σὰν σήμερον ἐκηρύττετο ἐν Κρήτῃ ἡ ἐπανάστασις. Κατέβαλλα πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως εἰς τὸ κίνημα ἡμῶν μὴ δοθῇ χαρακτὴρ οὔτε ἀμέσου ἐμφυλίου πολέμου, οὔτε πρὸ πάντων ἀντιδυναστικοῦ κινήματος. Ἐφρόντισα, ἐν Κρήτῃ ἀκόμη, νὰ διακηρύξω ὅτι εἴμεθα ἕτοιμοι καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην ταύτην στιγμήν, ἐὰν τὸ Στέμμα θέλῃ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἔθνους χαραχθεῖσαν πολιτικήν, νὰ γίνωμεν σύραγοὶ τοῦ Στέμματος. Εἶναι περιττὸν νὰ σᾶς εἴπω, Κύριοι ὅτι, τοῦτο πράττων καὶ μὴ θέλων νὰ δώσω ἀντιδυναστικὸν χαρακτῆρα εἰς τὸ κίνημα, δὲν ἐσκεπτόμην κομματικῶς, δὲν τὸ ἔπραττα διότι εἰς τὰ μέρη ὅπου ἐπήγαινα νὰ κηρύξω τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἐπαναστάσεως μοῦ ἐχρησίμευε τοῦτο. Τοὐναντίον ὅσοι μὲ ἠκολούθησαν εἶδον ὅτι, ὅπου κατέστελλον τὰς ὁρμὰς τὰς ἀντιδυναστικάς, ἔρριπτον πάγον ψυχρότητος εἰς τὰς ψυχάς. Καὶ ὅμως ἐθεώρησα ὅτι μοῦ ἐπεβάλλετο τοῦτο, διότι οὔτε εἰς καμμίαν ἄλλην κρίσιμον ἐποχήν, οὔτε πολὺ περισσότερον εἰς αὐτήν, ἠδυνάμην νὰ ἐνθυμηθῶ τὸν ἀρχηγὸν κόμματος τὸν μεριμνῶντα περὶ τοῦ κόμματος, ἀλλὰ τὸν ἀρχηγὸν κόμματος τὸν μεριμνῶντα ὑπὲρ τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ Ἔθνους. (*Χειροκροτήματα*).

Τὰ πολιτικὰ καθάρματα.

Δὲν θέλω νὰ εἴπω πρὸς ὑμᾶς, ὅτι διετήρουν πολλὰς ἐλπίδας ὅτι ἠδύνατο ἔστω καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ὁ τότε Βασιλεὺς νὰ συνετισθῇ. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποκλείσω καὶ τὴν ἐλπίδα αὐτήν, σκεπτόμενος ὅτι οἱ περὶ αὐτὸν τὸν ἐβεβαίουν ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐξερριζώθη, ἐτάφη, δὲν ἔχει δύναμιν, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἐνέμενε μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰς τὴν πολιτικὴν τὴν ὁποίαν ἠκολούθει, ὅτε ὅμως ἐτελοῦντο γεγονότα ἐμφανῶς καταδεικνύοντα ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἀντεπροσώπευε μίαν μεγάλην καὶ κολοσσιαίαν ἀκόμη ἐν τῷ τόπῳ δύναμιν, δὲν ἦτο ἀπίθανον ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην θὰ ἐσυνετίζετο, ἂν ὄχι ἐξ ἄλλων λόγων, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἐξ ἀναστοχήσεως πρὸς τὸ συμφέρον τὸ Δυναστικόν. Καὶ φαίνεται, ἂν αἱ πληροφορίαι μου ἐκ καλῶν, ἂν ὄχι ἐπισήμων πηγῶν, εἶναι ἀκριβεῖς, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν στιγμαὶ κατὰ τὰς ὁποίας τοιαύτη τις ἰδέα ἐπεκράτησεν, ἢ τοὐλάχιστον συνεζητήθη, διῆλθε διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Βασιλέως. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον, οὕτως ἐνεργῶν, ἤθελα νὰ ἐπιτύχω ἦτο ἡ ταχίστη ἀνασύνδεσις τοῦ Κράτους καὶ ἡ ἐνοποίησις αὐτοῦ, ὅπως ὁ ἐξωτερικὸς ἀγὼν διεξαχθῇ ὑπὸ Κράτους ἑνιαίου. Ἐγνώριζα πολὺ καλὰ ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡ σειρὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἠδυνάμην κάλλιστα ν' ἀναβάλω τὸν ἐσωτερικὸν ἀγῶνα, ἐφ' ὅσον ἠδυνάμην νὰ ἐπιτύχω τὴν ἀνασύνδεσιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ ριφθῶμεν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν ἀγῶνα πάντες ἡνωμένοι. Ὅτι δὲ διῆλθε διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Βασιλέως ἡ ἰδέα ὅτι ἠδύνατο νὰ προσχωρήσῃ εἰς τοιαύτην πολιτικὴν τὸ συνάγω ἐκ τοῦ ὅτι ὁ φίλος μου βουλευτὴς Ἀττικοβοιωτίας κ. Διαμαντίδης μοῦ ἐτηλεγράφει, δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς Κρήτην ἄφιξίν μου, διά τινος τῶν Πρεσβειῶν κρυπτογραφικῶς, ὅτι ὁ κ. Σκουμπουρδῆς, ὑπασπιστὴς τοῦ τότε καὶ νῦν Βασιλέως, μετέβη καὶ τὸν ἐπεσκέφθη καὶ τοῦ εἶπεν, ὄχι ὅτι εἶναι ἐντεταλμένος τοῦ Βασιλέως, ἀλλ' ὅτι ἐθεώρει ἀναγκαῖον νὰ μάθῃ καὶ παρεκάλει τὸν κ. Διαμαντίδην νὰ τοῦ προμηθεύσῃ τὴν πληροφορίαν αὐτήν, τί ἤθελα ἐσκεπτόμην ἐγὼ εἰς περίστασιν καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς θὰ ἀπεφάσιζε νὰ συγκροτήσῃ νέαν Κυβέρνησιν, ὅπως ἐξέλθῃ ἡ Ἑλλὰς τῆς δυσθετερότητος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, θὰ ἤξιουν — ἠρώτα ἐ

κ. Σκουμπουρδῆς — νὰ ἔχω τὴν προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως, διότ ἔλεγεν ὅτι θὰ ἐγίνετο Κυβέρνησις Οἰκουμενική, ἢ θὰ ἠρκούμην ὅπω εἰς τὴν Κυβέρνησιν αὐτὴν μετάσχουν φίλοι μού τινες. Καὶ ἀπήντησα εἰς τὸν κ. Διαμαντίδην, ὅπως ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν κ. Σκουμπουρδῆ ὅτι, ἂν ὁ Βασιλεὺς ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν πολιτικὴν τὴν ἐγκριθεῖσαν διὰ τῆς ψήφου τῆς 31 Μαΐου καὶ τῶν ἐπανειλημμένων ψηφοφοριῶν τῆς ἀληθοῦς Βουλῆς, ὄχι τοῦ ὁμοιώματος Βουλῆς, ἐγὼ ὄχ μόνον δὲν θὰ ἠξίουν νὰ προεδρεύσω τῆς συγκροτηθησομένης ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ θὰ ἔκρινα σκόπιμον νὰ μὴ ἀντιπροσωπευθῶ δι' ἄλλων φίλων μου εἰς τὴν Κυβέρνησιν αὐτήν, διότ ἐνόμιζα ὅτι θὰ ἠδυνάμην νὰ παράσχω μεγαλειτέρας ὑπηρεσίας, ἂν ἔμενα ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας, ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, ἀλλ ἀρχηγὸς παρέχων ἀμέριστον τὴν ὑποστήριξίν μου πρὸς τὴν ὁπωσδήποτε συγκροτηθησομένην Κυβέρνησιν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Ἐθνικῆς πολιτικῆς. (*Χειροκροτήματα*).

Ἀτυχῶς τοιαύτη σκέψις, ἂν διῆλθε σοβαρῶς διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Βασιλέως, ὑπῆρξε παροδικὴ ὅλως καὶ ἐπανήλθομεν πάλιν, ἢ ἠ ἐνεμείναμεν μᾶλλον, εἰς τὰς σκέψεις τὰς σταθερὰς τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοζον. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Καλογεροπούλου δὲν εἶχε πλέον θέσιν, διότι δὲν ἠμποροῦσε τὸ παιγνίδι νὰ παίζεται ἐπὶ πλειότερον χρόνον πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, καὶ τότε ἐπῆλθεν ἡ νέα κυβερνητικὴ μεταβολὴ διὰ νὰ ἀνέλθουν εἰς τὴν ἐξουσίαν — ἐπιτρέψατέ μου τὴν φράσιν, τὴν εἶπα καὶ ἄλλοτε — τὰ πολιτικὰ καθάρματα, τὰ ὁποῖα κατήσχυναν τὸν πολιτικὸν βίον τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησαν τὰς σκηνὰς τῆς 18ης καὶ 19ης Νοεμβρίου. (*Χειροκροτήματα*).

Δὲν θὰ κάμω κανένα λόγον περὶ τῶν γεγονότων τῆς 18ης καὶ 19ης Νοεμβρίου, Κύριοι Βουλευταί. Θέλω μόνον νὰ εἴπω ὅτι, ἀφ' ἧς ἐγνώσθησαν ἐν Θεσσαλονίκῃ τὰ γεγονότα τῆς 19ης Νοεμβρίου, εἰς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπῆλθε μεταβολὴ οὐσιώδης. Μέχρις ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἤμεθα διατεθειμένοι νὰ ἀνεχθῶμεν καὶ περαιτέρω ὡς βασιλέα ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος κατέλιπε τὸν θρόνον του διὰ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς ἑνὸς κόμματος, ἀναβάλλοντες τὴν λύσιν τῶν ἐσωτερικῶν ζητημάτων διὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον.

Ἀπὸ τῶν γεγονότων τῆς 19ης Νοεμβρίου ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ ἀνεχθῶμεν, ὅπως παραταθῇ ἡ ἀναγνώρισις ἐκ μέρους ἡμῶν ὡς βασιλέως ἐκείνου, ὁ ὁποῖος δὲν κατῆλθε μόνον τοῦ θρόνου διὰ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς κόμματος, ἀλλὰ καὶ ἠνέχθη, ἐγκαθιστῶν Κυβέρνησιν ἐκ πολιτικῶν καθαρμάτων, νὰ περιαγάγῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν καταισχύνην τῶν γεγονότων τῆς 19ης Νοεμβρίου. *(Χειροκροτήματα ἐκ τῆς αἰθούσης καὶ τῶν ἀκροατηρίων καὶ ζητωκραυγαί).*

Καὶ ἐπειδή, Κύριοι, εἰς τὴν πολιτικήν μου ἔγνων πάντοτε, καὶ εἰς τὰς ἐσωτερικάς μου σχέσεις τὰς πρὸς τὸ Στέμμα καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὰς πρὸς τοὺς φίλους μου, ὡς ἀρχηγοῦ κόμματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐξωτερικάς μου σχέσεις, νὰ εἶμαι εἰλικρινής, εἶχα δὲ δώσει διαβεβαιώσεις ἐπανειλημμένας πρότερον πρὸς τὰς ξένας Κυβερνήσεις ὅτι τὸ κίνημα δὲν ἔχει χαρακτῆρα ἀντιδυναστικόν, ἔσπευσα, πλὴν μιᾶς ἐπισήμου διαμαρτυρίας, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς πάσας τὰς Δυνάμεις καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἀπεκηρύττομεν ὄχι τοὺς κυβερνήτας, ἀλλὰ τοὺς κυβερνῶντας, les gouvernants, ἐν Ἀθήναις, ἔσπευσα δι' ἰδιαιτέρου τηλεγραφήματος πρὸς τοὺς Ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ γνωρίσω ὅτι κάθε δεσμὸς μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐκόπη, ὅτι δὲ ἦτο ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς νὰ ἀναγνωρίσωμεν περαιτέρω τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ὡς Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' ἧς οὗτος ἐξέπεσεν ἀπὸ ἀρχηγὸν τοῦ Κράτους εἰς ἀρχηγὸν κόμματος, ἐπαναστατοῦντα μετὰ τῶν λοιπῶν ἐξουσιῶν διὰ νὰ συντρίψῃ καὶ ἐξοντώσῃ τὸ ἀντίπαλον κόμμα.

Ἡ Νέα Ἑλλὰς ἐξαγνίζει τὸ Ἔθνος.

Ὀλίγον βραδύτερον, καταστάσης δυνατῆς τῆς κινητοποιήσεως, συνεκροτήθη ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Νέας Ἑλλάδος, περὶ τῆς ὁποίας εἶπον ὅτι ἀπετέλεσε στρατόν, ὡραιότερον τοῦ ὁποίου δὲν εἶχεν ἴδει ποτὲ ἡ Ἑλλάς. *(Χειροκροτήματα).* Λέγων ταῦτα, Κύριοι, ποτὲ δὲν εἶχα φαντασθῇ ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν Ἕλληνος ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ αἴσθημα πικρίας καὶ λύπης. Ἐνόμιζα ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες, οἱωνδήποτε πολιτικῶν φρονημάτων, θὰ ἦσαν ὑπερήφανοι, μανθάνοντες ὅτι

τὸ Ἔθνος καὶ μετὰ τὸν διχασμὸν καὶ μετὰ τὴν δηλητηρίασιν τῆς Γερμανικῆς προπαγάνδας, κατώρθωσε νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν 60.000 ἀνδρῶν, τοῦ ὁποίου, ἐπαναλαμβάνω, ὡραιότερον δὲν εἶχεν ἴδει ποτὲ ἡ Ἑλλάς. Καὶ ὅμως εἷς ἐκ τῶν Σωτήρων, ὁ βουλευτὴς ἐξ Ἀττικῆς, ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου χθές, μὲ πνεῦμα μικροπολιτικοῦ ἠθέλησε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν βεβαίωσίν μου ἐκείνην διὰ νὰ φέρῃ, ἐὰν ἦτο δυνατόν, νέαν διάστασιν μεταξὺ τῶν στρατῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Ἑλλάδος, οἵτινες ἀποτελοῦν σήμερον τὸν ἕνα στρατὸν τῆς μιᾶς Ἑλλάδος. Βεβαίως, ἐφ' ὅσον ὁ στρατὸς τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος εἶχε πρὸς στιγμὴν λησμονήσει τὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, διὰ νὰ ὑποβιβασθῇ εἰς δυναστικὸν στρατόν, ἡ διαίρεσις μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν ἦτο ἀναπόδραστος. Ἀλλὰ καὶ τότε δὲν ἐπρόκειτο περὶ δύο στρατῶν, στρατολογουμένων ἐκ διαφόρων περιφερειῶν, ἀφοῦ ὁ στρατὸς τῆς Νέας Ἑλλάδος περιελάμβανε μεγάλην ἀναλογίαν ἐθελοντῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς. Δὲν ἐπρόκειτο ἑπομένως περὶ διαιρέσεως τοπικῆς, ἀλλὰ περὶ διαιρέσεως ἀντιλήψεων τῶν δύο τμημάτων τοῦ Ἐθνικοῦ στρατοῦ, καὶ ταύτης παροδικῶς. Διότι κανεὶς δὲν ἐσκέφθη ποτὲ νὰ ἀρνηθῇ ἢ νὰ ὑποτιμήσῃ τὰ κλέη του καὶ τὰς δάφνας τὰς ὁποίας ὁ στρατὸς τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος ἔδρεψεν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν κατὰ τοὺς ἐνδόξους πολέμους μας τοῦ 1912 καὶ 1913. Ἀκριβῶς δὲ διότι εἶμαι πεπεισμένος ὅτι εὐθὺς ὡς ἀφαιρεθῇ ἡ κακόποιος ἐπίδρασις, ἡ ὁποία ἐξησκεῖτο ἄνωθεν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, ἀκριβῶς διότι πιστεύω ὅτι τὸ στρατευόμενον Ἔθνος, ἡ στρατευομένη Ἑλλὰς δύναται καὶ πάλιν νὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Μεγάλων Στρατιωτικῶν Ἐθνῶν μετὰ πλήρους πεποιθήσεως ἐπὶ τοῦ στρατοῦ της, δι' αὐτὸ καὶ ἐπαναστάτης ἐγενόμην, ὀργανώσας νέον στρατὸν καὶ ἤδη ζητῶν τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ πάλιν τοῦ ἄλλου στρατοῦ τοῦ παλαιμάχου, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι, εὐθὺς ὡς ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰς κακοποιοὺς ἐπιδράσεις, θὰ διαπράξῃ οὗτος πάλιν, ὅπως κατὰ τοὺς προσφάτους πολέμους, ἔργα γενναῖα καὶ μεγάλα, θὰ γράψῃ σελίδας νέας δόξης καὶ θὰ ἐπιτελέσῃ ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ δυνηθῶμεν, παρ' ὅλας τὰς καταστροφάς, νὰ περισώσωμεν ὅ,τι εἶναι δυνατὸν ἀκόμη νὰ περισωθῇ καὶ νὰ καταστήσωμεν καὶ πάλιν τὴν

Ἑλλάδα ἄξιον μέλος τῆς οἰκογενείας τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν.
(*Παρατεταμένα χειροκροτήματα ἐκ τῆς αἰθούσης καὶ τῶν θεωρείων*).

Ἡ κατάλυσις τῆς διεφθαρμένης ἀπολυταρχίας.

Συνεκροτήσαμεν λοιπὸν τὸν στρατόν μας καὶ ἐπεζητήσαμεν καὶ ἐπετύχομεν τὴν ἐπέκτασιν ἡμῶν εἰς τὰς λοιπὰς νήσους. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων καὶ παρὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν φίλων ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταδιωχθῇ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἔγκλειστοι εἰς τὰς φυλακὰς ὡς συνωμόται κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἐγνωρίζομεν καθ' ἡμέραν ὅτι καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα οἱ φίλοι ἡμῶν ὑφίσταντο μαρτύρια ἀληθοῦς διωγμοῦ. Δὲν ἦτο δὲ δυνατὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἦτο ἐπιτετραμμένον εἰς ἡμᾶς, συναισθανομένους ἤδη ὅτι εἴχομεν πρὸς τὸ μέρος ἡμῶν τὴν δύναμιν, ὄχι ἁπλῶς τὴν ἠθικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ὑλικήν, τὴν στρατιωτικήν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς τὴν ἰδέαν τοῦ ν' ἀφήσωμεν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα τοὺς φίλους ἡμῶν ἔρμαιον εἰς τοὺς διωγμοὺς τοῦ ἐγκαθιδρυθέντος δεσποτισμοῦ, ἔρμαιον εἰς τὴν ὄρασιν τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης τῶν πολιτικῶν καθαρμάτων, καὶ νὰ μὴ ζητήσωμεν νὰ σπεύσωμεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ἐβλέπομεν, ἄλλως τε, ὅτι ἡ ἔλλειψις τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, μὲ ὅλην τὴν ὄρασιν τὴν θαυμαστὴν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀμύνης, δὲν μᾶς ἐπέτρεπε νὰ ὑπερασπίσωμεν δυστυχῶς καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν διεκδικήσεων τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Ἐζητήσαμεν λοιπὸν παρὰ τῶν Δυνάμεων νὰ ἀρθῇ, ἂν δυνατόν, ἡ οὐδετέρα ζώνη καὶ ἐπιτραπῇ εἰς ἡμᾶς ὅπως, τιθέμενοι ἀντιμέτωποι πρὸς τὸν ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι κρατικὸν ὀργανισμόν, τερματίσωμεν τὸν διχασμὸν τοῦ Κράτους, ἀνασυγκροτοῦντες ἐγκαίρως τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα. Ἐζητήσαμεν κατὰ δεύτερον λόγον, ἐὰν δὲν ἤθελαν τοῦτο νὰ πράξουν, νὰ ἐπιτρέψουν τοὐλάχιστον εἰς ἡμᾶς νὰ τὴν ἄρωμεν προσωρινῶς, ὅπως κριθῇ τὸ ζήτημα τῆς Θεσσαλίας. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ἠθέλαμεν νὰ ἀφήσωμεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Κυβέρνησιν τὴν διάθεσιν τῶν σιτηρῶν τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐγνωρίζαμεν ὅτι ἡ προέλασις ἡμῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἡ ἄφιξις μέχρι τῆς Οἴτης θὰ ἔκαμνε τὸ καθεστὼς ἐξῶ τῆς Κυβερνήσεως τῶν καθαρμάτων, ὅπως εἶπα, νὰ ἐκπέσῃ

ἔτι περισσότερον, καὶ ἡ κατάπτωσις αὕτη θὰ ἐπέφερε ἄνευ πολλῶν κλονισμῶν τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας ἡμῶν εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Αἱ Δυνάμεις οὔτε τὸ ἓν ἐδέχθησαν, οὔτε τὸ ἄλλο. Οὔτε τὴν ἄρσιν δηλαδὴ τῆς οὐδετέρας ζώνης οὔτε τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας ἡμῶν εἰς Θεσσαλίαν. Ἀνέλαβον μόνον νὰ μεταβοῦν οὗτοι εἰς Θεσσαλίαν. Ἀλλ' ἐκ τῆς αἰτήσεως ἡμῶν, ὑποθέτω, λαβοῦσαι ἀφορμὴν ἀνεθεώρησαν τὰς περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἀποφάσεις των, καὶ γνωρίζουσαι πλέον ὅτι ἡ Νέα Ἑλλάς, ἡ μετ' αὐτῶν συναγωνιζομένη, αὐτὴ ἡ ὀργανώσασα κράτος ἐν Θεσσαλονίκῃ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ πλέον τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἔφθασαν εἰς τὰς ἀποφάσεις εἰς τὰς ὁποίας ἔφθασαν, ὅπως, ἐπεμβαίνουσαι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς ἐγγυήσεως τῆς δοθείσης ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸ Κράτος τὸ Ἑλληνικὸν ὡς συνταγματικόν, ζητήσουν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ οὕτως ἐπῆλθεν ἡ κάθοδος ἡμῶν εἰς Ἀθήνας, ἡ ἕνωσις τῆς ὅλης Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Κάποιος ἐκ τῶν ρητόρων παρεπονέθη ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου διὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων καὶ ἀφῆκε νὰ πιστευθῇ ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ παρέμβασις αὕτη, τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ ἀντιστῇ κατὰ τοῦ κράτους τῆς Θεσσαλονίκης, ἔστω καὶ ἂν ἤρετο ἡ οὐδετέρα ζώνη καὶ οἱ δύο ὀργανισμοὶ ἐτίθεντο ἀντιμέτωποι. Τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἔγινεν ἡ κάθοδος ἡμῶν, τὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε στρατὸν 60 χιλιάδων ἀνδρῶν, ὠργανωμένον καλῶς εἰς τρεῖς μεραρχίας καὶ μίαν τετάρτην, τὴν τῶν Κυκλάδων καὶ Ἰονίων νήσων, ἑτοίμην πρὸς ἄμεσον ὀργάνωσιν, ἀνδρῶν ἑτοίμων νὰ ἀντιμετωπίσωσι πᾶσαν θυσίαν διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τοὺς σκοποὺς τοὺς ὑψηλοὺς τοὺς ὁποίους ἐπεδίωκον, ἐνῷ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν διέθετε δύναμιν οὐδὲ πόρρωθεν ἀνάλογον. Εἶχε κατορθώσῃ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν διὰ τῶν ἰδίων σφαλμάτων. Ἀλλ' εἶχε κατορθώσῃ πρὸ πάντων νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸ πλεῖστον τῶν τότε στρατιωτῶν τὴν ἰδέαν ὅτι καμμία δυστυχία δὲν εἶναι μεγαλειτέρα δι' ἕνα πολίτην παρὰ τὴν θυσίαν τοῦ ἐγώ του χάριν τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τῆς πατρίδος. Ὅστις δὲ θέλει νὰ κρίνῃ τὰ πράγματα ἀπροκαλύπτως θὰ ἴδῃ ὅτι ἡ κατανίκησις τοῦ

καθεστῶτος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ, μὲ τὴν Κυβέρνησιν τῶν καθαρμάτων, ἦτο ἔργον ἁπλοῦ στρατιωτικοῦ περιπάτου διὰ τὸ Κυβερνητικὸν καθεστὼς τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἐθνικοῦ Κινήματος.

Εἶπα ταῦτα, διότι δὲν θέλω νὰ πιστευθῇ ἐνταῦθα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ὅτι, ἐὰν ἔλειπεν ἡ βαθεῖα αὐτὴ συναίσθησις, θὰ ἠδυνάμην νὰ εὑρίσκωμαι εἰς τὰς Ἀθήνας χειραγωγηθεὶς ἀπὸ ξένην δύναμιν ὁσονδήποτε φιλικήν, ὁσονδήποτε προστάτιδά, ὁσονδήποτε ἐγγυήτριαν. Ἀλλ' ἤλθομεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ ἐπανάστασις ἐθριάμβευσεν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τοῦτο καὶ οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν, ἀλλὰ μᾶς λέγουν: Διατί ἐφέρατε τὴν Βουλὴν τῆς 31 Μαΐου; Μᾶς δέχονται ὡς Κυβερνήτας, μᾶς ἀναγνωρίζουν, μᾶς ἀνέχονται, ἂν θέλετε, ἀλλὰ μᾶς λέγουν, διατί ἐφέρατε τὴν Βουλὴν τῆς 31 Μαΐου, διατί δὲν κυβερνᾶτε χωρὶς καμμίαν Βουλήν, καὶ ἀπαροῦν, διατί, ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις τῶν πολιτικῶν καθαρμάτων ἠνείχετο νὰ κυβερνᾷ χωρὶς Βουλήν, δὲν δεχόμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ κυβερνῶμεν ὁμοίως. Δὲν ἠδυνάμην, Κύριοι, νὰ δεχθῶ ὅπως κυβερνήσω τὴν Χώραν ἄνευ λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας, δὲν ἠδυνάμην συγχρόνως νὰ σκεφθῶ ὅπως διεξαγάγω ἐν τῷ παρόντι ἀμέσως ἐκλογάς, — οὐδείς, ἄλλως τε, ἐσκέφθη νὰ ὑποστηρίξῃ κἂν τὸ δυνατὸν τῆς ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ ἀμέσου διεξαγωγῆς ἐκλογῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ κλῆσις τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου ἦτο ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη καὶ ἐπιβεβλημένη λύσις τοῦ Κυβερνητικοῦ ζητήματος τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν ἡ παροῦσα Κυβέρνησις εὑρίσκεται καλῶς σήμερον εἰς τὰ ἑδώλιά της, καὶ ἡ παροῦσα Βουλή, ἐξ ἧς ἡ Κυβέρνησις ἀπορρέει, καλῶς εὑρίσκεται εἰς τὰ ἑδώλιά της. Καὶ ὑπομιμνήσκω ὅτι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσε τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων μὴ ἀναγνωρίζον τὸ πραξικόπημα τὸ Βασιλικὸν τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου. Δὲν κατήλθομεν εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 6 Δεκεμβρίου, καὶ κρίναντες βραδύτερον ἐπιβεβλημένην πρᾶξιν τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς ἐπαναληπτικὰς ἐκλογάς, ρητῶς ἐδηλοῦμεν εἰς τοὺς ἐκλογεῖς μας, ὅτι δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὰς ἐκλογὰς ν' ἀναλάβωμεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ ὁμοίωμα αὐτὸ τῆς Βου-

λης, τὴν ὁποίαν δὲν ἀνεγνωρίζομεν. Ἦτο λοιπὸν ἀπαραγνώριστον τὸ δικαίωμα ἡμῶν νὰ θεωρήσωμεν τὴν πρᾶξιν τὴν Βασιλικὴν τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου ὡς πρᾶξιν ἔκθεσμον, ὡς πρᾶξιν ἀντισυνταγματικήν, ὡς πρᾶξιν διὰ τῆς ὁποίας ὁ Βασιλεύς, θέτων κατὰ μέρος τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν, ἠννόει νὰ συγκεντρώσῃ εἰς ἑαυτὸν ὅλην τὴν δύναμιν, διὰ νὰ γίνῃ βασιλεὺς ἐλέῳ Θεοῦ. Ἡ κλῆσις τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου δὲν θὰ κριθῇ, ὅπως κρίνονται αἱ ὑποθέσεις εἰς τὰ δικαστήρια. Δὲν θὰ κριθῇ δικαστικῶς. Ἡ κλῆσις τῆς Βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου θὰ κριθῇ ὡς πρᾶξις πολιτική. Ἡ Βουλὴ ἐκλήθη διότι τὰ δύο καθεστῶτα, ὅταν ἀπεφάσισαν τὴν ἀνασύνδεσιν τοῦ Κράτους εἰς ἕν, ρητῶς συνεφώνησαν ὅτι ἡ ἀνασύνδεσις θὰ γίνῃ ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους.

Ἀλλ' ἔχω καθῆκον, Κύριοι, νὰ πληροφορήσω τὴν Βουλήν, ὅτι, καὶ ἐὰν ἐφρόνουν δυνατὴν τὴν ἄμεσον διεξαγωγὴν ἐκλογῶν, θὰ ἐπέμενα μὴ στέργων νὰ ἀναλάβω ἄνευ τούτου τὴν ἀρχήν, θὰ ἐπέμενα ὅπως συγκληθῇ ἡ Βουλὴ τῆς 31ης Μαΐου, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὰ ἔργα αὐτῆς, διὰ νὰ συνεχίσῃ, θὰ ἔλεγα, καὶ τὴν συνεδρίασιν τῆς 31ης Ὀκτωβρίου 1915. (*Χειροκροτήματα*). Θὰ ἐπέμενα εἰς τὴν σύγκλησιν αὐτῆς ὅπως ἐργασθῇ ἐπί τινα τοὐλάχιστον χρόνον, διὰ νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἓν προηγούμενον ἐμφανές, τὸ ὁποῖον νὰ χρησιμεύῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον ὡς δίδαγμα. (*Χειροκροτήματα*).

Τὶς ἡ διαφορὰ τῆς πολιτικῆς τῶν Φιλελευθέρων ἀπὸ τῆς τῶν Γερμανοβούλων.

Κύριοι, ὅσοι ἐξ ὑμῶν ἐπεσκέφθητε τὸ μέγαρον τοῦ Οὐεστμίνστερ, ὅπου συνεδριάζουν αἱ δύο Ἀγγλικαὶ Βουλαί, θὰ ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἅμα διέλθετε τὴν μεγάλην εἴσοδον πρὸς τὰ ἀριστερά, ὑπάρχει μία πλάξ, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι κεχαραγμένα μὲ ἔκτυπα γράμματα καὶ ἐμφανῆ ταῦτα περίπου, δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰς λέξεις ἀκριβῶς, ἀλλ' αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοιά των : «*Ἐδῶ ἀπεκεφαλίσθη Κάρολος ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, διότι ἐπεβούλευσε καὶ ἐνοσφίσθη τὰς ἐλευθερίας τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ*». (*Εὖγε! εὖγε! χειροκροτήματα παρατεταμένα*). Ὁσάκις ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας μεταβαίνῃ εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Οὐεστμίν-

στερ, διὰ νὰ κηρύξῃ τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν λῆξιν τῶν Βουλῶν, διέρχεται ἀκριβῶς διὰ τοῦ μέρους, ὅπου εἶναι ἡ πλὰξ αὐτή, καὶ παρέρχεται πρὸ αὐτῆς βλέπων τὰ ἐπ' αὐτῆς γράμματα. Καὶ τοῦτο γίνεται ἔκτοτε ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυν αἰῶνας, διότι οἱ λαοὶ ἀκριβῶς οἱ ἄξιοι ἐλευθερίας, οἷος εἶναι ὁ Ἀγγλικὸς λαός, δὲν ἐννοοῦν νὰ λησμονοῦν τὰ διδάγματα τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας των καὶ χρησιμοποιοῦν αὐτὰ διὰ τὰς μελλούσας γενεάς. Ἐγὼ δὲ προτίθεμαι νὰ προτείνω εἰς τὴν συγκληθησομένην Ἐθνοσυνέλευσιν, ὅπως ἐπὶ πλακός, ἡ ὁποία θὰ ἐτίθετο ἴσως ἐκεῖ (*δεικνύει*) ἀπέναντι τοῦ Προεδρείου, ἢ ὅπου ἀλλοῦ ἤθελε κρίνει σκόπιμον ἁρμοδία ἐπιτροπή, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι ἔναντι τοῦ ἐρχομένου ἐνταῦθα Βασιλέως, ὅταν ἔρχεται νὰ κηρύξῃ τὴν ἔναρξιν τοῦ Βουλῆς, γραφῶσι περίπου ταῦτα: «Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος διαλύσας ἐκ δευτέρου τὴν Βουλὴν τοῦ 1915, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ προσωπικὴν πολιτικήν, αὐτὸς μὲν ἐξέπεσε τοῦ Θρόνου, ἡ δὲ διαλυθεῖσα Βουλή, συγκληθεῖσα καὶ πάλιν, ἐσυνέχισε τὰς συνταγματικὰς ἐργασίας της».

Κύριοι, οἱ ἀσπασθέντες τὴν Γερμανικὴν πολιτικὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπεδίωξαν νὰ πείσουν τὸν λαὸν ὅτι ἡ διαφωνία αὐτῶν πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων συνίστατο εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐζήτει νὰ ἐφαρμόσῃ πολιτικὴν ριζοσπαστικήν, ἐπιδιώκουσαν μὲν τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν πόθων, ἀλλὰ συνεπαγομένην καὶ κινδύνους. Ἐκεῖνοι δὲ ἐζήτουν τάχα νὰ ἐφαρμόσουν συντηρητικὴν πολιτικήν, διὰ τῆς ὁποίας ἐγκατελείπετο μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ πραγματοποίησις τῶν ἐθνικῶν πόθων, ἀλλὰ ἠσφαλίζοντο τὰ κεκτημένα καὶ ἀπεφεύγετο ὁ πόλεμος.

Ὄχι, Κύριοι, δὲν ἦτο τοῦτο τὸ ὁποῖον ἐχώριζε τὴν μίαν πολιτικὴν ἀπὸ τὴν ἄλλην. Πόσον ὀλίγον ριζοσπαστικὴ ὑπῆρξεν ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων ἀπέδειξα ἤδη ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου μου, πόσον δὲ ὀλίγον συντηρητικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀκολουθηθεῖσα Γερμανικὴ πολιτικὴ ἀπέδειξαν αὐτὰ τὰ πράγματα. Διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς τίποτε δὲν συνετηρήθη. Οὔτε τὰ κεκτημένα ἐν Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ καὶ Βορείᾳ Ἠπείρῳ ἐσώσαμεν, οὔτε τὴν ἰσορροπίαν τῆς Βαλκανικῆς, ἡ ὁποία ἀνετράπη ἐπὶ βλάβῃ ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ κληρονομικοῦ ἡμῶν ἀντιπάλου, οὔτε τὰς φρικαλεότητας τοῦ πολέμου ἀπεφύγαμεν.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς Γερμανοδούλου πολιτικῆς.

Ἡ ἐφαρμοσθεῖσα Γερμανικὴ πολιτική, ἀποσκοποῦσα ἁπλῶς εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν Γερμανικῶν συμφερόντων, ἠνέχθη καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς Α. Μακεδονίας καὶ τῆς Β. Ἠπείρου. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε τοὐλάχιστον ν' ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν Χώραν τὰς συμφορὰς τοῦ πολέμου. Ἡ πολιτικὴ ἐκείνη ἐγνώριζεν ὅτι, ἐπιτρέπουσα τὴν ἀποβίβασιν τῶν Ἀγγλογάλλων ἐν Θεσ)νίκῃ, μὴ σπεύδουσα δὲ συγχρόνως εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων, θὰ μετέφερε τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ἐντὸς τοῦ ἐδάφους τοῦ Μακεδονικοῦ, καὶ τὸ ἠνέχθη χωρὶς κἂν νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀποτρέψῃ τοῦτο, διότι ἡ προσπάθεια θὰ ἔβλαπτε τὰ Γερμανικὰ συμφέροντα.

Ἐὰν ἡ πολιτικὴ αὐτὴ δὲν ἐφηρμόζετο, ἠκολουθεῖτο δὲ ἡ πολιτικὴ ἡμῶν, ὄχι μόνον οὐδέποτε θὰ εἰσέβαλλον οἱ ἐχθροὶ εἰς τὸ ἔδαφός μας καὶ ἂν δὲν ἐνικῶμεν τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ καὶ θὰ κατείχομεν ἀκόμη κἀὶ τὴν Ἀν. Μακεδονίαν καὶ τὴν Β. Ἤπειρον καὶ τὴν Κύπρον, ἡ ὁποία μᾶς προσεφέρθη, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀδύνατον ἀκόμη ὑπόθεσιν νίκης τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης θὰ προσήρχετο μὲ ἀλύμαντον τὸ ἐθνικόν της ἔδαφος, ηὐξημένον μάλιστα αὐτὸ διὰ τῆς Κύπρου, παραστατουμένη ἀπὸ πέντε καὶ ἤδη ἓξ Δυνάμεις Μεγάλας.

Ἡ ἀντίθετος πολιτική, Κύριοι, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὀνομάζεται συντηρητικὴ πολιτική, ὑπῆρξε δὲ ἁπλῶς πολιτικὴ ἐγκαταλείψεως καὶ ἀπεμπολήσεως κάθε πολιτικοῦ συμφέροντος καὶ κάθε ἐθνικοῦ ἰδεώδους.

Θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ἐπὶ τέλους συντηρητικὴ πολιτικὴ ἐάν, καίπερ προβίβουσα τὴν συμμαχικὴν συνθήκην πρὸς τὴν Σερβίαν, ἐφρόντιζε, τηροῦσα εὐμενεστάτην πάντως ἀπέναντί της οὐδετερότητα, νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὐλάχιστον ὅσα πολλάκις ὑπέβειξα, τὸ ἀλύμαντον ὅηλαδὴ τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους, τὴν μὴ ὑπερεξόγκωσιν τῆς Βουλγαρίας, τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, τὴν διάσωσιν τοῦ Μικρασιατικοῦ, Θρᾳκικοῦ καὶ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν φειδὼ τοῦ ἐμπορικοῦ μας στόλου καὶ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν μετὰ τὸν πόλεμον ἐγγύησιν τῆς ἀκεραιότητός μας. Καὶ ταῦτα πάντα, Κύριοι,

οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι δὲν ἦσαν κατορθωτά, ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐν ἀρχῇ εἰς χεῖρας της μίαν γενικὴν ἐπιστράτευσιν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὐλάχιστον διὰ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς. Ἐγώ, Κύριοι, καὶ ἂν τοιαύτη ἠκολουθεῖτο πολιτική, θὰ ἤμην ὁριμὺς κατήγορος αὐτῆς, διότι θὰ μὲ ἐξήγειρεν ἡ ἰδέα ὅτι ἀτιμάσθη ἡ Ἑλλὰς ἀθετήσασα τὰς ὑποχρεώσεις της, καὶ διότι διὰ τὴν Ἑλλάδα θὰ ἐδημιουργεῖτο θέσις πάντως ὑποδεὴς ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ θὰ ἀνεγνώριζα πάντως ὅτι ἔχω ἐνώπιόν μου συντηρητικὴν πολιτικήν. Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνω, Κύριοι, ἐν προκειμένῳ, αὐτὴ ἡ λεγομένη συντηρητικὴ πολιτική, τί συνετήρησε καὶ τί, τοὐναντίον, δὲν ἀπεμπόλησεν; Ἡ δεκάμηνος ἐπιστράτευσις, ἡ εἰσβολὴ τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Ἀν. Μακεδονίαν, ἡ λεηλασία τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας, ἡ αἰχμαλωσία ἑνὸς Σώματος στρατοῦ, ταῦτα πάντα δὲν ἰσοδυναμοῦν μὲ ἕνα ἀτυχῆ πόλεμον; Ἡ ἐξόντωσις τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀν. Μακεδονίας, δὲν ἰσοδυναμοῦν καθ' ἑαυτὰς μὲ ἄλλον ἕνα ἀτυχῆ πόλεμον; Ἡ δὲ ταπείνωσις κάθε γενναίου φρονήματος, ἡ ἔμπνευσις φόβου καὶ δειλίας, ἡ ἐμβολὴ τῆς ἰδέας ὅτι ὄχι μόνον νέα αὔξησις τοῦ Κράτους ἦτο ἄχρηστος καὶ ἐπικίνδυνος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ ἐκ τῶν Βαλκανικῶν ἤδη πολέμων προελθοῦσα ἦτο ἐπιζημία καὶ δὲν μᾶς ἔμελεν ἂν τὴν ἐχάναμεν, ἀρκεῖ τὸ ἔργον τοῦ μισητοῦ ἀντιπάλου ν' ἀπεδεικνύετο μὴ βιώσιμον, δὲν ἰσοδυναμοῦν καὶ αὐτὰ μὲ ἕνα ἄλλον ἀτυχῆ πόλεμον; Ἦτο λοιπὸν συντηρητικὴ καὶ μὴ πολεμικὴ πολιτικὴ ἐκείνη ἡ ὁποία ἠκολουθεῖτο ὑπὸ τῶν Σωτήρων, ἡ ὁποία ἔφερε τὰς συμφορὰς τριῶν ἀτυχῶν πολέμων καὶ ἡ ὁποία ἀφίνει ἐκκρεμῆ ἀκόμη τὸν τελευταῖον, τὸν πρὸς τὴν μεγεθυνθεῖσαν Βουλγαρίαν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς ἐπρόκειτο νὰ συντριβῇ ὁριστικῶς;

Δὲν μετῆλθον λοιπόν, καὶ πάλιν λέγω, συντηρητικὴν πολιτικήν, μετῆλθον πολιτικὴν Γερμανικήν, συγκομίζοντες μόνον τὴν περιφρόνησιν καὶ ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἐξυπηρέτουν. Ἔχασαν δὲ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Βορείαν Ἤπειρον, δὲν ἐδέχθησαν τὴν Κύπρον, ἔμειναν ἄνευ φίλων, ἄνευ συμμάχων, ἔξω τοῦ αὐριανοῦ Συνεδρίου τῆς Εἰρήνης, ὅπου θὰ συμπαραστοῦν ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Βαλκανικῆς, ὅπου ἡ Σερβία θὰ ἠδύνατο, ἐπικαλουμένη τὴν ἀθέτησιν τῆς

πρὸς αὐτὴν συνθήκης ἡμῶν ὡς ἕνα ἐκ τῶν λόγων τῆς καταστροφῆς της, νὰ τύχῃ διὰ τοῦτο ἀντιλλαγμάτων εἰς βάρος ἡμῶν.

Καὶ συνεκόμισαν διὰ τῆς λεγομένης συντηρητικῆς πολιτικῆς των ἐρείπια στρατιωτικά, ἐρείπια ἠθικά, ἐρείπια πολιτικά, διὰ νὰ ὑποκύψωμεν αὖριον ἀσφαλέστερον εἰς τὸ πλήγμα, τὸ ὁποῖον ὁριστικῶς θὰ μᾶς καταφέρῃ ἡ ὑπερεξογκωθεῖσα Βουλγαρία.

Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα, Κύριοι, τῆς πολιτικῆς τῶν Σωτήρων. Καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων καὶ ὁ ἡγέτης αὐτοῦ. Καὶ αὐτὰ μᾶς κατέστησαν ἐπαναστάται· καὶ αὐτὰ μᾶς ἤγαγον εἰς δημιουργίαν δευτέρου Κράτους καὶ εἰς τὴν συγκρότησιν νέου Ἐθνικοῦ στρατοῦ. Καὶ δι' αὐτῶν ἐπετύχομεν τὴν κατάλυσιν τοῦ δεσποτισμοῦ, καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἐλευθέρου ἡμῶν πολιτεύματος, καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἐνέκρινεν ἐπανειλημμένως, ὄχι μόνον ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς ἐτυμηγορίας του τῆς 31ης Μαΐου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ψηφοφοριῶν τῶν νομίμων αὐτοῦ ἀντιπροσώπων.

Ποῖον τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ τις: Μήπως ἄραγε εἶναι ἀκόμη δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς ταύτης ὑφ' οὓς ἀρχικῶς ἐνεφανίζετο ὅρους;

Δὲν τυφλώττω, Κύριοι, πρὸς τὴν εἰκόνα, ἡ ὁποία παρίσταται ἐνώπιόν μου.

Ὅ,τι ἐφοβούμην, καταλείπων τὴν ἀρχὴν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915, ἀτυχῶς συνετελέσθη. Ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1917 δὲν ὁμοιάζει οὐδὲ πόρρωθεν πρὸς τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1915, τὴν ὁποίαν τοὺς παρεδώσαμεν τότε. Οἱ ἀσκήσαντες τὴν Γερμανικὴν πολιτικὴν δύνανται νὰ καυχῶνται δι' ἐπιτυχίας ἀληθῶς καταπληκτικάς, τὰς ὁποίας ἔσχον.

Βλέπω τὴν σύμμαχον ἡμῶν Σερβίαν κατεστραμμένην σήμερον, ἔστω καὶ ἂν ἡ καταστροφὴ εἶναι προσωρινή, ὡς εἶμαι βέβαιος, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ αὐτὴν ἡ ἀποκατάστασις τῆς πλήρους της ἐθνικῆς ἑνότητος. (*Παρατεταμένα χειροκροτήματα*). Βλέπω τὴν Βουλγαρίαν ὑπερεξωγκωμένην, ἑτοίμην νὰ ἐπιπέσῃ καθ' ἡμῶν αὖριον διὰ νὰ μᾶς συντρίψῃ καὶ μᾶς ὑποτάξῃ. Βλέπω τὴν ἐσωτερικὴν φαυλοκρατίαν

ἀνεστᾶσαν ἐκ νεκρῶν μὲ νέαν ὁρμὴν καὶ νέον σθένος. Βλέπω τὰ οἰκονομικὰ ἐρείπια, βλέπω τὸν Βασιλικὸν στρατὸν τῆς Ἑλλάδος σχεδὸν ἐν διαλύσει.

Ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1917 οὔτε ἐδαφικῶς, οὔτε ψυχικῶς, οὔτε οἰκονομικῶς, οὔτε στρατιωτικῶς, οὔτε πολιτικῶς ὁμοιάζει τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1915.

Καὶ ὅμως μεθ' ὅλους τούτους τοὺς μειονεκτικοὺς ὅρους ἡ αἰσιοδοξία μου δὲν μὲ ἀπολείπει. *(Χειροκροτήματα).*

Ἔθνος, τὸ ὁποῖον διῆλθε διὰ τόσων δοκιμασιῶν ἐπὶ τρεῖς ὅλας χιλιετηρίδας χωρὶς νὰ ἐξαφανισθῇ, Ἔθνος τὸ ὁποῖον ἐσημείωσε καὶ χθὲς ἀκόμη τοὺς θριάμβους τοῦ 1912 καὶ 1913, Ἔθνος τὸ ὁποῖον, καὶ προδοθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων του, κατώρθωσε νὰ ἀνεύρῃ ἐν ἑαυτῷ ἀρκοῦσαν ἠθικὴν δύναμιν διὰ νὰ δημιουργήσῃ νέον κράτος, καὶ νὰ συγκροτήσῃ νέον στρατόν, καὶ νὰ γράψῃ, ὡς πολλάκις εἶπα, τινὰς τῶν λαμπροτέρων σελίδων τῆς στρατιωτικῆς μας ἱστορίας, τοιοῦτο Ἔθνος εἶμαι ἀσαλεύτως πεπεισμένος ὅτι ἐγκρύπτει ἀκόμη ἐν ἑαυτῷ ἀρκετὴν ζωτικότητα ὅπως καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην ταύτην στιγμὴν ἐπιτύχῃ τὴν σωτηρίαν του. *(Χειροκροτήματα).*

Κύριοι ! Τὸ Ἔθνος γνωρίζει, ὅτι οὐδέποτε ὑπεσχέθην εἰς αὐτὸ ἀνέφικτα πράγματα.

Τὸ Ἔθνος γνωρίζει, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξα κατώτερος τῶν πρὸς αὐτὸ ἐπαγγελιῶν μου.

Μετέχοντες τοῦ παγκοσμίου πολέμου, παρὰ τὸ πλεῖστον τῶν δημοκρατικῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα συνήγειραν εἰς κοινὸν ἀγῶνα, εἰς μίαν ἀληθῶς ἱερὰν συμμαχίαν, αἱ κοσμοαυτοκρατορικαὶ ἀξιώσεις τῆς Γερμανίας, τῆς ὁποίας πελάται εἶναι οἱ δύο κληρονομικοί μας ἐχθροί, δὲν θὰ ἀνακτήσωμεν μόνον τὰ ἀπολεσθέντα ἐθνικά μας ἐδάφη, δὲν θὰ ἀποκαταστήσωμεν μόνον τὴν ἐθνικήν μας τιμήν, δὲν θὰ προστατεύσωμεν τελεσφόρως τὰ ἐθνικά μας συμφέροντα εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης καὶ δὲν θὰ ἀσφαλίσωμεν μόνον τὸ ἐθνικόν μας μέλλον, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀποτελέσωμεν ἄξιον μέλος τῆς οἰκογενείας τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν, τὴν ὁποίαν θὰ ὀργανώσῃ τὸ Συνέδριον τοῦτο, καὶ θὰ παραδώσωμεν εἰς τὰ τέκνα μας Ἑλλάδα ὁποίαν τὴν ὠνειρεύθησαν αἱ παρελθοῦσαι γενεαί, τῶν ὁποίων δὲν ἠμποροῦμεν νὰ δειχθῶμεν ἀνάξιοι κληρονόμοι,

καὶ ὁποίαν τὴν προδιεγράψαμεν ἡμεῖς αὐτοὶ διὰ τῶν προσφάτων θριάμβων τοῦ 1912 καὶ 1913. (*Ραγδαῖα χειροκροτήματα καὶ ζητωκραυγαὶ ἐκ τῆς αἰθούσης καὶ τῶν θεωρείων*).

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΓΟΡΕΥΣΙΝ

Δηλώσεις ἀντιπολιτευομένων βουλευτῶν. — Πρόταστις καὶ ψῆφος ἐμπιστοσύνης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Παρακαλῶ τοὺς κ. συναδέλφους τοὺς ἐγγεγραμμένους μετὰ τὴν ἀγόρευσιν τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ νὰ παραιτηθῶσι καὶ νὰ θεωρηθῇ περατωμένη ἡ συζήτησις.

Πλεῖστοι Βουλευταί. Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἡ συζήτησις ἐπερατώθη.

Γ. ΝΟΤΑΡΑΣ. Δηλῶ ὅτι κατόπιν τῶν δηλώσεων τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως θὰ ψηφίσω τὴν Κυβέρνησιν.

Α. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ. (*Ἀναγινώσκει δήλωσιν αὐτοῦ ἐγκρίνουσαν τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως*).

Α. ΚΑΝΑΡΗΣ. Τὴν δήλωσιν τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ κ. βουλευτὴς Ἄρτης τὴν ἀποδέχομαι πλήρως· καὶ ἀποδέχομαι ταύτην, διότι εὐθὺς ὡς ἐξερράγη ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος ἐνόμισα ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἐπέτασσεν εἰς αὐτὴν νὰ συνταυτίσῃ τὴν τύχην της μετὰ τῆς τύχης τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως. Τὴν γνώμην μου ταύτην ὑπεστήριξα καὶ ἐν τῷ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ, ὅτε ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ εἶμαι μέλος. Καὶ ἤδη τῆς Ἑλλάδος ἐξελθούσης εἰς πόλεμον εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ δηλώσω ὅτι θέλω παράσχει ψῆφον ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ταύτην. (*Χειροκροτήματα*).

Κ. ΖΑΒΙΤΣΙΑΝΟΣ. Καίτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος ἔτους εὑρίσκομαι ἐν διαφωνίᾳ πρὸς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ὡς πρός τινας ἐνεργείας αὐτοῦ, αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ δηλώσω ὅτι, εὑρισκόμενος πρὸ ζητήματος ἔχοντος τὸν χαρακτῆρα ζητήματος ἐμπιστοσύνης διὰ τὴν Κυβέρνησιν τῶν Φιλελευθέρων, θέλω ὁλοψύχως

ὑπερψηφίσῃ αὐτῆς, καὶ τοῦτο διότι διὰ τῆς ψήφου ταύτης τοῦτο μὲν ἐγκρίνεται ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ὡς ἐπιδεδλημένην ἐθεώρουν, τοῦτο δὲ ἐνισχύεται εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς ἡ μόνη ἁρμοδία διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς αὐτῆς Κυβέρνησις ἀπέναντι τῆς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ὁριστικῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως.

Εὔκταιον ἤθελεν εἶσθαι, Κύριε Πρόεδρε, ὅπως ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος ἐκτιμήσῃ βαθέως καὶ εἰλικρινῶς τὴν σοβαρότητα καὶ τὸ ἐξαιρετικῶς κρίσιμον τῶν περικυκλουσῶν ἡμᾶς περιστάσεων. Τούτου γενομένου, πάντες θέλομεν πεισθῇ ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμὴ διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ἐπιδάλλεται ἄοκνος ἐργασία, λήθη τοῦ παρελθόντος καὶ τινες ὑποχωρήσεις. Διὰ τούτου καὶ μόνον, Κύριε Πρόεδρε, θὰ ἀποδῇ δυνατὸν εἰς τὸ Ἔθνος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐκ τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως δυναμένους νὰ προκύψωσι κινδύνους.

Οὕτω καὶ μόνον ὑπάρχει ἐλπὶς ὅτι ἐκ τοῦ διεξαγομένου μεγάλου ἀγῶνος τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος θὰ ἐξέλθῃ νικηφόρον. (*Χειροκροτήματα*). Ἡ ψῆφος ὅμως τὴν ὁποίαν δίδω τὴν στιγμὴν ταύτην ἐννοῶ ὅτι μὲ καθιστᾷ ἀλληλέγγυον ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν καὶ πολεμικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' οὐδόλως ἐπηρεάζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς γνώμης μου.

Γ. ΚΑΡΠΕΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐν τῇ χθεσινῇ ἀγορεύσει μου, Κύριε Πρόεδρε, διὰ μακρῶν ἀνέπτυξα τὰς σκέψεις μου καὶ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς καταστάσεως, κατέληξα δὲ συμπερασματικῶς εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι, καίτοι εἶμαι ἀνεξάρτητος βουλευτής, ἐν τούτοις αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν μὲ ὅλας μου τὰς δυνάμεις νὰ συντρέξω τὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ Κράτος ἀπεκδύεται. Συνεπὴς εἰς τὴν ἀντίληψίν μου ταύτην εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ δώσω ψῆφον ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν Κυβέρνησιν. (*Χειροκροτήματα*).

ΣΤΥΛ. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ. Καὶ ἐγώ, Κύριε Πρόεδρε, κατόπιν τῆς συζητήσεως, ἡ ὁποία διεξήχθη ἀπὸ τῆς χθεσινῆς ἑσπέρας ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ, καὶ κατόπιν τῆς ἀγορεύσεως τοῦ ἀξιοτίμου Κυρίου Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, δηλῶ ὅτι τάσσομαι παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Κυβερνήσεως καὶ θέλω παράσχει τὸ ἐπ' ἐμοὶ τὴν ὑποστήριξίν μου εἰς τὴν Κυβέρνησιν πρὸς ἐπικράτησιν τῆς πολιτικῆς της, ἡ

ὁποία εἶναι ἡ μόνη ἡ ὁποία ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους. *(Χειροκροτήματα).*

ΧΡ. ΜΕΪΤΑΝΗΣ. Εἶναι γνωστόν, Κύριε Πρόεδρε, εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι εἶμαι βουλευτὴς Ζαΐμικός, ἀκολουθῶν τὰ φρονήματα καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τοῦ κ. Ζαΐμη. Αἱ ἀρχαί μου αὐταὶ μοῦ ἐπιβάλλουν νὰ ὑποστηρίξω καὶ νὰ δώσω ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην μου πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, διότι φρονῶ ὅτι πᾶσα ἀντίδρασις εἰς τὸ πολεμικὸν αὐτῆς ἔργον εἶναι ἔγκλημα κατὰ τῆς Πατρίδος. *(Χειροκροτήματα).*

ΚΟΛΩΝΙΑΣ. Εἶμαι ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς τάξεις τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, δὲν εἶμαι ὅμως ἐκ τῶν ὑπευθύνων διὰ τὰ λάθη. Δικαιοῦμαι νὰ εἴπω ὅτι δὲν ἐγνώριζον τὸ ὑποχρεωτικὸν τοῦ συμμαχικοῦ ὅρου τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας συνθήκης, οὐδ' ἦτο δυνατὸν τότε νὰ γνωρίζω τοῦτο μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς καταθέσεως τῆς Συνθήκης, διότι ἄλλως, Κύριε Πρόεδρε, ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι δὲν θὰ ἤμην ἐγὼ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ συνεφώνουν νὰ θυσιασθῇ ἡ τιμὴ τοῦ Κράτους διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ σαρκίου. *(Χειροκροτήματα).*

Ἤδη δηλῶ ὅτι θέλω παράσχει ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην μου εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, εὑρισκομένης τῆς Πατρίδος μου εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τιμῆς, θὰ καταβάλω δὲ καὶ πᾶσαν προσπάθειαν καὶ θὰ ὑποστηρίξω παντὶ σθένει τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς Κυβερνήσεως. *(Εὖγε, χειροκροτήματα).*

Π. ΦΑΩΡΟΣ. Κύριε Πρόεδρε, ἀνήκων καὶ πρὶν εἰς τὰς τάξεις τῶν Φιλελευθέρων ὡς φίλος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, συνετέλεσα διὰ τῆς ἐφημερίδος μου τῆς ἐκδιδομένης ἐν Κονίτσῃ ὑπὲρ τῆς κατισχύσεως τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου πάντοτε συνηγόρησα. Καὶ ἡ ἐκλογὴ τῆς 31ης Μαΐου μὲ ἐξέλεξεν ὡς Βενιζελικὸν τρίτον βουλευτήν. Ἀλλὰ ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεώς μου, λόγοι ἰδιαίτεροι μὲ ἠνάγκασαν νὰ ἀπόσχω, διότι εἶχον τὸ θάρρος νὰ ἐλέγξω ἕνα ὑπάλληλον, ὁ ὁποῖος προσέβαλε τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν ἐν τῇ πατρίδι μου, διὰ τῆς ἐφημερίδος. Τούτου ἕνεκα δὲν ἐπέμενον νὰ ἀναμιχθῶ εἰς τὸν συνδυασμόν. Πολλάκις εἰργάσθην ὑπὲρ τῶν Βενιζελικῶν καὶ ἐδῶ καὶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Λαμίᾳ, ὅταν τρία ἐπίλεκτα μέλη αὐτῆς ὡδηγοῦντο δέσμια εἰς τὰς φυλακάς, καὶ ἐνταῦθα, ὅταν ἔσπαζαν τὰ κεφάλια τῶν Βενιζελικῶν. Θὰ ἦτο περιττὴ ἡ ἐξή-

γησις αὕτη, ἀλλ' ἐπειδὴ παρεκλήθην ὑπὸ πολλῶν συναδέλφων, δηλῶ ὅτι ἤμην, εἶμαι καὶ θὰ εἶμαι Βενιζελικός. *(Χειροκροτήματα).*

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Πρὸς πόρισμα τῆς συζητήσεως ὑποβάλλεται ἡ ἀκόλουθος πρότασις: *(Ἀναγινώσκει).* «Περατωθείσης τῆς συζητήσεως ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Βασιλικὸν Λόγον, ἡ Βουλὴ διακηρύττουσα τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα τῶν διεθνῶν συμβάσεων καὶ τὰς ἀπέναντι τῆς Σερβίας συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις τῆς Ἑλλάδος, ἀπευθύνουσα ἀδελφικὸν χαιρετισμὸν εἰς τὸ ἡρωϊκὸν Σερβικὸν ἔθνος καὶ πεποιθυῖα ὅτι τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον εἶναι ἕτοιμον εἰς πᾶσαν θυσίαν, ὅπως μετέχον τοῦ παγκοσμίου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν πολέμου παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων Κρατῶν, ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐθνικὴν τιμήν, ἀνακτήσῃ τὰ ἀπολεσθέντα ἐθνικὰ ἐδάφη καὶ προασπίσῃ ἐν γένει τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ἐγκρίνει τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Βασιλικὸν Λόγον τῆς πλειονοψηφίας τῆς ἐπὶ τούτῳ Ἐπιτροπῆς, προβαίνουσα εἰς τὴν Ἡμερησίαν Διάταξιν.»

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Κύριε Πρόεδρε. Αὐτὴν τὴν πρότασιν, ὅπως διετυπώθη, δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν δεχθῇ ἡ Κυβέρνησις. Ἡ Κυβέρνησις ἔχει ἀνάγκην ψήφου ἐμπιστοσύνης καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς πολιτικήν, διότι μὴ λησμονῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀπαντήσεως εἰς τὸν Βασιλικὸν Λόγον. Τοῦτο δὲν κωλύει τοὺς βουλευτὰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι μεθ' ἡμῶν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικήν, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι ἐγκρίνουν τὴν ἐξωτερικήν μας πολιτικήν, νὰ ὑπερψηφίσουν τὸ δεύτερον μόνον μέρος τῆς προτάσεως, ἥτις πρέπει νὰ τροποποιηθῇ ἀναλόγως.

Γ. ΠΩΠ. Κύριοι συνάδελφοι, καὶ εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπετέλει κίνδυνον ἐγκλήματος ἐσχάτης προδοσίας, εἶχον τὸ θάρρος νὰ διακηρύξω καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τῆς Βουλῆς, καὶ ἔξω γράφων, ὅτι, προκειμένου ποτὲ νὰ ἐξέλθῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς ἀγῶνα, ἡ Κυβέρνησις ἡ ἐνδεδειγμένη ἵνα διευθύνῃ τὰς τύχας αὐτῆς θὰ ἦτο ἡ Κυβέρνησις, ἣν θὰ ἀπέδιδε τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Ἔλεγον δὲ τοῦτο, διότι εἶχον καὶ ἐγὼ τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν ὅτι τὰ πολιτικὰ κόμματα ἐν κοινοβουλευτικοῖς κράτεσιν ἀποτελοῦσιν ἐθνικὰ κεφάλαια, αἱ δὲ ὑπηρεσίαι, ἃς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων παρέσχεν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀντίληψιν ὑπηρεσίας τῆς Ἐθνι-

κῆς ἡμῶν ἰδέας πρὸς τοὺς Μεγάλους νῦν συμμάχους ἡμῶν, ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῶσι, καὶ θὰ ἀποδοθῶσιν οὐχὶ πρὸς ἐκείνους οἵτινες παρέσχον ταύτας, ἀλλὰ πρὸς τὴν πατρίδα αὐτῶν, χάριν τῆς ὁποίας καὶ τὰς παρέσχον. Καὶ ἑπομένως ἡ ψῆφος ἡ ἐμή, προκειμένου περὶ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολεμικοῦ ἔργου ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ταύτης, εἶναι ψῆφος συνειδήσεως καὶ εἶναι ψῆφος τιμῆς ἐναρέτου πολίτου. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς αἰθούσης ταύτης οὐδὲ ὑποστάλαγμα ὑπονοίας ὅτι ἐκεῖνοι οἵτινες ἀντιπολιτευόμενοι παρίσταντο ἐνταῦθα δύνανται νὰ ἐκπροσωπῶσι τι, ὅταν φυγομαχοῦντες ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις των, καὶ ἂς σημειωθῇ ὅτι ὀλίγοι ὑπάρχει καὶ εἷς ἔστω τοιοῦτος (*χειροκροτήματα*), πλὴν τῶν ἐνόχων καὶ τῶν κατηγορουμένων, ὅστις θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀρνηθῇ ψῆφον ἐμπιστοσύνης κατὰ τὴν τοιαύτην κρίσιμον τῆς Πατρίδος περίοδον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις νομίμως εὑρίσκεται διευθύνουσα τὰς τύχας τοῦ Κράτους. Ἐὰν ἡ ἀποχώρησις τῆς μερίδος ἐκείνης τῆς ἀντιπολιτεύσεως εἶχε τὴν δικονομικὴν ἔννοιαν κατηγορουμένων οἵτινες ἐξέρχονται εὐπρεπῶς, ἵνα ἐπανέλθωσι καὶ ἀκούσωσι τὴν καταδίκην αὐτῶν ἢ τὴν ἀθώωσιν, βεβαίως ὀρθῶς οἱ κατηγορούμενοι ἔπραξαν καὶ δὲν ἐνεφανίσθησαν ἐνταῦθα. Ἀλλ' ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκείνη, τῆς ὁποίας καὶ ἐγὼ μετέχω, τῆς ὁποίας φίλοι τινὲς ἀτυχῶς δὲν δύνανται νὰ παραστῶσι τὴν ἑσπέραν ταύτην ἐν τῇ ψηφοφορίᾳ, εἶναι δὲ πιθανὸν τὰ ὀνόματα αὐτῶν νὰ σημειωθῶσιν ὡς ἀποχωρησάντων τούτων ἢ ἰδέᾳ ἀποδοκιμασίας ἢ μὴ πόθῳ παροχῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκείνη, ἐκπροσωπουμένη τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπὸ ἐντολῆς δοθείσης ἰδικῶς ὑπὸ τῶν ἀπόντων φίλων—παρ' ἐμοῦ, θεωρεῖ καθῆκόν της νὰ διακηρύξῃ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς σύμπας πρὸς ἓν ἀποβλέπει μόνον, πρὸς τὴν νίκην, πρὸς τὴν νίκην τὴν μεγάλην, τὴν ταχεῖαν, τὴν ὁποίαν θὰ δώσῃ πᾶσα ψυχικὴ καὶ ὑλικὴ θυσία ἀπὸ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ (*χειροκροτήματα*), τὴν νίκην τὴν ὁποίαν δυνάμεθα μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις, αἵτινες βαθύτατα μᾶς συνεκίνησαν, τὰς γενομένας χθὲς ἀπὸ μέρους τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν σήμερον δὲ ἀπὸ μέρους τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴχομεν ταχυτέραν καὶ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νῦν νὰ σπεύσωμεν νὰ συναντήσωμεν κηρύσσοντες πρὸς τοὺς Μεγάλους ἡμῶν

Συμμάχους, καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους ἐκείνους οἵτινες ὑπέστησαν δεινὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀπουσίας ἡμῶν, ὅτι θὰ ἀναπληρώσωμεν διὰ τῶν θυσιῶν τῶν μεγάλων καὶ διὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μας τὴν ἀργοπορίαν μας ἐκείνην. (*Χειροκροτήματα*).

Ἀλλὰ, Κύριοι βουλευταί, θὰ ἠδυνάμην ἴσως ἐγὼ ἐξ ὅλων ἐκείνων, οἵτινες εἶχον δισταγμοὺς καὶ ἐνδοιασμούς, νὰ διατυπώσω παράπονον ὅτι μόνον εἰς τὴν πολιτικήν μου διαίσθησιν ἀφιέμην ἐγὼ καὶ ἄλλοι πολῖται ἵνα ἀκολουθήσωμεν τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς διαισθήσεως ἐκείνης, ὅταν ἀπεκαλεῖτο προδοτικὸν τὸ κίνημα τῆς σωτηρίας, τὸ ἐλέγομεν κίνημα ἀντιβουλγαρικόν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἠθέλομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν μαχομένην νὰ δώσωμεν τὴν θέσιν τοῦ ἀντιβουλγαρικοῦ κινήματος, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ περισώσωμεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὄντως καὶ ἡ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης ἤθελε νὰ περισώσῃ μέχρι τῆς 19ης Νοεμβρίου. Θὰ ἠδυνάμην νὰ διατυπώσω τὸ παράπονον ἐξ ὀνόματος πάντων ἐκείνων, ὅτι αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐλέχθησαν τὴν ἐσπέραν ταύτην, ἔπρεπε ἐνωρίτερον νὰ ριφθῶσιν εἰς φῶς, καὶ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι δὲν θὰ ὑπῆρχε Ἕλλην πολίτης ὅστις δὲν θὰ ἔσπευδεν ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἀνατρέψῃ τὰ ἀνατραπέντα, ἵνα ταχύτερον ἐκτελέσῃ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον. (*Χειροκροτήματα*). Νέα νῦν παρέχεται ἱστορικὴ ἀπόδειξις ὅτι μόνον εἰς κοινοβουλευτικὰ καὶ ἐλεύθερα πολιτεύματα ἀναλάμπει ἡ ἀλήθεια καὶ τὴν ἐλευθερίαν τὴν πραγματικὴν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς γλώσσης παρέχουσι μόνον αἱ μετεπαναστατικαὶ περίοδοι· διότι ἐξηπατήθη χυδαίως ὁ λαός, ὡς ἀπεκαλύφθη κατὰ τὰς δύο αὐτὰς ἡμέρας. Εἶδε καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ὁ ἰδικός μου, ἤκουσε καὶ ἡ ἀκοὴ ἡ ἰδική μου καὶ προσήγγισεν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ διάνοιά μου πρὸς τοὺς αὐλικοὺς ἐκείνους κύκλους καὶ ὁμολογῶ ὅτι εἶδον τὴν εὐτέλειαν πολλάκις ἐμφανιζομένην ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς οἰκειότητος, εἶδον πολλάκις ἐμφανιζομένην τὴν θρασύτητα ὑπὸ τὴν χρυσοκέντητον μορφὴν τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τὴν ταπείνωσιν ὡς ἀφοσίωσιν καὶ εἶδον εἰς τὴν πολύκρουνον πηγὴν πάσης διαφθορᾶς, νὰ διαρρέωσι χαρακτῆρες καὶ νὰ καταπνίγωνται ἄνθη εὐγενῆ καὶ εὐγενεῖς ἰδέαι· ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι οὔτε ἐπίστευον τοιαύτην κατάπτωσιν ψυχῆς, ὥστε πολῖται Ἕλληνες περιφρουροῦντες Θρόνον καὶ Στέμμα, ἐγγύτατα πρὸς αὐτὸ εὑρισκόμενοι, παρουσιαζόμενοι ὡς μυσταγωγοὶ τῆς Ἐθνικῆς ἑνότητος, θὰ εἶχον τὴν οἰκτράν, τὴν

προκαλοῦσαν σιχαμὸν κατάπτωσιν νὰ λησμονῶσιν ὅτι εἶναι Ἕλληνες πολῖται. Πάντα ταῦτα ἀπεκαλύφθησαν ἤδη ἐνώπιον ἡμῶν, θὰ ἀποκαλυφθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ θὰ δηλωθῇ ὅτι ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ταύτης, προκειμένης ἐνισχύσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν ἀγῶνα, δὲν ὑπάρχει συμπολίτευσις, δὲν ὑπάρχει ἀντιπολίτευσις, ὑπάρχει μόνον μία ἰδέα, ἡ ἰδέα τῆς νίκης, τῆς νίκης τῶν μεγάλων συμμάχων μας, τῶν ἐγγὺς ἡμῶν εὑρισκομένων συμμάχων μας, τῆς ἀποκαταστάσεως πάσης ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, χάριν τοῦ ὁποίου ἡμεῖς, οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν εἴμεθα ἕτοιμοι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης πρὸς πᾶσαν θυσίαν αἵματος καὶ ψυχῆς. (*Παρατεταμένα χειροκροτήματα ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ ἀπὸ τῶν ἀκροατηρίων*).

Α. ΣΙΔΕΡΗΣ. Κύριοι βουλευταί, προκειμένου περὶ ζητήματος ψήφου ἐμπιστοσύνης, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ δικαιολογήσω τὴν ψῆφον καὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου συναδέλφου μου. Εἶναι γνωστὴ ἡ διαφορὰ ἥτις διακρίνει τὰς ἰδέας ἡμῶν καὶ τὰς ἀντιλήψεις ἡμῶν ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐν τῷ οἰκονομικῷ καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ πεδίῳ. Ἐν τούτοις ἐβεβαιώσαμεν καὶ ἄλλοτε ὅτι τὸ προέχον σήμερον ζήτημα εἶναι τὸ ζήτημα τὸ πολιτειακόν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτε συνέβη ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς, ἡμεῖς ἐδηλώσαμεν ὅτι θεωροῦντες τὰς ἐκλογὰς ἀντισυνταγματικὰς δὲν λαμβάνομεν μέρος. Καὶ ὄχι μόνον ἐθεωρήσαμεν τὰς ἐκλογὰς ἀντισυνταγματικὰς καὶ δὲν ἐλάβομεν μέρος εἰς αὐτάς, ἀλλὰ καὶ διεμαρτυρήθημεν κατ' αὐτῶν. Ἠγωνίσθημεν κατὰ τοῦ τέως μοναρχισμοῦ καὶ ἔσχομεν δυστυχῶς βαρέα τὰ πλήγματα αὐτοῦ.

Χωρὶς ἡ ψῆφος μας αὕτη νὰ σημαίνῃ ἀναγνώρισιν ἐν γένει τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως, ὅμως παρέχομεν ψῆφον ἐμπιστοσύνης πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ θρίαμβον τοῦ νέου καθεστῶτος ἀπέναντι τοῦ καταδεδικασμένου ὡς ἀπολυταρχικοῦ πεσόντος καθεστῶτος καὶ συγχρόνως ὅπως ἐνισχύσωμεν τὸν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἀγῶνα, ὃν μετὰ τῶν δημοκρατικῶν ἐθνῶν διεξάγει σήμερον ἡ Ἑλλάς· διότι, ἐὰν εἴμεθα πολέμιοι τῆς δουλώσεως ἀτόμων εἰς μίαν τάξιν τῆς κοινωνίας, εἴμεθα πολὺ μᾶλλον ἀντίθετοι πρὸς τὴν δούλωσιν ὁλοκλήρων ἐθνῶν.

εἰς μίαν τάξιν Δυναστικὴν καὶ Στρατοκρατικήν, οἵα ἡ Γερμανία, ἡ ὁποία σήμερον θέλει νὰ ὑποδουλώσῃ τὸν κόσμον.

Οὕτω μετὰ τῶν ἐπιφυλάξεών μας καὶ ὡς πρὸς τὰ μέτρα διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου, οἰκονομικὰ καὶ φορολογικά, καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ πολέμου τούτου παρέχομεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ψῆφον ἐμπιστοσύνης καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀμύνης τῆς Χώρας καὶ πρὸς ἐπικράτησιν τῶν μεγάλων δημοκρατικῶν ἀρχῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων μάχονται τὰ μεγάλα Ἔθνη τῆς Δύσεως. (*Χειροκροτήματα*).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἡ πρότασις, ὡς ἐτροποποιήθη, ἔχει ὡς ἑξῆς: (*Ἀναγινώσκει*). «Περατωθείσης τῆς συζητήσεως ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Βασιλικὸν Λόγον, ἡ Βουλὴ διακηρύττουσα τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα τῶν διεθνῶν συμβάσεων καὶ τὰς ἀπέναντι τῆς Σερβίας συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις τῆς Ἑλλάδος, ἀπευθύνουσα ἀδελφικὸν χαιρετισμὸν εἰς τὸ ἡρωϊκὸν Σερβικὸν ἔθνος, καὶ πεποιθυῖα ὅτι τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον εἶναι ἕτοιμον εἰς πᾶσαν θυσίαν, ὅπως μετέχον τοῦ παγκοσμίου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν πολέμου παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων Κρατῶν, ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐθνικὴν τιμήν, ἀνακτήσῃ τὰ ἀπολεσθέντα ἐθνικὰ ἐδάφη καὶ προασπίσῃ ἐν γένει τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ἐγκρίνει τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Βασιλικὸν Λόγον τῆς πλειονοψηφίας τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπῆς, ἐκφράζουσα πλήρη τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν». Οἱ παραδεχόμενοι τὴν πρότασιν αὐτὴν ὡς ἔχει λέγουσι *Ναί*. Οἱ μὴ παραδεχόμενοι λέγουσιν *Ὄχι*. Παρακαλῶ δύο ψηφολέκται.

(Ἐνεργεῖται ἡ δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως ψηφοφορία ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ὡς ψηφολεκτῶν τῶν βουλευτῶν κ. κ. Ν. Ξηροῦ καὶ Ι. Φαρμάκη).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας εἶναι ὅτι παρόντες εἶναι 198, ἐψήφισαν 188 ὑπὲρ τῆς προτάσεως οὐδεὶς κατά, καὶ 10 οἱ Ὑπουργοί.

Λύεται ἡ συνεδρίασις. Τὸ ἀπόγευμα θὰ γίνῃ συνεδρίασις εἰς τὰς 6 μ. μ.

(Λύεται ἡ συνεδρίασις ὥρᾳ 3 μετὰ μεσονύκτιον).

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΑΓΟΡΕΥΣΕΩΣ

ΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Βουλευτοῦ Αἰτωλοσκαρνανίας

Συνεδρίασις τῆς 10 Αὐγούστου.

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Κύριοι Βουλευταί, προκειμένου περὶ τῆς συζητήσεως ἐπὶ τῆς σχετικῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Βασιλικὸν λόγον, ἔχω καθῆκον ὅπως ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἐκθέσω τὰς προσωπικάς μου ἀντιλήψεις περὶ τῶν πολιτικῶν συμβάντων τῆς Χώρας, πρὸς ἃς ἑνοῦνται αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἄλλων βουλευτῶν τῶν τιμώντων με διὰ τῆς συνεργασίας των, θέλω δὲ ἀπασχολήσει τὴν Βουλὴν ἐξετάζων ἀποκλειστικῶς τὰ κύρια πολιτικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουσι τὴν Χώραν ἐν τῇ καταστάσει ἐν ᾗ εὑρίσκεται, καταστάσει ἐμπολέμου, πράγματι ἀνεγνωρισμένου. Κυριώτατον ἑπομένως ζήτημα, τὸ ὁποῖον θέλει ἀπασχολήσει ἡμᾶς, εἶναι τὸ ζήτημα τὸ κατ' ἐξοχὴν διπλωματικὸν τῆς Χώρας· ἀλλὰ πρὸ τούτων, συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιφυλάξεις, τὰς ὁποίας ἐποιούμην ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας καθ' ἣν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ παρακολουθήσω τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς, συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιφυλάξεις ταύτας, ἔχω καθῆκον νὰ ἐκθέσω πρὸς τὴν Βουλὴν τὰς ἀντιλήψεις μου περὶ τῶν ὅρων, ὑφ' οὓς προσερχόμεθα εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς, ἀναλαμβάνοντες νὰ παράσχωμεν τὴν συνεργασίαν μας πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Χώρας. Καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν περὶ τοῦ ἔργου τῆς Βουλῆς εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναπτυχθῇ καὶ ἡ ἀντίληψις πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, περὶ τῶν ὑπεμβάσεων, ἀλλὰ πάντως ἐν σχέσει πρὸς τὴν Βουλήν. Κύριοι, ἡ ὑπαναφορὰ τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου 1915 ὀφείλεται προφανῶς εἰς

τὸ Βασιλικὸν Διάταγμα τῆς 29 Ἰουνίου τρέχοντος ἔτους, ἀλλὰ πρὸ τοῦ Βασιλικοῦ τούτου Διατάγματος ὑπῆρξεν ἡ δήλωσις τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ τῶν Δυνάμεων, ἡ χρονολογουμένη ἀπὸ 20 Ἰουνίου 1917 Συνεπῶς εἶναι ἐξεταστέον τὸ ζήτημα ἀπὸ ἀπόψεως ἐσωτερικοῦ δικαίου καὶ ἐξ ἀπόψεως διεθνοῦς δικαίου. Ἡ κατηγορία τῆς ἀντισυνταγματικότητος τῆς διαλυθείσης Βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου ἐβασίσθη ὑπό τε τῆς ἀπὸ 8 Νοεμβρίου 1915 προκηρύξεως τοῦ κ. Βενιζέλου περὶ ἀποχῆς τῶν Φιλελευθέρων ἀπὸ τῶν ἐκλογῶν καὶ ὑπὸ τῆς ἀξιωσάσης τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς τῆς 6ης Δεκεμβρίου διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων τῆς 8ης Ἰουνίου, ὡς καὶ ὑπὸ τῆς διακοινώσεως τῆς 11ης Ἰουνίου ἐ. ἔ. τοῦ κ. Ζοννὰρ ἐπὶ τῆς παραγνωρίσεως τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, καταδηλωθέντος διὰ συνεχοῦς ὁμοιομόρφου ἐφαρμογῆς, καὶ τῆς ἕνεκα τούτου διαλύσεως τῆς Βουλῆς εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἀναργείας ἐκλογῶν δι' ἐκλογικῶν συλλόγων ἀτελῶς κατηρτισμένων ἕνεκα τῆς ἐπιστρατεύσεως.

Ποία ἡ Συνταγματικὴ Βουλή.

Βάσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος εἶναι ἡ κυριαρχία τοῦ Ἔθνους ἐξ ἧς πηγάζουν ὅλαι αἱ Συνταγματικαὶ ἐξουσίαι. Κατὰ τοῦτο τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 διαφέρει τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844, καθ' ἃ αἱ συντακτικαὶ ἐξουσίαι ἀπήγαζον ἐκ τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Βασιλέως. Ἡ βάσις αὕτη καθιστᾷ ἐντελῶς δημοκρατικὴν τὴν μορφὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος. Δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν ὅμως τὴν Ἐθνικὴν κυριαρχίαν πρὸς τὴν Λαϊκὴν ἐξουσίαν, ὡς συγχέει ταύτην ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις τοῦ Β. Διατάγματος τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς. Κυριαρχία τοῦ Ἔθνους εἶναι τὸ δικαίωμα τοῦ συντάσσειν τὴν Πολιτείαν. Ἐκδηλοῦται δ' ἡ κυριαρχία τοῦ Ἔθνους διὰ τῆς καλῆς λειτουργίας τῶν ὠργανωμένων ἐξουσιῶν. Λαϊκὴ κυριαρχία, ἢ μᾶλλον λαϊκαὶ ἐξουσίαι, εἶναι αἱ δυνάμει τοῦ Συντάγματος χορηγούμεναι ἐξουσίαι πρὸς τὸν Λαὸν πρὸς τὸ νομοθετεῖν διὰ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων, πρὸς τὸ κυβερνᾶν καὶ διοικεῖν διὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, λειτουργούσης ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς λαϊκῆς Ἀν-

απροσωπείας καὶ τοῦ Βασιλέως καὶ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς δημοσίας γνώμης. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν λαϊκῶν ἐξουσιῶν καὶ τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων. Ἡ λαϊκὴ ἐξουσία διὰ τῆς συνταγματικῶς καθωρισμένης ἐκπροσωπήσεώς της ὁρᾷ θετικῶς, αὐτὴ ἔχουσα τὴν πρωτοβουλίαν πρὸς τὸ νομοθετεῖν, κυβερνᾶν καὶ διοικεῖν. Ὁ Ἡγεμὼν εἶναι ἐστερημένος πρωτοβουλίας, τὰ δικαιώματα δὲ αὐτοῦ εἶναι ἀρνητικά. Τὰ βασιλικὰ δικαιώματα ἀνασκοῦνται διὰ τῆς ἀρνητικυρίας, ἥτις ἐκδηλοῦται ἐπὶ τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου δι' ἀρνήσεως κυρώσεως τῶν νόμων, καὶ ἥτις ἐκδηλοῦται ἐπὶ τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου δι' ἀρνήσεως ἐμπιστοσύνης. Συμφωνεῖ καὶ ἡ Βουλὴ πρὸς τὴν ἔρσιν τῆς ἐμπιστοσύνης; Τότε ἁπλῶς παράγεται Κυβερνητικὴ μεταβολή. Ἐμμένει ἡ Βουλὴ εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν στερηθεῖσαν τῆς Βασιλικῆς ἐμπιστοσύνης Κυβέρνησιν; Τότε ἀναγκαστικῶς χωρεῖ ἡ ἔκκλησις πρὸς τὸν Λαὸν διὰ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς. Τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἀρνησικυρίας οὐδεὶς ποτὲ ἠμφισβήτησεν ἐν Ἑλλάδι, αὐτὸς δὲ ὁ κ. Βενιζέλος, τηλεγραφῶν πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Σερβίας κατ' Αὔγουστον τοῦ 1914 περὶ τῆς τηρητέας ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πολιτικῆς, βεβαιοῖ ὅτι τὴν προσωπικήν του γνώμην θέλει ἀνακοινώσῃ, ὡς ἀπόφασιν τοῦ Κράτους, ἀφοῦ τύχῃ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Βασιλέως. Τοῦτ' αὐτὸ ἐξεδήλωσε καὶ εἰς δύο ἄλλας περιστάσεις, ὅτε προσέφερε τὴν συνδρομὴν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων καὶ ὅτε ἐβολιδοσκόπει τὰς Δυνάμεις διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ στρατοῦ των εἰς Θεσσαλονίκην κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1915. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις ἐξεδήλωσε τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Βασιλέως. Ἀλλὰ καὶ τὰ δύο συγκληθέντα κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1915 Συμβούλια τοῦ Στέμματος τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Βασιλέως ταύτην εἶχον τὴν βάσιν, ὅτι ἐπεζητεῖτο φωτισμὸς μεῖζων τοῦ Βασιλέως ὅπως παράσχῃ τὴν ἔγκρισίν του ἐπὶ τῶν Κυβερνητικῶν εἰσηγήσεων. Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης τοῦ Βασιλέως, ὡς ὀργάνου τῆς Ἐθνικῆς Κυριαρχίας, παράγεται τὸ δικαίωμα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς. Ἀλλὰ κατηγορεῖται ἤδη οὐχὶ παραβίασις τοῦ γράμματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, ἀλλὰ παραγνώρισις τοῦ πνεύματος τούτου. Τὸ πνεῦμα τοῦ Πολιτεύματος δημιουργεῖται καὶ ἐκ τῆς γενικῆς θεωρίας καὶ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν

ἀρχῶν του ἐν Ἑλλάδι. Ἐπιστημονικῶς εἶναι παραδεδεγμένον ὅτι γενικαὶ περιπτώσεις τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) Φυσικὸς τερματισμὸς τοῦ βίου τῆς Βουλῆς, 2) Ἀδυναμία τῆς Βουλῆς ὅπως παρέχῃ Κυβέρνησιν βιώσιμον, 3) Ἀνάγκη ἀναθιώσεως τῆς Βουλῆς πρὸς μείζονα κύρωσιν τοῦ ἔργου της, 4) Εἰκαζομένη δυσαρεσία δημοσίου φρονήματος πρὸς τὴν πλειονοψηφίαν τῆς Βουλῆς, 5) Διαφωνία τοῦ Στέμματος πρὸς τὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῆς Βουλῆς Κυβέρνησιν. Κατὰ τὰς δύο περιπτώσεις ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς εἶναι πρᾶξις μηχανική. Κατὰ τὴν τρίτην περίπτωσιν ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς εἶναι πρᾶξις πολιτική, ἐνεργουμένη ὑπ' εὐθύνην τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς πλειονοψηφίας τῆς Βουλῆς, εἶναι δ' αὕτη ἡ κατ' ἐξοχὴν παραδεδεγμένη ἐν Ἀγγλίᾳ περίπτωσις διαλύσεως. Αἱ δύο τελευταῖαι περιπτώσεις ἐμφανίζουσι καθαρῶς τὴν μορφὴν τῆς Βασιλικῆς διαλύσεως, ἐνεργουμένης διὰ Κυβερνήσεως τῆς πλειονοψηφίας τῆς Βουλῆς, ἢ δι' ὑπηρεσιακῆς Κυβερνήσεως. Αἱ περιπτώσεις αὗται ἄρα ἐμφανίζουσι κατ' ἐξοχὴν τὴν χρῆσιν τῆς Βασιλικῆς προνομίας. Τὸ Ἀγγλικὸν Πολίτευμα δὲν ἀποκρούει τυπικῶς τὴν τοιαύτην ἐνάσκησιν τῆς Βασιλικῆς προνομίας, ἀλλὰ τὸ κοινοβουλευτικὸν ἔθιμον ἀπέκρουσε πάντοτε τοιαύτην ἐφαρμογήν, ἀναγνωρίζεται δ' ὅμως ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ Βασιλέως οὐχὶ ὡς ἀντισυνταγματική, ἀλλ' ὡς οὐχὶ συνετὴ πρᾶξις. Μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπὶ τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ἀρνησικυρεῖ ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων.

Αἱ διαλύσεις τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν.

Ἀλλ' ἂς ἐξετάσωμεν τὰς διαλύσεις τῶν Βουλῶν ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν. Ἡ διάλυσις τοῦ 1885 ἐγένετο δι' ἀδυναμίαν παροχῆς Κυβερνήσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς δεδηλωμένης, ἣν ὑπεστήριζεν ὁ ἀείμνηστος Χ. Τρικούπης. Ἡ διάλυσις τοῦ 1887 ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, ἐπὶ σκοπῷ ἀναβαπτίσεως τῆς πλειονοψηφίας ἐν τῇ Λαϊκῇ ἐμπιστοσύνῃ. Ἡ διάλυσις τοῦ 1892 ἐγένετο ἕνεκεν ἄρσεως τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Στέμματος ἀπὸ τῆς πλειονο-

ψηφούσης ἐν τῇ Βουλῇ Κυβερνήσεως. Ἡ διάλυσις τοῦ 1895 ἐγένετο δι' ὁμοιον λόγον, ἀμφότεραι δὲ ἐνηργήθησαν δι' ὑπηρεσιακῶν Κυβερνήσεων. Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς τοῦ 1902 ἐγένετο δι' εἰκαζομένην δυσαρμονίαν τῆς Βουλῆς πρὸς τὸ δημόσιον φρόνημα. Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς τοῦ 1905 ἐγένετο ἕνεκεν ἀδυναμίας πρὸς παροχὴν Κυβερνήσεως. Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς τοῦ 1906 ἐγένετο ἐπὶ σκοπῷ ἀναβαπτίσεως τῆς πλειονοψηφίας. Ἡ διάλυσις τῆς πρώτης ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τοῦ 1910 ἐγένετο ὑπὸ τῆς μειονοψηφούσης Κυβερνήσεως Βενιζέλου δι' εἰκαζομένην δυσαρμονίαν τοῦ δημοσίου φρονήματος πρὸς τὴν Βουλήν.

Ἀλλ' οἱ κατηγοροῦντες τὴν συνταγματικότητα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου ὑποστηρίζουσιν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἐκ δευτέρου ἄσκησις διαλύσεως κατὰ τῆς αὐτῆς πλειονοψηφίας. Εἶναι ὅμως τοῦτο ἀκριβές; Τὸ γράμμα τοῦ Συντάγματος οὐδαμοῦ περιορίζει τὴν χρῆσιν τῆς Βασιλικῆς προνομίας οὐδὲ κατ' ἀριθμὸν διαλύσεων οὐδὲ κατὰ χρονικὰς προθεσμίας. Ποῦ εὗρον ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται δευτέρα διάλυσις ἐντὸς προθεσμίας μικροτέρας τοῦ ἔτους; Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Συντάγματος ἐνεφάνισεν ἄλλην ὁμοίαν περίπτωσιν, ὥστε νὰ δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἐπεκράτησε πνεῦμα ἀντίθετον τῆς ἐλευθέρας ἐνασκήσεως τῆς Βασιλικῆς προνομίας ἐν Ἑλλάδι. Ἀντιθέτως δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ διάλυσις τῆς πρώτης ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς ἐντὸς ἑνὸς μηνὸς ἀφ' ἧς συνῆλθε καὶ χωρὶς νὰ διαφωνήσῃ κἄν τις ποσῶς ἐπὶ τοῦ προγράμματος τῆς ἀναθεωρήσεως, ἥτις ἐτάχθη εἰς αὐτήν, ἀποτελεῖ ἐφαρμογὴν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ Συντάγματος, δίδουσαν τὸ δικαίωμα εἰς τὸ Στέμμα νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔπραξεν ἀπέναντι τῆς Βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου. Οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς κ. κ. Ἐσμὲν καὶ Πρεδῶ Παραδὸλ παραδέχονται ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀσκηθῇ διάλυσις τῆς Βουλῆς δὶς κατὰ τῆς αὐτῆς Κυβερνήσεως, ἢ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς Κυβερνήσεως. Εἶναι τοῦτο μία ἐπιστημονικὴ γνώμη. Ἀλλ' ἐν τῇ Βουλῇ τοῦ Σεπτεμβρίου παρουσιάσθη ἀπόφασις κηρύξεως πολέμου ἕνεκεν ἄλλων περιστάσεων, αἵτινες δὲν εἶχον ἐμφανισθῇ πρὸ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31ης Μαΐου. Ποῦ λοιπὸν εἶναι ἡ ταὐτότης τοῦ πολιτικοῦ θέματος, ἐφ' οὗ ἐνησκήθη δὶς ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς;

Παρατήρησις τοῦ κ. Βενιζέλου.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Μοῦ ἐπιτρέπετε μίαν διακοπήν; Ἴσως συντελέσῃ νὰ παύσουν αἱ διακοπαί. Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν διαφόρων ὑποψηφίων τῶν συνδυασμῶν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων τότε ἔχουν ταύτην τὴν ἔννοιαν—ἐπιφύλαξιν, τὴν ὁποίαν τὴν ἔκαμεν ἡ Κυβέρνησις—ὅτι δὲν ἦτο βέβαιον, ὅτι μὲ τὴν ἄνοδον τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἡ Ἑλλὰς θὰ εἰσήρχετο εἰς πόλεμον ἀμέσως. Θὰ ἐβλέπομεν ποῖαι ἦσαν αἱ περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ μᾶς ἐπέτρεπον νὰ μετάσχωμεν τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Δαρδανελλίων, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐπεφύλαξε γνώμην τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Οὐδεὶς δ' ἔθεσεν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων τότε ὑποψηφίων φίλων μου ὅτι, ἐὰν ἠρχόμεθα εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπετίθεντο κατὰ τῆς Σερβίας, ἡμεῖς δὲν θὰ ἐξεπληροῦμεν τὰς ὑποχρεώσεις τὰς συμμαχικάς. *(Χειροκροτήματα παρατεταμένα ἐκ τῆς αἰθούσης καὶ τῶν θεωρείων).* Ἀπ' αὐτοῦ προῆλθεν ἡ δευτέρα διαφωνία, ἀπ' αὐτοῦ δὲ δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία. Οὔτε τὸ κόμμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκατε σεῖς καὶ τὸ ὁποῖον διεξήγαγε τὰς ἐκλογάς, εἶπε τὸ ἐναντίον. Ἀπ' αὐτοῦ, λοιπόν, οἱ ἐκλογεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔστειλαν τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων εἰς τὰ πράγματα, ἀπεφαίνοντο τότε: Γνωρίζομεν τὴν πολιτικὴν τοῦ Βενιζέλου, γνωρίζομεν ὅτι, ἂν οἱ Βούλγαροι ἐπετίθεντο κατὰ τῆς Σερβίας, ἐννοεῖ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ ἐπιτεθῇ διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις, γνωρίζομεν ὅτι ἐν τούτῳ εἶναι διατεθειμένος νὰ εἰσέλθῃ εἰς πόλεμον, ἐὰν ἐντεῦθεν ἠδύνατο νὰ ποριθῇ μεγάλα ὀφέλη ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους, γνωρίζομεν ὅτι θέλει νὰ μετάσχῃ εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Δαρδανελλίων. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἐμπιστευόμεθα εἰς αὐτὸν καὶ αὐτὸν στέλλομεν καὶ πάλιν, διότι ἀπὸ ὅλους τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους βλέπομεν, εἰς αὐτὸν ἐμπιστευόμεθα καλύτερα ὅπως διεξαγάγῃ τὰς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους. *(Χειροκροτήματα παρατεταμένα ἐκ τῆς αἰθούσης καὶ τοῦ ἀκροατηρίου).*

Συζήτησις περὶ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31 Μαΐου.

Ὁ κ. ΣΤΡΑΤΟΣ συνεχίζων ἐπιμένει ὅτι δὲν ἐτέθη σαφὲς τὸ ζήτημα πρὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁπότε, διακόπτων πάλιν ὁ κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ λέγει: Τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἡ διεξάγουσα τὰς ἐκλογὰς Κυβέρνησις ἦτο σύμφωνος εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Συνθήκης, νομίζετε ὅτι μειώνει τὴν ἐκ τῶν ἐκλογῶν προελθοῦσαν ἀπόφασιν; Νομίζετε ὅτι, ἂν ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη δὲν ἦτο σύμφωνος, θὰ ἦτο ἐγκυροτέρα ἡ διάπλασις τῆς Βουλῆς; Ἢ ἀξιοῦτε, ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπὶ ἑκάστου σημείου ἀποφαίνεται εἰδικῶς: στέλλω αὐτὴν τὴν Κυβέρνησιν διὰ νὰ κάμῃ τοῦτο, ἐκεῖνο καὶ ἐκεῖνο. Τοιοῦτόν τι θὰ ἠθέλατε;

Ὁ κ. ΣΤΡΑΤΟΣ, ὑποστηρίζων ὅτι οἱ ὑποψήφιοι τοῦ Νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας δὲν ὡμίλησαν διὰ τοῦ προγράμματός των σαφῶς περὶ πολέμου, προκαλεῖ διακοπὴν τοῦ κ. Τσιριμώκου.

ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ (*Ὑπ. Δικ.*) Ὅταν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἀπεχώρησεν ἰσχυρίσθητε ὅτι ἀφῆκεν ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία ἐξεπροσώπει τὸ κόμμα. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκείνη ἐξέδωκε πρὸς τὸν λαὸν διάγγελμα, τὸ ὁποῖον φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἀποτελούντων τὴν ἐπιτροπήν, εἶναι δὲ δημοσιευμένον καὶ φέρεται ἐν αὐτῷ, ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ εἶναι διαγεγραμμένη ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Κόμματος καὶ τὴν ὁποίαν ἀπαρεγκλίτως θὰ ἀκολουθήσῃ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Συνεπῶς ἦτο σαφῶς ἐκτεθειμένη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἡ ἐξωτερικὴ πολιτική.

ΖΑΒΙΤΣΙΑΝΟΣ. Ἐπειδὴ εἶμαι καὶ ἐγὼ εἷς ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐξεπροσώπουν ἐγκύρως τὴν γνώμην τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὀφείλω νὰ ὑποστηρίξω ὅτι ἡ συζήτησις κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην δὲν διεξήχθη μόνον εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καθορίζετε· ἀλλ' οἱ ἐκπροσωποῦντες τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, καὶ ἐγὼ ἰδίᾳ, ὄχι μόνον δὲν ἄφησαν νὰ ἐννοηθῇ ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐρχόμενον εἰς τὴν ἀρχὴν ἤθελεν ὁπωσδήποτε παραμελήσῃ τὸ καθῆκόν του, ἀλλ' ἐδήλωσαν συγκεκριμένως ὅτι, ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ Σερβία ἤθελε προσβληθῇ ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων βεβαίως ἤθελεν ἐνεργήσει πόλεμον. (*Χειροκροτήματα παρατεταμένα*).

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. (*Ὑπ. Ἐξ.*) Εἴπατε ὅτι ἐλθοῦσα ἡ Κυβέρνησις τὸν Αὔγουστον τοῦ 1915 ἤλλαξε πολιτικὴν καὶ ἀναφέρεσθε εἰς λόγους τοῦ κ. Προέδρου. Δὲν ἤλλαξε πολιτικήν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν ἐπερίμενα νὰ γίνουν αἱ ἐκλογαί, οὔτε ἐπέρασαν πέντε μῆνες διὰ νὰ φθάσω εἰς τὰς 10 Αὐγούστου, ὅταν ἐκλήθην ἐκ νέου εἰς τὴν ἀρχήν, διὰ νὰ ἐννοήσω ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ πτῶσις τῆς Καλλιπόλεως διὰ μιᾶς μόνον μεραρχίας. Μόλις ἀπεχώρησα τῆς ἀρχῆς οἱ πλεῖστοι τῶν φίλων μου, οἱ ὁποῖοι μὲ ἐπεσκέπτοντο καὶ μοὶ ὡμίλουν καὶ μὲ ἔβλεπον ἀθυμοῦντα μοῦ ἔλεγον: «Μὴ φοβᾶσαι· ὁ λαὸς θὰ σὲ φέρῃ πάλιν». Τοὺς ἔλεγα: «*Τὸ πουλάκι ἐπέταξε· δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γείνῃ αὐτό*». Τὸ ζήτημα ἦτο δι' αἰφνιδιασμοῦ νὰ καταλάβωμεν τὴν Καλλίπολιν, ὅ ἀθέτοντες ἡμεῖς τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἦτο τότε ἐκεῖ ἑτοίμη. Ἀφοῦ τότε δὲν ἔγεινε, μετὰ πάροδον ἑνὸς μηνὸς ἡ Καλλίπολις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταληφθῇ οὔτε μὲ διακοσίας χιλιάδας στρατοῦ. Ἦτο ἐπεισοδιακὴ ἡ ὑπόθεσις τῆς Καλλιπόλεως. Ἅμα ἐπῆλθεν ἡ διαφωνία ἐτελείωσεν αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις. Δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἄλλο τι, ἐγὼ δὲ ἔμενα πάντοτε εἰς τὴν ἀρχικὴν πολιτικήν μου. (*Χειροκροτήματα*).

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Ἀλλὰ καὶ ἐφ' ὅσον αἱ ἐκλογαὶ τῆς 31ης Μαΐου ἔδωσαν πλειονοψηφίαν ὑπὲρ τῶν Φιλελευθέρων, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ πλειονοψηφία αὕτη ὑπῆρξε κατωτέρα ἐκείνης ἣν τὸ κόμμα τοῦτο εἶχε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Βουλῆς τῆς ΙΘ΄ περιόδου. Κατὰ ταύτην ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου εἶχε βουλευτὰς πάντας ἐκ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος 148 ἀπέναντι 36 ἀντιπολιτευομένων. Μετὰ τὸν διπλασιασμὸν τοῦ Κράτους ἦτο εὔλογον ἡ πλειονοψηφία αὕτη τοὐλάχιστον νὰ διατηρηθῇ. Ἐν τούτοις, ἐν τῇ Βουλῇ τῆς 31ης Μαΐου οἱ μὲν Φιλελεύθεροι βουλευταὶ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος ἀνῆλθον εἰς 120, οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς 60, ἑπομένως ἡ προτέρα πλειονοψηφία τῶν 110 ψήφων περιωρίσθη εἰς 60, ἤτοι σχεδὸν εἰς τὸ ἥμισυ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν γενομένων ψηφοφοριῶν κατεδηλώθη μείωσις τῆς Κυβερνητικῆς δυνάμεως κατὰ 20 ψήφους, ὥστε ἡ ὁλικὴ πλειονοψηφία τῶν Φιλελευθέρων περιωρίσθη εἰς 16 ψήφους. Διὰ τοιαύτης ὅμως πλειονοψηφίας δὲν ἀποφασίζονται πόλεμοι. Οἱ πόλεμοι σήμερον εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐθνικοί, ἐκπροσωποῦντες τὴν γνησίαν

ψυχὴν τοῦ ὅλου Ἔθνους, ὅταν δὲ ἐκδηλοῦται πρόθεσις ὅπως διὰ τόσης μικρᾶς πλειονοψηφίας ἀποφασισθῇ πόλεμος, τότε δικαιούμεθα νὰ διατυπώσωμεν ὅτι ἡμεῖς ἐπεζητήσαμεν πόλεμον κεβερνητικῆς καὶ ὄχι Ἐθνικῆς ἀποφάσεως, πόλεμον δηλαδὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ μιλιταρισμοῦ, τὰς ὁποίας καταπολεμοῦσιν οἱ μεγάλοι σύμμαχοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὰς ὁποίας ἠθελήσατε νὰ ἐφαρμόσητε ὑμεῖς, προβάλλοντες ὡς κάλυμμα τὸ δόγμα τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ κρισίμῳ περιστάσει ὁ Ἡγεμὼν ἐδικαιοῦτο ὅπως ἐφαρμόσῃ τὴν προνομίαν, καὶ ἂν ἔτι ἀντέκειτο ἡ χρῆσίς της πρὸς γράμμα ρητὸν τοῦ Συντάγματος. Διότι πρὸ παντὸς καθήκον εἶχε νὰ προφυλάξῃ τὴν Χώραν ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου. Ἐξ ὅλου λοιπὸν τοῦ κατηγορητηρίου διὰ τὴν χρῆσιν τῆς Βασιλικῆς προνομίας ἀπομένει μόνον ἡ ἐλαττωματικὴ κατάρτισις τῶν ἐκλογικῶν συλλόγων κατὰ τὰς ἐκογὰς τῆς 6ης Δεκεμβρίου ἕνεκα τῆς ἐπιστρατεύσεως. Τοῦτο ὅμως ἐπιβάλλει τὴν διάλυσιν τῆς κακῶς καταρτισθείσης Βουλῆς καὶ οὐχὶ τὴν ἀνάκλησιν εἰς τὴν ζωὴν τῆς καλῶς διαλυθείσης.

Ἔπρεπε νὰ γίνουν πάλιν ἐκλογαί.

Ἂν ἐγένετο χρῆσις τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς διότι τὸ Στέμμα ἀντεποιήθη τοιοῦτον ἀπόλυτον δικαίωμα μὴ χορηγούμενον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Συντάγματος, ἐπεβάλλετο ἔκκλησις πρὸς τὴν Ἐθνικὴν κυριαρχίαν. Οἱ ἔχοντες ἀντίθετον πρὸς τὸ Στέμμα γνώμην ὤφειλον νὰ ἐκθέσωσιν ἐν ἐκλογικῷ προγράμματι τὰς ἀντιλήψεις των καὶ νικῶντες νὰ προκαλέσωσι Συντακτικὴν ἢ Ἀναθεωρητικὴν Συνέλευσιν πρὸς καθορισμὸν τοῦ θέματος τούτου. Ἂν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Στέμματος κακὴ διάγνωσις τοῦ εἰκαζομένου δημοσίου φρονήματος ἢ κακὴ διαφωνία πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, δὲν γεννᾶται τότε ζήτημα Συνταγματικόν, ἀλλ' ἁπλοῦν πολιτικόν, μόνος δὲ ὁ λαὸς αἴρει τὴν διαφωνίαν, καὶ μόνον ἂν ὁ λαὸς ἄρῃ τὴν διαφωνίαν ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Στέμματος, δύναται νὰ ἐξετασθῇ ἂν τὸ Στέμμα εὑρίσκετο ἐν δόλῳ ἢ ἐν πλάνῃ. Ἀλλ' ὑμεῖς οἱ Φιλελεύθεροι ἀπέσχετε τῶν ἐκλογῶν, ἀμφισβητήσαντες ἐκ τῶν προτέρων τὴν νομιμότητα τῆς Λαϊκῆς ἐτυμηγορίας. Οὕτως ὅμως ἐδικάσατε τοὺς ἀντιπάλους ὑμῶν καὶ δὲν

καρέσχετε εἰς τὸν Λαὸν τὴν εὐχέρειαν ὅπως ἐκφέρῃ τὴν ἐτυμηγορίαν του κατ' ἀντιδικίαν.

Συνάγω, Κύριοι, ἐκ πάντων τούτων, ὅτι ἡ μόνη ὀρθὴ λύσις τοῦ ζητήματος ἦτο ἡ διάλυσις τοῦ Βουλῆς καὶ ἡ ἐνέργεια νέων ἐκλογῶν. Τοῦτο δ' ἠξίωσε καὶ ἡ διακοίνωσις τῆς 8ης Ἰουνίου 1916, ἧς ὅμως ἡ μὴ ἐφαρμογὴ ὀφείλεται εἰς ἐνέργειαν αὐτῶν τῶν ἰδίων Δυνάμεων καὶ οὐχὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὀφείλω νὰ ἐξετάσω καὶ τὸ ζήτημα τῆς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Χώρας ἐπεμβάσεως τῶν δύο Δυτικῶν Δυνάμεων. Ὀφείλω δὲ νὰ ἐξετάσω τοῦτο ἀκριβῶς, διότι εἴμεθα σήμερον σύμμαχοί των καὶ δὲν πρέπει ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ νομισθῇ, ὅτι ἡ κοινότης τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν συμφερόντων ἡμῶν καταλύει δι' ἡμᾶς τὸ δικαίωμα ἐπὶ τὴν αὐτοτέλειαν τῆς Χώρας. Αἱ Δυνάμεις δὲν ἠξίωσαν βεβαίως δικαίωμα προτεκτοράτου ἐν Ἑλλάδι ποιούμεναι χρῆσιν τοῦ τίτλου «Προστάτιδες Δυνάμεις». Ὁ τίτλος οὗτος ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπὸ τῆς πρώτης Συντακτικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἀθηνῶν, ὡς τίτλος αἰσθηματικῆς φύσεως, δι' ὅσα ἐγαθὰ προσεπόρισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ δρᾶσις τῶν Δυνάμεων τούτων. Ἀξιοῦσιν ὅμως αὗται ὅτι εἶναι ἐγγυήτριαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος καὶ προβάλλουσι πρὸς τοῦτο δύο συνθήκας, τὴν τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βασιλέως Γεωργίου καὶ τὴν τῆς προσαρτήσεως τῶν Ἰονίων νήσων. Ἀμφότεραι αἱ συνθῆκαι αὗται ὄντως μεταχειρίζονται τὴν φράσιν, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἀποτελεῖ Κράτος Μοναρχικόν, Συνταγματικὸν καὶ ἀνεξάρτητον. Ἀλλ' ἡ ἐγγύησις αὕτη εἶναι ὑπὲρ τῶν ἐσωτερικῶν θεσμῶν τῆς Χώρας; Οὐχί. Εἶναι ἐγγύησις τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀκεραιότητος τῆς Χώρας, διδομένη ὑπὲρ αὐτῆς καὶ κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ ἱστορία τοῦ ζητήματος μαρτυρεῖ τοῦτο. Αἱ Δυνάμεις ἠσχολήθησαν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ πράγγατα μετ' ἐντάσεως ἀπὸ τοῦ 1826. Τὸ πρωτόκολλον τῆς 4ης Ἀπριλίου 1826 μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας θέτει τὴν πρώτην βάσιν τῆς ἐγγυήσεως ἐπὶ συμβιβασμοῦ, ὃν ἤδη ἐπεχείρουν αὗται μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἐφ' οὗ δὲ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐγγυήσεως ἀναλαμβάνει ἡ Ρωσσία. Ἡ συνθήκη τῆς 6ης Ἰουλίου 1827 ἀναγνωρίζει τὴν ἐγγύησιν, ἣν Ἀγγλία, Ρωσσία καὶ Γαλλία θὰ παράσχωσιν εἰς τὰς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ

Τουρκίας συμφωνίας, εἶναι δ' ἡ συνθήκη αὕτη ἡ πρώτη καταστατικὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας διεθνὴς πρᾶξις. Τὸ πρωτόκολλον τῆς 10ης Μαρτίου 1829 θέτει ὑπὸ ἐγγύησιν τὸ σύνολον τοῦ συμβιβασμοῦ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος. Τὸ πρωτόκολλον τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1830 καθορίζει τὴν ἐγγύησιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὡς Κράτους ἀνεξαρτήτου, ὅπερ θέλει χαίρει πάντα τὰ δίκαια, πολιτικά, διοικητικὰ καὶ ἐμπορικά, προσπεφυκότα εἰς ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν. Καθορίζει δὲ ταῦτα ἀπέναντι τῆς Τουρκίας, ἐξ ἧς ἀπεσπᾶτο ἡ Ἑλλὰς καὶ καθίστατο ἐλευθέρα. Ἡ συνθήκη τῆς 7ης Μαΐου 1832 περὶ ἐκλογῆς τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος καθορίζει τὴν αὐτῆς φύσεως ἐγγύησιν, ἀναφερομένην εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1830. Ἡ συνθήκη λοιπὸν τῆς 1ης Ἰουλίου 1863 περὶ ἐκλογῆς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἐπαναλαμβάνει τυπικῶς, προκειμένου περὶ τῆς ἐγγυήσεως, ὅ,τι αἱ προηγούμεναι συνθῆκαι ἀνέγραψαν, καὶ ἑπομένως μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν. Ἡ δὲ συνθήκη τῶν Ἰονίων νήσων καθιστᾷ καταφανές, ὅτι περιλαμβάνονται καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐγγύησιν ἀνεξαρτησίας καὶ ἀκεραιότητος ἐδάφους μόνον, διότι ὁρίζει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐντὸς τῶν ὁρίων, τῶν διαγραφομένων ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταξὺ τῶν Αὐλῶν τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσσίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀφ' ἑτέρου διαπραχθείσης συμβάσεως τῆς 9ης Ἰουλίου 1832 περιλαμβανομένων καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ἀποτελέσει ἓν Κράτος Μοναρχικόν, ἀνεξάρτητον καὶ Συνταγματικὸν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Γεωργίου καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Αὐλῶν. Εἶναι οὕτω καταφανές, ὅτι καὶ ἡ ἐκ τῆς συνθήκης ταύτης ἐγγύησις καθορίζεται ἀπέναντι τῆς Τουρκίας καὶ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Χώρας. Ἀλλὰ πῶς ἡρμήνευσαν αὐταὶ αἱ Δυνάμεις τὰς περὶ ἐγγυήσεως διατάξεις; Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 19ης Ἰουνίου 1830 ἀπέκρουσαν ἀνάμιξιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν θεσμοθεσίαν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις θέλει γίνῃ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ νέου Ἡγεμόνος καὶ θέλει ἐκπηγάσει ἐκ τοῦ εἴδους τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Βαυαρίας βαρῶνος Γκίζε ἀνακοινοῖ πρὸς τὴν Προσωρινὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι, καθ' ἃς ἔλαβεν ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας πληροφορίας, τὸ ὁριστικὸν πολίτευμα τῆς Χώρας θέλει καθορισθῇ διὰ τῆς ἐλευθέρας συνδρομῆς

τοῦ νέου Βασιλέως καὶ τοῦ Ἔθνους. Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 18ης Αὐγούστου 1832 αἱ Δυνάμεις ἀπέκρουσαν τὰς Τουρκικὰς ἀξιώσεις περὶ ὁρισμοῦ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος, περὶ οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι τῆς Τουρκίας καὶ περὶ παραδόσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι καταφυγόντων Τούρκων ὑπηκόων, δηλώσασαι ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐπέμβωσιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις Κράτους ἐντελῶς ἀνεξαρτήτου, ἔχοντος δικαίωμα νὰ κηρύσσῃ πόλεμον κατὰ παντὸς καὶ νὰ ἔχῃ αὐτοτέλειαν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ νομοθεσίᾳ του. Ὁ Δοὺξ τοῦ Μπρολί, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, ἐν μακρᾷ ἀγορεύσει του κατὰ Μάϊον τοῦ 1832 ἐνώπιον τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς κηρύσσει, ὅτι ἡ Ἑλλὰς διεμορφώθη εἰς Κράτος ἀνεξάρτητον δικαίῳ καὶ πράγματι, εἰς Κράτος ἐλεύθερον νὰ ἐκλέγῃ τοὺς φίλους του καὶ τοὺς συμμάχους του, εἰς Κράτος μὴ τεθειμένον ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν οὐδενός, μὴ ἔχον ἀνάγκην οὐδεμιᾶς διηνεκοῦς ἡμιεπισήμου ἐπεμβάσεως, εἰς Κράτος, ὅπερ θὰ εἶναι διατεθειμένον νὰ στρέψῃ διαρκῶς τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Γαλλίαν, τὴν καταστήσασαν αὐτὸ τοιοῦτον καὶ ἑτοίμην ὅπως παρέχῃ πρὸς αὐτὸ πᾶσαν συνδρομὴν ἐν ἀνάγκῃ, χωρὶς νὰ ἀπειλῇ αὐτὸ διαρκῶς διὰ τῆς προστασίας της. Οὕτω καθωρίσθη ἡ ἀποφυγὴ πάσης ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Χώρας. Καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ἐκ τῆς συνθήκης τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ἄνευ συσχετίσεως πρὸς τὰ προηγούμενα, ἐξήχθη ὅτι ἀνέλαβον αἱ Δυνάμεις ἐγγύησιν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτεύματος. Πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ταύτας συμμορφοῦται τὸ νεώτερον Εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα καὶ αἱ διέπουσαι τοὺς Συμμάχους τῆς Συνεννοήσεως γενικαὶ ἀρχαί. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος προέκυψεν ἐκ τῆς Αὐστριακῆς ἀξιώσεως πρὸς ἐπέμβασιν ἐσωτερικὴν ἐν Σερβίᾳ, ἣν ἐχαρακτήρισε βαρύτατα ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ. Ἡ ἰδεολογία δὲ τῶν Συμμάχων ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐλευθέρου βίου τῶν Ἐθνῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν μικρῶν, ἅτινα διασώζει μόνη ἡ ἠθικὴ ἀντίληψις τῶν μεγάλων. Ἡ ἰδεολογία αὕτη ἀντίκειται πρὸς τὰ ἀξιούμενα ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δίκαια, διεκήρυξε δὲ τοῦτο σαφῶς ἡ Ρωσσικὴ Δημοκρατία διὰ τῆς ἀπὸ 7 Ἰουλίου ἐ. ἔ. ἐπισήμου ἀνακοινώσεώς της, δι' ἧς δηλοῖ ὅτι δὲν ἐπιδοκιμάζει τὰ ἐν Ἑλλάδι τελε-

σθέντα. Ἓν μόνον δικαιολογεῖ τὰ γινόμενα ἀπὸ τῆς Συμμαχικῆς ἀπόψεως. Κατὰ τὰς αὐτὰς δηλώσεις τοῦ Γάλλου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν δουκὸς τοῦ Μπρολί, ἡ Ἑλλὰς ἐθεωρεῖτο προωρισμένη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ναυτικὸς πρόσκοπος τῆς Γαλλίας ἐν Ἀνατολῇ, ἐπόπτης τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων καὶ τῶν πρὸς τὴν Ἀσίαν ὁδῶν. Ἡ Ἑλλὰς περιελαμβάνετο ἐντὸς τῶν διαγραφομένων διὰ τὴν Γαλλίαν συμμαχικῶν συνδυασμῶν. Μία λανθασμένη στροφὴ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἐν ἔτει 1853 προὐκάλεσε τὴν κατοχὴν τοῦ Πειραιῶς. Ἡ διάψευσις τῶν Γαλλικῶν προσδοκιῶν κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον, ἴδίως δὲ ἀφ' ἧς ἡ Γαλλία, ὑποστᾶσα ἀκλονήτως τὴν πρὸς τὴν Γερμανίαν σύγκρουσιν καὶ ἀντιλαμβανομένη ὅτι ἀνελάμβανε τὰ στρατιωτικὰ βάρη τῆς Συμμαχίας, ἀντὶ τῆς κλονισθείσης Ρωσσίας, ἐπανέλαβε τὴν παλαιὰν πρωτοβουλίαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ πολιτικῇ της προὐκάλεσε τὰ γεγονότα τοῦ ἔτους τούτου. Ἡ νομιμοποίησις ὅμως τῆς καταστάσεως δύναται νὰ γείνῃ μόνον διὰ τῆς Συντακτικῆς ψήφου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ἀπεκδεχόμεθα πλήρως τὴν ἐν καιρῷ σύγκλησιν τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως, διότι οὕτω ἀπομένει πλήρης ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν κυρίαρχον βούλησιν τοῦ Ἔθνους ὅπως εἰρηνικῶς συντάξῃ τὴν πολιτείαν.

Ἡ διπλωματικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ κ. ΣΤΡΑΤΟΣ εἰσερχόμενος εἶτα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ διπλωματικοῦ μέρους, ὁμιλεῖ διὰ μακρῶν καὶ λέγει, ὅτι κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἡ διπλωματικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος καθωρίζετο εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως. Αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις συνέδεον τὴν Χώραν ἀναποσπάστως πρὸς τὰς Δυνάμεις, αἵτινες συνέβαλον εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας της ἀπὸ τοῦ 1770, ὁπότε ἡ Ρωσσία ὑπεκίνησε τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, καὶ ἀπὸ τοῦ 1826, ὅτε αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἐβοήθησαν τὴν Χώραν διπλωματικῶς, στρατιωτικῶς καὶ οἰκονομικῶς πρὸς ἀπόκτησιν καὶ ἐμπέδωσιν τῆς ἐλευθερίας τ.λ.ς. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν δύο Ἠπειρωτικῶν ἐπαρχιῶν ὑπῆρξεν ἐπίσης ἔργον τῶν αὐτῶν Δυνάμεων. Ἐν ἔτει 1897 αἱ αὐταὶ Δυνάμεις διεφύ-

ήξαν τὴν Ἑλληνικὴν ἀκεραιότητα. Καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τοῦτο ἡ Ἀγγλικὴ καὶ ἡ Γαλλικὴ ἀγορὰ παρέσχον τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Ἑλληνικῶν δανείων, αἱ δὲ Ἑλληνικαὶ παροικίαι ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ἐγένοντο φορεῖς δεσμοῦ αἰσθηματικοῦ καὶ ἐπικοινωνίας μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων. Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι, ἐμφανίσαντες τὴν Ἑλληνικὴν ζωτικότητα, προὐκάλεσαν εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς τὴν διπλωματικὴν ὑποστήριξιν τῆς Συνεννοήσεως, πλὴν δὲ τοῦ ζητήματος τῆς Καβάλλας, καθ' ὃ διηρέθησαν οἱ διπλωματικοὶ συνδυασμοί, ὑπεστηρίχθημεν ὅ' ἡμεῖς ὑπὸ τῶν δύο μᾶλλον ἀδιαλλάκτων ἀντιπάλων Γαλλίας καὶ Γερμανίας, πάντα τὰ ἐκκρεμῆ ζητήματα τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου, καὶ εἰδικῶς τὸ ζήτημα τῶν νήσων, ἔτυχον τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Συνεννοήσεως, ἐνῷ καὶ εἰς τοῦτο καὶ εἰς τὸ Βορειοηπειρωτικὸν προσέκρουσεν ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν ἀντίθεσιν τῶν συμφερόντων τῆς τότε Τριπλῆς Συμμαχίας. Ἡ πολεμικὴ ἰδεολογία τῆς Συνεννοήσεως ὑπὲρ τοῦ δικαίου τῶν ἐθνικοτήτων καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν μικρῶν λαῶν ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, ἐξ ἧς προέκυψεν ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος καὶ προσδοκᾶται σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀποκατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἡ ἰδιότης τῆς Ἑλλάδος, ὡς συμμάχου τῆς Σερβίας, ὤθει τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Συνεννοήσεως. Ἀλλ' οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι καθώρισαν τὰς περαιτέρω ἐθνικὰς βλέψεις τῆς Ἑλλάδος. Πλὴν τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐφ' ἧς ἔχει ἐθνολογικὰ δίκαια ἀκαταμάχητα ἡ Χώρα, κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ κατεύθυνσίς της εἶναι ἐστραμμένη μόνον πρὸς ἀνατολάς. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην συμβάλλει καὶ ἡ ἐπιταγὴ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς Χώρας. Πρὸς τὴν ἐθνικὴν ταύτην κατεύθυνσιν δὲν συγκρούονται τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, συνεκρούοντο δὲ μόνον μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Ρωσσικῆς Δημοκρατίας τὰ Ρωσσικὰ συμφέροντα ἕνεκα τῶν Ρωσσικῶν βλέψεων ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ σύγκρουσις τῶν Ἑλληνικῶν βλέψεων πρὸς τὰς Ἰταλικὰς περιωρίζετο μόνον ἐπὶ ὡρισμένων σημείων, ἅτινα ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς των εἶναι γενικωτέρου διεθνοῦς ἐνδιαφέροντος καὶ προκαλοῦσι τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τῶν Μεγάλων Κρατῶν τῆς Συνεννοήσεως. Προσθέτως πρὸς ταῦτα, ἡ ναυτικὴ ὑπεροχὴ τῶν Δυ-

νάμεων τῆς Συνεννοήσεως καὶ ἡ Μεσογειακὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος τάσσουσι ταύτην, καὶ κατ' ἀνάγκην καὶ κατὰ συμφέρον, εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἐνῷ οἱ δεσμοὶ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν αἴρουσι πᾶσαν βάσιν συμπράξεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς Μεγάλην Δύναμιν, πλησίον τῆς ὁποίας θέσιν περιφανῆ κατέχουσιν αἱ Βαλκανικαὶ τῆς Ἑλλάδος ἀντίζηλοι. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ πολέμου κατέστησε καθαρωτέραν τὴν διπλωματικὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρωσσικὴ ἐπανάστασις ἐξήλειψε τὴν ἀντίθεσιν τῆς Πανσλαυϊστικῆς πολιτικῆς πρὸς τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν βλέψεις. Ἡ ἐθνικοποίησις καὶ ἡ εἰς τὸν πόλεμον ἀνάμιξις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μετέβαλε τὴν παγκόσμιον πολιτικὴν ἰσορροπίαν καὶ προορίζεται ὅπως μεταβάλῃ εἰς παγκόσμιον τὸν Εὐρωπαϊκὸν Ἄρειον Πάγον. Ἡ Ἀγγλία μετεβλήθη εἰς μεγίστην Στρατιωτικὴν Δύναμιν καὶ εἰς τοιαύτην ἐξελίσσεται καὶ ἡ Ἀμερική. Οὕτω αἱ Δυτικαὶ Δυνάμεις ἀποκτῶσι τὴν ὑπεροχὴν ἐν τῷ πολιτικῷ συνδυασμῷ τῆς Συνεννοήσεως καὶ ὁ πόλεμος, ἀοξάμενος ὡς Γερμανοσλαυϊκός, ἔλαβεν ἤδη μορφὴν ἀγῶνος μεταξὺ Γερμανίας ἀφ' ἑνός, Ἀγγλίας, Ἀμερικῆς καὶ Γαλλίας ἀφ' ἑτέρου. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς μορφῆς τοῦ ἀγῶνος καθιστᾷ ἀναγκαιοτέραν διὰ τὴν Γερμανίαν τὴν στενὴν σύμπραξιν αὐτῆς μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, αἵτινες ἀσφαλίζουσιν εἰς αὐτὴν τὴν ὁδὸν πρὸς ἀνατολάς, δι' ἧς καὶ μόνης δύναται ἐν τῷ μέλλοντι νὰ πλήξῃ τὴν Ἀγγλικὴν δύναμιν εἰς τὴν ζωτικωτέραν τῶν ἀποικιῶν της, τὰς Ἰνδίας. Συνεπῶς ἐνδείκνυται ἡ καθόλου διπλωματικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος πλησίον τῆς Ἀντάντ, δι' ἣ χαραχθεῖσα ἐξ ὑπαρχῆς τοῦ πολέμου πολιτικὴ τῆς εὐμενοῦς ὑπὲρ τῆς Συνεννοήσεως οὐδετερότητος ὑπῆρξε σύμφωνος πρὸς τὸ ἀληθὲς συμφέρον τῆς Χώρας. Ἡ εὐμενὴς ὅμως οὐδετερότης καθωρίσθη μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως ὅτι θὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου ἡ Χώρα, ἐὰν προκύψῃ εὔθετος πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ περίστασις. Ἡ ἔνοπλος δὲ ἐπέμβασις ἠδύνατο νὰ προέλθῃ εἴτε ἕνεκα συμμαχικῆς ὑποχρεώσεως εἴτε ἕνεκα πολιτικοῦ συμφέροντος.

Ἡ Ἑλληνοσερβικὴ συνθήκη.

Καὶ ἐγεννήθη τὸ ζήτημα: Ὑποχρεοῖ τὴν Ἑλλάδα εἰς ἔνοπλον ἐπέμβασιν ἡ Ἑλληνοσερβικὴ Συνθήκη; Ἡ διατύπωσις τοῦ 1ου ἄρθρου τῆς Συνθήκης εἶναι ἀόριστος, ἡ δὲ τοῦ 1ου ἄρθρου τῆς Στρατ. Συμβάσεως εἶναι γενική, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι ἡ ὑποχρέωσις τῆς Χώρας εἶναι καθολικῆς φύσεως. Ἀλλὰ αἱ συνθῆκαι δὲν ἑρμηνεύονται γραμματικῶς. Αἱ συνθῆκαι συνομολογοῦνται ἀμφοτεροβαρεῖς πρὸς ἐξυπηρέτησιν συνδεδυασμένων ἐθνικῶν συμφερόντων τῶν συμμαχούντων, πρὸς ἐκπλήρωσιν συνδεδυασμένων εἰδικῶν σκοπῶν καὶ διὰ μέσων ἀναλόγων πρὸς τοὺς σκοποὺς τῶν συμμαχούντων, προϋποθέτουσι δὲ ἐλευθερίαν θελήσεως καὶ ἐνεργείας τούτων ἐπὶ παντὸς τρίτου Κράτους. Ἡ Ἑλληνοσερβικὴ Συνθήκη ἐπαγγέλλεται τὴν διαρκῆ εἰρήνην ἐν τοῖς Βαλκανίοις καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἐγγύησιν τῶν κτήσεών των. Τοῦτο εἶναι τὸ συνδεδυασμένον πολιτικὸν συμφέρον ἀμφοτέρων. Ἐπαγγέλλεται δὲ ὡς εἰδικὸν σκοπὸν τὴν ἐξασφάλισιν τῆς συμφερούσης ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας διανομῆς τῶν χωρῶν, ἃς ἐπηλευθέρωσεν ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας κοινὸς πόλεμος. Περιορίζονται ἅμα οἱ σκοποὶ τῆς Συνθήκης ἐντὸς τοῦ Βαλκανικοῦ ἐδάφους πρὸς προάσπισιν κεκτημένων ἤδη. Καὶ ἐφ' ὅσον ὁ εἷς τῶν συμμάχων ἤθελε ὑποβοηθῇ εἰς ἐθνικὰς ἐνεργείας ἔξω τοῦ Βαλκανικοῦ ὁρίζοντος καὶ ἤθελεν ἐμπλακῇ εἰς ῥῆξιν πρὸς τρίτον, αἴρεται ἡ βάσις τοῦ κοινοῦ συμμαχικοῦ συμφέροντος. Εἰς τοιαύτας δὲ νοτιοσλαυϊκὰς ἐνεργείας ὑπεδόθη ἡ Σερβία, ἐξ ὧν προέκυψεν ἡ κατ' αὐτῆς Αὐστριακὴ ἐπίθεσις, ἐπωφεληθεῖσα τοῦ τυχαίου καὶ ἀσχέτου πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Σερβικοῦ Κράτους ἐγκλήματος κατὰ τοῦ Διαδόχου τῆς Αὐστρίας. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις, τὰς ὁποίας διαθέτουσιν ἀμφότερα τὰ συμμαχήσαντα Κράτη, καθιστῶσι σαφές, ὅτι ὁ σκοπούμενος ἐχθρὸς εἶναι Βαλκανικός, διότι αἱ Σερβικαὶ καὶ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις ὁμοῦ δὲν ὑπαρκοῦσιν ὅπως ἀντιμετωπίσωσι μίαν Μεγάλην Δύναμιν. Ἡ συμμαχικὴ ὑποχρέωσις τῆς Ἑλλάδος ἀφεώρα μόνον Βαλκανικὴν σύρραξιν. Ἡ Σερβία, συμπράττουσα μετὰ Συμμάχων Μεγάλων Δυνάμεων, ἠστερήθη τῆς ἐλευθερίας ὅπως συνομολογήσῃ εἰρήνην ὁπότε θελήσῃ. Οὕτω τὸ σχετικὸν ἄρθρον τῆς Συνθήκης περὶ συνομολογήσεως εἰρή-

νης ἀπὸ κοινοῦ καθίσταται μάταιον, ἡ δὲ Ἑλλάς, σπεύδουσα νὰ βοηθήσῃ τὴν Σερβίαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, θὰ ἦτο ὑπόχρεως νὰ ἦτο ἐμπόλεμος μέχρι τέλους τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Ἡ ἔννοια αὕτη τῆς Συνθήκης καθωρίσθη εὐθὺς ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, αὐτοῦ τοῦ κ. Βενιζέλου ἀρνηθέντος, ὡς γνωστόν, νὰ παράσχῃ εἰς τὴν Σερβίαν πλέον τι τῆς τυμένους οὐδετερότητος. Ἀλλὰ καὶ αἱ Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, προσκαλέσασαι τὴν Ἑλλάδα ἵνα ἐπέμβῃ ὑπὲρ τῆς Σερβίας καὶ κατὰ τῆς Αὐστρίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1914 καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1915, ὑποσχεθεῖσαι πρὸς τοῦτο ἀνταλλάγματα, ἀπέδειξαν δι' αὐτῆς τῆς προσφορᾶς ἀνταλλαγμάτων ὅτι ἐθεώρουν τὴν Συνθήκην ὡς μὴ ὑποχρεοῦσαν τὴν Ἑλλάδα γενικῶς. Ἀλλὰ καὶ ὡς Βαλκανικὴ Συνθήκη ὑποχρεοῖ τὴν Ἑλλάδα μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν μονομεροῦς ἐπιθέσεως τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας καὶ οὐχὶ διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ Βουλγαρία ἤθελεν ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας ἐν συμμαχικῷ συνδυασμῷ μετὰ Δυνάμεων μὴ Βαλκανικῶν. Ἐφ' ὅσον ἡ Βουλγαρία εἶναι συντεταγμένη μετ' ἄλλων Δυνάμεων ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ πολέμῳ, δὲν ὑφίσταται πλέον ζήτημα διατηρήσεως τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τῆς ἰσορροπίας τῶν Βαλκανικῶν. Ἑπομένως ἐκλείπει ὁ κύριος σκοπὸς τῆς Ἑλληνοσερβικῆς Συνθήκης.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἄρθρου δου τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως ἡ Ἑλλὰς καθίσταται τυπικῶς ἐλευθέρα νὰ μὴ μετάσχῃ τοῦ πολέμου, διότι ἡ Σερβία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν συμμάχων της καὶ ἄνευ προσυνεννοήσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης δὲ τὸ ἄρθρον 4ον τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως ἐπιτρέπει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως, ἐὰν ἤθελεν ἀναγκασθῇ νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον ἐπιθέσεως ἄλλης Δυνάμεως ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας, διαθέσῃ ὑπὲρ τῆς Σερβίας τὸ περιπλέον τῶν δυνάμεών της, ἀφοῦ ἀσφαλισθῇ πρῶτον τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος. Ἡ Ἑλλὰς ὅμως, σπεύδουσα εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, θὰ προσεβάλλετο ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἐκ Θράκης, διερχομένης διὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐδάφους. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὐδόλως θὰ ἀπέμενε στρατὸς Ἑλληνικὸς διαθέσιμος, ὅπως ἀντιταχθῇ καθ' ὁλοκλήρου τοῦ Βουλγαρικοῦ. Ἡ ἐπέμβασις τῆς Ἑλλάδος ὁλικῶς θὰ ἦτο ματαία διὰ τὴν Σερβίαν, καὶ μόνον καταστροφὴν θὰ

ἀγέννα διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀμυντικῆς Ἑλληνοσερβικῆς Συνθήκης ἐπεκράτησεν ἐξ ὑπαρχῆς ἡ θεωρία τῆς ἀποτελεσματικότητος. Ταύτην προέβαλεν ὁ κ. Βενιζέλος διὰ νὰ ἀρνηθῇ τὴν Ἑλληνικὴν συνδρομὴν εἰς τὴν Σερβίαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ταύτην προέβαλον καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1914, ὁπότε ἠρώτα αὐτὸς ἐὰν θὰ περιληφθῇ ἐν τῇ συμμαχίᾳ των, ἐφ' ὅσον παρέχων συνδρομὴν εἰς τὴν Σερβίαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἤθελε προσβληθῇ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἀπήντησαν πρὸς αὐτὸν ἀρνητικῶς, δηλώσασαι ὅτι θὰ δεχθῶσι τὴν Ἑλλάδα σύμμαχον μόνον ἐὰν ἡ Τουρκία ἐξήρχετο τῆς οὐδετερότητος. Ἡ Σερβία, δικαιολογουμένη διὰ κόπωσιν τοῦ στρατοῦ της, ἠρνεῖτο στρατιωτικὴν συνδρομὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα κατὰ Μάϊον τοῦ 1914, καὶ ἠναγκάσθη ἕνεκα τούτου νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ Κυβέρνησις πρὸς τὴν Τουρκίαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν προσφύγων. Ἡ Σερβία ἐπίσης κατ' Ἰούλιον τοῦ 1915, ὅτε αἱ Δυνάμεις ἠξίωσαν παρ' αὐτῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος παραχωρήσεις ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐζήτει τὴν ἀνανέωσιν τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, ἀπέφευγε νὰ ἀπαντήσῃ σαφῶς, διότι, ἀποφασίσασα νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἐπιταγὰς τῶν Δυνάμεων, δὲν εἶχε συμφέρον νὰ δεσμευθῇ διὰ νέας συμβάσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔπρεπε νὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου.

Ἐφ' ὅσον ἡ διπλωματικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος φυσικῶς καθωρίζετο πλησίον τῆς Συνεννοήσεως, εἶχεν ἡ Ἑλλὰς συμφέρον νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον, ἤρκει νὰ εὕρῃ πρὸς τοῦτο κατάλληλον περίστασιν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικήν. Ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἡ στρατιωτικὴ θέσις τῆς Κυβερνήσεως ἦτο τόσον μειονεκτική, ὥστε διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχε στάδιον ὠφελίμου ἐπεμβάσεως. Αὐτὴ δὲ ἡ Συνεννόησις, ἐρωτηθεῖσα, συνεβούλευσε τὴν Ἑλλάδα νὰ παραμείνῃ οὐδετέρα. Τοῦτο δ' ὅμως ἔπραξε διὰ λόγους τῶν ἰδικῶν της Βαλκανικῶν συμφερόντων. Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1914 ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέκρουσε, καὶ δικαίως, τὴν ζητηθεῖσαν ἀνάμιξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, ἀξιώσας τὴν ὑπὸ τῆς Ρουμανίας ἐγγύησιν τῆς Βουλ-

γαρικῆς οὐδετερότητος, ἥτις δὲν παρεσχέθη. Κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1915 ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέκρουσεν αὐθις τὴν ζητηθεῖσαν ἀνάμιξιν τῆς Ἑλλάδος, ἀξιώσας συνεργασίαν τῆς Ρουμανίας καὶ εὐμενῆ οὐδετερότητα τῆς Βουλγαρίας, ἅτινα ἐπίσης δὲν παρεσχέθησαν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Συνεννόησις διέπραττεν ἐν Βαλκανίοις σειρὰν λαθῶν. Ἀντὶ νὰ προβῇ εἰς ραγδαίαν στρατιωτικὴν ἐνέργειαν κατὰ τῆς Τουρκίας, κατεγίνετο εἰς διπλωματικὰς ἐνεργείας ἀκάρπους. Ἂν ὁ Ἀγγλικὸς στόλος εἰσήρχετο εἰς τὴν Προποντίδα καταδιώκων τὸ «Γκαίμπεν», ἡ Τουρκία θὰ ἐξουδετεροῦτο παραχρῆμα. Ἀφήσαντες τὴν Τουρκίαν νὰ ἰσχυροποιηθῇ καὶ ἐπιστρατευθῇ ἐν ἡσυχίᾳ, ἐπεζήτουν ἔπειτα ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξαναγκάσουν αὐτὴν ὅπως εἰρηνεύσῃ, τοιαύτῃ δὲ ἐνεργείας ἐκδήλωσις ἦτο ἡ ναυτικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἥτις ἀποτυχοῦσα μετετράπη εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅπως συμπήξωσι τὴν Βαλκανικὴν Ὁμοσπονδίαν. Ἡ ἐνέργεια δ' αὕτη ἐγένετο κατὰ τρόπον αὐξάνοντα τὰς ἀξιώσεις τῆς Βουλγαρίας, ἥτις ἦτο σύμμαχος τῆς Γερμανίας ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ἐνῷ ἐδυσχέραινον τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος, παρ' ἧς ἠξίωσαν ἐδαφικὰς παραχωρήσεις ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1914 διὰ βολιδοσκοπήσεων καὶ κατ' Ἰούλιον τοῦ 1915 ἐπιτακτικῶς. Ἡ περίστασις τοῦ Σεπτεμβρίου 1915 θὰ ἦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα καταστρεπτική. Τοῦ Ρωσσικοῦ στρατοῦ ὑποστάντος τὰς γνωστὰς τότε ἥττας, ἡ Γερμανία εἶχε διαθεσίμους στρατιωτικὰς δυνάμεις, ὅπως συντρίψῃ τὰ μικρὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἔχουσα μάλιστα συμμάχους τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Τούρκους. Ἡ Ἑλλὰς θὰ συνετρίβετο διαδοχικῶς μετὰ τὴν Σερβίαν, πρὶν ἢ συγκεντρωθῇ εἰς Θεσσαλονίκην ἡ ὑπεσχημένη δύναμις 150.000 Συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἐξ οὗ ὅταν ἔφθασαν οἱ Βούλγαροι καταδιώκοντες τοὺς Σέρβους πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων μόνον 50,000 εἶχον συγκεντρωθῇ. Μέχρι τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος ὀρθῶς ἔπραξεν ἡ Ἑλλὰς ἀποσχοῦσα τοῦ πολέμου. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1916 παρουσιάσθη πάλιν περίπτωσις ἀναμίξεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον ὁμοῦ μετὰ τῆς Ρουμανίας. Ἐκηρύχθην τότε καὶ ἐγὼ ὑπὲρ τῆς ἐξόδου, ὄχι διότι ἀνέμενον ἀσφαλῆ Ἑλληνικὴν νίκην, ἀλλ' ἔπραξα τοῦτο διότι ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Χώρας καθίστα ὑπὸ παντοίας μορφὰς ἀπει-

κητικωτέραν τὴν ἐξωτερικήν. Ἐπανάστασις ἐγένετο ἐσωτερικὴ τεί-
νουσα νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν Χώραν ὅπως πολεμήσῃ. Κἂν τοῦτο δὲ ὁ χει-
ρότερος τρόπος διεξαγωγῆς ἑνὸς πολέμου εἶναι ὁ δι' ἐπαναστατικοῦ
ἐξαναγκασμοῦ, ἔβλεπον ὅτι αἱ ὁριστικῶς διαψευδόμεναι ἐκ τοῦ νομί-
μου καθεστῶτος τῆς Χώρας ἐλπίδες τῆς Συνεννοήσεως ἔτασσον ταύ-
την βοηθὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐχθρὰν τοῦ καθεστῶτος. Προέ-
βλεψα ἐγὼ διὰ τὴν Χώραν, ἅτινα ἐπῆλθον, καὶ ἐπροτίμησα ὅπως
μετάσχῃ αὐτὴ ἀμέσως τοῦ πολέμου, παρὰ νὰ ὑποστῇ τὴν τρομερὰν
ἐξάντλησιν ἐσωτερικῆς διαιρέσεως βοηθουμένης ὑπὸ τῶν ξένων. Πα-
ρουσιάσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ κλασικὴ μορφὴ τῆς ἀνάγκης,
ὅπως ἓν Κράτος πολεμήσῃ ἵνα διατηρήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν
καὶ ἑνότητά του. Ἀτυχῶς αἱ προβλέψεις μου ἐπηλήθευσαν κατὰ
κεραίαν. Σήμερον ὀφείλομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι εὑρισκόμεθα ἐν
καταστάσει πολέμου. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι αἱ διακηρύξεις τῆς Κυβερνή-
σεως προὐκάλεσαν ταύτην, τὴν πολεμικὴν κατάστασιν ἐβεβαίωσε
καὶ αὐτὸς ὁ Γερμανὸς Ἀρχιχαγκελλάριος διὰ τῆς τελευταίας ἀγορεύ-
σεώς του. Ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ εἰσακουσθῶμεν πρὶν ἢ κηρυχθῇ ὁ πό-
λεμος, θὰ ἐλέγομεν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν: «Μὴ σπεύδεις πρὸς τὴν
κήρυξιν πολέμου. Ἔχεις τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Δυνάμεων ἀπόλυτον.
Ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παρασκεύασον
πρότερον τὸ Κράτος ὁλικῶς καὶ τὸν λαὸν ἐθνικῶς». Ἀλλ' ἡ Κυβέρ-
νησις ἔσπευσε νὰ παραγάγῃ τὴν κατάστασιν πολέμου. Εἶναι δ' αὐτὴ
πραγματική. Ἐὰν τὰ ὅπλα τῆς Συμμαχίας ἐπιστέψῃ πλήρης νίκη,
θὰ ζητηθῇ βεβαίως ἱκανοποίησις τῆς Ἑλλάδος, οἵαν ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ
διαγράφει ἀπ' αἰώνων. Ἐὰν ὅμως ἀποβῇ ἰσόρροπος ἡ κατάστασις
καὶ συμβιβαστικὴ εἰρήνη συνομολογηθῇ, εἶναι ὀρθὸν νὰ ἐπιζητηθῇ
ἱκανοποίησις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἐκείνων τῶν ἀντικειμένων, ἐφ' ὧν
τὴν ἱκανοποίησιν εἶναι ἁρμόδιοι νὰ παράσχωσιν οἱ Σύμμαχοί της.
Ζητοῦμεν τὴν ἐφαρμογὴν ἀποκλειστικῶς τοῦ δικαίου τῶν ἐθνικοτή-
των. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτου δὲ ἡ Βόρειος Ἤπειρος, αἱ Δωδεκάνησοι
καὶ ἡ Κύπρος τείνουσι τὴν ἐθνικήν των ψυχὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ
οἱ Σύμμαχοι τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ ἀποκαταστήσωσιν ἐν τούτῳ τὴν
ἐθνικὴν ἡμῶν ἑνότητα.

Ἔκκλησις πρὸς σύμπραξιν.

Περατῶν τὸν λόγον, Κύριοι, ἔχω ν' ἀπευθύνω πρὸς ὑμᾶς συμβουλὴν καὶ ἔκκλησιν: Ἀπέναντι τῆς Χώρας, εὑρισκομένης ἐν πολέμῳ, θὰ πράξωμεν τὸ καθῆκον ἡμῶν ὡς πατριῶται Ἕλληνες. Αἱ μέθοδοι ὑμῶν περὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιβολὴν εἶναι ἀνεπιτυχεῖς. Προτιμήτατε νὰ ἐπιβληθῆτε διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ κοινοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος, οὐχὶ δὲ διὰ καταδιώξεων. Λησμονήσατε ὅτι ὑπήρξατε Ἐπανάστασις καὶ ὑπάρξατε μόνον Ἑλληνικὸν ἐσωτερικὸν κόμμα. Σᾶς ὑπενθυμίζω τοὺς λόγους τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς Γαλλίας Μαλβύ, ἐπιδοκιμασθέντος διὰ παμψήφου ψηφοφορίας τῆς Γαλλικῆς Γερουσίας. Διὰ τῆς ἀγρύπνου προσοχῆς καὶ διὰ τῆς ἐμπνεύσεως ἐμπιστοσύνης ἐκαυχήθη ὅτι κατώρθωσε νὰ μὴ παραδώσῃ κεφαλὰς Γάλλων πολιτῶν εἰς τὸν δήμιον, ἀλλὰ νὰ ἀσφαλίσῃ ὑπὲρ τῆς Γαλλίας τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν συνεργασίαν πάντων.

Καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐπικαλοῦμαι, διότι ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον πρόκειται νὰ διεξαγάγωμεν δὲν εἶναι ἀγὼν ἑνὸς κόμματος. Ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο ἀγὼν μιᾶς μερίδος πολιτικῆς ἐφ' ὅσον εἴσθε ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀλλ' ἀφ' ἧς ἤλθετε ἐνταῦθα καὶ θέλετε ὡς Κυβέρνησις τῆς Χώρας νὰ διεξαγάγητε ἀγῶνα μεθ' ὅλων τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν μέσων ἐπιτυχίας, ὁ ἀγὼν οὗτος πρέπει νὰ λάβῃ πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα δειχθῇ ἀγὼν Ἐθνικός. Τότε ὁ ἀγὼν οὗτος θέλει ἐπιτύχει. Ἀλλὰ διὰ νὰ διεξαχθῇ ἀγὼν Ἐθνικός, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διεξαχθῇ διὰ τῶν ἀδιαλλαξιῶν, διὰ τῶν καταδιώξεων, οὔτε διὰ τῶν ἀθρόων ἀπολύσεων δημοσίων ὑπαλλήλων. *(Διαμαρτυρίαι).*

Ἐπικαλοῦμαι τὸν πατριωτισμὸν τῶν βουλευτῶν καὶ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ἐπικαλοῦμαι συγχρόνως καὶ τὴν σύνεσιν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος, ἐὰν διεξαχθῇ ὑπὸ τὸν τύπον καὶ τὴν μορφὴν τοῦ κατακτητοῦ, θὰ εἶναι καταδικαστέος, ἐὰν ὅμως καθολικῶς, θὰ διεξαχθῇ πρὸς τιμὴν ὅλων.

Προτοῦ φθάσῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου του ὁ κ. Στρᾶτος, ἀναλύων τὰ τῆς Σερβικῆς Συνθήκης, ἀναφέρει ὅτι συνεζητήθη ἐν τῷ τότε Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ ἡ προϋπόθεσις τῆς προσβολῆς τῆς Σερβίας ὑπὸ τῆς Αὐστρίας.

Ὡς ἔχοντες πρὸ ἡμῶν τὸν αἰφνιδιασμὸν τοῦ Παγγαίου ἐξεδιάσθημεν κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως νὰ ὑποκύψωμεν καὶ εἰς τὸν ὅρον ἐκεῖνον. . . .

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Τίποτε δὲν κωλύει νὰ λεχθῇ.

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Δὲν δύναμαι νὰ ἔχω τὴν πρωτοβουλίαν ἐγώ.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἔρχεται μία βεβαίωσις οὐχὶ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ἔρχεται μία βεβαίωσις ἐκ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως καὶ ἀπὸ ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος μετεῖχε τοῦ Συμβουλίου. Ἔρχεται ἡ βεβαίωσις, ὅτι ἡ Σερβικὴ Συνθήκη ἀφορᾷ καὶ εἰς πόλεμον κατὰ πάσης ἄλλης Δυνάμεως, προστίθεται δὲ ὅτι, ὡς συνεφωνήθη, δὲν μᾶς ἐδέσμευε.

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Μᾶς ἐδέσμευε διὰ τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τρίτης Δυνάμεως οὐχὶ Βαλκανικῆς. Μοὶ ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς τὸ εἴπω ἰδιαιτέρως; (Κατέρχεται καὶ λέγει τι ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν κ. Πρωθυπουργόν).

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Νὰ ἐξαγάγω τὸν κ. βουλευτὴν ἀπὸ μίαν πλάνην. Εἰς τὸ δημιουργούμενον προκαταρκτικὸν πρωτόκολλον περὶ συνομολογήσεως εἰρήνης ὑπάρχει ἓν ἄρθρον, τὸ ὁποῖον δὲν δημοσιεύεται. Ἀλλὰ παρατηρεῖτε, ὅτι, ὅταν συνωμολογήθη ἡ Συνθήκη, περὶ αὐτοῦ τοῦ ζητήματος δὲν ἐγένετο οὐδεὶς λόγος. Ἡ Συνθήκη ἡ γενομένη. . . .

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Διότι ἦτο καθωρισμένον ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ, τὸ ὁποῖον ἰσχύει καὶ τὸ ὁποῖον δὲν κατηργήθη.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. . . . . Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν κατηργήθη, δὲν πιστεύω νὰ ἰσχυρισθῆτε ὅτι ἡ ἀξίωσις τῆς Σερβίας, ὅπως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὴν βοηθήσωμεν εἰς πόλεμον ἐνδεχόμενον κατὰ τῆς Αὐστρίας, εἶναι περιωρισμένη, ἢ στηριζομένη ἐπὶ οὐδενὸς ἄρθρου, τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται.

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Εἰς τὴν καινότητα τῶν συμφερόντων καὶ εἰς . . .

Διευκρινήσεις τοῦ κ. Βενιζέλου.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν δύνανται νὰ μείνουν ἐπαμφοτερίζοντα. Σᾶς ὑπενθυμίζω τοῦτο: Ὅτε ἡ Σερβία ἠξίου κατηγορηματικῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν διαπραγματεύσεων ὅτι δὲν δύναται νὰ συνάψῃ συμ-

μαχίαν μόνον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, μᾶς εἶπεν ὅτι ἔχει συνθήκην μὲ τὴν Βουλγαρίαν, καθ' ἣν αὕτη εἶναι ὑποχρεωμένη, ἐν περιπτώσει πολέμου ταύτης μετὰ τῆς Αὐστρίας, νὰ τῆς διαθέσῃ τόσον στρατόν, καὶ ἐν περιπτώσει συμμαχίας τοιαύτης θὰ ἠκυροῦτο ἡ μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ θὰ ἔμενεν ἐκτεθειμένη. Ὅτε ἀκριβῶς παρεκάλεσα τὸν Βασιλέα νὰ κληθῇ Συμβούλιον διὰ νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς Συνθήκης, διότι εἶχον συμβῇ αἱ συμπλοκαὶ τοῦ Παγγαίου, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐναντίον μας, καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος συρράξεως, δὲν θὰ λησμονήσετε ὅτι εἰσηγήθην τότε εἰς τὸ Συμβούλιον τὴν παραδοχὴν τῆς Σερβικῆς ἀξιώσεως, εἰπὼν ταῦτα : «Βεβαίως θὰ ἦτο εὐκταῖον νὰ μὴ συνάψωμεν τοιαύτην ὑποχρέωσιν ἀπὸ τοῦδε. Βεβαίως θὰ ἦτο εὐκταῖον νὰ μὴ δεσμευθῶμεν πέραν τοῦ σημείου, τὸ ὁποῖον δι' ἡμᾶς, ἀποτελεῖ ζήτημα ζωτικόν, ὅπως εἶναι τὸ ζήτημα τὸ μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἡ συνομολόγησις τῆς συνθήκης ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, προτείνω τέλος, ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ μῆνας δὲν ἤθελα νὰ συνάψω, νὰ μὴ ἐπιμείνωμεν καὶ νὰ ἀποδεχθῶμεν, σκεπτόμενοι ὡς ἑξῆς : Ἡ συνθήκη εἶναι συνθήκη ἀμυντική. Λέγει ὅτι ἑκάτερον τῶν κρατῶν εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἄλλου μόνον ἐὰν ἐκεῖνο προσβληθῇ παρὰ τρίτου». Προσεθήκα ἀκόμη ὅτι, ἐὰν ἤθελεν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ Σερβία θὰ προεκάλει πόλεμον αὐτὴ κατὰ τῆς Αὐστρίας, οὐδαμῶς δεσμευόμεθα καὶ ὑποχρεούμεθα νὰ σπεύσωμεν εἰς βοήθειάν της. Ἐὰν ὅμως ἡ Αὐστρία ἐπετίθετο κατὰ τῆς Σερβίας, τοῦτο δὲν θὰ τὸ ἐδέχετο ἡ Ρωσσία, ἀλλὰ θὰ ἐτάσσετο πρὸς τὸ μέρος τῆς Σερβίας καὶ θὰ εἴχομεν τότε Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον συνεπείᾳ τῆς φυσικῆς λειτουργίας συμμαχιῶν. Εἶπα λοιπὸν ὅτι τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὅλα τὰ συμφέροντά μας, ἐν περιπτώσει μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, μᾶς φέρουν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο καὶ τίποτε δὲν μᾶς φέρει πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ διστάσωμεν νὰ ὑποκύψωμεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην. Βεβαίως ἦτο εὐτύχημα νὰ μὴ ἤμεθα δεσμευμένοι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην καὶ νὰ μείνωμεν κύριοι νὰ κανονίσωμεν τὴν πορείαν μας ἐλεύθεροι ἀπὸ πάσης δεσμεύσεως. Διότι τότε θὰ ἤμεθα ὑπὸ πολὺ καλλιτέρους ὅρους ἢ ὑφ' οὓς κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς κρίσεως. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον τὰ συμφέροντά μας μᾶς ἔφερον πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἠδυνά-

μεθα νὰ ἔχωμεν συνθήκην μετὰ τῆς Σερβίας ἢ ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτούς, προέτεινα νὰ ὑποχωρήσωμεν. Καὶ τότε οὐδεὶς ἐκ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἔσχεν ἀντίθετον γνώμην. Ἀπεφασίσθη νὰ ὑποκύψωμεν εἰς αὐτὸν τὸν ὅρον καὶ οὕτω κατέστη ἡ σύμβασις δυνατή. (*Χειροκροτήματα*). Ὅπως δὲ μοῦ ὡμιλήσατε ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 6, δὲν θέλω νὰ παραχθῇ ψευδὴς ἐντύπωσις εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι ἡ ὑποχώρησίς μας αὕτη εἶχε σχέσιν μὲ ἄλλο ζήτημα, τὸ ὁποῖον δὲν θέλω νὰ θίξω.

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Ἡ Σερβία μᾶς ἐπέβαλε τὴν ὑποχώρησιν. Ἄνευ τῆς ὑποχωρήσεως εὑρισκόμεθα ὑπὸ ἐκβιασμὸν διὰ τὸν κίνδυνον τὸν Βουλγαρικόν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Αὐτὸ θὰ συνέβαινεν, ἐὰν ἡ Σερβία ἐπετίθετο κατὰ τῆς Αὐστρίας ἢ ἐπροκάλει αὐτήν. Βεβαίως δὲν θὰ ἤμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ βοηθήσωμεν αὐτήν. Εἶναι ἄλλο ζήτημα αὐτό, οὔτε ἐγεννήθη τὴν στιγμὴν αὐτὴν ζήτημα, ἐὰν ἔπρεπε νὰ βοηθήσωμεν τὴν Σερβίαν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἐκ τῶν διαμειβομένων ἐγγράφων βλέπετε, ὅτι τὴν πρώτην στιγμήν, ὅταν μοὶ ἀνηγγέλλετο ὁ πόλεμος, ἐπεφύλαττον τὴν κρίσιν μου κατὰ τὸ πρῶτον μέρος, διότι ἡ Αὐστρία ἐνεφάνιζε τὴν Σερβίαν ὡς προκαλοῦσαν. Ἐπεφύλαξα τὴν γνώμην μου κατὰ τὸ μέρος τοῦτο. Μᾶς ἀπησχόλησε καὶ ἡ συνθήκη πρὸς τὴν Σερβίαν. Ἦτο συνθήκη Βαλκανικὴ ἀποκλειστικῶς ἢ ὑπεχρέου ἡμᾶς νὰ μετάσχωμεν πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Σερβία, ἀμυνομένη, θὰ συνεκρούετο καὶ πρὸς τὴν Αὐστρίαν; Ἐξ αὐτοῦ τοῦ σημείου οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ ὅτι ὑπεκύψαμεν εὑρισκόμενοι ὄχι εἰς ἐκβίασιν, ὡς κακῶς σᾶς διέφυγεν ἡ λέξις, διότι ἀπὸ 5 μηνῶν ἡ Σερβία δὲν συνῆπτε συνθήκην ἢ ὑπὸ τὸν ὅρον αὐτόν, ἀλλ' εὑρισκόμενοι ὑπὸ περιστάσεις ἀντικειμενικάς, αἱ ὁποῖαι μᾶς ὑπεχρέουν νὰ ὑποκύψωμεν.

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Ἡ Σερβία ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρώτου πρωτοκόλλου τῆς συμβάσεως εἶχεν ἀποδεχθῇ τὴν κατάστασιν τὴν Βαλκανικήν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἡ στρατιωτικὴ σύμβασις ἐγένετο ἀπὸ στρατιωτικούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀνεπαρκῶς πληροφορημένοι διὰ τὰς σκέψεις τῶν Κυβερνήσεών των. Καὶ μόλις ὑπεβλήθη τὸ κείμενον τῆς στρατιωτικῆς συμβάσεως παρετηρεῖτο ἐκ Βελιγραδίου, ὅτι κακῶς διετυπώθη ἡ σύμβασις, διότι δὲν ἐμερίμνα ἢ περὶ τοῦ πολέμου τοῦ

παρόντος τότε. Καὶ θὰ ἦτο παράξενον νὰ ἀφορᾷ τὸν τότε πόλεμον διότι μεταγενέστεροι θὰ ἐκανόνιζον ἄλλους πολέμους εὐρυτέρας σημασίας. Ἀλλ' ἡ Σερβία ἠρνεῖτο καὶ ἤθελε ρητὸν ὅρον, ὅτι ἡ σύμβασις καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἀφεώρα ἐνδεχόμενον πόλεμον καὶ κατὰ τρίτης Δυνάμεως. Θὰ ὑπενθυμίσω δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅτι ὅλη ἡ συζήτησις ἡ διεξαχθεῖσα ἐδῶ πρὸ διετίας τῆς ὁποίας δὲν μετέσχετε σεῖς, περιεστράφη εἰς τὸ ἐὰν ἡ σύμβασις ἦτο ἁπλῶς Βαλκανικὴ ἢ μᾶς ὑπεχρέου νὰ βοηθήσωμεν τὴν Σερβίαν, ἐὰν τῆς ἐπιτεθῇ ἡ Αὐστρία ἄνευ προκλήσεως. Ἐνθυμεῖσθε δὲ ὅτι παρουσιάσθησαν πρόσωπα ὑψηλὰ κείμενα καὶ ἄλλα ὑψηλότερα τούτων, τὰ ὁποῖα ἰσχυρίζοντο ὅτι ἦτο συνθήκη Βαλκανικὴ καὶ ἀφεώρα πόλεμον πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Ἐπρόκειτο δὲ περὶ ψεύδους ἐν γνώσει γινομένου, πρὸς ἀποπλάνησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. (*Χειροκροτήματα*).

Ὁ κ. ΒΕΛΙΑΝΙΤΗΣ ἀναγινώσκει τηλεγράφημα τοῦ πρώην Βασιλέως πρὸς τὸν Κάϊζερ, δι' οὗ ἐδήλου τὰς πρὸς αὐτὸν συμπαθείας του.

Ὁ κ. ΣΤΡΑΤΟΣ ἐρωτᾷ πῶς ἡ Κυβέρνησις—Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων καὶ τότε—ἐπέτρεψε νὰ διαβιβασθῇ τοιοῦτο τηλεγράφημα, διότι διεβιβάσθη διὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἀπουσιάζει τὴν στιγμὴν ἐκείνην καὶ ὁ κ. Ρέπουλης παρατηρεῖ :

Ἡ κακοπιστία τοῦ κ. Στρέϊτ.

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. (*Ὑπ. Ἐσ.*). Μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ ἁρμοδιώτερος ὅλων νὰ ἀπαντήσῃ εἶναι ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ἐγένετο ἡ ἐρώτησις αὐτὴ αὐτοῦ παρόντος, νομίζω ὅτι ἠδύνατο νὰ μὴ γείνῃ αὐτοῦ ἀπόντος, ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ἐπειδὴ ἐγένετο, θὰ ἔχετε τὴν ἀπάντησιν ἐκείνην τὴν ὁποίαν δύναμαι νὰ δώσω ἐγὼ ὡς Ὑπουργὸς τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης. Ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ κ. Στρέϊτ) εἶχε παράσχῃ πολλὰς ἀποδείξεις τῆς κακοπιστίας του. Ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἶχε τὸ θράσος νὰ ὑποβάλλῃ διαιτέρως ὑπομνήματα εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἀντιτιθέμενα

εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας ἦτο Ὑπουργός, ἐξαπατῶν τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως. *(Χειροκροτήματα).*

Ν. ΣΤΡΑΤΟΣ. Ἦτο ἀνάγκη νὰ παρέμβῃ ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν διὰ νὰ καθορισθῇ ὅτι τὸ πταῖσμα ἐγένετο ὑπ' εὐθύνην τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ε. ΡΕΠΟΥΛΗΣ. Παρακαλῶ. Φαίνεται ὅτι δύναμαι νὰ ἀξιώσω διασάφησιν τῆς διατυπώσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμα. Τί ἐννοεῖτε ὑπ' εὐθύνην τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν; Ἐδήλωσα, ὅτι ὁ μόνος ἁρμόδιος νὰ εἴπῃ τὸ τί ἐγένετο εἶναι ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως. Ἐγὼ προσέθηκα, ὡς Ὑπουργὸς τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ ἀποδείξεις κακοπιστίας τοῦ Ὑπουργοῦ ἐκείνου, ἐξακολουθοῦντος νὰ ἐξαπατᾷ τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἰδιαιτέρως τὸν κ. Πρωθυπουργόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ λόγος, διὰ τὸν ἀπεβλήθη καὶ ἐκ τῆς Κυβερνήσεως. *(Χειροκροτήματα).*

ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

κου ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΡΑΛΛΗ*

Βουλευτοῦ Ἀττικοβοιωτίας

Συνεδρίασις τῆς 12 Αὐγούστου.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Μετὰ τριήμερον ἐμπεριστατωμένην συζήτησιν θὰ ἦτο ἀληθῶς ἀνιαρόν, Κύριοι, νὰ ἐπανέλθῃ τις ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν ζητημάτων τῶν προκυπτόντων ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ λόγου, ἅτινα ἀνελύθησαν ἤδη παρὰ τῶν ἀγορευσάντων μετὰ πάσης ἐπιμελείας. Οὐχ' ἧττον ὑπάρχουσι καὶ ζητήματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναγκαίως ὀφείλει τις νὰ ἐπανέλθῃ, καθ' ὅσον δὲν ἀνελύθησαν καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ διαφωτίσωσι τὴν Κοινὴν Γνώμην ἐν γένει περὶ τῶν πεπραγμένων, τὰ ὁποῖα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὰ τελευταῖα γνωστὰ γεγονότα.

Θεωρῶν ὅτι πάντα ταῦτα ὀφείλονται εἰς τὴν μετὰ τῆς Σερβίας συνθήκην, ἡ ὁποία λόγῳ ὅτι ἐθεωρήθη παραδιασθεῖσα δολίως, εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ ἀνατρέξω εἰς τὴν σειρὰν τῶν συζητήσεων καὶ νὰ ἀσχοληθῶ κατὰ πρῶτον λόγον ἐπὶ τῶν ἀφορώντων τὴν συνθήκην ταύτην. Καίτοι τὰ σχετικὰ ἔγγραφα δὲν εἶναι πλήρη κατὰ τὴν συνέχειαν αὐτῶν, οὐχ' ἧττον εἶναι ἐπαρκῆ, ὅπως διαφωτίσωσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἐνεργείας τῶν κατὰ καιροὺς Κυβερνήσεων ἀπὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς συμβάσεως. Κυρίως ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀντελήφθησαν αἱ κατὰ καιροὺς Κυβερνήσεις τὰς ἐξ αὐτῆς τῆς συνθήκης τῆς Σερβοελληνικῆς προκυπτούσας ὑποχρεώσεις

---

* Ἐν τῇ ἀγορεύσει τοῦ κ. Ράλλη παρελείφθησαν ἀναγκαστικῶς τὰ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα ἔγγραφα, διότι μέχρι τῆς ὥρας ὁ ῥήτωρ δὲν κατέθηκε ταῦτα εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Βουλῆς, οὐδὲ ἀντίγραφον αὐτῶν παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς παρακαλέσαντας ἐπὶ τούτῳ. Διὰτὸν αὐτὸν λόγον ἡ ἀγόρευσις ἐλήφθη ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ἐστενογραφημένων πρακτικῶν, ἄνευ μεταγενεστέρων διορθώσεων τοῦ ῥήτορος.

διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν κατὰ πόσον ὑπῆρξέ τις δόλος ἢ κἂν οἱαδήποτε παράβασις ἐκ μέρους ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐκλήθησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν σύμβασιν ταύτην. Ἀληθῶς καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἡ συνθήκη ἡ Σερβοελληνικὴ ὑπέστη κλονισμόν, καὶ τὸ πρῶτον ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ παραπονεθοῦν διὰ τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων. Εἰς τὸν κλονισμὸν αὐτὸν ἀποβλέπουσιν ἀκριβῶς τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα σήμερον κατέθηκεν ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἐξοντωτικὴν καταδίωξιν τοῦ ἐν Μ. Ἀσίᾳ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ὁποία ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1915 καὶ ἡ ὁποία, ὡς ἀναγράφουσι τὰ τελευταῖα κατατεθέντα ἔγγραφα καὶ δημοσιευθέντα ἐν τῇ Λευκῇ Βίβλῳ, ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς σήμερον. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἀφορᾷ εἰς τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν αὐτῆς δυνάμει τῆς συνθήκης ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἡ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ καὶ νῦν προέδρου τῆς Κυβερνήσεως. Ὡς προκύπτει ἐκ τῶν κατατεθέντων σήμερον ἐγγράφων, ἡ Σερβία ἠρνήθη, διὰ διαφόρους λόγους, ἠρνήθη διαρρήδην, ὅτι ἦτο ὑπόχρεως νὰ προσέλθῃ ἀρωγὸς καὶ νὰ συναγωνισθῇ εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Ἑλλάδος ἐν περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἐκραγῇ πόλεμος μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος κατόπιν τῶν ἀσκουμένων καταδιώξεων κατὰ τῶν ὑπηκόων μὲν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ Ἑλλήνων τὸ γένος. Κατόπιν ἦλθεν καὶ ἡ σειρὰ τῆς Σερβίας. Ἡ Σερβία διὰ τοῦ ἀπὸ 12 Ἰουλίου 1914 ἐγγράφου αὐτῆς παρεκάλεσε τὸν ἐν Βελιγραδίῳ πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλεξανδρόπουλον νὰ ἐρωτήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν: «Ἐὰν ἡ Σερβία ἠδύνατο νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ ἐνόπλου βοηθείας ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, 12 Ἰουλίου 1914, ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εὑρίσκετο ἐν Μονάχῳ. Ἡ ἄρνησις τῆς Σερβίας ὅπως συμπράξῃ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐν γένει ἡ στάσις τῶν Δυνάμεων ἐξηνάγκασαν τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πολιτικὴν τὴν ἐπιθετικήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη τάμει κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἐπεζήτησε μίαν συνέντευξιν, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ χώραν ἐν Βρυξέλλαις. Ἀναμένων τὸν χρό-

νον τῆς συνεντεύξεως ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως μετέβη εἰς Μόναχον, ἐκεῖ δὲ τὸν εὗρεν ἡ ἀνακοίνωσις τῆς Σερβίας.....

Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἔχων γνῶσιν τῶν δύο ἐρωτημάτων τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως ἀπήντησε διὰ τηλεγραφήματος πρὸς τὸν ἐν Βελιγραδίῳ Πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλεξανδρόπουλον.

Ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Στρέϊτ εὑρισκόμενος ἐν Ἀθήναις ἔλαβε τηλεγράφημα παρὰ τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως τοῦ εὑρισκομένου ἐν Μονάχῳ καὶ τὸ ὁποῖον λέγει. (*Ἀναγιγώσκει τὸ τηλεγράφημα*).

Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ τοῦ τηλεγραφήματος ἀνεκοίνωσε κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Δὲν γνωρίζομεν τί συνέβη, δὲν ἔχομεν οὐδὲν ἔγγραφον τὸ ὁποῖον νὰ μᾶς πληροφορῇ ποία εἶναι ἡ ἀπάντησις ἡ ὁποία ἐδόθη κατόπιν τῶν ρητῶν δηλώσεων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὅτι δὲν θεωρεῖ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Σερβίας κατὰ τῆς Αὐστρίας.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Νομίζω ὅτι εἶναι δημοσιευμένη εἰς τὴν Λευκὴν Βίβλον ἡ ἀπάντησις τοῦ Πάσιτς...

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν ὑπάρχει τοιοῦτόν τι. Τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι ἐπρόκειτο νὰ κατατεθῇ ἓν ἔγγραφον. Τὸ ἐζήτησα, δὲν μοὶ ἐδόθη. Ἂν ὑπάρχῃ ἡ παράλειψις αὕτη δὲν θὰ καταλογισθῇ εἰς βάρος μου.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Παρακαλῶ. Ἔστω, δὲν εἶναι δημοσιευμένον. ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ ἀπάντησις ἐδόθη ἐπαρκῶς ἐκ μέρους τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως.

Ἑρμηνεία τῶν ἄρθρων τῆς συνθήκης.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Παρακαλῶ ἀφήσατε νὰ ἀναπτύξω τὴν γνώμην μου καὶ τότε ἀκούω τὰς παρατηρήσεις σας.

Κύριοι, ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον ἡ ἀπάντησις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα τὸ τεθὲν παρὰ τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως, δηλ. ἂν ἦτο διατεθειμένη νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὴν ῥήτραν τῆς συνθήκης εἰς περίπτωσιν ἐπιθέσεως τῆς Αὐστρίας.

Κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον ἡ ἀπάντησις συνεδιδάζετο μὲ τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν ἐνεῖχεν ἡ σχετικὴ διάταξις τῆς

συνθήκης τῆς ἀμυντικῆς συμμαχίας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας Ἀναγκαίως θὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἔχουσι κατατεθῇ καὶ τὰ ὁποῖα πραγματεύονται, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πραγματεύσεις», πραγματεύονται, λέγω, περὶ τῶν ὅρων τῆς Ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης.

Εὐτυχῶς εἶναι ἔγγραφα τόσον σαφῆ, καὶ προέρχονται παρὰ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν μὴ διακειμένου κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. Εἶναι ἡ ἀνταλλαγὴ σκέψεων καὶ γνωμῶν μεταξὺ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Κορομηλᾶ καὶ τοῦ ἐν Βελιγραδίῳ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλεξανδροπούλου. Τὸ ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 5 τῆς 10ης Μαΐου 1913 τοῦ κ. Κορομηλᾶ πρὸς τὸν κ. Ἀλεξανδρόπουλον πραγματεύεται ἀκριβῶς περὶ τῆς ῥήτρας, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηριζομένη ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἐζήτησε, πρὸ τῆς ἐπικειμένης ἐπιθέσεως τῆς Αὐστρίας κατὰ τῆς Σερβίας, ἐζήτησε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑποχρεώσεων τῆς Ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης. Ὑπάρχει μία διαφωνία καὶ μία παράλειψις εἰς τὸ 1ον ἄρθρον τῆς Στρατιωτικῆς συμβάσεως, ἡ ὁποία ἐπηκολούθησε τὴν σύμβασιν τῆς συνθήκης περὶ ἀμυντικῆς συμμαχίας. Ὁ κ. Κορομηλᾶς λέγει τὰ ἑξῆς ἐπ' αὐτοῦ: (*Ἀναγινώσκει*).

Οὕτω πως ἐθεώρει ὅτι ἔπρεπε νὰ διατυπωθῇ τὸ 1ον ἄρθρον τῆς συμβάσεως τῆς στρατιωτικῆς ὁ κ. Κορομηλᾶς.

Καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ ὅροι διατυπώσεως τῆς ἐννοίας, διότι ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, Κύριοι, τὴν ἀρχικὴν σύνταξιν τῆς συμβάσεως αὐτῆς τῆς συνθήκης περὶ συμμαχίας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας θέλει ἀνεύρει τὸν χαρακτῆρα τὸν Βαλκανικόν, τὸν ὁποῖον καὶ ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἤθελον. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ὡμίλει περὶ τῆς ἐπικειμένης διανομῆς τῶν χωρῶν τῶν κατακτηθεισῶν μὲ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Διαγράφον τὰς ἀμοιβαίας ἀξιώσεις τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ καθορίζον μετὰ πάσης λεπτομερείας τὰ σύνορα τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Σερβικά, ἀναγράφει ὅτις καὶ τὴν ῥήτραν ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεχθῶσιν αἱ δύο χῶραι τὴν παρέμβασιν οἱασδήποτε Δυνάμεως μεταξὺ τῶν συνόρων τῶν δύο κρατῶν, ἵνα δύνανται τὰ Σύμμαχα Κράτη, ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς, νὰ συγκοινωνῶσιν. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς Συνθήκης, τὴν ὁποίαν ὅταν ἀναγνώσῃ τις δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ

ἐκτιμήσῃ ὡς ἀναγομένην ὄχι μόνον εἰς Βαλκανικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς ζητήματα τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ προκύψωσι τὴν ἐπιοῦσαν μεταξὺ Σερβίας καὶ Ἑλλάδος καὶ ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ τοῦ τρίτου συμμάχου, τῆς Βουλγαρίας. Τὸ σχέδιον ἐκεῖνο τῆς συμβάσεως δὲν ἐκυρώθη καὶ ἔμεινεν ἓν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ὅμως ἔχει περίπου τὰ αὐτὰ Καὶ τὸ πρωτόκολλον τὸ προκαταρκτικὸν ἀποδίδει ἀκριβῶς εἰς τὴν μελετωμένην Σύμβασιν τὸν χαρακτῆρα τὸν καθαρῶς Βαλκανικόν. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς Συνθήκης λέγει τὰ ἑξῆς. (*Ἀναγινώσκει τὸ ἄρθρον*)· διατηρεῖ δὲ καὶ ἐν τῇ ὁριστικῇ διατυπώσει ἡ Σύμβασις τὸν χαρακτῆρα τὸν Βαλκανικόν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἔχομεν καὶ τὴν ῥήτραν ἑνὸς συμμάχου Κράτους καὶ τρίτης Δυνάμεως ἐν πολέμῳ. Ἀλλ' αἱ βλέψεις τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως δὲν ἦσαν οἷαι ἦσαν καὶ αἱ βλέψεις τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐκδηλοῦται ἐκ τῶν παρατηρήσεων τὰς ὁποίας ἀνέγνωσα πρὸ ὀλίγου, τῶν παρατηρήσεων τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀπαντᾷ δὲ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος ἐν Βελιγραδίῳ πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Κορομηλᾶν τὰ ἑξῆς· (*Ἀναγινώσκει τὸ ἔγγραφον*).

Αὐτὴ ἦτο ἡ διατύπωσις, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸ σχετικὸν ἄρθρον τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ τοῦ ἄρθρου 5, ὡς μνημονεύει εἰς τὸ ἔγγραφόν του ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Κορομηλᾶς, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἄρθρου πρώτου.

Ἕπεται ὅτι τὸ πρῶτον ἐρώτημα τὸ τεθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διὰ τῆς ἀνακοινώσεως ἐκείνης τῆς Σερβίας ἦτο αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει, ὅτι κυρώνει τὴν ἐν τῇ συντάξει τοῦ πρώτου ἄρθρου τῆς Συμβάσεως τῆς Σερβικῆς καὶ ἐν τῇ σκέψει τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως πρόνοιαν περὶ ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τρίτης Δυνάμεως. Ὅταν πρόκειται περὶ τῆς ἐπιθέσεως τῆς Βουλγαρίας ἐναντίον τῆς Σερβίας, ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις λέγει ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας σου, ἀλλ' ὅταν πρόκειται περὶ ἐπιθέσεως ἄλλης Δυνάμεως, ὅταν πρόκειται περὶ Αὐστρίας, θεωρεῖ τὴν σύμπραξιν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Σερβίαν, κηρυχθεῖσαν ἐμπόλεμον, κεφαλαιώδη, εὑρισκομένην ὑπὸ τὴν ἐπίθεσιν τῆς Αὐστρίας. Αὐτὴ ἦτο ἡ κυρία ῥήτρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέβλεπεν ἡ Σερβία καὶ κατὰ πρῶτον λόγον θέτει τὸ ἐρώτημα ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρ-

νησις, ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τῆς Αὐστρίας ἐναντίον τῆς Σερβίας τ
θὰ πράξῃ. Καὶ ἔρχονται αἱ ἀπαντήσεις αἱ γνωσταὶ τοῦ κ. Πρωθυ
πουργοῦ καὶ τοῦ κατ' ἐντολὴν ἐνεργοῦντος ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερι
κῶν. πρὸς σαφεστέραν ἀντίληψιν τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐγὼ ἀντιλαμβά
νομαι τὸ πρᾶγμα.

Κύριοι, νομίζετε ὅτι ἀνταποκρίνεται ἡ τοιαύτη ἀπάντησις τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀξιώσεις τὰς ὁποίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρώτων ἄρθρων τῆς Συμβάσεως τῆς στρατιωτικῆς προέβαλεν ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις πρὸς τὴν Ἑλλάδα;

Καὶ διὰ τοῦτο ἠρώτησα προηγουμένως ἐὰν ὑπάρχῃ ἔγγραφον τὸ ὁποῖον νὰ ἀπαντᾷ εἰς τὰς σχετικῶς γενομένας πρὸς τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν ἀνακοινώσεις κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως σχετικῶς μὲ τὴν ἐπίθεσιν τὴν Αὐστριακήν, ἐὰν ἀπήντησεν ἡ Σερβία. Τοιοῦτον ἔγγραφον δὲν ὑπάρχει, δὲν κατετέθη τοὐλάχιστον ἐὰν ἔχω οὐδένα λόγον νὰ ἀμφισβητήσω τὰς δηλώσεις τὰς ὁποίας προηγουμένως διετύπωσεν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἔγγραφον ἐδῶ τὸ ὁποῖον νὰ βεβαιοῖ ὅτι ἐπικειμένης τῆς ἐπιθέσεως τῆς Αὐστρίας ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἦτο πολὺ εὐχαριστημένη, διότι ἠὔχετο ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἤλπιζεν ὅτι δὲν θὰ ἐπήρχετο ἡ ἐπίθεσις ἡ Αὐστριακή, ἡ ὁποία θὰ καθίστα μίαν συμφορὰν δι' ὅλους μας καὶ δι' ἐκείνους καὶ δι' ἡμᾶς. Ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἦτο εὐχαριστημένη καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ὑπέσχετο ὅτι «ἐὰν κατὰ δυστυχίαν καὶ ὅταν αἱ εὐχαί μου δὲν θὰ τελεσφορήσουν ὑποστῶ ἐπίθεσιν, θὰ τύχω τῆς συνδρομῆς σας κ.τ.λ.»

Ἐπαχθέστατος ὁ τεθεὶς ὑπὸ τῆς Σερβίας ὅρος.

Περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος ὡμίλησεν ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀλλὰ καταλήγων τὸν λόγον εἶπεν ὅτι εἶναι ἀτιμία διὰ τὸ μικρὰ Κράτη νὰ ἐκφεύγουν ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας συνωμολόγησαν, διότι ἕνεκα τῆς ἀτιμίας αὐτῆς καταρρίπτεται τὸ γόητρον αὐτῶν καὶ δὲν δύνανται εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἐλπίζουν εἰς οἱανδήποτε συνδρομήν. Εἶναι ἀληθές· δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία οὐδεμία ὅτι πρὶν ἢ συνομολογοῦνται συμβάσεις τοιαῦται, ἐπαχθεστάτας συνεπαγόμενα

ὑποχρεώσεις διὰ Κράτη, πρέπει νὰ σταθμισθοῦν ὅλαι αἱ περιστάσεις ἡ δύναμις τὴν ὁποίαν διαθέτει ἕκαστον ἐκ τῶν συμβαλλομένων Κρατῶν καὶ ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς συνδρομῆς αὐτῶν. Ἀλλὰ περὶ ἀποτελεσματικότητος τῆς συνδρομῆς αὐτῆς δὲν ἐγένετο λόγος κατὰ τὴν ὁριστικὴν διατύπωσιν τοῦ ἄρθρου πρώτου τῆς Στρατιωτικῆς συμβάσεως, καὶ δὲν ἐγένετο λόγος, διότι αἱ περιστάσεις ἦσαν τόσον ἐπείγουσαι, ὥστε ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Κορομηλᾶς πάντοτε τηλεγραφεῖ πρὸς τὸν κ. Ἀλεξανδρόπουλον νὰ σπεύσῃ αὐθημερὸν νὰ ὑπογράψῃ τὴν σύμβασιν ὅπως διετυπώθη μετὰ τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ κ. Κορομηλᾶς τὴν 17 Μαΐου 1913, ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν συνωμολογήθη ἡ σύμβασις: (*Ἀναγινώσκει*).

Ἦσαν αἱ περιστάσεις τόσον ἐπείγουσαι, ὥστε ἠναγκάσθη ἡ Κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ νῦν κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπουργοῦντος διὰ τὰ ἐξωτερικὰ τοῦ κ. Κορομηλᾶ νὰ δεχθῇ τὸν ὑπαχθέστατον ὅρον χωρὶς νὰ ὑπολογίσῃ τὰς συνεπείας τοῦ ὅρου τούτου. Χάρις εἰς τὴν νικηφόρον προέλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τότε Κωνσταντίνου Διαδόχου προκατελείφθησαν οἱ Βούλγαροι σπεύδοντες καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὰ Σαραντάπορον, τὰ Γενιτσά, ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο μία σειρὰ ἄθλων ἀνηκούστων διὰ τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη ὁ ἐνδοξότερος τῶν στρατῶν τῆς συγχρόνου Εὐρώπης. Χάρις λοιπὸν εἰς τὰς νίκας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατελήφθη ἡ Θεσσαλονίκη πρὶν ἢ προφθάσουν οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι ἀπέβλεπον καὶ ἔσπευδον πρὸς αὐτήν. Καὶ ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰσῆλθεν ἐνδόξως ἐν τῇ Βασιλίδι τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ ὁ ἀοίδιμος Βασιλεὺς Γεώργιος καὶ εἰς τὸ πλευρὸν αὐτοῦ ὁ ἔνδοξος Διάδοχος Κωνσταντῖνος. Δὲν δύνανται νὰ ἀπαλειφθῶσιν ἐκ τῆς μνήμης τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰ ἄθλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀνύψωσαν καὶ τὸ γόητρον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τὸ γόητρον τοῦ Στρατοῦ αὐτῆς.

Ν. ΞΗΡΟΣ. Τὰ ὁποῖα ἐγένοντο μὲ τὸ αἷμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Μὲ τὸ αἷμα βεβαίως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ποτὲ δὲν παρεῖδε τὰς παραδόσεις του τὰς ἐθνικάς.

Ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν τῆς τοιαύτης ἐνδόξου εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ βασιλίδι τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας παρουσιάσθη Βούλγαρος ἀξιωματικὸς παραπονούμενος ὅτι ὁ Διάδοχος τοῦ Βουλγαρικοῦ Θρόνου Βόρις διήνυσε ὅλην τὴν νύκτα ὑπό τινα γέφυραν ὑπὸ ραγδαίαν βροχὴν καὶ παρεκάλεσεν ὅπως ἐπιτραπῇ εἰς τὸν Διάδοχον τοῦ Βουλγαρικοῦ Θρόνου νὰ εἰσέλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην ὅπως συνηθῇ νὰ ἀναπαυθῇ μετά τινος ἀποσπάσματος. Ὁ τότε ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ δὲν ἐνέδωκεν εἰς τὴν παράκλησιν αὐτὴν καὶ ἀνήγγειλε τὸ γεγονὸς εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἡ Κυβέρνησις διέταξεν ὅπως ἐπιτραπῇ.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἔχω καθῆκον νὰ σᾶς διακόψω καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἀνορθώσω....

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Χωρὶς νὰ ὀργίζεσθε δύνασθε νὰ ἀναιρέσητε ἐὰν νομίζετέ τι ἀνακριβές.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Διότι δὲν παρεκτρέπετε μόνον τὸν λόγον ἀπὸ τὴν συζήτησιν, ἀλλ' ἐν γνώσει φέρετε ἐνώπιον τῆς Βουλῆς γεγονότα ψευδῆ.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Διατυπώσατέ τα.

Δηλώσεις τοῦ κ. Βενιζέλου περὶ τῶν Βουλγάρων ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἡ ἄδεια πρὸς τοὺς Βουλγάρους νὰ μείνουν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὰ δύο τάγματα, τὰ ὁποῖα εἶχον ζητήσει καὶ τὰ 12 τὰ ὁποῖα ἀπέστειλαν ὕστερον, ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Διαδόχου τοῦ Θρόνου χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως. Ἀνήγγειλε τὴν ἀπόφασίν του καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἐζήτει νὰ ἐξουσιοδοτήσωμεν αὐτὸν καὶ ἔλεγε: Τοὺς ἐπέτρεψα νὰ μποῦν, ἀλλ' ἐὰν δὲν ἐγκρίνετε τὴν ἐνέργειάν μου, τότε θὰ τοὺς πῶ νὰ φύγουν. Οὕτως ἔχουσι τὰ πράγματα, σᾶς προσθέτω δὲ καὶ ἄλλο τι διότι μοῦ δίδετε ἡ ἀφορμὴ νὰ τὸ εἰπω. Ἠθελήσατε νὰ ἀναφέρετε τὰς νίκας του καὶ τὴν προέλασίν του πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Αἱ νίκαι ὀφείλονται εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὴν ἀσυγκράτητον. Ἀλλὰ δὲν ἠξεύρετε δύο γεγονότα: Ὅτε ὁ Στρατὸς ἡμῶν εὑρίσκετο εἰς τὴν Κο-

ζάνην, ἐστάλη τηλεγράφημα ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε διαταγὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ ὁποῖον μοῦ ἔλεγεν ὅτι ὁ στρατὸς δὲν θὰ ὁδεύσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐγώ, ἔλεγε τὸ τηλεγράφημα, ἔχω καθῆκον νὰ στραφῶ πρὸς τὸ Μοναστήριον, ἐκτὸς ἂν τὸ ἀπαγορεύσετε. Καὶ τοῦ ἀπήντησα: Σοῦ τὸ ἀπαγορεύω. Διότι ἐγνώριζα ὅτι, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ πολεμήσωμεν μὲ τοὺς Τούρκους μόνοι, εἴχομεν καθῆκον νὰ συντρίψωμεν τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐχθροῦ. Διότι τὰ ζητήματα τὰ στρατιωτικὰ δὲν εἶναι ζητήματα τὰ ὁποῖα γνωρίζουν οἱ στρατιωτικοί, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες. *(Εὖγε καὶ χειροκροτήματα).* Τὰ στρατιωτικὰ ζητήματα εἶναι κατ' ἐξοχὴν πολιτικὰ ζητήματα. Ἐὰν ἤδη ἡ τέχνη τοῦ πολέμου, λαβοῦσα τὴν ἔκτασιν τὴν ὁποίαν ἔλαβε, κατέστησεν ἀναγκαῖον ὅπως ἰδίᾳ κλάσις ἀνδρῶν ἀσχολῆται εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα, ἄλλοτε ὅταν ἡ τακτικὴ τοῦ πολέμου ἦτο ἁπλουστέρα, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πολέμου στρατηγοὶ ἄνδρες ἦσαν οἱ πολιτικοί. Ἀπηγόρευσα λοιπὸν εἰς τὸν Διάδοχον τότε νὰ προβῇ εἰς τὸ Μοναστήριον καὶ τοῦ εἶπα νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, διότι δὲν εἴχομεν νὰ κάμωμεν μὲ ἕνα ἐχθρόν, διότι διεξήγομεν πόλεμον τρεῖς σύμμαχοι, ἦσαν δὲ ἐνδεχόμεναι ἔριδες περὶ τῆς μερίδος τὴν ὁποίαν θὰ ἐλαμβάνομεν ἕκαστος καὶ εἴχομεν πάντα λόγον νὰ καταλάβωμεν πρῶτοι τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ Διάδοχος ὑπεχρεώθη νὰ ὑποκύψῃ καὶ δὲν ἐξεδήλωσε τὴν τάσιν του, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκδηλώσῃ τότε τάσιν ἀντιθέσεως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ἔθνους, καὶ ἐτράπη πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Φθάνει εἰς τὰ Γενιτσὰ καὶ ὁ στρατὸς μεταξὺ Γενιτσῶν καὶ Θεσσαλονίκης καταναλίσκει 7 ἡμέρας ἵνα φθάσῃ. Ἐγὼ εἶχα πληροφορίας ὅτι κατήρχοντο αἱ φάλαγγες αἱ Βουλγαρικαὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ διὰ νὰ ἐπικοινωνήσω μὲ τὸν Διάδοχον καὶ ὡθήσω αὐτὸν ὅπως τὸ ταχύτερον σπεύσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, διότι ἐκινδύνευον νὰ εἰσέλθουν πρῶτοι οἱ Βούλγαροι, εὑρέθην εἰς τὴν ἀνάγκην, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς τὴν 23 ἢ 24 ἢ 25 Ὀκτωβρίου, νὰ ἐξυπνίσω τὸν Βασιλέα εὑρισκόμενον τότε εἰς Γιδᾶ καὶ νὰ τοῦ ἀνακοινώσω τηλεγράφημα παρακαλῶν νὰ διαβιβασθῇ πρὸς τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλεγα: Σᾶς καθιστῶ προσωπικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὴν βρα-

δύτητα μὲ τὴν ὁποίαν διεξάγετε τὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι κινδυνεύουν νὰ φέρουν τοὺς Βουλγάρους πρώτους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐὰν ἐνθυμοῦμαι καλῶς ὁ τότε ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως κ. Πάλλης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, μοῦ εἶπεν ὅτι τὸ τηλεγράφημα διεβιβάσθη ἀπόψε εἰς τὸν Βασιλέα, ἀλλ' ὅτι κοιμᾶται καὶ ἦν ἐπέμενα νὰ τὸν ἐξυπνίσῃ. Καὶ ἀπήντησα ἐπιμένων νὰ ἐξυπνήσῃ, διότι ἤθελα νὰ προστεθῇ εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸ κῦρος τὸ πατρικὸν καὶ τὸ βασιλικὸν διὰ νὰ ἐπισπευθοῦν τὰ πάντα.

Αὐτὰ εἶχα νὰ εἴπω ἐν σχέσει πρὸς τὴν Μακεδονικὴν ἐκστρατείαν. Εἶναι πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶπα ποτέ. Δὲν μοῦ εἶχε δοθῇ ἀφορμὴ νὰ τὰ εἴπω, οὔτε ἐνόμισα ὅτι μοῦ ἐπεβάλλετο νὰ τὰ εἴπω, ἀλλ' ἀφοῦ ἔρχεσθε νὰ μὲ καταστήσετε ὑπεύθυνον διότι εἰσῆλθον οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὰ λέγω. Ὁ Διάδοχος τοῦ Θρόνου ἄνευ δικαιώματος ἐδέχθη τοὺς Βουλγάρους καὶ μοῦ ἔλεγεν ὅτι ἐπέτυχε συμφωνίαν, ἐὰν ποτὲ ζητήσωμεν νὰ φύγουν, νὰ τοὺς εἴπῃ νὰ φύγουν. Ἀλλ' ἀφοῦ εἰσῆλθον δύο τάγματα καὶ ἔπειτα ὁλόκληρος μεραρχία, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ζητηθῇ τοῦτο ; Τοῦ ἀπήντησα : ἔκαμες κακὰ νὰ τοὺς δεχθῇς, ἀλλὰ τώρα δὲν δύναμαι νὰ ἀξιώσω νὰ τοὺς βγάλῃς. Πῶς μὲ θεωρεῖτε ὑπεύθυνον λοιπόν ; Αὐτὰ εἶχα δοθείσης ἀφορμῆς νὰ εἴπω ἐν σχέσει πρὸς τὴν πορείαν καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ Κυβέρνησις καὶ τὰ Ἐπιτελεῖα.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὁ Κύριος Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εἶναι εἰς θέσιν καλλίτερον παντὸς ἄλλου νὰ βεβαιώσῃ πῶς ἔχουν τὰ πράγματα, καὶ ὄχι μόνον εἶμαι πρόθυμος νὰ δεχθῶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶπεν, ἀλλ' ὀφείλω νὰ τὸν βεβαιώσω ὅτι ἡ ἀντίληψίς μου ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς Κυβερνήσεως ἀπέναντι τῶν στρατιωτικῶν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἰδικήν του. Πάντοτε διεξεδίκησα ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τῆς πολιτικῆς τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ κρίνῃ περὶ τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας ὁρᾷ ὁ ἐθνικὸς στρατός. Τὰ περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ στρατοῦ ἀνήκουν εἰς τὴν ἐθνικὴν διοίκησιν. Αἱ προβλέψεις ὅμως ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐνεργείας τοῦ στρατοῦ δὲν εἰ-

ναι δυνατὸν ἢ παρὰ μόνης τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἐκτιμηθοῦν. Αὐτὴ ὑπῆρξε πάντοτε ἡ ἀντίληψίς μου σχετικῶς μὲ τὰς σχέσεις τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ διετήρησα, Κύριοι, τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν μέχρι κεραίας εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις, καὶ τὰς εὐκόλους περιστάσεις καὶ τὰς δυσκόλους περιστάσεις.

Δὲν ἐπρόκειτο νὰ σᾶς ἀποδώσω καμμίαν μομφήν. Ἐπρόκειτο νὰ ὑπομνήσω τὰ γεγονότα. Καὶ τὸ γεγονὸς εἶναι ἀκριβές. Καὶ εἶπον ἐπὶ τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι προκύπτει ὑπὸ ποίαν πίεσιν εὑρέθητε νὰ ὑπογράψητε τὴν συνθήκην.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἄλλα τὰ τῆς συνθήκης μας μὲ τὴν Σερβίαν καὶ ἄλλα τὰ τοῦ πολέμου μὲ τὴν Τουρκίαν. Δὲν εἴχατε ἀνάγκην νὰ μνημονεύσετε τὸ ζήτημα τῆς Θεσσαλονίκης διὰ νὰ εἰπῆτε ὅτι ἐγὼ ἐδέχθην τοὺς Βουλγάρους.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Διόλου. Ἀλλ' ὑπῆρξαν αἱ περιστάσεις τοιαῦται καὶ ἡ ἐπίθεσις τῶν Βουλγάρων τόσον ἐπικειμένη....

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἐπιτρέψατε νὰ σᾶς εἴπω ὅτι δὲν ἠξεύρετε τὰ πράγματα. Ἡ ἅλωσις τῆς Θεσσαλονίκης ἐγένετο εἰς τὰς 26 Ὀκτωβρίου 1912, ἡ δὲ συνθήκη ὑπεγράφη τὴν 19ην Ἰουνίου 1913. Τὰ γεγονότα τὰ ἐξαναγκάσαντα ἡμᾶς νὰ ἐπισπεύσωμεν τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ κ. Κορομηλᾶς διέταξε τὸν κ. Ἀλεξανδρόπουλον νὰ ὑπογραφῇ ἡ συνθήκη ἐντὸς τῆς ἡμέρας, ἦσαν τὰ τοῦ Παγγαίου, λαβόντα χώραν τὸν Μάϊον. Τί σχέσιν ἔχουν αὐτὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς Θεσσαλονίκης;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Τὰ σχετίζω διότι πρόκειται περὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων. Ἡ εἰσβολὴ τῶν Βουλγάρων ἐν Θεσσαλονίκῃ ἦτο ἐκείνη ἡ ὁποία ἐγέννησεν ὅλα τὰ ζητήματα.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς εἴπω ὅτι δὲν δύνασθε νὰ μοῦ ρίψετε ἐμὲ τὴν εὐθύνην διατὶ μπήκανε οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Λεπτομέρειαι περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Τὸ ὅτι εἰσῆλθεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, τῆς δόξης τοῦ ὁποίου μετέσχετε, πρῶτος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, σᾶς ἐπείραξε

Θέλετε νὰ ἀρνηθῆτε καὶ τὴν δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ εἴπω ὅτι δὲν εἶναι ἄξιον τῆς θέσεώς σας οὔτε τοῦ ἀξιώματος τὸ ὁποῖον κατ' ἐπανάληψιν ἐλάβετε. Εἶναι πολὺ κατώτερον τὸ νὰ θέλετε νὰ προκαλῆτε παρεξήγησιν τῶν λόγων μου καὶ νὰ λέγετε: Βλέπετε, ὁ Βενιζέλος δὲν ἀναγνωρίζει τὰς νίκας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἠθελήσατε νὰ μοῦ ρίψετε εὐθύνας διατὶ ἐδέχθην τοὺς Βουλγάρους εἰς Θεσσαλονίκην, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἔκπτωτον Βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ εἴπῃ: βλέπετε, ἐγὼ δὲν ἤθελα τοὺς Βουλγάρους εἰς Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ τί νὰ σᾶς κάμω ποῦ εἶχα τὸν Βενιζέλον; Αὐτὸ ἦτο τὸ νόημα τῶν λόγων σας καὶ ἠναγκάσθην νὰ διαμαρτυρηθῶ καὶ χαίρω διότι μοῦ δίδετε ἀφορμὴν νὰ ἀποκαταστήσω τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των ἵνα ἀποδείξω ὅτι πράγματι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε κατὰ τὰς προβλέψεις μου ἐντὸς τῶν ὡρισμένων ἡμερῶν. Ἐὰν παρέμεινεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ Μοναστήριον, τοῦτο ὀφείλεται εἰς Κυβερνητικὴν ἐνέργειαν. Καὶ ἐὰν ὑπῆρξε βραδύτης περὶ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἦτο ἐνέργεια τοῦ τότε ἀρχιστρατήγου, ἐνέργεια κατὰ τῆς ὁποίας ὡμίλησα κατὰ τρόπον ἀπρόσφορον ἐντελῶς, θέτων εἰς τὴν θέσιν του τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ χωρὶς νὰ συλλογισθῶ ἐὰν εἶναι Διάδοχος ἢ γόνος τοῦ Στέμματος, καταστήσας μάλιστα ὑπεύθυνον τὸν Πατέρα του καὶ ἐξυπνῶν αὐτὸν νύκτα ἵνα εἴπω εἰς αὐτόν: καὶ σὺ ἔχεις καθῆκον νὰ τοῦ εἴπῃς νὰ προσέξῃ. Καὶ σᾶς ἐπαναλαμβάνω: τί ἀνάγκην εἴχατε νὰ ἐπικαλεσθῆτε τὴν εἰσβολὴν τῶν Βουλγάρων εἰς Θεσσαλονίκην νῦν ὁπότε εὑρισκόμεθα εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης, δηλαδὴ 7 μῆνας ὕστερον;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Παρακαλῶ πρέπει νὰ εἶσθε εὐχαριστημένος δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρώτην φορὰν εἴπατε εἰς τὴν Βουλήν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ εἶμαι εὐχαριστημένος, διότι ἀρκετὰ θὰ ὁμιλήσω κατόπιν.

Τὸ ἐπεισόδιον Κριβολάκ.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Τότε νὰ κλείσετε τὴν Βουλήν, διότι καὶ ἐγὼ ἀληθῶς θαυμάζω πῶς ἀντέχετε εἰς ὅλην τὴν ἐργασίαν καὶ ὅτι ὑπὸ τὰς

τεριστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρισκόμεθα σήμερον εἶσθε ἠναγκασμένοι νὰ καταναλίσκετε τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς εἰς συζητήσεις τοιαύτας, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι τὴν ἀξίαν των εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις καὶ οὐχὶ εἰς περιστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρισκόμεθα σήμερον. Σεῖς ἐζητήσατε ὅπως λυθῇ τὸ ζήτημα τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ ζήτημα τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς. Καὶ ἂν ὁμιλῶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ σφάλμα δὲν εἶναι ἰδικόν μου. Ἐπανέρχομαι εἰς τὸ θέμα. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλω νὰ εἴπω εἶναι ὅτι οἱ Βούλγαροι οἱ σύμμαχοί μας διὰ παντὸς τρόπου προσεπάθουν νὰ μᾶς δολιευθῶσιν, εὑρισκομένη δὲ ἡ Κυβέρνησις πρὸ τοιαύτης πιέσεως ἐδέχθη τὸ μὴ χεῖρον τὸ ὁποῖον ἦτο βέλτιστον. Ἐὰν ἐνοχλῶ τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἔχω ἢ νὰ ἐγκαταλείψω τὸ βῆμα, ἀφοῦ μάλιστα κατήρξατο τῆς συζητήσεως ὑπὸ τοὺς ὅρους τοὺς ὁποίους διετυπώσατε καὶ οὐχὶ μόνον ἐκ μέρους τῶν κυρίων βουλευτῶν, οἱ ὁποῖοι δύνανται ἐλευθέρως νὰ ἐκφράζωσι τὰς γνώμας των, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, διότι αἱ σκέψεις καὶ αἱ φράσεις καὶ αἱ ἔννοιαι τῶν λόγων αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ προκαλέσωσι ποιάν τινα ἀνησυχίαν, διότι βεβαίως καὶ κατὰ τὴν κατάθεσιν τῶν ἐγγράφων τῶν ἀφορώντων εἰς τὰς βιαιοπραγίας κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ σήμερον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς καταθέσεως τῶν νέων ἐγγράφων ἡ γλῶσσα τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν δὲν ἦτο, νὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰ εἴπω, ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς του ἡ ἐνδεδειγμένη. Δὲν ἦτο δυνατόν, ἀφοῦ μάλιστα γνωριζόμεθα ὅπως γνωριζόμεθα, καὶ μετ' ὀλίγον θὰ τὸ ἐξηγήσω εἰς τὴν Βουλήν, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ συγκινηθῶ διὰ τοῦτο. Θὰ ἐξηγήσω εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι ἡ ἐνέργεια πλησιεστάτου ἐπεισοδίου ἐγέννησεν ὑπονοίας περὶ τῆς ἐνεργείας τῆς Κυβερνήσεως. Εἶναι ὡς παρεμπίπτον ζήτημα καὶ θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ ὁ κ. Πρόεδρος νὰ τὸ τελειώσω. Ἐνθυμεῖσθε τὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἀξιοτίμου ἀδελφοῦ σας ὡς διευθυντοῦ τῶν Μακεδονικῶν σιδηροδρόμων. Περὶ αὐτοῦ εἶχον τὴν ἀρίστην ἐντύπωσιν καὶ ἔχω τὰς ἀρίστας ἀναμνήσεις.

Ἔχω τὴν ἐντύπωσιν καὶ τὴν ἀνάμνησιν ὅτι πρόκειται περὶ ὑπαλλήλου ὁ ὁποῖος ἐξετέλεσε πάντοτε μετὰ τῆς μεγαλειτέρας αὐστηρότητος καὶ τοῦ μεγαλειτέρου ζήλου τὸ καθῆκον του. Ἀλλ' ἐπῆλθεν ἡ ἀτυχὴς ὑποχώρησις τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Κρι-

δολάκι. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐκείνην ἐπῆλθεν εἰς ἐκτροχιασμὸς ἑνὸς τρένου, καὶ ὁ στρατηγὸς Σκράϊγ, προκαλούμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν, κατήγγειλεν ὅτι ὁ ἐκτροχιασμὸς ἐκεῖνος ὠφείλετο εἰς ἐνέργειαν τοῦ ἀδελφοῦ σας. Καὶ προσεπάθουν τότε διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐξηγήσω διὰ τῆς ἁρμοδίας ὁδοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ τοιαύτη ὑπόνοια κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σας, καὶ εἶχα τὴν τιμὴν τότε ὡς ὑπουργὸς νὰ σᾶς ἴδω καὶ συνωμιλήσαμεν περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον, καὶ ἠναγκάσθην τότε τὸν τίμιον ὑπάλληλον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον πᾶσαν ἐμπιστοσύνην καὶ ὁ ὁποῖος ἐξετέλεσε μετὰ θρησκευτικοῦ ζήλου τὸ καθῆκον του, νὰ τὸν ἀνακαλέσω καὶ ὁ τίμιος ὑπάλληλος τὸ ἐθεώρησε προσβολήν, καὶ μάλιστα νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ ὑπουργὸς ὁ ὁποῖος δυσκόλως καθ' ὅλον τὸν πολιτικόν του βίον ἔθιξεν οἱονδήποτε ὑπάλληλον. Τοὐλάχιστον ἔχω αὐτὴν τὴν τύχην νὰ ἀναγνωρίζω τοὺς καλοὺς ὑπαλλήλους.

Καὶ ἤλθετε καὶ παρεπονέθητε καὶ προσεπάθησα νὰ σᾶς πείσω ὅτι ἦτο ἐν τῷ συμφέροντί του νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκεῖθεν ἀφοῦ ὑπῆρχε μία τοιαύτη προκατάληψις καὶ ἡ Κυβέρνησις εὑρίσκετο ἠναγκασμένη νὰ προβῇ εἰς τὸ μέτρον τῆς ἀνακλήσεως αὐτοῦ, διότι ὑπῆρχε μία προκατάληψις ἡ ὁποία ἐπέδρα ἐπὶ τὴν ἐντιμότητα τῆς Κυβερνήσεως.

Δ. ΔΙΑΜΑΝΤΙΔΗΣ. Μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς ὑπομνήσω κάτι τι σχετικόν;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Σᾶς παρακαλῶ δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν συζήτησιν τὰ τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἔχουν σχέσιν κατὰ τοῦτο, διότι ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὡμίλησε περὶ τιμῆς, καὶ ἴσως ὅπως ὁμιλοῦν περὶ τῆς τιμῆς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἠθέλησα νὰ τοῦ ὑπομνήσω ὅτι ὑπάλληλος τίμιος, ὁ ὁποῖος ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκον του μετὰ τῆς μεγαλειτέρας ἀκριβείας, ἔγινε θῦμα μιᾶς σκαιᾶς καὶ τρομερᾶς συκοφαντίας.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Τί σχέσιν ἔχουν αὐτὰ μὲ τὴν συζήτησιν;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐζήτησα τὴν ἄδειαν νὰ ὑπομνήσω τοῦτο, διότι ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν φαίνεται ὅτι τὸ εἶχε λησμονήσῃ.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. (*Ὑπ. Ἐξ.*). Δὲν τὸ εἶχον λησμονήσει. Ἐπὶ

προσωπικῶν ζητημάτων ἔχω τὴν βαθυτάτην ἐκτίμησιν καὶ τὸν μεγαλείτερον προσωπικὸν σεβασμόν, ἀλλὰ τώρα συζητοῦμεν περὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Καὶ τότε περὶ πολιτικῆς ὑποθέσεως ἐπρόκειτο, διότι ἡ Κυβέρνησις κατηγορεῖτο διὰ τὴν πρᾶξιν, ὅτι κατόπιν διαταγῆς τῆς Κυβερνήσεως εἶχε προβῆ ὁ ἀδελφός σας εἰς τὸν ἐκτροχιασμὸν διὰ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ ἐκθέσῃ αὐτὸν εἰς σφαγήν. Αὐτὴ ἦτο ἡ κατηγορία.

Δ. ΔΙΑΜΑΝΤΙΔΗΣ. Μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς ὑπομνήσω κἄτι σχετικὸν μὲ τὸ ζήτημα; Ἂν ἐπῆλθεν ἡ διχογνωμία καὶ τὰ παράπονα τοῦ στρατηγοῦ Σαράϊ ἐν σχέσει μὲ τὴν κίνησιν τῶν σιδηροδρόμων, ταῦτα ἐπῆλθον διότι τὸ Ἐπιτελεῖον ἔχον διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἄφινε νὰ κυκλοφορῶσιν ὅσα τρένα ἐζήτει οὗτος διὰ νὰ μεταφέρῃ στρατὸν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλὰ τοὺς ἔδιδε τὰ τρένα μὲ τὸ σταγονόμετρον καὶ τοὺς ἔλεγεν: ἔχετε ἄδειαν νὰ κυκλοφορήσετε τρία ἢ τέσσαρα τρένα. Ἐγένετο μάχη καὶ ἔπρεπε ὁ στρατηγὸς Σαράϊ νὰ ζητῇ τὴν ἄδειαν τῆς Κυβερνήσεως διὰ μέσου τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας πόσα τρένα θὰ κυκλοφορήσωσι καὶ κατὰ ποῖον δρομολόγιον θὰ κυκλοφορήσωσιν. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον κατηγόρει τὴν Κυβέρνησιν ὁ στρατηγὸς Σαράϊ. Ἂν ἡ κατηγορία ἔπεσεν ἐπὶ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ὑπάλληλον δὲν βαρύνει αὐτόν, ἀλλὰ τὸ Ἐπιτελεῖον, τὸ ὁποῖον οὕτω συμπεριεφέρετο εἰς στιγμὴν καθ' ἣν ἐμάχοντο τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα. (*Χειροκροτήματα*).

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἐπιτελείου σχετικῶς μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν συρμῶν καὶ τῶν βαγονίων μὲ τὸ ἐπεισόδιον αὐτό, τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς τὸν ἀξιότιμον ἀδελφὸν τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐκεῖ κατηγορεῖτο ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς ὁ κ. Πολίτης, ὁ Διευθυντὴς τῶν Μακεδονικῶν Σιδηροδρόμων, ὅτι κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως προέβη εἰς ἕνα ἐκτροχιασμὸν διὰ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ὑποχώρησιν.

Ὁ κ. Στρέϊτ πρὸς τὸν κ. Ἀλεξανδρόπουλον διὰ τὴν Σερβικὴν ἀξίωσιν.

Εὑρέθη ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς ἀληθῶς στενόχωρον θέσιν ὅταν ἠξίωσεν ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ὅπως παράσχῃ τὴν ἐκ τῆς συν-

ήκης ὀφειλομένην συνδρομὴν πρὸς τὴν Σερβίαν λόγῳ τῆς ἐπιθέσεως τῆς Αὐστρίας καὶ ἠναγκάσθη, καίτοι ἡ ῥήτρα εἶναι ρητὴ καὶ κατηγορματική, νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν σκέψιν, ὅπως ἀναγράφεται εἰς τὴν σχετικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὴν σκέψιν τὴν περὶ ἀποτελεσματικότητος. Ἀλλὰ περὶ ἀποτελεσματικότητος δὲν ἐγένετο ποτὲ λόγος κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς Σερβικῆς συμβάσεως, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐγένετο λόγος, ἀλλ' ὡς προκύπτει ἐξ ἐκείνων τῶν προπαρασκευαστικῶν ἐγγράφων, ἀντιθέτως, ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς ᾐτήσατο ἡ Σερβία τὴν ἄμεσον συνδρομὴν τῆς Ἑλλάδος ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας.

Ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ κ. Στρέϊτ, τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1914, ἐκτελῶν τὴν ἐντολὴν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς εἰς τὸν κ. Ἀλεξανδρόπουλον: *(Ἀναγινώσκει)*. «Ἐπὶ τῶν τεθέντων παρὰ τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως ἐρωτημάτων, σχετικῶς πρὸς τὴν στάσιν ἣν ἡ Β. Κυβέρνησις ἐσκόπει νὰ λάβῃ ἐν τῇ Αὐστροσερβικῇ συρράξει, παρακαλεῖσθε ὅπως ποιήσησθε πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τὴν ἀκόλουθον δήλωσιν, τῆς ὁποίας ἔχετε τὴν ἐξουσιοδότησιν νὰ τῷ ἀφήσητε ἀντίγραφον, ἐὰν ζητήσῃ τοῦτο. Χωρὶς νὰ ἐξετασθῶσιν αἱ ὑποχρεώσεις αἱ ἀπορρέουσαι ἐκ τῆς μετὰ τῆς Σερβίας συμμαχίας, καὶ μόνη ἡ σκέψις, ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἐδαφικὴ ἀκεραιότης τῆς Σερβίας ἀποτελεῖ οὐσιώδη παράγοντα τῆς Βαλκανικῆς ἰσορροπίας τῆς ἀποκατασταθείσης διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς εἶναι στερρῶς καὶ ἀποφασιστικῶς προσηλωμένη, ἀρκεῖ ἵνα ὑπαγορεύσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὴν ἀπόφασιν τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ λάβῃ, πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον, διὰ νὰ συνδράμῃ ὡς οἷόν τε ἀποτελεσματικώτερον τὸ φίλον καὶ σύμμαχον Ἔθνος». Ὑπὲρ τοῦ ὁποίου πολὺ ὀρθῶς προέβη ἡ Βουλὴ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως, διότι πρόκειται περὶ γενναίου ἔθνους, τὸ ὁποῖον εὑρέθη ὑπὸ ἀτυχεῖς περιστάσεις καὶ τὸ ὁποῖον ἐπέδειξεν ὅλην τὴν εὐστάθειαν καὶ ὅλην τὴν γενναιότητα τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαντήσῃ κανείς. *(Ἀναγινώσκει)*. «Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἔχει τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐκπληροῖ τελείως τὸ καθῆκόν της ὡς φίλη καὶ σύμμαχος, διὰ τῆς ἀποφάσεως ἣν ἔλαβεν ὅπως τηρήσῃ

ἀπέναντι τῆς Σερβίας εὐμενεστάτην οὐδετερότητα, καὶ ἡ ἕτοιμος νὰ ἀπωθήσῃ πᾶσαν ἐπίθεσιν ἣν ἡ Σερβία ἤθελεν ὑποστῇ ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας.» Αὐτὴ ἦτο ἡ ἀπάντησις. Ἐπιμένω εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διότι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλο τι παρ' ὅ,τι αἱ περιστάσεις ἐδείκνυον καὶ διότι θεωρῶ ὅτι τὰ ζητήματα τῶν συνθηκῶν δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζωνται κατὰ τρόπον τόσον αὐστηρόν. Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πράξῃ ἄλλο ἡ Κυβέρνησις παρὰ ν' ἀπαντήσῃ ὅτι ἔπρεπε νὰ τηρήσῃ πολιτικὴν οὐδετερότητος.

Ὑπάρχει, Κύριοι, ἓν ἔγγραφον πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ Πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανεν ἡ Γερμανία ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἐν περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐξεπλήρου τὰς ὑποχρεώσεις της. (*Ἀναγινώσκει*).

Δικαιολογία τῆς μὴ ἐκπληρώσεως τῆς Ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης.

Ἕνεκα τοῦ ὅρου τούτου τῆς συμβάσεως θὰ ἐξετίθετο ἡ Ἑλλὰς ὄχι μόνον εἰς ἐχθρικὴν ἐπίθεσιν τῆς Αὐστρίας ἀλλὰ καὶ τῆς Γερμανίας, διότι, ἂν δὲν ἐπείθετο ἀπὸ τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, δὲν θὰ διετύπου τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως ὅπως τὴν διετύπωσε. Κύριοι, ὅπως δώσῃ ποιάν τινα ἱκανοποίησιν τότε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑπέσχετο ὅτι ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας ἀναμφισβητήτως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ μετεῖχε τοῦ πολέμου παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Σερβίας. Τοῦτο δὲ ἀναμφισβητήτως καὶ ἐν πεποιθήσει τὸ ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ διότι ἤλπιζεν ὅτι ὁ κίνδυνος ἀπεμακρύνετο. Ἀλλὰ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος περιῆλθον εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον περιῆλθον εἴτε ἐπὶ καλῷ, εἴτε ἐπὶ κακῷ, εὔχομαι ἐπὶ καλῷ. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εὑρέθη εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάγκην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀτιμίαν τὴν πολιτικὴν τῶν Κυβερνήσεων τῶν ἄλλων, αἱ ὁποῖαι ἐθεώρησαν ὅτι λόγῳ τοῦ ὅτι πλέον ἡ Βουλγαρία δὲν ἦτο μόνη ἀλλὰ ἐξελθοῦσα ἐκ τῆς οὐδετερότητος ὑπὲρ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν εἶχεν ὡς συμμάχους τὴν Γερμανίαν, τὴν Τουρ-

«ίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἦτο λέγω δυνατὸν ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως νὰ κατέκρινεν ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εὑρέθησαν ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις καὶ ἐθεώρησαν τὸν λόγον τὸν ἐφορῶντα εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῆς Βουλγαρίας; Ἐὰν οἱ ἀποτολμήσαντες ἠδύναντο νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῶν κυρίων ὅρων, διὰ τὴν Σερβίαν, τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τὰς σκέψεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τὸν δεύτερον ὅρον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς ἐντελῶς ἀσήμαντον ἡ Σερβία, τότε λέγουσα: δὲν ἔχω ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς σας διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλ' αὐτό, τὸ ὁποῖον ἔλαγε διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σύνταξιν τοῦ πρώτου ἄρθρου τῆς Στρατιωτικῆς Συμβάσεως, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἔννοια καὶ τῆς δευτέρας ῥήτρας καὶ τοῦ δευτέρου ἐρωτήματος τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως ἦτο διὰ νὰ ῥθάσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασε, δηλαδὴ εἰς τὴν τήρησιν οὐδετερότητος εὐμενεστάτης πρὸς τὴν Σερβίαν, χωρὶς νὰ κατηγορηθῶμεν ὅτι παρείδομεν ὑποχρεώσεις ἐπιτακτικάς, τὰς ὁποίας εἴχομεν ἀναλάβει, καὶ ὅτι ἠτιμάσαμεν τὸ Κράτος διότι δὲν ἐξεπληρώσαμεν τὰς ὑποχρεώσεις μας. Δι' αὐτῶν, Κύριοι, ἐπεθύμουν ν' ἀποδείξω τὰς περιστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρέθη ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν δικαιολογίαν τῆς ἀποτελεσματικότητος, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐθεώρει ὡς συμφέρουσαν τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας, καὶ διὰ τοῦτο αἱ διάφοροι Κυβερνήσεις ἐδικαιολογήθησαν ὅτι ἐν ὑστέρᾳ μοίρᾳ ἔθετεν ἡ Ἑλλὰς τὴν περίπτωσιν ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ κατὰ Σεπτέμβριον 1915, ὅτε ἐγράφη, ὑποθέτω διὰ χειρὸς τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἡ ἀπάντησις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν κ. Ζαΐμην πρὸς τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν...

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. *(Ὑπ. Ἐξ).* Ὅλα τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐγὼ τὰ συνέταξα.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν πιστεύω νὰ ἐξεπροσώπουν τὰς γνώμας τοῦ κ. Πολίτου.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Λέγω ὅτι διετυποῦντο τὰ γεγονότα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι αὐτὰ ἦσαν αἱ σκέψεις τῶν δημοσιογράφων, οἱ ὁποῖοι νομίζουσιν ὅτι εἶναι δυνατὸν πᾶν ψεῦδος νὰ τὸ

προσφέρουν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ εἰς τοὺς ξένους ἀκόμη, διότι πρόκειται περὶ ξένης ἀκόμη ἐφημερίδος, τῆς ὁποίας σᾶς ἀναγινώσκω τὴν σχετικὴν περικοπήν. (*Ἀναγινώσκει*).

Οὔτε εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸν ὁποῖον σεῖς γνωρίζετε καλῶς, διότι συνειργάσθητε ἐπὶ μακρὸν μετ' αὐτοῦ, δύναται νὰ ἐπιρριφθῇ ὅτι ὑπέγραψε τὴν διακοίνωσιν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐθεώρει ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ ὅρος ὁ συμμαχικός, λόγῳ κυρίως τοῦ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς Βουλγαρίας, ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπέβλεπεν ἡ Σερβία καὶ ἔλεγεν ὅτι δὲν ἔχει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς σας, ἀλλ' ἀπέβλεπεν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, κατὰ τῆς Γερμανίας, καὶ ἑπομένως κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Εὐτυχῶς εἶσθε ὁ μᾶλλον ἀξιόπιστος μάρτυς καὶ δύνασθε νὰ βεβαιώσητε, διότι ἐγράφη διὰ χειρὸς ὑμῶν, διότι εἰς τὸ κείμενον ἀνεγνώρισα τὸ ὕφος σας, ἔχω δὲ πεποίθησιν ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐγράφη διὰ χειρὸς ὑμῶν.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Τὴν σύνταξιν τοῦ ἐγγράφου δὲν τὴν ἀπαρνοῦμαι, ἀλλ' ὄχι τὴν οὐσίαν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐγὼ δὲν λέγω ὅτι εἶσθε πολιτικός, ἀλλ' εἶσθε ὁ διευθυντὴς τοῦ πρώτου πολιτικοῦ τμήματος, καὶ ὁπωσδήποτε ὁ διευθυντὴς τοῦ πρώτου πολιτικοῦ τμήματος ἐκφράζει καμμιὰ φορὰ καὶ γνώμας.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Μὲ συγχωρεῖτε· εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ κάμω μίαν δήλωσιν. Παρεκάλεσα τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ τότε Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ τοῦ ὑποβάλω ἓν ὑπόμνημα, διότι εἶχον ἐντελῶς ριζικῶς ἐναντίαν γνώμην, καὶ μοῦ εἶπε : Περιττόν, τὸ ζήτημα σήμερον ἐλύθη.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Αὐτὰ εἶναι οἰκογενειακά σας.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Ὄχι. Σεῖς μὲ προκαλεῖτε. Εἶπον ὅτι εἶχον προσωπικὴν γνώμην καὶ ἐθεώρησα καθῆκόν μου νὰ τὴν ὑποβάλω· δὲν εἰσηκούσθην, δὲν εἶχον τίποτε περισσότερον νὰ κάμω.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐγὼ δὲν σᾶς ψέγω δι' αὐτό, διότι δὲν ἐκάματε τίποτε ἄλλο παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σᾶς ἐζήτησεν ὁ προϊστάμενός σας καὶ ὡραῖα διετυπώσατε τὸ ζήτημα, καὶ περιλαμβάνει ἐν αὐτῷ τὰ ἐπιχειρήματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπικαλεσθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑπὲρ τῆς λύσεως τὴν ὁποίαν ἔδωκε, δηλαδὴ ὑπὲρ

τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν εὐμενῆ οὐδετερότητα. Ἀλλὰ σᾶς λέγω ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ὑποθέσω ὅτι σᾶς συνεβουλεύθη, ἀλλὰ καὶ σᾶς παρεκάλεσε νὰ διατυπώσητε τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ κ. Πολίτης καὶ ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ ἐπαναλάβω ὅτι ἐξέφρασα γνώμην ριζικῶς ἐναντίαν προτείνων νὰ ὑποβάλω καὶ ἔγγραφον ὑπόμνημα, καὶ ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μοὶ εἶπεν ὅτι εἶνε περιττὸν διότι εἶχε λυθῇ τὸ ζήτημα. Καὶ ἐπ' αὐτῇ τῇ εὐκαιρίᾳ θὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ εἴπω καὶ ἄλλο τι. Μὲ εὑρήκατε ὀλίγον ὀξύθυμον εἰς τὴν ἀγόρευσίν μου καὶ ὀλίγον ὑπερβολικὸν εἰς τὰς ἐκφράσεις μου, ἀλλ' ὑπάρχει κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἀγόρευσίν μου μία ἐκδήλωσις πεπιεσμένης ἀγανακτήσεως ἐπὶ 18 μῆνας.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐγὼ θαυμάζω ὅτι δὲν ἐσκέφθητε ταχύτερον νὰ κάμετε αὐτὴν τὴν ἐκδήλωσιν, διότι ἐὰν εὑρίσκεσθε ὑπὸ τοιαύτην πίεσιν ἦτο ἐνδεδειγμένον μίαν ὥραν ἀρχήτερον νὰ παραιτηθῆτε, διότι δὲν εἴσθε ὁ κοινὸς διευθυντὴς τοῦ πρώτου πολιτικοῦ τμήματος, εἴσθε ὁ κ. Πολίτης, ὁ καθηγητὴς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ βαρύνῃ ἐν παντί.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Ἀγνοεῖτε, κ. βουλευτά, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας οἱ φέροντες τὴν εὐθύνην τῆς ἀρχῆς οὐ μόνον δὲν μὲ ἤκουον ἀλλὰ καὶ ἠρνοῦντο νὰ μὲ δεχθοῦν; Αὐτὴ ἦτο ἡ κατάστασις.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Καλὸν εἶναι νὰ μὴ ἐξετάσωμεν αὐτά.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Σεῖς εἰσέρχεσθε εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Θὰ τὸ λύσῃ ἡ θέσις ἡ σημερινὴ τὸ ζήτημα αὐτό, καὶ δὲν ἔχω κανένα λόγον, διότι, ἂν τοιαύτην εἴχετε γνώμην πολιτικήν, ἀφοῦ σήμερον τὰ πάντα εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν νέαν κατάστασιν, δὲν ἔχω λόγον νὰ σᾶς κατακρίνω. Σᾶς ἐπαναλαμβάνω ὅτι εὑρισκόμενος ὑπὸ τοιαύτην πίεσιν θὰ ἔπρεπε νὰ σκεφθῆτε νὰ πράξετε ἀμέσως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπράξατε κατόπιν. Ἐγὼ τοὐλάχιστον, ἐὰν εἶχον τὴν σοφὴν ἡμῶν γνώμην, δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι θὰ τὴν συνεζήτουν ἐπιμόνως ἐν τῷ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ. Ἀλλ' ὅταν ἀνέγνωσα τὸ κεί-

μενον συνεχάρην τὸν προϊστάμενόν σας διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον διετύπωσεν αὐτό.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Αἱ ἰδέαι ἦσαν ἰδικαί του, ἡ σύνταξις ἰδική μου.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν τὸ ἀμφισβητῶ καθόλου. Δὲν σᾶς ἀποδίδω τὴν ἰδιότητα τοῦ κοινοῦ διευθυντοῦ. Ἐὰν ἐδέχθητε νὰ ἀφήσετε τὴν ἕδραν τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Γαλλίας, δὲν ἐδέχθητε διὰ νὰ γίνετε ἁπλοῦς μεταφραστὴς ἢ συντάκτης.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Ἐδέχθην διὰ νὰ ἔλθω νὰ γίνω προδότης! (*Ἱλαρότης*).

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐδέχθητε λόγῳ τῆς ὑμετέρας ἀξίας.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἄσχετα πρὸς τὴν συζήτησιν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν εἶναι διόλου ἄσχετα· εἶναι σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενον.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Καθόλου, ἐκτὸς ἐὰν ἰσχυρίζεσθε ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ ἐγγράφῳ τὰ ἔδωκεν ὁ κ. Πολίτης.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ κ. Πολίτης δὲν ἐνέχεται πολιτικῶς εἰς τὴν σύνταξιν ἐκείνην.

Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ. Οὔτε ἠθικῶς.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὄχι, εἰς αὐτὸ δὲν ἔχω τὴν ὑμετέραν γνώμην, διότι σᾶς εἶπον ὅτι ἐκ τῆς περιωπῆς εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεσθε, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ διεφωνεῖτε ἐπὶ τοιούτου ζητήματος, τὸ ὁποῖον σήμερον πρὸ ὀλίγου ἐχαρακτηρίσατε ὑμεῖς ὡς ζήτημα τιμῆς, ἡ θέσις σας ἦτο διάφορος. Ὑποθέτω ὅτι καὶ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εἶναι πεπεισμένος περὶ αὐτοῦ καὶ ὅλοι οἱ ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἐκεῖθεν.

Αὐτὰ εἶχον, Κύριοι, νὰ εἴπω πρὸς ὑμᾶς, ἐπὶ τῆς συμβάσεως τῆς Σερβικῆς. Ἡ δῆθεν παραβίασις εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν διασυρμὸν πασῶν τῶν Κυβερνήσεων. Ἀλλ' ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εὑρέθη ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπὶ μακρὰ ἔτη καὶ ἀκριβῶς διότι ἔχει πεῖραν τῶν δυσχερειῶν πρὸ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται πᾶσα Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὤφειλε νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν μᾶλλον ἐπιεικῶς. Εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν ἤθελον καὶ τὸν κ. Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν. Κύριοι, εἶναι εὔκολον νὰ κατηγορῇ τις τοὺς πολιτευομένους, ἀλλ' ὁ ἀνταγωνισμὸς ὁ πολιτικός, χάριν τῆς εὐπρεπείας τῆς

πολιτείας ἡμῶν, δὲν ἐξικνεῖται πέραν ὡρισμένου σημείου, ὅταν δὲ ὁ πολιτικὸς ἀνταγωνισμὸς ἐξικνῆται πέραν ὡρισμένου σημείου δὲν εἶναι πλέον ὁ ἀγὼν ὁ εὐγενής.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἀπορεῖτε διότι ἡμεῖς ὁμιλοῦμεν μετά τινος πικρίας διὰ τὴν πολιτείαν σας, ἀφοῦ σεῖς ἤλθετε ἐκ τῆς μειονοψηφίας νὰ ἀναλάβετε τὴν κυβέρνησιν τῆς Χώρας διὰ νὰ γίνετε ὄργανον τῆς τυραννίδος. Γίνεσθε καὶ κατήγοροι, ἀφοῦ ἐφέρατε εἰς τὴν καταστροφὴν τὴν Χώραν. Ποῖος σᾶς ὑπεχρέωσεν, ἀνήκοντες εἰς τὴν μειονοψηφίαν, νὰ ἔλθετε νὰ ἀναλάβετε τὴν κυβέρνησιν τῆς Χώρας;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Θὰ ἀπαντήσω περὶ ὅλων αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ πρῶτον θέμα, τὸ ὁποῖον ἐτίθετο σήμερον, ἦτο τὸ τῆς ἑρμηνείας τῆς Σερβικῆς συμβάσεως. Καὶ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ὁλόκληρος ἡ αἴθουσα αὐτή, καὶ ἡ ἄνω καὶ ἡ κάτω, εἶναι πεπεισμένη περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν λόγων μου.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Μόνον τὸ μειδίαμα προκαλοῦσιν οἱ λόγοι σας.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Τὸ μειδίαμά σας τὸ γνωρίζω· ἡ πικρία τὴν ὁποίαν αἰσθάνεσθε διαφαίνεται ἐν αὐτῷ, ἢ ἡ εὐφροσύνη, τώρα δὲν γνωρίζω τί πρέπει νὰ ὑποθέσω. Καὶ ζητῶ συγγνώμην ἀπὸ τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως διότι τὸν ἐξώθησα εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ θὰ εὐαρεστηθῇ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι εὑρισκόμην ἐν τῷ δικαίῳ μου, διότι βλέπετε ὅτι μοῦ κατελογίζετε πρὸ ὀλίγου ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα συνέβησαν, καὶ ἴσως ὄχι μόνον τὰ συμβάντα κατὰ τὸ ἐξάμηνον διάστημα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα.

Τινὲς Βουλευταί. Βεβαίως.

Διατὶ ὁ κ. Ῥάλλης ἐδέχθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀρχήν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐρωτᾶτε διατὶ ἐδέχθην νὰ ἀνέλθω εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς μειονοψηφίας· διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν μόνον ἡ πλειοψηφία οὐδέποτε θὰ ἀνήρχετο ἡ μειοψηφία, ἐνῷ ἀναγκαίως ὅταν ἔπιπτεν ἐκ τῆς ἀρχῆς μία Κυβέρνησις προερχομένη ἐκ τῆς πλειοψηφίας θὰ ἤρχετο μία Κυβέρνησις ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς μειονοψηφίας. Ἀλλ' ὑπάρχει ὁ τρόπος τῶν Κυβερνήσεων τῶν Ὑπηρεσιακῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἠναγκάσθη τὸ Στέμμα νὰ προσφύγῃ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Οἰκουμενικῆς.

Βεβαίως δὲν θὰ ὁμιλήσω σήμερον περὶ Ροῦπελ καὶ περὶ δανείου Γερμανικοῦ, διότι εἶναι ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς σημερινῆς ἀνζητήσεως. Ἔπρεπε νὰ μείνῃ ὁ τόπος ἀκυβέρνητος λόγῳ τοῦ ὅτι παρῃτήθη ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἦτο καθῆκον ἡμῶν στοιχειῶδες νὰ εἰπῆτε εἰς τὸν Βασιλέα : θὰ παρεβλάζες τὸ πολίτευμα ἂν ἀπομακρυνθῇς καὶ πάλιν ἀπὸ Κυβέρνησιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπεμακρύνθης πρό τινων μηνῶν καὶ τὴν ὁποίαν σοῦ ἐπέβαλλεν ἐκ νέου ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ εἰπῆτε, ἀλλ' ἡ ἐμπάθειά σας ὡς παλαιοῦ πολιτικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐβλέπατε μετὰ μίσους σχεδὸν τὴν ἐπιτυχίαν τῆς νέας Ἑλλάδος, σᾶς ἔκαμε νὰ δεχθῆτε νὰ γίνετε ὄργανον τῆς τυραννίδος. (*Χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίαι*).

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐγώ, Κύριοι, δὲν ἀξιῶ ἐπιδοκιμασίας. Εἶμαι εὐτυχὴς ὅτι ἐπευφημεῖται ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἔδωκε μίαν συνταγὴν πολὺ εὔκολον, διότι ἔχει τὴν γνώμην ὅτι ὑπουργοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι συνεκρότησαν τὴν πρώτην Κυβέρνησιν καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπῄτουν ὑπουργικὸν χαρτοφυλάκιον. Οἱ ὑπουργοὶ ἐκεῖνοι ὑπῆρξαν πρωθυπουργοὶ ἐπανειλημμένως πρὸ τῆς καθόδου ὑμῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τετράκις ὑπῆρξα πρωθυπουργὸς καὶ ὁσάκις εὑρέθην εἰς διχογνωμίαν ἀπετίναξα τὸ χαρτοφυλάκιον.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Διὰ τῆς πλειοψηφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν ἤλθατε ποτὲ Κυβερνήτης τῆς Χώρας, καὶ δι' αὐτὸ σᾶς ἐρωτῶ διατὶ ἐδέχθητε νὰ λάβετε μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Διότι ἡ περαιτέρω διαμονή σας ἐν τῇ ἀρχῇ συνεπήγετο τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς οὐδετερότητος καὶ τὴν καταστροφήν. (*Διαμαρτυρίαι*). Ὡμίλησεν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως περὶ δευτέρας διαλύσεως, μετὰ τὴν ὁποίαν ὤφειλον νὰ παραστήσω εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ἡμεῖς ἤμεθα μειοψηφία, ὅτι εἴχομεν μίαν Κυβέρνησιν ἐκ τῆς πλειοψηφίας, ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἐκείνην τὴν Κυβέρνησιν, ἀδιάφορον ἂν εἶχε διάφορον γνώμην ἐπὶ θεμελιώδους ζητήματος τῆς ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Ἀληθῶς ἡ παραίτησις τοῦ ἀξιοτίμου κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἐπῆλθε μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Βουλῆς τῆς ἀναστάσης καὶ ἡ παρουσία ἡμῶν ἀποδει-

κνύει ὅτι καὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἤλθομεν ὡς μειοψηφία. Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἦλθε νικητής, ὥστε πλειοψήφια, ἥτις ἀνήρχετο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς 147, σήμερον ἀνῆλθεν εἰς 200. Ἀλλὰ πρὸ τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου καὶ πρὸ τῆς διαλύσεως ἐκείνης ἐπῆλθέν ἡ διάλυσις μιᾶς προτέρας Βουλῆς, διότι, ἐὰν προηγεῖτο ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπικαλεσθῇ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπεκαλέσθη πρὸ ὀλίγου, ὅτι μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα ὁ Βασιλεὺς νὰ προβῇ εἰς ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον προέβη. Εἶναι τροποποίησις τῆς ἀρχῆς τῆς δεδηλωμένης, ἡ ὁποία ὁ ἀξιότιμος ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν γνωρίζει πῶς ἐλειτούργησε παρ' ἡμῖν. Δεδηλωμένη ὠνομάζετο μία διαφορὰ δύο ἢ τριῶν ψήφων, ἡ ὁποία ἐπετυγχάνετο διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ψηφοφορίας, δι' οἱουδήποτε μέσου, δύο ἢ τριῶν βουλευτῶν. Αὐτὴ ἦτο ἡ δεδηλωμένη. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐπρόσεχε πλέον εἰς τὴν δεδηλωμένην αὐτὴν. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως δέχεται τὴν ἀρχὴν τὴν Ἀγγλικήν, ὅτι μετὰ δύο ἀποφάσεις τοῦ λαοῦ εἶναι ἀντισυνταγματικὴ πᾶσα διάλυσις καὶ ὅτι ὤφειλον καλούμενος νὰ μετάσχω τοῦ ὑπουργείου ἐκείνου νὰ παρατηρήσω εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι εἶχε καθῆκον νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ὡς εἶπον, πρὸ τῆς διαλύσεως ἐκείνης ἐπῆλθε μία πρώτη διάλυσις. Καὶ θέλω νὰ ἐξετάσω ὑπὸ τίνας ὅρους ἐπῆλθεν ἡ πρώτη αὐτὴ διάλυσις καὶ ἂν συνέπιπτον ἀκριβῶς αἱ περιστάσεις ἐκεῖναι κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ἡ Ἀγγλία αὐτὴ ἐφαρμόζει τὴν ἀρχὴν αὐτήν, τὴν ὁποίαν διετύπωσε πρὸ ὀλίγου ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως. Ἀνατρέχομεν, Κύριοι, ἀναγκαίως εἰς τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1915. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν προέκυψε τὸ ζήτημα τῆς ἐπιχειρήσεως κατὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὁδηγούμενος ἐκ τῶν πληροφοριῶν τὰς ὁποίας εἶχεν ἐκ τῶν διαφόρων ἀντιπροσώπων μας, εἴτε ἐν Γαλλίᾳ, εἴτε ἐν Ἀγγλίᾳ, εἴτε ἐν Πετρουπόλει, εἴτε ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐσχημάτισε τὴν ποπολθησιν ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθωσι νικήτριαι αἱ στρατιαὶ αἱ Ρωσσικαὶ καὶ ὁ πολὺς κόσμος συνεζήτει ἂν ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ἡ λειτουργία εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν θὰ ἐψάλλετο σλαυϊστὶ ἢ ἑλληνιστί. Ἀναγκαίως ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἀπέβλεψεν εἰς τὴν

συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Καὶ ὄχι μόνον εὑρέθην σύμφωνος μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ παρέοχον καὶ πᾶσαν συνδρομὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἡ ἐπιχείρησις τῶν Δαρδανελλίων.

Ὑπῆρχον δισταγμοὶ ἐκ μέρους τοῦ Στέμματος ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐκείνην τῶν Δαρδανελλίων, καὶ δὲν γνωρίζω ἐὰν — διὰ νὰ μὴ ἐξοργίσω πάλιν τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κάμνω αὐτὴν τὴν ἐπιφύλαξιν, διότι πιθανὸν νὰ εὑρεθῶ ἐν πλάνῃ — δὲν εἶμαι βέβαιος ἐὰν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἢ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἀποχωρήσαντος Βασιλέως συνεκλήθη τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως. Συνεζητεῖτο ἡ πρότασις πρὸς τὸ Στέμμα τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως περὶ ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος καὶ συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν τῶν Δαρδανελλίων. Καὶ ἀρχικῶς ἐπρόκειτο περὶ ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Εὑρέθη δὲ τότε εἰς ἀντίθεσιν γνωμῶν πρὸς τὸ Ἐπιτελεῖον, τὸ ὁποῖον ἐλειτούργει πάντοτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ. Δὲν ἦτο τότε, ὁ πρὸ καὶ κατόπιν ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου εἶχεν ταχθῇ δὲν ἠξεύρω διά τινα λόγον εἰς διαθεσιμότητα.

Γ. ΝΟΤΑΡΑΣ. Μακάρι νὰ ἦτο διὰ πάντοτε.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Θὰ ἦτο εὐτύχημα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, καὶ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐξεδήλωσα τὴν γνώμην αὐτήν. Ἀλλ' ἀρχηγεύων τοῦ Ἐπιτελείου ἦτο ὁ συνταγματάρχης κ. Μεταξᾶς. Ἐκεῖνος διετύπωσε τὴν γνώμην ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς στρατιωτικῆς ἀπὸ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν συνῆλθε τὸ πρῶτον συμβούλιον — διότι ἔλαβον χώραν δύο συμβούλια τοῦ Στέμματος ἀλλεπάλληλα. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εὐηρεστήθη νὰ μᾶς ἀνακοινώσῃ ὅτι εὑρέθη ἀπέναντι ἀντιθέτου γνώμης ἐκ μέρους τοῦ Ἐπιτελείου, διότι τὸ Ἐπιτελεῖον ἐθεώρει ὅτι ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐκθέσῃ εἰς κίνδυνον τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος. Ὁ κίνδυνος ὁ Βουλγαρικὸς ὑπῆρχε πάντοτε. Ἐσκέφθη δὲ τότε ὁ ἀρχηγεύων τοῦ Ἐπιτελείου ὡς ἑξῆς:

ἢ ἐν περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν ἠθέλομεν μετάσχει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων ἠθέλομεν ἀναγκαίως ἀποσύρει ἀπὸ τὸ μέτωπον τὸ Βουλγαρικὸν ὁλόκληρον τὸν στρατὸν ἡμῶν διὰ νὰ λάβωμεν μέρος εὐπρεπῶς καὶ ἐν θετικῇ δυνάμει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ νὰ εἰσέλθωμεν καὶ ἡμεῖς συγχρόνως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐξεδήλωσε τὴν γνώμην του ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, διότι ὑπέλαβεν ὅτι ὑπῆρχε μία προβεβουλευμένη σκέψις, ὅτι ἡ σκέψις τοῦ ἀρχηγεύοντος τοῦ Ἐπιτελείου ἦτο ὑποβολιμαία. Ὡς ἐνθυμεῖται ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, εἶπον τότε ὅτι, ἀφοῦ ὑπῆρχεν αὐτὴ ἡ ὁπωσδήποτε ἀμφιβολία ἐκ μέρους τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀφοῦ προέβη μάλιστα ὁ ἀρχηγεύων εἰς ἓν διάβημα ἀντιπειθαρχικόν, ἤτοι ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τοῦ Ἐπιτελείου καὶ τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ, ἦτο ἀνάγκη νὰ τεθῇ εἰς τὴν θέσιν του. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εὑρεθεὶς ἀπέναντι αὐτῆς τῆς ἀντιρρήσεως, ἡ ὁποία προέκυπτεν ἐκ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἀρχηγεύοντος τοῦ Ἐπιτελείου, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νὰ γείνῃ μία νέα συζήτησις. Καὶ ἐδέχθη ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἀνακληθῇ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου, ἀνεβλήθη δὲ ἡ ὁριστικὴ ἔκφρασις τῆς γνώμης εἰς μεταγενεστέραν συνεδρίασιν. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην εὑρέθη σύμφωνος. Προκειμένου περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Δαρδανελλίων ὑπῆρχεν ἡ ἰδέα ὅτι ἐκρίνοντο τὰ τιμαλφέστερα συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Δὲν γνωρίζω ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα κατόπιν ἐγένοντο. Γνωρίζω ὅτι ἀφ' ἑνὸς ἡ Ρωσσία ἐθεώρει τὴν παρέμβασίν μας ὡς ἐπιζήμιον, ἀφ' ἑτέρου ἡ Γαλλία ἀπέβλεπεν ὅπως μετάσχωμεν ὄχι μὲ περιωρισμένας δυνάμεις, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθωμεν τῆς οὐδετερότητος μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ἡ Ἑλλάς. Αἱ ὁριστικαὶ σκέψεις ἀνεβλήθησαν διὰ μεταγενεστέραν συνεδρίασιν.

Συνεκλήθη τὸ συμβούλιον τοῦ Στέμματος—διὰ τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου. Συνῆλθε τὸ συμβούλιον συμμετασχόντων εἰς αὐτὸ τῶν εἰς τὸ προηγούμενον συμβούλιον παραστάντων, καὶ παρισταμένου καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου, ἐζητήθη δὲ ὅπως ἀκουσθῇ ἡ γνώμη τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβῃ τὸν λόγον νὰ ἐκθέσῃ τὴν γνώμην του ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου, καὶ ἐπε-

νέθη τότε ἡ ὑποβολὴ τῆς νέας πρότάσεως. Ἡ νέα πρότασις εἶναι ἡ ἑξῆς: «Ἐπειδὴ ἀνεγνώριζον ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ μένῃ ὁλόκληρον τὸ μέτωπον τὸ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν....

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν ἐπρόκειτο τότε περὶ ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ μόνον δι' ἓν μόνον σῶμα. Ἡ πρότασις τῆς μιᾶς μεραρχίας ἐγένετο διότι εἶχα τὴν γνώμην ὅτι μία μεραρχία ἠδύνατο νὰ ἀντικατασταθῇ δι' ἐφέδρων. Ἔχετε νὰ εἰπῆτε τίποτε;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἔχω νὰ εἴπω ὅτι ἐνεδώσατε εἰς τὴν σκέψιν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσητε ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ Βουλγαρικοῦ ἓν ὁλόκληρον Σῶμα.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ὄχι μόνον διότι ἀνεγνώριζα ὅτι ὁ φόβος ἦτο βάσιμος, ἀλλὰ διότι....

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Εἴπατε ὅπως μετάσχῃ ἡ Ἑλλὰς ναυτικῶς δι' ὅλων τῶν δυνάμεών της καὶ διὰ μιᾶς Μεραρχίας, καὶ δὴ τῆς Μεραρχίας Πατρῶν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν καθωρίσθη ποία.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἡ ἀνάμνησίς μου εἶναι αὐτή, ὅτι ἡ Μεραρχία αὕτη δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Βουλγαρικοῦ μετώπου ὅπως μὴ ἐλαττωθῇ οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἡ ἄμυνα ἀπέναντι τῶν Βουλγάρων. Οἱ Κύριοι οἱ ἔχοντες ἀντίθετον γνώμην παρετήρησαν ὅτι ὁπωσδήποτ- αὐτὴ ἡ Μεραρχία εὑρισκομένη ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος δύναε ται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ἐφεδρείαν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ γεγονότα τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Πολλοὶ Βουλευταί. Διὰ τὸ Ροῦπελ δὲν λέγετε τίποτε;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν φοβοῦμαι οὐδένα καὶ θὰ ἔλθω καὶ εἰς τὸ ζήτημα αὐτό.

Ἡ σύστασις τοῦ κ. Ράλλη πρὸς τὸν Βασιλέα.

Ἔλαβον τελευταῖος τὸν λόγον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκθέσεως τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς γνώμης 3 — 4 παρευρισκομένων. Ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς Καλλιπόλεως. Αἱ πληροφορίαι αἱ ὁποῖαι ἐδίδοντο πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἔχω πεποίθησιν

ἦσαν ἀκριβεῖς, καὶ ὅτι πράγματι εὑρισκόμεθα εἰς τὰς παραμονὰς τῆς εἰσόδου τῶν στρατῶν εἰς Κων)πολιν. Ἡ μία, Μεραρχία, τὸ ἓν Σῶμα στρατοῦ θὰ περιεκυκλοῦντο ὑπὸ 600 χιλιάδων ἐχθρικοῦ Στρατοῦ, ἀλλὰ εἰς τὴν Μεραρχίαν αὐτὴν θὰ προσετίθετο ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οὕτω θὰ ἐπήρχετο ἰσορροπία μεταξὺ τῶν μικρῶν Δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τῆς Ρωσσίας. Ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τὸν τότε Βασιλέα εἶπον εἰς αὐτόν: «Μεγαλειότατε, Σᾶς παρακαλῶ νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι ἔχετε Κυβέρνησιν ἥτις περιβάλλεται διὰ τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης τῆς Ἐθνικῆς ἀντιλήψεως, ἐπιτρέψατε εἰς αὐτὴν ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πολιτείας αὐτῆς, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ συγκομίσητε εὐθύνας τὰς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ συγκομίσητε». Καὶ τότε ὁ τέως Βασιλεὺς ἀπήντησεν: «Ἐὰν δὲν θέλουν ἐγὼ παραιτοῦμαι». Παρέπεσαν καὶ ἄλλα γεγονότα, ὁποῖον καὶ τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ ζήλῳ αὐτοῦ ὅπως δυνηθῇ ν' ἀμυνθῇ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν Ἑλληνικῶν, προβλέψας καὶ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν θὰ ἤθελε δεχθῇ τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτόν: Ἐν περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν δεχθῆτε τὴν γνώμην μου εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ παραιτηθῶ. Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συνιστῶ εἰς τὴν Μεγαλειότητά σας εἶναι νὰ καλέσητε ἀμέσως τὸν Πρέσβυν τῆς Γερμανίας καὶ νὰ ἔλθητε εἰς συνεννοήσεις μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς προσφέρῃ ἡ Γερμανία. Καὶ τότε ἠγέρθην καὶ εἶπον: Μεγαλειότατε, σᾶς ἱκετεύω, μὴ δεχθῆτε ποτὲ τὴν συμβουλὴν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, διότι θὰ σᾶς καταλογίσῃ μίαν εὐθύνην τὴν ὁποίαν δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναλάβητε, διότι δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ πραγματευθῆτε σεῖς περὶ τῶν ὅρων περὶ τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλὰς θὰ διαπραγματευθῇ καὶ μάλιστα εἰς τὰς παραμονὰς πολέμου. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως μᾶς εἶπε: Ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ἐμποδίζω τὸν Βασιλέα νὰ ἀλληλογραφῇ μὲ τὸν Κάϊζερ καὶ ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ἐμποδίζω τὸν Βασιλέα νὰ συνομιλῇ μὲ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γερμανίας. Βεβαίως δὲν δύνασθε νὰ κάμητε οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο, ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἔχετε δικαίωμα νὰ κάμητε, εἶναι νὰ διευθύνητε σεῖς τὴν

πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος· δὲν ἔχετε δικαίωμα νὰ ἀξιώσητε καὶ ἑπομένως νὰ συμβουλεύσητε τὸν Βασιλέα ὅπως ἔλθῃ ἀπ' εὐθείας πρὸς συνεννόησιν μὲ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γερμανίας διὰ τὴν τροπὴν τὴν ἀντίθετον ἣν ἤθελε λάβῃ ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος. Βεβαίως αὐτὰ δὲν εἶναι σωστά. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα ἔλαβον χώραν.

Ὅταν εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα: «Μεγαλειότατε, ἔχετε Κυβέρνησιν περιβαλλομένην δι' ὅλης τῆς ἐμπιστοσύνης» καὶ ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησεν: «ἐγὼ ἐὰν θελήσητε παραιτοῦμαι», εἶπον ὅτι ἐλπίζω νὰ μὴ ἐπιζήσω πρὸ τοῦ τοιούτου ἀτυχήματος, διότι ἡ θυσία αὕτη ἤθελε φέρει μίαν ἀπώλειαν διὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦ γοήτρου, τὸ ὁποῖον εἶχε τότε, καὶ τῆς πείρας. Ἔληξαν τὰ δύο συμβούλια καὶ ἡ γενικὴ πεποίθησις ἦτο ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶχε δεχθῇ τὴν γνώμην τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ὑποστηριχθεῖσαν σχεδὸν ὑπὸ τῆς ὁλομελείας. Τὴν ἑπομένην τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐξεπλάγησαν πάντες πληροφορηθέντες ὅτι ὁ Βασιλεὺς εὑρέθη ἐν διχογνωμίᾳ μὲ τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως.- Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἔσπευσε νὰ καλέσῃ τὴν Βουλὴν καὶ νὰ δηλώσῃ ὅτι παραιτεῖται κατόπιν τῆς διχογνωμίας τοῦ Βασιλέως. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ ὁποῖος μετὰ τόσης θέρμης ὑπεστήριξε τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων καὶ μιᾶς μεραρχίας, κατόπιν μεθ' ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κατέκριναν τὴν ἐπιχείρησιν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ὁ τότε Βασιλεὺς ἐχαρακτήρισε δι' ἑνὸς ἐρωτήματος, τὸ ὁποῖον ἔκαμε πρὸς ἑαυτόν: μὰ εἶνε σοβαρὰ ἡ ἐπιχείρησις αὐτή; Εἰς αὐτὸ δὲν ἀπήντησε κανεὶς οὔτε ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ὡς ἁρμόδιος. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως κατέκρινε τὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ τί συνέβη; Τὰ δύο συμβούλια ἔλαβον χώραν τὴν 18 καὶ τὴν 20 Φεβρουαρίου. Τὴν 5 Μαρτίου, δηλαδὴ μεθ' ἡμέρας 13, ἤρξατο μία ἐπίθεσις κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἧς τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ καταποντισμὸς τοῦ «Μπαβὲ» καὶ «Ἰμφλεζώ», τὸ κάθισμα τοῦ «Ἐρεζεσμί», ὁ καταποντισμὸς τοὺ «Ντεμβώ», 4 θωρηκτὰ Γαλλικὰ καὶ 4 Ἀγγλικὰ κατεστράφησαν, τὸ «Κιλκὶς» καὶ ἡ «Λῆμνος» κατὰ τὴν ὥραν καθ' ἣν συνεκαλεῖτο τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος ἦσαν ὑπὸ καπνόν, διότι εἶχον σχηματίσει τὴν πεποίθησιν, τὴν ὁποίαν εἶχε σχηματίσει ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἤθελον φθάσῃ γερά.

Ὑποθέτω ὅτι οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ θὰ διεξεδίκουν τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν εἰσβολήν, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο, ὅτι μετὰ τὰ 4 Γαλλικὰ θωρηκτὰ καὶ τὰ 4 Ἀγγλικά, θὰ κατεποντίζοντο καὶ αὐτά.

Ν. ΞΗΡΟΣ. Τὰ θέλομεν νὰ τὰ ἔχωμεν εἰς τὴν γιάλαν καὶ νὰ μαζεύωμεν στρατόν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Τὰ ἔχομεν.

Εἷς Βουλευτής. Ἀτιμαστήκαμεν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Καθόλου, διότι δὲν ἠθελήσαμεν νὰ λάβωμεν μέρος εἰς ἐπιχείρησιν καθ' ὃν χρόνον ἔλεγεν ἡ Ρωσσία «δὲν σᾶς ἔχω ἀνάγκην, διότι θὰ δημιουργήσητε δυσχερείας», καὶ ἡ Γαλλία ἔλεγεν «ἐὰν θέλετε ἑτοιμάσατε τὰς δυνάμεις σας διότι θὰ σᾶς στείλω εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ δὲν γνωρίζω ποῦ ἀλλοῦ». Δὲν ἠτιμάσθημεν, ἀλλὰ ἐσώθημεν.

Εἷς Βουλευτής. Διατί εἶσθε σύμφωνος εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Διότι δὲν ἠδυνάμην παρὰ νὰ στηριχθῶ....

Εἷς Βουλευτής. Ἐὰν σὲ ἤκουεν ὁ Βασιλεύς;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὁ Βασιλεὺς εἶπε: μὰ εἶναι σοβαρὰ αὐτὴ ἡ ἐπιχείρησις;

Εἷς Βουλευτής. Τὸ κατάλαβε μετὰ 24 ὥρας, ὅταν ἔλαβε τὸ τηλεγράφημα ἀπὸ τὸν Κάϊζερ.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἦτον τόσον σοβαρὰ ὥστε 4 Γαλλικὰ καὶ 4 Ἀγγλικὰ θωρηκτὰ κατεποντίσθησαν, κατόπιν δὲ ἑκατοντάδες χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπωλέσθησαν ἐκεῖ καὶ μίαν πρωΐαν ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἀνεχώρησεν ἐκ τῶν Δαρδανελλίων ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς καὶ μάλιστα ἔλεγον: εἴδατε πῶς ἐφύγαμεν ἐκεῖθεν.

Εἷς Βουλευτής. Ἀφοῦ τοὺς ἐδώσαμεν καιρὸν καὶ ἑτοιμασθήκανε.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν εἴχομεν καιρὸν διότι τὴν ἑπομένην ἔπρεπε νὰ μετάσχωμεν, διότι τὴν 15 Μαρτίου ἐγένετο ἡ ἐπιχείρησις. Συνεκόμισε λοιπὸν ὁ Βασιλεὺς τότε πᾶσαν τὴν εὐθύνην, ἀλλ' ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτο οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελέ τις θεωρήσῃ ὅτι ἡ δύναμις ἡ ἐλαχίστη, τὴν ὁποίαν ἤθελε συνεισφέρῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἤθελε καταδικασθῇ ἡ γνώμη αὕτη.

Ν. ΞΗΡΟΣ. Ἡ ἀπώλεια τοῦ «Κιλκὶς» δὲν θὰ ἦτο ὁμοία μὲ τὴν

ἀπώλειαν τοῦ Ροῦπελ, τῆς Καβάλλας καὶ τῆς Δράμας; Δι' αὐτὰ νὰ ἀπολογηθῆτε.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν ἔχω νὰ ἀπολογηθῶ πρὸς σᾶς διότι σᾶς γνωρίζω καὶ μὲ γνωρίζετε. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι βέβαιον, εἶναι ὅτι ἐζητήθη τότε ὁ κ. Ζαΐμης νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν καὶ ὁ κ. Ζαΐμης δὲν ἦτο πολιτευόμενος. Βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραβάλῃ τις τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ κ. Ζαΐμη, ἀλλὰ θεωρεῖται ὡς ἔντιμος πολίτης ὁ ὁποῖος προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας.

Β. ΣΚΟΥΛΑΣ. Εἰς τὸν θρόνον.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν γνωρίζω εἰς ποῖον, ἀλλὰ προσέφερεν ὑπηρεσίας καὶ ἄρτι. Ἐκλήθη τότε καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἐπέλθει τὰ γεγονότα τῆς 5 Μαρτίου ἀκόμη, ἠρνήθη τὴν συνδρομὴν αὐτὴν ἐκ μέρους τῆς πλειοψηφίας καὶ εἶπεν ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τοῦτο διότι ἐχάθη μία περίστασις τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἐπανεύρῃ ἡ Ἑλλὰς νὰ βουτήξῃ μὲ τὸν στρατὸν καὶ μὲ ὅλον τὸν στόλον μέσα εἰς τὰ Δαρδανέλλια. Μετὰ τὸν κ. Ζαΐμην, μὴ ἀποδεχθέντος νὰ χορηγήσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς πλειοψηφίας τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἐκλήθη ὁ κ. βουλευτὴς Πατρῶν, ὁ εὑρισκόμενος ἤδη εἰς Κορσικήν, καὶ ἐσχημάτισε τὴν Κυβέρνησιν. Παρενέπεσεν ἡ ἀσθένεια τοῦ Βασιλέως, τέλος αἱ ἐκλογαί, ἐκλήθη ἡ Βουλὴ καὶ προέβητε εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας σας καὶ κατηρτίσθη νέα Κυβέρνησις. Οὕτω ἐδάδισεν ἡ νέα Κυβέρνησις μέχρι τῆς 25 Σεπτεμβρίου. Ἐννοεῖτε διατί ἀνέτρεξα; Διότι ἔπρεπε νὰ συνδυάσω τὴν πρώτην διάλυσιν μὲ τὴν ἄλλην συμφώνως μὲ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ διάλυσις ἐκείνη δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου. Λυποῦμαι, Κύριοι, ὅτι τὸ ζήτημα σᾶς θίγει προσωπικῶς, ἀλλὰ μὴ ἀνησυχεῖτε. Ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα θὰ εἴπω δὲν θὰ μεταβληθῇ ἡ θέσις σας. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ διατυπώσω ἔχει ὡς σκοπὸν μόνον νὰ ἐπιφυλάξω τὰς γνώμας μου.

Ἐπὶ τῶν δύο διαλύσεων τῆς Βουλῆς.

Ἔλεγον ὅτι ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς ἡ ἐπελθοῦσα κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1915 δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς αὐτῆς. Ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν ἐτέθη τὸ ζήτημα τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος, δὲν ἐτέθη τὸ ζήτημα τῆς Σερβικῆς συνθήκης· εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐτέθη μόνον τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων χάριν τῶν ὑψίστων συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ ἀποχωρήσαντος Βασιλέως ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα. Ἐβάδισεν ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐφθάσαμεν μέχρι τῆς 25 Σεπτεμβρίου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Βουλγαρία προέβη εἰς κινητοποίησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ὑπέβαλε διάταγμα περὶ γενικῆς κινητοποιήσεως καὶ ἐπῆλθεν ἡ τοιαύτη κινητοποίησις. Ἀλλὰ κατόπιν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ὀφείλει νὰ ἐξοφλήσῃ μίαν ὑποχρέωσιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναλάβει ὅταν ἠθέλησε νὰ ἀπολυθῇ ἐκ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ μετάσχῃ εἰς τὸν πόλεμον τὸν Αὐστροσερβικὸν ἐκ τῆς ἐπιθέσεως τῆς Αὐστρίας ἐναντίον τῆς Σερβίας. Εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸ 1914 δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προβλεφθῇ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγένετο τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915. Προσεπάθησε νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον τῆς συμμετοχῆς, ὅστις ἐπῆλθε τὸ 1915, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποχρεώσεως τῆς συμμετοχῆς ἐκ τοῦ πολέμου τῆς Σερβίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας ἐπιτιθεμένης ἐναντίον τῆς Σερβίας. Ἠναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑποθετικὴν ὑποχρέωσιν ὅτι, ἐὰν ἡ Βουλγαρία ποτὲ ἐπιτεθῇ, τότε ἀμέσως θὰ κινητοποιηθῶμεν. Μετὰ τὴν κινητοποίησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος ἐγεννήθη τὸ ζήτημα τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Καὶ πάλιν ὁ Βασιλεὺς ἐδιχογνώμησε, εἶχε διάφορον γνώμην, καὶ μὲ τὴν εὐκολίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ νὰ πετᾷ τὸ χαρτοφυλάκιον, τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζω ὡς ἀρετὴν ἣν ὀλίγοι ἔχουσιν, ὑπέβαλεν ἀμέσως τὴν παραίτησίν του. Τότε ἐκλήθησαν ἐκ τῆς μειοψηφίας ὅλοι οἱ πολιτευόμενοι τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ αὐτῶν ἐτέθη ὁ κ. Ζαΐμης. Ἐδέχθημεν δὲ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὡς ὑπουργοὶ ὄχι διὰ νὰ θεραπεύσωμεν τὴν φιλοτιμίαν μας ἢ τὰ συμφέροντά μας, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπηρετήσωμεν

τὴν Πατρίδα μας, διότι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφεθῇ μετὰ τὴν παραίτησιν ὑμῶν καὶ μετὰ τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐτέθη καὶ πάλιν, τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος, δὲν ἔπρεπε νὰ τεθῇ εἰς τὴν τύχην της δι' ὑπηρεσιακῶν Κυβερνήσεων.

Ι. ΓΚΕΚΑΣ. Αὐτὸς ὁ πατριωτισμὸς ἔκαμε τὸν κ. Λάμπρον καὶ ἀφῆκε τὰ μαθήματά του.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Σεῖς δύνασθε νὰ μὲ παραβάλλετε μὲ τὸν κ. Λάμπρον, ἀλλ' ἐγὼ δὲν σᾶς παραβάλλω.

Ι. ΓΚΕΚΑΣ. Μὲ συγχωρεῖτε, δὲν σᾶς παραβάλλω ποτέ, ἀπεναντίας.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἀλλὰ πάντοτε πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξυπηρετήσωμεν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα εἰσήλθομεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον· δυνατὸν νὰ ἐσφάλαμεν, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα· ἀλλὰ δὲν θὰ ἐπιτρέψω εἰς οὐδένα οὔτε εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ἐκ τῆς περιωπῆς εἰς ἣν εὑρίσκεται νὰ λέγῃ: «ἔπρεπε νὰ ἐννοήσῃς σὺ ὁ ὁποῖος πολιτεύεσαι πρὸ 45ετίας ὅτι κληθεὶς ἐκ τῆς μειονοψηφίας παρεβίασες τὸ Σύνταγμα». Δὲν παρέβην ποτὲ τὸ Σύνταγμα.

Β. ΚΥΡΕΛΛΟΣ. Τότε θὰ ἐκάμνατέ τι ἄξιον τοῦ παρελθόντος σας ἐὰν ἐδίδατε τοιαύτην ἀπάντησιν πρὸς τὸν Βασιλέα.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν ἦτο ἡ γνώμη μου, διότι τὴν γνώμην μου τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισα ἀμέσως μετὰ τὴν συμφορὰν τῶν Δαρδανελλίων, τὴν γνώμην μου θὰ τὴν εὕρετε εἰς μίαν συνέντευξιν τὴν ὁποίαν ἔδωκα εἰς τὴν «Lobel» . . . τὴν 12 Ἀπριλίου, δηλαδὴ 30 Μαρτίου 1915. Ἐκεῖ θὰ ἴδετε καὶ τὴν φωτογραφίαν μου — κυττάξατε τὰ χάλια τῆς λογοκρισίας, πῶς εἶναι περικεκομμένη. — Μὲ ὅλον τὸ ψαλίδισμα τῆς Γαλλικῆς λογοκρισίας ἡ ἔννοια φαίνεται, εἶναι δὲ ἡ ἔννοια ὅτι, μετὰ τὸ ἀτύχημα τῶν Δαρδανελλίων καὶ μετὰ τὴν συμφορὰν τοῦ Βελγίου, — δὲν εἶχεν ἐπέλθει ἀκόμη ἡ συμφορὰ τῆς Σερβίας, διότι τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῆς Αὐστρίας οἱ γενναῖοι Σέρβοι τὴν ἀπέκρουσαν —, δειλιῶ ἔτι καίτοι ὢν ὑπὲρ τῆς ἐξόδου τῆς οὐδετερότητος, δειλιῶ σήμερον διότι βλέπω ὅτι τὰ μικρὰ Κράτη, καθ' ὅσον ἤθελον ἀναμιχθῇ εἰς αὐτὴν τὴν γιγαντομαχίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ καταστραφῶσι. Καὶ ἀναμφισβητήτως, Κύριοι, μὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα λέγετε περὶ Ἑλλάδος, ἡ Ἑλλάς, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελε λάβει μέρος

εἰς τὰ Δαρδανέλλια, θὰ ἐξήρχετο ἡττημένη καὶ συντετριμμένη ἐν ᾗ περιπτώσει ἐξήρχετο τῆς οὐδετερότητος κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915, διότι ὅλος ἐκεῖνος ὁ ἡρωϊκὸς στρατὸς τῆς Σερβίας, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησε ἀληθῶς ὡς λέων, ὅστις ὑπερήσπισε βῆμα πρὸς βῆμα τὸ πάτριον ἔδαφος, ὅλος ἐκεῖνος ὁ στρατὸς διεσκορπίσθη ἀπέναντι τῶν ἀπειραρίθμων λεγεώνων τῆς Γερμανίας, καὶ μετὰ τὴν Σερβίαν, ἐν περιπτώσει κατὰ τὴν ὁποίαν ἠθέλομεν ἀκολουθήσει τὴν πολιτικὴν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἠθέλομεν ὑποστῆ τὴν τύχην τῆς Ρουμανίας, ἡ ὁποία ἀσπαίρει καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ πέλμα τὸ Γερμανικόν. Ἡ Ρουμανία τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐζήτησε τὴν συνδρομήν της ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, τὴν συνδρομήν της διὰ νὰ ἐκδικηθῇ ὅλους τοὺς ἀτυχεῖς ἐκείνους πληθυσμούς, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ ὅσους διῆλθον ἐν στόματι μαχαίρας ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ Ρουμανία ἀπήντησε καὶ εἶπεν ὅτι δὲν ὑπάρχει τι τὸ κοινὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἡμῶν.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους, ἔχων τὴν αὐτὴν γνώμην κατὰ τὴν 20 Φεβρουαρίου μὲ τὴν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, μετέβαλλον αὐτὴν ἔπειτα, διότι δὲν πρέπει κανεὶς τὰ μαθήματα τῆς πείρας, ὅσον γέρων καὶ ἂν εἶναι, καὶ ἐγὼ εἶμαι πρεσβύτερος ὅλων ὑμῶν, νὰ ἀπορρίπτῃ. Ἡ πεῖρα τοῦ Βελγίου, ἡ πεῖρα τῶν Δαρδανελλίων, ἡ πεῖρα τῆς Σερβίας, ἡ πεῖρα τῆς Ρουμανίας θὰ μᾶς χρησιμεύσῃ. Εὔχομαι, διότι εἶπον ὅτι πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν, νὰ κατορθωθῇ ὅπως ἡ Ἑλλὰς συσπειρωθῇ περὶ τὴν σημαίαν της. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον εἶναι βέβαιον εἶναι ὅτι, ἂν συνετρέξαμεν τὸν τότε Βασιλέα εἰς τὴν ἐμμονὴν τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος, ἔχομεν, μὲ ὅλας τὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας συνεκόμισαν εἰς βάρος του καὶ τὰς ὁποίας συγκομίζομεν βιοῦντες ἐν τῷ μέσῳ ὑμῶν, τὴν συνείδησίν μας ἀναπαυμένην ὅτι ἐπράξαμεν τὸ καθῆκον μας πρὸς τὴν πατρίδα. Καὶ ὅταν συνεκομίσαμεν τὰς εὐθύνας μετ' ἐκείνου. . . .

Εἷς Βουλευτής. Τοῦ προδότου.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἡ ἀμετροέπεια ἐν τῇ Βουλῇ....

Ἄλλος Βουλευτής. Εἶναι προδότης καὶ ἐπίορκος.

Δ. ΓΚΛΑΒΑΣ. Κύριε Βουλευτά, σεῖς διατελεῖτε ὑπὸ κατηγορίαν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Φίλε μου κ. Γκλαβᾶ, ἤθελον νὰ ἴδω τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ προβῆτε....

Β. ΣΚΟΥΛΑΣ. Θὰ σᾶς παραπέμψωμεν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Εἶσθε περισσότεροι τῶν 20· διατί δὲν προβαίνετε; Ἐὰν νομίζετε ὅτι πολιτευόμενος 40 ἔτη, θὰ πτοηθῶ ἐκ τοιούτων ἀπειλῶν! Ἐπὶ 40 ἔτη ἔχω τὸ μέτωπον λευκόν.

Β. ΣΚΟΥΛΑΣ. Ἀπὸ τὸ συμβούλιον τῶν ἐπιτάκτων πρωθυπουργῶν ἀπὸ σὲ ἠλπίζομεν μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας ἀληθῆ πατριωτισμόν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὑπάρχουσι δύο μέτρα πατριωτισμοῦ, τὸ ἰδικόν σας καὶ τὸ ἰδικόν μου. Διατί θέλετε νὰ δεχθῶ τὸν ἰδικόν σας;

Β. ΣΚΟΥΛΑΣ. Διότι ἡ Σοφία ἡ Βασίλισσα σᾶς ἔδεσεν εἰς τὸ βραχιόνι της. Τὴν φράσιν αὐτὴν ἐπαναλαμβάνω, διότι τὴν εἶπατε σεῖς ὁ ἴδιος.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν δύο διαλύσεων ἔρχομαι εἰς τὸ ζήτημα....

Πολλοὶ Βουλευταί. Ὤ, ὤ!

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἂν θέλετε πεντάλεπτον διακοπήν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Τὴν θέλετε σεῖς.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὄχι ἐγώ.

Τινὲς Βουλευταί. Ἂς γίνῃ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Διακόπτεται ἡ συνεδρίασις ἐπὶ πέντε λεπτά.

(Μετὰ τὴν διακοπήν).

Ἡ πρότασις εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰς Προστάτιδας Δυνάμεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἐπαναλαμβάνεται ἡ διακοπεῖσα συνεδρίασις. Ὁ κ. Ράλλης παρακαλεῖται νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀγόρευσίν του.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Πρόεδρον διὰ τὴν διακοπὴν αὐτήν, διότι μοὶ ἐχρησίμευσε νὰ συγκεντρώσω τὰς σκέψεις μου ὥστε νὰ ἀπαλλάξω τὴν Βουλὴν ἀπὸ πολλὰ ζητήματα.

Κύριοι, θὰ διεξέλθω τὰ τελευταῖα ζητήματα ὅσον τὸ δυνατὸν συν-

τόμως. Τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον ἐπέρχεται μετὰ τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἐξήτασα, εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἔθνους. Καὶ ἀληθῶς, Κύριοι, μετὰ βαθυτάτης θλίψεως ἀνέγνωσα τὴν πρόποσιν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸν Ὕπατον Ἁρμοστὴν τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κ. Ζοννάρ, ἀνέγνωσα τὴν πρόποσιν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἐκφράζοντος τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν δύο Μεγάλων Δυνάμεων εἰς τὰ τοῦ Ἔθνους καὶ ὅταν τὴν τήρησιν τοῦ Συντάγματος τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ἀνέθηκεν εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων.

Εἶπον ὅτι μετὰ θλίψεως ἀνέγνωσα τὴν πρόποσιν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ συγκομίσω τὸ αὐτὸ συναίσθημα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διακοινώσεως τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως τῆς Ρωσσίας. Μὲ τὴν ἀποβίβασιν τῶν ἄλλων πολλαπλῶν στρατιωτικῶν ἀγημάτων τῶν δύο Μεγίστων Δυνάμεων τῆς οἰκουμένης, συγχρόνως μὲ τὴν ἀποβίβασιν τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ Γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ μὲ τὴν συγκέντρωσιν τῶν στόλων, τῶν κραταιοτάτων στόλων τῶν δύο Δυνάμεων, ἀπεβιβάσθη καὶ μία ταξιαρχία Ρωσσική. Τὴν ἐπιοῦσαν μᾶς ἐπληροφόρουν αἱ καλῶς πληροφορημέναι ἐφημερίδες ὅτι ἡ Ταξιαρχία ἡ Ρωσσικὴ ἀπεχώρησε διὰ λόγους στρατιωτικοὺς καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως. Καὶ μετά τινας ἡμέρας ἐγνώσθη πῶς ἐσκέπτετο ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις, ἐσκέπτετο δὲ ὡς ἑξῆς: (*Ἀναγινώσκει*). «Ἰδιαιτέρως αἱ ὁδηγίαι αὗται ἀναφέρονται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἐν σχέσει πρὸς τὰ τελευταῖα γεγονότα. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἡμεῖς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μὴ ἐπιδοκιμάσωμεν τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων ἐπραγματοποιήθη ἡ διὰ τῆς βίας ὑποκατάστασις ἑνὸς Βασιλέως εἰς ἄλλον. Βεβαίως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡμεῖς ἐνεπνεόμεθα οὐχὶ ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ὑποστηρίξωμεν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, οὔτινος ἀπεδοκιμάσαμεν καὶ συνεβουλεύσαμεν τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς προσωπικῆς πολιτικῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀπαραδέκτου ἀναμίξεως εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.»

Ν. ΞΗΡΟΣ. Ὁ κ. Χαιρόπουλος τὰ γράφει εἰς τὸν «Χρόνον»;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Εἶναι ἡ ἐγκύκλιος διακοίνωσις τῆς Ρωσσικῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας εἶναι ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἤδη Πρωθυπουργὸς χ. Κερένσκυ.

Κύριοι, καὶ οἱ ἡμιάγριοι λαοὶ καὶ οἱ ἡμιελεύθεροι λαοὶ διεκδικοῦν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν ἀνεξαρτησίαν. Εἶναι δὲ θλιβερὸν φαινόμενον λαὸς ἔχων ἀπαραγράπτους τίτλους τῆς ἀνεξαρτησίας του καὶ τῆς αὐτοτελείας του νὰ φαίνεται ὅτι ἐπικροτεῖ εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν ξένων εἰς τὰ τοῦ οἴκου του.

Θὰ ὑπομνήσω, Κύριοι, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἄλλως ἀνέγνωσε πρὸς ἡμᾶς ὁ ἀξιότιμος βουλευτὴς ἐξ Αἰτωλοακαρνανίας, τὴν ἀγόρευσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ 1833, λυποῦμαι δὲ ὅτι ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπουσιάζει, διότι θὰ ὑπεδείκνυον πρὸς αὐτὸν τὴν ἀνάγκην ὅπως μελετήσῃ ἐκείνην τὴν ἀγόρευσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἐν ἀριστούργημα ἀπὸ ἀπόψεως εὐγενείας Γαλατικῆς ὡς πρὸς τὸ ὕφος καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν. Εἶναι ἡ ἀγόρευσις τοῦ Δουκὸς τοῦ Μπρολλί, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν ἐν τῇ Γαλλικῇ Βουλῇ τὴν 20 Μαΐου 1833. Καὶ ἔλεγεν ὁ Δοὺξ τοῦ Μπρολλί: «Συνέλαβεν ἡ Γαλλία τὴν γενναιόφρονα σκέψιν νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοιαύτας ὑπηρεσίας αἵτινες παραμένουσι βαθέως ριζωμέναι ἐν τῇ μνήμῃ τῶν λαῶν, συνέλαβε τὴν σκέψιν νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα Κράτος ἀληθῶς ἀνεξάρτητον δικαίῳ καὶ πράγματι, Κράτος ἐλεύθερον, ὅπερ ἐκλέγει τοὺς φίλους καὶ συμμάχους του, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἀναγκασθῇ ὑπὸ οὐδενὸς νὰ τεθῇ τὴν προστασίαν.»

Εἰς τὴν ὁμιλίαν ἐκείνην περιλαμβάνονται καὶ ἄλλα τὰ ὁποῖα θὰ ἦσαν μακρὰν νὰ λεχθῶσι. Μόνον θὰ ἀπομνημονεύσω τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους εἶπεν ὁ Δοὺξ τοῦ Μπρολλὶ τελευτῶν: θέλομεν τὴν Ἑλλάδα ἀνεξάρτητον, δικαίῳ καὶ πράγματι ἀνεξάρτητον, ἐπὶ τῆς ὁποίας νὰ μὴ δύναταί τις νὰ διεκδικῇ δικαίωμα προστασίας, προτεκτοράτον.

Ι. ΜΠΟΥΡΝΙΑΣ. Κανεὶς Γερμανὸς εἶπε τίποτε;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἀφοῦ μοῦ δίδετε ἀφορμὴν θὰ σᾶς εἴπω.

Κατὰ τὸν δοῦκα τοῦ Μπρολλί, κράτος ἀνεξάρτητον ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ μὴ ἔχῃ κανεὶς τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι εὑρίσκετο ὑπὸ ἐγγύησιν οἱασδήποτε, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι παράρτημα τῶν Ἰονίων νήσων.

Αὐτὰ ἔλεγεν ὁ μέγας Ὑπουργός. Ἀλλ' ἐπειδὴ προεκλήθην θὰ ἐξιστορήσω καὶ περὶ τῆς Βαυαρίας. Ὁ πρῶτος Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ὄθων, ἦτο ὑποψήφιος τῆς Γαλλίας, ἐπολεμήθη δὲ φανατικῶς τότε,

μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου τοῦ Βελγίου, παρὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας, διότι ἡ Βαυαρία ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ φυσικὴ σύμμαχος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς Γαλλίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀνθρώπινα.

Λ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ. Δὲν ἦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ Πρωσσικοῦ μιλιταρισμοῦ.

Ἡ Φιλελληνικὴ Βαυαρία.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἔλεγε δέ, καὶ δὲν ἔχετε παρὰ νὰ συμβουλευθῆτε τὴν σχετικὴν παράγραφον πρὸς τοὺς Γάλλους βουλευτάς: ἡ Βαυαρία καὶ ὁ Βασιλεὺς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος πρωτηγωνίστησεν ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Βαυαρία ὑπῆρξεν ἡ δύναμις ἐκείνη, ἡ ὁποία καθ' ἣν ἐποχὴν ὅλαι αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Γαλλίας, ἦσαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἐδαπάνησεν ἐν μέτρῳ τῶν δυνάμεών της περισσότερον χρόνον καὶ περισσοτέρους ἄνδρας ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας.

Ι. ΛΕΚΑΝΙΔΗΣ. Ἄλλο Βαυαροὶ καὶ ἄλλο Γερμανοί.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Οἱ Βαυαροὶ πολεμοῦν σήμερον μὲ τοὺς Γερμανούς. Ὅταν κατὰ πρῶτον ἀπεκρούσθη ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Ὄθωνος λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ Βαυαρία ἦτο φυσικὴ φίλη τῆς Γαλλίας, καὶ μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς ὑποψηφιότητος ἐκείνης ἡ Γαλλία προέτεινεν ὡς ὑποψήφιον τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου δύο Πρώσσους Πρίγκηπας, τὸν Γουλιέλμον καὶ τὸν Ἐρρῖκον.

Ἀλλὰ κατόπιν, μὴ ἐπελθούσης συμφωνίας ὡς πρὸς τὸν ὑποψήφιον, διότι ἑκάστη τῶν Δυνάμεων προέβαλλεν ἴδιον ὑποψήφιον, λόγῳ τῆς ἀντιζηλίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Ὄθωνος. Καὶ κατηγόρουν τότε οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ὡς ὁ Lagant, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰσηγητὴς τοῦ δανείου τῶν 20.000.000: Ἐπήγατε, λέγει, καὶ ἐθέσατε ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα υἱὸν ἀπολύτου μονάρχου καὶ δὲν ἐννοεῖτε ὅτι ὁ λαὸς θὰ ἐξεγερθῇ, καὶ ἂν σήμερον δαπανᾶτε 20.000.000 ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ κατέλθῃ ὁ νέος Πρίγκηψ εἰς τὴν Ἑλλάδα, αὔριον θ' ἀναγκασθῆτε νὰ ἐξοδεύσητε ἑκατοντάδα ἑκατομμυρίων. Τοιαύτην ὑπηρεσίαν παρέσχεν ἡ Βαυαρία πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅταν ἡ Γερουσία τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἀπο-

κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος διετύπωσε τὴν εὐγνωμοσύνην της πρὸς τὰς Δυνάμεις περιέλαβε καὶ τὴν Βαυαρίαν. Ὅταν ὁ Lagant εἶπε «θέτετε ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα υἱὸν ἀπολύτου μονάρχου», τότε ὁ Brogli ἀπαντᾷ: «Σέβομαι καὶ τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ ἡ δημοκρατία ἔχει ἀκριβῶς τὸ ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ ὀνόματος. Εἶναι μόνον ἐπιρρεπὴς πρὸς τὴν ἀναρχίαν. Ἐὰν δὲ ἀπεβλέψαμεν εἰς τὴν βασιλείαν ἐν Ἑλλάδι, ἀπεβλέψαμεν ἀπὸ τὴν πεῖραν τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ Ἑλλὰς ἐκ τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος». Καὶ ἱστορεῖ τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου, τὴν Συνέλευσιν τῆς Τροιζῆνος, τὰς δύο Συνελεύσεις τοῦ Ἄργους, τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου καὶ λέγει «ἰδοὺ ὁ ἀπολογισμὸς τῆς Ἑλλάδος». Εἶχεν ἔλθει εἷς νέος, ἄπειρος, καὶ ἀμέσως ὡς διὰ μαγείας τὰ πάθη κατηυνάσθησαν καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἕτοιμοι πρὸς ἀλληλοσφαγὴν περιεκύκλωσαν τὸν νέον αὐτὸν καὶ τὸν ὑπεστήριξαν μετὰ τοῦ μεγαλειτέρου ἐνθουσιασμοῦ.

Νομίζω, Κύριοι, ὅτι εἶπον ἱκανὰ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι Κράτος πράγματι καὶ Νόμῳ καὶ Συνθήκαις ἀνεξάρτητον. Καὶ ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη ἠμφισβητήθη παρ' ἐκείνων πρὸς τοὺς ὁποίους ὤφειλεν εὐγνωμοσύνην ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Ἀλλὰ κατεπατήθη ἐν τῇ ἀνεμοζάλῃ ὑπὸ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι διεμαρτύροντο διὰ τὴν διάθεσιν τῶν Πολωνικῶν Ἐπαρχιῶν πρὸς τὴν ἀνίδρυσιν τοῦ Βασιλείου αὐτῶν. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ἀναγνώσω «περὶ Πολωνίας». (*Ἀναγινώσκει*).

Ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία, λησμονήσασαι τὰς συνθήκας διὰ τῶν ὁποίων κατέστησαν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, Κράτος ἀνεξάρτητον πράγματι καὶ ὀνόματι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς δύναται νὰ προβάλῃ οἱανδήποτε ἀξίωσιν προστασίας, λησμονήσασαι τὴν ὑπογραφήν των, προέβησαν εἰς ὅ,τι προέβησαν.

Καὶ ἔρχομαι πλέον εἰς τὸ ζήτημα τὸ σταθερόν. εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν Β. Λόγον.

Ἡ ἀνάκλησις τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς.

Δὲν θὰ ἐπαναλάβω ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ ἐὰν δύο διαλύσεις ἐπιτρέπωνται, καὶ νὰ σᾶς ἀναφέρω συγγραφεῖς

ξένους καὶ νὰ προσαγάγω διαφόρους τόμους· δὲν πρόκειται νὰ κάμω τοῦτο. Ἀλλὰ θὰ ἐρωτήσω τὸν κ. Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν, ὁ ὁποῖος ἔχει συντάξῃ μὲ τὴν συνήθη του εὐκολίαν καὶ εὐφυΐαν τὴν ἔκθεσιν τὴν αἰτιολογικὴν τοῦ Β. Διατάγματος τοῦ ὑποβληθέντος περὶ ἀνακλήσεως τοῦ Β. Διατάγματος τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου καὶ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς ταύτης, ἐκ τοῦ ὁποίου Β. Διατάγματος σήμερον ἀνεβιώσατε καὶ κατέχετε τὰς ἕδρας ταύτας, θὰ ἐρωτήσω, λέγω, αὐτόν, ὁ ὁποῖος ὡς βάσιν τῶν συλλογισμῶν του, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀντισυνταγματικότητα καὶ τὴν ἀκυρότητα τοῦ Β. Διατάγματος τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου, προέβαλε τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔχει ἄλλας ἐξουσίας παρ' ἐκείνας τὰς ὁποίας τοῦ χορηγεῖ τὸ Σύνταγμα, θὰ τὸν ἐρωτήσω, λέγω, τὸ ἑξῆς: εὑρίσκει εἰς τὸ Σύνταγμα καμμίαν διάταξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βασιλεὺς δικαιοῦται νὰ ἀνακαλέσῃ Β. Διάταγμα ἐκτελεσθὲν δυνάμει τοῦ ὁποίου παρέλυσε μία ἀντιπροσωπεία; Ἐάν, Κύριοι, ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν δὲν εἴχετε δώσῃ τὸν ὅρκον τοῦ συνταγματικοῦ λειτουργοῦ, θὰ ἔλεγον πρὸς ὑμᾶς ὅτι εἴσθε ἐπανάστασις νικηφόρος, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἀνεγνωρίσθησαν καὶ διεθνῶς, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Τί τὴν θέλετε τὴν συζήτησιν ἐδῶ; Εἰς τί σᾶς χρησιμεύει αὐτή; Διὰ νὰ δαπανᾶτε τὸν καιρόν σας καὶ νὰ καταστρέφητε τὴν ὑγείαν σας ἐπισωρεύοντες καὶ τὴν κόπωσιν τῶν συζητήσεων τούτων εἰς τὸ μέγεθος τῶν εὐθυνῶν, τὰς ὁποίας πράγματι συγκομίζει ἡ κεφαλή σας σήμερον; Ἀλλ' ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν συμβαίνει, ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ σᾶς ἐρωτήσω: εὕρετε πουθενὰ εἰς τὸ Σύνταγμα τὸ δικαίωμα τοῦ Βασιλέως νὰ ἀνακαλῇ Β. Διάταγμα διαλύσεως, πραγματοποιηθέν, καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε μία ἄλλη Βουλή, ἡ ὁποία ἔδωκε μίαν Κυβέρνησιν, ὑπεστήριξε μίαν Κυβέρνησιν, καὶ τὴν ὁποίαν Κυβέρνησιν ἀνεγνώρισαν καὶ οἱ ξένοι καὶ προῆλθον καὶ εἰς συνεννοήσεις μετ' αὐτῆς μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1916, ὅτε τοὺς ἐπῆλθε μία ἰδέα ὅτι ἦσαν ἄκυρα αὐτά; Κύριοι, τοὐλάχιστον ἔπρεπε νὰ ἦσθε εἰς τὰ ζητήματα αὐτὰ συνεπεῖς· ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσητε τὴν πορείαν, ἡ ὁποία ἐνεδεικνύετο ἐκ τῆς ἀρχῆς τὴν ὁποίαν παρεδέχθητε, ὅτι ὑπῆρξεν ἄκυρον τὸ Β. Διάταγμα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς, καὶ ἐπομένως ὀρθῶς τὸ ἀνεκαλέσατε, καὶ

ἔπρεπεν ἑπομένως καὶ ὅλας τὰς πράξεις τῆς Βουλῆς ἐκείνης νὰ ἀκυρώσητε. Ἔπρεπε νὰ κάμητε κἄτι τι παραπάνω, νὰ μὴ ἀναγνωρίσητε ὡς μέλη τῆς Βουλῆς αὐτῆς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξελέγησαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἐκ τῶν ὁποίων παρήχθη ἡ Βουλὴ τῆς 31 Μαΐου.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ κ. Θ. Βελλιανίτου.

Λυποῦμαι διότι πρόκειται περὶ ἑνὸς ἀξιοτίμου δημοσιογράφου, ὁ ὁποῖος πολλὰ ἄστεα εἶδε καὶ νόας πολλοὺς ἔγνω· ἡ πεῖρα του εἶναι μεγάλη, ἀλλ' ἐθαύμασα οὐ μόνον διότι εἴδομεν τὴν ὑποκατάστασιν τοῦ μακαρίτου Θεοτόκη, ὅστις ἐξελέγη καὶ ἀπεδίωσεν ὡς βουλευτὴς τῆς Βουλῆς τῆς 6 Δεκεμβρίου....

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἦτο καὶ τῆς 31 Μαΐου.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐὰν εἶχεν ἐντολὴν ὑποκαταστάσεως τοῦ μακαρίτου Θεοτόκη, τὴν ἐντολὴν αὐτὴν δὲν εἶχεν ἐκ τοῦ νόμου, διότι κατόπιν τοῦ Διατάγματος αὐτοῦ ἐξελέγη βουλευτὴς ὁ μακαρίτης Θεοτόκης.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Λυποῦμαι πολύ, διότι δὲν εἶναι σοβαρὸς ἰσχυρισμὸς αὐτός.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Εἶναι σοβαρώτατος. Δὲν ἦτο βουλευτὴς τῆς 31 Μαΐου ὁ κ. Βελλιανίτης.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ἦτο ὁ Θεοτόκης.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Τὴν ἐντολήν του....

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Λυποῦμαι διότι θὰ εἶμαι πικρός. Μόνον ἐνώπιον Εἰρηνοδικείου ἦτο δυνατὸν νὰ προβληθῇ τοιαύτη ἔνστασις!

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἦτο βουλευτὴς τῆς Βουλῆς τῆς 6ης Δεκρίου ὁ μακαρίτης Θεοτόκης καὶ ἑπομένως τὴν ἐντολήν του τὴν εἶλκυεν ἀπ' ἐκεῖ. Ἤδη καταλαμβάνει ὁ ὑποκατάστατος αὐτοῦ τὴν θέσιν του εἰς τὴν Βουλὴν τῆς 31 Μαΐου. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ ἐπαναστατικῷ δικαιώματι αὐτοῦ ἠμπορεῖ νὰ λέγῃ ὅ,τι θέλει. Καταλαμβάνω αὐτὸ τὸ δικαίωμα, καταλαμβάνω αὐτὴν τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ τὸν θέλω νὰ εἶναι εἷς ὅλα σύμφωνος, θέλω νὰ ἀκυρώσῃ ὅλας τὰς πράξεις τῆς Βουλῆς τοῦ Δεκρίου, θέλω μόνον νὰ παρίστανται ἐδῶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐκ τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου εἶχον τὴν ἐντολὴν τὴν κοινο-

βουλευτικήν. Τὸ γνωρίζομεν πάντες, διότι πάντες ὑπέστημεν τὴν τύχην τῶν ἐκλογῶν. Τὴν ἐντολὴν τὴν κοινοβουλευτικὴν δὲν τὴν ἀντλεῖ κανεὶς παρὰ μόνον ἐκ τοῦ Β. Διατάγματος ἐκείνου ἐκ τοῦ ὁποίου καλεῖται ἡ Βουλή. Καὶ εἴδομεν ἀληθῶς κατάπληκτοι ὅτι ἐνεκρίθη νὰ περιληφθῇ εἰς τὸν κατάλογον τῶν βουλευτῶν τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου, τῆς ἀναβιωσάσης, καὶ ὁ κ. Βελλιανίτης. Καὶ ἐρωτῶ: Παρὰ τίνος ἐνεκρίθη; Διότι διὰ νὰ ὑπάρξῃ εἷς βουλευτὴς χρειάζεται μία ἐκλογή, χρειάζεται ἀνακήρυξις τοῦ ὑποψηφίου καὶ ἀνακήρυξις παρὰ τοῦ Πρωτοδικείου. Δὲν ἐννοῶ λοιπὸν ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν τοῦ κ. Βελλιανίτη, καὶ ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἐδῶ καὶ ἔδωκε δεύτερον ὅρκον.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ. Διατί ὁμιλεῖτε μόνον περὶ ἐμοῦ; Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τρεῖς βουλευταί.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἡ ἐκλογή σας δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς. Παρὰ τίνος λοιπὸν ἐνεκρίθη;

Ἡ ἀναστολὴ τῆς ἰσοβιότητος τῶν δικαστῶν.

Κύριοι, ἐτελείωσα καὶ ἔρχομαι εἰς τὰς κατὰ μέρος ἐνεργείας τῆς Κυβερνήσεως αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται εἰς τὸν Β. Λόγον. Ἔρχομαι εἰς τὸ Διάταγμα τῆς ἀναστολῆς τῆς ἰσοβιότητος τῶν δικαστῶν. Καὶ τὸ Διάταγμα αὐτὸ θὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν Συνέλευσιν τὴν Συντακτικήν, ἢ Νομοθετικὴν Συνέλευσιν, ἡ ὁποία θὰ συγκληθῇ. Τὸ διάταγμα αὐτὸ προεκλήθη ἀμέσως μετὰ τὴν ὅρκισιν τῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ Δικαστικὴ ἐξουσία εἶναι μία καὶ ἀνεξάρτητος, μία ἐκ τῶν τριῶν κρηπίδων τοῦ πολιτεύματος ἡμῶν, ἐπὶ τῷ λόγῳ δὲ ὅτι τὸ ἀνώτατον συμβούλιον, τοῦ ὁποίου ποτὲ δὲν ἤμην θιασώτης, ἐνήργησε κατ' ἐπιταγὴν ἐπιστράτων 45 μεταθέσεις, ἐτέθη χεὶρ ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ κατ' ἀπαίτησιν ἐπαναστατικὸς νόμος καταπίπτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σας. Διότι δὲν πρέπει νὰ παρίδητε ὅτι ἡ ἰσοβιότης καθωρίσθη χάριν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς. Δὲν λέγω ὅτι δὲν ὑπῆρξαν καὶ ἀνάξιοι ἐν τῷ δικαστικῷ κλάδῳ, δὲν λέγω ὅτι ὅσα διέπραξαν ὄχι μόνον τελευταίως, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε, ὅτι ὑπῆρξαν ὀρθά. Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγω εἶναι ὅτι θεωρῶ ὅτι δὲν ἦτο ὁ τρόπος αὐτὸς ὁ ἐνδε-

δειγμένος τῆς ἐκκαθαρίσεως ὑπῆρχον ἄλλοι τρόποι, καὶ ὄχι αἱ συλλήβδην παύσεις ὅλης τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας. Καὶ ἀφοῦ ἀπελύθησαν ἤρχισαν πάλιν νὰ τοὺς διορίζουν. Καὶ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἐπαύθη ἦτο ὁ κ. Μπότας· δὲν τὸν γνωρίζω, ἀλλ' εἶδον ὅτι ὅταν ἐπαύθη ἐξηγέρθη ὅλος ὁ κόσμος, διότι φαίνεται ὅτι ἦτο καλὴ ἡ δρᾶσίς του ὡς πρὸς τὰ θέματα τὰ ὁποῖα τοῦ εἶχον ἀνατεθῇ, τῆς καταδιώξεως τῆς αἰσχροκερδείας, καὶ διωρίσθη ἐκ νέου.

Ι. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ. (*Ὑπ. Δικ.*). Δὲν διωρίσθη ἐκ νέου, εἶναι τοποθετημένος εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Ἐπισιτισμοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι πρόεδρος Πρωτοδικῶν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν τὸ ἐγνώριζον αὐτό, ἄλλοι ὅμως πολλοὶ διωρίσθησαν. Ἡ ἰσοβιότης ἔχει μίαν ἔννοιαν ἀνεξαρτησίας, ἀλλ' ἔχει καὶ τι πλέον. Ἡ ἔννοια τῆς ἀνεξαρτησίας γεννᾷ τὴν πεποίθησιν τοῦ Λαοῦ ἐπὶ τὴν Δικαιοσύνην.

Β. ΣΚΟΥΛΑΣ. Ἠθέλατε νὰ παραμείνῃ ὁ Λιβιεράτος;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὁ Λιβιεράτος δὲν ἦτο ἰσόβιος, ἦτο εἰσαγγελεύς. Ἐὰν παρέβη τὸ καθῆκον του, ἐὰν εἰς στιγμὴν παραφορᾶς ἠθέλησε νὰ γείνῃ ὑποψήφιος Ἀττικῆς, ἐγὼ ἤμην ὁ ὁποῖος ἔβλεπα μετὰ πολλοῦ τρόμου τὴν ὑποψηφιότητά του.

Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Λιβιεράτος καὶ τὸ ἀνώτατον συμβούλιον καὶ ὅλοι ὅσοι ἔσφαλον ἠδύνατο νὰ τιμωρηθῶσιν ἄνευ συγκλονήσεως τοῦ Λαοῦ. Χωρὶς τὸ διάταγμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς ἰσοβιότητος πρόκειται νὰ ὑποβάλητε εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, ἔχομεν καὶ τὸ διάταγμα τῆς ἀναστολῆς τῆς μονιμότητος, καὶ θὰ ἐρωτήσω τὸν κ. ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν κ. κ. ὑπουργῶν, πόσοι εἶναι οἱ ὑπάλληλοι οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τῆς 25 Σεπτεμβρίου 1915 διωρίσθησαν καὶ οἱ ὑπάλληλοι αὐτοὶ πόθεν παρήχθησαν. Δὲν παρήχθησαν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τὸ ὁποῖον σεῖς κατηρτίσατε.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Καὶ μήπως παύονται διότι διωρίσθησαν ἀπὸ σᾶς; Παύονται διότι ὠργίασαν. Ἔπρεπε νὰ μὴ συντελέσητε νὰ φθάσωσι τὰ πράγματα εἰς τὴν 18 καὶ 19 Νοεμβρίου.

Ν. ΞΗΡΟΣ. Καὶ πρὸ αὐτῶν εἶσθε ὑπουργὸς ὅταν συνέβησαν ἐκεῖνα τὰ αἰσχρὰ εἰς τὸ «Ἀθήναιον».

Περὶ τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Νομίζετε τάχα ὅτι καθ' ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ἐμὲ δὲν ἠθέλησα νὰ προστατεύσω τὰς πολιτικὰς συγκεντρώσεις καὶ διαλέξεις; Ἐγὼ ἔχω πεποίθησιν εἰς τὸν λαόν, ὥστε ποτὲ δὲν ἐσκέφθην νὰ συνωμόσω διὰ νὰ ἐπιβάλω τὴν πολιτικήν μου, διότι ἐνθυμοῦμαι μίαν ἀπόφασιν τοῦ ἀρχιδικαστοῦ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἡ ἐνθύμησις τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς συνοδεύει τὸν βίον μου καὶ τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν πολιτικόν. Προσήχθησαν ἐνώπιον τοῦ ἀρχιδικαστοῦ τῆς Ἀγγλίας τρεῖς συνωμόται κατὰ τοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀφοῦ ἀπεδείχθη ἡ ἐνοχή των τοὺς ἐκάλεσεν, ἔβαλε τὸν σκοῦφον του καὶ τοὺς εἶπε: πηγαίνετε ἀπ' ἐδῶ πέρα, σᾶς ἀπολύω, μάθετε ὅτι ὑπὸ τὰ ἐλεύθερα πολιτεύματα αἱ γνῶμαι κατισχύουν εὐκολώτερον διὰ τῆς ὁμαλῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν διαγράφουν, παρὰ διὰ τῆς ἀναρχίας. Αὐτὸ εἶναι τὸ μάθημα τὸ ὁποῖον ἐπηρεάζει πάντοτε τὸν βίον μου καὶ τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν πολιτικόν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Συνετελέσατε ὅμως ὁ ἴδιος ὡς ὑπουργὸς νὰ καταργηθῇ ἡ ἐλευθερία, ἀλλὰ καὶ τῶν διαλέξεων ἀκόμη ἑνὸς κόμματος, τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ποῖος;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Σεῖς. Καὶ ὅταν ἐσφραγίσατε τὸ στόμα τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ ὅταν ἐδημιουργήσατε τὸν θεσμὸν τῶν κατασκόπων καὶ ὅταν δὲν ἀφήσατε οὐδεμίαν ἐλευθερίαν διὰ νὰ σεβασθῆτε, τότε ἠθελήσατε νὰ κάμωμεν συζήτησιν.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐγὼ ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐπέβαλλον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλουσιν οἱ νόμοι τοῦ Κράτους, διότι ἐγὼ θεωρῶ τὰς ἐλευθερίας τὰς λαϊκὰς ὡς συμπλήρωμα τοῦ ἐλευθέρου ἡμῶν πολιτεύματος. Μόνον διὰ τῶν λαϊκῶν προνομίων, διὰ τοῦ τύπου, διὰ τῶν συλλαλητηρίων, διὰ τῶν συνεντεύξεων διαφωτίζεται ἡ κοινὴ γνώμη, καὶ διὰ τοῦτο πάντοτε ἐφρόνουν ὅτι, ἂν ὑπῆρξαν καταχρήσεις, αἱ καταχρήσεις ἐκεῖναι ἔπρεπε νὰ παταχθῶσι. Καὶ μὴ ἔχετε καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ἐφ' ὅσον ἐγὼ ἤμην ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης θὰ ἔπρατον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὤφειλον νὰ πράξω. Τὸ γνωρίζει ὁ κ. Νεγρεπόντης, ὁ ὁποῖος ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομήν μας.

Β. ΣΚΟΥΛΑΣ. Μᾶς ἠμποδίσατε τὰς διαλέξεις μας.

Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐζήτουν νὰ φιμώσουν τὰς ἐφημερίδας; Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐπυροβολήθην ἐπὶ τῆς ὑπουργίας τοῦ ἀγορεύοντος.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Τί ἔκαμα;

Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ. Κατεπατήσατε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου. Ἦλθον καὶ μᾶς ἐπυροβόλησαν καὶ δὲν ἐπετάξατε οὔτε τὸν εἰσαγγελέα οὔτε τὸ ἀξίωμά σας.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου παρεγνωρίσθη. Ἐνθυμεῖσθε, καὶ ἔχετε καὶ δημοσιογράφους μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν, ἐνθυμεῖσθε ὅλην ἐκείνην τὴν καμπάναν κατὰ τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νομίμου καθεστῶτος.

Ἡ Σύνοδος καὶ ὁ ἀφορισμός.

Καὶ μετὰ τὰ διατάγματα ταῦτα, Κύριοι, περὶ ἀναστολῆς τῆς ἰσοδιότητος, τῆς καταργήσεως τῆς μονιμότητος τῶν ὑπαλλήλων, δηλαδὴ τῆς ὑποταγῆς τῶν ὑπαλλήλων ὅλων εἰς τὰς διαθέσεις τῆς Κυβερνήσεως, ὑπαλλήλων διορισθέντων ὑπ' αὐτῆς, ἔρχομαι εἰς τὸ Διάταγμα τὸ ἀφορῶν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Θὰ τύχωσι τῆς συνηγορίας ὑμῶν καὶ αὐτὰ τὰ αἴσχη;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἀκούσατε τὴν γνώμην μου. Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι ἡ Σύνοδος ὑπερέβη τὰ καθήκοντά της εἰς τὸ ζήτημα αὐτό.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ὑπερέβη ἁπλῶς;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ἐν τῷ Νόμῳ τῷ καταστατικῷ τῆς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει μία διάταξις, ὅτι οὐδεμία πρᾶξις τῆς Συνόδου εἶναι ἰσχυρά, ἐὰν δὲν παρίσταται ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος καὶ ἐὰν δὲν ὑπογράψῃ αὐτήν. Εἰς τὴν ἔκθεσιν τὴν δικαιολογητικὴν τὴν συνοδεύουσαν τὸ σχετικὸν Διάταγμα περὶ καταργήσεως τῆς Ἐκκλησίας, — δὲ ἠξεύρω ὑπὸ τίνων συνετάχθη, — καταλογίζεται εἰς βάρος τῆς Συνόδου ἡ πρᾶξις ἐκείνη. Καὶ εἰς τὴν ἔκθεσιν αὐτὴν λέγεται ὅτι προέβη ἡ Σύνοδος εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτὴν καὶ ἐναντίον τῶν παρακλήσεων τῆς Κυβερνήσεως.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Εἰς ποίαν πρᾶξιν;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀφορισμοῦ. Καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀφορισμοῦ εἶναι ὑπογεγραμμένος ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Βεβαιωθῆτε.....

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Νὰ τελειώσω καὶ εἶμαι εἰς τὰς διαταγάς σας. Ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος λοιπὸν εἶναι ὁ πραγματικὸς αὐτουργός, διότι ἄνευ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ἡ πρᾶξις ἐκείνη ἦτο ριζικῶς ἄκυρος. Ἐν τούτοις αὐτὸς παραμένει· ἐξερριζώθη ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία καὶ αὐτὸς παραμένει.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Κύριε βουλευτά. Βεβαιωθῆτε ὅτι πρώτην φορὰν μανθάνω ὅτι ἡ Σύνοδος ἔκαμε καὶ ἐπίσημον πρακτικὸν διὰ τὸν ἀφορισμόν. Ἐνόμιζα ὅτι περιωρίσθη νὰ κάμῃ τὸ αἴσχος ἐκεῖνο τοῦ λιθοβολισμοῦ ἐκείνου τοῦ ἀναθέματος, ἀλλὰ πρώτην φορὰν μανθάνω ὅτι ὑπάρχει καὶ πρακτικὸν τοῦ ἀφορισμοῦ.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Σᾶς πληροφορῶ.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Σᾶς εὐχαριστῶ. Πείθομαι καὶ σᾶς βεβαιῶ ὅτι αὔριον θὰ ὑποβληθῇ Διάταγμα..

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Περιμένω τὴν διόρθωσιν τοῦ πράγματος, περιμένω νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος· ἀλλ' ἐκεῖνος λογίζεται κομμάτι καὶ συνάδελφος ἡμῶν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ μὲν κύριος Βασιλικὸς Ἐπίτροπος θὰ ἀπολυθῇ αὔριον, αὐτοῦ ὅμως τὰ μαλλιὰ δὲν πρόκειται νὰ κοποῦν. Τῶν ἄλλων ὅμως ἡ τιμωρία δὲν θὰ εἶναι αὐτὴ μόνον, διότι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας αὐτοὶ ἦγειναν ἀνάξιοι τῆς ἀρχῆς. *(Φωναί: ἀνάξιοι).* Καὶ ἡ ποινή των εἶναι ἡ καθαίρεσις. Καὶ ἂν δὲν ἐπηκολούθει ἡ ποινὴ αὐτὴ εἰς τὸ αἴσχος αὐτὸ τὸ διαπραχθὲν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων, βεβαίως ἔπρεπε νὰ ἀπελπισθῶμεν περὶ τῆς Ἐκκλησίας μας. Τί λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἐκκλησίας; ὁ κολασμὸς αὐτῆς τῆς παρεκτροπῆς.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Πρέπει νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον πράττετε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἔχει τὸν ἀντίκτυπόν του πολὺ μακράν.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ Μακκιαβελικὰ ἐπιχειρήματα; Νὰ προσκομισθῶσιν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Θὰ μοῦ εἰπῆτε ὅτι θὰ γείνουν ἀνάλογα εἰς τὴν Τουρκίαν. Καὶ

νομίζετε ὅτι ἔμεινε τίποτε εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ σωθῇ, ἀφοῦ μὲ τὴν πολιτικὴν τὴν ὁποίαν ἠκολουθήσατε παρεδώσατε τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς τὴν ἐξόντωσιν; (*Χειροκροτήματα*).

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Διὰ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑμῶν κατερρίψατε παρὰ τῷ λαῷ τὸ γόητρον τῆς Ἐκκλησίας.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Διὰ τοῦ κολασμοῦ τῆς παρεκτροπῆς ἐπῆλθεν ἡ κατάρριψις τοῦ γοήτρου τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ ἐγκλήματος αὐτοῦ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, τοῦ νὰ μεταχειρισθοῦν κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα ἐκκλησιαστικὸν ἀφορισμόν, χρησιμοποιούμενον κατὰ τὸν μεσαιῶνα μόνον δι' ἐκκλησιαστικὰ παραπτώματα καὶ τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις γίνεται μόνον κατόπιν προσκλήσεως πρὸς ἀποκήρυξιν τῶν αἱρετικῶν δοξασιῶν; Ὅταν μετεχειρίσθησαν τοιαῦτα ὅπλα ἀσύστολα διὰ πολιτικὰ πράγματα κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα, νομίζετε ὅτι ὁ κολασμὸς τούτων θὰ καταρρίψῃ τὸ κῦρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν νομίζετε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ἵνα τὸ κῦρος αὐτὸ ἐπανορθωθῇ καὶ πάλιν παρὰ μόνον ὅταν αὐτοὶ κηρυχθοῦν ἀνάξιοι νὰ κατέχουν τὸ ἀξίωμα αὐτῶν; (*Χειροκροτήματα. Φωναί: ἀνάξιοι*).

Ν. ΞΗΡΟΣ. Καὶ οἱ ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τοῦ ἀναθέματος;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὑπῆρχε τρόπος ἄλλος.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ποῖος;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Καὶ ὄχι ὁ τῆς καταργήσεως τῆς Ἐκκλησίας.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Ποῖος;

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Διατί προεκαλέσατε τὸ Διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου τροποποιεῖτε τὸν καταστατικὸν νόμον τῆς Ἐκκλησίας;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ συνθέσωμεν τὴν Σύνοδον, ἤγουν τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δικαστήριον.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμα, διότι ἀφαιρεῖτε αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν δικαστὰς παρὰ τὸ Σύνταγμα.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Κύριοι βουλευταί, πῶς ἠθέλετε νὰ συνθέσω τὸ Δικαστήριον αὐτὸ ἐὰν δὲν ἐπήρχετο ἡ τροποποίησις ἡ ὁποία ἐπῆλθεν, ἀφοῦ ἐχρειάζοντο δεκατρεῖς δικασταὶ διὰ τὸ Δικαστήριον, οἱ δὲ μὴ μετασχόντες τοῦ καταπτύστου αὐτοῦ ἀναθέματος ἦσαν ἐν ὅλῳ 4 ἢ 5; Διὰ νὰ δώσωμεν εἰς αὐτοὺς τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν

δικαστὰς ἔπρεπε νὰ ἀφήσωμεν τοὺς ἰδίους νὰ δικάσωσιν ἑαυτούς. Ὡραῖα!

Ὁ Ἐπίλογος.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὑποθέτω, πρέπει νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψει σας ὅτι ἐμὲ ποτὲ δὲν μὲ ἐκολάκευσαν, ποτὲ δὲν ἀνέμεναν ἐδῶ ἐμὲ μὲ ἀνημμένας τὰς λαμπάδας καὶ ἐπὶ τόσον χρόνον, ὥστε νὰ ἀναγκασθῶ καθήμενος ἐκεῖ νὰ τοῖς εἴπω: σβύσατε τὰς λαμπάδας, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐναμένει κανένα. Κύριοι, ἐτελείωσα.

Β. ΣΚΟΥΛΑΣ. Διότι οὐδέποτε ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς σᾶς ἔστειλε Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων ἦλθε πάντοτε πανηγυρικῶς, αὐτὸς εἶναι ὁ νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Διότι ἐγὼ ὑπῆρξα πάντοτε ὁ ἰατρὸς τῶν ἀπηλπισμένων. Ὅσάκις ἐκλήθην εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐκλήθην διὰ νὰ θεραπεύσω τὰς πληγάς. . . .

Βεβαίως ἀποβλέπομεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἐθνικῆς ἑνότητος, εἰς ἀποκατάστασιν τῆς ἑνότητος ἐν τῷ στρατεύματι, ἀλλὰ προχθὲς ἤκουσα νὰ μᾶς λέγετε ὅτι ἐκτυπήσατε τὸ ἔδαφος καὶ προέκυψε στρατὸς ἀπαράμιλλος ὑπερβαίνων πάντα ἄλλον Ἑλληνικὸν στρατόν. Καὶ σᾶς ἐρωτῶ: ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν εἶναι τμῆμα τοῦ ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ὅστις ἐδόξασε τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς δύο πολέμους; διατί τοὺς ἀπογυμνώνετε τῆς δόξης αὐτῆς;

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Δὲν τοὺς ἀπογυμνώνομεν, ἀλλὰ αἱ σελίδες τῆς δόξης τὰς ὁποίας ἔγραψεν ὁ στρατὸς τῆς Ἐθ. Ἀμύνης. . . .

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Διατί τοὺς χωρίζετε ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον Ἑλληνικὸν στρατόν;

Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Σεῖς μᾶς ἠναγκάσατε νὰ δημιουργήσωμεν δύο Κράτη, νὰ δημιουργήσωμεν δύο στρατούς, νὰ δημιουργήσωμεν Ἐθνικὸν στρατόν, ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πρὶν ἢ ὁ ἔκπτωτος Βασιλεὺς τὸν μεταβάλῃ εἰς δυναστικὸν στρατόν. Ἀφοῦ μᾶς ἠναγκάσατε νὰ κάμωμεν αὐτά, μᾶς λέγετε ὅτι χωρίζομεν τὴν δόξαν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης ἀπὸ τὴν δόξαν τοῦ παλαιοῦ στρατοῦ. Οἱ ξένοι

στρατοὶ πολεμοῦντες μὲ τὸν στρατὸν τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης θεωροῦν ὅτι πολεμοῦν μὲ Ἕλληνας.

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Ὅταν λέγετε περὶ στρατοῦ τῆς Ἀμύνης ἐννοεῖτε τὸν καλλίτερον παντὸς ἄλλου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. Τοῦτο εἶναι ραδιοῦργον. Εἶπον τοῦτο: ὅτι ἐδημιουργήθη στρατός, λαμπρότερον τοῦ ὁποίου ποτὲ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔσχεν, εἶπον ὅτι ἐγράφησαν σελίδες λαμπραί. (*Χειροκροτήματα*).

Δ. ΡΑΛΛΗΣ. Σᾶς ζητῶ συγγνώμην διότι κατέστην ὀχληρὸς ἐπὶ μακρόν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἠνεώχθησαν αἱ πύλαι τῆς Βουλῆς καὶ ἐκλήθην νὰ παραστῶ εἰς τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς, ἔχω καθῆκον νὰ ὑποστηρίξω τὴν Βουλήν. Δὲν νομίζω ὅτι ἔθιξα οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τὴν φιλοτιμίαν, ὅτι ὑπερέβην τὰ ἐσκαμμένα, ὅτι δὲν ἀνέφερα μετ' εἰλικρινείας τὰ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκ τοῦ πολέμου. Ἐὰν ὡμίλησα περὶ τοῦ τελευταίου τούτου, δὲν ὡμίλησα ὅπως μοὶ καταλογίσῃ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τὴν λέξιν μικρορραδιοῦργος. Αὐτὰ εἶναι τὰ κοινοβουλευτικὰ ἔθιμα· δὲν δύνασθε ν' ἀποδώσητε δολίαν πρόθεσιν εἰς τοὺς λόγους μου.

Ἐδοκίμασα κατὰ τὸ μακρὸν πολιτικόν μου στάδιον πικρίας ἀπείρους. Σκέπτομαι, ἂν μοὶ ὑπολείπωνται δυνάμεις, νὰ τὰς διαθέσω ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελ.	3
ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ κ. Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗ	»	7
ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ κ. Ε. ΡΕΠΟΥΛΗ	»	37
ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ κ. Ν. ΠΟΛΙΤΟΥ	»	59
ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ κ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ	»	83
ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ κ. Ν. ΣΤΡΑΤΟΥ	»	213
ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ κ. Δ. ΡΑΛΛΗ	»	239